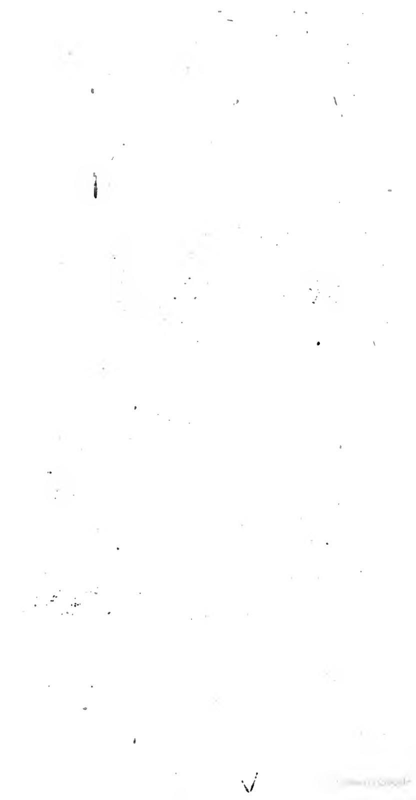

PHILOSOPHIA POLLINGANA AD NORMAM BURGUNDICÆ

IN QUINQUE TOMOS DISTRIBUTA,

AUTHORE

R. D. EUSEBIO AMORT

Canonico Regulari Lateranensi ad SS. Salvatorem in Polling SS. Theologiæ Professore, & Bibliothecario.

TOMUS QUINTUS

NOTITIAM CRITICAM

De Logica Neotericorum, & Principia Artis Criticæ

CONTINENS.

VENETIIS MDCCXXXIV.

Apud Jo: Baptistam Recurti.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

INDEX TOMI QUINTI.

NOTITIA CRITICA *De Logica Neotericorum.*

SECT. 1. De Logica Platonis à Neotericis adoptata. p. 1.
2. De Logica Raymundi Lulli & Kircheri. 19
3. De Logica Arnaldi. 28
4. De Logica P. Honorati Fabri. 102
5. De Logica Lockii. 113
6. De Logica Claubergii, Clerici, Buddei, Crousazii, Titii, VVolfii, Rhorii. 132

PRINCIPIA ARTIS CRITICÆ EXPLICATA & DEMONSTRATA.

PARS. 1. Regulæ de gradibus Probabilitatis. 168
2. Regulæ de authoritate. 187
3. Regulæ interpretandi textus. 203
4. Regulæ Authorum Criticæ in dijudicandis antiquis Manuscriptis, opusculis suppositititiis ac maximè in rebus historicis. 259

5. Exem-

5. Exempla Artis Criticæ ex SS. Patribus. 286.
6. Demonstratio Artis Criticæ. 403
7. Exercitatio de stylo Authorum, & de Authoribus ex stylo dignoscendis. 461.
ARS. 1. De gradibus probabilitatis. 168.
§. 1. Definiuntur gradus probabilitatis. ibid.
2. Regulæ generales pro determinando gradu probabilitatis in quavis propositione. 171.
3. De Probabilitate propositionis, pro qua vel contra quam plura stant argumenta probabilia. 175.
4. De Observandis in praxi circa probabilitatem propositionum. 179.
5. De Censuris Criticis. 185.
PARS II. De Authoritate. 187.
§. 1. De Authoritate in genere. ibid.
2. De idoneo controversiarum judice. 190.
3. De idoneo teste. 195
4. De argumento negativo petito ex silentio Authorum. 200
PARS III. Hermeneutica, seu de interpretatione. 203
§. 1. De vario verborum sensu. ibid.
2. De Principiis interpretationis. 204

3. De

3. De sensu verborum, prout desumitur ex usu loquentium. 206
4. De sensu verborum, prout desumitur ex intentione loquentium. 208
5. De sensu verborum, prout desumitur ex subjecta materia. 214
6. De sensu Axiomatum, definitionum, divisionum, inductionum, discursuum &c. 218
7. De sensu proprio, primario, ac secundario propositionum. 226
8. De sensu universali, particulari, limitato, absoluto, ac conditionato propositionum. 233
9. De sensu propositionum, quæ important aliquam denominationem. 237
10. De sensu propositionum, quæ important aliquam causalitatem. 243
11. De sensu propositionum, quæ important aliquam paritatem, similitudinem, aut relationem. 246
12. De sensu univoco, analogo, æquivoco, adæquato, inadæquato; & sensu concretorum. 249
13. Observanda in praxi quoad inter-

terpretationem. 252
PARS IV. *Regulæ Criticæ modernis Scriptoribus familiares.* 259
§. 1. De Arte Critica Joannis Clerici, maximè de emendatione, suppositione, & interpolatione Scriptorum veterum. ibid.
2. Regulæ Criticæ quoad versionem & interpretationem Sacræ Scripturæ. 265
3. Regulæ Criticæ quoad studium Conciliorum, Patrum, & Scriptornm Ecclesiasticorum 270
4. Regulæ Criticæ in rebus historicis. 272
5. Regulæ P. Honorè pro emendatione Artis Criticæ. 278
6. Regulæ de antiquitate librorum & Manu Scriptorum. 284
PARS. V. *Exempla Artis Criticæ ex SS. Patribus.* 286
§. 1. Regulæ Criticæ Generales. XXXVI. ibid.
2. Regulæ de Authoritate. XXI. 310
3. Regulæ de Interpretatione. LII. 332
4. Regulæ de opusculis suppostitiis XX. 367
PARS VI. *Demonstratio Artis Criticæ*. 403
Caput. 1. Quid sit probabile? ibid.
2. Gradus probabilitatis per numeros exhiberi possunt. 410
3. Regulæ determinandi gradum probabi-

babilitatis ex inductione. 416
4. Regulæ determinandi gradum probabilitatis ex legibus contingentium. 419
5. Regulæ determinandi gradum probabilitatis, quando concurrunt plura argumenta probabilia cum aliis probabilibus opposite sententiæ. 430
6. Quomodo argumenta per præsumptiones contrarias enerventur. 444
7. De Utilitate Artis Criticę 460
PARS VII. *De stylo Authorum, de Authoribus ex stylo dignoscendis.* 461
Caput. 1. Viri doctissimi judicarunt, sæpe Authores ex stylo dignosci posse. ibid.
2. Cicero & Quintilianus assignarunt varias notas characteristicas Authorum quoad stylum. 465
3. Explicantur styli elementa, ex quibus de stylo Authorum, eorumque diversitate judicium formari possit. 485
4. Nova Regula, quomodo Authores soluta oratione scribentes ex numero ac metro distingui possint. 505
5. De variis vitiis ac proprietatibus in stylo Authorum occurrenti-

tibus, ex quibus notari possint. 522

6. Traduntur ac demonstrantur regulæ pro dignoscendis ex stylo Authoribus. 541

NOTITIA CRITICA DE LOGICA PLATONIS, RAYMUNDI LULLI, ET NEOTERICORUM.

Hic traditur Notitia de Logica

1. Platonis.
2. Raymundi Lulli.
3. Arnaldi.
4. P. Honorati Fabry.
5. Lockii.
6. Claubergii, Clerici, Budei, Crousazii, Titii, VVolfii.

SECTIO I.

De Logica Platonis.

Ogica Platonis in quatuor punctis consistit, & distinguitur à Logica Aristotelica. Nam 1. Plato non utitur Syllogismo, sed Dialogo, seu discursu.

2. Plato in omni controversia sic instruit statum quæstionis, ut tantùm quærat definitionem cujusdem rei.

3. Plato definitionem rei quærit per divisionem.

4. Plato non utitur modo contentioso, statuendo ab initio suam sententiam, eamque probando, sed per totum discursum primùm inquirit veritatem; eamque inquirit potissimùm interrogando, non asserendo, quasi arte quadam obstetricia educturus veritatem latentem ex aliorum mentibus.

Itaque Logica Platonica modestior, suavior, & ad conversationem humanam pro omni tempore, loco, ac persona accommodatior est. Nemini spinosis artis syllogisticæ regulis molesta, nemini adstrictis verborum formulis importuna est. Nulla alia agnoscit artis suæ principia, quàm quæ natura ingenuis contulit, perspicaciam ingenii, & comitatem morum, gratam omnibus. Quia verò imitatione meliùs, quàm regulis discitur, afferam aliquot ex Platone, & S. Augustino Dialogorum exempla, in iisque loca quædam notabiliora designabo, ut menti attentionem moveant, dataque occasione faciliùs occurrant.

Observatio I. Ad disputationem neminem trahit, nisi loco congruo, & opportuno tempore. Sic in Dialogo cum Hippia monet, se noluisse cum illo de proposita quæstione disserere in publico, sed privatim; „ dum „ intus, inquit, essemus in publico, tu„ que differeres, quædam me verba subterfugerunt; piguit tamen perquirere, tum quòd turba intus erat plurima, tum etiam, ne orationi tuæ „ impedimento forem. „ Idem „ observo in dialogo, quem Demodocus ha„ buit cum Socrate. „ Opus inquit, habe„ bam, o Socrates, privatim tecum commu„ nicare, siquidem otium sit; vel etiam nego„ tium modò non omnino magnum: velim „ enim, mea causa otium agas. *Cui Socrates.* Equi-

„ Equidem otiosus alioquin sum, sed tui
„ causa maximè.

Observatio. 2. Materiam disputationis sumit congruentem personis colloquentibus, & praecedenti discursui. Sic Jo. Poetam jactantem suam in arte peritiam de Poesi, Alcibiadem accedentem ad precandum Deum de modo precandi Deum, Euthyphronem accusaturum coram tribunali parentes suos de sanctitate convenit.

Observatio. 3. De nulla materia disputationem incipit, nisi in eadem collocutores bene versatos, atque disputationem de hac re iis gratam fore intellexerit. Sic in Dialogo cum Theodoro & Thæteto ait: „ Nonne, o Theodore, præ
„ desiderio eruditionis incido in rusticita-
„ tem, cupiens vos in disputationem addu-
„ cere, amicosque & collocutores invicem fie-
„ ri? *Theodorus.* Minime hoc, o Socrates, rusticum sit, & ut cœpisti, ne dimittas. „ In Dialogo, *De Ente.* Zenonis discipulum in disputationem adducturus, ait: „ Perconta-
„ ri hunc hospitem cupio, si modò gratum
„ illi futurum sit, quid de his rebus familia-
„ res ejus sentiant. *Theodorus.* At non grava-
„ tè, ut arbitror, hæc nobis exponet. Aut
„ quomodo dicis o Hospes? *Hospes.* Sic, o
„ Theodore; non gravabor enim, neque di-
„ ctu difficile est.

Observatio. 4. Cavet, ne quævis disputentur coram quolibet, ne pariant scandalum. Sic in Dialogos *de Legibus*, in quo liberius disputat de suorum Majorum ac patriæ legibus, Dial. 1. ait: „ Itaque ad præsens juvenes nulli
„ adsunt; ipsi verò propter senectutem si-
„ nè peccato soli de his inter nos disserere permittimur.

Observatio. 5. Non solet se immiscere disputationi de rebus exigui momenti. Sic in Dial. 6. *de Republica* ait: „ Nonne ridiculum est, in

„ rebus minimis omne studium ponere, & „ obnoxiè contendere, quò quàm diligentissimè & sincerissimè pertractentur; in maximis autem levem operam satis esse putare?

Observatio 6. *Humaniter invitat ad discursum, non cogit*. In Dialogo, *de Amore*. " Cur, „ inquit, non refers? apta quidem via est, quæ „ ducit in urbem, & ad audiendum pariter, „ & ad dicendum. Precibus nostris obsequere, & qui sermones illi fuerint exponere. „ Sed quando collocutor ultrò se ad differendum obtulit, ut gratum id sibi futurum ostendat, etiam cogere videtur ad disputandum. In dialogo, *de Pulchro*. " Demum ita cogita, non esse „ nos priùs abituros hinc, quàm tu dixeris, „ quæ habere ajebas in pectore meliora; su„ mus enim soli, & in solitudine, ego autem junior.

Observatio 7. *Non dicit suam sententiam in principio discursus, sed finito tantùm discursu*. Discursum enim sic instituit, ut collocutores profiteantur se solùm quærere velle veritatem, non litigare de sententia. Hinc discursus quærendo magis ac interrogando, quàm afferendo, & probando progreditur. Quòd si aliquando in progressu ipsius discursus necesse fuerit, suam aperire mentem, id non agit animo contestandi litem, sed ut hanc ipsam suam opinionem examini subjiciat. Id patet ex omnibus Dialogis, & exemplis infrà recensendis.

Observatio 8. *In omni proposita quæstione claram rei definitionem ac divisionem exigit*. In Dialogo de Pulchro ait: " In omnibus unicum principium iis, qui bene consulere vo„ lunt, est intelligere, quid illud sit, de quo „ consuluntur; vel omnino aberrare necesse „ est. Plerosque verò latet, quòd nesciant rei „ substantiam, tanquam igitur scientes in dis„ quisitionis principio non declarant; pro-

ceden-

,, cedentes verò quod par est consequitur, ,, ut nec sibi nec aliis consentanea loquantur. ,, tibi igitur & mihi ne accidat, quod in aliis ,, damnans, quid sit amor, definitione ex con- ,, sensu posita cognoscamus. ' ' ' in unam ,, Ideam conspiciens passim dispersa condu- ,, cat, quo singula definiens manifestum red- ,, dat semper id, quod docere instituit, que- ,, madmodum nos in præsenti, quid amor sit ,, definivimus: certè hinc disputatio nostra ,, claritatem in se habuit, constantemque ,, concordiam. Dein secundum species articu- ,, latim pro rerum natura dividat. hujusmodi ,, ego divisiones, collectionesque amo, quò ,, & intelligendi & loquendi sim compos, ,, eosque, qui id facere possunt, voco dia- ,, lecticos.

Observ. 9. *In progressu disputationis non facile cuipiam contradicit*. In Dial. 7. de Repub. ait: ,, Non me latet, quòd cùm primum adole- ,, scentuli disputationis artificium gustant, ,, eo protinus quasi ludo quodam ad refellen- ,, dum utuntur; eosque, qui confutant alios, ,, studiosè sectantes, & ipsi quoque alios redar- ,, guunt, ac distrahendi lacerandisque proxi- ,, mis catulorum more assiduè delectantur mi- ,, rum in modum; cùm verò plures convice- ,, rint, & à pluribus ipsi convicti fuerint, eò ,, confestim deveniunt, ut ex pristinis opinio- ,, nibus ratam nullam habeant. atque ex his & ,, ipsi & omnis Philosophia apud alios calu- ,, mniam reportarunt. At vir natu grandior ,, ab hac insania diligentiùs declinabit, ac ho- ,, minem indagandæ veritatis gratia differen- ,, tem imitabitur potiùs, quàm eum, qui jo- ,, candi causa versutiis, captiunculisque in- ,, cumbit; quin & ipse modestiùs se geret, & ,, disputandi studium ex infami reddet illu- ,, strius. ,,

Observatio. 10. *In discursu nullis unquam*

convitiis, sed singulari mansuetudine erga omnes utitur. In Dial. 6. de Repub. „ Causam, ob „ quam multitudo Philosophiam iniquo ani- „ mo fert, illi dant, qui cùm Philosophiam „ professi sint, & inepti ad Philosophiam, ho- „ mines convitiis passim lacessunt, & quasi „ inimicitiis delectentur, semper hominibus „ obloquuntur, agentes rem Philosophiæ mi- „ nimè congruam. neque enim viro illi, qui „ omnem mentis aciem ad ea, quæ verè sunt, „ direxit, otium superest, quo negotia homi- „ num inferiora respiciat, cùmque illis pu- „ gnans invidiam & malevolentiam sibi con- „ flet. sed ea, quæ semper eundem servant or- „ dinem, contemplatur, quæ neque patiuntur, „ neque inferunt injuriam, omnia verò ornatè „ & secundùm rationem disposita sunt. atque „ hæc imitatur, hisque se simillimum reddit. „ An putas fieri, ut illud non imitetur quis, „ cui cum amore admirabundus in hæret? quin etiam, si discernere cupies, quis animus Philosophus sit, aut non sit, statim à teneris annis id „ observabis, nunquid justus & mitis, an ini- „ quus atq; agrestis. In Dial. 9." Mitibus illum verbis persuadeamus, quia non sponte delinquit. „ Et Dial. 5." Si succenseat is, quem „ opinari dicimus, non cognoscere, negetque „ nos vera loqui, quomodo eum mitigabimus, „ sensimque & blandè persuadebimus, sanæ „ mentis eum non esse? Et Dial. 10. "Quia au- „ tem hæc omnia nulla ratione, ut mentis „ compos quilibet diceret, moti despiciunt, „ quo pacto nunc eos mansuetis verbis corri- „ gere, & primùm, quòd dii sint, docere possu- „ mus? Audeamus tamen: nec enim decet si- „ mul insanire, illis quidem voluptatis quo- „ dam œstro percitis, nobis verò in illos ira ex- „ candescentibus. quapropter omni concitatio- „ ne animi extincta, præmium ad eos, qui ita „ mente corrupti sunt, aggrediamur, & quasi

ad

ad unum eorum ita orationem mansuetè vertamus.

Observ. 11. Quando disputat contra apertè improbos, vehementiùs agit. In Dial. 10. de Legibus. " Vehementiùs quodammodo propter
" impiorum hominum controversias diximus; sed hac de causa, o Clinia, contentiosa
" usi sumus oratione, ne pravi se vicisse putantes licentiam sibi datam credant faciendi,
" quęcunque velint, & qualiacunque adversus
" Deos existiment facienda; hac, inquam, de
" causa, nova quadam & vehementiori dicendi ratione usi sumus. "

Observ. 12. Quando agit contra Sophistas, seu contentiosos, tantùm eos impugnat, non verò docet. Id patet ex Dialogo cum Hippia majore, qui cùm statim in initio discursus proderet nimiam sui æstimationem, & opinionis tenacitatem, non fuit à Socrate instructus de sua sententia, sed tantùm convictus de falsitate opinionis, quam Hippias tuebatur. Idem observat in Dialogo cum Lyside, viro contentioso, vehemente, & facundo. Et cum Euthyphone.

Observ. 13. Aliorum dicta, aut opiniones non nisi data licentia, aut per modum dubii discutit enucleatiùs. In Dial. de Legibus. " Si quis
" inter nos veri & optimi diligens investigator nonnihil in patriis cujusque legibus reprehendat, non gravi quidem, sed æquo vicissim animo ferre debemus. *Clinias.* Quare ne parcas, sed liberè leges nostras reprehende; neque enim indecorum est, siquid
" non probè se habet, nosse; nam, si hinc quis
" non cum invidia, sed animo benevolo accipiat, remedium invenitur. *Athen.* Ego verò non reprehendam, antequam pro viribus diligenter consideravero, immò dubitando potiùs verba faciam.

Observatio 14. Quando in disputatione in materiam incidit, quæ collocutoribus foret

difficilis, eam solus pertractat. In Dial. 10. de Legibus. „ Nunc verò, cùm ratio profundior adeò „ unda sit, sermeq; vestris viribus non accessi„ bilis, ne vertiginem, tenebrasque vobis faciat „ ad eas vos quęstiones deducẽs, quibus cõsulti „ non estis, atq; hoc pacto dedecore tristitiaq; „ afficiat, periculũ ita in me primò faciendum „ existimo, ut & meipsum interrogẽ, mihi ipsi „ si respondeam, & hoc pacto vobis in tuto au„ diẽtibus totã hanc disputationẽ pertransẽã.

Observatio. 15. *Cavillatorias rationes, quae ad substantiam rei parum contribuunt, negligit.* In Dial. 10. de Legibus. „ Cavillatoriam ra„ tionem, fallacemque fugiamus; ne si fortè „ juvenilis illa ipsa nos senes fefellerit, ridi„ culos reddat; senes enim & viri non minu„ tias, sed veritatem quærere consueverunt.

Observatio 16. Suas rationes non solet vendere pro certis. In Dialogo de Natura. „ Cùm mul„ ta de mundi generatione à multis dicta „ sunt, ne mireris obsecro, si rationes de ea „ probatissimas afferre non possim. satis enim „ factum putare debebis, si non minus proba„ biles rationes, quàm quivis alius, attulerim. „ Æquum est meminisse, & me qui disseram, „ & vos qui indicabitis, homines esse, ut si „ probabilia dicantur, nihil ultrà requiratis. „ Et infrà. „ Quòd si quis pulchriorem figu„ ram à se electam ad mundi constitutionem „ afferre voluerit, ejus non tanquam adversa„ rii, sed tanquam amici sit sententia potior.

Observ. 17. In toto discursu nullam admittit obscuram dictionem, cujus non roget explicationem. In Dialogo *de Pulchro*, „ Quòd dilucidè „ dixerit, si vis, tui gratia concedendum est; „ nam me quidem ob ignaviam meam, & „ imperitiam latuit.

Obs 18. Authoritatem aliorum semper veneratur. In Dial. *de Pulchro*. „ Nunquam sapien„ tum contemnenda sunt dicta, imò dili-

gen-

,, genter, quid sibi velint, consideranda.
,, *Et infrà*. Prisci sapientes viri & mulieres,
,, qui de his dixerunt & scripserunt, redarguent me, si tui gratia concessero. *Phil.*
,, Quinam isti? *Socrates*. In præsentia quidem non satis memini, sed tamen alicubi
,, audivi; quia plenum sentio mihi pectus,
,, aliorum, & non deteriorum, quæ dici possunt. quòd verò ex meipso nihil tale invenerim, satis scio, meæ inscitiæ mihi
,, conscius: restat igitur me instar vasis ex
,, aliorum fontibus hausisse.

Observ. 19. *Nullam authoritatem quoad omnia rejicit*: In Dialogo. *de Amore*. ,, Amicissimus es, & verè aureus, ò Phœdre,
,, si me dicere putas, Lysiam omnino aberravisse, ac posse præter hæc omnia alia
,, dici: hoc enim arbitror, ne deterrimo quidem scriptori evenire. Et in Dial. 10. de
,, Legibus. ,, Certè non absurdum est, viros sapientes probè dixisse; quare sequamur
,, ipsos, inquiramusq; quid intellexerint.

Observ. 20. *Finita disputatione nulli obtrudit suam sententiam, nisi sponte eam amplecteretur. Pertinaces verò humaniter dimittit*. In Dialogo de Amore. ,, Veritati quidem nunquam, ò dilecte, Agatho repugnare potes, Socrati verò
,, facillimè: verùm Agathonem jam dimittam. Epictetus apud Arrianum l. 2. c. 12. de Socrate ait: ,, Eum, cum quo colloquebatur, cogebat testem esse contra seipsum, nec ullo
,, alio teste indigebat. Itaque licebat ei dicere: valeant reliqui omnes, satis semper mihi
,, est, habere testem eũ, qui mihi contradicit.

Hæc & multa alia observari merentur in Platone laude digna; ea tamen talia ad tanta non sunt, ut Logica Platonica Aristotelicæ, aut Plato Aristoteli in Scholis preferri debeat, nam inprimis. Logica illa, si rectè tractari velit, eget prorsus summo ingenio, quô colloquē-

tium imperitia varia ac multiplex suavi ratio-num vinculo ad veritatis semitam identidem revocetur. Secundò, ea Logica non est apta ad convincendos pertinaces, cùm nullis certis legibus ad unum disputationis scopum adversarium coercere possit. Tertiò non adstringit, ut singula objecti attributa distinctiùs ac enucleatiùs consideretur, quamvis id intendat, & præcipiat. Econtrà in syllogismo Aristotelico adstringimur, ut attentionem nostram simul ac semel tantùm ad tres terminos convertamus, donec successivè omnium attributorum objecti ad invicem distincta comparatio evoluta fuerit, quo nihil melius ad inveniendum verum excogitari poterit. Quod verò ipsos authores Platonem, & Aristotelem attinet, idem fero, quod olim Em. Cardin. Bellarminus in hac re tulit judicium; dum enim à Romano Pontifice, prout in ejus vita legitur, cōsuleretur, an expediret, ut in Scholis Aristoteli substitueretur Plato; respondit, in utroque reperiri errores, sed eos in Aristotele tales esse, ut non facilè fidem inveniant; in Platone verò venenum esse dulcius, conditum mira eloquentia; adeoque Platonem juventuti periculosiorem fore, quàm Aristotelem. In eandem fermè sententiam de Platone loquitur Emin. Cardin. Fleury in sua studiorum Methodo Gallicè edita. Sed ego hic pro exemplo Dialogos Platonis castigatiores, & ad Logicam accommodatiores seligam.

Exemplum I.

De utilitate, & scopo Philosophiæ.

IN hoc Dialogo Plato ostendit, officium Philosophi non esse scire quasvis res nocivas aut inutiles: neq; etiam, ut sciat innumera

utilia, quorum nimietate obruatur cum molestia, aut impediatur ab utilioribus; sed hoc esse officium Philosophi scire optima, nosse videlicet divina, & gubernare nosse humana. Divina Philosophus contemplatur per sapientiam, humana dirigit per Ethicam, Oeconomicam, Politicam. Dialogus sic habet in persona Socratis.

Dyonisii Grammatici ludum ingressus juvenes quosdam conspexi, qui videbantur facie valdè liberali supra cæteros, & claris orti parentibus: aderant autem & duo adolescentuli invicem contendentes, circulos describentes, & quasdam phæræ inclinationes depingentes cubito innixi & intenti admodum. Ego verò quæ esset eorum contentio haud satis adverteram: itaque alterius illorum amicum, juxta quem sedebam, cubito tangens interrogavi, quid ita contenderent adolescentes, & num magnum quiddam esset, & pulchrum? tum ille, quid inquit magnum & pulchrum? nugantur enim de sublimibus quibusdam & philosophantes garriunt. Hujus ego responsum admiratus, ò adolescens inquam, an turpe tibi philosophari videtur? curve tam acerbè respondes? alter verò, juxtà enim assidebat æmulus quidam istius, cùm & me interrogantem, & respondentem illum audisset, non expedit tibi Socrates, inquit, interrogare hunc, an turpe existimet esse Philosophiam, necne. an non vides ipsum in tumiditate quadam, & saturitate atque somnolentia universam ætatem egisse, ut credas aliud quidquam eum tibi responsurum, quàm quòd turpe sit Philosophia? hìc ego; pulchrum igitur tibi philosophari videtur? & maximè quidem, inquit ille. quid ergo, inquam, num videtur tibi fieri posse, ut norit quis, turpene sit aliquid an pulchrum, nisi priùs, quid ipsum sit, norit? Non. nosti igitur quid est philosophari?

Novi equidem. Quid est? Quid aliud, quàm juxta Solonem? dicebat enim: *discenti assiduè multa senecta venit*. Et mihi videtur, semper sic oportere aliquid discere eum hominem, qui Philosophus futurus sit, ut in vita qua plurima discat. Dein interrogavi, num ei Philosophia idem quòd multa discere videretur. Et ille; omnino, inquit, existimas, inquam, pulchrum aliquid solùm esse Philosophiam, vel etiam bonum? & bonum, inquit. Utrùm Philosophiæ id proprium facis, an etiam aliis eodem pacto tribuis, v. g. studium Gymnasticæ non modò pulchrum esse, sed etiam bonum? tunc ille. & pulchrum & bonum simul esse fateor. Ergo in Gymnasiis etiam multum laborem existimas esse Gymnasticæ studium? Et maximè quidem quemadmodum in Philosophia multa discere Philosophiam puto. Ego verò, credis inquam, Gymnasticæ studiosos aliquid aliud appetere, quàm ut eorum corpora bene se habeant? idipsum inquit. Num multi labores bonam corporis habitudinem efficiunt? Moderatis, ò Socrates, laboribus non magnis, corpus sese bene habere arbitror. Cibi autem, inquam, multi an moderati idem efficiunt? Et cibi ait moderati. Præterea compuli eum, ut concederet reliqua omnia, quæ circa corpus versantur, temperata quidem prodesse plurimùm, pauca verò vel nimia, nihil. Et ille moderata juvare, confessus est. At quæ ad animam spectant, inquam, cum moderata adhibentur, conducuntne magis, an immoderata? moderata. Disciplinæ autem nonne ex immoderata iis sunt, quæ animæ adhibentur & conferunt? consensit. Ex disciplinis itaque quæ temperatæ sunt, non quę multę, utilitatem afferunt. consensit. Qualia, inquam, esse conjiciemus, quæ oportet Philosophum discere, cùm neque omnia, neque multa sequi debeat? Pulcherrimas ait,

atque

atque maximè congruas animo disciplinas eas esse, ex quibus maximam in Philosophia gloriam consequatur, maximam verò gloriam adipisci, si omnium artium peritus sit; & sit minus omnium, plurimarum certè, earumque præsertim, quæ æstimatione dignæ sunt, ea præ cęteris discens, quæ liberos homines decent, quęve intelligentię ratione, non ministerio manuum continentur. Atque ego, adhuc enim, quorsum tenderet, ambigebam, qualem inquam dicis esse virum Philosophum? An talem, quales sunt in certamine Pentathli, qui cursoribus & peltastis quidem inferiores sunt, reliquorum verò Athletarum primi atque victores? tale fortè aliquid dicis Philosophos, ut ab iis quidem, qui in quavis arte supremi sunt, in eadem arte intelligentia superentur, reliquos verò antecedant, ut Philosophus in cunctis artibus secundæ cujusdam homo sortis existat? rectè, inquit, ò Socrates, accipis de Philosopho dicta. Est enim talis, ut nulli negotio servire penitus velit, neque in aliqua re ad summum elaborare, ne propter uuius exactam diligentiam in aliis omnibus superetur, sicut superantur opifices, sed omnia mediocriter, temperatèque attingat. Post hanc responsionem cupiens pleniùs nosse, quid diceret; quid inquam Philosophos viros utiles an inutiles putas? ad hæc ille omnium maximè utiles esse Philosophos asseveravit. Age igitur dignoscamus, si tu vera dicis, quomodo utiles nobis sint isti secundæ sortis homines? manifestum enim est, quòd unoquoque artifice inferior est Philosophus, annuit. Age, inquam, si vel tu vel ex amicis aliquis ægrotaret, utrùm ad curam valetudinis domum induces Philosophum an Medicum? nemo ambigat, Medicum. Quid autem in navi fluctibus agitata, utrum te & tua gubernatori, an Philosopho committeres?
guber-

gubernatori inquit. Et in reliquis omnibus quantisper artifex adest, Philosopho non erit locus. Apparet, inquit. Philosophus igitur nunc inutilis est, cùm artificès non desint. Concessimus autem Philosophiam bonam esse, & Philosophos bonos esse; bonos autem utiles, malos econtra inutiles. Itaque Philosophari non est circa artes studiosè versari, nec multis negotiis incumbere, aut multa perdiscere, sed aliud quiddam. His disputatis tandem ostendit, per hoc Philosophos bonos esse, & utiles, quòd & bonos faciant, & malos coerceant; hoc autem faciunt per Ethicam, Politicam, & œconomicam.

Exemplum II.

De quærenda sapientia.

IN hoc dialogo Demodocus consulit Socratem, qualiter filium suum Theagem sapientem efficere queat. Socrates ubi advertit. Theagem reipsa sub prætextu sapientiæ nihil aliud quærere, quàm dignitates in Republica, institutionem Theagis detrectat sub prætextu, reclamare suum dæmonium.

Demodocus, Opus habebam, ò Socrates, quædam privatim tecum communicare; siquidem otium sit, vel etiam negotium modò non omnino magnum, velim enim mea causa otium agas. *Socrates*. Equidem otiosus & alioqui sum, sed tui causa maximè. si quid ergo dicere vis, licet. *Demodocus* Theages filius cupit, ut ipse ait, sapiens effici; & mihi jam pridem molestus est, ut pecuniam Sophisto alicui, ipsum sapientem reddat, persolvam. Tu igitur peropportunè nobis obviam factus es, quem quidem in hac re mihi consultorem maximè cupiebam.

Socrates, vulgò, ò Demedoce dicitur, con-

consilium res sacra est; & si unquam ullum aliud, hoc est inprimis de quo quæris. Primùm igitur censentiamus, quidnam hoc esse putemus, de quo consultamus, ne ego quidem aliud illud existimem, tu item aliud, ac deinde longè dissentiamus, ridiculi existentes ambo. *Demod.* Rectè mihi dicere videris, ò Socrates. Itaque faciendum censeo. *Socrates.* Rectè, inquam, non omnino tamen rectè. dubito enim, ne forte hic adolescentulus alia quædam quàm quæ nos rebamur, cupiat. Quod si alia, nos quoque absurdius faciamus de alio consultantes. Rectissimum igitur mihi videtur, ut ipsum, quid quærat rogemus. *Demod.* optimum. *Socrates.* dic mihi Theages, cupisne sapiens esse, ac dignum existimas, ut pater hic tuus virum inveniat, qui te sua consuetudine sapientem reddat? *Theages.* Cupio. *Socrates.* Sapientes autem utrùm vocas homines scientiam habentes, quęcunque illa sint. *The.* Scientes equidem. *Socr.* Quid igitur, nonne nosti cytharam pulsare, palæstram & alia certamina? putas te præterea alia scientia indigere? quænam est illa quam expetis? Si cuperes eam, quà homines navigia gubernant, nonne responderes gubernatoriam? *The.* Certè. *Socr.* Si autem cuperes illius te eruditum fieri, qua currus reguntur, nonne aurigoriam respondeas? *The.* Utique. *Socr.* Huic autem, quam appetis, quod est nomen? *The.* quod aliud, quàm sapientiæ? *Socr.* Nonne etiam aurigaria sapientia est? an ignorantia tibi videtur? *The.* Nullo modo. *Socr.* At gubernatoria, nonne & ipsa sapientia est? *The.* mihi quidem videtur. *Socr.* Ea verò, quam nunc optas quænam sapientia, quidve eam adepti scimus? *The.* Mihi quidem videtur ea, quà scimus hominibus imperare. *Socr.* Num qua ægrotantibus? *The* Minimè, ipsa enim medicina est. *Socr.* At qua canentibus

scimus

scimus in choro præesse? *The.* Nequaquam. Musica enim est. *Socr.* Sed utrùm qua certantibus præesse? *The.* Nequaquam, Gymnastica enim est. *Socr.* Verùm qua quid facientibus? *The.* Mihi planè videtur ea, qua his, qui in civitate. *Socr.* intelligo, quam artem dicis; videris enim non eam, qua metentibus præesse novimus, aut vindemiantibus, aut plantantibus; ipsa enim agricultura est. neque rursus, qua vel secantibus, vel perforantibus, nam hæc ad fabros pertinet. Verùm fortasse, iis universis & agricolis & fabris, & artificibus omnibus ac privatis cunctis imperitamus, eam tu sapientiam dicis. *The.* Istam ipsam o Socrates. *Socr.* Periandrum non audivisti apud Corinthios imperasse? *The.* Equidem. *Socr.* Hippiam autem in hac urbe dominantem? *The.* Quidni? *Socr.* Quo nomine Hippiam & Periandrum nomines? *The.* Qui vocem, quàm tyrannos? *Socr.* Ergo tyrannidem optas? *The.* Non cupis vi præesse, neque ut tyranni, sed volentibus, quemadmodum alii in civitate bene morati ac boni viri. *Socr.* Quid verò si nobilis eques esse studeas, & in ea arte sapiens, ad quosnam alios accederes quàm ad equites? *The.* Ad nullos alios. *Socr.* Eodem modo, si optimè jaculandi artem discere cupias, ad eos, qui optimè jaculantur, proficisceris. *The.* Mihi quidem videtur. *Socr.* Age itaque postquam in civilibus erudiri vis, ut in iis sapiens fias, ad alios accedendum putas, quàm ad hos civiles homines, Socrates qui præsunt civitatibus; *The.* Audivi o sermones, quos dicunt duos esse, civilium virorum libros nihilo meliores; quàm cerdonum esse. Insipiens ergo sim, si mihi persuadeam, aliquem istorum mihi suam sapientiam traditurum.

Demodocus. Ad te o Sacrates omnis posthac oratio convertetur. Ego enim, ut brevissimè

me loquar, me simul ac mea omnia trado, si hunc Theagem susceperis. *Socrates*. Equidem ò Demodoce, studium tuum minime admirer, cùm existimes, hunc à me juvari posse. Sed me ad id elegisse non convenit. Nullam enim ex istis beatis & pulchris disciplinis scio; verùm illud semper profiteor, me, ut ita dicam, nihil scire. *The*. Vides ò Pater, Socrates non vult mecum versari. *Socr*. Non ita, ò optime. sed hoc te fefellit, quale sit. Ego autem tibi dicam. Adest mihi divina quadam sorte dæmonium quoddam à prima pueritia me secutum; hoc enim vox est quædam, quæ cùm existit, semper ejus rei quam facturus sum, dissuasionem innuit, provocat verò nunquam, &c.

Exemplum. III.

De beata vita, unico Philosophiæ fine.

HUnc dialogum S. Augustinus cum amicis suis ipso die natalis sui, nempe 13. Novembris, habuit primo anno suæ conversionis. Ostendit autem, vitam beatam, quam unicam Philosophia quærit, nonnisi in Deo haberi posse. Dialogum dedicat Theodoro, ad quem sic præfatur: Si ad Philosophiæ portum, de quo jam in beatæ vitæ regionem solumque proceditur, vir humanissime Theodore, ratione institutus cursus & voluntas ipsa produceret; nescio utrùm temere dixerim, multò minoris numeri homines ad eum perventuros fuisse, quamvis nunc quoque, ut videmus, rari admodum paucique perveniant; cùm enim in hunc mundum sive Deus, sivè natura, sive voluntas nostra, veluti in quoddã procellosum solum nos quasi temere passimque projecerit, quotus quisque cognosceret, quo sibi nitendum esset, nisi aliquando & invitos con-

contraque obnitentes aliqua tempestas in optatissimam terram compingeret. Hi sunt homines, quos lacrymabiles tragœdiæ fortunarum suarum, vel inanium negotiorum anxiæ difficultates, quasi nihil aliud habentes quod agant; in libros doctorum, sapientissimorumque hominum truserunt, in ipso quodammodo portu evigilant, undè illos nulla maris illius promissa nimium falsò ridentis extrudant. Et mihi immoranti superfluis tempestas, quæ putabatur adversa, succurrit, vides in qua Philosophia quasi in portu navigem, ad ipsam beatam vitam jam parvo conatu accedam; quod ut plenius intelligas, quid afferam adverte. Idibus Novembris mihi natalis dies erat; post tam tenue prandium, ut ab eo nihil ingeniorum impediretur, omnes qui simul illo die convivebamur in balneas ad consedendum vocavi. Quæsivimus inter nos de beata vita. Atque ego exordiens: Beatos esse nos volumus, inquam. Vix hoc effuderam, occurrerunt una voce consentientes. Videturne vobis, inquam, beatus esse, qui quod vult non habet? negaverunt. Quid, omnis qui quod vult habet, beatus est? tum mater. Si bona, inquit, velit & habeat, beatus est; si autem mala velit, quamvis habeat, miser est. Cui ego arridens, ipsam, inquam, prorsus mater arcem Philosophiæ tenuisti; nam tibi procul dubio verba defuerunt, ut non sicut Tullius te modò panderes. Ecce, inquit omnes ajunt esse beatos, qui vivant ut ipsi velint. Falsum id quidem, velle enim quòd non deceat, idipsum miserrimum nec tam miserum est, non adipisci quod velis, quàm adipisci velle, quod non oporteat. Dein in hoc dialogo ostendit, terrenorum bonorum nullam planè esse ex omni parte beatam possessionem, quia transeunt, & miscentur miseriis. Solius Dei cognitionem & fruitionem beatos reddere.

SE-

SECTIO II.

DE

Logica Raymundi Lulli, & Kircheri.

ARtem hanc describit Kircherus de *Arte combinatoria*. P. Knittel in sua *Via regia ad omnes scientias*, & P. Juvenalis in sua *Arte magna sciendi*. Consistit in eo, ut quis de qualibet re in promptu habeat multa attributa, & sic quàm longissimè de quavis re differere possit. Attributa quæ in quavis re considerari possunt, hoc ordine collocant:

Tabula Lulliana.

Quæstiones.	*Subjecta.*
1. An?	1. Deus.
2. Quid?	2. Angelus.
3. Cur?	3. Cœlum.
4. Quantum?	4 Elementa.
5. Quomodo?	5. Homo.
6. Quale?	6. Sensitivum.
7. Ubi?	7. Vegetativum.
8. Quando?	8. Minerale.
9. Quibuscum?	9. Instrumenta.
Accidantia naturalia.	*Accidentia moralia virtutum.*
1. Quantitas.	1. Justitia.
2. Qualitas.	2. Prudentia.
3. Relatio.	3. Fortitudo.
4. Actio.	4. Temperantia.
5. Passio.	5. Fides.
6. Ubi.	6. Spes.
7. Quando.	7. Charitas.
8. Situs.	8. Patientia.
9. Habitus.	9. Pietas.

Ta-

Tabula Lulliana.

Prædicata absoluta.	*Prædicata relat.*
1. Bonitas,	1. Differentia.
2. Magnitudo.	2. Concordia.
3. Duratio.	3. Oppositio.
4. Potentia.	4. Principium.
5. Sapientia.	5. Medium.
6. Voluntas.	6. Finis.
7. Virtus.	7. Majoritas.
8. Veritas.	8. Æqualitas.
9. Gloria.	9. Minoritas.
Accidentia moralia vitiorum.	*Distinctiones.*
1. Avaritia.	1. Rationis.
2. Gula.	2. Formalis.
3. Luxuria.	3. Modalis
4. Superbia.	4. Realis.
5. Acedia.	5. Numerica.
6. Invidia.	6. Specifica.
7 Ira.	7. Generica.
8. Mendacium.	8. Subjectiva.
9. Inconstantia.	9. Objectiva.

Ex hac tabula facilè apparet, eam nihil aliud esse quàm decem prædicamenta Aristotelis; paululùm aliter dispoſita, & quoad hoc non aſſignatur nova ars, ut quis in promptu habeat multa attributa; pauca enim hæc ſunt. Artificium ergo novum conſiſtit in conbinatione omnium horum attributorum inter ſe; ex tali enim combinatione prodeunt innumera prorſus attributa rei v. g. *bonitas* eſt tantùm unum attributum, ſed cum eo poſſum combinare omnia reliqua attributa; poſſum enim conſiderare ipſam *magnitudinem* bonitatis, *potentiam* bonitatis, *durationem* bonitatis &c.

Artificium hoc combinatorium Kircherus ſequenti tabula expoſuit. In quo ſignificatur per

B Bonitas.	Di. Differentia.
BB. Bonitas bonitatis.	C. Concordia.
M. Magnitudo.	O. Oppoſitio.
P. Potentia.	Pr. Principium.
S. Sapientia.	Me Medium.
D. Duratio.	F. Finis.
Vo. Voluntas.	Ma. Mojoritas.
Vi. Virtus.	Æ. Æqualitas.
Ve. Veritas.	Mi. Minoritas.
G. Gloria.	

Ubi ponuntur duo ſigna, v. g. M. B. magnitudo bonitatis. B. D. Bonitas durationis. Alterum ſemper importatur in genitivo. Kircherus loco litterarum initialium poſuit alia ſigna v. g. loco concordiæ figuram humani cordis, ſed hæc deſignatio videtur commodior.

Tabula

TABULA

Combinatoria.

1	2	3	4	5	6
B B	B M	B D	B P	B S	B Vo
M B	M M	M D	M P	M S	M Vo
D B	D M	D D	D P	D S	D Vo
P B	P M	P D	P P	P S	P Vo
S B	S M	S D	S P	S S	S Vo
Vo B	VoM	Vo D	Vo P	Vo S	Vo Vo
Vi B	Vi M	Vi D	Vi P	Vi S	Vi Vo
Ve B	VeM	Ve D	Ve P	Ve S	Ve Vo
G B	G M	G D	G P	G S	G Vo
Di B	DiM	Di D	Di P	Di S	Di Vo
C B	C M	C D	C P	C S	C Vo
O B	O M	O D	O P	O S	O Vo
Pr B	Pr M	Pr D	Pr P	Pr S	Pr Vo
MeB	MeM	Me D	Me P	Me S	Me Vo
F B	F M	F D	F P	F S	F Vo
Ma B	MaM	Ma D	Ma P	Ma S	Ma Vo
Æ B	Æ M	Æ D	Æ P	Æ S	Æ Vo
Mi B	MiM	Mi D	Mi P	Mi S	Mi Vo

TA-

TABULA

Combinatoria.

7	8	9	10	11	12
B Vi	B Ve	B G	B Di	B C	B O
M Vi	M Ve	M G	M Di	M C	M O
D Vi	D Ve	D G	D Di	D C	D O
P Vi	P Ve	P G	P Di	P C	P O
S Vi	S Ve	S G	S Di	S C	S O
Vo Vi	Vo Ve	Vo G	Vo Di	Vo C	Vo O
Vi Vi	Vi Ve	Vi G	Vi Di	Vi C	Vi O
Ve Vi	Ve Ve	Ve G	Ve Di	Ve C	Ve O
G Vi	G Ve	G G	G Di	G C	G O
Di Vi	Di Ve	Di G	Di Di	Di C	Di O
C Vi	C Ve	C G	C Di	C C	C O
O Vi	O Ve	O G	O Di	O C	O O
Pr Vi	Pr Ve	Pr G	Pr Di	Pr C	Pr O
Me Vi	Me Ve	Me G	Me Di	Me C	Me O
F Vi	F Ve	F G	F Di	F C	F O
Ma Vi	Me Ve	Ma G	Ma Di	Ma C	Ma O
Æ Vi	Æ Ve	Æ G	Æ Di	Æ C	Æ O
Mi Vi	Mi Ve	Mi G	Mi Di	Mi C	Mi O

TABULA

Combinatoria.

13	14	15	16	17	18
B Pr	B Me	B F	B Ma	B Æ	B Mi
M Pr	M Me	M F	M Ma	M Æ	M Mi
D Pr	D Me	D F	D Ma	D Æ	D Mi
P Pr	P Me	P F	P Ma	P Æ	P Mi
S Pr	S Me	S F	S Ma	S Æ	S Mi
VoPr	VoMe	Vo F	Vo Ma	VoÆ	Vo Mi
Vi Pr	Vi Me	Vi F	ViMa	Vi Æ	Vi Mi
Ve Pr	VeMe	Ve F	VeMa	VeÆ	Ve Mi
G Pr	G Me	G F	G Ma	G Æ	G Mi
Di Pr	DiMe	Di F	DiMa	Di Æ	Di Mi
C Pr	C Me	C F	CMa	C Æ	C Mi
O Pr	O Me	O F	O Ma	O Æ	O Mi
Pr Pr	Pr Me	Pr F	PrMa	Pr Æ	Pr Mi
MePr	MeMe	Me F	MeMa	MeÆ	Me Mi
F Pr	F Me	F F	F Ma	F Æ	F Mi
MaPr	MaMe	Ma F	MaMa	MaÆ	Ma Mi
Æ Pr	Æ Me	Æ F	ÆMa	Æ Æ	Æ Mi
MiPr	MiMe	Mi F	MiMa	MiÆ	Mi Mi

Usum ac praxin hujus tabulæ P.Knittel his verbis describit.

Si tibi est aliqua propositio probenda, dispice subitò, quod sit in illa subjectum, quod prædicatum; & reduc utrumque ad terminos congruos sive absolutos sive respectivos, & quære utrumque terminum in tabula, & ecce è regione statim invenies materiam probandi, & discurrendi abundantem. Exemplis declaremus. *Exemplum primum*. Est probanda hæc propositio: In Deo est infinitæ bonitatis diffusio. *Dei esse* est subjectum. *Diffusio bonitatis* est prædicatum. *Dei esse* reducitur ad B, & diffusio bonitatis etiam reducitur ad B. ergo quære BB in tabula; & en! e regione invenies BM. BD. &c. medios terminos sufficientes. v. g. accipe BM. & dic: Illud bonum, quod finè termino magnitudinis se diffundit, est diffusio bonitatis infinitæ: Sed &c. ergo.

Exemplum secundum. Probanda est propositio: Parentes sunt honorandi. Prædicatum reducitur ad G, subjectum ad Pr. quære ergo G Pr. & è regione invenies argumenta sive media plura, quam unquam designare possis. verb. gratia sumo G. Ma & dic. Majores sunt honorandi; Sed parentes sunt Majores; ergo sunt honorandi.

Si argumentorum seriem adhuc majorem habere vis, applica novem quæstiones verb. grat. ad BB *an* BB sit BM? an BD? & cætera per lineam transversalem. vel an sit MB? an DB? & cætera deorsum, vel etiam per lineas diametrales. sunt enim omnia convertibilia. Deinde applica, *quid?* deinde *cur?* & cætera similiter dicto modo. Potes insuper has quæstiones propositæ propositioni & mediis inventis applicando quæ-

rere,

rere, *an* ſint illa in novem ſubjectis? *Quid* ſint in illis? *cur?* &c.

Reliqua hujus artis præcepta quærantur in ipſis citatis Authoribus? Ego nolim in hac arte eſſe prolixior, quàm nulli conſulo. Sicut enim, dum ſcribo, non priùs cogitatione oberro per omnes alphabeti litteras, ut tandem inveniam illam, quæ eſt apta ad experimendam vocem, deſignatam ab animo; ſic dum quæro congruenter loqui ad ſcopum quæſtionis, non eſt neceſſe, ut cogitatione oberrem per tot prædicamenta, ſed dum lumine mentis circumſpicio in mundo meo intellectuali, in domo interna; dum refero omnia conclavia veluti totidem Antiquaria mentis, unico obtutu objectum, quod congruit, ultrò ſe offeret. Intellectus noſter eſt peritus typotheta, non examinat de novo ciſtulas & litteras, quoties componit verbum, ſed ex habitu in optatas incidit. Sic & periti ſunt Theologi, Philoſophi, Cauſidici, quamvis neſciant quærere in ciſtula ſpecierum B. vel C.

SECTIO III.

DE

Logica Antonii Arnaldi.

INter Neotericorum Logicas omnium celeberrima est Logica Antonii Arnaldi Doctoris quondam Sorbonici, ea prodiit sub titulo: *L' art de penser*. seu. *Ars cogitandi*. in hac, ubi multa de terminis, propositionibus, & syllogismis egerat, tandem affert generalem omnium syllogismorum tam complexorum, quàm incomplexorum regulam, qua sola cognita regulæ cæteræ Peripateticę de syllogismis, figuris, ac modis non sunt ampliùs necessariæ. Hanc regulam inseruit quidem du Hamelius suæ Philosophiæ Burgundiæ, sed breviter. Censeo ipsis Peripateticis non ingratum fore, si artificium ipsius Authoris verbis proponam. Part. 3. C. 10. sic habet:

Principium generale, cujus ope sinè ulla ad figuras aut modos reductione statui potest de omni syllogismo, legitimusne an vitiosus sit?

Cùm propositio probanda offertur, id solùm negotii videtur dari, ut quis aliam propositionem notiorem inveniat, quæ primam illam stabiliat & confirmet, & quæ proin poterit appellari: *Propositio continens*. Sed quia secunda primam continere non potest expresse totidem verbis, sic enim alia non esset, omnino necesse, ut tertia propositio adsciscatur, quæ ostendat, propositionem dictam, *continentem*, revera continere illam, quæ probanda est. Atque hæc ulti-

ultima propositio potest dici, *Propositio applicativa*.

In syllogismis affirmativis sæpe perinde est, quàm demum præmissarum dicamus, *continentem*, cum utraque aliqualiter conclusionem contineat, atque utraque mutuò ostendat, illam in altera contineri, v. g. si dubito, an homo impius sit miser; sic argumentabor:

Quicunque servit cupiditatibus, est miser:
Sed impius servit cupiditatibus;
Ergo impius est miser.

Quamcunque præmissarum designaveris, poterit dici conclusionem continere; Idque ab altera ostendi nam conclusio continetur in majori, quia *serviens cupiditatibus*, *impium* sub se continet, id est, impius in illius extensione concluditur, estque ex inferioribus unum, prout à minori ostenditur. Conclusio etiam continetur in minori, quia serviens cupiditatibus in sua idea comprehendit ideam miseri, ut patet ex majori.

Nihilominus cùm Major ferè semper sit universalior, ut plurimum haberi poterit pro *continente*, utì & minor pro *applicativa*.

Ad syllogismos negativos quod spectat, cùm in illis unica tantùm propositio negativa inveniatur, negatioque solùm in negatione includatur, videtur, quòd propositio negativa semper debeat haberi pro *continente*, atque affirmativa pro *applicativa*, sive negativa sit Major, ut in *Celarent Cesare, festino*; sive sit minor, ut in Camestres & Baroco, nam si hoc syllogismo suscipiam probandum, *nullum avarum esse beatum*.

 Omnis

Omnis beatus cupiditatibus vacat.
Nullus avarus cupiditatibus vacat;
Ergo nullus avarus est beatus.

Connaturalius est dicere, minorem, quæ negativa est, conclusionem continere, idque majorem ostendere. nam hæc minor: *Nullus avarus cupiditatibus vacat*, omnino negans, *vacuum cupiditatibus de avaro*, vicissim negat *beatum*, cùm major sit, quæ ostendit, *beatum* totaliter includi in extensione carentis cupiditatibus.

Principium ergo generale hoc est: *Debet præmissarum altera continere conclusionem, idque ab altera ostendi*: hoc fiet exemplis manifestius.

Exemplum. 1. Dubito, an hic syllogismus concludat.

Officium Christiani est, eos non laudare, qui peccant.
Sed qui duello decernunt, peccant;
Ergo officium Christiani est, eos non laudare, qui duello decernunt.

Hìc Major nihil differt à conclusione, nisi quòd major habeat, *eos qui peccant*, conclusio verò; *eos, qui duello decernunt*. Jam verò illa propositio, in qua habetur: *ii, qui peccant*, illam aliam continebit, in qua est: *qui duello* decernunt, cùm *peccare* universaliter sumptum in se contineat, duello decernere.

Exemplum 2. Dubito, an hic syllogismus concludat.

Evangelium spondet salutem Christianis.
Quidam impii sunt Christiani;
Ergo Evangelium spondet salutem quibusdam impiis.

Hìc animadvertendum est, majorem non posse continere conclusionem, nisi hæc vox, *Christianis* sumatur universaliter pro omnibus

Christianis, & non tantùm pro aliquibus, sed tunc major falsa est. Malè autem concludit, si sumatur tantùm pro aliquibus. nam sic prima propositio non continet conclusionem.

Exemplum. 3. Perspicuum est ex hoc eodem principio, sequentem syllogismum non concludere.

Lex divina jubet, ut sæculari Magistratui obediamus.
Episcopi non sunt Magistratus sæculares
Ergo lex divina non jubet, ut Episcopis obediamus.

Nam præmissarum neutra conclusionem continet. quia non sequitur legem divinam: cùm hoc jubet, illud aliud non jubere. Hinc etiam potest detegi fallacia hujus sophismatis.

Qui dicit te esse animal, verum dicit:
Sed qui dicit te esse anserem, dicit te esse animal;
Ergo, qui te dicit esse anserem, verum dicit.

Respondere namque sufficit, neutram præmissarum continere conclusionem. nam si major eam contineret, oporteret, animal continere anserem. Sed animal in majori sumitur particulariter, ac proin anserem contineré non potest. Hinc etiam peti potest solutio Sophismatis quod D. Augustinus refert.

Nos es, quod ego sum.
Ego sum homo;
Ergo tu non es homo.

nam cùm conclusio sit negativa, vox *homo* sumetur universaliter; universale verò non continetur in particulari.

Hoc in Logica ista principium Authori proprium est; & quia commendatione dignum,

in capite posui. Reliqua hujus Authoris in compendio sisto; ut saltem Peripatetici etiam Neotericorum succinctam notitiam habeant. Itaque tota Arnaldi Logica seu Ars cogitandi hæc est.

Proœmium.

1. *Logica* est ars bene utendi ratione rerum cognitione acquirenda tàm ad suiipsius, in quàm aliorum institutionem.

2. Elicitur hæc ars per quatuor præcipuas mentis operationes, apprehensionem, judicium, discursum, dispositionem.

3. *Apprehensionem* dicimus simplicem rerum, quæ menti sistuntur, contemplationem. Forma, sub qua res consideramus, *idea* dicitur.

4. *Judicium* illam mentis operationem dicimus, per quam varias ideas copulamus, vel disjungimus. Sic conjungendo ideam *muri*, & ideam *albedinis*, *murum album* esse affirmamus.

5. *Discursum* vocamus, dum ex una proportione infertur alia.

6. *Dispositio* vocatur illa mentis operatio, dum plures ideas, propositiones, & discursus de eodem objecto eo ordine disponimus, qui illi explicando maximè idoneus est.

Hæ operationes tantùm natura duce eliciuntur. Logicæ officium tantùm est, aliquas animadversiones facere circa ea, quæ in nobis natura operatur. Sic enim certi reddimur, nos ratione nostra rectè uti, faciliùs detegimus errores in quos labimur, detectosque aliis manifestamus, ac denique in accuratiorem mentis nostræ notitiam deducimur. Cæterùm, quia ideæ nostræ cum vocibus connexæ sunt, etiam illas considerare debet Logica.

PARS I.

De prima mentis operatione, seu Ideis.

Cap. I.

De idearum natura & origine.

PEr ideam non solùm intelliguntur illæ rerum imagines, quæ in phantasia & imaginatione depinguntur, dum res corporeas v. g. triangulum concipimus, sed etiam illæ imagines quibus res spirituales sine ulla similitudine rerum sensibilium intelliguntur. Falsum est, quòd pars maxima hominum judicat, se nihil posse concipere nisi per modum rei corporeæ. Nemo potest ea, quæ in mente fiunt cosiderare, quin statim agnoscat, se multa concipere, omni corporea imagine prorsus destituta. quid enim clarius ipsa cogitatione, qua cogitamus, concipimus? impossibile tamen est, cogitationem imaginari, ullamque illius figuram in cerebro effingere. Quænam etiam harum particularum affirmationis & negationis, *est*, & *non est*, in cerebro depingi possunt imagines? uterque tam qui affirmat, quàm qui negat terram esse rotundam, easdem in imaginatione servat imagines *terræ*, & *rotunditatis*. ille, qui affirmationem adjicit, addit mentis actionem, quam sine omni corporea imaginatione concipit. Alter negationem addit, quæ est alia mentis actio, & quæ multò minus depingi potest.

Hinc falsitatis convincuntur duo perniciosissima dogmata, quæ quidam hoc sæculo Philosophi evulgavere. Primum est, nos nul-

lam ideam, si autem nullam habemus, nomen hoc *Deus* proferendo nihil aliud concipimus, quàm hasce quatuor litteras d. e. u. s. quod utique falsum est. Falsorum dogmatum, alterum cujusdam Angli est, asserentis, ratiocinationem nihil esse aliud, quàm congeriem nominum catenatim per verbum, *est*, connexorum. Ex quo sequeretur, nihil nos posse ratiocinando de rerum natura concludere.

Hinc etiam falsum est, quòd omnes ideæ solùm à sensibus originem trahant, ut quidam Philosophus dicit, qui passim magni habetur; quasi verò *nihil sit in intellectu, quod priùs non fuerit in sensu*. Audater dicam, hanc opinionem absurdissimam esse, & nonminus Religioni, quàm veræ Philosophiæ adversari. Ut autem hinc nihil dicamus, quod indubitatum non sit, quid quæso ipsa cogitatione distinctius concipimus? quæ propositio hac clarior: *cogito; ergo sum?* jam verò hoc clarum esse non potest, quin habeamus claram ideam *cogitationis*, & *entis*. Rogo, per quam demum sensuum januam in animum penetrarunt? lucidæne an coloratæ, ut per visum? gravesne an acutæ, ut per auditum potuerint intrasse? gratine odoris an fætent, ut per odoratum? cujus saporis, ut per gustum? molles an duræ, ut per tactum aditum tibi ad mentem fecerint? si autem dicantur ex aliis sensibilibus imaginibus efformatæ, unà demonstrandæ erunt sensibiles illæ imagines, è quibus hæ *cogitationis* & *entis* ideæ dicuntur emicuisse? & ostendendum, quo demum modo emicuerint, an per compositionem, ampliationem, diminutionem, aut similitudinem. Quòd si his omnibus nihil reponi poterit, quod non sit abs ratione alienum, fatendum erit, ideas *entis* & *cogitationis* nullo modo originem ducere

à sen-

à sensibus, sed mentem nostram in se habere illarum efficiendarum vim, quamvis mens sæpe excitetur ad eas efficiendas ab aliquo, quod sensus fuerit.

Dum verò dicunt Adversarii, ideam, quam de Deo habemus, à sensibus ortam esse, quia illum venerandi senis instar concipimus, digna solis anthropomorphitis sententia est, & quæ veras ideas, quas de rebus spiritualibus habemus, cum falsis imaginibus confundit, quas de iis malè omnium imaginandorum consuetudine formamus; cùm non minus absurdum sit, velle imaginari illa quæ corporea non sunt, quàm audire colores, sonos videre.

Siquis objiciat, eodem tempore, quo rerum spiritualium ideas habemus, nos corpoream imaginem contemplari, saltem soni, qui rem significat; ea imago tantùm soni non rei spiritualis v. g. *cogitationis* imago est. quod in surdis palam fit, quibus nullæ sonorum ideæ observantur, cum tamen cogitationum suarum ideas habeant, dum de illis cogitant.

Cap. II.

De objectis idearum.

Quidquid concipitur, concipitur vel ut res seu substantia v. g. corpus. Vel ut modus v. g. rotunditas. Vel ut res modificata v. g. corpus rotundum.

Contingit autem sæpe, ut res eadem in duas ideas dispertiatur, quarum una [illegible], altera quasi modum rei repræsentet v. g. dum concipimus *Deum* tanquam *ens infinitum*, vel hominem tanquam *rem* habentem *humanitatem*. Ut ergo sciamus, quid revera modus sit, dicendum, de natura veri modi esse,

ut substantia, cujus est modus, clarè ac distinctè possit concipi sine illo; modus autem vicissim non possit clarè concipi, nisi una concipiatur relatio, quam ad suam substantiam habet, sine qua naturaliter nequit existere.

Crisis. NB. Hìc non loquitur Author accuratè; possum enim clarè ac distinctè concipere substantiam v. g. Deum, ut vult ipsemet Author, sed tantùm sub uno vel altero prædicato essentiali, quin necessariò concipiam omnes illius perfectiones essentiales. Ex hoc tamen non sequitur, reliquas omnes perfectiones esse veros modos, seu accidentia in Deo. Melius ergo fecissent Neoterici, si mansissent in via antiqua, & trita, maximè quoad definitiones nominum; atque dixissent, illud esse verum accidens, ac modum, quod est separabile à re.

Cap. III.

De decem Categoriis Aristotelis.

Postquam Author recensuit decem prædicamenta Aristotelis, dicit ea non solùm inutilia, sed etiam sæpissimè nociva, idque ob duas causas. 1. Quòd videantur nonnullis in veritate fundata, ac ipsa natura rerum; cùm ea divisio tantùm arbitraria sit, ac eodem jure ex Neotericorum Philosophia alia septem Prædicamenta substitui possint, his versiculis comprehensa.

Mens, mensura, quies, motus, positura, figura,
Sunt cum materia cunctarum exordia rerum.

2. quia per ista prædicamenta Aristotelica homines detinentur in solo verborum cortice

tice, seque omnia scire putant, si valeant enumerare hæc nomina.

Cæterùm tam de Categoriis Aristotelis, quàm Raymundi Lulli, hoc fert judicium. *Aristotelis Logicam non tam prodesse ad ea, quæ ignoramus investiganda, quàm ad ea, quæ scimus aliis exponenda. Artem verò Lulli ad copiosè & sine judicio de iis, quæ nescimus, garriendum.*

Crisis. NB. Prædicamenta Aristotelis fundari in veritate, in iisque comprehendi præcipua objecta realia, quæ reperiuntur in mundo, per decursum Philosophiæ patebit. Quàm verò utile sit; ea objecta, quæ consideranda sunt, generatim ac distinctè & ordinatè memoriæ proponi, ex divisionis legibus liquet. Haud dubiè autem res considerandæ, dum ordinatè in memoria disponuntur, priùs per definitiones nominum, ac verborum corticem, quàm per accuratam considerationem notæ esse debent. Nugæ ergo sunt hæ Neotericorum adversus Logicam Aristotelicam querelæ, dum utique officium Logicæ non est, docere rerum scientiam, sed per ordinatam dispositionem considerandarum rerum ante oculos mentis mentem præparare ad scientiam.

Cap. IV.

De ideis rerum, & ideis signorum.

Postquam Author divisit signa in naturalia, artificialia, certa, probabilia, conjuncta cum re significata, & separata. Tradit hæc axiomata.

1. Nunquam potest strictè concludi à præsentia signi ad presentiam rei signatæ. Dantur enim signa rerum absentium.

2. Res existens in uno statu potest esse signum

signum sui ipsius ut existentis in alio statu, v. g. Concionator prædicans in suo conclavi sui ipsius prædicantis in cathedra.

3. Potest fieri, ut eadem res occultet & detegat aliam rem eodem tempore. v. gr. cinis fervidus tegit, & detegit ignem. figuram humana tegit & prodit Angelum. Symbola Eucharistica tegunt & significant Christum.

Cap. V.

De idearum compositione, simplicitate, abstratione.

Abstractio fit tribus modis. 1. Dum unam partem consideramus non considerando alteram rei, quæ est cum priori realiter eadem. v. gr. partem numeri contenarii. 2. Dum unum modum rei consideramus, non considerando alterum identificatum. v. g. considerando longitudinem corporis, non latitudinem. 3. Dum consideramus unum attributum non considerando alterum identificatum. v. g. considerando humanitatem in Petro non attendendo ad hoc individuum.

Crisis NB. Meliùs etiam Author *abstractionem* terminum usitatissimum in Scholis sumpsisset in sensu usitato, cùm nullum in illa acceptione detur inconveniens. Sumitur autem abstractio in Scholis tripliciter. 1. Dum accidens abstrahitur à substantia, v. g. considerando rubedinem ex pomo abstractam, non considerando pomum. 2. Dum consideratur unum prædicatum essentiale rei non considerando alterum identificatum, sub quo modo comprehenduntur omnes tres modi Arnaldiani. 3. Dum consideratur quælibet res sine sua individuatione. v. gr. cogitando de pomo, ut sic.

Cap.

Cap. VI.

De universalitate, & singularitate idearum.

Hic agit more consueto de termino universali, particulari, univoco æquivoco. In ideis universalibus duo vult distingui, *comprehensionem*, & *extensionem*.

Comprehensionem vocat illa attributa, quę ita in idea universali continentur, ut nulla demi possit, quin idea destruatur, sic comprehensio ideæ trianguli includit extensionem, figuram, tres lineas, tres angulos, horum angulorum æqualitatem cum duobus rectis. Extensionem vocat, species, quibus idea generica convenit, sic idea animalis extenditur ad hominem, leonem.

Crisis. NB. Comprehensio malè definitur ab Arnaldo. Multa enim adhuc supersunt attributa trianguli, quæ si non cognoscantur omnia, ab iis penes quos à tot sæculis erat talium nominum & loquendi potestas, non dicebatur comprehendi triangulum. Absurdi ergo sunt Neoterici, qui, dum toties inculcant, definitiones nominum esse arbitrarias, haud dubiè, humano generi, mutant tamen significationem omnium Veterum suomet, non generis humani arbitrio. Nova nomina liceat illis baptizare, non rebaptizare vetera.

Cap. VII.

De ideis quinque universalibus.

Agit de genere, specie, differentia, proprio, accidente, ut solet. Differentiam aliter definit, nempe, quòd sit primum attributum essentiale speciei, quod non comprehenditur

ditur in idea generis. v. g. substantia genus dividitur in duas species, *Corpus* & *spiritum*. In corpore primum attributum est extensio, in spiritu cogitatio itaque extensio & cogitatio sunt differentiæ substantiæ.

Crisis. NB. Falsum est, primum attributum corporis esse extensionem, ut demonstrabitur in Physica.

Cap. VIII.

De terminis complexis, eorumque universalitate.

Quando termino additur terminus, nascitur terminus complexus. v.g. homo prudens, Alexander filius Philippi. Duo autem sunt genera talium additamentorum, quorum alterum *explicativum* dici potest, alterum *determinativum*. *Explicativum* tantùm est, quando disertis verbis explicat, quod prius tantùm latebat in idea universali, absque eo tamen, quòd ideam universalem restringat. v. grat. *homo qui est animal ratione præditum*; vel *homo mortalis*. quæ conveniunt omnibus hominibus. *Determinativum* est, quod terminum universalem restringit. verb. grat. *homines sapientes*, *corpora pellucida*, *animal rationale*. Hinc fit, ut per additionem determinativam terminus universalis aliquando fiat singularis, verb. gratia *Papa nunc sedens*. qui erat Alexander septimus dum ista scribebat Arnaldus.

Dein aliqui termini sunt complexi quoad sensum. v. g. si quis in Gallia nominet *Regem*, aut in famalia *Herum*. Alii termini sunt complexi quoad verba & sensum simul. v. g. *Princeps Philosophorum*. intelligitur *Aristoteles*.

Omnia adjectiva aut connotativa sunt

quoad

quoad sensum termini complexi. v. g. *album* subintelligit *ens* vel *corpus* album.

Denique bene notandum est, dari terminos complexos singulares, per æquivocationem tamen, quam *æquivocationem erroris* voco, universales. *Vera Religio*, *Parisiensium Geometrarum maximus*, *hominum doctissimus*, *dexterimus*, *ditissimus &c.* reipsa sunt termini singulares, quia tantùm una est vera Religio, & unus Geometrarum maximus; sed quia diversi homines per errorem alium hominem maximum, aliam Religionem veram existimant, fit, ut terminus singularis per errorem & opinionem hominum applicetur pluribus objectis. Huc pertinent hæ loquendi formulæ, *authoris sensus*, qui licèt unus sit, ex opinione tamen hominum est varius.

Crisis NB. Non benedicitur, tales terminos singulares per æquivocationem fieri universales: significatum enim per nomen expressum non convenit pluribus, & nequidem per errorem ab eodem intellectu tribuitur pluribus, quod tamen requiritur ad rationem universalis, cùm ex suo conceptu, adeoque respectu ejusdem intellectus debeat esse communicabile pluribus. Itaque quamvis nonnunquam rejiciātur propositiones in *sensu authoris obvio*, *aut in sensu ab Authore intento*, non debet Arnaldus existimare, censuram esse æquivocam, veluti tubam, quæ incertum edat sonum; quando per notas characteristicas designo Petrum, non loquor æquivocè, si nomino Petrum, & quando per contextus, fragmenta, aut alias cuivis obvias circumstantias designo sensum, non erit æquivoca loquendi formula, dum loquor de sensu Authoris obvio.

Cap.

Cap. IX.

De idearum claritate, & obscuritate aut confusione.

Quamvis in ideis claritas aliud sit, quàm distinctio, & obscuritas aliud, quàm confusio; sumantur tamen ista interea pro eodem. Quid sint, exemplis patefiet.

1. Claram ideam habemus, 1. De re cogitante & ejus operationibus volitione, cogitatione, desiderio. &c. 2. De substantia extensa, & ejus proprietatibus, figura, motu &c. 3. De duratione, ordine, numero. 4. De Deo, secundùm aliquas tantùm perfectiones sumpto.

Econtra obscuram ideam habemus 1. De qualitatibus sensibilibus, colore, sono, odore, frigore, calore, gravitate. 2. De qualitatibus occultis, ut verb. gr. attractivis.

Causa obscuritatis harum idearum indè provenit.

Quando infantes eramus, mens sensit in se varias nasci affectiones præter suam voluntatem, idque dependenter à corporibus v. gr. calorem ob igne. Indè mens credidit, in objecto dari aliquid simile sensationibus, vel saltem ideis indè ortis, & propterea ipsos sensus caloris, coloris &c. transtulit in res, ex quibus nascuntur tales sensus. Exindè ideo talium qualitatum, quatenus transferuntur in res ipsas, manent obscuræ ac confusæ. Id tamen mirum ac lepidum accidit, quòd dum homines calorem tribuerunt igni, non etiam ipsum dolorem ac ustionem igni tribuerint.

Sed quamvis homines rectè judicaverint, dolorem non esse tribuendum igni, in alio tamen

tamen errore versantur, dum dolorem tribuunt manui aut pedi, cùm tamen dolor non nisi menti insit. Verum quidem est, dolorem excitari per ea, quæ in manu fiunt, nempe ob motus naturali dispositioni contrarios, sed dolor in mente est. Hoc non tantùm agnitum est ab antiquis Philosophis, ut Cyreniacis, sed etiam ab Augustino multis in locis. *Dolores*, inquit l. 14. de Civ. c. 15. *qui dicuntur carnis, animæ sunt in carne, & ex carne nam dolor carnis tantùm est offensio animæ, & quædam ab ejus passione dissensio. sicut animæ dolor, quæ tristitia nuncupatur, dissensio est ab his rebus, quæ nobis nolentibus accidunt*. Et l. 7. de Gen. ad lit. c. 19. *cùm afflictiones corporis molestè sentis, (anima) actionem suam, qua illi regendo adest, turbato ejus temperamento, impediri offenditur, & hæc offensio dolor dicitur*.

Dolorem verò, qui corporis nuncupatur, ad animam pertinere, non ad corpus, manifestum omnino fit ex eo, quòd illa quæ nobis cogitantibus dolorem inferunt, ne lædunt quidem, cùm mens vehementi applicatione aliàs distrahitur, ut videre est in Sacerdote Afro, de quo Augustinus l. 14. de Civ. c. 24. quando ei placebat, ad imitatas quasi lamentantis hominis voces ita se auferebat à sensibus, & jacebat simillimus mortuo, ut non solùm vellicantes & pungentes minimè sentiret, sed etiam aliquando igne ureretur admoto sine ullo doloris sensu, nisi postmodum ex vulnere.

Denique & id observandum, ne per ipsam quidem manum dolorem causari in anima, sed per nervos, & per motum spirituum intra nervos tanquam tubulos propagatum usque in cerebrum. nam si quid impediat, quo minus nervorum filamenta suum motum cerebro communicent, prout contingit

in apoplexia, aut paralysi, sine omni doloris sensu ferrum patietur & ignes. Cùm econtrà manus illi dolere poterit, qui caret manibus, quemadmodum sæpissimè iis accidit, quibus manus amputatæ sunt. quia si nervorum filamenta à manu ad cerebrum extensa prope cubitum, ubi in brachio truncato terminantur, moveantur, cerebrum eodem modo afficietur, quo afficeretur, ac si superesset manus. sic & imagines, quas in speculo intuemur, eo loco apparent, quo futuræ essent, si per directos radios aspicerentur.

Hæc sufficient, ut intelligamus fieri posse, ut anima è corpore separata igne inferni vel urgatorio torqueatur, imò eundem dolorem sentiat, quo quis afficeretur, si admoto igne ureretur, quia etiam tum, cùm anima corpori unita erat, illa cruciabatur, non corpus, dolorque nihil aliud erat quàm quædam animæ tristitia, qua affligebatur ob ea, quæ in corpore agebantur.

Inter ideas confusas etiam est idea *gravitatis*. dum enim ab infantia vidimus lapidem cadere deorsum, formavimus nobis duas ideas, unam lapidis, quæ vera est; alteram causæ, ob quam descendit lapis; eamque vocavimus *gravitatem*, quasi lapis moveretur ab intrinseco, & non à causa extrinseca propellente. Simili modo egimus, dum vidimus paleas attrahi à succino, ferrum à magnete. formavimus enim nobis ideam virtutis seu qualitatis *attractivæ*.

Crisis. NB. Hic Arnaldum potiùs lepidum existimo, quàm sensuum communem hominum, dum ex eo, quòd tribuamus igni calorem & lucem, non etiam eidem tribuamus dolorem, miratur. Nescit Arnaldus, instinctum naturalem hominum, aut lumen naturale esse quandam revelationem Dei circa eas veritates, quas scire generi humano inpri.

primis convenit. Jam verò, utrùm detur aliquid simile nostris ideis in mundo corporeo, decet sciri ab humano genere ad commendandum pulchritudinem divinorum operum, idque cùm id nulla alia ratione sciri poterat ab anima, quæ utique nesciret, quid sit extra se, Deus omnibus hominibus impressit naturalem propensionem ac inclinationem invictissimam, ut magno impetu, ac præcipitantia absque ulla hæsitatione judicarent, dari aliquid simile nostris ideis in mundo corporeo. Deus sic facere potuit, sic conveniens erat ut faceret, & uniforme judicium hominum non potest habere aliam causam, nisi talem instinctum naturæ, quia si tale judicium dependeret à libertate humana, non esset universale ac uniforme in omnibus hominibus, cum contingentia, qualia sunt judicia hominum libera, in innumeris circumstantiis non procedant uniformiter. ergo evidens est, ex universali instinctu ac sensu hominum, etiam Cartesianorum, antequam hoc præjudicium deposuerunt, dari qualitates similes nostris ideis in mundo corporeo. De dolore homines non habent talem instinctum, ut eum indicent esse extra corpus humanum; itaque ibi non erit. Quod Arnaldus dicit, dolorem esse in anima, verum dicit, quod dicit, eum tantùm esse in anima, dubium est; quod dicit, dolorem esse tristitiam in anima, totus aberrat. Aliud enim esse dolorem, aliud esse tristitiam, cuivis experimentaliter notum est. Deniq; dum nos confingere putat ideam virium motricium, iterùm errat. datur enim vis motrix, ea potest concipi, ea potest poni in corpore quocunque; itaq; non est idea talium virium aut falsa, aut ficta, aut obscura; sed quia mens ignorat, quibusnam conditionibus, instrumentis, aut organis ea vis alli-

gata

gata sit in tali activo corpore, ideo obscuritas talis ideæ non versatur circa ipsam vim activam, sed circa dispositionem materiæ. Sic scio, dari in corpore humano vim motricem brachii, quæ est in anima; non erro concipiendo talem vim, sed quibus instrumentis & dispositionibus anima ad movendum brachium egeat, hoc est, quod accuratè non scio.

Cap. X.

Exemplum obscurarum idearum ex Ethica.

Tales sunt dum habemus falsam ideam veræ beatitudinis, veræ miseriæ, veræ excellentiæ, veræ nobilitatis, veræ magnanimitatis, veræ fortitudinis &c. Sed hæc pertinent ad Ethicam. (*Crisis.*) D. Augustinus monet, ut paucis exemplis ad multa utilia utamur, non ut omnino utilia in mera exempla convertamus. non enim, ut Aristoteles observat, simul tradere scientias, & modum sciendi convenit.

Cap. XI.

De confusione idearum orta ex vocibus.

Notandum est, homines earundem rerum habere diversas ideas, iisdem tamen vocibus uti ad illas exprimendas. Idea virtutis alia est apud Philosophum ethnicum, alia apud Theologum; uterque tamen eodem virtutis nomine utitur ad suam ideam exprimendam sic & omne illud, quod in nobis est principium accretionis, sensationis, & cogitationis., *animam* nuncupavimus. Sed postea, dum in plantis principium accretio-nis

nis etiam vocaretur *anima*, huic eidem voci eandem ideam subjecimus. *Vitæ* nomen simul & illi facultati inditum est, undè functiones animales procedunt, & facultati cogitatrici, cùm tamen hæc duo diversa sint. Hæ voces *sensus*, *sensatio* simili æquivocatione laborant. Dum enim tria fiunt, cùm sentimus, nempe motus in organo, v. g. aure. 2. Perceptio v. g. soni. 3. Judicium, quo judicamus rem perceptam esse extra nos, nos omnia confundendo in unum uno *sensus* vel *sensationis* nomine comprehendimus. Hinc dicimus, oculum videre, aurem audire, cùm tamen oculus, nec auris quidquam percipiat, aut judicet, nec ullum errorem sensus comittant.

Sed notandum est, hanc confusionem idearum & errorem nominis æquivoci solùm tunc fieri, quando diversæ res eodem nomine significatæ aliquam cognationem ac connexionem inter se habent. quando enim idem nomen diversas res significat, quæ non solent simul ab hominibus concipi & conjungi in conceptu, nullum est periculum, ut quis æquivocatione deceptus eas inter se confundat. Sic *Aries* significat stellam & animal, sed nullus hæc duo unquam confundet.

Cap. XII.

De remedio vitandæ confusionis.

Unicum remedium sunt accuratæ definitiones nominis, per quas tamen non intelligitur nuda explicatio nominis, ut designetur res, eo modo, quo per alia nomina designantur, sed qua accuratè designatur conceptus, sub quo res concipiuntur, eo quòd eadem res diversimode concipi possit. Ex hoc infertur. 1. Definitiones nominis esse arbi-

tra.

trarias, 2. Non esse movendam litem de definitione nominis. 3. Omnem definitionem nominis habere rationem principii per se noti.

In has leges vulgaris Philosophia impingit, quia primò definitionem rei cum definitione nominis confundit; nam cùm innumeras definitiones non nominum, sed rerum procuderet, reipsa tamen falsissimas, has tamen obtrudit pro principiis, quibus nefas sit refragari. Secundò, quia nominum definitionibus nunquam utitur ad obscuritatem amoliendam, nec illas certis quibusdam ideis clarè designatis affigit. Hinc evenit, ut maxima disputationum pars de nominibus tantùm instituatur. v. g. credunt, quòd ignis sit calidus, quod cuivis persuadent, quamdiu abstinent à definitionibus nominis: si autem definiant, & dicant, calidum esse, quod habet similem qualitatem illi, quam sentimus in animo; non poterit recipi pro principio, ignem esse calidum

Crisis. NB. Non ita se habet, definitiones usitatorum nominum esse arbitrarias; sed ubi erit varia nominis acceptio, per definitionem nominis licebit nobis designare, in qua acceptione nos terminum sumamus. Quod attinet *ignem calidum*, non necesse erat, hunc terminum definire, cùm ex communi Scholarum usu constet, hunc terminum accipi pro igne formaliter, & non tantùm causaliter calido. Itaque quamvis Peripatetici tales terminos non definiant, falsum tamen est; quòd eas veritates pro primis principiis obtrudant; sed assumunt eas per modum *postulati*, seu per modum veritatis alibi probatæ, vel aliundè certæ.

Cap.

Cap. XIII.

Observanda circa definitiones nominum.

1. Nomina rerum simplicium, quarum omnes homines naturaliter easdem ideas habent, superfluè definienda non sunt. tales voces sunt. Ens, cogitatio, extensio, duratio vel tempus.

2. Notæ ac jam receptæ definitiones non sunt mutandæ, nisi in iis occurrat aliquid culpandum.

3. Cùm necessitatis definiendi nominis incesserit, ad usum communem quàm proximè fieri potest est accedendum, nec notiones aliæ, quàm usitatæ, vocibus assignandæ.

Cap. XIV.

De Interpretatione nominum.

Primò observandum, quòd per nomina excitentur quædam ideæ secundariæ nonnunquam præter ideam principalem, quæ est propria significatio nominis. v. gr. siquis cuipiam diceret; *mentitus es*, si primaria notio spectetur, nihil aliud sibi volunt illæ voces, quàm; probè nosti, non esse verum quod dicis. Sed huic primariæ significationi usus aliam, contemptus scilicet & opprobrii ideam conjunxit. Aliquando hæ ideæ secundariæ adduntur ex vocis intensione, corporis distorsione, aut aliis signis externis. Sic Herus manifestat iram, vehementiori voce servo acclamans.

Secundò observandum, nonnunquam secundarias has ideas ipsis verbis adunitas esse, quia ordinariò illis prolatis in mente exci-

tantur. Hinc fit, ut verborum, quæ idem videntur significare, quædam contumeliosa sint, alia blanda; quædam verecunda, alia effera; quædam casta, alia turpia, quia præter primariam ideam alias adjectitias habent, è quibus oritur hæc varietas. hęc notatio quorundam injustitiam propalare potest, qui de illatis opprobriis conquerentes frequenter nomina substantiva in adjectiva commutant. Si *ignorantiæ* & *falsitatis* accusentur, se ignaros falsariosq; cognominatos proclamant: quod tamen est à ratione alienum, cùm illa nomina ejusdem significationis non sint. Nomina enim adjectiva *ignarus*, *falsarius* præter notata vitia contemptus ideam includunt, cùm tamen ignorantia & falsitas rem prout est sine ulla accessione significent quin immò alia nomina inveniri fortè possunt, quæ idem significent, sed adjecta idea blanda & demulcente, quæque desiderium testentur, illius famæ parcendi, in quem dicuntur. Talibus autem vocibus utuntur viri prudentes ac moderati, nisi peculiaris aliqua ratio exigat, ut res majori vehementia & acrimonia agatur.

Hinc etiam cognosci potest discrimen inter genus orationis simplex & figuratum. v. g. si quis hosti suo diceret: *non est usqiadeo miserum, mori*. languidum videretur, si verò usurpet illud Virgilii. *Usque adeone mori miserum est?* præter rem significat insuper fortitudinem animi & contemptum generosum mortis. Hinc figuratæ locutiones, quando commovendi sunt affectus, plurimùm contribuunt; verba enim docent, sed figuræ repræsentant internos affectus animi, ex quorum vivo contuitu formantur in similes motus mentes audientium juxta illud:

Si vis me flere, dolendum est
primùm ipsi tibi.

Exinde etiam patet, falsum esse, quòd Stoici

ci dicebant, nullas dari impudicas voces; nec enim rationem habuerunt secundariarum idearum, quas mens primariis adjungit. Sic *adulterium*, *incaestus*, *peccatum abominandum*, nomina obscæna non sunt, licèt res maximè obscænas significent, quia illas tantùm exhibent obtectas ideâ secundaria horroris, tanquam velo, ita ut hæ voces non tam actiones ipsas, quàm actionum flagitia significare videantur. Econtrà sunt aliæ voces, quæ easdem actiones nullo imisso horrore significant, imò illas potiùs ut gratas placentesque, quàm ut flagitiosas notant, idea effrontis animi, turpitudinem propalantis ac impudenter ostentantis superaddita. Et hæ illæ voces sunt, quæ turpes & impudicæ vocantur. Idem dicendum de quibusdam circumlocutionibus, quibus actiones quædam publicè exprimuntur, quæ quamvis legitimæ, nonnihil tamen corruptæ naturæ admixtum habent. Tales quippe verborum circuitus non tantum res ipsas simpliciter exprimunt, sed una probam dicentis dispositionem, adeò ut palam fiat è prudenti cautela quam adhibet, eum nonnisi gravatè & coactè de illis loqui, illasque velle & sibi & aliis obvelatas. Cùm econtrà qui de iisdem aliter & liberiùs loquuntur, ostendunt se in iis contemplandis cum delectatione versari, quæ delectatio cùm turpis sit, mirum non est, voces illius turpitudinis ideam habentes turpes censeri & inverecundas. Hanc ob causam evenit aliquando, ut vox aliqua, quæ aliàs casta fuit, turpis posteà evadat; nec in tali casu pro excusatione sufficit dicere, talem terminum in SS. Patribus, aut etiam Scriptura usurpari; quia his terminis idea obscænitatis cujusdam ex posterorum usu accessit, maximè in lingua vernacula.

Cap. XV.

De sensu secundario particulæ demonstrativæ hic.

Particula demonstrativa hic, vel hoc primariò significat rem aliquam præsentem confusè ac genericè sumptam, dum verò addimus in conceptu attributa rei designatæ v.g. gemmæ, hoc jam pertinet ad ideas secundarias, quas principali significato superaddit. Hinc dum in consecratione dicitur: *Hoc est corpus meum*; Primarium significatum particulæ demonstrativæ idem manet, videlicet aliqua res præsens; & solùm mutatur significatum secundarium, seu ideæ adscititiæ, nempe, idea panis cui substituitur idea corporis Christi.

PARS II.

De secunda mentis operatione.

Cap. I.

De Vocibus.

Agitur de nomine, pronomine, relativis, eorumque sensu.

Cap. II.

De Verbo.

Ostendit, qualiter verba præter affirmationem etiam significent personam, numerum, tempus.

Cap.

Cap. III.

De propositione.

Agit de subjecto, prædicato, seu attributo, de propositione affirmativa, negativa, universali, particulari.

Cap. IV.

De oppositione propositionum.

Agit de contradictoriis, contrariis, subalternis, subcontrariis.

Cap. V.

De propositionibus complexis.

Una propositio est, cujus est unum subjectum & prædicatum. quando ex parte subjecti, vel prædicati, vel ex parte utriusque dantur propositiones incidentes, adhuc tamen est una propositio. v. gr. *Qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, is regnum cælorum possidebit.* 2. Alexander, qui fuit Regum fortissimus, Darium superavit. 3. Beatus ille, procul negotiis

Ut prisca gens mortalium
Paterna rura bobus exercet suis
Solutus omni fœnore.

4. Ille ègo qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egressus sylvis vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono
Gratum opus agricolis. At nunc horrentia Martis

Arma virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus lavinaque venit littora.

Hæc omnia sunt una propositio.

Cap. VI.

De natura propositionum incidentium.

Propositiones incidentes funguntur officio adjectivi seu addidamenti ad substantivum. Tale autem vel est determinativum vel explicativum, prout in prima parte dictum est. Quando est explicativum, ita ut additamentum universalitatem in idea termini non immutet, pronomen omitti potest, & ipsum subjectum pronomini substitui. v. gr. *Homines qui sunt creati ad gloriam Dei sunt redempti*. Possum dicere: homines sunt creati ad gloriam Dei. Quando verò pronomen est determinativum; ita ut restringatur universalitas subjecti. v. gr. *Homines qui sunt pii salvantur*. Non possum dicere; homines sunt pii, Sed prædicatum *salvari* convenit *homini* & *pietati* simul junctis

Secundò potest contingere, ut uni termino conveniant plures propositiones incidentes, in quarum una pronomen sit explicativum, in altera determinativum v.g. *Doctrina, quæ collocat summum bonum corporis, quæ fuit tradita ab Epicuro, est indigna in voluptate Philosopho*. In prima propositione incidente, *quæ collocat* &c, Pronomen est determinativum, in altera; *quæ fuit tradita*, pronomen est explicativum. Hinc dici potest, doctrina, quæ collocat summum bonum in voluptate corporis, tradita fuit ab Epicuro.

Tertiò notandum, utrùm pronomen sit

de

determinativum, an explicativum, desumendum esse ex sensu & intentione loquentis,

Cap. VII.

De falsitate in terminis complexis & propositionibus incidentibus.

Notandum 1. Veritatem propositionis principalis non tolli per falsitatem propositionis incidentis, nisi prædicatum propositionis principalis habeat aliquam connexionem cum propositione incidente. verb. gr. vera est: *Alexander M. qui fuit filius Absalonis, superavit Persas*; licèt incidens falsa sit. Econtrà falsa est: *Alexander, qui fuit filius Absalonis, fuit Saulis nepos*.

Notandum 2. Terminos complexos in titulis solùm honorariis non falsificare propositionem. Sic quia olim Episcopi sancti & sanctissimi vocabantur, in colloquio Carthaginensi Episcopi Catholici minimè dubitarunt Donatistas Episcopos sic compellare. *Sanctissimus Petilianus dixit*. Hoc verum erat. si quis tamen dixisset: *castissimus Petilianus dixit*. Fortè id verum non erat.

Hæc duo notanda procedunt de terminis complexis, ubi additiones sunt explicativæ, non verò, ubi sunt determinativæ.

Cap. VIII.

Agit de propositione modali.

Cap. IX.

Agit de propositione copulativa, disjunctiva, conditionali, causali, relativa, discretiva. *Relativam* vocat, quæ continet comparationem vel relationem. v. g. ubi est thesaurus, ibi cor. qualis vita, talis mors. *Discretivam* vocat, ubi fiunt varia judicia, & varietas denotatur per *sed*, *tamen*. v.g. fortuna opes, non animum auferre potest.

Cœlum, non animum mutant, qui peregrinantur. Ad veritatem propositionis discretivæ requiritur veritas utriusque partis. Condictoria illius est copulativa.

Crisis. NB. Hæc regula Arnaldi & absurda & falsa est. Absurda est, quia ipsa etiam prodositio discretiva est propositio copulativa, adeoque absurdum est, illi contradictoriam assignare copulativam. Falsa autem est, quia propositioni copulativę, qualis est discretiva, pro contradictoria assignari debet disjunctiva. v.g. dum dico: *Cœlum, non animum mutant*. sensus est: *Cœlum mutant & animum non mutant*. Cui contradictoria est: *vel Cœlum non mutant, vel animum non mutant*.

Cap. X.

Hic agit de propositionibus exceptivis, exclusivis, comparativis, inceptivis, definitivis.

Exclusiva est, quæ ita prædicatum convenire designat subjecto, ut illi soli conveniat.

niat. v. g. *Nobilitas sola est atque unica virtus*. Illi contradicitur. 1° Negando prædicatum convenire subjecto. v. g. dicendo, virtutem non reddere nobilem. 2. Asserendo, prædicatum aliis rebus convenire. verb. gr. dicendo, nascendi sortem nobilem reddere. 3. Utrumque asserendo. v. g. dicendo, & virtutem & nascendi sortem nobilitare. Præterea notandum, dari propositiones exclusivas quoad sensum. v. g.

Una salus victis nullam sperare salutem.
Qui gloriatur, in domino glorietur.
Quæ seminaverit homo, hæc & metet.

Exceptivæ quę quoad solam phrasin ab exclusivis differunt, tales sunt.

Avarus, nisi cùm moritur nihil rectè facit.
Nemo miser, nisi comparatus.
Nemo leditur, nisi à seipso.

Comparativæ etiam continent tacitè duas propositiones, tales sunt illud Epicuri:

Dolor est malorum maximum.
Et illud Scripturæ:

Meliora sunt vulnera amici, quàm fraudulenta oscula inimici.
Melior est sapientia, quàm vires.

Hic notandum: comparativum non semper supponere positivum, v. grat. dicitur in Scriptura: *Melius* est habitare cum dracone, quàm cum muliere litigiosa. & in Evangelio dicitur: *Melius* cuivis esse, ut illi suspendatur

mola asinaria in collo, & demergatur in profundum maris, quàm ut minimum fidelium scandalizet. quin tamen bonum sit habitare cum dracone, hocque non solùm verum est, quando comparantur duo mala ad invicem, sed & in aliis casibus, quod celebri exemplo liquet. Disputaverat quondam S. Augustinus cum Grefconio Donatista. Dixerat Augustinus: *Traditiones nos* (Catholici) *vobis Donatistis probabilius objicimus*. Respondit: Cresconius *Si enim vos probabilius; nos ergo probabiliter;nam gradus iste, quod ante positum est, auget, non quod ante dictum est, improbat*. Sed primò S. Augustinus conquisitis ex S. Litteris exemplis hanc inanem subtilitatem retundit, citato inter reliqua ex Epistola ad Hebræos loco, in quo D. Paulus, postquam dixerat, terram quæ spinas profert, maledicto proximam esse, subjicit: *Confidimus autem de vobis fratres charissimi meliora. Non quia*, inquit Augustinus, *bona illa erant, quæ suprà dixerat, spinas proferre, & ustionem* mereri, dein affert aliud exemplum ex Virgilio, ubi loquens de illa insania, qua nonnulli,

Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Addit:
Dii *meliora* piis, erroremque hostibus illum.

Inceptivæ & *desitivæ* etiam continent tacitè duas propositiones tales sunt:

Judæi post captivitatem Babylonicam desierunt uti antiquis litteris.

Lingua Latina desiit esse vulgaris ab annis quingentis in Italia.

Judæi quinto post Christum sæculo cœpere uti punctis loco vocalium.

Hic

Hìc notandum, licèt circa propositiones exclusivas, exceptivas, incœptivas, desitivas variis modis possint proponi propositiones contradictoriæ, non tamen circa eas rectè contradici, si præcisè negentur, aut iis præponantur particulæ negativæ *Non*, determinando, utrùm negatio afficiat hanc vel illam partem propositionis taliter compositæ, verb. grat. si quis dicat: *Solus Epicurus summum bonum collocavit in voluptate*. Non rectè contradico dicendo; *Non solus Epicurus summum bonum collocavit in voluptate*. Sic enim non rectè declaro sensum meum, utrùm existimem, Epicurum non posuisse summum bonum in voluptate, vel utrùm credam, Epicurum in hac opinione non esse solitarium. Eodem modo, siquis perspecta à me judicis æquitate quæreret. *Venalisne apud illum etiamnum est justitia?* non debeo simpliciter negare propositionem, quia sic præberem ansam credendi, saltem aliquando ab eo fuisse venditam justitiam.

Crisis. NB. His omnibus Regulis Arnaldus potuisset parcere, si vel attendisset hanc solam; Quòd omnis propositio debeat dividi in tot distinctas propositiones; quot continet objecta affirmationis aut negationis; & quòd propositioni copulativæ contradicatur per disjunctivam.

Cap. XI.

De investigando subjecto & prædicato propositionum.

Invehitur hìc Arnaldus in vulgarem Logicam Scholasticam, quòd tantùm utatur propositionibus, in quibus subjectum & prædicatum ordinatè ac explicitè ponitur, nec assuefaciat tyrones ad propositiones usitatas in communi modo loquendi, verb. gr. has. *Turpe est obsequi libidini*. Vel illa Pauli: *Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia*. vel illa Virgilii.

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum.
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.

in quibus omnibus propositionibus id, quod primo loco ponitur, *Turpe*, *Quæstus*, *felix*, est prædicatum. Tandem concludit; subjectum & prædicatum ex sensu desumendum esse.

Crisis. NB. Logica vulgaris statim ab initio de *Terminis* tradit similia exempla, & simili modo nos remittit ad sensum propositionis; non itaque indiget monitore Arnaldo.

Cap. XII.

De investigando sensu Universali vel particulari propositionum.

Prima Observatio. In duas species universalitas distinguenda est, una est Metaphysica, altera Moralis. *Metaphysica* est quæ nullam habet exceptionem, v.g. *Omnis homo est animal*. *Moralis* est, quæ habet exceptionem, & quæ procedit, dum res *ut plurimum* ita se habet. Tales propositiones Moraliter universales sunt.

Illud Apostoli: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.

Et: Omnes quæ sua sunt quærunt.

Illud Horatii.

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Injussi nunquam desistant.

Et. Mulieres sunt garrulæ,
Adolescentes inconstantes. & varii.
Senes laudatores temporis acti.

Moderatio circa tales propositiones duo præcipit: Unum est, ut ex universali propositione non statim inferamus conclusionem particularem, v. gr. quemvis in particulari Cretensem esse mendacem; nisi casum illum particularem priùs ritè examinaverimus. Alterum est, ne tales propositiones universales statim impugnemus, aut habeamus pro falsis, etiamsi possimus afferre aliquas instantias, in quibus à vero abludant. Nobis verò satis erit, si ab aliis ultra justos limites extendantur, osten-

ostendere, eas non debere tam strictè ad litteram sumi.

Observatio. 2. Sunt quædam propositiones, quæ inter Methaphysicas numerari debent, licèt quasdam exceptiones habere possint, nimirum cùm hæ exceptiones exoticæ sunt, qualesque ex usu communi sub his terminis universalibus non comprehenduntur. verb. grat. si dico: *Omnes homines habent duo brachia*. *Omnes homines utuntur voce ad pandenda animi sensa*. Insulsè quis exciperet, dari monstra, qui habeant quatuor brachia; & dari mutos. quia propositiones illæ universales ex sensu communi omnibus obvio solùm loquuntur de hominibus secundùm communem ordinem naturæ constitutis, sub quo ordine nec monstra comprehenduntur; nec muti.

Observatio 3. Dantur propositiones universales, quæ verificantur de generibus singulorum, non de singulis generum. verb. gr. omnia animalia fuerunt in arca Noe. Et quod Christus Pharisæis ait: Decimatis omne olus. Et quod D. Paulus. Sicut & ego omnibus per omnia placeo.

Observ. 4. Aliquæ propositiones sunt universales, inquantum pars prædicati rerrahitur ad subjectum. v. g. *Omnes homines sunt justi per gratiam JESU Christi* sensus est: Omnes homines justi sunt justificati per gratiam JESU Christi. Vel: *Sicut omnes per Adamum moriuntur, ita omnes per Jesum Christum vivificabuntur*. id est: omnes qui vivificantur, per Christum vivificantur. Huc pertinent propositiones quædam moraliter universales. v.g. Germani sunt in militia fortes, Batavi experti nautæ, Flandri boni pictores, Italia optimi comœdi, id est, il, qui ex Germanis sunt milites, qui ex Flandris pictores &c. esse cæteris nationibus præstantiores.

Observatio 5. Dantur plures aliæ particularitatis notæ, quàm sunt hæ: *Quidnam*, *aliquis*. v. g. *Sunt*, *qui existimant*, vel: *non omnis*, *qui mihi dicit Domine Domine intrabit in regnum cælorum*. vel *non omne peccatum crimen est*.

Observatio 6. Falsum est, quod traditur in summulis, propositiones indefinitas tantùm in materia necessaria esse universales, in materia verò contingenti esse particulares. nam omnis propositio indefinita etiam in materia contingente debet esse universalis saltem moraliter. Homines enim omnes tales propositiones rejiciunt, ut falsas nisi universalitate morali universaliter veræ sint. Quis enim concederet has propositiones. v. grat. Ursos esse albos, homines esse nigros, Parisienses nobiles, Polonos Socinianos, Anglos tremulos Enthusiastas, quamvis aliqui ursi, nempe in Nova Zembla, & aliqui homines, nempe in Æthiopia, & aliqui Parisienses nobiles sint? econtrà veræ erunt, si dicam; *Galli sunt inconstantes*, *Itali iracundi*, *Germani proceri*, *Orientales voluptuosi*. Poterit ergo hic alia distinctio adhiberi, ut propositiones indefinitæ in materia doctrinali dicantur universales, v. g. *Angeli sunt incorporei*: in rebus verò facti, & narrationibus Historicis esse particulares. v. g. ubi in evangelio dicitur, *Milites plectentes spineam coronam imposuerunt capiti ejus*.

Observatio. 7. Hæc nomina *populus*, *communitas* &c. non reddunt propositiones, quibus inferuntur, universales, nec particulares, sed singulares. v. g. Si dico: *Romani vicerunt carthaginem*. *Veneti bellum gerunt adversus Turcam*. Hoc neque intelligitur de omnibus Romanis & Venetis, neque de majori parte, neque tantùm de aliquibus; sed consideratur totus populus instar unius hominis,

minis, qui per particulares agit tanquam sua membra.

Cap. XIII.

De divisione.

Præter regulas divisionis ordinarias observat, divisionem nec nimiam esse debere, nec nimis parcam. Petrus Ramus voluit, omnem divisionem tantùm debere esse bimembrem. Sed cùm in scientiis quæratur claritas & facilitas, tria plurave membra rejici non debent. Nimiæ subdivisiones obruunt mentem, & pariunt eoipso confusionem; *Confusum enim est, quidquid in pulverem sectum est.*

Cap. XIV.

De duplici subjecto propositionis, tanquam eodem.

Sic quamvis aer nos ambiens singulis momentis alius sit, concipimus tamen eundem, dum dicimus: aerem frigidum factum esse calidum, cùm fortè frigido tantùm calidus successerit. Ita de flumine loquentes dicimus hæc aqua heri turbida erat, cùm tamen non sit eadem aqua. *In idem enim flumen*, inquit Seneca, *bis non descendimus; manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.* Te corpore animantium loquimur, ac si semper idem esset, licèt non simus persuasi post decem annos ullam prioris materiæ particulam superesse. Augustus dicebat, se Urbem Romanam invenisse lateritiam, reliqisse marmoream. De civitate, domo, æde sacra dicimus, quòd tali tempore destructa, alio tempore restituta fuerit. Clarum ergo

ergo est, in similibus à nobis formari ideam confusam subjecti tanquā ejusdem, dum mens diversitatem, aut successionem subjectorum non adeo attentè percipit. Hinc & evidens est; illa verba: *Hoc est corpus meum*, nec rationi, nec communi loquendi usui repugnare, si sic explicentur; *Quod hoc momento panis est, alio momento est corpus meum.*

Cap. XV.

De definitione.

Tradit communes regulas. Sed in exemplis conatur ostendere, contra illas peccare definitiones Aristotelicas. v. g. dum *motus* definitur esse *actus entis in potentia prout est in potentia*. (*Crisis.*) Non enim putat per hoc ideam definiti reddi clariorem. Sed Arnaldus debuisset distingure claritatem conceptuum à claritate verborum, & ipsam claritatem debuisset distinguere in eam, quæ est ex suppositione; & eam quæ est absoluta. Sunt nonnunquàm verba obscura, quia sensus ob phrasin inusitatam non est statim obvius; potest autem sensus esse clarus, sicut contingit Gallo aut Italo, qui non intelligit rectè axiomata & phrases Germanicas. Potest etiam demonstratio in Astronomia esse clarissima ei, qui priùs claram habet notitiam Geometriæ; dum aliàs obscura manet. Sic etiam ingeniis non imbutis Philosophia abstracta, definitiones Aristotelicæ obscuræ manent, dum alii, qui omnia in mundo reali fieri censent, ut existunt in mundo intellectuali, easdem intelligunt & amant.

Cap.

Cap. XVI.

De propositionibus, in quibus rerum nomina tribuuntur signis.

Dicimus aliquando de imagine Cæsaris: *Hic est Cæsar*. vel de mappa Geographica Italiæ: *Hoc est Italia*. Quòd verò non liceat cuivis quidlibet pro sua phantasia assumere in rationem signi, & signo imponere nomen rei significatæ, cuivis patet. Quis enim toleraret dicentem: *Lapis est equus* v. *Asinus est Rex Persiæ* quamvis his res in sua mente hæc signa destinasset. Itaque tradendæ sunt regulæ, secundùm quas liceat vel non liceat, signo imponere nomen rei significatæ. Sint ergo istæ.

Prima. Respectus remotiores, qui sensibus non apparent neque ipsi menti primo intuitu occurrunt, quique per meditationem demum elucent, nullo modo sufficiunt, ut signis illico nomen rerum signatarum tribui rectè possit. Ita enim nullæ ferè res forent, inter quas tales respectus reperiri non possent. Neminique obscurum est, quòd respectus atque similitudines non statim in oculos incurrentes non sufficiant ad id, ut mens ad sensum figuræ perducatur.

Secunda. Non sufficit, ut signo nomen rei significatæ in primo statim themate, quod de ea proponitur, tribui possit, si quis scit, eos, ad quos sermo dirigitur, illud jam pro signo alterius rei plane diversæ reputare. Scimus v. gr. Laurum signum esse victoriæ, & Oleam pacis, His autem licèt probe cognitis nemo inducitur, ut approbet sermonem illius, qui Laurum Regi Chinensium, Oleam Turcarum Imperatori ceu signum

signum in animo suo destinaverit, inque horto deambulans alteri dixerit: En! Hæc Laurus est Rex Chinensium, & hæc olea est Imperator Turcarum.

Tertia. Quævis præparatio, quæ mentem tantummodo in exspectatione magnæ alicujus rei constituit, ita tamen eam non præparat, ut certam rem tanquam signum consideret, nullo modo sufficit, ut hinc signo nomen rei prima institutione per id significatæ jure tribui possit. Ratio ejus patet, quoniam non adest directa & propinqua consequentia inter ideam magnitudinis & ideam signi; & sic una non ducit mentem ad alteram.

Quarta. Tunc solùm licèt nomen rei significatæ imponere signo, quando illi, ad quos sermo dirigitur, aliquid pro signo jam reputant, & tantùm scire desiderant, cujusnam rei signum sit. Ita Josephus Pharaoni respondere poterat, septem vaccas pingues & septem spicas plenas, quas per somnium viderat, esse septem annos abundantes. quia probè noverat, Pharaonem de hoc tantùm esse sollicitum, sibique ipsi hanc movere quæstionem. Quidnam est illud, quod hæ vaccæ pingues, & spicæ plenæ significant? Ita Daniel optimè respondit Nabuchodonosori; eum esse caput illud aureum, quod ipsi proposuerat somnium. Ita & Deus Ezechieli ostendens campum plenum ossibus ait: *Hæc ossa esse domum Israel.*

Hinc regulæ non obstat, quod dicunt, in Scriptura *circumcisionem vocari fœdus*, quin priùs illi, ad quos dirigebatur Scriptura, circumcisionem pro signo habuerint. Fieri ergo posse, ut ipsa propositio simul, dum profertur, significet aliquid esse signum, & cujus rei sit signum. nam hæc propositio: Circumcisio est fœdus, non continetur in Scri-

ptura

ptura. Sed priùs dicit Deus : *Ecce, fœdus, quod inter vos, & me firmum esto*. Dein primùm Deus subjicit conditionem fœderis. *Omne masculinum inter vos circumcidetur*. Itaque ex his regulis bene actum est, quod in his verbis: *Hoc est corpus meum*: omnes populi non deciderint pro sensu figurato, sed pro reali. Quia Apostoli cùm panem non considerarent ut signum, adeòque de ejus significatione non essent solliciti, Christus, si tunc nomen rei signo tribuisset contra morem ab omnibus hominibus receptum, eos decepisset.

Cap. XVII. XVIII. XIX. XX.

De conversione propositionum.

Affirmatio est tantùm unio duarum idearum inter se: negatio verò est separatio duarum idearum inter se. Hinc clarum est, parum referre, quam ideam primo loco ponam, quam secundo. Sed in conversione tali idearum seu subjecti ac prædicati solùm notandum est, ut servetur semper eadem ideæ extensio, seu universalitas, & eadem comprehensio seu natura.

Crisis Hìc Arnaldus affert regulas conversionis communes, sed modo obscurissimo v. g. ponit Axioma: 1. *Attributum in propositione affirmativa ponitur in subjecto secundùm omnem extensionem, quàm subjectum habet in eadem propositione*. Sensus est: quòd prædicatum in hac v. g. propositione: *homo est animal*, sumatur tantùm particulariter, & quidem non majori nec minori universalitate, quàm patet homo. Axioma 2. *Attributum propositionis affirmativæ affirmatur secundùm integram comprehensionem*. Sensus est, quod si verb. grat. dicam: *Rectangulum est parallelogrammum*,

enum, affirmem de Rectangulo totum id, quod comprehenditur in idea parallelogrammi: nam si pars una deesset, non affirmaretur totum parallelogrammum.

PARS III.

De discursu, seu Syllogismo.

IN Prooemio observat, errores hominum non tam frequenter provenire à malis illationibus, & discursu, quàm à falsis principiis; & ideo majorem curam adhibendam esse in corrigendis præjudiciis, quàm cavendis consecutionibus erroneis.

Cap. I. De partibus syllogismi.

Cap. II. De syllogismo complexo. Talem vocat, in quo termini sunt complexi. v. g.

Omnis bonus Princeps à subditis diligitur:
Omnis Rex pius est bonus Princeps;
Ergo omnis Rex pius à subditis diligitur.

Cap. III. Regulæ generales syllogismi.

Cap. IV. De quatuor figuris.

Cap. V. Regulæ & Modi figuræ. 1.

Cap. VI. Regulæ & Modi figuræ. 2.

Cap. VII. Regulæ & Modi figuræ. 3.

Cap. VIII. Regulæ & Modi figuræ. 4.

In his omnibus Arnaldus affert communia, nisi quod subin loquatur obscuriùs, quàm Scholastici, & pro exemplis syllogismorum afferat syllogismos, de objecto aliàs utili, qualis est prior C. 2. (*Crisis*) Hoc tamen observo, tales syllogismos plerumque esse longiores, & ob materiæ diversitatem non solùm esse memoriæ difficiliores, sed etiam minus commodos, ad contuendam omnium syllogismorũ analogiam inter se. si enim in omnibus figuris

ris & modis retineo eandem materiam, & simplicissimam, qualis est in Summulis ordinariis, faciliùs intueor diversitatem modorum & figurarum, utpote objecto ac subjecto manente eodem.

Cap. IX, De Syllogismis complexis.

Cùm plerique syllogismi communiter adhiberi soliti complexi sint, nec de eorum bonitate judicari possit, quin reducantur ad syllogismos communes; videtur esse operæ prætium docere, quomodo syllogismi complexi ad simplices reducantur; cùm tamen hæc reductio videatur esse opus nimiæ subtilitatis, quæ à Gallis sub vili nomine *Pedanterie* comprehendi solet, melius videtur, si pariles in aliis materiis contexantur syllogismi, ut ex eorum veritate aut falsitate appareat, an forma sit legitima.

Exemplum. 1.

Divina lex jubet, ut Reges honoremus,
Ludovicus XIV. est Rex;
Ergo lex divina jubet, ut honorem Ludovicum XIV. Clarum est vim argumenti in his aliis propositionibus esse.

Reges sunt honorandi:
Ludovicus XIV. est Rex;
Ergo Ludovicas XIV. est honorandus.

Itaque hæc propositio: *Lex divina jubet*, quæ principalis videtur in syllogismo, est tantùm incidens.

NB. Melius diceret Arnaldus, talem syllogismum in duos syllogismos dividendum, quorum posterior sit probatio Majoris, sic:

Illud est agendum, quod lex divina jubet:

Sed

Sed lex divina jubet honorandos esse Reges;
Ergo Reges sunt honorandi.

Exemplum 2.

Debemus credere Scripturæ:
Traditio non est Scriptura;
Ergo non debemus credere traditioni.

Vitium hujus syllogismi apparet, si reducatur ad primam figuram. tunc enim apparebit Minorem esse negativam, sic:

Credendum Scripturæ est:
Traditio non est Scriptura;
Ergo credendum traditioni non est.

Exemplum 3.

Omnis bonus pastor paratus est animam ponere pro ovibus:
Sunt autem pauci pastores, qui sint parati animam ponere pro ovibus;
Ergo sunt pauci pastores boni.

Hic syllogismus videtur affirmativus in secunda figura, & sic malus per regulas. Sed si inspiciatur sensus, tam minor, quàm conclusio est negativa. sensus enim est: Multi pastores non sunt parati &c. Ergo multi pastores non sunt pastores.

Exemplum 4.

Omnes illi, quibus eripi non possunt ea, quæ amant, extra inimicorum insidias positi sunt.
Sed illis, qui solum Deum amant, eripi non potest quod amant;
Ergo illi omnes, qui solum Deum amant, positi sunt extra inimicorum insidias.

Hic syllogismus in prima figura videtur habe-

habere Minorem negativam, & ideo esse vitiosus. Sed revera Minor est affirmativa; est enim hic sensus: *Omnes illi, qui Deum amant, ex eorum numero sunt, quibus ea, quæ amant, eripi non possunt.*

Exemplum 5.

Soli Dei amici sunt beati:
Sed sunt aliqui divites, qui non sunt amici Dei;
Ergo sunt aliqui divites, qui non sunt beati.

potest sic reddi:

Quisquis non est amicus Dei, beatus non est:
Sed sunt aliqui divites ex eorum numero, qui non sunt amici Dei;
Ergo sunt aliqui divites, qui non sunt beati.

Sic ergo Minor, quæ videbatur negativa, evasit affirmativa.

Exemplum 6.

Quidquid non habet partes, interire non potest per dissolutionem partium:
Sed anima nostra non habet partes;
Ergo anima nostra interire non potest per dissolutionem partium.

In hoc syllogismo videtur Minor esse negativa, adeòque totus syllogismus constare meris propositionibus negativis, cùm ex meris negativis nil sequatur Sed revera Minor est affirmativa, quia sensus est: *Anima nostra est res, quæ non habet partes*, sicut in Majori subjectum erat: *Id* seu *res*, quæ non habet partes.

Cap.

Cap. X.

Principium Generale Sillogismorum.

Est illud, quod conclusio debeat contineri in una, præmissarum.

Cap XI.

Idem prosequitur.

Cap. XII.

De Sylogismis Conjunctivis.

Conjunctivos syllogismos vocat, quorum Major sic componitur ut integram conclusionem contineat. Sunt triplicis generis, conditionales, disjunctivi, copulativi.

In conditionali prima Majoris pars vocatur *antecedens* secunda *consequens.* v. g.

Si Deus est, amandus est.
Sed Deus est;
Ergo Deus amandus est.

Si est, est *antecedens*: *amandus est*, est *consequens*.

NB. Meliùs prima pars ab aliis vocatur cönditio, secunda *conditionatum*.

Regula 1. Affirmato *antecedenti* in Minori rectè in consequente affirmatur *consequens*.

NB. Alii sic loquuntur: Purificata *conditione* in Minore rectè in conclusione infertur *conditionatum*, v. g.

Si materia prima non movetur à seipsa primus illi motus debuit inprimi à Deo?
Sed materia prima non movetur à seipsa;
Ergo primus motus illi debuit imprimi à Deo.

Regula 2. Sublato consequenti tollitur antecedens. v. g.

Si quispiam electorum perit, Deus fallitur:
Sec Deus non fallitur;
Ergo quispiam electorum non perit.

Sic D. Augustinus discurrit his verbis: *Horum si quispiam perit, fallitur Deus: sed nemo eorum perit; quia non fallitur Deus.*

Regula 3. Affirmato consequente non licet inferre antecedens, v. g. mala est illatio:
Si Sinenses sunt Mahumetani, sunt infideles:
Sed sunt infideles;
Ergo sunt Mahumetani.

Regula 4. Negato antecedente non licet negare consequens. Sic est mala illatio:
Si Sinenses sunt Mahumetani, sunt infideles:
Sed non sunt Mahumetani;
Ergo non sunt infideles.

Hic tamen notandum, esse syllogismos, qui hoc ultimo vitio laborare videntur, cùm tamen legitimi sint, eo quòd Major tacitè habeat sensum exclusivum. v. g. Juno apud Virgilium utitur ad Jovem hoc ratiocinio:

Si sine pace tua, atque invito Numine Troes
Italiam petiere, luant peccata, neque illos
Juveris auxilio. Sin tot responsa secuti,
Quæ Superi Manesque dabant, cur tua quisquam
Flectere jussa potest, aut cur nova condere fata.

Ponamus hanc orationem reduci ad hunc syllogismum.
Si Trojani invito Numine Italiam petiere, puniendi sunt.
Sed non petiere invito Numine:
Ergo puniendi non sunt:

hic syllogismus videri posset malus, & simillimus huic.

Si

Si Judas sine vocatione Apostolus factus est, debuit à Deo rejici.
Sed non est factus Apostolus sinè vocatione;
Ergo non debuit à Deo rejici.

Itaque dicendum, Majorem in priori Syllogismo esse exclusivam, ita ut sensus sit: *Tunc tantùm puniendi sunt Trojani, si invito Numine Italiam petiere.*

De Syllogismis disjunctivis, est

Regula 1. Uno disjunctionis membro in Minori rejecto, alterum in conclusione stabilitur v. g.

Qui peccant punientur vel in hac vita, vel in quadam altera:
In hac non omnes puniuntur;
Ergo punientur in altera.

Regula 2. Quando in Majori sunt tria disjunctionis membra, tunc duobus in Minori rejectis, tertium stabilitur in conclusione. Sic D. Augustinus l. de mendacio discurrit.

Aut non est credendum bonis, aut credendum est iis, quos credimus debere aliquando mentiri, aut non est credendum, bonos aliquando mentiri.

Horum primum pernitiosum est, secundum stultum. Restat ergo ut nunquam mentiantur boni.

Regula 3. Uno disjunctionis membro in Majori affirmato in conclusione stabilitur alterum v. g.

D. Bernardus prædicans Cruciatum vel sanctus erat, vel impostor:
Sed Sanctus erat;
Ergo impostor non erat.

De Syllogismis copulativis est

Regula 1. Quando propositionis copulativæ negativæ una pars in Minori stabilitur, altera in conclusione rejicitur. v. g.

Nemo poteſt duobus Dominis; ſervire, Deo & Mammonæ:

Avarus Mammonæ ſervit;

Ergo non ſervit Deo.

Regula 2. Econtra in tali ſyllogiſmo negata una parte in Minori non neceſſariò in concluſione ſtabilitur altera. v. g. non bene infertur:

Nemo poteſt duobus Dominis ſervire; Mammonæ, & Deo:

Sed prodigi non ſerviunt Mammonæ;

Ergo ſerviunt Deo.

Cap. XIII.

De Syllogiſmis Hypotheticis.

Syllogiſmum hypotheticum vocat quando ſola concluſio hypothetica eſt. v. g.

Omne corpus lumen quaquaverſum reflectens ſcabrum eſt.

Ergo, ſi luna lumen quaquaverſum reflectit, corpus ſcabrum eſt.

Conatur Arnaldus tales ſyllogiſmos hypotheticos ad categoricos in *Barbara*, *celarent*. &c. reducere; ſed modum, quo reducuntur, non oſtendit.

Cap. XIV. De Enthymemate.

Cap. XV. De Sorite.

Cap. XVI. De Dilemmate.

Cap. XVII. De Locis Topicis. Hìc Arnaldus more omnium Neotericorum contemnit Locos Topicos velut inutiles; eo quòd ab experientia conſtet, neminem, cùm diſcutienda eſt aliqua quæſtio, de his locis cogitare, aut ex iis probatiunculas quærere. Hinc & Quintilianum, quamvis aliàs magni hanc artem fecerit, faſſum eſſe, *cùm materia dicenda propoſita fuerit, non eſſe ſcrutanda ſingula, & velut oſtiatim pulſanda*

ea argumenta, ut sciamus, an ad id probandum, quod intendimus, fortè respondeant. Ad hos Locos Topicos attendere rem simillimam esse, ac si quis ambulare volens attendere velit ad leges Geometricas, secundùm quas pes dirigitur à natura; aut siquis docere volens motum progressivum infanti, admoneat verb. gr. spiritus animales in hos nervos amandandos, tales in musculis motus ciendos, pedem unum alteri præponendum, ac demum illi alteri insistendum, donec prior promoveatur. ut enim habet S. Augustinus l. 2. de doct. Christ. C. 37. *Plerumque accidit, ut faciliùs homines eas res assequantur, propter quas discendas ista discuntur, quàm talium præceptorum nodosissimas & spinosissimas disciplinas. tanquam si quispiam dare volens præcepta ambulandi moneat, non esse levandum pedem posteriorem, nisi cùm posueris priorem; deinde minutatim quemadmodum articulorum & poplitum cardines oporteat movere describat. Vera enim dicit, nec aliter ambulari potest, sed faciliùs homines hæc faciendo ambulant, quàm animadvertunt, cùm faciunt aut intelligunt, cùm audiunt.* (*Crisis*) Sic illi. Verùm nimium, ut solent, præcipitantes in hac re judicant Neoterici non intelligentes naturam humani ingenii & naturam memoriæ. Id quidem concesserim, nec Rhetorem, nec Philosophum, nec Teologum, nec cujusvis alterius scientiæ cultorem cogitare de his Locis Topicis, dum argumenta inquirit, & dum operatur ex his ipsis Locis Topicis. sed hoc non probat, doctrinam de Locis topicis profundè insculptam memoriæ inutilem esse. nam & Organœdus, & Cytharœdus, & pictor, & sutor, & sartor, & quivis alius artifex non ampliùs cogitat de regulis artis, dum operatur, quamvis ne-

 mo

mo dixerit, regulas artis fuisse inutiles. Immò eas ipsas regulas, quas tradit Arnaldus in sua Logica, aut eas, quas tradunt alii, omnesque animadversiones quæ traduntur in Logica, aliisve scientiis & artibus quis dixerit semper obversari explicitè menti, dum Magistri artis rectissimè secundùm artem discurrunt? Non itaque omne illud inutile est, de quo actù non cogitamus, in directione artium. Dicant ergo Neoterici, quid & quomodo prosint regulæ artis v. g. Grammaticæ, aut Musicæ, aut scriptoriæ, aut statuariæ &c. dum de illis non cogitat artifex? dicam, quod Neoterici nesciunt: Hoc prosunt regulæ, ùt nobis forment naturam alteram. ut enim vulgò in proverbio est: consuetudinem esse naturam alteram, sic & habitus ac consuetudines artium sunt quædam natura altera humani ingenii, qua rectè constituta ultrò actus regulatissimi & ordinatissimi etiam nobis non cogitātibus de causa erumpunt. si enim tanta est vis naturæ primitus à Deo constitutæ, ut per dispositiones miras ac inenarrabiles humani ingenii occurrat memoriæ quod volumus, nobis non solùm nil de eo naturæ artificio cogitātibus, sed nec illud quovis conatu intelligentibus, quis neget per artes sic eandem naturam disponi posse, ut sicut natura juxta exemplar divinæ sapientiæ componitur, sic eadem juxta ideam artis per regulas ac præcepta similem formam, vultumque induat. Sunt & naturæ sui moduli sicut in figulina, aut coquinaria, aut fusoria; si modulus rectè à natura vel arte effingitur, exeunt vasa honoris aut contumeliæ, amphoræ aut urceoli, rectum, distortum, pulchrum, turpissimum, ut tulerit modulus; sit & ex humano ingenio disposito exeunt cogitationes malæ aut bonæ, prout permiserit ac formam impresserit modulus artis Logicæ, aquisitus per præcepta versa diu, diu reversa habitus. Solet fieri, ut in senibus plerum-

que

que vigeat cana prudentia; quòd si ergo à talibus in arduo negotio petas consilium; dicent: *sic illis videri*, si instes, cur hoc magis præ altero eligant, offendes fortè, qui rationē afferat, plures invenies, qui nullā addiderint. An ergo in illo gravissimo senum judicio nulla latet prudens ratio? latet enimverò, quis enim sine ratione sapientem dixerit; sed cùm per longam annorum experientiam; sic tandem oculus humanæ mentis optimè constitutus sit, ut vasto intuitu inter innumera errorum pericula non nisi rectum videat, contingit ut non opus habeat senilis prudentia laborioso per annos præteritos reditu, quo per reflexionem ad experientias innumeras reddat suæ rationem scientiæ. Cedat ergo & Neotericorum immatura levitas antiquæ orbis sapientiæ, quæ semper per Locos Topicos & didicit, & disci posse exemplo ac experientia docuit. Facessat illa humani ingenii cum pede indocili atque indocto paritas. Ingenium speciebus, & ordinato specierum exercitu movetur ac regitur; potentia locomotiva spiritibus animalibus brutis, cœcis, & indomitis servili naturæ imperio dirigitur. Habet quidem libertas animæ in pauculos etiam animales spiritus veluti reliquorum ex cerebro directrices imperium, sed & hoc non est absolutum ac Monarchium, sed directivum tantùm. quo singulos in membris singulis regat juxta leges suæ, ut ita dicam, provinciæ. In solo mentis imperio & cogitationum regno valent & audiuntur leges ad placitum: hìc ars præcipit, & obeditur; hìc ordinant vias publicas Loci Topici, hìc officinis singulis, quid vendant, suus inscribitur titulus; interest plurimùm, habere vias paratas ac faciles, quibus quæras, nosse, ubi quærendum; ac primo intuitu videre forum ordinatissimam exemplorum omnium possibilium in omni argumentorum

genere. Animus tuus te non reflexè ad singula cogitante ista omnia videt, aut saltem hæc omnia simul motu suo in cerebro afferuntur & offeruntur animo, ut possit videre, si velit, quod velit, motus consimilium & argumentorum & relationum conjungunt se ultrò tuæ, quàm discutis materiæ, & qua parte similes modos tendendi ac similes relationes recipit, eam ad similes motus, formulasque argumentorum stimulant; inde fit, ut illi, qui in Locis Topicis per profundam meditationem, ac exemplorum copiam exercitatissimus est, faciliùs occurrant, quæ quęsierit, argumenta. Sic clamat totius orbis experientia, & vanam Neotericorum subtilitatem nil profundè ultra corticem investigantem confundit.

Cap. XVIII. *De Locis topicis in specie.* quos secutus Claubergium, *limati judicii*, inquit, *rationisque accuratæ Philosophum*, in Grammaticos Logicos, & Metaphysicos distinguit.

Crisis. NB. Quàm inconstans ac varium est Arnaldi judicium! Claubergius in sua *Logica Contracta*, ut vocat, nil tradit, quàm meras definitiones nominum, ut Aristoteles de Prædicamentis, nec inter Neotericos ullam pejorem quàm Claubergii Logicam reperi. Interim Arnaldo Aristoteles displicet, Claubergius placet, priore in plerisque deterior, in paucis nec illo melior.

Cap. XIX. *De Sophismate*. Affert communia. Nisi quòd semper afferat exempla ex Philosophia Neotericorum, in iisque supponat certa, quæ haud dubiè falsa sunt. (*Crisis*) Peccat ergo Arnaldus contra Methodum perpetuò, dum in doctrina Regularum Logicæ sumit exempla ad minimùm dubia. Methodus suadet, ut sicut regulæ debent esse certæ, etiam exem-

exempla extra controversiam sint. Alioquin cogemur in Logica fieri boni Physici, & sic prius discere scientias, antequam didicerimus Logicam, modum sciendi.

Cap. XX.

Sophismata, quae in conversatione communi solent contingere.

Hæc sunt duplici generis; unum oritur ex inordinatione voluntatis, alterum ex rebus ipsis. Sunt autem ista.

Primum est: sophisma *Philautiæ, utilitatis, & affectus.* Solet hoc contingere, quando aliqua dogmata ab integra natione, aut hominum professione pro veris habentur, dum ab alia natione vel professione universim rejiciuntur. Dum enim fieri nequit, ut aliud sit verum in Hispania, aliud in Gallia, quid causæ est, ut tam diversa sentiant? v.g. cogitat quispiam, hujus sum ego nationis; ergo mihi sic sentiendum, quod communiter creditur in hac Provincia: Hujus sum ego Ordinis aut instituti; ergo mihi ista opinio amplectenda. Solet nempe utilitas, aut affectio nos commonefacere, ut curatiori studio eas rationes pensitemus, quæ stant pro parte, ex qua veritatem se tenere optamus. Verùm hoc pondus inclinationis non est æquilibrium veritatis.

Secundum est, sophisma ex æstimatione aut amore hominum. Sæpe solet contingere, ut mutato affectu erga hominem etiam mutetur judicium. Sic habentur communiter pro temerariis, superbis perfidis &c. qui novo crimine in aliorum odium inciderunt, cùm tamen priùs, dum adhuc erant in amoribus, vitæ integri, scelerisque puri haberentur. Quidquid desiderant, id

æquum est, & factu facile: quidquid aversantur, id ingenium, & impossibile. Hi tales, quamvis formaliter non sic ratiocinentur: *Amo hunc; ergo est hominum optimus*: *illum odi*; *ergo est pessimus*: reipsa tamen hoc ordine cogitationum & affectuum procedunt.

Tertium est, ex præjudicio propriæ authoritatis. sunt enim, qui ex præconcepta de suis ingeniis opinione universaliter credunt, *rationem à se stare, ac sibi veritatem perspectam esse*. Hinc credunt, sufficere ad assensum ab aliis extorquendum, si sententiam suam clarè proposuerint; & parum solliciti sunt de sententia propriis rationibus probanda; aliorum verò rationes negligunt. Omnia cupiunt authoritate stabilire, quia nunquam rationem ab authoritare distinguere didicerunt.

Quartum oritur ex hoc principio: *Si id esset verum, ego non essem vir doctus; ergo id non est verum*. Huc pertinent eorum pertinaciæ, qui seu in Medicina seu in Physica omnes novas doctrinas verb. gr. de circulatione sanguinis rejiciunt, quia aliàs metuerent, suam antiquiorem institutionem contemnendam.

Quintum est *ex censuris* contrariæ sententiæ. familiarius nihil est, quàm audire homines, ubi dissenserint, sibi invicem exprobrantes, opinatores, cavillatores, cupiditatum mancipia, &c. vocantes. vix binos repereris causidicos, qui sibimetipsis procrastinatas lites, veritatemque subdolè occultatam non objiciunt. Indè verò fit, ut per tot cavillationes via veritatis amittatur, vel spinis sepiatur. Rectè S. Augustinus monet. *Omittamus* ista communia, quæ dici ex utraque parte possunt.

Sextum est ex invidia, ergà eos, qui novi; de-

dogmatis vel inventores sunt, vel illustratores. Ita quemadmodum hanc quidam ridiculam ratiocinationem faciunt: *Hac sententia à me fuit excogitata, est propria mei ordinis, est utilis rebus meis; ergo est vera.* Ita non minus absurdam struunt, cogitando: *Hoc ego non dixi; ergo est falsum. Hunc ego librum non scripsi; ergo est malus.* Hinc oritur *contradictionis spiritus*. Hoc impulsi, dum aliena leguntur vel audiuntur, iis rationibus, quæ ad illa stabilienda faciunt, obiter tantùm prælibatis toti se conferunt ad ea remedia quæ in oppositum dici possunt. Semper in procinctu adversus veritatem stant, de qua obscuranda & propulsanda solùm cogitant, quod ipsis fermè semper succedit ex voto, cùm humana mens inexhausta abyssus sit falsarum rationum, Huc pertinent Scioli, quos Galli *Pedants* vocant. Hi gloriæ ducunt, de rebus minimis altercari, omnibusque sordidè ac malignè contradicere. Hoc vitium potissimùm exercetur erga eos, quos sibi ægrè opinione aliorum præferri existimant. Quapropter prudentes quantum possunt, eas, quibus alios antecellunt, dotes occultant, è conspectu se eripiunt, plausum fugiunt, malunt latere inter turbas, quo solam nudamque veritatem in scriptis propinent.

Septimum est vitium, disputandi cacoethes. Non per hoc sentiendum, generatim disputationes improbari debere; econtrà dici poterit; modo debitè usurpetur, nihil illis esse ad ingenia acuenda, ad argumenta excogitanda utilius, sive invenienda veritas sit, sive aliis demonstranda. animi motus in rei cujuspiam nudo examine solitariè versantis ut plurimùm torpet, languetque, adeò ut opus aliquo calore sit, quo excitetur, quo latentes ideæ expergefiant, atque evocentur. Ex multiplici namque oppositione in earum re-

rum notitiam pervenitur, quæ Thesin faciebant, & obscuram, & persuasu difficilem, ad quos proin obices superandos ingenii vires intendimus.

Sed itidem verum est, quo hæc exercitatio censetur utilior, quando ritè & sine omni animi perturbatione aut aversione adhibetur, eò esse ejus abusum perniciosiorem, cùm scilicet gloriæ ducimus quoque pretio, quocunque periculo & propria defendere, & aliena impugnare. Nihil potest nos magis à veritate abalienare, quàm hæc disputandi prurigo. Hinc sensum assuescimus, ubique rationes invenire, vel potiùs ubique rationibus nos præferre, illis enim nusquam cedimus, nunquam manus damus. Hinc gradatim eò deducimur, ut nihil certi habeamus, ut unà veritatem & errorem confundamus; utrumque in eodem probabilitatis gradu collocantes. Hinc tam rarum est, ut disputando lites dirimantur; hinc nunquam ferè altercantes Philosophi in eandem conspirant sententiam, semper aliquid superest, quod regerant, quod in sui defensionem proferant. Non enim animus est errorem, sed silentium devitare, quia minorem ducunt ignominiam semper decipi, quàm fateri se aliquando deceptos.

Itaque nisi nosmetipsos exercitatione assueverimus ut regamus, inhibeamusque motus animi, perarduum sanè erit, inter disputationum ardores aufugientem ex oculis veritatem non perdere, cùm nihil apud nos fiat, quod ad concitandos motus animi faciat magis. Quodnam illud vitium est, inquit Scriptor celebris, ad quod disputationum æstu non abripimur? cùm illarum fermè semper directrix sedeat iracundia. Primò bellum rationibus indicimus, deinde viris ipsis. disputare tantùm discimus, ut possemus

mus contradicere, & dum contradictiones reciprocantur, fit, ut disputationis fructus sit veritatis amissio. Hic in ortum fertur, ille in occasum; quod primarium erat, & rei caput, perditur, dum inter rerum secundariarum & incidentium turbas erratur; & tandem post exactam rixis & clamoribus horam, quid quærebatur, nescitur. Hic apud inferos est, ille apud superos, hic dextrorsum, ille sinistrorsum abit. Hic verbulum captat aut similitudinem; ille nec audit nec intelligit ampliùs quod opponitur, sed totus suo cursui prosequendo ita intentus est, ut te neglecto se solum & videat & audiat. Sunt, qui cùm se adversariis impares norunt, omnia formidant, omnia rejiciunt, ipsam in limine disputationem interturbant, vel in media lite obfirmatè obmutescunt, superciliorum contemptum affectantes, aut rixarum scilicet fugam insulsè modestam. Hic modò hostem feriat, insuper habet, si totus illius ictibus pateat; ille singula verba digitis dinumerat, singulis pondus dinumerando addit. Alius strepitu & laterum firmitate tantùm valet. Sunt qui contra semetipsos digladiantur, auditoresque proloquiis, inutilibusque digressionibus defatigant, & obtundunt. Denique alii sunt, qui contumeliis armati pugnant, & ut possint à prementium rationibus evadere, de nihilo rixas excitant & turbas. Sic ille. Juvat pungi, ut moniti alienis vitiis alacriùs attendamus ad propria.

Octavum vitium est, ex nimia *obsequiositate* & complacentia. Sunt enim, qui dum horrent contradictionis spiritum, nemini contradicunt, omnia laudant, omnia approbant, hæc consuetudo primùm judicium corrumpit, dein mentem ipsam. Certè ex hoc

hoc vitio laudationes adeò evasere communes, & tam promiscuè congeruntur in omnes, ut jam dici nequeat, quid de laudatis sentiendum sit. Ubinam ille concionator, qui in ore suorum, aut novellistarum non audiat hominum eloquentissimus? cui parentatur, quin pietate insignis objerit? triobularii scriptores vel volumina conflare possunt, si in unum compingant amicorum elogia. Cavendum ergo, ne aut credamus officiosis laudibus, aut ipsi fallamus credulos.

Nonum est ex amore sui. Quando hic semel nos ad opinionem defendendam compulit, non ampliùs curamus, veræne an falsæ rationes proferantur, quibus illam suffulciamus, sufficit si tales sint, quæ possint utcunque persuadere, in auxilium evocamus argumentorum omne genus, sive legitima illa sint, sive spuria, ut aliquid saltem dicatur, quòd cuivis possit imponere. Imò aliquando eousque proceditur, ut illa proferantur, quæ noscuntur apertè falsa, modò prosint.

Ex rebus ipsis occasiones errorum sunt.

Primò. Bonorum & malorum permixtio. Hinc vitia & nævi nonnunquam in iis approbantur, qui æstimantur ob alias virtutes aut dotes animi, quæcum vitiis nævisque permixtæ sunt. Econtrà quod laudabile est in aliis, vituperatur, nullam aliam ob causam, quàm quod reperiatur in homine, qui ob alia vitia est aversioni, nec advertitur, nec pessimos mortalium esse sine mixtura boni, nec optimos sine maculis, quas Deus in suis non ad imitationem, sed ad humanæ imbecillitatis humilem agnitionem reliquit. Homines rarò res minutatim dissecant, atque examinant. Illa objecti impressio, quæ cæteris vivacior est, format

judi-

judicium ; nec alia vivaciter sentimus ; quàm quæ acriter pungunt, & sculpunt scientiam. Sic cùm multos errores scriptio quævis contineat, hos non advertimus, si attentio in contemplandis multis veritatibus, quæ placent, absorpta est. Econtrà, si quæ veritates multis erroribus immisceantur, illas negligimus, ad errores, qui sui copia fortiùs imprimunt, unicè attendentes. Universim quod fortius est, debiliora post se rapit, & quæ acrius oculos mentis irritant, non sinunt, ut ad sublustria & obscura attendamus. Indè & provenit, quòd homines id sæpe tantùm laudent aut vituperent, quod in rebus, aut in aliis hominibus extimum est & accessorium, quia non satis luminis iis affulget ad penetranda ea, quæ intima ac præcipua sunt. Sic rudes picturam præferent, quæ coloribus vividis & rutilantibus fulget, quàm aliam subobscuram, quæ peritis placet. Sic & populus facundum concionatorem dicit, cujus numerosæ periodi volvuntur sine vocum peregrinarum luto; cùm tamen sermonis puritas, & figurarum numerus in Oratore aliud non sit, quàm in Pictoria colorum nitor, id est, artis Oratoriæ pars infima ac maximè illiberalis. Generaliter dici potest; quòd de rebus ut plurimùm judicetur ex rerum cortice, quia vix ullus est, qui ad interiora penetrat. Omnis judicii norma est ille qui foris prostat titulus, & væ, quibus hic non favet. sis doctus, sis prudens, perspicax quantum libuerit, si inter loquendum lingua titubes, si officiosæ salutationis verbis appositè non respondeas, actum est, tibi quod restat vitæ spatium inglorié agendum, inter despectos plebis, conspiciendaque sciolorum, qui tibi præferentur, turba ingens. Magnum non est debitis carere laudibus, maximum tamen

tamen est hisce inhærere præjudiciis, nec ul-tra rerum corticem cernere; & hoc est illud, quod apprimè debemus evitare. Quapropter ratio justitiaque exigit, ut in omnibus, in quibus bonum malo permixtum est, se-cretionem instituamus, in qua facienda specialiter sita est judicii accuratio, qua SS. Patres olim usi sunt, dum ex Ethnico-rum libris optima quæque extraxere ad mo-res formandos; qua usus est S. Augustinus, dum non dubitavit ab hæretico Donatista se-ptem regulas ad Sacras Scripturas interpre-tandas accipere. Ad hanc itaque secretionem faciendam nos ratio obligat, sed quia non semper sat otii habeamus ad minutatim di-scutiendum, quid boni malive insit unicui-que rei, tunc illam rei denominationem da-bimus, quæ iis ex majori meliorique parte competit. Sic illum dicemus bonum Philo-sophum, qui ut plurimùm bene ratiocinatur; sic librum bonum, in quo erit multò plus boni, quàm mali.

Crisis. NB. Hæc ultima Arnaldi & falsa & ridicula est. Falsa est, quia sæpe *totum ma-lum ex quolibet defectu, bonum autem ex inte-gra causa.* Necquis pharmacum bonum dixe-rit, cui mortale venenum quamvis exiguum inspersum est; nec liber bonus erit, cui contagiosus error veluti exiguum fermen-tum, quod totam auditoris aut lectoris cor-rumpit massam, conspersus est. Ridicula etiam est, quia si minutatim non expendun-tur singula, quis scire poterit, plusne boni malive contineatur in opere?

Secunda est ex fastuosa eloquentia, quam Cicero dicit: *abundare sonantibus verbis, uberibusque sententiis.* Mirum sanè est, quan-tum se insinuet error, quàm placidè as-sensum suffuretur, dum nos adoritur è pe-riodo aures suaviter demulcente, aut è

figu-

figura nova, & insolenti, quæ auditores ad sui contemplationem totos convertit. Itaque quando audimus Oratorem à longa gradatione aut antithesi multiplici exordientem, in procinctu standum est, quia rarò accidit, ut sese expediat, quin veritatem, quò illi figuræ quadret melius, aut cædat, aut distorqueat; eodem veritatem modo tractat, versatque, quo cœmentarius lapidem muro immittendum, aut statuarius æs, ex quo statua exsculpenda est; nempe dissecat, extendit, mutilat, refingit, prout necesse habet, ut locum occupet in vano illo verborum, quod molitur, opere. Optandum, ut omnes sibi sumerent gravissimam hanc regulam: *Nihil pulchrum, quod non verum*, quæ sanè vim maximam futilium ornamentorum, argumentorumque fallacium præscinderet. Verum quidem est, accuratam hujus regulæ observationem stylum reddere & aridum magis & minus splendidum, sed eundem efficit vehementiorem, sinceriorem, clariorem, & viro cordato digniorem, ac proin quam vim animis infert, & fortior est & diuturnior, cùm quod nudè imprimitur à periodorum concinna formatione adeò leviter inhæreat, ut non citiùs audiatur, quàm evanescat.

Tertia. Ex præcipitantia in ferendis temerariis judiciis circa actiones humanas. Nunquam fertur judicium temerarium, nisi præcedat mala ratiocinatio. cùm enim perspectas non habeant causas omnes, à quibus effectus potest proficisci, illum uni tantùm causæ tribuunt? in quam casu defertur suspicio, vel supponunt, eam causam, quæ aliquando talem effectum protulit, semper & ubique esse similis effectus causam, quamvis aliæ circumstantiæ aliud

sua-

ſuadeat. Sic ſi v. gr. vir doctus eadem ſentit cum hæretico in materia nullatenus contingente fidem, inferunt frequenter malevoli, eum propendere ad hæreticos; id verò temerè & malitiosè non rarò accidit, cùm non propenſio in hæreſin, ſed ratio veritaſque forſan eam ſententiam viro docto ab hæreſi quam remotiſſimo commendarit. Sic & opinionis vehemens profligatio aliquando ex zelo veritatis, aliquando ex odio adverſarii naſcitur; amicitia cum flagitioſo homine conſervata nonnunquam amorem vitii; nonnunquam ſupponit reſpectum commodi; neglecta humanitatis officia ſæpè ex arrogantia ac ſupercilicio proficiſcuntur contemptoris animi, ſæpe etiam ex injuria, oblivione, aut ex negotiis. Silentium interdum moleſtiæ ac prudentiæ, interdum emotæ mentis ſignum eſt cunctatio, ſubin. prudentiam, aliàs hebetudinem mentis denotat. Mutatio ſententiæ in nónnullis inconſtantiæ, in aliis candoris ac ſinceritatis judicium eſt; qui ratiocinantur, ut volunt, temerè de una cauſa judicant, nimis juſto, ut ſolent mulieres, judicio.

Quarta ex inſufficienti inductione. cùm ſcilicet effata generalia ex particularibus quibuſdam experimentis deducimus. Exemplorum quaternarius ſufficit ad condendum axioma univerſale. v. g. ter aut quater quis alium in convivio ſolutioris genii reperit, id ſufficit imperitis, ut generaliter credant perpetua à tali homine celebrari bachanalia. Curationes nonnullæ non ſuccedunt Medicis aliàs etiam peritiſſimis; præcoces dicent, medicinam univerſam nil habere, quàm tentaminis. Peccant è ſanctioris orbis ſtatu pauculi; id profanis argumentum eſt, totum ſcatere vermibus & oſſibus mortuorum.

Quin-

Quinta est ex eventibus. Dum aliorum consilia judicantur ac condemnantur ex successibus. Egerit quis prudenter ac providè pro circumstantiis, quas prævidere poterat humana mensura prudentiæ, si vel casus, vel iniquorum perversitas, vel potentior omnibus fortuna ac altior providentia bene cogitata dissolvit, omnium infortuniorum reum condemnatur consilium. Ingeniosi sumus ad errores inveniendos, protrahendosque serò nimium, quos arbitramur infortuniorum causas fuisse, & quemadmodum Astrologi, ubi quid accidisse norunt, nunquam non eum astrorum aspectum inveniunt, qui id produxerit; sic ubi quis in miserias ærumnasque prolapsus est, nunquam non errores, imprudentiamque advertimus, quibus illas adscribamus. Illi res suæ malè successere; ergo rationes suas malè subduxit. Sic homines, quia nec sapientes â felicibus, nec imprudentes à miseris distinguunt, fortunatos laudant, & infelices condemnant.

Sexta est ex authoritate dicentis, & modo proponendi. Hæc duo principia tantummodo valent quoad majorem partem hominum; non ratio, sed præsumpta in Authore ratio omnes omnium propemodum assensu trahit. Hoc causæ est, quòd Deus, dum voluit sua mysteria etiam rudibus ac simplicibus parare ad cognitionem accommoda, dignatus sit humanæ mentis imbecillitatem accommodare, sicque noluerit mysteriorum notitiam dependere à peculiari credendorum examine, sed certam constituerit veritatis regulam; facile à populo per signa externa & communia præjudicia cognoscibilem, authoritatem videlicet universalis Ecclesiæ. Sed dum in rebus ad Religionem non pertinentibus sub-

ſubtrahitur ſecreta directio divinæ providentiæ, quæ ad ſtabiliendam veritatem arte recondita aut doctos præficit, aut præficiendos inſtruit, quantum errorum colligimus, dum humanæ authoritati ſubmittimus ingenia! ſæpe ex teſtium & Authorum numero æſtimamus ſententias, cùm tamen in rebus difficilibus non numerus, ſed accuratum examen verum inveniat. Sæpe nobis loquentium aut ſcribentium dotes imponunt, cùm tamen illæ nullum cum ea re, quæ quæritur, gerant commercium. Sic multi nullo præmiſſo examine viris provectioris ætatis aſſentiuntur, quorum tamen peritia iis fortè in rebus verſatur, quæ nec ab annis, nec ab experientia, nec ab intellectus perſpicacia addiſcuntur. Pietas, ſapientia, moderatio omnium procul dubio virtutum præſtantiſſimæ ſunt, multumque poſſeſſoribus authoritatis debent conciliare iis in rebus, quæ à pietate dependent, aut à ſinceritate, vel etiam ab illa, quę cœlitus datur, mentis illuminatione, quam credibile eſt Deum cumulatiùs in eos conferre, à quibus religioſiùs, puriùsque colitur. Sed infinita ſunt, quę nonniſi ab humano lumine, ab humana experientia, ab humana inſpectione habentur, de quibus ii potiſſimum noſtram fidem merentur, quibus contigit ingenium perſpicacius, vel qui in iis inveſtigandis ſtudium diligentius poſuere. Cùm tamen contrarium paſſim obveniat, multique ſatius ducant, etiam in talibus rebus proborum religioſorumque hominum opinationibus adhęreſcere. verùm non omnes in omnibus merentur fidem: & peſſimè concluditur: Hic vir gravis eſt, ergo omnia intelligit, omnia novit.

Criſis.

Crisis. NB. Hic rectè addidisset Arnaldus, specialia illa lumina concedi probis non tantùm in iis, quæ directè ad fidem pertinent, & religionem; sed etiam in iis, quæ cum rebus & religionis connexa sunt; interest enim Divinæ Providentiæ directricis Ecclesiæ, quæ ductu mirabili illa dispensat lumina, ut, dum his luminibus format mentes fidelium, formet in eos opinionum habitus ac sensus, quos aut prævidet dominaturos in Ecclesia, aut secretis cuniculis ad authoritatis fastigia promovet. ut dominentur in Ecclesia. Ego verò agnosco vigilem Dei Providentiam, agnosco infatigabiliter operantem in piorum animis, agnosco non cœcam, sed agnoscentem, ad quem communem sensum fidelium tendant suorum ingenia; agnosco eandem, nunquam deponentem cogitationem Ecclesiæ; agnosco, non esse difficilè inter particularia lumina, quæ cedunt in bonum particularium, immiscere ea, quæ Deus prævidet confirmatura aut formatura sensum Ecclesiæ. Hanc, inquam, agnosco Providentiam, & ideo adoro universalem sensum Ecclesiæ tanquam verbum Dei inspiratum per longas, variasque, ac secretas vias Ecclesiæ: eum verò sensum Doctorum propè omnium qui nondum est universalis Ecclesiæ, suspicor, inspiratum; & ob hoc ipsum revereor ac veneror.

Septima est ex authoritate nobilium & divitum: assuevere nobiles ab incunabulis sese intueri tanquam speciem ab aliis hominibus distinctam; nunquam se partem massæ humani generis arbitrantur; semper sibi Barones Comites, Duces, nunquam meri homines videntur, ac dein sibi animas rationemque procudunt, divitiis pares neque minus se putant ingenio, quàm dignitate præstare. Hinc facilè modo quodam agendi gene-

generoso, libero, naturali, qui rarò inter plebejos invenitur, exorquent assensum. Indè & in Ecclesiastico. *Dives locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum ejus ad nubes usque deducent: pauper locutus est, & dicunt, quis est hic?* Verùm non est sic, ut quis se sapientem putet ob ædes splendidas, aut vestem purpuream, aut capillitium, opus artificis? sunt qui se pluris faciant in rheda vel equo, sed non æquis passibus, propterea peditem sequuntur Aristotelem. Provectior ætas, scientia, studium, experientia, ingenium, perspicuitas, moderatio, accuratio aliquid faciunt ad cumulandas veritatis divitias reliqua nonnisi ad errorem augent potentiam.

Octava est, ex modo proponendi. naturaliter impellimur ad fidem iis præstandam, qui venustè, promptè, graviter, æquanimiter, comiter perorant, quàm tamen denegamus iis, qui in dicendo sunt tetrici, qui factis dictisque iracundiam, acrimoniam, fastumque immiscent. Igitur modestia ad veritatem insinuandam plurimum valet, sed ea inprimis necessaria est, cùm opiniones communes ac jam receptæ concutiendæ sunt.

PARS

PARS IV.

De Methodo.

CAp. I. Vult in ſcientiis initium ſumi à certis & notioribus. Quod utique & Ariſtoteles præcipit in Libris Poſt. Vult etiam materias eligi utiles, & circa quas poſſit homo ſperare notitiam certiorem; hinc rejicit abſtruſas quæſtiones Metaphyſicas, quamvis nonnullis largiatur veniam, ut rerum incomprehenſibilium contemplatione admoneamur noſtræ inſcitiæ, & tenuitatis ingenii.

Cap. II. Agit. De Methodo Analytica & Synthetica.

Cap. III. IV. & V. De Methodo Geometrica. In qua ponit ſequentes Regulas. 1. Ut nihil in terminis relinquatur ambiguum. Ad hoc ſerviunt definitiones nominum. 2 Ut ratiocinationes deducantur nonniſi ex principiis certis & evidentibus, 3. Ut omnis concluſio demonſtrativè probetur, Uult Arnaldus, hanc Methodum non obſervari ab ipſis Mathematicis; ſed oſtendit, ſe in hac arte necdum eſſe diſcipulum.

Cap. VI. Regulæ circa axiomata. Omnia eò redeunt, ut ſint clara & certa.

Cap. VII. Axiomata quædam uſitatoria. Inter quæ ponit etiam hæc. 6. Nullum cor pus poteſt ſeipſum movere. 11. Res geſtæ, de quibus ſenſus facilè poſſunt judicare, ſi confirmentur teſtimoniis multorum hominum, diverſarum ætatum, diverſarum nationum, diverſa conſilia proſequentium, ſi de illis loquantur, tanquam à ſe viſis, ne-

que

que suspicio sit eos conspiravisse ad mendacium stabiliendum, non minus constanter credi debent, quàm si visæ fuissent à nostris propriis oculis.

Cap. VIII. *De regulis demonstrationum*. Nil aliud affert quàm eas debere fieri ex claris ac certis, ut nihil affirmetur de re, nisi quòd clarè continetur in ejus ideis.

Cap. IX. De vitiis Geometrarum. Inter hæc refert. 1. Quòd magis laborent de certitudine, quàm evidentia concilianda, 2. Quòd probent, quæ probatione non egent. 3. Quòd multa tantùm demonstrent ducendo ad impossibile. 4. Quòd multa demonstrent longis ambagibus, quæ via breviori demonstrari posſent. 5. Quòd non observent naturalem rerum ordinem, agendo v. g. priùs de angulis, quàm de lineis. 6. Quòd non adhibeant modum divisionis, sed tantùm collocent unum post alterum.

NB, Hìc Arnaldo quis dixerit: *Ne ultra crepidam*.

Cap. X. Idem prosequitur.

Cap. XI. Methodus ad octo regulas constringitur.

1. Circa definitiones. Nihil in terminis obscurum vel æquivocum relinquatur, quòd non definiatur.

2. In definitionibus termini usurpentur vel perfectè noti; vel priùs explicati.

3. Nullum axioma ponatur quòd non sit evidentissimum.

4. Id pro evidenti acceptetur, quòd mediocri attentione cognoscitur esse verum.

5. Omnes propositiones subobscuræ probentur ope definitionum præmissarum, axiomatum concessorum, vel propositionum demonstratarum.

6. Nunquam liceat abuti terminorum ambigui-

biguitate, non suffectis saltem mentaliter definitionibus illos restringentibus, & explicantibus.

7. Res tractentur, quantum fieri potest, secundùm ordinem naturalem à generalioribus & simplicioribus incipiendo, atque explicando quidquid ad nàturam generis pertinet, priusquam ad particulares species descendamus.

8. Dividantur, quantum fieri, potest, unumquodque genus in omnes species, unumquodque totum in omnes partes, unaquæque difficultas in omnes casus.

Cap. XII. De iis, quæ per fidem cognoscimus sive humanam sive divinam. Observat tria. 1. Quòd semper fides præsupponat rationem. nam ut asserit S. Augustinus Epist. 122. nunquam induci possemus ad ea, quæ sunt supra rationem, credenda, nisi ipsa ratio nobis persuaderet, quædam esse, quæ rationabiliter credimus, licèt iis comprehendendis pares non simus. Ex quo sequitur, quamvis captivare debeamus intellectum in obsequium fidei, ut loquitur Apostulus Paulus, id tamen nos non facere cœcè, & sine rationis adstipulatione, sed per cognitionem causæ, & quia ratione consentaneum est, hoc modo nos authoritati divinæ credere, cùm illa fidem faciat sufficientibus argumentis, qualia sunt miracula, aliaque prodigia, quibus fateri cogimur, Deum, quæ credenda proponuntur, hominibus revelasse. 2. Plus valere debere fidem divinam, quàm rationem humanam, quæ absolutè est fallibilis. 3. Fidem divinam nunquam opponi rationi in iis, quæ à ratione aut sensibus evidenter cognoscuntur. Sed in hoc hallucinantur plurimi, dum illis satis rerspectum non est, ubinam terminanda sit hæc rationis & sensuum evidentia. verb. grat. evidenter in Eu-

charistia commonstrant albedinem & orbicularem hostiæ formam, sed an substantia panis an aliud in causa sit, cur albedinem illam ve formam cernamus, sensus non docent. Ac proinde fides sensuum evidentię contraria non est. cùm docet, quæ oculis subjiciuntur, à pane non provenire.

Cap. XIII. Regulę ad dirigendam fidem humanam.

Primò. Ponit loco axiomatis. Sola rei possibilitas non est ratio sufficiens ad credendum objectum dubium.

Secundò. Attendendum ad omnes objecti circumstantias, tam internas quàm externas. Internę sunt, quę ad rem ipsam pertinent; externæ sunt quę pertinent ad eos, quorum testimoniis ad credendum ducimur.

Tertiò. Si omnes circumstantię tales sunt, quę rarissimè sunt cum falsitate conjunctę, habetur certitudo moralis. Si verò hæ circumstantiæ tales sint, quę sæpissimè adjunctam falsitatem habeant, ratio exigit, ut vel assensum inhibeamus, vel ut falsum judicemus, quod narratur, licèt de illius impossibilitate aliunde non constet.

Exceptionem tamen patitur hęc regula; cùm res sufficientibus testimoniis jam confirmata est. Quamvis enim aliudè difficultates ingruant; in hoc tamen casu sufficit, si solutiones ad tales repugnantias tollendas possibiles sint. esset enim à ratione alienum, probationes positivas de omnibus circumstantiis possibilibus postulare, cùm res sufficienter jam probata est, Hinc nihil insulsius quorundam hęreticorum conatibus ad probandum, D Petrum Romæ nunquam fuisse. Negare quippe non possunt hanc veritatem, Scriptorum Ecclesiasticorũ omnium etiam antiquissimorũ testimoniis firmatam; cùm tamen nec unus possit proferri, qui id negaverit. Attamen pu-

putant, se hanc veritatem posse solis conjecturis labefactare, cùm dixerint D. Paulum non meminisse S. Petri in Epistola Romæ scripta, & quando audiunt, illum tunc potuisse abfuisse Roma, eò quòd sepissimè digressus in aliis etiam locis Evangelium dissemínaverit, oggerunt, hoc sinè probatione dici, quod affatim ridiculum est; quia cùm res gesta, quæ narratur, certissimis confirmatissimisque accenseatur, quæ in Historiis Ecclesiasticis narrantur illorum erat ostendere, ejus cum sacris litteris contrarietatem, cùm Catholicis sufficiat, umbratiles illam contrarietates eluere, quemadmodum & eluuntur ex difficultates, quæ afferuntur contra historias Sacræ Scripturæ, in quibus sufficit, ostendere possibilitatem.

Cap. XIV. Usus hujus Regulæ in miraculis credendis.

Extremi periculi est, in hac materia, aut omnibus, aut nulli credere.

Sunt, quibus grande piaculum videretur, si vel de uno solùm miraculo, quod pro vero venditur, subdubitarent; sibi enim persuasum habent; de omnibus esse dubitandum, si de uno dubium semel admiserint. Et cùm norint omnia Deo esse possibilia, nihil audiunt, quod non arbitrentur mereri fidem, si ab ejus Omnipotentia profectum dicitur.

Alii absurdè existimant, se magni ingenii vim ostendere, cùm omnia omnino miracula in dubium vocarint, non alia impulsi ratione, quàm quòd aliqua facta inaudiverint quæ falsa posteà comperta sunt, neque videant, cur hæc potiùs quàm illa credant.

Fatendum quidem est, illos priores minus malos esse, sed verum itidem est, utrosque ex æquo malè ratiocinari.

Utrique namque hinc & illinc ad locos communes diffugiunt, sed oppositos. Illi ad potentiam, bonitatemque divinam, ad miracula certa & indubia, ex quibus etiam dubiis atque incertis fidem adstruunt. Hi verò ad locos communes alterius generis divagantur. *Veritatis*, inquiunt, *& mendacii idem vultus, idem incessus, iidem passus sunt. Singularis cujuspiam error primò fit error publicus, ac tum demum inversa vice error publicus fit error singulorum. Hunc in modum miraculi substructio ab his labefactata, ab aliis suffulta & per manus aucta tandem consurgit.* Sic isti nec fortè inutiliter ad nos sistendos, ne omni famæ rumusculo circumferamur ac vento. Sed insolentis dementiæ esset hinc concludere, suspectæ fidei illa omnia esse, quæ de miraculis narrantur, cùm nec talia perpetuò operari Deum dedeceat, nec Divina Providentia suæ Omnipotentiæ limites posuerit, sed potiùs à promissionibus, & experientia priorum temporum certum sit, manare perennes hujus quoque in Ecclesiam rivos gratię. Sit igitur stolida quædam simplicitas, ea omnia credens, quæ sunt maxime incredibilia; sed est superbia non minus fatua, pro falsis proscribens omnia, quæ arctis intellectus sui cancellis nequit concludere. Tot miraculorum millia, de quorum veritate scribunt testes gravissimi, negare omnia, utique desperatæ & miserrimæ est dementiæ. Narrat D. Augustinus suo sæculo plurima contigisse miracula certa & indubia, quœ tamen ad paucorum notitiam perveniebant. L. 22. de Civ. Dei. Observat, intra biennium, ex quo in honorem S. Stephani constructum Hipponi sacellum erat, septuaginta contigisse miracula, præter plura alia, quorum mentio in scripta relata non erat, cùm tamen & illa

Illa se certò scivisse testetur. Addit Arnaldus, suo tempore cœcam quandam, cui vix oculorum orbes supererant, in momento ad contactum sacrarum reliquiarum visum recepisse.

Crisis. Et quid opus est, immorari pauculis: cùm talium millibus plena sit Ecclesia Dei? hęc solùm ignorant, qui exclusi sunt à Regno Dei, mihi certè per duo, quę accepi à Deo per intercessionem B. Virginis, & cultum Eucharisticum, beneficia, tam physicè certum est, dari in Ecclesia miracula, quàm certus sum me vivere.

Cap. XV. De fide præstanda circa alios eventus. Iterum inculcat, ut observentur circumstantiæ, an & quoties cum veritate aut falsitate conjunctæ sint. Sic si in contractu duorum Notariorum accessit subscriptio & signatura, ex millenis talibus instrumentis vix unum reperies illegitimum; adeoque probabilitas se habebit pro valore contractus ut nongenti nonaginta novem ad unum falsum. Simili modo judicetur in aliis.

Cap. XVI. Quomodo de futuris contingentibus judicandum sit.

Semper perspiciendum, qua probabilitate venturum sit, quod speramus, aut metuimus. Si bonum aut malum venturum grande fuerit, prudentiæ est, etiam tenuissimam probabilitatem non negligere, ad malum præcavendum, bonum obtinendum. Sic in sortibus, si lucrum sit centum aureorum millia, etiam spes tenuis non negligitur, dum homines ad Lotterias convolant. aliquando verò tantula spes apparet lucrandi, ut omnino præstet fortunam non experiri, licèt montes aurei etiam assis unius periculo comparari possint. dementis enim

esset, vel viginti denarios deponere spe aquirendi decies centena aureorum millia, aut Regni comparandi, eo casu, quo puerulus formulas litterarum typographicas tali protinus ordine furtuitò disponeret, qualis nobis viginti priores Æneidos versus describeret. Itaque æstimandi casus possibiles. De quibus, cùm non agat Arnaldus, agi in Arte Critica.*

SECTIO IV.

DE

Logica P. Honorati Fabry.

LOgicam suam non edidit quidem P. Honoratus Fabry, sed tamen ex ejus Prælectionibus collecta & edita est hoc Titulo: *Philosophiæ tomus primus, qui complectitur Logicam. Authore Petro Mosnerio. Doctore Medico. Cuncta excerpta ex Prælectionibus R.P. Hon. Fabry Soc. Jesu. Lugduni. MDCXLVI.*

Partitio operis est hæc.

- L. 1. De Methodo scientiæ in communi.
- L. 2. De Methodo Logices.
- L. 3. De Methodo Physicæ.
- L. 4. De Methodo Metaphysicæ,
- L. 5. De Methodo Ethices.
- L. 6. De Methodo Mathescos & aliarum disciplinarum.
- L. 7. Synopsis Controversiarum Logicarum.

Libro

Libro I. Cap. I. Agit de divisione & ordine omnium scientiarum, ubi simul tradit generalem earundem conspectum.

Cap. II. De objecto scientiarum. Qualiter nempe quodvis objectum scientificum tractandum sit.

Cap. III. De Methodo sciendi, Hic traduntur regulæ pro discente, legente, meditante, disputante, scribente, docente.

Art. 1. & 2. *De discente.*

1. Tranquillam mentem, omnique violenti appetitus perturbatione liberam in discente desiderio. quippe abstrahunt mentem furentes animi motus, obscurant rationis lumen, obtundunt ingenii acumen, & minus habilem ad studia hominem relinquunt.

2. Discendi, sciendique maximo flagret desiderio.

3. Discat statim initio doctum mel facilioris alicujus demonstrationis delibare, cujus certè dulcedine captus ad aliam investigandam illicò se accinget.

4. Nullo alio studio teneatur, quàm scientiæ.

5. Nunquam cognitæ veritati contradicat.

6. Nullam rem tanquam veram recipiat, nisi quam veram esse constat; & animum tantùm submittat vel demonstrationi, si conclusio est, vel evidentiæ objecti, si est principium. Quod dictum esse velim in re litteraria, sed non in civili & politica, in qua multa multis credimus omnes. Nec etiam in divina & supernaturali, nam obscuris fidei sententiis mens hominis firmiter assentitur.

7. Authoritatem aliorum magnifaciat, sed dictorum rationem pluris faciat; ne credat potiùs, quam scire videatur.

8. Ubi se accingit ad aliquid demonstrandum, præoccupatum animum, & quasi imbutum non habeat; nullum principium supponat, de cujus veritate certò non constet, ne si fortè falsum sit, errori ansam præbeat. Sed nudam veluti mentem gerat vacuam & liberam: rei principia examinet, proprietates inquirat, perinde ac si nihil unquam de iis omnibus audivisset. Si probabilia tantùm occurrant, assensum omnem suspendat, nunquam nisi veritati compertæ assentiatur. Mirum quantum erroris & ignorantiæ ex hujus præcepti neglectu prodierit.

9. Non erit præceps, ne multa præterfugiant. nam cunctando potiùs, quàm currendo tota res scientię peragitur. Non impatiens, ne primi laboris fructum amittat; nam quantumvis acri ingenio polleat, sine multo labore & sudore diuturno finem suum non consequetur. Non sit ludicrus, ne totus in jocis & salibus esse videatur. Ludicrus genius terminis tantùm, ut ajunt, disparatis adhærescit. Pius denique sit, & modestus, quia in malevolam animam non introibit sapientia.

10. Ingenium requiro saltem mediocre, quod ultimam metam multo labore saltem in aliquibus disciplinis attingere possit.

11. Indoles multùm juvat. Sunt quippe ingenia aliqua tam obliqua, ut quamvis aliàs capacia, nihil tamen unquam rectè excipiant. Est aliquis modulus animi, quo rebus facilè adhærescit, & hic in scientiis comparandis primum locum tenet.

12. Directionis quandam vim in tyrone desidero, quà verum à falso, certum ab incerto, nescio quo gustu, discernat.

13 Ad

13. Ad majora semper aspiret, nullamque in ea scientia, quàm aggressus est, metam aspiciat, nisi ultimam, omnes enim objecti proprietates connexæ sunt.

14. Nihil unquam negligat, quasi scitu minimè dignuum sit, sed diligenter curet, ut prima illius scientiæ, quàm aggreditur, elementa ac rudimenta perfectè calleat. Quippe res maximæ omnes à parvis principiis oriuntur.

15. Annotet effectus illos sensibiles, qui passim occurrunt in sensuum affectionibus, corporum motibus, mutatione rerum &c. ut suo loco eorum effectum causas assignet.

16. Cum aliis etiam æquè doctis de iis rebus, quas didicisti, vel discere aggressus es, sæpe conferre juvabit. Quippe quæ diximus aliquando & disputavimus, altiùs animo hærent; & alteri vel interroganti vel disputanti ea sæpe respondemus necessitate quadam adacti, quæ aliàs in mentem non venissent.

17. Viros doctos consulere multùm proderit. Mirum enim, quantum viri docti possint in exprimendis animi sui sensis, & altiùs in auditorum animis imprimendis.

Art. 3. 4. 8. De Methodo legendi, meditandi, scribendi & audiendi.

Circa lectionem ex Cazilio quatuor tradit præcepta. 1. Ut semper in manibus habeatur Aristoteles cum uno vel altero interprete. 2. Cùm quis sub certo Professore litteris dat operam, ut eos perlegat Authores, quos ille judicaverit. 3. Ne ita lectioni se tradat, ut suum meditationi tempus subtrahat: ne si multùm legat, & parum meditetur, comparetur ei, qui multa edit, & malè concoquit. 4. Ut attentè legat, quod legit, ne absolvendi desiderio nullum è lectione

fructum referat. His adde. 5. Ante lectionem cura, ut saltem confusè cognoscas, quæ lecturum es. hæc enim est certa & stata naturæ lex, ut res primo obtutu confusè tantùm agnoscamus. 6. Antequam librum aggrediaris, prænosse debes ea, de quibus agit, quo ordine, qua methodo, ut communia omittas, & singularia seligas; quippe si omnium librorum res singulares in unum congestæ essent, vix justum esset volumen. 7. Librorum Epitomen facere non curabis, rediges tamen in certa capita, quæ quotidie excerpis. 8. Ne lege libros sinè certo consilio, quasi in incertum; sic multùm temporis sinè fructu perditur. 9. Non legas multa uno tenore, nec diu, ne rerum copia mentem obruat. 10. Maximi momenti esset, habere virum doctum, qui indicaret, quid in singulis Authoribus, quo ordine pertractetur; qui paucis verbis ingentia volumina contraheret, & explicaret; aperiret quæ utilia in hoc libro, quæ repetita, quæ adinventa, quæ transcripta, quæ vera, quæ falsa. Hoc maximum est lectionis compendium.

Circa Meditationem multas tradit regulas, inter quas. 1. Primariam rationem illius sententiæ, quam meditaris, diligenter examina. 2. Rem considera per omnes locos Topidos. 3. Scribas ea, quæ cogitasti; inter scribendum enim primùm apparent nævi, qui inter cogitandum latuerant.

Circa scriptionem sunt hæ. 1. Ferè tantùm scimus, quantum scripsimus. 2. in describendis alienis non multùm desudabis, nisi in compilandam tuis commentationibus materiam, sufficiat annotasse minimo quasi apice, ut vel eo signo in memoriam revocentur. 3. Sæpius relege tua commentaria.

Circa

Circa auditionem. 1. Persuasum tibi sit, nihil eorum, quæ ore dictantis scripto excepisti, mente capturum, nisi eadem ab ore dicentis audias explicata. 2. Prægusta, quæ primò dicuntur, ut dicenda cum majori aviditate exspectes. 3. Exige à te statim rationem omnium eorum, quæ audivisti.

Art. 5. & 6. de Methodo disputandi.

1. Aggredere sententiæ, quam impugnas, caput. nec enim aliter sententia potest destrui, nisi destructo fundamento, quo niti videtur.

2. Ambages vitandæ, æquivoca, & reliquæ verborum fraudes. Scopum, in quem collimas, perspiciat adversarius.

3. Proba semper directè quod negatum est, nec unquam alia sit tua conclusio à propositione negata.

NB. Hìc errat P.Fabry, aut Mornerius. Deo enim dantur modi prosequendi argumentum. Primus, ut probemus, quod negatum est; sicque propositio negata veniat in conclusione. Alter, ut ostendamus, responsionem adversarii non obstare argumento. Tunc enim assumimus propositionem ab adversario concessam in antecedente; & in consequente inferimus. *Ergo nulla Responsio.* Vel *Ergo manet argumentum.*

4. Quando potest haberi syllogismus categoricus, præferendus est hypothetico, quia hypothetica propositio ac sequela difficilius probatur, quàm categoricæ.

5. Quando uteris Enthymemate, cave, ut consequentia bona sit. ne cadas in usitatissimum vitium, quo consequens potiùs probatur quàm consequentia.

NB. Rectè istud monet P. Fabry. Hinc si v. g. aliquis in meridie diceret: *Petrus est homo; ergo nunc est dies.* negarem ego conse-

ſequentiam. Si ille dein conaretur probare & diceret: *Sol lucet, ergo dies eſt*: omitterem totum, & negarem ſuppoſitum, quòd hoc fuerit negatum. non enim negavi conſequens, ſed conſequentiam, id eſt, connexionem inter antecedens & conſequens. Petrus enim noctu diuque eſt homo; ex hoc ergo non ſequitur eſſe diem. Qui ergo vult probare conſequentiam; debet totum antecedens, & totum conſequens ponere in concluſione; illud per modum conditionis, hoc per modum conditionati, hoc modo: *Ergo ſi Petrus eſt homo, dies eſt*.

6. Poſtulare aliquando & interrogare oportet, ut ex acceptis reſponſis poſſis argumentari.

NB. Hic modus talis eſt, ſi v. g. dicamus: Si daretur materia Ariſtotelica, tunc ideo, quia debet dari ſubjectum commune in corruptione & generatione? ſed hæc ratio nihil probat &c. tali modo interrogandi ſæpe elicimus ab adverſario vel motivum ſuæ ſententiæ, vel ſenſum ſuæ reſponſionis.

7. Reſpondens repetat omnia verba argumenti; vera concedat, falſa neget, ambigua diſtinguat.

NB. Terminus, qui ſemel diſtinguitur, debet etiam diſtingui in altera propoſitione, in qua adhuc redit.

8. Obſervabis, utrùm directè probet, quod ultimo loco negatum fuit; ſi ſecùs faciat, liberè monebis. propterea negatam propoſitionem ſemper in manu habebis.

Art. 7. De Methodo Academiæ exercitationis privatæ.

Vult non plures ad Academias privatas convenire quàm duodecim. 2. In ſingulis Academiis proponi debet quæſtio proximè diſcutienda. 3. Qui præeſt Academiæ, debet in omnibus

bus scientiis esse exercitatissimus, ut possis omnibus legem ponere.

Art. 9. De Methodo docendi.

1. Nullam difficultatem dissimulabis; nec tantùm in speciem solves. si enim solvendo non sis, ultrò fateri oportet.

2. Plura explicabis, quàm dictabis; mirum enim, quantum viva vox momenti habeat, ut altiùs animo imprimat. Ad quid enim tanta Scriptorum moles? utinam res eo statu essent; ut nihil prorsus dictari, & sine scriptione cuncta explicari possent.

3. Plura simul non docebis ad vitandam confusionem.

4. Vitabis superfluam prolixitatem & obscuram brevitatem.

5. Vix jurabis in verba Magistri. Sunt amici omnes veritatis amatores, quam ubique summo cultu vereberis. itaque nec Thomista eris, nec Scotista; non Realis, nec Nominalis, sed omnis & unus. Unum tamen Aristotelem, si attentiùs leges, impensiùs diliges, & nunquam ab eo discedes, nisi manifesta ratio, vel evidens experimentum cogat.

6. Authores refutare poteris, non carpere, nec malo verbo proscindere; nec denique ullam malevolentiæ, contemptus, invidiæ speciem præferes, nisi fortè contra impium aliquem, qui de Deo bonisque moribus malè sentiret.

7. Ne sis prolixus in refutandis aliorum sententiis, in congerendis objectionibus, in rationibus conglobandis. curare enim quid quisque dicat, amentis est. itaque id tantùm conniti debes, ut firmis principiis tuam stabilias sententiam, ex quo fiet, ut minutæ objectiones ex seipsis solvantur. Juverit tamen oppositam partem potenter refel-

refellere in iis quæstionibus, quæ sunt alicujus momenti verb. gr. in adstruenda animæ immortalitate, existentia Dei, & accidentium.

8. Non explicabis nisi ea, quæ priùs satis meditatione concoxisti.

9. Cùm ad aliquid sciendum te accingis, scito priùs quid scire velis.

10. Antequam scribas, illa priùs per aliquod dies animo voluta. Quippe cùm priùs essent cruda, nativo calore solventur.

Cap. IV. Agit de Methodo sciendi. nempe 1. De Methodo definitionis. 2. Divisionis. 3. Distinctionis ac discretionis. 4. Comparationis, combinationis & analogiæ. 5. Suppositionis. 6. Compositionis.

Cap. V. De Methodo principiorum sciendi.

Cap. VI. De impedimentis sciendi. Inter hæc ponit præcipitationem mentis, multiplicitatem formalitatum, abusum disputandi de quavis re probabiliter &c.

Liber 2. de Methodo Logicæ. Hìc tradit conspectum & analysin Logicæ Aristotelicæ.

Liber 3. de Methodo Physicæ. tradit conspectum Physicæ Aristotelicæ, additis variis observationibus; eodem modo procedit L. 4. de Methodo Metaphysicæ; & L. 5. de Methodo Ethicæ. & L. 6. de Methodo Mathematicæ.

In L. 7. seu synopsi affert omnes modos possibiles consequentiarum, & Enthymematum, & Syllogismorum. Leges consequentiarum, quas habet, inserui Summulis, ubi videri poterunt. Ipsos Modos syllogisticos per signa propositionum exhibet.

A. Affirmativa universalis.
E. Negativa universalis.

I. Af-

I. Affirmativa particularis.
O. Negativa particularis.
A. Unum extremum.
B. Medius terminus.
C. Alterum extremum.
V. Propositio vera.
F. Propositio falsa.
G. Falsa in parte.
V. Antecedens.
Y. Consequens.
X. Terminus repugnans.
T, Terminus convertibilis.

Itaque modos primæ figuræ sic exhibet 1. AAA. 2. AAI. 3. AII. 4. EIO. econtra in prima figura non valent hi modi AAE. AAO. AEA. AEE. AEI. AEO. AIA. AIE. AIO. AOA. AOE. AOI. AOO. EAA. EAI. EEA. EEE. EEI. EAO. &c.

Leges Enthymematum & consequentiarum exhibet sic: Bonæ consequentiæ in prima figura sunt duæ tantùm. AI. EO. econtrà malæ consequentiæ in prima figûra sunt AA. AE. AO. EA. EE. EI, &c.

Integros Syllogismos figuræ 1. sic exhibet.
Omne A est B.
C. est A.
Ergo C. est B. vel sic AB.
CA.
CB.

Quomodo ex vero aut falso possit sequi verum aut falsum ostendit per omnes conbinationes possibiles. Sic in hoc Syllogismo. *Omne album est animal*: *Omnis homo est albus*; *ergo omnis homo est animal*. Ubi primam & secundam propositionem vocat ex parte veram, & ex parte falsam; quia nempe aliquod non omne album est animal, sequitur verum. Itaque in hac tabula sequente exhibentur. Num. 1. Novem combinationes præmissarum universalium. Num. 2. Sex combina-

binationes duarum præmissarum. quarum prima est universalis, altera particularis. N. 3. Sex combinationes duarum præmissarum, quarum prima est particularis, secunda universalis. N. 4. Sedecim combinationes medii termini cum extremis.

N. 1.	N. 2.	N. 3.	Subjecti	N. 4. Predic.		
1. V.V.	1. V.V.	1. V.V.	1.	V	B.	V.
2. V.F.	2. V.F.	2. V.F.	2.	V	C	X
3. V.G.	3. F. F.	3. V.G.	3.	V	D	Y
4. F. F.	4 F. V.	4. F. V.	4.	V	E	T
5. F.G.	5. G.F.	5. F.G.	5.	Y	F	Y
6. F. V.	6. G.V.	6. F.F	6.	Y	G	V
7. G.G.			7.	Y	H	X
8. G.F.			8.	Y	I	T
9. G.V.			9.	X	K	X
			10.	X	L	V
			11.	X	M	Y
			12.	X	N	T
			13.	T	O	T
			14.	T	P	V
			15.	T	Q	X
			16.	T	R	Y

Prima combinatio V. V. primæ tabulæ non valet, quia si ambæ præmissæ sunt veræ, etiam vera est conclusio.

Secunda combinatio valet in Barbara. v. g. *Omnis homo est animal: Equus est homo; ergo equus est animal*. Hic terminus medius est repugnans subjecto, & antecedens prædicato conclusionis, adeòque combinatio X. V. reperitur tabula 4. n. 10.

Verùm hæc propterea indicasse sufficiat, ne quis in simili opera curis planè superfluis desudet, dum sciverit, circa tales combinationes nil dici posse, quod non jam precesserit

in

in sæculis. Itaque labori parcere potuisset Hanschius, dum actis Eruditorum 1728. Mensis Octobris inseruit Meditationem de usu omnium Modorum in quatuor figuris utilium.

SECTIO V.

DE

Logica Lockii.

JOannes Lokius Anglus edidit anno 1701. Londini librum, sub titulo: *De intellectu humano* recusum Lipsiæ 1709. In hoc varia observat & disputat, quæ humanum intellectum ad scientias parant.

L. 1. Cap. I. Scopum operis indicat: is est, ut consideret operationes mentis.

Cap. II. Conatur ostendere, nulla principia animis nostris ingenita esse. Rationes ipsius sunt hæ 1. Si aliquæ veritates ac notiones essent homini à natura impressæ ac congenitæ; tunc inprimis hæ: *Quidquid est, necessariò est*. Et: *idem non potest simul esse & non esse*. Sed hæ non sunt cognitæ, quia pueris & plurimis aliis hominibus sunt ignotæ. Nihil autem in intellectu, quod non intelligitur, esse potest. 2. Nemo dixerit, omnia axiomata à principio homini ingenita esse, & tamen etiam his facilè homines assentiuntur sicut aliis principiis, quæ dicuntur lumine naturæ nota. Sic puerulus tria & quatuor esse æqualia septem tunc primùm novit, cùm ista numeravit, non antea ex dictamine naturæ, quamvis facta numeratione nemo facilè aberraverit. Itaque & reliquæ veritates sic primùm homini innotescunt ex comparatione idearum inter se. Ideo ergo priùs de novo advenire in mentem humanam, ac postmodum comparari,

in-

inter se. 3. Quia ea, quæ naturæ impressa sunt, clarissimè ac distinctissimè deberent esse cognita; qualia non sunt illa principia speculativa.

Crisis. NB. Lokius non intelligit eorum sententiam, quos impugnat; illi enim, qui docent, quædam principia lumine naturæ nota ac congenita esse, non docent, ipsam actualem cognitionem, aut ipsas species actuales talium cognitionum à Deo homini infusas esse, sed docent *habitum quendam* aliquorum primorum principiorum homini congenitum esse; sicut apibus congenitus est *habitus melificandi*, araneis *habitus texendi*, & quibusvis aliis animantibus suæ artes ad finem suum; sic & homini est congenitus quidam *habitus* ad operationes fini suo congruas. Porro habitus ille in apibus, araneis, & aliis animantibus, nec est actualis cognitio suorum objectorum, nec consistit in actuali idea sui objecti, nec consistit in pura capacitate ad acquirendam cognitionem artis; sed consistit in tali præparatione potentiarum, ut accedente actuali notione potentiarum per objectum statim resultet actualis cognitio objecti secundùm omnes relationes ad artem. Non aliter id contingit, quàm si ex organo organœdus elicit Musicam; sicut enim ex ligno non præparato & aere non potest elici Musica, sic nec ex ingenio apum potest elici ars textoria, nec ex ingenio aranearum potest elici ars maleficatoria; postquam autem ingenia horum animalium Deus instar organorum diversorum sic dispofuit, fit, ut accedente influxu spirituum per sensus organa animentur, & resultet actualis idea ac cognitio objecti. Ita etiam Deus hominis ingenium sic dispofuit circa aliqua veritates, quæ ad directionem humanarum actionum in ordine ad finem suum inprimis necessariæ

sunt,

sunt, & quæ aliàs aut nullo omnino, aut nonnisi longo ratiocinio inveniri possent. Tales veritates sunt, dari Deum, dari legislatorem, dari Providentiam; dari corpus & mundum, dari pœnam & præmium humanarum actionum, dari alteram vitam, dari spiritus Deo inferiores, qui prodesse aut nocere possint. Hæ & similes aliæ veritates non possunt esse ex terminis cognitæ tam evidenter, sicut hæc, quòd ter & quatuor faciant septem; interim tamen humana ingenia sic disposita sunt, ut quamprimùm excitantur in nobis horum objectorum ideæ, simul sentiat animus ex parte objecti evidentiam, & ex parte suæ voluntatis ac mentis inclinationem rapientem, quæ sine hæsitatione ruere faciant intellectum ad judicium, quo judicet, eas veritates certas esse. Non igitur circa omnia axiomata aut circa omnia principia lumine naturæ nota requiritur talis principiorum specialis habitus. *bis duo esse quatuor*; *idem non posse simul esse & non esse &c*, sunt veritates, quæ ex comparatione idearum inter se cuivis manifestæ sunt, nec circa has requiritur specialis præparatio potentiæ intellectivæ, sed sufficit habitus intellectivus & generale lumen intellectus à natura provisum in suis causis, ut objecta videri & inter se comparari possint. Sed si habeam ideam meæ mentis, & ideam Angeli, & ideam mundi, & ideam Dei legislatoris, non statim ex ipsis horum objectorum ideis, earumque obvia comparatione inter se liquet, quòd existant. Indigemus ergo doctore interno, & revelatione Dei, qui intus in animo dicat. *Ista existunt*, per quid autem ista dicit Deus? *per evidentiam objecti*, *& propensionem mentis*. Sicut enim circa multa objecta v. g. an *Roma existat*, de facto non hæsitamus ob solam evi-

evidentiam in memoria relictam, etiamsi non sciamus, nec recordemur, unde & ex quibus hominibus aut documentis hanc veritatem acceperimus, ita ubi animus reperit talem evidentiam veritatis, quamvis aliàs contingentis, nec versantis intra terminos necessarios, sine hæsitatione assensum addicit. Quòd si Deus apibus, araneis, & cunctis animantibus tales habitus imprimit, cur non & homini circa principia humanarum actionum, & fundamenta Religionis? ita certè possibile est; ita certè congruum est; ita sentiunt populi, docti & indocti, ac quod præcipuum est, ita sentiunt amici Dei, qui suis subin intus loquitur, quia datur Providentia; nec denique in opposita sententia ulla datur ratio, cur circa tales veritates primas contingentes omnes homines uniformiter idem ferant judicium v. g. *quòd detur mundus & corpora*. quòd timeant omnes in secreto cordis Deum vindicem &c. Itaque non est, quòd miremur hanc novam sapientiam Lockii ex Anglia prope Hybernam, non nisi luxuriantem in floribus, nunquam lento profectu maturescentem in fructus.

Cap. III. Hic conatur ostendere: *Nulla principia practica nobis naturaliter insita esse*. Principia practica vocat v. g. *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*; *virtutem esse colendam*; *pactis esse standum &c.* Rationes ipsius sunt. 1. Quia nulla sentitur in intellectu vehemens inclinatio ad talia judicia, sicut tamen in voluntate sentitur vehemens appetitio boni. 2. Quia hæc ipsa principia primùm probari debent intellectui minùs perspicaci. 3. Quia multi ista principia sine mentis inquietudine negligunt. 4. Quia plerique homines tantùm ex motivo utilitatis, non ex motivo virtutis agunt, quod non fieret, si studium virtutis esset innatum.

tum.

tum. 5. Quia multæ gentes sine omni scrupulo contra principia, quæ dicuntur lumine naturæ nota agunt, verb. gr. comedendo homines, occidendo filios pro arbitrio parentum. 6. Quia omnia illa principia practica quæ deberent esse congenita, assignari non possunt, nec enumerari. 7. Quia ea principia per contrariam educationem in pravis hominibus extingui possunt; ergo etiam per eandem educationem possunt ingenerari hominibus, ut non sit necesse recurrere ad naturam. 8. Quia possunt ostendit aliæ causæ omnium talium dictaminum, quamvis non sint à natura indita. Hæc omnia prolixa garrulitate diducit Lockius.

Crisis. Verùm quàm felicior fuisset Lockius, si tantum ingenii conatum adhibuisset pro intelligenda veritate, quàm fulcienda recepta semel falsitate; videamus tranquillè omnia. Ajo, veritates quasdam, quarum notitia ex æstimatione Dei homini inprimis necessaria est, ut rectè dirigatur ad finem suum, si ex terminis ac sine longis aut sine incertis ratiociniis à quovis homine sciri non possunt, debuisse à Deo demonstrari homini per quandam internam ostensionem ac visionem, sicut & apibus interius demonstratur artificium mellificandi, araneis artificium texendi. Dari tales veritates, evidens est consideranti. Quis enim ex ipsis terminis sciat, *dari mundum*, *dari Solem*? sit enim, quòd in Meridie & Solem videam, & mundum tanquam, unde mihi ex terminis constare poterit, non falli sensus. aut certè illudi? si igitur ante omne ratiocinium datur quædam evidentia mentis, in qua non affirmamus tantopere, quàm intuemur hanc veritatem, & ea evidentia non habe-

tur

tur ex ipsis terminis, clarum est, hunc evidentiam esse à natura, seu potiùs Authore naturæ Deo, idque per habitnm menti congenitum. Jam verò, dum in luce meridiana judico dari Solem, & mundum, non sentio tam violentam passionem ac inclinationem ad id judicandum sicut aliquam sentio ad objecta voluntatis; ergo ad dictamina intellectus congenita non requiruntur illi violenti impetus. Intellectus videt, indiget ergo lumine & evidentia, non impetu. Voluntas movetur, nec eget lumine, sed impetu & inclinatione; ridicula ergo est prima Lockii ratio qua asserit, ideo talia principia practica nobis innata non esse, quia non inclinant violenter aut fortiter. Quasi verò & oculus non videat naturaliter objecta contingentia, cum fide promptissima de eorum existentia, quòd non sentiat similem, aut auris, aeris undulantis impetum. Rursum constat, hanc ipsam veritatem, quòd existat mundus, à Scepticis, ab asseclis Melissi & Protagoræ apud Platonem omnia confundentibus in unum ens, & ab Atheis, Spinosæ discipulis in controversiam vocatam, imò & negatam esse; igitur & probari hæc veritas debuit à Platone, à Cartesio, & Philosophis. Igitur sunt aliqui qui sine formidine credunt oppositum, quin proptereà sequatur hanc veritatem contingentem, quòd detur mundus, non purè ex dictamine naturæ & interna revelatione Dei, ut sic dicam, notam esse. Nempe aliud est, quòd tales veritates possint longis viarum per ratiocinia ambagibus inquiri, aliud est, quod Deus parcat longo, atque incerto itineri. prævidet enim Moderator rerum optimus, nec omnes per demonstrationis viam ad tanta tamque necessaria veritatum culmina eluctaturos, nec eos etiam, qui eò pervenerint,

rint, firmo pede inventis seriò bonis posse insistere; scientia, quæ in indoctis est, timida est, & quæ post longam inquisitionem & occasionum frustra præterfluentium tergum venit, sera est. Decuit loqui Deum, & intùs docere via brevissima, quæ scire certissimè, ac citissimè deceret hominem. Non ergo secunda Lokii ratio quidquam detrahit luminibus naturæ.

In argumento 3.4.5.7. id agere videtur, ut doceat, dictamina illa naturæ supprimi posse, quod non contingeret, si essent impressa à Deo. Hic iterùm Lockius non intelligit eam, quam impugnat, sententiam, nec naturam dictaminum naturæ. Dicebam priùs, ea naturæ principia nec consistere in actuali cognitione, nec in actualibus objectis ideis, sed in præparatione potentiæ intellectivæ quasi organica, qualis est in apibus, & araneis & aliis quibusvis ad sua particularia objecta animalibus. Itaque ad actualem eorum dictaminum cognitionem, qua mediante dirigunt, duo requiruntur; unum est, ut excitentur ideæ, alterum est actualis ad ideas semel emotas attentio. Excitatio idearum dependet ab occasionibus homini per se obviis, sicut excitatio idearum in apibus & araneis ab objectis, & occasionibus animali obviis oritur, sed in homine ob libertatem sibi inditam hoc ipsum, quod in animalibus secundùm naturæ ordinem contingens est, liberum est, nempe actualis ad eas occasiones, in quibus oriuntur ideæ fini humano congruæ, & ad objecta conversio. Quid igitur mirum est, si in hominibus videri extincta possint naturæ dictamina, dum malitia gentis, aut propria perversio avocat ab objectis, congruas ideas germinantibus, aut attentionem ab ideis etiam excitatis subin in tanta occasionum copia ad alias idearum inanium

nium turmas diſtrahit? quid mirum, ſi ſic continuata actuum perverſorum ſerie ipſa naturalis à Deo congenita ad verum diſpoſitio in organis potentiarum deſiccetur, obſtruatur, & inſtar viarum antiquorum nec tritarum, nec reparatarum collabentibus undique parietibus vicinorum montium, uſum omnem poſteà etiam redire volenti deneget? non oriuntur ampliùs in ſolo tam ſterili & inculto idearum fertiles ſegetes; & ſi oriuntur pauculæ ſpicæ, renuit ad eas colligendas abire attentio, ſucta cohærere ad alia objecta. An non fieri poſſe credimus, ipſum, quod in apibus, & araneis Deus intus erexit organum, ſimili ratione deſtrui poſſe, ſi gauderent humanà libertate animantia? an non poſſent mentem convertere ad alia objecta, & occaſiones idearum minimè ſuo fini congruas? an non attentionem avocare poſſent ab ipſiſmet ideis mellificatoriis aut textoriis? at non tandem & luto & pulvere & tineis ſic corrumpi poſſet organum, ut nihil ab ipſis perciperetur priſtino artis, aut planè exiguum? poſſibilem ergo corruptionem, oſtendi; factam eſſe, quæ poſſibilis eſt, experientia demonſtrat. Nec ſequitur, quòd ſi humana malitia deſtruere poſſit organum ac opus Dei, etiam illud erigere potuerit humana ſapientia, poteſt incendi civitas, non ſimilis ædificari ab incendiario; poteſt horologium corrumpi, ſed nonniſi ab artifice conſtruitur; vita adimi poteſt, dari non poteſt; calor vitalis obrui poteſt, & extingui, inſeri non poteſt, niſi à natura, & manu Dei. Idem ergo & impios, & gentes barbaras, quæ & ſuas & ſuorum poſterorum mentes averterunt à fonte luminis, ut nec diſcant alieno magiſterio depravata ingenia, quæ integra vident nativo in lumine.

Octavò

Octavò Lockii ratio erat, quia aliæ ostendi possunt omnium eorum dictaminum, quæ naturæ tribuuntur, causæ. *Contingere*, inquit, *potest, ut dogmata, quæ non ab alia origine quàm inani nutricis Religione aut anili superstitione fluxerunt, progressu temporis habitis vicinorum assensionibus in principiorum dignitatem amplissimam in re Religionis & morum recipiantur. Illi etenim, quibus pueros rectè instituere cura est, puerorum animos incautos & nullis adhuc præjudiciis opinionum imbutos iis, quas credi & retineri volunt, doctrinis imbuunt. His ita instillatis, quamprimùm vis rationis lucere incipit, & posteà cùm adolescit ratio, per illorum omnium, quibuscum assuescunt, aut sermones apertos aut assensiones tacitas confirmatis, evenit, ut indubitatarum& ingenitarum veritatum nomen adipiscantur.* Hæc verò anilia Lockius pueris, quos in suo tractaculo *de l'education des enfans* instituendos suscipit, non viris occinat. Itane enim virum persuadeat, has veritates, quòd detur mundus, quòd internarum etiam actionum vindex, ac vita post hanc altera speranda aut metuenda sit, nos didicisse à nutricibus; undè verò contigit primas nutrices suam hausisse scientiam? cur tanta universim omnium ad eadem principia honestatis conformitas? aut si hæc videantur levia, respondeat Lockius, undè infans instituendus sciat, dari mundum, & nutrices, à quibus doctrinam recipit? an hoc fortè dicet, infantibus esse evidens? subsistat paululum, non dimittam, nisi saniora respondeat. Quid est hoc, quod respondet; *Infanti videri evidens, dari mundum & homines*? quid est hæc evidentia? undè est infanti hæc evidentia? & undè infans scit, se debere sequi evidentiam? & undè infans novit distinguere evi-

evidentiam spuriam à fida & sinè suco candida? quid est, inquam, hæc evidentia? estne agnitio veritatis evidentis ex terminis, sicut dum dico, bis duo esse quatuor? estne ergo ex terminis notum, quidquid obversatur menti, statim dari extra mentem? estne. De ipsa idea mundi & hominum ipsa eorundem extra mentem existentia? consistitne hæc veritas in ipsa habitudine terminorum ad invicem, sicut dum dico, *bis duo sunt quatuor*; *idem non potest simul esse & non esse*, *omne triangulum habet tres angulos æquales duobus rectis*? Non profectò, si rectè sapimus; sed sunt veritates contingentes, *quòd detur mundus*, & *quòd dentur homines*. Harum veritatum evidentia est agnitio veritatis contingentis, qua credimus firmissimè, sine ratiocinio, sine hæsitatione, illud esse verum, quod posset se aliter habere. Si ergo infans ob hanc evidentiam credit *dari mundum*, & *dari homines*, inquiramus, undè sit infanti hæc evidentia? haud dubiè à Deo est. Sed scitne infans, hanc evidentiam esse à Deo? an ratiocinatur, ut ratiocinatur Cartesius, Deum non posse fallere, adeoque se ab hac evidentia non posse decipi? si non ratiocinatur; dantur ergo dictamina à Deo indita circa nonnullas veritates, quæ non habentur ab institutione, nec à ratiocinio. Si verò ratiocinatur, eo ipso cognoscit, hanc evidentiam sibi ante suum ratiocinium inditam. Dantur ergo iterùm dictamina Dei, & dictamina naturæ, priora ad omnem humanam industriam, & priora ad omne hominis ratiocinium, quibus inclinamur ad credendas aliquas veritates contingentes, homini ad finem suum consequendum necessarias. Q.E.D. Restat, ut jam indicemus Lockio illa principia à Deo indita, quasitos

si totidem revelationes internas Dei, homini tamen connaturales, quia debitas; dico: esse ad minimum sequentes quatuor. 1. Dari Deum, bonorum remuneratorem, malorum vindicem. 2. Dari vitam alteram. 3. Virtutem colendam esse. 4. Dari Religionem revelatam ac determinatam à Deo in specie infima. Extinguat hoc sibi ultimum lumen hereticus, miseret me insaniæ, negantis jugum Dei providentiam, & in tanta claritate divinorum operum somniantis per tot annorum sæcula dormiisse Deum.

Cap. IV. Idem argumentum prosequitur; repetenti eadem, eadem respondemus. nec enim rationes eo, quòd diductiones sint, sunt propterea solidiores.

L. II. Cap. I. Probat omnes Ideas oriri ex sensationibus & reflexione ad sensationes; nec animam cogitare semper etiam noctu, quando homo domo dormit.

Cap. II. & III. De Ideis simplicibus.

Cap. IV. De Idea soliditatis. Hìc confundit ideam soliditatis cum idea corporis impenetrabilis. *Demonstrare* inquit, *me puto, nos puram ideam spatii absque soliditate habere. Idea soliditatis est ipsa idea corporis, per quam spatium illud replere concipimus. Si corpora omnia, quæ in mundo sunt, aquæ guttulum undique premerent, obsistentiam ejus haud exuperarent, atque hinc patet soliditatis ideam non solùm à puro spatio, quod neque renitentiæ, neque motus capax est, verùm à vulgari etiam idea durities distingui.*

Quàm misera demonstratio! si non probat intentum, infirma est. Si probat, contra ipsa Lockii principia invincibiliter fortis est. (*Crisis.*) si enim alia est idea spatii, respondeat, qualis sit hæc ipsa idea spatii? an fortè est idea cujusdam extensionis indefinitæ, quæ, ut vult Lokius, non resistit corporibus, sed in-

intra se recipit corpora? ita sanè loquitur & sentit Lockius. Sed quæso, si datur idea talis extensionis, an Deus non poterit condere rem huic ideæ simillimam? si enim datur idea, cur non sit possibile ideatum aliquid? non enim datur idea nihili; nullius entis, seu nihili, nulla est proprietas, adeoque nec similitudo, nec imago, nec idea. Quòd si verò Deus condere possit rem ideæ spatii simillimam, quomodo eam rem vocaret Lockius? *spatium* fortè. Quid autem, si nos illam rem vocaremus *extensionem*, an aliud diceremus, dum idem concipimus? nemo id dixerit. Liceat ergo rem illam vocare extensionem, & quid porro sequatur, videamus. Si est aliquid extensio, & si ea extensio recipit corpora, an ipsa corpora non habent aliquam extensionem? an non ipsa corpora sunt aliqua extensio? si guttula aquæ aliud est, quàm illa extensio spatii, an guttula aquæ non habet intra limites & intra corticem suæ substantiæ aliquam extensionem? si nullam habet, ergo est aliqua bullula intus vacua omni corpore, quod est insipientis cogitare. Si autem guttula aquæ aut aliud quodvis corpus est sua extensio? Ergo extensio recipitur in extensione; extensio corporis recipitur in extensione spatii, quæ duæ extensiones in hoc solo differunt, quòd extensio spatii non repellat extensionem aliorum corporum; extensio autem corporum repellat extensionem aliorum corporum. Cur autem hæc extensio habet vim repellendi, & non illa? aut cur necesse sit, fingere duas extensiones, si idea extensionis potest recipere aut abjicere vim repellendorum corporum? aut cur impossibile sit, ut ipsa extensio spatii aliquando repellat corpora, aliquando Deo jubente non repellat corpora? aut cur impossibile sit, ut eadem extensio aliquando induat hanc figuram, ali-

quan-

quando aliam? vel ut eadem extensio in uno casu constanter ac fortiter retineat suam figuram, in alio casu eandem accommodet corporibus ambientibus? si hæc concipi possunt, si habemus claram ideam, cur Deus non potuerit sic creare mundum? si sic potuit, quæ alia idea facilior, quæ naturalior est, ut dicamus, Deum alio modo creasse mundum? si ergo hoc modo creavit mundum, quæ rebus imponenda erunt convenienter nomina? an non licet, extensionem indefinitam vocare materiam primam? an non licet figuram, & dimensiones extensionis vocare accidentia? an non licet extensionem ut sic vestitam dimensionibus vocare corpus? ridiculum ergo est, ideam soliditatis confundere cum idea corporis, & ponere aliam ideam extensionis, in qua recipiatur, cum eadem extensio possit induere omnes habitus corporum, & secundùm quidem leges naturæ ordinarias sua superficie solidissimè repellere alia corpora; per dispensationem autem Legislatoris relicta sua soliditate compenetrari, & intra sese insuper recipere alia corpora.

Cap.V.VI.VII.VIII. agit in specie de variis ideis simplicibus, de idea lucis, colorum, soni, doloris, voluptatis &c. quas omnes credit tantùm dari in anima, nec iis reperiri aliquid simile à parte rei.

Cap.IX.X.XI. agit de perceptione seu apprehensione, memoria, & judicio comparativo unius cum alio.

Cap. XII. De ideis complexis.

Cap. XIII *De* idea spatii. Dicit spatium esse extensionem indefinitam, quæ ultra mundum in spatia imaginaria in immensum porrigitur. de hoc diximus suprà.

Cap.XIV.XV.XVI.XVII.XVIII.XIX. XX. De variis ideis modorum, durationis, expansionis, numeri, infinitatis, motus, soni,

soni, saporis, voluptatis, doloris, iræ, odii, & affectuum animi. Quàm verò ordinatiùs & commodiùs ista tractantur in Physica, ubi vel agitur de decem prædicamentis, vel ubi agitur de proprietatibus corporum naturalium.

Cap. XXI. De Potentia. Admittit Lockius nos habere ideam distinctam potentiæ. *Nostra*, inquit, *potentiæ idea, inter alias ideas simplices meritò recenseri debet, cùm una sit è præcipuis illarum, è quibus complexæ nostræ substantiarum ideæ constantur.* Hucusque bene. Sed paulò dein addit, tantùm dari duas potentias, *potentiam cogitandi*, & *potentiam movendi*, hasque duas activas potentias solùm reperiri in anima, in corporibus enim solùm reperiri potentiam passivam, ut possint moveri, non potentiam activam movendi. *Cùm potentia*, inquit, *omnis referatur ad actionem; & tantùm genera sint actionum, quorum ideam aliquam habemus, cogitatio nempe & motus; reputemus, unde oriantur ideæ clarissimæ potentiarum, quæ actiones istas producunt, cogitationis nullum omnino ideam nobis corpus suppeditat, nec principii motus ideam aliquam à corpore haurimus. Corpus quiescens nullam nobis ideam præbet activæ cuiusvis potentiæ movendi; & quando movetur, motus iste passiò veriùs dicitur, quàm actio.* Sic ille, crassissimo errore corporibus vim activam denegans. Si rationem requiras, dicit, *in corpore quiescente nullam ideam potentiæ activæ reperi.* Quamvis nec istud certum sit, cùm corpora gravia videantur à seipsis ad terram ab intrinseco moveri; ne tamen dubia sumamus principia in re certissima, videamus, quàm crasso ingenio Lockius cum Neotericis circa rerum naturam discurrat. *Corpus*, inquit, *semel quiescens non movet seipsum*, ergo non habet potentiam activam movendi.

(Cri-

(*Crisr.*) Nemo non videt, hic à Lockio considerari molem corporum naturalium, totamque Massam omnium partium, quæ ob pondus totius sese ipsam de loco in alium locum transferre non potest. Hæc, inquam, consideratio nimium crassa est, quàm ut sit digna Philosopho. Nec enim in præsenti quæritur præcipuè, an corpora ab intrinseco habeant potentiam, ut totam molem sui corporis in alium locum transferant, sed hoc inprimis quæritur, an in corporibus reperiatur potentia ac vis mutandi texturam situm, ac motum suarum partium. Si tota textura internarum partium mutetur, vocant nostri Philosophi hunc motum *motum generationis* aut corruptionis. Si addantur ordinato incremento novæ partes, vocatur *motus augmentationis*; & si intestinæ partes non tamen præcipuæ abeant aut accedant, aut mutentur, vocatur *motus alterationis*. De his motibus partium, non de motu totius præcipua quæstio est, an principium ac potentia movendi sit in ipsis corporibus, dico, certum & evidens esse, hoc principium esse in corporibus. sit v. g. granum tritici, aut granulum pomi projectum in terram; putrescat & corrumpatur dissolutione internarum partium. Accedat pluvia, & calor; germinabit granulum in spicam, aut arborem. Jam si quis consideret tot milliones novarum partium, quæ accedunt granulo, donec maturescat in spicam aut arborem, videbit tot milliones novarum obtinere situm ordinatissimum, & suam duritiem aut mollitiem; & obtineri semper effectum speciei simillimum; & hanc similitudinem obtineri in toto mundo uniformiter, quis adeò desipiat, ut credat hos omnes motus propè infinitos minimarum naturæ partium aut casu fierir, ex concursu elementorum, aut contingenter ex granulo-

rum modulis prodire tantos ac uniformes effectus, aut solum Deum sine Mechanismo operari ista omnia? restat ergo, impressum esse seminibus ordinem quendam, secundùm quem progressione quadam continua nobis incognita necesse sit progredi motum minimarum partium, quæ dum emoventur à causis generalibus nempe ab æthere ac subtili materia, tamen non diriguntur nisi ab ordine activo corporum. Hæc est idea activæ in corporibus potentiæ, dum unum sequitur ad alterum secundùm leges motum non generales sed specificas corporum. Si Lockius priùs examinasset, quid sit potentia cogitanei aut movendi in anima, non eam negasset in corpore. Potentia movendi in anima est ordo animæ ad motum; & potentia movendi in corpore est etiam ordo corporis ad motum. Ordo semper manet sibi similis, sive reperiatur in anima, sive reperiatur in corpore; si illius clara idea habetur, inquantum reperitur in anima, habetur etiam clara idea, prout reperitur in corpore; nec ulla est Deo difficultas, sic conjungendi objecta idearum inter se in rebus ipsis, sicut conjunguntur ideæ inter se in mente. possum in meo mente conjungere ideam muri, & idem albedinis; poterit & Deus extra mentem conjungere aurum & albedinem; pari modo, si ideam ordinis ad aliud seu ideam potentiæ possum abstrahere ab anima, cum qua conjungitur; eamque conjungere cum idea corporis, poterit & Deus conjungere ipsam potentiam seu ordinem ad corpus; non quidem potentiam cogitandi seu ordinem ad cogitationes, quia si id Deus faceret, substantia talis extensa habens ordinem ad cogitationes non ampliùs vocaretur à nobis corpus sed anima; sed potest cum corpore conjungere potentiam seu ordinem ad motum, quia

facta

facta tali compositione adhuc manet idea ac denominatio corporis.

Cap. XXII. de Modis mixtis. Modos entium mixtos vocat, quorum ideæ sunt complexæ constantes pluribus ideis; sic *ebrietas*, *mendacium* &c. multas involvit ideas simplices, v. grat. *vini*, *animi actionum*. &c.

Cap. XXIII. De Idea substantiæ.

Rectè Varro de Lingua Lat. L. 6. *in bona segete neque nullum est spicum nequam, neque in mala non aliquod bonum*. Sed de Lockianis ideis vix una à contagione errorum evasit idea substantiæ non felicius prioribus cessit. sic habet; ,, Cùm mens magna idearum simplicium multitudine instructa animadvertat, certum istarum idearum simplicium numerum constanter conjungi, in unum subjectum comprehensæ uno nomine *substantia* appellantur, adeò ut siquis examinare velit, quam notionem habeat substantiæ in genere, videbit se non aliam huius habere ideam, quàm suppositionem nescio cujus sustentaculi qualitatum. Hinc dum cogitamus de particulari quavis substantia corporea verb. gratia equo, lapide &c. utriusque idea nihil aliud est, quàm collectio variarum istarum idearum simplicium sensibilium qualitatum, quas solemus reperire in equo aut lapide. Quoniam verò nequimus eas concipere, ut existentes per se, supponimus eas in aliquo communi subjecto inhærere, & ab eo sustineri. subjectum illud per vocem *substantia* denotamus, etsi certissimum sit nos sustentaculi illius nullam habere claram ideam. Pleræque autem ideæ simplices, quæ complexam nostram substantiarum ideam conficiunt, ritè examinatæ potentiæ tantummodò sunt, utcunque pro qualitatibus positivis à

„ nobis sumantur, verb. grat. maxima pars
„ idearum, è quibus auri idea conficitur,
„ sunt flavedo, magnum pondus, ductilitas,
„ fusilitas, solubilitas in aqua regia &c.
„ Hæ omnes autem ideæ tantùm dicunt ap-
„ titudinem ad operandum diversimodè in
„ alias suastantias, & ad illarum vicissim
„ operationes recipiendas. Ita Lockius, eo-
dem modo de Spiritibus & Deo discurrens,
quòd & ipsos per complexionem quarundam
idearum, verb.grat. entis, cogitationis, po-
tentiæ &c. comprehendimus. (*Crisis*.) Du-
plex in hac idea substantiæ Lockianæ est er-
ror; primò, quòd collectionem talium qua-
litatum dicat esse ipsam ideam substantiæ, sal-
tem partialiter. Secundò, quòd sustentacu-
lum talium qualitatum dicat, nulla clara idea
concipi posse. Nemo est, qui concipiendo
equum dicat, colorem equi esse ipsam sub-
stantiam equi; Aliud ergo est, quòd idea
substantiæ sit conjuncta cum idea talium qua-
litatum, aliud est, quòd idea substantiæ sit
ipsum complexum talium qualitatum. Pos-
sum habere ideam Petri gladiati, & pallia-
ti, sed alia est idea Petri, alia idea com-
plexa gladii & pallii. Itaque solùm quæstio
est, quidnam concipiamus, dum intelligi-
mus ipsam substantiam. Admisit priùs Lo-
ckius nos habere claram ideam spatii seu
extensionis. Admisit etiam, nos habere cla-
ram ideam potentiæ; conjungat ista duo si-
mul, & habebit ideam substantiæ. Sumat
v. g. extensionem minimarum partium in
granulo frumenti, aut pomi. His partibus
superaddat potentiam germinandi, & produ-
cendi aliquid simile arbori, aut spico; &
habebit ideam de substantia granuli. Porro
si potentiam illam germinandi velit in plu-
res ideas dividere, nempe in potentiam pro-
ducendi arborem, in potentiam producendi

folia,

folia, in potentiam producendi flores, in potentiam producendi fructus, in potentiam producendi effectus medicos, aut alios mirabiles, nihil aliud reipsa intelligit, quàm vim insitam dirigendi ordine certo quoad motum partes minimas, & quidem vis illa conjuncta est cum ipsa textura, ordine, ac proportione partium. Hæc est idea substantiæ possibilis, & quia est conformis sensui omnium hominum, præsumendum est, eam visam & agnitam esse in lumine menti insito, sinè ullo ratiocinio. Revera plura à mente videntur, quàm discuntur ratione. visio illa plerumque verior est, quàm subtilitates non solidæ Philosophorum superficialium; & postquam talia juvenilia ingenia profundiùs inspexerunt, ad sensum tandem communem redire coguntur. Hoc contingit in Politicis, œconomicis, & humanis negotiis, vident florida ingenia aliqua, quæ videntur nova & meliora; re tandem inspecta per experientiam, aut longiorem indaginem, agnoscunt sensum communem sapientum vidisse meliora.

Injuriam Lectori facerem, si longiorem in recensendis viri, ut apparet, ex principiis distorti opinionibus navarem operam.

SECTIO VI.

DE

Logica Protestantium verb. grat. Claubergii, Clerici, Budei, Crousazii, Titii, Vvolfii, &c.

PRimi Protestantium plerumque secuti sunt Dialecticam Petri Rami, & Melanchtonis. Utraque ferè nihil aliud continet, quàm brevissimam Syllogismi & locorum topicorum notitiam, qualis in nostro Cypriano traditur jam in Rhetorica. Prodiit tandem circa medium præteriti sæculi in Hollandia Claubergius, qui *Logicam contractam*, seu Compendium Logicæ edidit. Hoc sæculo ineunte in Hollandia Glericus, in Saxonia Budeus, in Helvetia Grousazius, in Brandeburgensi & Hessensi Wolfius suas quoque Logicas communicarunt. Videamus quas merces ferant.

Claubergius in sua Logica Contracta agit. 1. De Prædicamentis. 2. De Locis topicis. 3. De divisione & definitione. 4. Dé propositione. 5. De Syllogismo. 6. De memoria. 7. De didactica, ordine, & fallaciis. In 1. 2. 3. 4. 5. 7. parte nil habet, quod non passim reperias in nostris Logicis Peripateticis longè perfectius. In 6. parte de memoria hæc habet. 1. Satius est, ut quis ea duntaxat memoriæ mandet, quæ ipse intellexit, priùs, ipse vera agnovit, quàm alius. 2. Memoriæ officia sunt tria 1. Objecta fortiter *imprimere*. 2. impressa firmiter *retinere*.

3. Re-

3. Retenta promptè *reddere*. 3. *Imprimi* facilius poterunt, si res addiscendæ claræ, perspicuæ, & ordinatæ sunt. 2. Si mens ad eas attenta nullis aliis cogitationibus turbetur. 3. Magis imprimuntur, quæ viva haurimus voce, quàm quæ tantummodo leguntur, vel meditando inveniuntur. Addere potuisset Claubergius, 4. Ea omnium fortissimè imprimi, quæ viva voce hauriuntur ex ore virorum, qui in summa authoritate constituuntur, qui æstimantur, qui amantur, qui gravissimè, ac magna confidentia rem proponunt, qui & eloquenter rem proponunt, qui doctrinam acuto ac memorabili dicto, aut viva sententia comprehendunt, qui alligant veritatem exemplo aut paritati, in phantasia vivacissimo, qui audiuntur cum magna exspectatione, qui audiuntur cum magna frequentia & admiratione populi, qui audiuntur cum magno apparatu, qui audiuntur circa objecta excitantia majorem strepitum. hæc, inquam, addere potuisset Claubergius, & ipsa digna memoria. ex hoc enim refellitur eorum imprudentia, qui aut studia privata publicis æquiparant, aut Missionariorum conciones non æstimant, eò, quòd nil aliud doceatur in universitatibus aut studiis publicis, quàm privatis; nec aliud dicatur à Missionariis, quàm quod dicitur perpetuò à parochis, quamvis enim non dicatur aliud, dicitur tamen majore apparatu, & majore auditur exspectatione, & actione vehementiore, & ideò imprimitur fortiùs. Sed pergat Claubergius. 5. *Retinebis*, inquit fideliùs 1. si crebrò rem eandem repetas. 2. si ignotum, ad simile quoddam notum. 3. si multa ad pauca. 4. si anomala ad regulas quantum fieri potest reducere coneris, verb. gratia in studio linguarum, quod maximè memoriam requirit, verba omnia

ad

ad certas quasdam radices, seu prima themata; quæ respectu derivatorum & compositorum pauca sunt, referuntur, tum ignota vocabula cum aliis notioribus comparantur, v. g. Græca & Latina cum vernaculis comparantur, θύρα ... μῦς ... Sic latini Recentiores Grammatici multa ostendunt esse regularia, quæ aliis olim visa suut anomala; quæ autem regulis conformia sunt; faciliùs memoria retinentur, quàm quæ propter singularem quandam proprietatem à regulis excipiuntur. Prodest quoque ad rem fideliùs memoria continendam, si ligatæ orationis metro adstringatur. In lectione librorum impressionis ac retentionis subsidia sunt, si observatu dignissima aliis typis exprimantur vel ductis lineolis, vel asteriscis in margine positis notentur. Item si prolixior tractatio in Epitomen & summam contrahatur, aut in tabulas per divisiones & subdivisiones præcipuas redigatur. 6. *Redditio* prompromptior fit sæpe iteratis memoriter recitandi, perorandi, disserendi exercitiis, quamobrem hæc in Scholis frequentari debent. Huc addi posset, quod à viro docto ac pio accepi. Dicebat mihi, se, dum adhuc erat junior, potuisse reddere sexaginta aut septuaginta nomina propria hominum, eo prorsus ordine, quo sibi una vel altera vice prælegebantur, aut recitabantur. Artificium consistit in eo, ut priùs quis sibi formet distinctam ideam alicujus ædificii v. g. templi, aut palatii, aut plurium, & in iis tot sibi repræsentet vel columnas, vel altaria, vel capellas, vel cubicula, quot recitari nomina vult. Postquam ergo sibi distinctissimam formavit ideam talium v. g. sexaginta altarium, vel cubiculorum, tunc jubet, ut àlter sibi pronuntiet primum nomen; sit v. g. illud

illud nomen. *Petrus* itaque Petrum collocat in primo cubiculo, & in hoc cubiculo fingit sibi varias actiones Petri, varias imagines referentes historiam Petri, varia monumenta aut inscriptiones habentes relationem ad aliquem Petrum sibi notum; vel cogitat de vario hujus cubiculi pro aliquo Petro sibi noto. Sic ergo fit, ut in memoria commisceantur & conjungantur idea cubiculi apparatu & idea Petri; adeoque non possit excitari idea primi cubiculi, quin simul excitetur idea Petri. Postquam sic primum nomen cum idea primi cubiculi commiscuit, & aliquantulum quievit, jubet sibi recitari secundum nomen; hoc iterum eadem methodo commiscet cum idea secundi cubiculi; sic pergit ad tertium, quartum, & sexagesimum nomen; & completa operatione redit ad sua cubicula jam priùs in memoria ordinatim disposita; aperit primum, & in eo ob idearum commixtionem reperit Petrum, in secundo Simonem, in tertio Carolum, donec omnia prorsus cubicula lustrando singula nomina invenerit, & reddiderit. Hæc Claubergio addere volui, ut dum hæretici suam pauperiem communicant, non ingrati par pari referamus, curiosa nempe hominibus curiosis, semper aliquid novi, Atheniensium more, nil unquam solidi & antiqui requirentibus.

Joannes Clericus, hæreticus Ecclesiæ Remonstrantium seu Arminianorum in Hollandia, Philosophiam suam prima vice edidit 1694. quæ Lipsiæ 1710. recursa est. Prœminator novæ editionis in præfatione dicit; vestigia Philosophiæ à Clerico traditæ secutum esse Buddeum in suis Institutionibus Philosophiæ Eclecticæ, sic tamen, ut Clerici opera Philosophiæ Commentarii uberioris

rioris in Philosophiam Buddeanam, *quæ nunc*, inquit, *in Academiis & Scholis passim apud nos Germanos* (hæreticos) *traditur*, vicem obtinere à multis censeantur.

In Logica Clericus agit. 1. De Ideis. 2. De propositione. 3. De Methodo. 4. De Argumentatione. His subnectit dissertationem *de argumento Theologico ab invidia ducto*. In 1. 2. 3. 4. parte id tantùm agit, ut vel describat, vel explicet Arnaldum, cujus Artem cogitandi supra exhibui. Itaque de solo *Argumento ab invidia ducto*, quod novum Clericus de suo protulit, agamus. Ostendam autem, nihil minus quàm *argumentum ab invidia ductum* esse, aut vocari posse, quod Clericus tam infami nomine prostituit. Argumentum enim illud vel potest prodire ex zelo, vel ex invidia; iniquum ergo est, huic argumento tam infamem inurere notam, & quasi fronti inscribere characterem infamiæ, ut quisquis eo argumento usus fuerit, habeatur pro fabro conflandæ invidiæ. Non propterea gladius, si frequenter furori ministrat arma, debet propterea vocari instrumentum insaniæ; est etiam gladius Gedeonis, gladius zeli, cui inscribas nomen justitiæ; quod, ut sentiant, qui adversus Romanam Ecclesiam distenduntur invidia, Clericum proprio ense confodimus. Ipsissima enim exempla, quibus utitur tanquam profectis ab invidia, ostendam meritò librata esse à justi zeli prudentia.

Primum exemplum. Primò, inquit Clericus, conflatur invidia *falsa interpretatione* sententiæ, quæ infamanda suscipitur. Sic Hieronymus imperitorum odium in Vigilantium incendit, clamitando „ eum os fœtidum „ aperire, & putorem spurcissimum contra „ Sanctorum Martyrum proferre Reliquias, „ & eos, qui eas suscipiunt, appellare cinera-

„ rios.

„ rios, & idololatras, qui mortuorum homi-
„ num ossa venerarentur; eum contra Mar-
„ tyrum sanguinem dimicare, contra Apo-
„ stolos pertonare, imò instar rabidi canis la-
„ trare contra Christi discipulos.

Secundò. Non modò res invidiosæ dicuntur, sed nomina invisa iis imponuntur, quibus plebecula, & qui eam imperitia referunt, sæpe magis offenduntur, quàm rebus ipsis. Sic Hieronymo Vigilantius est non modò os fœtidum, sed Samaritanus & Judæus, qui corpora mortuorum pro immundis habeat.

Tertiò. Infamanda sententia confertur cum dogmatibus invisorum hominum, ut audita collatione omnes cohorrescant, & insurgant in miseros, quasi in reos errorum publico judicio dudum damnatorum. Sic Hieronymus Vigilantii doctrinam confert cum doctrinis hominum dudum infamatorum. „O
„ portentum, inquit, in terras ultimas de-
„ portandum! rides de reliquiis Martyrum,
„ & cum Authore hujus hæreseos Eunomio
„ Ecclesiis Christi calumniam struis; nec
„ tali societate terreris, ut eadem contra nos
„ quæ ille contra Ecclesiam loquitur. --quæ
„ olim appellabatur Cajana hæresis, & mul-
„ to tempore dormiens vel sepulta nunc à
„ dormitantia suscitata est--spiritus iste im-
„ mundus, qui hæc te cogit scribere, sæpe
„ hoc vilissimo tortus est pulvere, imò hodie-
„ que torquetur, & qui in te plagas dissimu-
„ lat, in cæteris confitetur. Nisi fortè in
„ morem gentilium impiorumque Porphy-
„ rii, Eunomiique has præstigias dæmonum
„ esse confingas, & non verè clamare dæmo-
„ nes, sed sua simulare tormenta.

Quartò, ut infametur doctrina, ut qua quispiam ab aliis dissentit, summopere exaggeratur momentum controversiæ etiam levis, quasi admissis adversariorum dogmatibus Reli-

gio ipsa Christiana in periculo versaretur, aut convellerentur fidei Christianæ fundamenta.. Conantur invidiam moventes, ut Cicero pro Fontejo ait; *Magnitudine rei sic occupare animos eorum qui audiunt, ut difficilis aditus veritati relinquatur*. Ac sanè motis semel affectibus omnia magna videntur, & quæ ab hominibus nullo affectu præpeditis spernerentur; aut certè levia haberentur delicta, ea quasi gravissima odiis acerrimis premuntur. Sic Hieronymus non parum momentum controversiarum, quas movebat Vigilantius adauxit. Concedamus enim, errasse Vigilantium, an propterea cœlum terræ miscendum fuit? an properea exclamandum erat. ,, O præcidendam lin-
,, guam à Medicis, imò insanum curandum
,, caput, ut qui loqui nesciat, discat ali-
,, quando tacere. Ego vidi hoc aliquando
,, portentum & testimoniis scripturarum
,, quasi vinculis Hippocratis volui ligare
,, furiosum -- fatebor tibi dolorem meum;
,, sacrilegium tantùm patienter audire non
,, possum.

Quintò. Si contingat, ut ii, qui infamandi suscipiuntur, nolint uti vocibus quibusdam plurium authoritate vel usu consecratis, quòd eas non intelligant, aut incommodas judicent, ingens conflatur invidia, quasi dogma ipsum rejicerent, quod vocibus illis exprimi solet.

Sextò. Cùm nihil aptius sit ad leniendam invidiam, quæ in sententiam quampiam accenditur, quàm rationes ut firmæ, aut verisimiles, quibus solet defendi, rationes omnes illæ studiosissimè occultantur, quo fit, ut imperiti existiment, eam sententiam in medium esse prolatam novarum rerum dumtaxat studio, aut pravo etiam consilio. In hoc 5. & 6. Loco non invenit Clericus

exem-

exemplum in Hieronymo contra Vigilantium.

Septimò. Si quæ sententia defendenda suscipitur contra aliam, in quam movetur invidia, incommoda quibus premitur sententia defendenda, diligenter dissimulantur, dum mirum in modum exaggerantur, quæ adversariis possunt objici. Vigilantius ita allocutus fuerat eos videbat quos videbat reliquias Martyrum cultu prosequi. Quid necesse est te tanto honore non solùm honorare sed etiam adoraraie illud nescio quid, quòd in modico vasculo transferendo colis. Quid tamen reponit Hieronymus? negat, quòd ipse etiam non nesciebat. *Quis* inquit, *O insanum caput aliquando Martyres adoravit? quis homines pueavit Deum?* Objecerat Vigilantius, propè ritum Gentilium videri sub prætextu Religionis introductum, Sole adhuc fulgente moles cereorum accendi. Respondit Hieronymus. *Illud fiebat idolis, & idcirco detestandum est; hoc fit Martyribus & ideo recipiendum est.*

Octavò. Cùm multa possint invidiam amoliri à sententia, & hominum animos ei conciliare, aut placare, illa alto silentio obvolvuntur; dum contraria omnia multis deducuntur. Hìc iterùm Clericus non habet novum exemplum ex Hieronymo.

Nonò. Ut accendatur invidia, non modò invidiosissimè exponuntur ipsa dogmata, sed & consectaria invidiosa ex iis deducuntur, seu falsa ea sint seu vera? seu nequaquam pro legitimis consectariis ab iis, qui oppugnantur, agnoscenda. Sic Hieronymus consectaria adversus Vigilantium proponens ait.
„ Ergo Petri & Pauli immundæ sunt reli-
„ quiæ? ergo Moysi corpusculum immun-
„ dum erit, quod juxta Hebraicam verita-
„ tem ab ipso sepultum est domino? & quo-
„ tiescunque Apostolorum, & Prophetarum,

&

„ & omnium Martyrum Basilicas ingredi-
„ mur, toties idolorum templa venera-
„ mur? accensione ante tumulos eorum ce-
„ rei idolatriæ insignia sunt? plus aliquid
„ dicam, quòd redundet in authoris caput,
„ ergo & Domini corpus in sepulchro posi-
„ tum immundum fuit?

Decimò. Augetur invidia suspicionibus. Si Hieronymus suspicabatur, aut se suspicari fingebat, Vigilantium non credere immortalitatem animiæ., „ Miror, inquit quòd non
„ dicas, nequaquam perpetienda Martyria,
„ Deum enim qui sanguinem hircorum tau-
„ rorumque non quærat, multò magis ho-
„ minum non requirere. Quòd cùm dixeris,
„ immò etsi non dixeris, ita habeberis,
„ quasi dixeris; qui enim reliquias Marty-
„ rum asseris calcandas esse, prohibes san-
„ guinem fundi, qui nullo honore dignus
„ est.

Undecimò. Invidia movetur vel augetur objectione novitatis. Hic nullum exemplum ex Hieronymo.

Duodecimò. Non levis invidia conflatur sententiæ objectione paucitatis eorum qui eam tuentur, multitudinis verò oppugnantium. Sic Hieronymus contra Vigilantium. „ Om-
„ nes Episcopi non solùm sacrilegi, sed &
„ fatui judicandi, qui rem vilissimam &
„ cineres dissolutos in serico & vase aureo
„ portaverunt. Stulti omnium Ecclesiarum
„ populi, qui occurrerunt reliquiis.

Decimotertiò. Invidia concitatur non solùm ipsi sentantiæ, aut iis, quæ aliquam affinitatem cum ea habent, sed alienis multis rebus, quæ tractantur, permixtis, quia sunt apta ad excitandum odium. Sic Hieronymus Vigilantio factum ad causam impertinens exprobat. „ In hac provincia inquit,
„ cùm subitus terræ motus noctis medio.

„ omnes

„ omnes de somno excitasset, tu prudentis-
„ simus & sapientissimus mortalium nudus
„ orabas, & referebas nobis Adam & Evam
„ de Paradiso.

Decimoquartò. Cùm multa fiant in vita quæ per se nec bona sunt, nec mala, & tamen possunt in deteriorem partem accipi, ac interpretationibus malignis premi, invidiæ artifices in adversariis talia avidissimè arripiunt, atque in ea omnibus eloquentiæ suæ velis invehuntur. Jejunia & virginitas per se indifferentia sunt; Hieronymus in Vigilantium sic tamen invehitur. „ Exortus
„ est, inquit, Vigilantius seu potiùs Dormi-
„ tantius, qui immundo spiritu pugnet con-
„ tra Christi spiritum; dicit esse continen-
„ tiam hæresin, pudicitiam libidinis semi-
„ narium, in isto Joviniani mens prava sur-
„ rexit; ille Romanæ Ecclesiæ authoritate
„ damnatus inter Phasides aves, & carnes suil-
„ las non tamen emisit spiritum, quàm eru-
„ ctavit; iste caupo Calagurritanus miscet
„ aquam vino, & de artificio pristino suæ ve-
„ nena perfidiæ Catholicæ fidei sociare co-
„ natur, impugnare virginitatem, odisse
„ pudicitiam, in convivio sæcularium contrà
„ Sanctorum jejunia proclamare dum inter
„ phialas philosophatur &c.

Decimoquintò. Invidia ingens sæpe conflata est innocentibus, dum accusati sunt apud eos, qui de re, cujus insimulabantur, minimè judicare poterant. Sic Hieronymus populum suæ sententiæ judicem & vindicem facit, ubi ex Vigilantii dogmate sequi contendit, ut sint stulti omnium Ecclesiarum populi, qu occurrerant sanctis reliquiis Samuelis Prophetæ, & tanta lætitia, quasi præsentem, viventemque Prophetam cernerent, susceperant, ut de Palæstina usque Chalcedonem jungerentur populorum examina.

Deci-

Decimosextò. Invidia innocentibus movetur, dum infamantur quasi perturbatores publicæ tranquillitatis; quòd ignota veritas vix sine animorum motu intromitti in Rempublicam possit. Vel qui dissentiunt à summa potestate in Religionis negotio, illi infamantur, quasi eam stultitiæ aut impietatis damnarent. Ita Hieronymus contra Vigilantium. „ Ergo sacrilegus fuit Constantinus „ Imperator, qui sanctas reliquias Andreæ, „ Lucæ, & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dœmones rugiunt, „ sacrilegus & nunc dicendus est Augustus „ Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo „ post tempore de Judæa transtulit in Thraciam. Malè facit ergo Romanus Episcopus, qui super mortuorum hominum Petri & Pauli secundùm nos ossa veneranda, secundùm te vilem pulvisculum offert Domino sacrificia, tumulos eorum „ Christi arbitratur altaria. Et non solùm „ unius Urbis, sed totius orbis errant Episcopi, qui cauponem Vigilantium contemnentes ingrediuntur Basilicas mortuorum.

Crisis. En ! hæc sunt exempla Clerici, quæ per seipsa manifestum faciant, D. Hieronymum usum esse argumento ducto ab invidia. Itaque & Joannes præcursor, & Christus & Apostoli usi fuerint *argumento ab invidia*, dum Pharisæos traducunt invidiosis nominibus, dum eos comparant cum objectis horroris universalis omnium, dum exaggerant eorum errores sine ullo excusationis velo, dum actiones secundùm se indifferentes gravant interpretatione animi, dum denique actiones ad summam rei non pertinentes excutiunt. *Progenies*, inquiunt, *viperarum quis demonstravit vobis fugere à ventura ira? omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur*

detur, & in ignem mittetur. Paleas comburet igni inextinguibili. Cavete à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis. Similes sunt sepulcris dealbatis quæ foris apparent speciosa hominibus, intus autem sunt plena ossibus mortuorum & omni spurcitia. Amant primos recubitus, & salutari ab hominibus, & vocari ab hominibus Rabbi. Non eritis sicut hypocritæ, qui amant in Synagogis & in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Cùm facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in Synagogis & vicis ut honorificentur ab hominibus. Exterminant facies suas, ut appareant hominibut jejunantes. Dilatant philacteria, & magnificant fimbrias. Væ, qui comeditis domos viduarum, oratione longa orantes, væ qui in via Cain abierunt, & errore Baalam mercede effusi sunt & in contradictione Core perierunt. Hi sunt in epulis suis maculæ, nubes sine aqua quæ à ventis circumferuntur, arbores autumnales, eradicatæ, fluctus fieri maris, despumantes suas confusiones. Carnem maculant, dominationem contemnunt, majestatem aut blasphemant. Hoc scilicet, si Clericum consulimus, omnia sunt argumenta ducta ab invidia. Si verò hæc omnia zelo & moderatione plena sunt, non erit ex ipso modo tendendi evidens, ut Doctor Ecclesiæ trahatur in exemplum invidiæ. Causa priùs inspicienda, quàm animus; & nulla unquam justior irarum causa, quàm illa Hieronymi fuit: agebatur de religioso Reliquiarum cultu, consecrato universali sensu ac usu primitivæ Ecclesiæ. Nullus antiquorum Patrum proferri potest, qui hunc cultum improbet; omnes, qui de illo scribunt, in Oriente & Occidente, eundem voce, calamoque promovent & extollunt. Basilius, Chrysostomus, Augustinus, Ambrosius innumeris locis hunc cultum toto orbe rece-

ptum testantur. Solus Caupo Vigilantius obsistit, nec ab ullo hominum fidem reperit. Hunc dum D. Hieronymus opprimit sensu totius Ecclesiæ, Clerico videtur usurpari argumentum ab invidia. At verò non Hieronymus Vigilantio, sed Clericus Hieronymo frustra conatur conflare invidiam. Manifesti enim furoris est, sentire, quòd illa florentissima & Doctorum feracissima post Constantinum Ecclesia ex ipsis adhuc calentibus Martyrum cineribus, queis subversa est Idololatrarum impietas, sumpserit universalis idololatriæ exordium. si enim potuit dormire erga Ecclesiam Divina Providentia eo tempore, quo in Ecclesia dabantur Sanctorum pietate & miraculis illustrium exercitus, si concessa sunt aliqua nonnullis illustrationum & motionum sanctarum auxilia, impossibile erat nulli Sanctorum inspiratum fuisse fortiorem adversus novam illam Idololatriam animum. Non levis momenti erat controversia, ut fabulatur Clericus, *adorare non tantùm honorare* Reliquias, assumere ritus Gentilium, improbare usum Ecclesiæ, calcandas docere reliquias, superstitionis damnare orbem Christianum, non sunt hæc indifferentia, sed aut impium in hoc genere esse oportet aut Religiosum; aut negandus est Deus miseris & Providentia; aut recipienda est vetus illa Ecclesia, & conspuenda recens Hæreticorum insania.

Buldeus, in Academia Jenensi Professor Theologiæ, suorum oraculum, edidit *Elementa Philosophiæ Instrumentalis*, ut vocat. seu *institutiones Philosophiæ Eclecticæ*. In Procœmio Philosophiæ tradit historiam Philosophiæ succinctam tum veteris, tum novæ. Logicam seu Philosophiam Instrumentalem dividit in quatuor partes:

1. De

1. De ratione inveniendi verum.

2. De ratione veritatem ex aliorum scriptis eruendi.

3. De ratione veritatem cum aliis communicandi.

4. De notitia terminorum Philosophicorum.

Primam partem dividit in 4. Capita.

1. De intellectu humano ejusque operationibus & facultatibus.

2. De Intellectus humani viribus & imbecillitatibus.

3. De intellectus humani sanitate, & virtutibus.

4. De mediis emendandi intellectum, sanitatique restituendi.

In parte 2. attingit naturam sermonis, & paucas quasdam regulas interpretationis seu hermeneuticas.

In Parte 3. agit de Methodo ducendi.

In Parte 4. agit de ente, & attributis entis.

Crisis. Nonne rem magnam exspectas à titulis tam novis? erras, quæcunque in his quatuor partibus Logicę duodecim plagulis formis majoribus constructa fermè omnia ex Arnaldi *Arte cogitandi* superiùs recensita desumpta sunt. Hinc & posteà, ut ex gratitudine decuit, Arnaldum latino idiomati ex Gallico donavit addita præfatione. Si ergo Academiæ Protestantium utuntur communiter operibus Clerici & Buddei, rationis suæ directionem debent Arnaldo, & Galliæ.

Crousazius anno 1712. aliud quoddam novum Systéma Logicæ edidit sub titulo: *Systeme de Reflexions, ou Nouvel essai de Logique*. dividit Logicam in 4. Partes. 1. De ideis, 2. De propositione, 3. De argumentatione. 4. De Methodo. Et ipse quoad substantiā omnia desumit ex Arnaldi Arte cogitandi. In

prima est solùm parte fusior est, ubi simul agit de principiis humanæ cognitionis ac origine idearum, nempe de sensu, intellectu, imaginatione, & omnibus passionibus animi. Ea ipsa verò desumpsit ex Cartesio *de passionibus*, & ex P. Mallebranche, nihil igitur præclari hæretici, qualis est Crousaz, Professor in Academia Lausannensi, de suo conferunt.

In eundem censum veniunt Logica Titii, & Grosseri; illa prodiit Lipsiæ 1702. sub titulo. *Ars cogitandi sive scientia cogitationum cogitantium cogitationibus necessariis instructa & à peregrinis liberata*. Altera ibidem prodiit sub titulo. *Pharus intellectus sivè Logica Electiva Methodo Neoveterum præceptis & sanæ rationis usui sano congrua*. Piget referre ineptias; ex titulo colligamus cætera. Omittam etiam agere, *de Philosophia principiis pedantismo opposita*, quæ prodiit Lipsiæ 1711. in ea enim non tam traduntur regulæ pro inveniendo vero, quàm pro dirigendis principum ac nobilium moribus.

Itaque ad novissimas Logicas Lutheranorum progrediar, nempe ad Logicam Rohrii, & Wolfii. Illa Germanicè prodiit 1726. Lipsiæ hoc titulo: ...... Divisio operis est in Capita 18. 1. De Logica in genere. 2. De impedimentis veritatis. 3. De Meditatione. 4. De Ideis. 5. De Propositione. 6. De Syllogismo. 7. De Problemate. 8. Experientia. 9. De Tentamine. 10. De Probabilitate. 11. De Fide. 12. De Methodo docendi. 13. De Scribendis libris. 14. De Lectione librorum. 15. de Interpretatione. 16. De Criterio librorum. 17. De Defensione & refutatione. 18. De usu ac praxi veritatum: Recenserem hic plura, nisi viderem Rohrium discipulum pleraque hausisse ex VVolfio suo Magistro;
de

de hoc ergo solo nunc fusiùs agendum est.

Christianus VVolfius, priùs Professor in Academia Hallensi Brandenburgensi, nunc verò in Marbugensi in Hassia tria jam diversa opuscula Logica edidit; primum Germanicum, sub titulo: ... alterum erat Latinum; sub titulo: *Philosophia rationalis*. tertium hoc anno 1728. prodiit; sub titulo *Philosophia rationalis, sive Logica methodo scientifica pertractata*. (*Crisis.*) In hoc ultimo omnia complectitur quæ in prioribus utilia dixerat. Ea verò, quamvis paucissima ac etiam tenuia sint, hac vice opere vastissimo; secundum, latum, nescio an etiam profundum diduxit. Si Arnaldus, Author Artis cogitandi surgeret, gloriaretur, se non frustra Mathematicis scripisse dicam, quòd onerent memoriam propositionibus aliàs per se manifestissimis, & has ipsas probent ac demonstrent argumentis fusissimis. Wolfius certè totum opus replevit meris axiomatibus, & postulatis, & observationibus, de quibus nemo facilè dubitaverit; sed ille veritates illas circum undique munit & involvit demonstrationibus, veritus fortè, ne læderentur à muscis, si sine demonstrationum flagro incustoditos reliquisset tam nobiles sui ingenii partus. Nobis autem suffecerit, patienter reddidisse ipsas VVolfii propositiones; scio, demonstrationes lector benevolus non requiret.

Opus in duas partes divisum est. Prima est, Logica Theoretica. Secunda, Practica. Quibus discursum præliminarem præmittit; de Philosophia in genere. Logica Theoretica agit. 1. De ideis. 2. De propositione. 3. De ratiocinatione. Logica practica agit 1. De criterio veritatis certo & probabili. 2. De Experientia. 3. De scribendis & dijudicandis libris,

 4. De

4. De Interpretatione. 5. De Methodo defendendi & refutandi. 6. De Methodo docendi. 7. De usu Logicæ in praxi vitæ.

DISCURSUS

PRÆLIMINARIS.

De Philosophia in Genere.

CAPUT. I.

De triplici cognitione humana, Historica, Philosophica, & Mathematica.

1. Sensuum beneficio cognoscimus, quæ in mundo materiali sunt & fiunt; & mens sibi conscia est mutationum, quæ in ipsa accidunt. Sanè sensu duce nobis innotuit, dari animalia, mineralia, hominem inter bestias educatum rationis usu minimè pollere.

Crisis. NB. Falsum est, nos omnia scire, quæ fiunt in anima. justificatur infans per baptismum, etiamsi hoc nesciat, aut certè contrahit peccatum originale, quamvis hoc nesciat. Operatur anima multa in corpore, quamvis hoc nesciat; aut ponamus verum esse totum Systema VVolfianum & Leubnizianum; animam esse quendam mundum, in quo evolvantur rerum & cognitionum series, quin anima aliquid agat in corpus aut aliquid patiatur à corpore; certum tamen est, animas omnium hominum, usque dum veniret Leubnizius & VVolfius, ignorasse has suas perfectiones & evolutiones, non igitur anima omnia scit; quæ in se contingunt. Dein alterum falsum est, quòd

quòd experientia constet, hominem inter bestias educatum usu rationis non pollere. Ad experientiam & ad universalem propositionem requiritur, ut constanti observatione, per multos casus, in plurimis locis, in diversissimis circumstantiis res observata sit. Has enim leges ipse præscribit VVolfius. Quot autem casus, VVulfius proferre poterit pro illa propositione? fortè unum? aut etiam alterum? plures certè non: & illos ipsos duos non hausit propria experientia; non ipsemet suis usurpavit oculis, nec examinavit circumstantias. Tertium peccatum VVolfii est, quòd principio totius Philosophiæ, quod deberet esse omnium certissimum, & concessum ab omnibus, prout præscribit ipse de Methodo, hic immisceat ea, quæ sunt dubia, aut certè controversa. Nihil itaque accurati nobis promittit VVolfius in aditu sui operis. Pergamus ad certiora.

3. Cognitio eorum, quæ sunt atque fiunt, sive in mundo materiali, sive in substantiis immaterialibus accidant, *Historica* à nobis appellatur.

4. Ea, quæ sunt vel fiunt, sua non destituuntur ratione, undè intelligitur, cur sint vel fiant.

Crisis. NB. Potuisset VVolfius dicere, *non destituuntur sua causa*, sed, quia ex Systemate Leubniziano supponitur omnia vivere, sentire, & intelligere, noluit præjudicare hic sententiæ, sed potiùs uti termino æquivoco, dicendo, *non destituuntur ratione*. Uti verò terminis æquivocis in ipsis scientiarum principiis, est contra Methodum.

6. Cognitio rationis eorum quæ sunt vel fiunt, Philosophica dicitur.

7. Differt cognitio Philosophica ab Historica.

 8. Qui

8. Qui novit, quam facti rationem allegeт alter; is Historicam habet cognitionem cognitionis Philosophicæ alterius.

9. Siquis demonstrare non noverit, rationem facti ab altero allegatam esse ejus rationem, iis cognitione Philosophica ejusdem facti destituitur.

10. Si per experientiam stabiliuntur ea, ex quibus aliorum, quæ sunt atque fiunt, vel fieri possunt, ratio reddi potest, cognitio Historica Philosophicæ fundamentum præbet.

11. Apparet adeò, cognitionem Historicam non esse negligendam ei, qui ad philosophiam aspirat, sed eidem potiùs præmitti, imò cum ea constanter conjungi debere.

13. Quidquid finitum est, sua determinata gaudet quantitate.

Crisis. NB. Hìc pessimè errat V Volfius, aut certè supponit aliquid pro principio, quod plerumque negatur, aut controvertitur. Datur quantitas molis, & quantitas virtutis, ut loquitur D. Augustinus in libro de *quantitate animæ*, ubi quærit, utrùm anima habeat quantitatem? Quòd verò anima, & alii spiritus non habeant quantitatem molis seu extensionis, de qua sola V Volfius loquitur, docent alii Philosophi communiter. Verum quidem est, quòd V Volfius cuidam suarum opinionum ignaro possit videri, quasi loqueretur etiam de quantitate virtutis, dum loquitur de gradibus caloris, attentionis, virtutum, & vitiorum; sed hæc omnia constituit in re quanta, ut ex ejus hypothesi liquet.

14. Cognitio quantitatis rerum est ea, quam *Mathematicam* appellamus.

Crisis. NB. Mathesis tantùm considerat quantitatem discretam. quæ est in numeris, & continuam, quæ est molis. Si aliud Mathesis

objectum constituit, eoipso sumit terminum jam receptum in alia significatione, quàm sumunt omnes alii, quod est contra Methodum, quia sic omnia confunduntur & aperitur janua æquivocationibus. Si verò hic *Mathematicam* sumit in ea significatione in qua sumitur ab aliis, eoipso per quantitatem hìc non intelligit quantitatem virtutis; ergo etiam in præcedenti numero non potuit convenienter per quantitatem intelligere quantitatem virtutis; aliàs sumeret eundem terminum aliter in præmissis, aliter in consequente, quod non licet. Nihil igitur accurati est in his præliminaribus.

15. Qui novit quantitatem rei ab altero assignatam, is Historicam habet cognitionem cognitionis Mathematicæ alterius.

16. Si quis quantitatem rei ab altero assignatam demonstrare valet, is ejusdem cognitionem Mathematicam perinde ac alter habet.

17. Differt autem utique cognitio Mathematica cùm ab Historica tum à Philosophica.

18. Nonnunquam Historica cognitio fundamentum præbet cognitioni Mathematicæ, nonnunquam Philosophica.

19. Veritatum Mathematicorum datur etiam Historica cognitio.

20. Facta naturæ latent subinde, ut non se sponte offerant attendenti.

21. Historica cognitio communis infimis cognitionis humanæ gradus est.

22. Cognitio vulgi & ea, qua in vita utimur, plerumque nonnisi Historica est.

23. Cognitionem Historicam arcanam (de rebus naturæ arcanis) ad formam communis sæpius ars reducit.

25. Inde consequitur utile fore ad philoso-

phandum, si phœnomena in officinis artificum & alibi in arte obvia colligerentur, & accuratè describerentur.

26. Si quis per rationem aliquid fieri posse cognovit, factoque experimento idem fieri observat, is cognitionem Philosophicam Historica confirmat.

27. Si quantitas effectus viribus causæ proportionata demonstratur, cognitio Philosophica à Mathematica haurit omnimodam certitudinem.

Crisis. Hic iterùm æquivocatur subdolè aut imperitè Vuolfius. si enim datur quantitas virtutis, v.g. virtus movendi corpora in Deo, Angelis, & animabus, aut virtus generativa in grano tritici, etiamsi commensuretur effectui. non tamen ea cognitio à Mathematica demonstratur. Innumeri dantur effectus in anima, quando v.g. quæritur, utrùm homini impossibile sit servare omnia mandata, & tamen non demonstrantur à Mathematica, sed Theologia.

28. Inde consequitur, quòd cognitio Mathematica cum Philosophica conjungenda sit, ubi summæ, quæ datur, certitudini studueris.

Crisis. NB. Iterum nihil accurati aut veri decernit Vuolfius ponit propositionem & terminum indefinitum *cognitio Mathematica, conjungenda cum Philosophia*. an omnis *cognitio?* an semper *conjungenda*? an cum omni *Philosophica*? regulæ quidem Logicæ præcipiunt ut propositiones, & termini in re dogmatica ac scientifica sumantur universaliter; si hanc regulam sequitur Vuolfius, errat, quia dantur cognitiones philosophicæ circa objecta spiritualia v.g. circa animam, in quibus Mathematici non reperiunt quantitatem trinè mensurabilem. Itaque non infimus gradus necessariò est cognitio historica,

pos-

possumus enim & digniora objecta, & ad felicitatem humanam utiliora, & frequenter etiam certiùs cognoscere, dum credimus fide historica quæstiones facti, quæ ad certitudinem fidei præsupponuntur v. gr. quòd extiterit aliquis homo, qui vocabatur Jesus, quòd peracta sit promulgatio Evangelii &c. quæ omnia certiùs scimus, quàm mensuram, motum, magnitudinem, & distantiam sydeřum, aut alia objecta Matheseos, quarum notitia dependet ab observatione, experientia, ac mensuratione.

Cap. II.

De Philosophia in genere.

29. Philosophia est scientia possibilium, quatenus esse possunt.

Crisis. NB. Falsissimum hoc est; per Philosophiam enim non solùm cognoscimus, quæ sint possibilia, sed etiam quæ actu existunt.

31. In Philosophia reddenda est ratio, cur possibilia actum consequi possint.

32. Quòd si ergo plura fuerint, quorum unum æquè est possibile ac alterum, Philosophia docere debet, cur illud potiùs fieri debeat, quàm alterum.

Crisis. NB. Miserabile est hoc commentum. Ponamus enim possibile esse plures mundos, aut plures hypotheses. Inprimis fieri potest, quòd Deus non habeat majorem rationem assumendi potiùs hanc hypothesin quàm aliam; sed dependet determinatio à liberrima voluntate. Contraria Leubnizii & Wolfii suppositio, quòd Deus semper inveniat & teneatur sequi *rationem sufficientem*, ut vocat, seu rationem prędominantem, est impossibilis, & impia, impossibilis est, quia Deus

non cognoscit collectivè infinitas hypotheses possibiles, sed tantùm distributivè; neque enim datur numerus infinitus, collectivus omnium. Igitur Deus non poterit comparare hypothesin cum omnibus possibilibus collectivè sumptis; adeoque nec poterit invenire rationem unquam sufficientem, eo quòd data comparatione quacunque intra collectionem possibilium finitam, fit possibilis alia collectio possibilium. Impia etiam est, quia si Deus tenetur sequi rationem sufficientem, cùm hæc in entibus possibilibus sit immutabilis, Deus erit ens necessarium in agendo, omnia debebunt fieri, eo modo, quo est melius ea possibilia fieri; igitur omnia fiunt fato, seu ex necessitate prædominantis bonitatis in possibilitate entium; igitur nec datur Providentia, nec libertas humana, igitur & frustraneæ preces, & vana omnis Religio; quia si optimum ut veniam in ordinem Salvationis, debebit hoc fieri; si non est optimum, non poterit hoc fieri. En! quanta crimina in unica Philosophiæ definitione, quòd sit cognitio possibilium, quasi possibilitas optima sit ipsa existendi necessitas. Dein posito etiam, verum esse principium hoc atheisticum, Deum teneri sequi rationem sufficientem in possibilibus, non erit propterea Philosophiæ opus, in hanc ipsam rationem sufficientem inquirere, cùm humana ratio finita infinitum possibilium pertransire, adeoque optimum invenire non possit. Vanum ergo est fundamentum & ædificium totius Wolfianæ Philosophiæ, nec aliud exigendum à Philosopho, quàm ut per experientiam discat eas naturæ leges, quas Deus in hoc cursu rerum liberè posuit. Omitto in hoc capite reliqua, quia sunt ejusdem farinæ.

Cap.

Cap. III.

De partibus Philosophiæ.

55. Entia, quæ cognoscimus, sunt Deus, animæ humanæ, ac corpora.

NB. Nulla hìc de Angelis mentio.

56. Tres hinc nascuntur Philosophiæ partes, quarum una de Deo, altera de anima humana, tertia de corporibus seu rebus materialibus agit. Dein Wolfius singulas partes philosophiæ enumerat. Nempe 1. Theologiam naturalem de Deo 2. *Psychologiam*, de anima. 3. *Physicam*, de corporibus. Ad animastica refert Ethicam, Politicam, *Technicam* seu *Technologiam*, seu artium notitiam. Dein *Ontologiam*, quæ agit de ente in genere, *Cosmologiam*, de mundi systemate, *Pnevmatologiam*, de spiritibus, quos priùs in generali divisione oblitus erat, *Meteorologiam*, de phœnomenis in aere, *Oryctologiam* de fossilibus, *Hydrologiam*, de aqua, *Phytologiam* de vegetabilibus, *Physiologiam*, de corpore animato, *Anthropologiam* de homine, *Pathologiam* de corpore ægroto seu morbis, *Teleologiam* de finibus rerum.

Crisis. En! quanta habeamus subsidia à Wolfio, quòd nomina Græca ediderit rerum, quæ sub detrito latio pallio nimium vilescerent, quamvis hoc dolendum, quòd unius vel alteriùs talis felicissimæ denominationis non simul ediderit *rationem sufficientem* Magnus Philosophus, fortè melius intelligeremus, quid sit *Pathologia*, & *Physiologia*.

Cap. IV.

De Methodo Philosophica.

116. In Philosophia non utendum est terminis nisi accurata definitione explicatis.

NB. Patere legem, quam tumet tulisti.

117. In Philosophia non utendum est principiis, nisi sufficienter probatis.

118. In Philosophia nulla admittenda est propositio, nisi quæ ex principiis sufficienter probatis legitimè deducuntur.

119. In Philosophia termini, qui ingrediuntur definitiones sequentes, explicari debent per antecedentes.

Reliqua hujus Capitis præcepta non sunt minus clara.

Cap. V.

De Stylo Philosophico.

142. In Philosophia à recepto verborum significatu non est recedendum, hoc est, verbis non res aliæ à nobis denotandæ sunt, quàm quæ iisdem vulgò significantur.

143. Ejusdem vocis idem constanter esse debet in Philosophia saltem in eadem ejus parte significatus.

NB. Hoc ipsum est, quod suprà ostendi non observasse Vvolfium. Reliqua hujus Capitis ad idem redeunt.

Cap.

Cap. VI.

De Libertate Philosophandi.

153. Si quis Philosophiam Methodo Philosophica tradere debet, ei jugum servitutis in philosophando imponi nequit.

156. Siquis Philosophiam Methodo Philosophica tradere debet, is suo non aliorum debet stare judicio.

163. Si quis Methodo Philosophica philosophatur, is defendere nequit veritati revelatæ contraria.

164. Si quis Methodo Philosophica philosophatur, virtuti contraria docere nequit.

167. Si libertas philosophandi integra conceditur iis, qui Methodo Philosophica philosophantur, nullum hinc metuendum est religioni, virtuti, ac Reipublicæ periculum.

Crisis. Hæc sanè sunt puerorum potiùs, quàm Philosophorum præcepta; omnia enim idem sonant, ac si dicerem: Si quis in Philosophia semper verum dicere debet, ei jugum servitutis in philosophando imponi nequit. Vel; Si philosophandi libertas integra conceditur iis, qui in Philosophia semper verum dicunt, nullum hinc religioni & virtuti imminet periculum. Hæc puerilia esse nemo non videt; ostendo igitur sensum Vvolfianorum illorum dictorum eundem esse. Ad Methodum Philosophicam Vvolfius §. 118. requirit, ut *in Philosophiam propositio nulla admittatur, nisi quæ ex principiis sufficienter probatis legitimè deducitur*. Quid est hoc, *sufficienter*, quid hoc *legitimè*; an idem, quod *probabiliter*, an verò idem quod *demonstrativè*? si priùs, ergo sensus

ſenſus erit : *In Philoſophia nulla eſt admittenda propoſitio, niſi quæ ex principiis probabiliter probatis probabiliter deducitur*. Talis autem propoſitio haud dubiè, ut ipſe admittit Wolfius Part. 2. Sect. 1. C. 3. §. 585. tantùm probabilis, immò prout ego in Arte Critica part. 1. probavi, propoſitio ex alia probabili tantùm probabiliter deducta plerumque ne erit quidem probabilis. Itaque *qui ſequitur Methodum Philoſophicam*, id eſt, qui ponit propoſitionem probabilem, quæ poteſt eſſe falſa, imò quæ etiam eſt improbabilis, *nequit contradicere veritati*. Vide, quanta abſurditas! ſi autem hi termini idem ſignificant, quod *demonſtrativè*, tunc ſenſus erit : *In Philoſophia nulla eſt admittenda propoſitio, niſi quæ ex principiis demonſtrativè probatis demonſtrativè deducitur*. adeoque præcepti Wolfiani hìc ſenſus erit : *Qui ſequitur Methodum Philoſophicam*, id eſt, qui omnem propoſitionem ex principiis demonſtrativè probatis demonſtrativè deducit, *nequit contradicere veritati*. Quo nihil evidentius, ſed nihil etiam nugacius. nemo enim poteſt dubitare, quòd ille verum dicat, qui demonſtrat, ſed utrùm Philoſophus omnem propoſitionem vel intendat demonſtrare, aut ſi hoc intendit, revera demonſtret, hoc eſt cardo controverſiæ, in quo habemus ipſum Wolfium fatentem reum, aut ſi loquendum modeſtiùs, immemorem ſui. De Methodo enim Philoſophica C. 4. §. 125. ait : *Si qua cognitu utilia demonſtrari nequeunt, eorum probabilitas conveniente ratione adſtruenda, ipſa autem probabilia à certis probè diſtinguenda*. Et §. 132. *In omni parte Philoſophiæ is tenendus eſt ordo, ut ea præmittantur, per quæ ſequentia intelliguntur, & demonſtrantur, vel minimum probabiliter*

aſtruun-

astruuntur. Dantur igitur & astruuntur aliqua probabiliter in Philosophia; possunt igitur aliqua falsa esse in Philosophia, etiam sequendo Methodum Philosophicam, possunt ergo aliqua in Philosophia etiam sequendo Methodum Philosophicam contradicere veritati.

Sed fortius instemus, & versemur undique Daretem. Sic argumentor: Vel potest errare qui sequitur Methodum Philosophicam, vel non potest errare? si potest errare, tunc potest errare in quavis parte Philosophiæ, de Deo, de Anima, in Ethica, Politica, Oeconomica. Si verò in his omnibus errare potest, tunc in rebus gravissimis, quæ præjudicant Religioni, & Reipublicæ errare potest; si autem in his errare potest secutus Methodum Philosophicam, non potest amplius corrigi per rationem, eò quod jam secutus sit omnem rectam viam rationis, seu Methodum Philosophicam; sola ergo authoritate vel à Deo revelante, vel à sapientioribus semel constituta ac directa compesci poterit, & debebit, ne pervertatur Religio, & Respublica perturbetur. Si verò dicas eum errare non posse, qui sequitur Methodum Philosophicam; quod debet dicere, quia dicit; eum, qui sequitur Methodum Philosophicam, *legitimè concludere, nil posse contrarium docere Religioni &c.* quæro, an de hoc ipso ullus hominum, aut saltem communis Philosophorum grex certus esse possit de eo, quòd secutus sit in omnibus Methodum Philosophicam? aut, num ipse Wolfius certus sit, se in omnibus secutum esse Methodum Philosophicam? si nullus hominum de hoc certus est, manifestè ridicula est Wolfii regula; si enim de hoc nullus est certus, fieri poterit, ut ille, qui crediderit, se omnem servasse metho-

dum,

dum, reipsa erret in rebus gravissimis, quæ præjudicant Religioni & Reipublicæ, & cùm nec errans, nec quivis alius certus sit, quis eorum sequatur Methodum Philosophicam, non poterit talis per rationem & methodum prohiberi à perversione Religionis & subversione Reipublicæ. Quid ergo superest? Deus superest. Si datur Deus, datur Providentia, si datur Providentia, tunc partim per revelationes externas, aut inspirationes internas docet eorum animos, quos in unam saltem fidelium, ac verorum cultorum Dei societatem ordinat; si autem aliquos saltem ex omni hominum genere per tales dicitur suæ sapientiæ in populi fidelis publicam societatem ordinat, eo ipso datur à Deo constituta, & instructa authoritas, cui parere debeat fallibilis humana ratio. Si secundum dicatur, ut grex Philosophorum non possit esse certus, an sequatur Methodum Philosophorum, adhuc pejor est Wolfii regula; quia quo plures sunt Doctores non adeò divino ingenio præditi, ut in tam innumeris errorum periculis semper certi sint, se justissimè applicasse rationis regulas; eò multiplicatur magis subvertendæ Religionis & Reipublicæ periculum, si cuivis liceat, suomet uti judicio. Nec corrigi poterit stultorum numerus sapientum monitionibus; qui enim implicantur erroribus, non solent corrigi, vel quòd desint sapientes divini, qui possint mostrare, in quo à Methodo discesserint; vel quòd sapientes, qui dantur, non habeant tempus, ordinatè persequendi omnia erroris vestigia, vel quòd errantes non possint explicare totum suum præjudiciorum, & effectuum, & illationum inenarrabile textum, ut possit longo tractu demostratio-

tionum dissolvi. Si tertium dicatur, ut & ipse Vvolfius, finis humani ingenii ac vertex videlicet, non sit certus, se suam secutum Methodum, habet jam regula malorum cumulum. si enim non est certus, an secutus sit Methodum Philosophicam Philosophorum Princeps, neque certus erit, an non posuerit conclusiones contrarias Religioni, bonis moribus, & Reipublicæ. Si de hoc certus non est, ferat jugum gratiæ, suave & leve, quod Sapientia Dei constituendo authoritatem magistram imposuit. Quòd si denique respondeat, homines certos esse posse, se in omnibus secutos esse Methodum Philosophicam, haud dubiè Vvolfius & seipsum, & totum genus humanum ex integro ignorat. Vidimus enim hucusque, quoties jam à recta ratione, & à vero, adeoque etiam à Methodo recesserit. Dicit ipsemet Part. 2. S. 1. C. 1. §. 544. *Propositio, qua demonstrari potest, vera est*: Si ergo non omnia Vvolfiana vera sunt, ut vidimus: demonstrationes, quæ ipsi tales videbantur, revera tales non erant. Quòd etiam genus humanum ex integro ignoret, ex eo conficio. Vel admittit Vvolfius, genus humanum hactenus habuisse veram Philosophicam Methodum, vel id non admittit? si id non admittit? colendus est quidem nobis Vvolfius in semideorum numero, qui rem tam admirandam, criterium veri, invenerit; sed non debet irasci humano generi, orbique universo, quod jugo humanæ authoritatis ingenia Doctorum subjecerit, quamdiu tot sæculis exspectatum criterium veri in Vvolfianis ideis delituit, & nondum Philosophica Methodus in hac nova lege gratiæ ac feræ libertatis mundo illuxit. Si verò admittit, genus huma-

humanum jam ſemper habuiſſe Philoſophicam Methodum, vel connatam felicioribus quibuſdam ingeniis, qualia in Platone & Socrate deprehendimus, vel per Logicam communem in Scholis traditam, evidens eſt, Philoſophicam Methodum id non præſtare, ut qui eam ſequi jubentur, aut profitentur, nequeant Reipublicæ & & Religioni docere contraria. Hiſtoriæ produnt optimorum etiam Philoſophorum Platonis, Ariſtotelis, & quorumvis aliorum in rebus graviſſimis impia dogmata, in quibus ſuo tantùm judicio res Religionis & morum ſubjicere, non judicium Religioni ſubmittere voluerunt. Ignorat ergo totum genus humanum, ignorat infinitudinem humanæ imbecillitatis per mille errorum occaſiones tractæ in perniciem, ignorat leges contingentium, ex quibus evidens eſt, humanas operationes nunquam uno conſtanti rectitudinis tramite procedere uniformiter, ignorat denique incertitudinem ſcientiarum, ab Academicis, à Sexto Empyrico, à Daniele Huetio ſaltem in multis demonſtratam, qui orbe toto reclamante imaginari auſus eſt, homines certos eſſe poſſe, ſe in omnibus ſequi Methodum Philoſophicam, omnis veri magiſtram. Falſa ergo eſt & ridicula hæc doctrina Wolfii; ſed parum foret, niſi foveret majus impietatis venenum, tolerantiam videlicet Religionum omnium; ponamus enim jam fore aliquos, quibus ſecutis Methodum Philoſophicam in parte Philoſophiæ videatur evidenter impoſſibile myſterium Trinitatis, aut unio Verbi cum natura humana in unitate perſonæ, aut cui videatur certum, perfectiones divinas verbi gratia Ideas divinas, ut Poiretus docuit, realiter diſtingui à Deo, eaſque de novo pro-

produci pro lusu Divinæ Omnipotentiæ; ponamus talem Philosophum cogitare emanationem talium divinarum idearum, tanquam Genealogiam antiquam triginta aut centum œonum, ut & ipse Christus tantùm virtus fuerit emanata à Deo, ponamus videri cuidam secundùm suam Philosophiam tres personas in Deo tantùm habere unam naturam sicut personas humanas per similitudinem, prout docet Clericus; vel sit alius, qui sapientiam Patris faciat creaturam, quæ migret ab uno orbe in alterum, prout Arriani, Origenistæ, & Vvhistonus sentit in Anglia; vel ponamus, qui credat, Deum se communicasse Christo tantùm per habitum infusum sapientiæ, aut per operationem in Christo, ut Verbum nihil aliud sit, quàm ratio ipsa, prout sentiunt tremulantes & Quakeriani in Anglia. Si, inquam, hæc omnia videantur alicui evidentia secundùm Methodum Philosophicam, secundùm Theologiam naturalem, secundùm Philosophiam possibilium; si talis dicat, se non posse contradicere veræ Religioni, eò quòd sequatur Methodum Philosophicam, nonne subversa erunt omnia Religionum fundamenta, & migrare cogemur vecti talibus opinionum monstris in Turciam, & extremam impietatis provinciam? videat Vvolfius, surculus Vvhistonianus Germaniæ, non latere nos suæ Philosophiæ consilia. Aut si denique in secreto cordis sui hanc sibi sumit solitariam de errore nemine applaudente gloriam, etiam hanc ipsi non per invidiam, sed daturus resipiscentiæ locum eripio, dum expuncta Vvolfiana Philosophica Methodo antiquum Syllogismum demonstrativum Aristotelicum substituo. Hanc substitu-

stitutionem ipse concesserit, dum Syllogismum illum pro criterio veritatis admittit. Pars. 2. S. 1. C. 1. §. 545. sic ait: „ Ad verum à falso discernendum „ regulæ Logicæ sufficiunt; propositio „ enim cum vera sit quæ demonstrari po„ test, verum à falso discernit. Quoniam „ atque demonstratio constat syllogismo„ rum concatenatione, quorum præmissæ „ sunt definitiones, axiomata, experien„ tiæ indubitatæ, & propositiones jam de„ monstratæ, verum à falso ut quis di„ scernere possit, facultatem habere de„ bet indicandi, num definitiones, qui„ bus utimur in demonstrandis proposi„ tionibus sint genuinæ, num experien„ tiæ, quas sumimus, sint indubitatæ; „ num axiomatis nomen mereantur pro„ positiones quæ pro talibus venditantur, „ num forma syllogismorum sit genuina; „ denique num syllogismi ritè inter se „ concatinentur: At hoc docet Logica; „ ergo, Regulæ Logicæ sufficiunt ad ve„ rum à falso discernendum. Suppono in „ Logica tres mentis operationes legitimè „ explicari, id quod jam factum est à „ Scholasticis, nisi quòd distinctis notio„ nibus fuerint destituti quem defectum „ nos supplevimus, undè & Leubnitius „ in Actis Eruditorum 1684. agnoscit, „ non contemnenda veritatis enuntiatio„ num criteria esse regulas communis Lo„ gicæ, quibus & Geometræ utuntur, ut „ scilicet nihil admittatur pro certo, nisi „ accurata experientia vel firma demon„ stratione probat. Demonstrationem au„ tem firmam judicat, quæ præscriptam „ à Logica formam, in ratiocinando ni„ mirum, servat, ut argumentatio con„ cludat vi formæ. Ego in formam de-

mon-

,, monstrationum veterum Geometrarum in-
,, quirens utilitatem Logicæ communis de-
,, prehendi , atque ita probavi judicium
,, Leubnitianum , à quo antea eram alie-
,, nus præjudicio ex Cartesii tractatu de
,, Methodo & Tschirnhausii Medicina men-
,, tis contracto . Hucusque Vvolfius , in
,, hoc solo hallucinatus , quòd credat ,
se Scholasticorum notiones reddidisse clariores , quamvis enim in Scholasticorum innumeris scriptis , & in ipsis omnibus Vvolfianis elucubrationibus , quas edidit , diligenter versatus sim , fateor tamen , me Scholasticorum notiones distinctè & facilè , Vvolfii verò in hac Logica notiones nonnisi cum labore & majori quàm aliàs soleo attentione intelligere . Sed ad rem : sic præcepta Vvolfiana per substitutionem aliorum æquivalentium terminorum sonant :

153. Si quis Philosophiam per syllogismos demonstrativos tradere debet , ei jugum servitutis in philosophando imponi nequit .

156. Si quis Philosophiam per Syllogismos demonstrativos tradere debet , is suo non aliorum debet stare judicio .

163. Si quis per Syllogismos demonstrativos philosophatur , is defendere nequit revelatæ veritati contraria . Jam verò Scholastici debent tradere Philosophiam per Syllogismos demonstrativos ; sunt eorum innumeri exercitus , jurati ad omnes Logicæ communis apices , detriti toto vitæ tempore in forma & concatenatione syllogistica , sunt liberi à curis domesticis uxoris , liberorum , & familiæ , sunt addictissimi perpetuæ familiaritati cum Deo per quotidianas meditationes vitæ ac doctrinæ Christi

& per

& per preces ac laudes divinas, quomodo ergo hi possunt defendere revelatæ veritati contraria? docent, in Philosophia possibilium etiam comprehendi Christum Eucharisticum, dum exuendo unam ac alteram proprietatem corporis, induit statum illum ideæ humani corporis simillimum. docent, Deum in sua potestate habere mundum istum corporeum, ac corpora, sicut nos habemus in potestate ideas corporum, eas suscitando, destruendo, unam in locum alterius substituendo, eas in anima non magna extendendo, vel contrahendo, vel sinè soliditate & locorum distantia commiscendo, ut planè omnis evanescat difficultas mysterii. Docent præterea, in Philosophia possibilium contineri decenter, ut Deus gratum sibi habeat cultum suis amicis exhibitum, talibusque cultoribus aulicorum suorum magna exhibeat beneficia; agnoscunt in Philosophia possibilium contineri, ut Christus lusu amoris ineffabili & terribili se quotidie faciat offerri Patri in Sacrificio Missæ, quo nihil est nobis divinius & jucundius. Hæc, inquam, docent, qui sequuntur, ipsa confessione Vuolfii, Methodum Philosophicam. Si ergo hi possunt docere Religioni contraria, errat Vuolfius in sua Logica, & ostendit, in Protestantium Philosophia rationali peccari in principiis ingenti causæ jam aliàs profligatæ incommodo. Si verò hi Scholastici, qui & ipsi jubentur tradere Philosophiam secundùm formam syllogisticam, ac methodum, docere non possunt Religioni contraria, flectetur eorum fidem, & humili submissione adoret in nostra Ecclesia secretè operantem Dei providentiam.

Quod

Quòd si verò uberiorem Logicæ Scholasticæ notitiam poscit, legat dialecticam Ekii & Zabarellæ, qui ubi agunt de Methodo prorsus eadem; quæ Vvolfius se invenisse ac primùm observasse autumat, longe accuratius nobis tradiderunt. Hæc de Logica Vvolfii sufficiant. Nec enim finem principio meliorem reperies.

PRIN.

PRINCIPIA
ARTIS CRITICÆ
EXPLICATA, AC DEMONSTRATA.

Pars. I. De Probabilitate, ac certitudine Propositionum.
Pars. II. De Authoritate.
Pars. III. De Interpretatione.
Pars. IV. Regulæ Criticæ ex Authoribus Modernis.
Pars. V. Regulę Criticę ex SS. Patribus.
Pars. VI. Principia artis Criticę demonstrata.
Pars. VII. De Stylo Authorum, eorumque genuinis opusculis ex stylo dignoscendis.

REGULÆ
ARTIS CRITICÆ.
PARS I.

De Probabilitate, ac Certitudine Propositionum.

§ I.

De Gradibus probabilitatis, & certitudinis.

1. PRopositionem *probabilem* aut certam voco, cujus principia, seu motiva probabilia aut certa sunt, Principia autem

tem propositionis sunt Ratio, vel Authoritas.

2. Propositionem *Methaphysicè certam* voco, cujus principia absolutè nunquam possunt fallere, verb. grat. bis duo sunt quatuor. Idem non potest simul esse & non esse. Principium enim harum propositionum, est evidentia terminorum; quæ nunquam potest fallere.

3. Propositionem *Physicè certam* voco, cujus principia nunquam fallunt secundùm cursum ordinarium naturæ. verb. grat. ignis urit.

4. Propositionem *Moraliter certam voco*, cujus principia rarissimè fallunt. v. g. qualis vita, finis ita.

5. Propositionem *probabilem* voco, cujus principia sæpius ac plerumque non fallunt. v. g. fortes gignuntur à fortibus.

6. Propositionem *dubiam* voco, cujus principia æquè toties fallunt, quàm non fallunt. verb. grat. si quis in jactu aleæ spondeat pro numero pari, aut pro impari determinatè.

7. Propositionem *improbabilem* voco, cujus principia sæpius fallunt, quàm non fallunt. verb. gratia si quis in jactu aleæ determinatè spondeat pro numero senario.

8. Itaque Propositionis probabilitas cognosci poterit, si tria observentur. 1. Notum sit, quoties principia propositionis nos intra determinatam casuum consimilium collectionem fallant vel non fallant. v. g. dicit aliquis; Plinius testatur dari Phœnicem, ergo datur. Quærendum est, quoties Plinius in similibus fallatur & fallat. Ponamus in mille Plinii relationibus reperiri decem falsas. Tunc 2. Veritas hujus propositio-

 nis

nis sic erit scribenda $\frac{990}{1000}$ idest, Plinius in mille consimilibus casibus nongenties nonagies verum dicit: sic ut veritas principiorum scribatur loco Numeratoris; numerus autem omnium casuum similium loco denominatoris. 3. Fiat fractionis ad minores terminos reductio, & ad rationem decimalem approximatio hoc modo $\frac{99}{100}$ seu $\frac{9}{10}$.

9. Erit hoc proin Schema Rationis decimalis probabilisticæ. $\frac{0}{10}\cdot\frac{1}{10}\cdot\frac{2}{10}\cdot\frac{30}{10}\cdot\frac{4}{10}\cdot\frac{5}{10}\cdot\frac{6}{10}\cdot\frac{7}{10}.\frac{8}{10}.\frac{9}{10}.\frac{10}{10}.$

10. Propositionem Metaphysicè aut *Physicè certam* voco, quando veritas principiorum ad numerum casuum consimilium se habet, ut $\frac{10}{10}$ id est, quando intra decem casus decies, adeoque semper verum dicit.

11. Propositionem *moraliter certam* voco, quando veritas principiorum ad numerum casuum consimilium se habet, ut $\frac{9}{10}$ id est, quando intra decem casus possibiles novies verum dicit. Sic decies manè rubente polo ad minimum novies continget pluvia.

12. Propositionem *probabilem* voco, quando veritas principiorum ad numerum casuum consimilius se habet, ut $\frac{8}{0}\cdot\frac{7}{10}\cdot\frac{6}{10}\cdot$ id est, quando

quando intra decem casus possibiles ad minimum octies, aut septies, aut sexies verum dicet. v. g. si decies observemus, Barometrum ascendisse supra altitudinem mediam, ad minimum septies deprehendemus fuisse serenam tempestatem.

13. Propositionem dubiam voco, quando veritas principiorum ad numerum casuum possibilium se habet, ut $\frac{5}{10}$. sic in jactu aleæ intra decem jactus verosimile est quinquies proditurum numerum parem, quinquies imparem.

14. Propositionem *improbabilem* voco, quando veritas principiorum ad numerum casuum consimilium se habet, ut $\frac{4}{10}.\frac{3}{1}.\frac{2}{10}.\frac{1}{10}.\frac{0}{10}$. id est, quando intra decem casus tantùm quater, aut ter, aut bis, aut semel contingit verum. Sic Barometro descendente infra medium vix intra decem casus bis aut semel continget serena tempestas.

§ II.

Quomodo possint mensurari Gradus Probabilitatis.

Ex dictis patet, probabilitatem ex eo desumi, quid plerumque soleat contingere. Quid verò soleat contingere, cognosci potest duplici medio. 1. Per inductionem casuum consimilium, qui actu contigerunt, qui modus cognoscendi vocatur à posteriori 2. Per Leges Contingentium à Priori, id est ex eo, quid pronum sit contingere.

Leges Contingentium sunt sequentes.

1. *Contingentia non procedunt uniformiter.* sic certum est, in jactu aleæ non semper proditurum numerum parem; nec in electionibus plurimorum hominum omnimodùm consensum ad idem.

2. *Quod potest fieri & non fieri, in innumeris circumstantiis aut occasionibus actu positis aliquando fit & aliquando non fit.* Quia Contingentia non procedunt uniformiter. verb. grat. in innumeris jactibus aleæ evidenter aliquando exit numerum par, & aliquando numerus impar. & homines in innumeris circumstantiis positi, ac sibi relicti evidenter aliquando eligent bonum, aliquando malum.

3. *Quod in innumeris circumstantiis aut occasionibus nunquam fit, non est aliquid contingens, sed impossibile relatè ad illas circumstantias.* verb. gr. quia nullus unquam hominum (excepta B Virgine) fuit sinè omni peccato, dicimus hoc esse impossibile, relatè ad statum naturæ corruptæ.

4. *Effectus contingentes regulariter sequuntur dispositionem causarum.* v. grat. in jactu aleæ, & in electionibus hominum plerumque sequuntur illæ sortes, vel illæ electiones, ad quas major datur elearum, aut volontatum humanarum dispositio, in bello plerumque ille vincit, qui est fortior, & exercitatior, adeoque magis dispositus ad victoriam.

5. *Quando effectus æquè potest fieri ac non fieri, toties regulariter fit, quoties non fit.* verb. gratia in jactu aleæ æquè potest exire numerus per ac impar: tunc intra seriem verb. gratia. mille jactuum propemodum toties exibit numerus par, ac impar.

6. *Quando*

6. *Quando in caussis reperitur ad plures effectus contingentes æqualis dispositio, neuter effectuum sit frequentiùs altero*; sed quilibet regulariter toties recurrit, quoties recurrit alter. v. g. in jactu unius aleæ datur æqualis dispositio ad 1. 2. 3. 4. 5. 6. igitur intra seriem v. g. mille jactuum præsumitur toties exire numerus 1. 2. 3. aut 4. quoties erit 5. aut 6.

7. *Quando in caussis reperitur ad plures effectus contingentes æqualis dispositio, præsumptio pro uno effectu determinato se habet, sicut unitas ad numerum reliquorum effectuum possibilium.* verb. grat. in jactu unius aleæ sunt sex effectus æqualiter possibiles, nempe jactus 1. 2. 3. 4. 5. 6. itaque si velim determinatè spondere pro numero verb. grat. 5. vel 4. probabilitas hujus determinati numeri se habebit, ut $\frac{1}{6}$.

8. *Quando in caussis reperitur ad plures effectus contingentes æqualis dispositio; ille effectus cæteris sæpius occurrit, cujus principia ac dispositiones sępius recurrunt. & quidem ille effectus tantò sæpius incurrit, quanto sępius recurrunt ejus dispositiones*: verb. grat. in homine datur æqualis pronitas ac dispositio ad plura vitiorum genera v. gr. superbiæ, gulæ, luxuriæ; sed intra seriem mille dierum sæpius in illud vitii genus impinget, ad quod sæpius recurrunt dispositiones; & quidem si v. g. dispositiones ad gulam recurrant centies, ad luxuriam sexcenties, ad superbiam septingenties, horum vitiorum probabilitas se habebit ut $\frac{200}{1000}$. $\frac{600}{1000}$. $\frac{700}{1000}$. seu ut $\frac{2}{10}$. $\frac{6}{10}$. $\frac{7}{10}$.

9. *Ubi datur propinqua dispositio, regulariter sequitur effectus.* verb. grat. ramum viridem ovi ostendis, puero nuces, trahuntur plerumque.

10. *Quod pronum est fieri regulariter fit.* seu effectus regulariter sequitur inclinationem principii, & dispositionem causæ, verb. grat. pronum est ex vitio gulæ progredi ad luxuriam, continget ergo regulariter, deditum gulæ etiam deditum esse luxuriæ.

11. *Effectus contingens tanto frequentius fit quanto plures & propinquiores concurrunt dispositiones, ac principia adminiculantia.* verb. gratia tantò frequentiùs continget ebrium suscitare lites, quo plures fuerint occasiones litis, & quo major erit in tali homine proclivitas ad litigandum, & quo majora fuerint motiva litis. Sint enim intra seriem decem ebrietatum septem occasiones litis; si proclivitas hominis ad litigandum tanta, ut intra decem occasiones vix semel se contineat, adeoque ut $\frac{9}{10}$. Sint etiam motiva litis valde magna, sic ut positis similibus motivis intra decem casus propemodum octies sequantur lites, erit probabilitas litis ut $\frac{9}{10}$. aucta per $\frac{8}{10}$. & per $\frac{7}{10}$. multiplicata. Scribatur sic $\frac{9}{10}.\frac{8}{10}.\frac{7}{10}$ seu $\frac{98}{10010}.\frac{7}{10}$. seu $\frac{686}{1000}$.

12. *Quando probabilitas desumenda est ab inductione casuum consimilium, sumenda est tanta casuum consimilium collectio, intra quam comprehenduntur propemodum omnes circumstantiæ possibiles, casum diversificantes.* v. g. si velim scire, qualis soleat plerumque fieri tempestas

Baro-

Barometro ultra mediam altitudinem ascendente, non sufficit una, vel altera, aut tertia observatio, sed debent assumi observationes plurimæ per plures annos, quovis anni tempore, pro quavis circumstantia ventorum, caloris, frigoris, humiditatis, siccitatis, aut positione Lunæ ad Solem & à terra distantia continuatæ. Tunc enim sumi poterit regula verb. grat. Barometro in his circumstantiis ascendente intra centum casus nonagies contigit serena tempestas, ergo probabilitas talis tempestatis erit ut $\frac{90}{100} = \frac{9}{10}$.

§. III.

De probabilitate propositionis, pro qua vel contra quam plura militant argumenta probabilia.

1. *Propositio, pro qua & contra quam militant argumenta æque probabilia, non manet probabilis*: quia in tali casu homo poterit æque falli ac non falli. verb. grat. accusatus sit Clodius de homicidio. Sint pro ejus innocentia argumenta probabilia ut $\frac{7}{10}$. Sint autem ex aliis indiciis contra Clodium argumenta probabilia ut $\frac{7}{10}$. Fiet ergo probabilitas homicidii ut $\frac{5}{10}$. id est, nulla, sed relinquetur merum dubium.

2. *Propositio, pro qua stat argumentum probabilius argumento opposito manet probabilis, sed minuitur uno probabilitatis gradu.* quia propositiones, quæ contra se habent argumenta probabilia, non solent tam frequenter esse veræ, quàm sunt veræ aliæ propositiones probabiles, quæ non habent contra se argumenta probabilia, v. g. in casu posito, sint pro innocentia Clodii argumenta probabilia ut $\frac{8}{10}$. contra innocentiam Clodii argumenta probabilia ut $\frac{7}{10}$. erit ergo probabilitas pro innocentia Clodii tantùm ut $\frac{7}{10}$.

3. *Propositio, quæ ex alia propositione probabili tantùm probabiliter deducitur; plerumque non manet probabilis.* Adeoque Conclusio, quæ deducitur ex duabus præmissis tantùm probabilibus, plerumque non manet probabilis. verb. grat. Aristoteles dixit, quatuor elementa manere formaliter in mixtis; ergo manent formaliter. Vel sic: Quod Aristoteles dicit, verum est: Sed Aristoteles dixit, elementa manere formaliter in mixtis; ergo id verum est. In hoc Syllogismo Major & Minor est tantùm probabilis; conclusio verò vi hujus argumenti non est amplius probabilis sed dubia, sit enim Major probabilis ut $\frac{7}{10}$. Minor ut $\frac{6}{10}$. clarum est ad fallibilitatem Majoris accedere fallibilitatem Minoris. Cùm igitur fallibilitas majoris fuerit $\frac{3}{10}$. Minoris $\frac{4}{10}$. clarum est, fal-

fallibililatem fore, ut $\frac{7}{10}$. adeoque probabilitatem tantùm ut $\frac{3}{10}$.

4. *Propositio, quae ex alia propositione moraliter certa probabiliter deducitur, adhuc manet probabilis, nisi hęc probabilitas jam sit in infimo probabilitatis gradu.* Sit hæc propositio moraliter certa; Aristoteles admisit materiam primam, quæ nullam habeat determinatam figuram; ex hoc inferat quis; ergo datur talis materia. Illatio est tantùm probabilis; non enim omne illud, quod Aristoteles dicit, eoipso verum est. sit antecedens ut $\frac{9}{10}$. illatio, ut $\frac{7}{10}$. erit consequens ut $\frac{6}{10}$. Vel sic: quod Aristoteles dicit, verum est; Sed Aristoteles dicit, dari talem materiam; ergo datur. sit Major ut $\frac{6}{10}$. Minor ut $\frac{9}{10}$. conclusio erit ut $\frac{5}{10}$. Adeoque non erit ampliùs probabilis.

5. *Authoritas addita rationi, aut Ratio addita authoritati non auget gradum probabilitatis, sed eundem gradum probabilitatis, in quo ambę conveniunt, confirmat.* v. g. stent pro hac propositione; *Datur materia prima Aristotelica*, mille authores, quorum omnium authoritas simul sumpta sit ut $\frac{8}{10}$. stet etiam pro

illa propositione pondus rationum, quarum omnium probabilitas sit, ut $\frac{7}{10}$ dico, probabilitatem propositionis tantùm futuram ut $\frac{8}{10}$ quia Ratio addita authoritati non facit, ut authoritas minùs frequenter fallat; sed tantùm facit authoritatem securam, ne fortè in hoc casu per contrarias rationes enervetur; quod nihil aliud est, quàm facere, ut authoritas in suo probabilitatis gradu securè quiescat, absque metu enervationis.

6. *Authoritas addita authoritati semper auget gradum probabilitatis*; quia ex pluribus testibus semper conflatur argumentum, quod minus frequentet fallit. v. gr. dari unum supremum Deum dicunt Christiani, Turcæ, Judæi, gentiles; ergo datur. Concursus tot sectarum in unum dogma nec potest, nec solet fallere tam facilè.

7. *Ratio addita Rationi non auget gradum probabilitatis, nisi quando ex pluribus rationibus potest conflari unum argumentum.* Hoc autem fieri potest, quando plures rationes simul sumptæ manifestant plures proprietates, circumstantias & adjuncta rei. v. gr. dicat aliquis: Milo occidit Clodium. Rationes sint: 1. Quia Milo priùs habuit inimicitias cum Clodio. 2. Quia eidem minatus est mortem. 3. Quia visus est parare arma. 4. Quia visus est fugere post cædem. 5. Quia vestes repertæ sunt tinctæ sanguine. 6. Quia interrogatus de cæde expalluit. Hæ rationes omnes simul sumptæ conflant unum argumentum desumptum ex adjunctis, quæ ferè semper nulli conveniunt homini, nisi homicidæ, ut faciant, argumentum aut moraliter certum ut $\frac{9}{10}$ aut probabile

se ut $\frac{8}{10}$ Sit verò alius, qui dicat: Dantur elementa Cartesiana. Ratio sit. 1. Quia sic omnia possunt facillimè explicari. 2. Quia experientiæ favent huic Hypothesi. Sit ratio prima probabilis, ut $\frac{6}{10}$ altera ut $\frac{2}{10}$ Dico, non majorem futuram probabilitatem, quàm $\frac{7}{10}$ quia una ratio in hoc casu non facit, ut altera minùs frequenter fallat, sed tantùm facit, ut minus sit periculum, eam rationem enervari ex aliis argumentorum fontibus.

§. 41.

De observandis in praxi circa probabilitatem propositionum.

1. *NUlla propositio, quin priùs determinetur gradus suæ probabilitatis, admitti debet.* v. g. dicit aliquis; Ego sequor Aristotelem: alter dicit; ego nullum hominum in Philosophicis sequor. Si hi duo nolint litigare inaniter; Prior priùs determinet, an sequatur Aristotelem tanquam regulam in Philosophicis certam, an verò præcisè tanquam regulam probabilem, ut $\frac{6}{10}$, quæ in speculativis plerumque non erret. sic enim ex inductione errorum Aristotelis ostendi poterit, utrùm prudentur assumatur pro tali regulâ vel non. Alter verò dicere debet: utrùm omne aliorum Philosophorum judicium rejiciat tanquam regulam certam, an verò tanquam regulam probabilem sic enim convinci poterit ex inductione, utrùm

prudenter omnem authoritatem humanam, respuat, an non?

2. *Quando pro aliqua propositione certus ac determinatus gradus probabilitatis assignari non potest, recipiendus est gradus vel ex hypothesi, vel proximè minor.* v. g. dicit aliquis; Aristoteles hoc dicit: conveniendum nobis priùs est de authoritate Aristotelis, sub quo gradu ab omnibus recipi possit. Vel argumentandum est ex hypothesi, supposito videlicet, quòd Aristotele, tanti valeat.

3. *Hinc omnis probatio à communiter contingentibus debet.* quia nihil nisi ad minimùm ut probabile probandum est. v. g. si probatur aliqua conclusio ex authoritate, debet probari, illam authoritatem plerumque verum dicere. Aut si probatur conclusio ex aliquo textu cujusdam Doctoris controverso, probandum est, textum illum plerumque accipi in sensu pro conclusione intento. Aut si probatur propositio ex ratione, probandum est, posita tali ratione plerumque consequi alterum, quod intenditur. v. g. dicit aliquis hodie venturam pluviam, quia manè polus rubuit. Ostendendum est, manè rubente polo plerumque consequi pluviam.

4. *Hinc omne argumentum, etiam à pari, vel à simili, vel à contrario, vel argumentum negativum in aliqua præsumptione, quæ à communiter contingentibus ducitur, fundari debet.* v. g. argumentatur aliquis à pari, dicens: Licuit hoc Themistocli, licebit & Epaminundæ. Prius probandum aut præsumendum est, Themistoclem & Epaminundam plerumque habere æqualia jura: Vel dicit aliquis: melius esse regimen Monarchicum, quia & unus Deus in mundo, unus Sol in cœlo. Ostendendum prius est, vel præsupponendum, esse similitudinem inter regimen Monarchiæ, & inter

inter actiones Solis. Vel dicit aliquis à sensu contrario; virtus est honoranda; ergo vitium est odio habendum. Ostendendum est priùs, virtutem & vitium plerumque sibi opponi in ipsa materia laudum. Vel dicit aliquis ab argumento negativo. Veteres Scriptores nullam fecerunt mentionem de Epistolą Christi ab Abgarum Regem; ergo est suppositia. Ostendendum priús est, non fuisse probabile Authorum silentium de tali Epistola, si fuisset data aut agnita.

5. *Hinc Argumentum negativum non procedit in materia necessaria, sed tantùm in materia contingente.* quia in materia necessaria non proceditur per præsumptiones, sed per demonstrationes, v.g. dicit aliquis: Nulla est necessitas distinctionis inter modos, & rem modificatam, inter relationem & rem relatam; inter gradus Metaphysicos &c. Hi modi argumentandi non sunt boni. quia in materia necessaria illud ipsum est necessarium, quod est possibile; nec pro alterutra contradictionis parte ulla stat præsumptio, ut in partem adversam onus probandi rejicere possit.

6. *Hinc & argumenta à pari vel simili, quia nullam præsupponunt paritatem aut similitudinem in prędicatis non controversis, connexis cum prędicato controverso, rejici debent.* v. gr. dicit aliquis. Judas est damnatus; ergo & Petrus. Hìc controversum prædicatum est damnatio utriusque. Si non priùs fuerit in utroque ostensum aliquod prædicatum, connexum cum subsequente damnatione, nulla est omnino paritas. Deberet ergo priùs ostendi, in utroque reperiri impietatem, tunc licuisset argumentari ad similem effectum.

7. *Sola convenientia objecti non parit probabilitatem.* v.g. dicit quis: Conveniens fuisset,

ſet, Chriſtum venire in mundum, Adamo non peccante. Hoc ſolùm nondum probat, Chriſtum fuiſſe venturum; quia plurimæ poſſent convenienter fieri, quæ tamen non fiunt. Tunc verò ſolùm convenientia parit probabilitatem, quando eſt tanta, ut communiter ac plerumque ſoleat attendi. v. g. dubitat aliquis, an Rex ſit ſervaturus promiſſum ſuum? dico, illud eſſe probabile, quia ſic eſt conveniens, & quia Rex ſolet attendere ad honeſtatem publicam.

8. *Neque etiam ſola poſſibilitas objecti parit probabilitatem*. quia multa ſunt poſſibilia, quæ non fiunt. v. g. dicit aliquis. Per hypotheſin Carteſii, aut per atomos Gaſſendi poſſunt omnia explicari in natura; ergo eſt vera. Hoc non ſequitur, quia Deus habet innumeros modos poſſibiles, quorum quolibet poteſt producere eosdem effectus.

9. *Argumenta, quibus dicitur ſuaderi veritas, nullam pariunt probabilitatem*. Quia ſuaſio tantùm pertinet ad voluntatem circa eligibilia; voluntas autem tantùm eligit, quod eſt illi melius, non quod eſt intellectui verius. Talia argumenta ſuaſoria ſunt, quando. 1. objectum dicitur poſſibile. 2. Quando multæ afferuntur congruentiæ. 3. Quando una ſententia dicitur facilis explicatu, econtrà oppoſita difficilis. 4. Quando una ſententia dicitur ſubjecta eſſe minoribus difficultatibus, quàm oppoſita. 5. Quando in una ſententia dicitur ſervari major principiorum uniformitas, aut major doctrinæ conſequentia. 6. Aut quando in una ſententia dicitur dari facilior objectionum ſolutio. Hæc omnia, inquantum non permiſcentur puris motivis voluntatis, utiliter quidem afferuntur, inquantum intellectum vel liberant à præjudiciis contra adverſam ſen-

sententiam; vel inquantum liberant à metu difficultatum oppositarum; vel inquantum faciunt intellectum tranquilliùs assentiri objecto; non tamen sunt positiva argumenta veritatis.

10. *Authoritati vel Rationi non rectè præfertur alia authoritas vel ratio, nisi quæ rariùs fallit.*

11. *Argumentum probabile non rectè dissolvitur exceptione particulari.* v.g. dicat aliquis: hodie erit pluvia, quia mane rubuit cœlum. Si alter dicat; hoc non esse consequens, eò quòd jam aliquoties manè rubente polo non venerit pluvia; hæc erit imperita responsio; quia prior propositio ex sua materia tantùm erat probabilis, adeoque sensus tacitè erat: Hodie probabiliter veniet pluvia, quia plerumque sic accidit. Hoc autem manet verum, quamvis interdum contrarium acciderit. Vel probet Ecclesia præsentiam Christi in Eucharistia ex verbis Christi: Hoc est corpus meum. Si hæreticus respondeat; hoc non esse consequens; eo quòd hic modus loquendi una vel altera vice habeat sensum tropicum; erit planè imperita responsio, quia sensus verborum non ille præsumitur, qui rarò, sed qui plerumque verbis convenit. Contra hanc regulam plurimi Authores peccant, qui putant, se rem magnam præstitisse, si ostenderint, argumenta suorum adversariorum vel textus non universaliter procedere.

12. *Ob probabilitatem suæ sententiæ non licet rejicere probabilitatem alterius sententiæ.* Quia potest contingere, quòd pro utraque contradictionis parte dentur præsumptiones. verb. grat. potest pro Milonis innocentia dari præsumptio ex honestate præteritæ vitę; & potest simul contra ejus innocentiam dari præsumptio ex circumstantiis facti seu homi-

homicidii. Hinc absurda est quorundam in probabilibus responsio; Argumenta adversariorum non esse convincentia; suam verò sententiam jam sufficienter probatam esse. In tali enim casu, quo pro utraque parte dantur argumenta probabilia, neutri parti assentiendum est.

13. *Ubi manifesta est veritas, vana est omnis in contrarium probabilitas.* Ad quid enim juvat, conglomerare adversus veritatem argumenta probabilia, nisi ad perturbandum intellectum, ut amittatur veritas. Sic faciunt hæretici afferendo innumeras præsumptiones adversus veram Ecclesiam; ad quid enim illæ juvent, nisi ad hoc, ut intellectus tot præsumptionibus perturbatus non videat in Ecclesia moderatricem omnium Providentiam divinam, aliundè certissimam, quæ inter mille humanorum ingeniorum ludibria novit educere veritatem,& constituere in imperio.

14. *Hinc est Ratio probabilis authoritati infallibili, & authoritas probabilis rationi certę cedere debet.*

15. *Authoritas tantùm fallibilis non tollit obligationem examinandi rationes probabiles in oppositum.* v.g. dicit aliquis: Sententia Cartesii non est probabilis, quia est contra sensum Doctorum, contra sensum communem, contra judicium prudentum. si enim per talem exceptionem rationes oppositæ possent rejici tanquam indignæ, quæ audiantur, aut examinentur, tunc opinio semel probabilis per communem sensum Doctorum redderetur inexpugnabilis, eo quòd nunquam illi posset objici ratio probabilis, quæ non statim ob communem sensum Doctorum rejiceretur.

16. *Quando veritas propositionis dependet à multis suppositis tantùm probabilibus, non manet:*

net probabilis. quia sicut ex duabus præmissis solùm probabilibus plerumque non sequitur conclusio probabilis, ita etiam ex multis suppositis solùm probabilibus, v.g. si quis dicat: concludendam proximè futuram pacem inter Principes Christianos; supponat autem 1. Conditiones pacis non esse magnæ difficultatis. 2. Principes inclinari ad pacem. 3. Vires principium bellicas jam esse exhaustas &c. si hæc & similia supposita solùm sint probabilia, ex multis capitibus poterit falli, qui sic prænuntiat.

17. *Hinc & Sorites plerumque non fundant probabilitatem*. quia plerumque progrediuntur per multas illationes solùm probabiles. v. g. si mercator dicat: Quando navis ex India redierit, augebo censum annuum. Aucto censu conducam duas tresve naves; his iterùm redeuntibus ex India emam comitatum, & sic per incrementa fortunæ perpetua fiam Pensionarius Statuum Hollandiæ.

18. *Cùm omnis probabilitas dependeat vel ex inductione casuum consimilium, vel ex Legibus Contingentium, rarissimè autem sciri possit, utrùm sufficiens facta sit inductio*, vel utrùm omnia consideranda ad æstimandum effectum contingentem requisita consideraverimus, patet, modestè plerumque & sentiendum & loquendum esse, donec omnia videamus in Deo.

§. V.

De Censuris Criticis.

1. PRopositio *heretica* est, quæ in terminis contradicit verbo Dei vel scripto, vel tradito, vel inspirato Ecclesiæ.

2. Pro-

2. Propositio *erronea* est, quæ in terminis contradicit veritati jam aliundè certæ.

3. Propositio *proxima hæresi* aut errori est, cujus sensum coincidere cum propositione hæretica aut erronea moraliter certum est.

4. Propositio *propinqua hæresi* aut errori est, cujus sensum coincidere cum propositione hæretica vel erronea probabilius est.

5. Propositio *favens hæresi* aut errori est, quæ semel admissa vel præparat mentem ad hæresin, vel enervat fundamenta veritatis, vel conciliat robur falsitati, & argumentis hæreticorum.

5. Propositio *respectivè hæretica* vel erronea est, quæ saltem in aliquo sensu, quamvis non primario, est hæretica & erronea.

7. Propositio *temeraria* est, quæ sine efficacibus argumentis contradicit veritatibus universim receptis.

8. Propositio *scandalosa*, aut piarum aurium offensiva est, quæ multis hominibus probabiliter futura est causa erroris aut peccati; non enim illa propositio statim pro scandalosa haberi debet, quæ, tantùm uni vel alteri ex tota multitudine scandalum generat; quia id præsumitur accidere non ex natura propositionis, sed ex indispositione accipientis.

9. Propositio *pernitiosa*, *periculosa*, aut *seditiosa* est, quæ probabiliter disponet animos ad aliquod malum, vel ad seditiones; v. g. excitando eas cogitationes, aut passiones, ex quibus pronum est devolvi ad malum, vel seditionem.

10. Propositio *impudens* aut *insolens* est, quæ præsefert vel enormem superbiam & contemptum aliorum; vel peccat contra reverentiam aliis debitam.

11. Propositio *incredibilis* est, quæ asserit rem

rem extraordinariam, cujus vel nullum habetur exemplum, vel nulla clara idea, idque sine sufficienti fundamento. nihil enim incredibile, quod testem habet idoneum.

12. Propositio *absurda* est, quæ contradicit aut æstimationi omnium hominum, aut exspectationi seriæ prudentum.

13. Propositio *nugatoria*, est, quæ in docendo, vel probando, vel respondendo non attingit punctum controversiæ, idque manifestè, ut à quovis facilè adverti possit.

14. Propositio *impertinens* est, quæ nec auget concessa, nec minuit negata probabilitatem quæstionis.

15. Propositio *captiosa* est, quæ, dum menti ingenerat varios sensus, videtur præferre sensum bonum, reipsa autem disponit ad erroneum.

16. Propositio *improbabilis* est, quæ comparativè spectata ad argumenta opposita non habet majorem verisimilitudinem opposito.

PARS II.

De Authoritate.

§. I.

De Authoritate in genere.

1 IN *tantum quavis dicentis authoritas fundat probabilitatem, inquantum agit officium idonei testis, aut idonei judicis.* qui enim suam interponit authoritatem, vel debet scire rem esse veram, quod fieri potest vel per experientiam sensuum, vel per famam, vel per documenta, vel per traditionem.

nem. Et sic aget officium idonei testis. v.g. siquis dicat: Ego hoc vidi, ego hoc accepi ex documentis; ego hoc audivi à meis majoribus. Si verò rem non sciat veram esse ex propria experientia sensuum, aut ex traditione, aut documentis &c. tunc solùm poterit dicere: Ego v.g. non quidem vidi homicidium Milonis, judico tamen ex actis & relatis, eum potiùs innocentem esse, vel: Ego quidem non vidi cœlos, judico tamen ex argumentis hinc indè agitatis, illos potiùs liquidos esse. Sic ergo aget officium judicis; & si habeat qualitatem idonei judicis, ac dispositionem mentis ad probabiliter dijudicandum verum, intantum habet probabilitatem authoritas.

2. *Author, qui non potuit pro sua assertione fundari in experientia sensuum, fama, documentis, traditione; tantùm agit officium judicis, non vero officium testis.* testis enim refert, quod ipse vidit, audivit &c. judex verò aliena documenta dijudicat, quid, quantumve ad probandum valeant. Quòd si idem & experientiam propriam affert, & suum exindè simul interponit judicium, simul agit officium testis & judicis.

3. *Quando pro utraque contradictionis parte stat æqualis authoritas, nulla exindè pro neutra parte exurgit probabilitas.* v.g. sint pro una sententia 10. authores; pro opposita totidem.

Erit probabilitas, ut $\frac{5}{10}$ id est, nulla.

4. *Quando non constat certò de sensu authoris, & ejus authoritas tantùm est probabilis, tunc nulla exindè fit probabilitas.* v.g. dicat Aristoteles: Mixta resolvi in elementa. non autem certum sit, utrùm loquatur de resolutione Mechanica, nempe de separatione; an verò de resolutione Physica, nempe

de

de generatione. Dico: ex tali textu nihil probabiliter concludi posse. quia sic deberet formari argumentum. Quod Aristoteles dicit, est verum: Sed Aristoteles dicit, mixta resolvi resolutione Mechanica in elementa; ergo. hic Major & Minor est tantùm probabilis; adeoque conclusio non debet ampliùs haberi pro probabili.

5. *Quando probationes aut suppositiones omnes authoris nullæ sunt & inefficaces, nulla est talis authoritatis probabilitas*. quia nullus authorum adeò insolens est, ut plus sibi credi velit, quàm omnibus suis probationibus.

6. *Quando pro una sententia concurrunt multi authores, ad hoc solùm attendi debet, an facilè sit in tali materia concurrere multos authores*. Si id facilè fuerit, etiam plurimorum authorum simul sumptorum authoritas tantùm exiguam habet probabilitatem. Si verò id difficilè fuerit, summa eò tot authoribus conflatur probabilitas, aut certitudo. Adeoque non semper attendi debet ad numerum testium vel authorum. Aliquando enim difficilè est, etiam duos & tres convenire, si nec educatione, nec præjudiciis, nec communi passionum animi vinculo conjuncti fuerint, in aliis verò materiis facile est, etiam centum, aut mille conspirare in unam sententiam, ubi nempe communis educatio, communia studia, & communia motiva mentem ad similem sententiam disponunt.

7. *Quando pro eadem sententia concurrunt innumeri authores & homines, nullo communi colligati vinculo, ea sententia moraliter certa est*, quia, cùm contingentia non procedant uniformiter, non potuit fieri, ut contingenter tot homines conspirent in unam sententiam, nisi fuissent rapti evidentia rei.

8. *Per-*

8. *Persuasio hominum, sensus communis, & quævis dicentis authoritas tantùm fundat præsumptionem circa objecta sibi familiaria.* sicut enim sutor non feret rectum judicium de pictura ultra crepidam; sic nec multitudo Doctorum, nec populi rectè sentient, nisi circa illa objecta, quorum habere rectam notitiam ipsorum interest.

9. *Cæteris paribus authoritas clara authoritati obscuræ præferri debet.* quia si textus authoris est obscurus, non satis constat de sensu authoris, & sic minuitur probabilitas argumenti.

§. II.

De idoneo controversiarum judice.

1 **N**Ullus *authorum pro idoneo controversiarum judice haberi debet, nisi probetur.* quia qualitas idonei judicis, qua aptè discernitur verum à falso in rebus dubiis, non inest hominibus à natura, sed positivè probari debet. Adeoque non indiscriminatim pro argumento adhiberi debet cujuslibet authoris assertio, sed priùs nota esse debet authoris scientia.

2. *Idoneus author haberi non debet, nisi habeat sequentes conditiones.*

Primò: *Asserat, quæ sibi videntur*, non, quæ tantùm aliis videntur, quia si author tantùm occupatur in recensendis aliorum opinionibus; si tantùm laborat, ut adducat sententias probabiles, talis non suam interponit authoritatem, sed instar oviculæ sequitur alienam.

Secundò: *Asserat suas conclusiones categoricè & confidenter.* Si enim ipsemet author de suis assertionibus dubitet, non poterit firma adhiberi fides. Adeoque; si author dicat: *sic videtur*: *probabiliter dico*, nulla est ex tali autho-

thoritate probabilitas. quia ex authoritate probabili tantùm probabiliter posset inferri conclusio.

Tertiò: *Sit liber à præjudiciis.* quia, ubi reperiuntur præjudicia, quæ habent connexionem cum quæstione controversa, pronum est errare. Raro autem ab hominibus desunt præjudicia, nisi adsit. 1. Promptum ingenium. 2. Eruditio. 3 Libertas animi intrepida in inquirendo & asserendo. 4. Exercitatum studium in authoribus utriusque sententiæ. 5. Moderatio passionum. 6. Modestia in audiendo & loquendo erga adversarios. Hæc autem omnia non præsumuntur in authore existere, nisi horum omnium affert ac det specimina.

Quartò: *Non adstringatur motivo aut affectione particulari* ad suam sententiam. quia talia motiva facillimè pervertunt judicium. Ut autem sciamus, utrùm author tali motivo afficiatur, non sufficit, si præcisè attendamus ad protestationes authorum; plurimi enim authores ab initio operis protestantur, se nulla passione, aut affectione particulari pertractos esse in suam sententiam, in quibus tamen contraria est protestatio facto. Adeoque attendere debemus ad ipsa opuscula authorum, utrùm nempe in iis occurrant tales modi tendendi, qui aliàs non solent procedere ex animis ab affectu liberis. Quòd si unus tantùm vel alter talis actus occurrat, nondum probat vitiosum pravæ affectionis habitum. Si verò plures occurrant, jam certum est, in authore dari particularis affectionis habitum. aliqui volunt, ut ex scriptis authorum maximè in Historicis nec eorum patria, nec familia, nec status conditio, nec religio appareat. Verùm hoc necesse non est; possunt apparere patria, religio; modò in scriptis non dominetur affectus, sed ratio.

Quin-

Quintò: *Reluceat in authore Ars Critica*. quamvis enim hæc ars scripta non fuerit, omnium tamen mentibus ex ipso lumine naturali insculpta est. cùm enim regulæ criticæ per se ritè disposito intellectui manifestæ sint, fieri non potest, ut author bonus, qui sequitur dictamina luminis naturalis, has regulas frequenter transiliat. Fieri quidem potest, ut etiam author bonus una vel altera vice ex defectu attentionis & sufficientis reflexionis aberret à regulis criticis, sed qui frequenter recedit, habitum animi gerit à veritate remotissimum.

Sextò: *Reluceat in authore habitus logicus*. qui enim frequenter impingeret in regulas rectæ ratiocinationis, ostenderet, se habere dispositionem animi ad errores pronam.

Septimò: *Reluceat in authore claritas, ordo, & exactitudo*. quia ista regulariter concomitari solent ingenia ad veritatem disposita.

Octavò: *Reluceat in authore attentio, exercitatio, & eruditio*. quia sinè his facilè est errare. Attentio solet deesse in illis authoribus, qui se tantùm exiguo tempore applicarunt ad suum objectum, ad quod aliàs etiam capacia ingenia indigent longo tempore. Vel in iis, qui nimis multos libros scribunt exiguo tempore, vel in ætate prærnatura. Vel in iis, quos constat occupari circa alia objecta impertinentia.

Nonò: *Reluceat in authore prudentia docendi*. Prudentiæ autem est, sic tractare controversias, ut intellectus facillimè convincatur; removere omnia objecta, quæ intellectum impediunt à comprehendenda veritate; non excitare in animis lectorum vel audientium eas passiones, quibus odiosa redditur veritas; resecare inutilia, quæ ad

sco-

scopum non pertinent; evitare prolixitatem, cùm mens tam multa comprehendere nequeat; omittere propositiones incidentes, quæ turbant sensum; vitare exaggerationes, quæ suspectam reddunt totam doctrinam. Totam doctrinam resolvere in definitiones, axiomata, postulata, conclusiones, probationes, explicationes, utiles animadversiones, consectaria, & dubiorum solutiones. Obvia sit menti ubique totius doctrinæ, & dicendorum connexio. Scopus operis ubique sit præ oculis. Pauca sint principia ac uniformia, quæ in omnes partes doctrinæ influant. Leves objectiones, quarum solutio cuivis obvia, omittantur, & quæcunque alia in Logica de Methodo docendi dicta sunt, observentur.

Decimò: *Sit author liber à passionibus potentiæ intellectivæ.* Sunt autem vitia humani intellectus. 1. Præcipitantia judicii, dum quis consuevit in quavis re etiam non bene discussa, aut in rebus dubiis, in rebus inutilibus, aut in rebus non pertinentibus ad quæstionem, suum interponere judicium, maximè si se immisceat controversiis, quæ sine aliorum offensione difficulter tractari possunt. 2. Curiositas, quæ est cognitio rerum inutilium; rarò enim sunt solidi judicii, qui libenter tractant curiosa & inutilia. 3. Nugacitas, quæ est inclinatio ab objecta jocosa. Rarò enim reperitur eruditio ad solidam scientam requisita in hominibus amantibus jocos. 4. Voluntaria ad libros, & socios, & alia objecta, in quibus contagionis periculum, adhæsio. Quod quis enim amat & æstimat, hoc profundè imbibit, sive bonum, sive malum. 5. Sollicitudo temporalium. Difficilè enim est, servare mentem ad scientias serenam, si occupatur perpetuis curis rerum ac negotiorum temporalium.

Undecimò: *Sit author liber, non adstrictus ad verba Magistri*. Ut enim rectè Ptolomæus in sua Logica advertit, mille authores, qui tenentur jurare in verba magistri, tantùm valent pro uno authore, quem sequuntur, & quem repræsentant. Itaque illis Doctoribus, quibus semel decretum est, sequi ducem, liceat pugnare argumentis, non verò authoritate sui similium.

Duodec.: *Careat author acuta dictione & puerili eloquentia*. Raro enim quis inveniet amantem argutam eloquentiam, & solidè discurrentem. Legatur Tertullianus, & Seneca & videbitur, quàm multæ argutæ sententiæ careant solido judicio, & veritatis accurato criterio. v. g. dum Seneca Tract. Quòd in Sapientem injuria cædere non possit. c. 5. ait:
„ Non refert, quàm multa in illum tela conjiciantur, cùm sit nulli penetrabilis; quomodo quorundam lapidum ferro inexpugnabilis duritia est, nec secari adamas, aut cædi, vel teri potest, sed incurrentia ultro retundit. Quemadmodum projecti in altum scopuli mare frangunt, nec ipsi ulla sævitiæ vestigia tot verberati sæculis ostentant. Ita sapientis animus solidus est, & id roboris colligit, ut tam tutus sit ab injuria, quàm illa, quæ extuli. Adsum hoc vobis probaturus. Videbis munimenta incursu arietis labefieri, & turrium altitudines cuniculis ac latentibus fossis repente residere, & æquaturum editissimas arces aggerem crescere; at nulla machinamenta posse reperiri quæ bene fundatum animum agitent. Non Babylonis muros illi contuleris, quos Alexander intravit, non Carthaginis aut Numantiæ mœnia una manu capta, non Capitolium, arcemve; habent ista hostile vestigium. Quid tu putas, cùm stolidus ille Rex multitudine telorum diem obscurasset, ullam sa-

„ gittam in Solem incidisse? ut cœlestia hu-„ manas manus effugiunt; & ab his qui tem-„ pla diruunt, aut simulacra conflant, nihil „ divinitati nocetur, ita quidquid fit in sapien-„ tem, protervè petulanter, superbè, frustra „ tentatur. " Ita quidem Seneca. Aliter Sapiens Eccles. 7. *Calumnia conturbat sapientem, & perdet robur cordis illius.*

§. III.

De idoneo teste.

1. **I**N *quovis teste supponitur veracitas, quamdiu non probatur contrarium.* quia nemo præsumitur malus.

2. *In testibus non præsumitur sufficiens notitia, nisi positivè probetur.* quia licèt fallere non sic homini connaturale, falli tamen & errare, & ignorare homini est.

3. *Quando testis reddit rationem suæ scientiæ, v. g. se referendo ad famam, traditionem, ad documenta, ad experientiam sensuum, tanta est testimonii probabilitas, quanta est illius famæ, traditionis, documentorum, sensuum.*

4. *Quando testis non reddit rationem suæ scientiæ præsumendum est, eum non habuisse rationem valde extraordinariam, sed primò obviam.* quia semper illud præsumitur, quod pronum est fieri. v. g. scribit Livius de Romana historia, nec citat fontes, undè hauserit. Facillimè contingere potuit, quòd colligeret varia documenta scripta, & tradita. Scribunt etiam nostris temporibus multi historiam temporum; plerumque hoc fit ex novellis & relationibus publicis. Alia documenta authentica supponi non debet, nisi fortè constaret, authorem esse talem, qui non soleret acquiescere, nisi documentis certis.

5. *Itaque tota probabilitas testimonii depen-*

det à credulitate testis. inquantum nempe testem constat esse virum credulum aquiescentem quibusvis relationibus. an verò sit vir, qui non aquiescat nisi certis.

6. *Hinc fieri potest, ut author Recentior majoris sit fidei, quàm author coævus.* quia author coævus potuit esse credulus, adhibens fidem quibusvis relationibus, & sic sæpissimè erraret. Evidens enim est, in quibusvis urbibus quotidie spargi falsos rumores de rebus in eadem urbe peractis. Econtrà author recentior potest habere melius judicium in discernendis antiquis documentis, vel circumstantiis expendendis facti veteris.

7. *Testis coævus de visu vel auditu prævalet mille testibus non coævis.*

8. *Multi testes coævi de fama faciunt moralem certitudinem*. quia non facilè fieri potest, ut fama imponat tot viris perspicacibus.

9. *Cæteris paribus semper præferenda est pluralitas testium*. Si pro una assertione stent decem testes, pro altera tantùm sex; haud dubiè prior præferenda est.

10. *Omnes convenientiæ aut conjecturæ cedere debent testimonio unius testis fide digni*. v. grat. testetur vir fide dignus, se vidisse in acie occumbentem maritum Barbaræ, nuntient alii contrarium ex fama, aut ex circumstantiis, quæ probabilem faciant vitam. Hæ omnes conjecturæ cedere debent unius testimonio, quia hoc testimonium est moraliter certum; convenientiæ verò & conjecturæ tantùm faciunt probabilitatem.

11. *Testis semel mendax in nulla assertione meretur fidem*. quia mendacium, quantumvis unum tantùm, est signum internæ malitiæ, quæ est causa mendaciorum plurium.

12. *Facta*

12. *Facta antiqua per testes coævos, vel proximè coævos probari debent; aliàs inter dubia haberi debent.* sic enim conveniunt ac statuunt Eruditi. ratio est, quia nullus erit finis confusionis, qua innumera fabulosa historiis permixta sunt, nisi separemus per hanc regulam certa ab incertis.

12. *In factis antiquis non requiritur minor fides testium, quàm in factis recentioribus.* Hæc regula est contra illos, qui dùm loquuntur de antiquitatibus, interrogati de antiquis documentis respondent; in tam antiquis rebus non esse requirenda tam accurata documenta, sed contentos nos esse debere conjecturis, aut probabili traditione. v. g. agitur de antiquitate & Majoribus cujusdam illustris familiæ; ajunt illam descendere ab Ænea, Hercule, Romulo, Regibus Ægypti. Cur verò id potiùs credam sine teste coævo, quàm factum recentius?

13. *In factis antiquis, quæ probantur à sola traditione, inspiciendum est, an talis traditio facilè aliquando potuerit oriri, quin fundetur in testibus coævis, vel non?* si non potuit facilè oriri, nisi ex coævis testibus, habet probabilitatem suam. Si verò facilè potuit oriri ex aliis fontibus, illa facta pro dubiis relinqui debent; & utendum cujusdam Itali effato: *Ego hoc nec credo, nec detredo.* v. gr. agitur de serie Imperatorum, Pontificum, vel Episcoporum: non possunt ampliùs produci documenta coæva, sed tantùm Catalogi talium Episcoporum, Principum &c. scripti ante 500. vel 600. annos. quia tamen non est verosimile, rem adeò publicam, & notam omnibus, ac est series Principum, fuisse vel oblivione sepultam, vel fraude impostorum adulteratam, poterit credi talis traditio. Vel oritur quæstio de fundatione alicujus urbis, de fundatione alicujus Eccle-

fiæ, de celebri aliqua victoria; non supersunt ampliùs coæva documenta: supersunt tamen solemnitates publicæ institutæ in memoriam facti veteris, vel supersunt tituli, jura, privilegia, prærogativæ familiarum, quæ dicuntur concessa intuitu talis antiqui facti, pariter fidem meretur traditio; quia non facilè talia introducuntur, quin fundentur in documentis antiquioribus. Vel oritur v. g. quæstio, an Crux Pollingana inventa sit in venatione à Thassilone Duce Bavariæ octavo sæculo? Quis non videat, neminem unquam fuisse inventurum fidem apud suos confratres, domesticos, familiares, concives, vicinos, si repente voluisset proferre in publicum talem historiam, de qua nullus antea quidquam audiisset. Occultæ revelationes, occulta miracula haud dubiè solent confingi ab impostoribus: Sed actus publici adeò solemnes, qui non potuissent ignorari ab aliis, non finguntur ab impostoribus, responderent enim impostori omnes: *Si verum esset, quod tu nobis recenter affers, debuissemus & nos hujus rei habere notitiam; non potuisset nobis esse ignota tam illustris inventio*. Igitur si constat, tale aliquod factum celebre ac publicum non potuisse à majoribus credi sine dementia, nec potuisse populis promulgari sine insigni integræ alicujus communitatis malitia, credendum est, illud esse verum, & acceptum à coævis testibus. In aliis verò actis antiquis, v. g. ubi agitur de miraculo occulto, vel authentia antiqui numismatis &c. in quibus deceptio potuit introduci ab uno impostore, eo quòd à multitudine credula non potuerit refutari ejus assertio in tali re occulta; dicam: *Ego nec credo, nec decredo*, nisi mihi proferantur documenta proximè coæva, vel aliàs authentica.

14. *In*

14. *In factis antiquis, in quibus traditio est dubia, licet traditionem prosequi.* v.g. agitur in Illustri aliqua familia quæstio de Nobilitate. traditio habeat, esse nobilissimam familiam, cur non liceat tali familiæ commendare posteris tradita, & usurpare jura nobilitatis? vel est quæstio de authentia SS. Reliquiarum, v. g. de Sudario, præputio, linteaminibus sepulchri, quæ asservantur in pluribus locis, de corpore S. Benedicti, quod colitur Floriaci in Gallia, & in Italia, de corpore S. Marci quod colitur Venetiis & in Schonaugia, de corpore S. Dionysii, quod asservatur Parisiis & Ratisbonæ, & innumeris aliis. Cur non liceat populis referre traditionem, & illos excitare ad reverentiam, in similibus semper tacitè ac implicitè conditionatam? si enim licet revereri Diploma Regis dubium, & honorare personam, quæ fingit personam principis; cur non simile liceat in causis Regis Regum & Principum? Venit ante aliquot annos, qui se dicebat esse de familia ac cognatione cujusdam Ministri Electoris Bavariæ: honoravimus pro viribus. Rescripsit Minister: id gratum se habuisse, ac si verè fuisset de sua familia. Licèt ergo in similibus modestum esse, ut quilibet in suo sensu abundet; sapientis est, proferre modestè tradita; non vendere majorem certitudinem quam acceperit; non scrupulosè discernere merces ac monetas promiscuas, ubi pietatis, & amicitiæ lucrum æquale est.

16. *Historicus, qui non citat fontes, sed innititur frequenter documentis dubiis, non meretur fidem in factis historiæ controversis.*

17. *Scriptor, qui studiosè truncat textus aut supprimit documenta adversus se facientia, nullibi meretur fidem. est enim* falsarius.

§. 4.

De Argumento negativo petito ex silentio Authorum.

1. **F***Actum antiquum, de quo nihil scribunt Authores, qui illud potuissent & debuissent annotare, pro fabula habendum est.* Sic conveniunt & statuunt Eruditi. Requiruntur ergo duo ad hoc, ut argumentum negativum ex silentio Authorum petitum bonum sit. 1. Requiritur, ut potuerit Author scribere & annotare rem gestam: ut nempe habuerit de re gesta notitiam certam, & ut habuerit occasionem facilè ea de re scribendi: non enim possunt convenienter annotari res gestæ, si aut tantùm habeatur notitia dubia, vel si ea historia non conveniat scopo operis, quod sibi Scriptor proposuit. Sicut enim nostris temporibus multa à plurimis sciuntur, quæ possent scribi pro notitia posteritatis etiam memorabilia, & tamen non scribuntur, quia vel occupationes, vel status, vel scopus cujusvis viri docti non permittunt, ut de qualibet re memorabili scribat commentarium, sic nec antiquitus id fieri potuit. 2. Requiritur, ut Authores habuerint occasionem facilem de tali re gesta scribendi. Talis autem occasio adesse censentur, si aliàs scripserant librum in eadem materia; si factum seu res gesta sit adeò memorabilis, ut non censeatur ex injuria vel oblivione omissum; si Author habuisset specialia motiva, inserendi mentionem de re taliter gesta.

2. *Consuetudines integri populi, aut sectæ, de quarum origine non testantur Scriptores coævi; pro antiquioribus haberi debent.* v. g. quæstio est de antiquitate Confessionis auricularis in Romana Ecclesia, aut de dogmate Eucha-

Eucharistiæ, volunt Hæretici, hæc omnia penitus de novo orta esse multis post Christum sæculis. Quis verò credat; hæc oriri potuisse in Ecclesia sine ingenti strepitu & commotione totius Ecclesiæ, aliquibus eam novitatem recipientibus, aliis recusantibus. Si ergo in Authoribus est altum silentium de tali strepitu ob novationes Ecclesiæ, signum est, tam enormes novationes nunquam contigisse; & cùm successivè introduci non potuerint, quin semel patere debuerit novationis recens enormitas, signum est, talia Sacramenta Ecclesiæ quoad substantiam semper fuisse in Ecclesia.

3. *Argumentum ex silentio Authorum circa res; quas periculosum eloqui, nullum est.* v. g. si Author nullam faciat mentionem de crimine illustris personæ, aut de veritate aliqua odiosa multitudini, qualis esset laus Tyranni, non propterea bona erit argumentatio: *Authores de hac re nullam faciunt mentionem, ergo non datur.* Adeoque in similibus silentium non potest haberi pro ignorantia, sicut & in odiosis non habetur pro consensu.

4. *Si quis Author ad probandum suam assertionem non utitur argumento omnium optimo, censetur illud non agnovisse.* verb. grat. si ad conclusionem suam probandam in Philosophia serviret aliquis clarus textus Aristotelis, aut celebris experientia, si Peripateticus his non utatur, censetur eorum nullam habere notitiam, aut actualem memoriam.

5. *Argumentum Hereticorum contra Sacramenta Ecclesiæ, petitum ex silentio Scriptorum primitivæ Ecclesiæ, nullum est.* quia licèt illis Scriptoribus permissū fuerit, generalibus terminis loqui ad populū de Sacramentis Ecclesiæ

non tamen fuit illis permissum explicare enucleatiùs in scriptis publicis ritus & mysteria illorum Sacramentorum, ne irriderentur à Gentilibus, & vilescerent coram impiis, prout fusè probat Schelstrate in libro De Disciplina Arcani. Sic Tertullianus l. 1. contra Gentes c. 7. à Christianis sacris depellens suspicionem occultorum criminum ait: „ A quibus potuisset talis fama in totum orbem dari? ab ipsis enim Christianis non opinor, cùm vel ex forma ac lege omnium mysteriorum silentii fides debeatur: quanto magis talium, quæ prodita non evitarent supplicium? si ergo non ipsi proditores sui; sequitur ut extranei. Oro vos, extranei undè notitia? cùm etiam justa & licita mysteria omnem extraneum caveant. Et Origines l. 1. contra Celsum, ait: Quòd in doctrina Christiana quædam insunt, quæ non annuntiantur quibusvis, id non solius doctrinæ Christianæ proprium est, verum etiam Philosophicæ: nam & illi exteriorem & occultiorem doctrinam habebant, alii Pythagoram audiebant contenti ipsius authoritate; alii secretè discebant rationes non evulgandas in profanos nondumque purgatos. Sic occultanda esse mysteria Ecclesiæ cavent omnes SS. Patres, prout in Schelstrateno videri potest.

PARS

PARS III.

Hermeneutica, seu de Interpretatione.

§. I.

De vario verborum sensu.

1. SEnsus *verborum proprius* est, quem usus loquentium immediatè ac plerumque verbis subjicit. verb. gratia si Christus dicit: *Hoc est Corpus meum.* Hic modus loquendi similis est communi modo loquendi, quo dicimus: Hoc est lignum. Hoc est lapis &c. quibus loquendi formulis plerumque ac immediatè intelligitur corporalis rei demonstratæ præsentia.

2. *Sensus verborum improprius* est, quem usus loquentium aut rarò, aut tantùm mediatè verbis subjicit, verb. grat. si dico, *Prata rident.* Antequam intelligam, quid sibi velit propositio, cogitandum mihi est de risu hominis, ac dein primùm similitudo transferenda ad agrum: itaque non immediatè, sed mediatè devenio ad intelligendam fœcunditatem agri lætam hominibus.

3. *Sensus primarius* verborum est, quem verba secundùm se præferunt. *Sensus secundarius* est, quem verborum circumstantiæ, aut modus tendendi ingenerant. verb. grat. si Herus famulo dicat: *Jam ades à laboribus?* Sensus obvius verborum præfert laudem famuli. Si verò ex circumstantiis sciam, famulum serò venisse, significant Ironiam. si

denique herus vehementia quadam & minaci vultu eadem verba proferat; significabunt iram Domini.

4. *Sensus verborum obvius* est, quem aut verba, aut manifestæ verborum circumstantiæ præferunt, verb. grat. si Lutherus dicat: *Sola fides ad salutem sufficit*. quis non in sensu obvio propositionem hæreticam clamet?

5. *Sensus ad Authore intentus* dicitur, qui verbis de se ad duplicem sensum indifferentibus per contextum ab Authore tribuitur. verb. grat. dum Quesnellus dicit; *Quem Deus vult salvare, infallibiliter salvatur* propositio potest intelligi de voluntate Dei efficaci, & inefficaci. quia verò per contextum, & alias propositiones simul damnatas, quibus sufficienter explicatur totum Systema Gratiæ Quesnellianę, constat, Quesnellum loqui de quavis voluntate Dei, eumque non admittere voluntatē Dei inefficacem, rectè propositio in sensu ab Authore intento damnata est.

Cæterùm quid sit sensus verborum strictus, accommodus, distributivus, copulativus, collectivus, disjunctivus, disjunctus, reduplicativus, denominativus, concretivus, materialis, formalis, privativus, exclusivus, &c. jam in Summulis dictum est.

§. II.

De Principiis interpretationis.

1. TRia sunt principia interpretandi sensum verborum. 1. *Usus loquendi*. 2. *Intentio loquentis*. 3. *Subjecta materia*, circa quam versatur propositio.

2. *Pro illo sensu stat præsumptio, quem verba communiter habent ex usu loquentium.* v. gr. si Christus dicit; Ego & Pater unum sumus: Pater

Pater in me, & ego in patre. Si velimus invenire sensum horum verborum, ab initio inquirendum est, quem sensum ex communi usu loquendi iste modus verborum habeat; & videbimus, quòd sola unitas voluntatum per affectionem in amicis non soleat similibus verbis exprimi.

3. *Quando verba ex usu loquentium sunt indifferentia ad duplicem sensum, tunc respiciendum est ad intentionem loquentis.* Et sic pro illo sensu stat præsumptio, ad quem intentio ac dispositio loquentis pronior est, v.g. in priore exemplo, si verba Christi mihi viderentur indifferentia ad unitatem moralem per affectum amicitiæ, & unitatem physicam, inspicerem intentionem Christi, aliundè notam; & viderem, Christum velle insinuare dignitatem omni humana majorem, quod non obtineret per unitatem moralem cum Deo.

4. *Quando nec usus loquendi certum sensum determinat, nec intentio loquentis nota est, recurrendum est ad circumstantias verborum, ad contextum, ad connexionem doctrinæ, ad totum discursum, idest, ad subjectam materiam.* Et sic pro illo sensu stat præsumptio, quem subjecta materia faciliùs ingenerat. v.g. si in priore exemplo non esset nota intentio Christi, attenderem ad explicationem Christi, & viderem, quòd Christus sibi tribuat eadem opera, quæ operatur Deus; & quòd testetur, se jam fuisse ante Abraham, & similia, hæc omnia non conveniunt nisi illi, qui habuerit unam naturam cum Deo.

§. III.

§. III.

De sensu verborum, inquantum desumitur ex usu loquentium.

1. *Sensus verborum ex usu illorum temporum, quo usurpantur, æstimari debet.* Contigit enim non rarò, quòd eadem verba successu temporum diversum sensum accipiant. v. g. τὸ ὁμοούσιον *consubstantialis* aliquando in Oriente non fuit admissum à D. Basilio, quia ibi locorum, & eo tempore non retulerunt hoc nomen ad naturam, sed ad personalitatem. Similiter D. Hieronymus aliquamdiu noluit admittere in Deo tres hypostases, quia eo adhuc tempore nondum habuit adhuc universalem usum pro personalitate. Hinc si sensus verborum dubius est, rectè attenditur ad usum temporum antecedentium & subsequentium ad propositionem controversam. verb. gr. si velimus scire, qualem sensum in Novo Testamento habeat nomen *Ecclesia*, inspiciamus, qualem habuerit sensum in Veteri Testamento, & qualem temporibus primitivæ Ecclesiæ. cùm enim significatio verborum non mutetur tam subito, exindè colligemus, nomen Ecclesiæ sumptum non esse tantùm pro collectione justorum. Idem dicendum, de nomine *pœnitentia*, utrùm sumptum fuerit tantùm pro proposito novæ vitæ, ut voluit Lutherus, an verò etiam pro dolore ac detestatione vitæ præteritæ.

2. *Semper stat præsumptio pro sensu famosiori.* v. g. dicit aliquis: SS. Patrum non negligendam esse confessionem. Hic terminus solet usurpari de ea confessione, quæ fit Sacerdoti, & de illa, quæ fit Deo. quia tamen prior significatio

catio famosior, & in populo tritior est, censendum est; Scriptorem loqui de confessione, quæ de gravibus criminibus fit Sacerdoti.

3. *Sensus verborum rectè desumitur à sensu verborum consimilium, correlativorum, aut analogorum*, v. g. Joan. 6. Christus dicit: *Qui credit in me, habet vitam æternam*. Sensum tamen non esse exclusivum aliarum obligationum, & bonorum operum ex aliis Christi verbis similibus intelligitur. Sic Marci 16. dicit: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit*.

4. *Sensus verborum intelligitur ex eorum operationibus*. verb. grat. dicit Christus: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. particula demonstrativa *hanc* posset referri ad confessionem Petri, vel ad personam Petri; cùm verò videamus hanc promissionem Christi id operatum esse, ut posteà Petro commendaret oves suas, rogaretque pro eo, ne deficeret fides illius, ut confirmaret cæteros Apostolos, &c. non dubium, quin hæc verba Christus etiam retulerit ad personam Petri.

5. *Qualis olim fuit sensus verborum, etiam nunc idem præsumitur; & vicissim*, qualis nunc est verborum sensus, etiam antiquitus idem fuisse præsumitur; maximè in ea materia, in qua interest Divinæ Providentiæ cavere, ut maneat semper idem sensus verborum. v. g. Sacramentum est nomen usurpatum antiquitus in primitiva Ecclesia, & nunc. Nunc per Sacramentum intelligitur signum sensibile, quod significat simul, & simul confert gratiam; itaque in re tanti momenti censendum est, Divinam Providentiam sic disposuisse mentes fidelium & Doctorum, ut etiam antiquitus in nonnullis materiis v. g. in materia Baptismi idem per nomen

nomen Sacramenti intellexerint. Ratio hujus regulæ est, quia licèt successu temporum mutetur quandoque significatio verborum, ea tamen mutatio non præsumitur, nisi in casibus, in quibus specialiter probatur.

§. IV.

De sensu verborum, inquantum desumitur ex intentione loquentis.

1. *INtentio loquentis præsumitur respicere ad illum sensum, ad quem aliundè est magis dispositus*. Disponuntur autem humana ingenia ad aliquam sententiam. 1. per educationem ac Magistrorum institutionem. 2. Per libros, quos legunt. 3. Per præjudicia, ac principia generalia semel recepta. 4. Per socios, familiares, amicos, cum quibus conversantur. 5. Per passiones & affectus animi. 6. Per Deum, vel dæmonem, à quibus diriguntur. 7. Per sylvam rerum, & apparatum cogitationum, quas mente volvunt; qui enim in mente gerit innumeras cogitationes de objectis luxuriæ, iræ, invidiæ, vindictæ, ad similes sensus animi pronior est. 8. Per habitum quendam mentis seu naturalem seu acquisitum, quo quis attentionem suam ad ea objecta referre consuevit, ex quibus pronum est ad talem conclusionem descendere. verb. grat. dicit Quesnellus propos. 2. JESU Christi gratia, principium efficax boni cujuscunque generis, necessaria est ad omne opus bonum; absque illa non solùm nihil fit, sed nec fieri potest. Si hæc verba secundùm se inspiciantur, possent admittere sensum bonum. Si verò inspiciatur intentio loquentis sufficienter expressa in contextu aliarum propositionum, continent errorem Luthe-

ri,

ri, quòd liberum arbitrium se habeat purè passivè. Inprimis enim Quesnellus per educationem apud Patres Oratorii, & per institutionem Magistrorum fuit imbutus principiis philosophicis Cartesii, Arnaldi sui Ducis, & Maignani, qui docuerunt, Deum solum agere omnia, & ipsum solùm movere omnia tam in entibus corporeis, quàm in entibus spiritualibus, sicut, quando movetur baculus à manu. Promum ergo erat Quesnello, per gratiam Jesu Christi intelligere eam motionem Dei, sine qua nec opus aliquod theologicè bonum, nec opus moraliter bonum, nec ullus alius effectus in toto mundo fieri potest; ob quod dicit: *Absque illa nihil fieri potest*. Hanc suam intentionem sufficienter etiam expressit in aliis propositionibus: v. g. Propos. 10. Gratia est operatio manus Omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest, aut retardare. Et propos. 11. Gratia non est aliud, quàm voluntas Omnipotentis Dei, jubentis & facientis quod jubet. Et Propos. 23. Deus ipse nobis ideam tradidit. Omnipotentis operationis suæ gratiæ, eam significans per illam, qua creaturas è nihilo producit, & mortuis reddit vitam.

2. *Pro illo sensu stat præsumptio, qui facilius resultat ex principiis, ideis, documentis, aut objectis authoris familiaribus*. verb. gr. dicit Quesnellus propos. 71. *Homo ob sui conservationem potest se dispensare ab ea lege, quam Deus condidit propter ejus utilitatem*. Si quis consideret alia generalia Quesnelli principia, quòd Ecclesia sit sola collectio justorum; si quis consideret objecta Quesnello familiaria, nempe transgressiones legum Ecclesiæ, declamationes in Clerum Ecclesiæ, conversatio cum fœminis liberrima, quis non damnet hanc pro-

propositionem tanquam scandalosam fidelibus?

3. *Pro illo sensu stat præsumptio, qui conformior est doctrinæ authoris alibi traditæ.* quivis enim Scriptorum censetur velle servare consequentiam doctrinæ. Adeoque ille sensus, qui tribuit majorem connexionem, ordinem, claritatem, aut soliditatem toti Systemati doctrinæ, præferendus est. v. g. Christus dicit: Pater major me est. Hoc posset intelligi vel de Christo secundùm naturam divinam, vel de Christo secundùm naturam humanam. Si intelligeretur secundùm naturam divinam, contradicere videretur Christus sibi ipsi. Si verò intelligatur secundùm naturam humanam, plana est doctrina Evangelii de persona Christi, & mira claritate omnes textus sibi invicem consentiunt, ut secundùm naturam divinam inter Patrem & Filium intelligatur æqualitas, secundùm naturam verò humanam in silo minoritas.

4. *Textus authoris obscurus per alium clariorem explicari debet.* v. g. si cui videretur obscurum, dum Christus dicit: Nisi manducaveritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis. Clarius hoc reddebatur, quando Christus ostendit modum comestionis, nempe sub schemate panis, dicendo: Hoc est corpus meum. Et adhuc clarius, quando Christus per os Pauli dixit: Qui indignè manducat, judicium sibi manducat non dijudicans corpus Domini. Sic etiam propositio universalis per magis particularem explicanda est.

5. Semper pro illo sensu stat præsumptio, qui faciliùs authori occurrit. quia regulariter illud fit, quod pronum est fieri. v. gr. quando in Psalmo dicitur: Dixit Dominus Domi-

Domino meo. quæri posset, de quali Domino David loquatur? sed quia apud Judæos famosa erat Messiæ exspectatio, nil facilius, quàm quòd Davidi cogitatio de Christo occurrerit. Et id verùm esse, testatur in Evangelio Christus.

6. *Author præsumitur respicere ad illum finem, motivum, connotatum, objectum, quod illi facilius occurrit.* v. gr. dicit Christus Apostolis: Mittam in vos spiritum veritatis. Si dubitarent Apostoli, an ille Spiritus sit Angelus, vel aliquis homo; rectè concluderent, illum Spiritum alium non esse, quàm illum, de quo Scriptura & Christus aliàs frequenter fecerunt mentionem. non enim censendum est, Christum de alio loqui, quàm qui facillimè objicitur illius menti, dum loquitur: facillimè autem menti obversatur illud objectum, de quo frequenter audimus, legimus, cogitamus, loquimur.

7. *Hinc pro illo sensu, qui non invenitur, nisi multis & difficilibus discursibus, non stat præsumptio.* v. g. si hæc verba Christi: *Hoc est corpus meum*, non intelligeremus in sensu litterali, non sine laboriosâ interpretatione intelligeretur tropus. Si dixisset: corpus meum est panis; fortè posset intelligi faciliùs. At cùm dicit: Hoc est corpus meum. nescimus quid voluisset dicere, sine Commentario. Cùm igitur nemo censeatur versari circa conceptus difficiles sine necessitate, præsumendum est, sensum esse clarum.

8. *Hinc etiam non præsumitur verbis subesse aliqua notio prorsus recondita ac extraordinaria, quæ intelligi non possit sine extraordinario magisterio, subsidiis, vel attentione.* Ratio est, quia dum loquimur, ut intelligamur, loquimur. Hoc autem intelligendum est

est de via ordinaria, in qua nulla suadet ratio, ut obtegatur veritas.

9. *In articulis fundamentalibus fidei censendum est, illum subesse sensum, qui est clarus & obvius.* Ratio est, quia necessaria ad salutem omnium clarissimè proponi debent. Hinc Lutherani & alii hæretici prorsus desipiunt, qui, dum universim jactant, Scripturam esse claram, non solùm articulis fundamentalibus tribuunt sensum prorsus quæsitum, sed & ad intelligendam Scripturam dicunt opus esse passim linguarum subsidio. v.g. est aliquis textus ac articulus fundamentalis: *Hoc est corpus meum.* Hunc ita explicant, ut sensus sit: *Sub hoc pane latebit sub comestione corpus meum.* Est alius articulus & textus fundamentalis, *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt*, illi sic explicat, ut sensus sit: quibus annuntiatis evangelium, illis per præteritum baptismum, & fidem suam remittuntur peccata, & quos non baptizatis, illis retenta sunt. Nemo hucusque hunc sensum ante Lutherum in verbis Christi reperit: Adeò nempe sensus erat obvius, & adeò clara est Scriptura.

10. *Pro illo sensu stat præsumptio, in quo verba intelliguntur ab audientibus, sine reprehensione.* v.g. ex eo, quòd Christus Judæos non reprehenderit, quando ejus verba sic intellexerunt, ut faceret seipsum Deum, rectè inferimus, quòd verba Christi revera habuerint hunc sensum. Similiter etiam quando Judæi & multi discipuli intellexerunt verba Christi de comestione corporis sui, tanquam de comestione reali, & Christus eos non reprehendit, nisi circa modum comestionis, rectè inferimus, quòd Christus revera locutus fuerit de comestione reali, sed tamen sub modo existendi spirituali in Eucharistia. semper enim

enim author præsumitur intendere illum sensum verborum, quem prævidet ingenerandum fore auditoribus.

11. *Pro illo sensu stat præsumptio, per quem singulis verbis assignari potest congruum motivum, & congruus finis.* v.g. quando Christus Joannis 6. discursum de Eucharistia instituit, loquitur ab initio de figura illius, de Manna, quod Moyses dedit, & quod physicè comestum est, dein loquitur de natura utriusque, quòd utrumque de cœlo descenderit. dein loquitur de effectu, quòd hunc panem comedens comedat vitam: dein exaggerat modum comedendi, dicens: *Caro mea verè est cibus.* idem sæpius repetit. & cùm posset aliis verbis claris explicare mentem suam si vellet loqui de manducatione spirituali per fidem, id non facit, nec publicè, nec privatim coram discipulis. Planè horum omnium non potest assignari congruum motivum, nec congrua ratio, & finis, nisi dicatur, Christum voluisse omnibus modis indicare comestionem realem sui corporis. ut confunderetur futurorum hæreticorum perfidia.

12. *Pro illo sensu non stat præsumptio, qui virum prudentem dedecet.* talis autem sensus foret. 1. Ad quem Author devolveretur nulla priùs data per discursum occasione. 2. Si author in tali sensu nullum haberet finem prudenter intendibilem. 3. Si in tali sensu loqueretur prorsus impertinenter, aut inconvenienter ad finem intentum. 4. Si in tali sensu nullo modo satisfaceret exspectationi audientium, aut merito, & exigentiæ objecti. 5. Si author magno verborum apparatu occuparetur circa rem facilem, aut exigui momenti, aut nullius consequentiæ. 6. Aut si nudum diverberaret aerem. verb. gr. si in allato exemplo Christus dicere-

§. 4.

De Argumento negativo petito ex silentio Authorum.

1. *Factum antiquum, de quo nihil scribunt Authores, qui illud potuissent & debuissent annotare, pro fabula habendum est.* Sic conveniunt & statuunt Eruditi. Requiruntur ergo duo ad hoc, ut argumentum negativum ex silentio Authorum petitum bonum sit. 1. Requiritur, ut potuerit Author scribere & annotare rem gestam: ut nempe habuerit de re gesta notitiam certam, & ut habuerit occasionem facilè ea de re scribendi: non enim possunt convenienter annotari res gestæ, si aut tantùm habeatur notitia dubia, vel si ea historia non conveniat scopo operis, quod sibi Scriptor proposuit. Sicut enim nostris temporibus multa à plurimis sciuntur, quæ possent scribi pro notitia posteritatis etiam memorabilia, & tamen non scribuntur, quia vel occupationes, vel status, vel scopus cujusvis viri docti non permittunt, ut de qualibet re memorabili scribat commentarium, sic nec antiquitus id fieri potuit. 2. Requiritur, ut Authores habuerint occasionem facilem de tali re gesta scribendi. Talis autem occasio adesse censentur, si aliàs scripserant librum in eadem materia; si factum seu res gesta sit adeò memorabilis, ut non censeatur ex injuria vel oblivione omissum; si Author habuisset specialia motiva, inserendi mentionem de re taliter gesta.

2. *Consuetudines integri populi, aut sectæ, de quarum origine non testantur Scriptores coævi; pro antiquioribus haberi debent.* v. g. quæstio est de antiquitate Confessionis auricularis in Romana Ecclesia, aut de dogmate Eucha-

Eucharistiæ, volunt Hæretici, hæc omnia penitus de novo orta esse multis post Christum sæculis. Quis verò credat, hæc oriri potuisse in Ecclesia sine ingenti strepitu & commotione totius Ecclesiæ, aliquibus eam novitatem recipientibus, aliis recusantibus. Si ergo in Authoribus est altum silentium de tali strepitu ob novationes Ecclesiæ, signum est, tam enormes novationes nunquam contigisse; & cùm successivè introduci non potuerint, quin semel patere debuerit novationis recens enormitas, signum est, talia Sacramenta Ecclesiæ quoad substantiam semper fuisse in Ecclesia.

3. *Argumentum ex silentio Authorum circa res, quas periculosum eloqui, nullum est.* v. g. si Author nullam faciat mentionem de crimine illustris personæ, aut de veritate aliqua odiosa multitudini, qualis esset laus Tyranni, non propterea bona erit argumentatio: *Authores de hac re nullam faciunt mentionem, ergo non datur.* Adeoque in similibus silentium non potest haberi pro ignorantia, sicut & in odiosis non habetur pro consensu.

4. *Si quis Author ad probandam suam assertionem non utitur argumento omnium optimo, censetur illud non agnovisse.* verb. grat. si ad conclusionem suam probandam in Philosophia serviret aliquis clarus textus Aristotelis, aut celebris experientia, si Peripateticus his non utatur, censetur eorum nullam habere notitiam, aut actualem memoriam.

5. *Argumentum Hereticorum contra Sacramenta Ecclesiæ, petitum ex silentio Scriptorum primitivæ Ecclesiæ, nullum est.* quia licèt illis Scriptoribus permissũ fuerit, generalibus terminis loqui ad populũ de Sacramentis Ecclesiæ

non tamen fuit illis permissum explicare enucleatiùs in scriptis publicis, ritus & mysteria illorum Sacramentorum, ne irriderentur à Gentilibus, & vilescerent coram impiis, prout fusè probat Schelstrate in libro De Disciplina Arcani. Sic Tertullianus l. 1. contra Gentes c. 7. à Christianis sacris depellens suspicionem occultorum criminum ait: „ A' quibus potuisset talis fama in totum orbem dari? ab ipsis enim Christianis non opinor, cùm vel ex forma ac lege omnium mysteriorum silentii fides debeatur: quanto magis talium, quæ prodita non evitarent supplicium? si ergo non ipsi proditores sui; sequitur ut extranei. Oro vos, extranei undè notitia? cùm etiam justa & licita mysteria, omnem extraneum caveant. Et Origines l. 1. contra Celsum, ait: Quòd in doctrina Christiana quædam insunt, quæ non annuntiantur quibusvis, id non solius doctrinæ Christianæ proprium est, verum etiam Philosophicæ: nam & illi exteriorem, & occultiorem doctrinam habebant, alii Pythagoram audiebant contenti ipsius authoritate; alii secretè discebant rationes non evulgandas in profanos nondumque purgatos. Sic occultanda esse mysteria Ecclesiæ cavent omnes SS. Patres, prout in Schelstrateno videri potest.

PARS

PARS III.

Hermeneutica, *seu de Interpretatione*.

§ I.

De vario verborum sensu.

1. **S***Ensus verborum proprius* est, quem usus loquentium immediatè ac plerumque verbis subjicit. verb. gratia si Christus dicit: *Hoc est Corpus meum*. Hic modus loquendi similis est communi modo loquendi, quo dicimus: Hoc est lignum. Hoc est lapis &c. quibus loquendi formulis plerumque ac immediatè intelligitur corporalis rei demonstratæ præsentia.

2. *Sensus verborum improprius* est, quem usus loquentium aut rarò, aut tantùm mediatè verbis subjicit, verb. grat. si dico, *Prata rident*. Antequam intelligam, quid sibi velit propositio, cogitandum mihi est de risu hominis, ac dein primùm similitudo transferenda ad agrum: itaque non immediatè, sed mediatè devenio ad intelligendam fœcunditatem agri lætam hominibus.

3. *Sensus primarius* verborum est, quem verba secundùm se præferunt. *Sensus secundarius* est, quem verborum circumstantiæ, aut modus tendendi ingenerant. verb. grat. si Herus famulo dicat: *Jam ades à laboribus?* Sensus obvius verborum præfert laudem famuli. Si verò ex circumstantiis sciam, famulum serò venisse, significant Ironiam. si

denique herus vehementia quadam & minaci vultu eadem verba proferat; significabunt iram Domini.

4. *Sensus verborum obvius* est, quem aut verba, aut manifestæ verborum circumstantiæ præferunt, verb. grat. si Lutherus dicat: *Sola fides ad salutem sufficit*. quis non in sensu obvio propositionem hæreticam clamet?

5. *Sensus ad Authore intentus* dicitur, qui verbis de se ad duplicem sensum indifferentibus per contextum ab Authore tribuitur. verb. grat. dum Quesnellus dicit; *Quem Deus vult salvare, infallibiliter salvatur* propositio potest intelligi de voluntate Dei efficaci, & inefficaci. quia verò per contextum, & alias propositiones simul damnatas, quibus sufficienter explicatur totum Systema Gratiæ Quesnellianæ, constat, Quesnellum loqui de quavis voluntate Dei, eumque non admittere voluntatẽ Dei inefficacem, rectè propositio in sensu ab Authore intento damnata est.

Cæterùm quid sit sensus verborum strictus, accommodus, distributivus, copulativus, collectivus, disjunctivus, disjunctus, reduplicativus, denominativus, concretivus, materialis, formalis, privativus, exclusivus, &c. jam in Summulis dictum est.

§. II.

De Principiis interpretationis.

1. TRia sunt principia interpretandi sensum verborum. 1. *Usus loquendi*. 2. *Intentio loquentis*. 3. *Subjecta materia*, circa quam versatur propositio.

2. *Pro illo sensu stat præsumptio, quem verba communiter habent ex usu loquentium*. v. gr. si Christus dicit; Ego & Pater unum sumus:

Pater

Pater in me, & ego in patre. Si velimus invenire sensum horum verborum, ab initio inquirendum est, quem sensum ex communi usu loquendi iste modus verborum habeat; & videbimus, quòd sola unitas voluntatum per affectionem in amicis non soleat similibus verbis exprimi.

3. *Quando verba ex usu loquentium sunt indifferentia ad duplicem sensum, tunc respiciendum est ad intentionem loquentis.* Et sic pro illo sensu stat præsumptio, ad quem intentio ac dispositio loquentis pronior est; v.g. in priore exemplo, si verba Christi mihi viderentur indifferentia ad unitatem moralem per affectum amicitiæ, & unitatem physicam, inspicerem intentionem Christi, aliundè notam; & viderem, Christum velle insinuare dignitatem omni humana majorem, quod non obtineret per unitatem moralem cum Deo.

4. *Quando nec usus loquendi certum sensum determinat, nec intentio loquentis nota est, recurrendum est ad circumstantias verborum, ad contextum, ad connexionem doctrinæ, ad totum discursum, id est, ad subjectam materiam.* Et sic pro illo sensu stat præsumptio, quem subjecta materia faciliùs ingenerat. v.g. si in priore exemplo non esset nota intentio Christi, attenderem ad explicationem Christi, & viderem, quòd Christus sibi tribuat eadem opera, quæ operatur Deus; & quòd testetur, se jam fuisse ante Abraham, & similia, hæc omnia non conveniunt nisi illi, qui habuerit unam naturam cum Deo.

§. III.

§. III.

De sensu verborum, inquantum desumitur ex usu loquentium.

1. **S***Ensus verborum ex usu illorum temporum, quo usurpantur, æstimari debet.* Contigit enim non rarò, quòd eadem verba successu temporum diversum sensum accipiant. v. g. τὸ ὁμοούσιον *consubstantialis* aliquando in Oriente non fuit admissum à D. Basilio, quia ibi locorum, & eo tempore non retulerunt hoc nomen ad naturam, sed ad personalitatem. Similiter D. Hieronymus aliquamdiu noluit admittere in Deo tres hypostases, quia eo adhuc tempore nondum habuit adhuc universalem usum pro personalitate. Hinc si sensus verborum dubius est, rectè attenditur ad usum temporum antecedentium & subsequentium ad propositionem controversam. verb. gr. si velimus scire, qualem sensum in Novo Testamento habeat nomen *Ecclesia*, inspiciamus, qualem habuerit sensum in Veteri Testamento, & qualem temporibus primitivæ Ecclesiæ. cùm enim significatio verborum non mutetur tam subito, exindè colligemus, nomen Ecclesiæ sumptum non esse tantùm pro collectione justorum. Idem dicendum, de nomine *pænitentia*, utrùm sumptum fuerit tantùm pro proposito novæ vitæ, ut voluit Lutherus, an verò etiam pro dolore ac detestatione vitæ præteritæ.

2. *Semper stat præsumptio pro sensu famosiori.* v. g. dicit aliquis: SS. Patrum non negligendam esse confessionem. Hic terminus solet usurpari de ea confessione, quæ fit Sacerdoti, & de illa, quæ fit Deo. quia tamen prior significatio

catio famosior, & in populo tritior est, censendum est; Scriptorem loqui de confessione, quæ de gravibus criminibus fit Sacerdoti.

3. *Sensus verborum rectè desumitur à sensu verborum consimilium, correlativorum, aut analogorum*. v. g. Joan. 6. Christus dicit: *Qui credit in me, habet vitam æternam*. Sensum tamen non esse exclusivum aliarum obligationum, & bonorum operum ex aliis Christi verbis similibus intelligitur. Sic Marci 16. dicit: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit*.

4. *Sensus verborum intelligitur ex eorum operationibus*. verb. grat. dicit Christus: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. particula demonstrativa *hanc* posset referri ad confessionem Petri, vel ad personam Petri; cùm verò videamus hanc promissionem Christi id operatum esse, ut posteà Petro commendaret oves suas, rogaretque pro eo, ne deficeret fides illius, ut confirmaret cæteros Apostolos, &c. non dubium, quin hæc verba Christus etiam retulerit ad personam Petri.

5. *Qualis olim fuit sensus verborum, etiam nunc idem præsumitur; & vicissim*, qualis nunc est verborum sensus, etiam antiquitus idem fuisse præsumitur; maximè in ea materia, in qua interest Divinæ Providentiæ cavere, ut maneat semper idem sensus verborum. v. g. Sacramentum est nomen usurpatum antiquitus in primitiva Ecclesia, & nunc. Nunc per Sacramentum intelligitur signum sensibile, quod significat simul, & simul confert gratiam; itaque in re tanti momenti censendum est, Divinam Providentiam sic disposuisse mentes fidelium & Doctorum, ut etiam antiquitus in nonnullis materiis v. g. in materia Baptismi idem per nomen

nomen Sacramenti intellexerint. Ratio hujus regulæ est, quia licèt successu temporum mutetur quandoque significatio verborum, ea tamen mutatio non præsumitur, nisi in casibus, in quibus specialiter probatur.

§. IV.

De sensu verborum, inquantum desumitur ex intentione loquentis.

1. INtentio loquentis præsumitur respicere ad illum sensum, ad quem aliundè est magis dispositus. Disponuntur autem humana ingenia ad aliquam sententiam. 1. per educationem ac Magistrorum institutionem. 2. Per libros, quos legunt. 3. Per præjudicia, ac principia generalia semel recepta. 4. Per socios, familiares, amicos, cum quibus conversantur. 5. Per passiones & affectus animi. 6. Per Deum, vel dæmonem, à quibus diriguntur. 7. Per sylvam rerum, & apparatum cogitationum, quas mente volvunt; qui enim in mente gerit innumeras cogitationes de objectis luxuriæ, iræ, invidiæ, vindictæ, ad similes sensus animi pronior est. 8. Per habitum quendam mentis seu naturalem seu acquisitum, quo quis attentionem suam ad ea objecta referre consuevit, ex quibus pronum est ad talem conclusionem descendere. verb. grat. dicit Quesnellus propos. 2. JESU Christi gratia, principium efficax boni cujuscunque generis, necessaria est ad omne opus bonum; absque illa non solùm nihil fit, sed nec fieri potest. Si hæc verba secundùm se inspiciantur, possent admittere sensum bonum. Si verò inspiciatur intentio loquentis sufficienter expressa in contextu aliarum propositionum, continent errorem Luthe-

ri, quòd liberum arbitrium se habeat purè passivè. Inprimis enim Quesnellus per educationem apud Patres Oratorii, & per institutionem Magistrorum fuit imbutus principiis philosophicis Cartesii, Arnaldi sui Ducis, & Maignani, qui docuerunt, Deum solum agere omnia, & ipsum solùm movere omnia tam in entibus corporeis, quàm in entibus spiritualibus, sicut, quando movetur baculus à manu. Pronum ergo erat Quesnello, per gratiam Jesu Christi intelligere eam motionem Dei, sine qua nec opus aliquod theologicè bonum, nec opus moraliter bonum, nec ullus alius effectus in toto mundo fieri potest; ob quod dicit: *Absque illa nihil fieri potest*. Hanc suam intentionem sufficienter etiam expressit in aliis propositionibus: v. g. Propos. 10. Gratia est operatio manus Omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest, aut retardare. Et propos. 11. Gratia non est aliud, quàm voluntas Omnipotentis Dei, jubentis & facientis quod jubet. Et Propos. 23. Deus ipse nobis ideam tradidit. Omnipotentis operationis suæ gratiæ, eam significans per illam, qua creaturas è nihilo producit, & mortuis reddit vitam.

2. *Pro illo sensu stat præsumptio, qui faciliùs resultat ex principiis, ideis, documentis, aut objectis authoris familiaribus.* verb. gr. dicit Quesnellus propos. 71. *Homo ob sui conservationem potest se dispensare ab ea lege, quam Deus condidit propter ejus utilitatem.* Si quis consideret alia generalia Quesnelli principia, quòd Ecclesia sit sola collectio justorum; si quis consideret objecta Quesnello familiaria, nempe transgressiones legum Ecclesiæ, declamationes in Clerum Ecclesiæ, conversatio cum fœminis liberrima, quis non damnet hanc

pro-

propositionem tanquam scandalosam fidelibus?

3. *Pro illo sensu stat præsumptio, qui conformior est doctrinæ authoris alibi traditæ.* quivis enim Scriptorum censetur velle servare consequentiam doctrinæ. Adeoque ille sensus, qui tribuit majorem connexionem, ordinem, claritatem, aut soliditatem toti Systemati doctrinæ, præferendus est. v. g. Christus dicit: Pater major me est. Hoc posset intellgi vel de Christo secundùm naturam divinam, vel de Christo secundùm naturam humanam. Si intelligeretur secundùm naturam divinam, contradicere videretur Christus sibi ipsi. Si verò intelligatur secundùm naturam humanam, plana est doctrina Evangelii de persona Christi, & mira claritate omnes textus sibi invicem consentiunt, ut secundùm naturam divinam inter Patrem & Filium intelligatur æqualitas, secundùm naturam verò humanam in illo minoritas.

4. *Textus authoris obscurus per alium clariorem explicari debet.* v. g. si cui videretur obscurum, dum Christus dicit: Nisi manducaveritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis. Clarius hoc reddebatur, quando Christus ostendit modum comestionis, nempe sub schemate panis, dicendo: Hoc est corpus meum. Et adhuc clarius, quando Christus per os Pauli dixit: Qui indignè manducat, judicium sibi manducat non dijudicans corpus Domini. Sic etiam propositio universalis per magis particularem explicanda est.

5. Semper pro illo sensu stat præsumptio, qui faciliùs authori occurrit. quia regulariter illud fit, quod pronum est fieri. v. gr. quando in Psalmo dicitur: Dixit Dominus Domi-

Domino meo. quæri posset, de quali Domino David loquatur? sed quia apud Judæos famosa erat Messiæ exspectatio, nil facilius, quàm quòd Davidi cogitatio de Christo occurrerit. Et id verùm esse, testatur in Evangelio Christus.

6. *Author præsumitur respicere ad illum finem, motivum, connotatum, objectum, quod illi facilius occurrit.* v. gr. dicit Christus Apostolis: Mittam in vos spiritum veritatis. Si dubitarent Apostoli, an ille Spiritus sit Angelus, vel aliquis homo; rectè concluderent, illum Spiritum alium non esse, quàm illum, de quo Scriptura & Christus aliàs frequenter fecerunt mentionem. non enim censendum est, Christum de alio loqui, quàm qui facillimè objicitur illius menti, dum loquitur: facillimè autem menti obversatur illud objectum, de quo frequenter audimus, legimus, cogitamus, loquimur.

7. *Hinc pro illo sensu, qui non invenitur, nisi multis & difficilibus discursibus, non stat præsumptio.* v. g. si hæc verba Christi: *Hoc est corpus meum*, non intelligeremus in sensu litterali, non sine laboriosâ interpretatione intelligeretur tropus. Si dixisset: corpus meum est panis; fortè posset intelligi faciliùs. At cùm dicit: Hoc est corpus meum. nescimus quid voluisset dicere, sine Commentario. Cùm igitur nemo censeatur versari circa conceptus difficiles sine necessitate, præsumendum est, sensum esse clarum.

8. *Hinc etiam non præsumitur verbis subesse aliqua notio prorsus recondita ac extraordinaria, quæ intelligi non possit sine extraordinario magisterio, subsidiis, vel attentione.* Ratio est, quia dum loquimur, ut intelligamur, loquimur. Hoc autem intelligendum est.

enim author præsumitur intendere illum sensum verborum, quem prævidet ingenerandum fore auditoribus.

11. *Pro illo sensu stat præsumptio, per quem singulis verbis assignari potest congruum motivum, & congruus finis.* v.g. quando Christus Joannis 6. discursum de Eucharistia instituit, loquitur ab initio de figura illius, de Manna, quod Moyses dedit, & quod physicè comestum est, dein loquitur de natura utriusque, quòd utrumque de cœlo descenderit. dein loquitur de effectu, quòd hunc panem comedens comedat vitam: dein exaggerat modum comedendi, dicens: *Caro mea verè est c bus.* idem sæpiùs repetit. & cùm posset aliis verbis claris explicare mentem suam si vellet loqui de manducatione spirituali per fidem, id non facit, nec publicè, nec privatim coram discipulis. Planè horum omnium non potest assignari congruum motivum, nec congrua ratio, & finis, nisi dicatur, Christum voluisse omnibus modis indicare comestionem realem sui corporis. ut confunderetur futurorum hæreticorum perfidia.

12. *Pro illo sensu non stat præsumptio, qui virum prudentem dedecet.* talis autem sensus foret. 1. Ad quem Author devolveretur nulla priùs data per discursum occasione. 2. Si author in tali sensu nullum haberet finem prudenter intendibilem. 3. Si in tali sensu loqueretur prorsus impertinenter, aut inconvenienter ad finem intentum. 4. Si in tali sensu nullo modo satisfaceret exspectationi audientium, aut merito, & exigentiæ objecti. 5. Si author magno verborum apparatu occuparetur circa rem facilem, aut exigui momenti, aut nullius consequentiæ. 6. Aut si nudum diverberaret aerem. verb. gr. si in allato exemplo Christus dicere-

ceretur loqui de sola manducatione spirituali per fidem; sensus totius illius discursus esset; Qui in me credit, habet vitam: Sed quæ fuisset tunc occasio, quis finis loquendi cum tali verborum apparatu, & cum tanto scandalo de fide in Christum? cur proponeret fidem per modum cibi? quæ necessitas aut ratio in hoc tantùm discursu doctrinam, quam alibi semper Christus tam clarè proponere consuevit, nempe necessitatem fidei, involvendi tantis ambagibus. Non igitur prudenter Christus fecisset, si necessitatem fidei, quæ nil continet occultandi mysterii, sub tantis involucris hac vice occultasset; & sic rectè concluditur, sensum eorum verborum non esse de manducatione spirituali tantùm, sed etiam reali. Simili modo redargui possunt quidam Theologi & Concionatores, qui ex Scriptura & SS. Patribus nonnunquam graviter inculcant paucitatem electorum, severitatem divinorum judiciorum, & obligationes sanctissimas Christianismi; interim tamen per alia media facillima omnibus porta latissima aperiunt cœlum, & sic suis generalibus exaggerationibus nudum aerem diverberant. hi moneri possent, ut Evangelium & SS.Patres valdè severos sic explicent, ne reddantur ridiculi.

§. 5.

De sensu verborum, inquantum desumitur à subjecta materia.

1 P*Ro illo sensu stat præsumptio, quem obvia objecti proprietates & circumstantia faciliùs ingenerant.* v. g. dicit Evangelium: Verbum caro factum est. Si considerentur præcisè verba, possent intelligi de mutatione substantiali vel Divinitatis in carnem,

nem, vel carnis in Divinitatem. Si autem considerentur obviæ proprietates & circumstantiæ in Cristo, clarum erit, naturam dinam, & naturam humanam mansisse integram; adeoque sensum tantùm est: quòd Verbum assumpserit naturam humanam.

2. *Propositio significat rem in eo statu, in quo omnibus occurrit & obvia est.* v.g. dicimus ad B. Virginem. *Vita, dulcedo, & spes nostra salve.* Si verba inspiciantur sola, scandalizabitur profanus & hæreticus, dicens: solum Christum ac Deum esse vitam nostram. Si verò inspiciat sensum horum verborum ex subjecta materia, videbit id significari, quod in objecto obvium ac omnibus notum est; nempe quòd B.Virgo causaliter per maternitatem, & meritoriè per intercessionem suam sit vita nostra. Verba enim eadem sequuntur in significando modum concipiendi; conceptus autem nostri sequuntur statum objecti obvium.

3. *Omnis verborum significatio sequitur modum objecti obvium.* v.g. dicimus in Romana Ecclesia. *Adoramus sanctissimam crucem.* Scandalizatur hæreticus, dicens, lignum non esse adorandum. Videamus ergo, qualis sit sensus horum verborum? Sed priùs videamus, qualis sit status obvius objecti. In objecto reperimus lignum, & repræsentationem Passionis Dominicæ. Actualem consideratioẽ hujus veritatis possumus testari signo externo vel genuflexione erga crucem, vel capitis detectione, vel osculo. Hæc externa signa possunt propterea dirigi in crucem, ut protestemur, crucem, & non aliam rem esse rememorativum dulcis passionis; potest etiam propterea hoc rememorativum esse objectum amoris, æstimationis, & contemplationis fixissimæ, sicut aliud amici memoriale. Si ergo hæc omnia intelligamus nomine ado-

adorationis, & nomine cultus, non erramus, Sed errant Hæretici, qui non intelligunt, eadem nomina, & eadem signa externa esse signa diversissimorum conceptuum pro diversitate subjectæ materiæ; sicut etiam in exercitio militari Gallico idem pulsus tympani est signum diversissimarum actionum, primis quidem ut retrocedant, secundis ut succedant; aliquibus ut sclopetum onerent; aliis, ut illud purgent. Miserrimi ingenii est, capere non posse, genuflexionem & adorationem posse esse signa diversarum affectionum animi in spiritu & veritate.

3. *In omni quæstione omnes conclusiones, probationes, objectiones, & solutiones intelligi debent in eo sensu, qui congruit meliùs ad subjectam materiam, & punctum controversiæ.* quia prudens author ubique censetur respicere ad scopum & cardinem rei. v. gr. D. Paulus in quavis propemodum Epistola pro scopo habet celebrem aliquam controversiam, in ordine ad quam plures difficiles textus explicari debent. Sic in Epistola contra judæos, qui gentibus volebant imponere jugum legis. in ordine ad hanc materiam dicit: *Judico hominem justificari sine operibus legis per fidem.* quæ dum Lutherus intelligit generaliter de omnibus bonis operibus etiam Christianæ legis, impiè cum suis errat.

4. *Omnis quæstio præsumitur in eo sensu tractari, in quo consuevit & debuit tractari.* v. gr. definit Concilium Tridentinum Sess. 4. Editionem Bibliæ Vulgatam pro authentica habendam: scandalizantur Hæretici, dicentes: Vulgatam à textu originali in multis recedere. hi verò, ut aliàs sæpissimè errant, non intelligentes hunc terminum: *Authentica.* nec quæstionis statum. Non enim id significat, quòd Vulgata in omnibus sit conformis

tex-

textui originali: sed quòd in usu Ecclesiæ publicè adhiberi debeat, permissa Doctoribus & Concionatoribus licentia, Vulgatam semper explicandi juxta textum originalem, vel etiam annotandi diversitatem textus originalis; prout videri potest in Menchio. Itaque Hæretici deberent priùs intelligere statum quæstionis, ut intelligerent terminos Ecclesiæ, usurpatos utique in eo sensu, qui respondet ad statum quæstionis communiter receptum.

5. *Nullus author præsumitur voluisse respicere ad illa objecta, quorum aliàs in natura nullum reperitur vestigium.* ratio est, quia prudens scriptor non loquitur de rebus incognitis, nisi quarum aut tradat, aut supponat claram notionem. v. g. quæritur, an Aristoteteles voluerit per suam materiam primam aliquid intelligere corporeum, quod nullas omnino habeat dimensiones etiam interminatas? id verò supponendum non est, quia nec natura, nec Aristoteles talis rei uspiam tradit claram notionem, nec etiam reperitur ejusmodi rei uspiam vestigium, ut Aristoteles indè ideam sumere potuisset, aut occasionem cogitandi.

6. *Pro illo sensu stat præsumptio, in quo relucet omnium proprietatum ac circumstantiarum in objecto obviarum ex reperibilibus connexio ad invicem.* v. g. in scripturis multa tribuuntur Deo, quæ debent explicari juxta naturam subjectæ materiæ aliundè notam. v.g. dicitur Deus videre, audire, odorare, ambulare, loqui, sedere; indurare cor Pharaonis, omnia mala facere in civitate &c. hæc omnia haud dubiè sic explicanda sunt, ut optima perfectionum divinarum, quas aliundè nobis & authori Scripturæ notas fuisse supponimus, ad invicem appareat connexio, ut nempe nil immen-

ſitas deroget bonitati Dei ſe accommodantis humanæ exilitati, nec juſtitia quidquam, patiatur à miſericordia & ſapientia, aut ſanctitate Dei.

7. *Termini cujuslibet artis aut diſciplinæ in ſenſu intra peritos illius artis recepto intelligi debent.* verb. gr. dum dicimus, quòd Sacramenta cauſent gratiam ex *opere operato*, quòd *infundantur* habitus virtutum, quòd *imprimatur* character animæ &c. deberent Hæretici conſulere noſtros Theologos, non ſua lexica.

8. *Objecta, quæ recipiunt diverſas notiones, non præſumuntur in omnibus hominibus habere easdem notiones ſub iiſdem nominibus.* v. gr. dicitur Petrus eſſe vir doctus, prudens &c. quia autem doctrina & prudentia habent magnam latitudinem, quam ſuo quiſque pede dimetitur, non eſt præſumendum, quòd ii, qui hoc dicunt vel audiunt, omnes habeant eandem notionem. Itaque in ſimilibus reſpiciendum eſt ad circumſtantias objecti, ut intelligamus, qualem menſuram prudentiæ, vel doctrinæ nobis inſinuare voluerit propoſitio. Idem contingit in omnibus rebus, quæ augeri vel minui poſſunt, aut quæ habent multiplices partes.

§. VI.

De ſenſu axiomatum, definitionum, diviſionum, Inductionum, Enthymematum, integrorum Diſcurſuum, ac Syſtematum.

1 Axiomata tantùm urgeri poſſunt in ſenſu aliundè evidenti. Nullam autem habent vim probandi in ſenſu aliundè dubio, obſcuro, aut controverſo. ratio eſt, quia axiomata vocantur veritates univerſaliter receptæ;

ceptæ;

ceptæ; non est autem verosimile, propositionem aliquam fuisse universaliter receptam in sensu aliundè obscuro, aut controverso. v.g. est Axioma. *Qualis est causa, talis est effectus; & vicissim: Qualis est effectus, talis est causa*. Hoc non obstante Thomistæ admittunt, substantiam posse produci ab accidentibus. Itaque Thomistis non est evidens, requiri æquales perfectiones & naturam univocam inter causam & effectum; ergo Thomistæ in hoc sensu non admittent axioma; adeoque nec erit in hoc sensu axioma; quia axioma est propositio universaliter recepta, quatenus est recepta.

2. *Definitiones rerum simplicium tantùm habendę sunt pro definitionibus nominis*. v. gr. definiatur lux, albedo, sonus, existentia, seu ratio entis. Hæc entia non sunt aliquod compositum ex pluribus partibus, seorsim cognitis, quale compositum est domus, homo, leo &c. in his enim, si quis seorsim cognovisset partes, per compositionem partium explicaretur & intelligeretur totum: Sed lux, albedo &c. non habent tales partes, adeoque vel per experientiam tota simul intelliguntur, vel omnino non intelliguntur, si per experientiam nota non sunt. Si cœco à nativitate mille faciam definitiones albedinis, frustra laboro. Itaque quando definio albedinem, & similia objecta simplicia, nil aliud facio, quàm recenseam illas circumstantias, in quibus experimur illud, quod vocamus albedinem. verb. gr. dicendo: Albedo est color disgregativus visus. id est, ille color, qui visum dissipat, vocatur albedo.

3. *Definitio, de qua non constat, quòd author eam vendere velit pro essentiali, tantùm habenda est pro descriptiva*. quia plerumque authoribus satis est, si rem defi-

nitam distinguant à rebus non definitis per unam aliquam proprietatem rei attentione dignam. verb. gr. definiuntur à Theologis Sacramenta, virtutes, vitia; à Juristis contractus & actiones, à Logico termini, à Philosopho corpora &c. qui contentiosi sunt, impugnant definitiones, quòd accuratæ non sint. hi Scire deberent, tales definitiones plerumque esse descriptivas; & unius rei dari posse plures definitiones circumscriptivas, quarum una non sit notabiliter melior altera. verb. gr. aliquis definit iram; *quòd sit inordinata appetitio injurias proprias ulciscendi.* Alius eam definit: Quòd sit inordinatus appetitus vindictæ. Alius iterùm: Quòd sit vehemens motus animi propulsandi mali. Denique. Quòd sit inordinata accensio sanguinis circa cor propter ea, quæ contra palatum nostrum eveniunt. Quis, nisi imperitus multùm litiget de præferibilitate unius harum dafinitionum suprà aliam, cùm quælibet harum possit servire ad authoris propositum præ alia?

4. *Divisiones, & inductiones non sunt urgendæ tanquam adæquatæ.* verb. gr. S. Paulus Coloss. 1. facit divisionem Angelorum, dicens: *Sive throni, sive principatus, sive dominationes, sive potestates.* Imperitus foret, qui diceret, tantùm dari quatuor choros Angelorum, eò quod hæc divisio sit adæquata, cùm in aliis locis Scripturæ recenseantur alii adhuc ordines Angelorum. Idem Ephes. 3. enumerat distributiones donorum Spiritus Sancti, dicens: Dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores. Econtrà 1. Cor. 12. facit aliam divisionem, dicens: Posuit in Ecclesia primùm Apostolos,

los, secundò Prophetas; tertiò Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum; opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. si quis vellet has divisiones ambas habere pro adæquatis & accuratis, haud dubiè erraret. Itaque divisionibus eosque utimur, quousque serviunt ad scopum sermonis; easque solas recensere solemus partes, quarum distincta expressio servit pro materia discursus. Accuratæ verò divisiones & inductiones in solis scriptis Scholasticorum exigi, & quæri debent.

5. *Quando in aliquo authore inter se pugnare videntur principia, & conclusiones, quæ deducuntur ex principiis; præsumendum est, authorem potiùs velle insistere principiis, quàm conclusionibus.* quia principia plerumque creduntur certiora esse & firmiora conclusionibus. verb. gr. Origenes sic discurrit: Animæ in humanis corporibus non subjectæ forent tot miseriis, nisi in pœnam alicujus peccati; ergo jam peccarunt animæ humanæ ante ingressum in corpora humana. Hæc conclusio falsa est, antecedens verò & principium verum est. Itaque si Origeni alterutrum retractandum foret, præsumendum est, eum potiùs retractaturum consequens, quàm antecedens, & sic ex parte antecedentis pro dogmate Catholico in confirmationem adduci potest. Simile contingit, quando Cicero dicit: Datur libertas; ergo non datur Providentia. Vel quando Hæreticus dicit: Datur præmotio Dei & gratia ad omnes actus; ergo non datur libertas; omnis hi firmiùs censentur velle insistere suis principiis & antecedenti, quàm consequenti, & corollarii..

6. *Nullus author præsumitur intendere aliam suę doctrinæ sequelam, nisi quam actu exprimit.* Ratio est, quia si sunt sequelæ ordinariæ, obviæ, & levis momenti, non erat necesse, ut eas author doceret, aut docere intenderet. Si autem sunt sequelæ prorsus extraordinariæ, & difficiles, vel cogitavit author de talibus sequelis, vel non? si cogitavit? tunc saltem eas insinuaret, vel caveret, vel extenuaret. Si de iis non cogitavit, tunc nec eas intendit. verb. gr. ante aliquos annos Wolfius defendit in Universitate Hallensi Systema Leubnizianum Harmoniæ præstabilitæ, vi cujus Deus ex prævisione determinationum voluntatis liberarum per scientiam mediam sic instruxit machinam mundi & humani corporis, ut omnes motus corporis consequerentur, quos vult anima. Addidit Wolfius reliqua Systematis Leubniziani supposita. Reclamarunt reliqui Professores Hallenses, & imputarunt Wolfio, quòd duceret ad Atheismum, eumque intenderet. Hoc nimium erat; aliud enim erat, quod ex Systemate Leubniziano prona sit ad Atheismum via. Aliud, quòd illud systema à peritioribus sine Atheismo defendendi non posset, aut quòd omnino intenderetur à Wolfio. Illud probabile videtur, hoc verò non verosimile.

7. *Nullus author præsumitur cogitare de aliis suæ doctrinę sequelis, nisi ordinariis, & cuivis statim primo aspectu obviis.* Ratio est, quia nihil præsumitur, nisi quod facile ac pronum est fieri. v. gr. S. Augustinus scripsit de necessitate gratiæ ad omnes actus meritorios. Monachi Adrumetini inde concluserunt, non esse ampliùs admonendos ac puniendos delinquentes, sed

ſed eos relinquendos gratiæ ; idque crediderunt non ſolùm ex doctrina S. Auguſtini conſequi, ſed & ab eo intendi. Revera autem D. Auguſtinus hanc ſequelam nec prævidit, aliàs præcaviſſet; nec intendit, aliàs hos Monachos non increpaſſet. Sic etiam, quando S. Cyprianus inſultat Stephano Romano Pontifici, videtur conſequi, talem modum loquendi & inſultandi non provenire ab ingenio agnoſcente Romanum Pontificem pro Duce & Doctore Eccleſiæ: Sed ex aliis operibus S. Cypriani conſtat, eum hoc loco non cogitaſſe de hac ſequela, multò minus intendiſſe. Itaque in ſimilibus licet rejicere doctrinam Authorum, tanquam fontes errorum; ſed non licet malignè interpretari mentem Authorum, niſi jam aliàs probata fuerit eorum maligna intentio, & vitæ improbitas.

8. *Integra ſyſtemata per paucas propoſitiones, quæ omnes ſyſtematis partes exhauriunt, explicari debent.* verb. gr. quæritur, quale ſyſtema doctrinæ D. Paulus habuerit in Epiſtola ad Romanos, S. Auguſtinus de gratia, D. Thomas in Philoſophia? itaque conficienda eſt ſynopſis totius Epiſtolæ; ſi iſta ſynopſis planam, ac ſolidam reddit connexionem omnium verſuum illius epiſtolæ, ſignum eſt, ſenſum totius Epiſtolæ per eam ſynopſin penitus exhauſtum eſſe. Si verò per eam ſynopſin non redditur ratio, cur D. Paulus in hoc verſu ſic fuerit locutus de lege, cur alibi ſic de fide, cur alibi ſic de prædeſtinatione & gratia &c. ſignum eſt, me per eam ſynopſin nondum attigiſſe ſenſum genuinum D. Pauli. Hæreticus verb. gratia diceret, hoc eſſe Syſtema D. Pauli; ut omnia dependeant bona, & mala ab abſoluta prædeſtinatio-

ne vel reprobatione; indè fieri, ut aliqui consequantur gratiam, semper efficacem; alii nullam; gratiam nemini concedi, nisi credenti in Christum: & hinc fidem esse primam gratiam; reliqua omnia opera, etiam legis, esse peccata, si sunt extra fidem; fidem autem nunquam esse sine charitate. Sic Lutherus explicaret Systema D. Pauli, sic Quesnellus. At verò hæ paucæ propositiones non exhauriunt omnes partes Epistolæ Paulinæ. si enim verb. gratia fides est prima gratia, & nunquam sine charitate, cur D. Paulus dicit Philosophos inexcusabiles, quòd, ubi Deum ex ductu luminis naturalis agnoverunt, eum non tanquam Deum glorificaverint? cur dicit, etiam Gentibus inscriptam esse legem naturæ? cur dicit: Gloria & pax omni operanti bonum, Judæo primùm & Græco? Cur dicit: Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea facere, quæ sunt legis? Similia in Epistola Paulina reperiuntur plurima, quæ per illam synopsin Lutheranam & Quesnellianam via plana explicari non possunt. Itaque in ea synopsi non attingitur nec exhauritur sensus Paulini Systematis.

9. *Quando quęritur, utrùm duo Authores quoad sensum Doctrinę conveniant, non solùm attendendum est ad conclusiones, sed potissimùm ad principia, ad corollaria, ad objectiones & solutiones objectionum, ac denique ad principia extrinseca, dispositionem animi, & Providentiam Dei assistentem nonnullis Scriptoribus.* v.g. quæritur an Quesnellus reipsa idem doceat, quod Lutherus; an nonnulli ex imperitioribus Thomistis quoad sensum verborum conveniant quoad prædeterminationem & gratiam cum Jansenistis, & Calvino, an primitiva Ecclesia

circa

circa Euchariſtiam & Sacrificium Miſſæ conveniat cum moderna? in tali quęſtione conſiderandum eſt qualia Queſnellus, Lutherus, Thomiſtæ tales, Janſeniſtæ, & Hæretici habeant principia, quales adhibeant reſponſiones, &c. ſi in omnibus conveniunt, quis dubitet eandem eſſe doctrinam? aut ſi fortè in concluſione & adjunctis quoad terminos diſconveniunt, ſed tamen altera comparationis pars abſque præjudicio ſuæ doctrinæ uti poſſet iiſdem terminis, cur non convenire dicendi ſint? verb. grat. ſi & Janſenius & Calvinus poteſt ſic loqui, dari libertatem à neceſſitate, & hominem ſtante præmotione Dei eſſe liberum ad oppoſitum in ſenſu diviſo, non autem in ſenſu compoſito, cur non conveniant cum uno vel altero imperito Thomiſta, qui de reliquo eadem admittit principia, quæ Janſenius aut Calvinus? Similiter, ſi agnoſco in Primativa & Moderna Eccleſia circa Euchariſtiam eandem æſtimationem, quòd ſit vertex & res ſumma totius religionis noſtrę, ſi video, quòd habitum pro incomprehenſibili myſterio, ſi ſemper ingentis peccati rei agniti ſunt, qui in ſtatu peccati gravis ut aliàs irreverenter acceſſerunt, ſi denique agnoſco eandem directricem Eccleſię Providentiam maximè circa precipuum articulum fidei, quis dubitet ſenſum doctrinæ veteris in Patribus, & modernę in Scholaſticis eundem eſſe?

§ VII.

De sensu proprio, primario, ac secundario propositionum.

1. IN *tantum sensus propositionis dicitur esse proprius, inquantum est usitatus apud eos, ad quos propositio dirigitur.* v. g. in Scriptura multi continentur idiotismi, qui apud Judæos propriissimè significant, in aliis linguis & Nationibus essent locutiones impropriæ; v. g. quando Hebræi volunt ponere superlativum, sæpe repetunt verbum; quale est: Morte morieris, vindicans vindicabo, currens cucurrit &c. id est, valde cucurrit, severè vindicabo, certè morieris.

2. *Ille sensus, qui aliquando fuit proprius propositioni, præsumitur semper manere proprius.* v. g. τὸ *adorare*, aliquando Veteri Testamento propriè loquendo significavit quemcunque cultum externum, ac respectivum. v. g. Gen. 49. adorabunt te filii patris tui. 1. Paralip. 21. adoravit eum pronus in terram. Censendum ergo est, hunc terminum eandem significationem retinuisse in novo testamento, si aliquando diceremur adorare Sanctos, & Crucem Domini.

3. *Ille sensus propositioni est proprius, quem homines similis cum authore conditionis communiter verbo subjiciunt.* v. g. solent Prophetæ uti his terminis: *Hæc dicit Dominus.* Apud alios homines qui diceret: *Hæc dicit Christus.* Propriè sensus esset; Deum, ac Chrisstum vel scripto, vel manifesta revelatione aliquid mandasse. Sed apud Prophetas plerumque etiam propriè solùm significat inspirationem internam. Similiter quando Philosophus dicit: Calorem fornacis Babylonicæ fuisse in septimo gradu; homo in populo cogi-

cogitaret, non fuisse adeò magnum, cùm tamen apud Philosophos ille gradus septimus sit maximus.

4. *Ille sensus est propositioni proprius, quem Interpretes indifferentes communiter eidem subjiciunt.* quia præsumendum est, sic receptam fuisse à majori parte Interpretum propositionem, prout erat menti obvia. Hinc etiam observo, semper propositiones Scripturæ prævaluisse in Ecclesia in sensu obvio. verb. grat. propositio Christi instituentis Eucharistiam: Hoc est corpus meum, sine dubio in sensu obvio præfert realem præsentiam, indè factum, ut semper hic sensus tandem prævaluerit in Ecclesia, licèt ab uno vel altero alius sensus iisdem tributus sit. Quia autem hic sensus prævaluit, eoipso pro sensu proprio haberi debet; cùm immediatè significatio verborum ex voluntate hominum pendeat, quæ semper præsumitur fuisse eadem in avis & nepotibus.

5. *In illo sensu propriè accipienda est propositio, in quo illam prima fronte statim simpliciter concedit vel negat adversarius.* Hæc regula utilis est in disputationibus, in his enim textus Patrum vel Philosophorum, vel Scripturæ, ex quibus sumimus probationem, afferendi sunt sine ulla citatione, sic ut adversarius putare possit, eam propositionem esse nostram, ac nostra verba. Si dein adversarius eam propositionem simpliciter sine ulla distinctione neget, signum est, quòd propositio, adeoque etiam authoritas Patrum vel Scripturæ, in sensu obvio & proprio illi sit contraria, & sic jam habetur intentum; nempe, quòd textus faciat præsumptionem pro argumentante, cùm semper præsumptio sit pro sensu obvio & proprio. v. g. dicit aliquis; colores noctu diuque esse permanentes in objectis; ego autem vellem probare, quòd

colores non sint aliquid permanens, sed cum luce Solis primùm objectis adveniant. Tunc possem sic argumentari: Quod abit & redit cum Sole, non est aliquid permanens: Sed color abit & redit cum Sole; ergo. Si adversarius negat minorem, dicam: hanc propositionem esse propè in terminis propositionem Ecclesiæ, dum in Breviario canit: *Rebusque jam color redit vultu nitentis sideris*. Si dein adversarius primùm velit distinguere, ac contendere, alium esse sensum hujus propositionis, quæram, an alius sensus, quem conatur adstruere, sit obvius & proprius, vel non? Si dicit, non esse obvium & proprium; ergo jam pro me stat præsumptio ex sensu obvio & proprio propositionis. Si verò dicat; illum alium sensum esse proprium; dicam: cur ergo negaverit simpliciter propositionem, quæ in illo suo sensu, ut jactat, obvio & proprio vera est?

6. *Ille sensus non potest esse proprius propositioni, quo stante adhuc propositioni affirmativæ posset substitui negativa, aut vicissim.* Non enim possunt duæ contradictoriæ propositiones esse veræ in sensu proprio. verb. gr. dicunt Lutherani, sensum hujus propositionis Eucharisticæ. *Hoc est corpus meum*, esse istum: sub hoc pane proximè sub comestione latebit corpus meum: Vel alii Hæretici: hoc est figura mei corporis. Si autem hic, vel alius similis erroneus sensus esse proprius ac obvius eorum verborum, potuisset etiam Christus propriissimè dicere: *Hoc non est corpus meum*; sicut possum propriissimè dicere, hedera non est vinum. dolium non est cerevisia, quæ continetur in dolio.

7. *Ille sensus propriè non convenit verbo, qui potest exprimi alio verbo proprio.* v.g. dicunt Lutherani, fidei nomen propriè significare fiduciam in Deum; sed hoc verum non

est,

est, quia licèt nonnunquam sumatur pro actu fiduciæ, non tamen hoc significat in rigore & propriè quia ille actus fiduciæ habet suum nomen proprium, τὸ *fiducia*.

8. *Ille sensus non convenit verbis in sensu proprio, qui potuisset exprimi verbis longè clarioribus, propriis, ac cuivis obviis.* v. g. dicunt Lutherani sensum verborum Christi: *Hoc est corpus meum*, esse hunc: *sub hoc est corpus meum*. Sed hic sensus potuisset facillimè sine ullo motivo retrahente claris verbis exprimi, dicendo: *Sub hoc pane latet corpus meum*. Hunc ergo sensum Christus non intendit; quia nemo censetur studiosè velle uti verbis obscuris, dum potest uti claris.

9. *Nulla locutio in scripturis aut Patribus, aut aliis Doctoribus censeri debet tropica, nisi tropus sit audienti per se sensibilis & manifestus.* v. g. si dicerem: *Prata rident*, omnes intelligunt me loqui metaphoricè, quia risus non potest propriè convenire agris. Similiter quando dico: *Petra erat Christus*; vel: *Leo de tribu Juda*. omnes intelligunt hoc metaphoricè dictum; quia mens auditorum nunquam fuit specialiter vel per circumstantias vel per alia verba revocata ad proprietatem verborum. Sed quando Christus dicit: *Ego sum verè cibus*. Quando dicitur: *Qui indignè manducat, judicium manducat*. Homines non possunt esse certi, quòd sit locutio tropica. Similiter quando dicitur: *Tota urbs victori obviam venit*. Sensibilis est Auxesis, & omnes intelligunt, quòd sit ementiens superjectio; quando verò dicitur: angustam esse viam ad cœlum, tantùm quasi reliquias in vindemia ex Israele salvos fieri, ex nullo capite nobis constare potest, quòd sit Tropus, & Auxesis, ac

Exag-

Exaggeratio; igitur ista in sensu proprio, prout jacent, intelligenda sunt. & universim etiam in SS. Patribus nunquam dicendum est, quòd loquantur per Exaggerationem, si auditores ex circumstantiis intelligere possint, hoc esse dictum per Exaggerationem. Omnis enim Tropus & Exaggeratio, quæ sensibilis non est, sicut restrictio mentalis, mendacium est.

10. *Quando alia est significatio verbi ex institutione, alia ex consuetudine hominum, stat præsumptio pro posteriore*. v.g. Papa ex sua institutione significat quemcunque Episcopum; nunc verò usurpatur tantùm pro summo Pontifice; & in hoc sensu nunc usurpatum à quovis præsumitur. Vel: *Præpositus*, ex sua institutione grammaticali significat quemcunque, qui alteri proponitur vel rei vel personæ; nunc verò ex consuetudine significat hominem in dignitate: simile est de verbo, *Imperator*, quod ex sua institutione Belli Ducem significat.

11. *Quando Author sæpius sumit verbum in sensu improprio, quàm proprio, præsumptio potiùs stat pro sensu improprio respectu illius Authoris*. v.g. S. Augustinus plerumque per nomen *charitatis* intelligit quemcunque actum voluntatis, inquantum tendit per appetitum in bonum. Quandoque ergo dicit, quòd sine charitate Dei omnia sint peccata, & quòd peccator non justificetur, quin habeat charitatem, præsumendum est, eum non loqui de alio actu charitatis, quàm eo, quo quis appetit Deum, tanquam suum bonum & beatitudinem, quod fit in omni proposito serviendi Deo modis illi placitis, ut quis salvus fiat.

12. *Quando aliunde morali certitudine constat, verbum hic & nunc non posse sumi in sensu proprio, stat potiùs præsumptio pro sensu improprio*. v.g. dicitur in Scriptura: *Vidit Deus*, am-

ambulavit. Deus, sedit Deus, Christus est ad dexteram patris aliundè constat; Deo non convenire situm, & membra; ergo censendum est, hæc sumi in sensu improprio. Dixi autem, requiriri certitudinem moralem in oppositum. si enim sufficeret probabilitas, tunc per probabilitatem petitam ex ratione tolleretur probabilitas, ac præsumptio pro proprietate verborum, quod non est conveniens, eo quòd proprietas verborum certior sit, quàm alia quævis probabilitas. Et supposito, quòd essent æqualis probabilitatis, tunc ad summum redderetur quæstio dubia, ob utrinque æquales præsumptiones.

13. *Derivativa & etymologiæ non assequuntur sensum proprium etymologati primarii.* v. g. civis, civitas, civilis, derivativa sunt, nec tamen omnes cives civiles, nec omnis civis Romanus in urbe, nec quisquis in civitate est, eo ipso civis est. Itaque derivatio nominum non est derivatio proprietatum; & bene distingui debet id, à quo significatio translata est, & id ad quod significandum translatum est. Homo ab humo dicitur; non tamen humum, sed cœlum spectet, nec quæ terrena ac humilia sapiat, sed cœlestia petat.

14. *Propositiones Doctorum in alio sensu, quàm primario urgendæ non sunt, quando habent primarium.* Propositiones enim ab hominibus editæ non solent habere plures sensus, quàm unum, eo quòd homo ad plura intentus de facili esse non possit. Aliud est dicendum de Scriptura, in qua Spiritus Sanctus censetur prævidisse adeòque etiam intendisse omnes sensus possibiles tam litterales, quàm tropicos, & morales, qui textui tribui possunt ab humano ingenio. sed hoc de textibus Doctorum dici non debet, qui, si aliquando unum determinatum sensum receperint, ad alium extendi non debent. verb. gratia do-

cent SS. Patres, Incarnationem esse *incomprehensibile & ineffabile* mysterium. Primariò intendunt SS. Patres, quòd nec ejus natura perfectè comprehendi, nec ejus existentia ratione deprehendi possit. Qui autem plus volunt, ut nec probabiliter ejus possibilitas ab humano intellectu cognosci possit; dicunt, hos textus Patrum posse etiam intelligi generaliter de omni incognoscibilitate; eo ipso affingunt his Patrum textibus duplicem sensum, unum primarium, in quo debent intelligi; alterum secundarium, in quo possunt intelligi; illum priorem sensum necessariò Patres debuerunt intendere; hunc alterum potuerunt intendere. Dico: hunc alterum sensum possibilem non sufficere pro formando argumento; quia sola possibilitas non infert actum.

15. *Omnis tamen propositio præter sensum primarium verborum potest simul recipere sensum secundarium circumstantiarum.* in tali enim casu non tàm propositioni tribuitur duplex sensus, quàm verbis unus, & alter circumstantiis. v. g. si herus iratus servo clamet: *Venit tandem.* Ea propositio vi verborum significat mandatum de adventu; vi circumstantiarum significat iram Domini.

16. *Quando circumstantiæ propositionis sunt manifestæ ac obviæ, ex quibus ea falsa aut scandalosa redditur, tunc rectè propositio in sensu obvio falsa, aut scandalosa &c.* dicitur, quamvis tantùm sit falsa aut scandalosa in sensu secundario. verb. grat. Propositio. 2. Quesnelli est: *In vanum Domine præcipis, si tu ipse non das, quod præcipis.* Hæc propositio, ut jacet, potest habere sensum verum vi verborum. quia tamen ex circumstantiis ac contextu aliarum propositionum simul damnatarum patet, Quesnellum nullam admittere gratiam sufficientem ad implenda mandata, patet

patet sensum esse hunc: *In vanum Domine præcipis, si u non das per gratiam efficacem, quod præcipis*. Hic sensus erroneus ex circumstantiis obvius est; adeoque etiam propositio in sensu obvio erronea est. Cæterùm, qualis propositioni ex circumstantiis sensus secundarius conveniat, dependet ex consuetudine hominum, quod enim alii homines in similibus circumstantiis solent cogitare, inferre, concludere; id censetur pertinere ad sensum secundarium propositionis.

§. VIII.

De sensu universali, particulari, limitato, illimitato, absoluto & conditionato propositionum.

1. *Subjectum propositionis indefinitæ in materia contingente præsumitur habere sensum particularem*. verb. gratia, Homo currit. sensus præsumitur esse, quòd aliquis homo currat; non quòd omnis homo currat.

2. *Subjectum propositionis indefinitæ in materia necessaria, aut in dogmaticis præsumitur habere sensum universalem*. verb. grat. homo est animal rationale. Sensus est: Omnis homo est animal rationale. Vel si dico: Peccatum mortale est infinitæ malitiæ. Sensus est: Omne peccatum est talis malitiæ.

3. *Prædicatum propositionis affirmativæ semper habet sensum particularem disjunctivum*. Prædicatum verò propositionis negativæ semper habet sensum universalem distributivum. verb. grat. Omnis homo est animal. Sensus est: est aliquod animal, vel rationale vel irrationale. Aut: nullus lapis est animal. sensus

est:

est: nec rationale, nec irrationale; sed nullum.

4. *Nulla præsumitur propositioni convenire universalitas, nisi ad quam Authori respicere pronum erat.* v. grat dicit S. Paulus: *Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ JESU Christi.* Haud dubiè hìc Apostolus non respiciebat ad alios Coapostolos, & Episcopos, & Clericos, & Christianos fervidos; sed ad communem modum vivendi, & turbam. nec enim congrueret veritati, & subjectæ materiæ, nec conveniret modestiæ Pauli.

5. *Talis præsumitur propositioni convenire universalitas, ad quam solent respicere ii, ad quos propositio dirigitur,* v. g. Joa. 12. dicitur: *Totus mundus post eum abiit.* Qui hoc audierunt, facilè intellexerunt, sermonem tantùm esse de populo Judaico, eoque solùm quoad magnam partem: itaque & in hoc sensu accipienda est propositio.

6. *Hinc propositioni non censetur convenire ea universalitas, quæ difficulter occurrit loquenti & audienti:* quia nunquam præsumptio stat pro rebus extraordinariis; sed mens solùm respicere solet ad casus ordinarios, & objecta obvia ac ordinaria. v. g. præcipit Assuerus. *Nullus nisi vocatus in conspectum Regis veniat.* Sed hac lege generali non respexit ad casum extraodinarium, in quo aliàs periclitaretur sua vel suorum salus; immò verò nec omnes comprehendit ea lege, prout ad Reginam fatetur: *Non pro te* sed pro omnibus est hæc lex. hinc etiam apud Theologos, & Juristas regula est: Legislatorem in sua lege generali non comprehendere eos casus extraordinarios, ad quos si respexisset, non censeretur extendere legem. v. g. datur lex: *Diem Sabbati sanctifices.* sed Machabœi bene explicant eam legem generalem, ut non comprehendatur universali lege casus, quo aliàs tota gens obsessa,
ab,

ab hostibus, nisi se defenderet die Sabbati, periclitaretur.

7. *Propositio Generalis non debet restringi, nisi inquantum datur necessitas restringendi.* v. gr. dicit Scriptura: *Omnes peccaverunt in Adamo.* Cogit quidem nos necessitas excipiendi Christum, & B. Virginem; sed ulterius propositio restringi non debet. Simile est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest introire in Regnum Dei. Propositio generalis etiam ad parvulos extenditur; quia ut excipiantur, nulla cogit necessitas ex authoritate, vel sensu Ecclesiæ, vel ex ratione.

8. *Veritas propositionis generalis non tollitur per exceptionem particularem.* v. gr. si quis diceret: Non est verum, quòd *omnes peccaverint in Adamo* quia B. Virgo in illo non peccavit, nec in eo mortua est; talis rejiceretur ab omnibus quia sensus & veritas propositionis universalis non se extendit ex intentione loquentis ad casum exceptum. Hæc regula bene notanda est contra quosdam contentiosos, & litigiosos homines, qui aliorum dicta ubivis impugnant, tanquam erronea, ob meras exceptiones particulares. v. gr. si dicas: Melius est subesse Principi docto, quàm indocto; & melius parere uni, quàm multis. statim talis aderit, & dicet: Hoc non sequitur, quia sæpe Princeps doctus, cùm fideret doctrinæ suæ, & ingenio, populum in hæreses, aut ruinam impulit. Hi tales scire deberent, propositiones tales generales indefinitas versari circa ea, quæ frequentiùs contingunt: poterunt ergo per modum discursus casus contrarios proponere, sed non decet ex casibus minus frequentibus contendere adversus veritates, quæ dicuntur ex eo, quod communiter contingit.

9. *Propositio illimitata censenda est fuisse ab Authore.*

Authore limitata ad eas conditiones limitantes, ad quas Author de facili potuit & debuit respicere. v. g. docet aliquis in Thesi illimitatè. *licet sequi sententiam æquè probabilem relicta tutiore.* si dein vel in annotandis, vel in explicatione, vel in solutione objectionum explicet, qualis debeat esse probabilitas, quale debuerit præcessisse examen & inquisitio de veritate, & quale debeat esse examen reflexum, conclusio sub his limitationibus & conditionibus intelligi debet.

10. *Quævis propositio censetur esse tacitè conditionata, aut limitata secundùm eas conditiones, quæ subjectæ materiç per se insunt.* verb. g. si dico: Præmotio Physica Thomistarum vel Prædestinationis decretum Calvinianum tollit libertatem, cuivis est evidens, hanc propositionem esse tacitè conditionatam, ut sensus sit. si datur præmotio, tunc tollit libertatem; similiter, quando quis dicit: Crastino ibo ad nundinas. per se imbibita est conditio, nisi intervenerit impedimentum. Item, promittit quis alteri mille aureos, tacitè inest conditio; nisi res deveniat ad eas circumstantias, pro quibus promissio vel contractus non obligat. Itaque conditiones & limitationes, quæ per se insunt, non debent exprimi, sed subintelligi. Per se autem insunt illæ conditiones, quæ aut semper insunt ex natura objecti vel consuetudine hominum, aut quæ prudenter debuerunt apponi ad evitandum malum vel errorem, sic ut facilè potuerint intelligi appositæ à viro prudente.

11. *Hinc Conditio, quæ de facili potest, aut communiter solet subintelligi, debet subintelligi.* Patet ex allato exemplo ituri ad nundinas.

12. *E contrà propositio absoluta non debet intelligi sub ea conditione, quæ loquenti difficulter occurrit,*

currit, aut quę est prorsus extraordinaria. v.g. Promittit quis amico, se illum scripturum hæredem, nulla apposita conditione. Dein testator levissima offensiuncula à testatorio offenditur; propterea revocat promissum, dicens: suam promissionem fuisse conditionatam, sub hac nempe conditione; *Nisi se offenderit*. quivis videt, conditionem ad quamvis levissimam offensiunculam non solere apponi, nec prudenter apponi; adeoque tanquam prorsus extraordinaria, nisi exprimatur, pro improbabili haberi debet.

13. *Quando propositioni nulla apponenda est expressa conditio, aut limitatio, inanis est propositionis distinctio.* v. g. dicat aliquis: Sol illuminat mundum. Si alter dein distinguat propositionem, dicens: De die, concedo. de nocte, nego. Hæc distinctio vana est, quia nullus unquam hanc propositionis limitationem exprimere vocare voluit, aut debuit, ut opus esset loquentem per distinctionem admonere de obligatione faciendæ limitationis.

§. IX.

De sensu propositionum, quæ important aliquam denominationem.

1. *Omnis denominatio importat subjectum & formam denominationis in statu omnibus obvio.* v.g. dicit D. Paulus: Ecclesia Sponsa Christi; Ecclesia columna & firmamentum veritatis; Ecclesia sancta & immaculata. Subjectum denominationis est Ecclesia, Forma denominans est dignitas Sponsæ, firmitas veritatis, sanctitas. Jam quæritur, utrùm hæ denominationes conveniant

Ecclesia

Ecclesiæ visibili, prout docent Catholici; an verò Ecclesiæ invisibili, prout docent Hæretici? haud dubiè conveniunt visibili. quando enim de re aliqua loquimur, loquimur de illa re, prout jam est nota audientibus, prout est omnium sensibus & mentibus obvia; rei in hoc obvio statu sumptæ tribuimus prædicata & formas denominationis, quascunque tribuimus. Si vellemus de re aliqua jam nota loqui secundùm alium statum sumpta, in quo nondum nota est, deberemus monere Auditores aut Lectores. Jam verò evidens est, nihil Christianis primis notius ac magis obvium fuisse, quàm Ecclesiam visibilem seu collectionem omnium fidelium in unam professionem fidei conspirantium. hæc enim collectio significabatur nomine Ecclesiæ in Veteri Testamento, & in novo omnibus aliis textibus non controversis, quomodo ergo fideles de alia Ecclesia cogitare, & formam denominationis ad aliud subjectum referre poterant, quàm ad Ecclesiam visibilem, nisi de alia Ecclesia admonerentur?

2. *Denominatio non potest tribui tali subjecto, cui forma denominationis in statu obvio sumpta non convenit.* v.g. volunt Heretici, denominationẽ Babylonis, & Meretricis magnę, quę reperitur in Apocalypsi, nulli alteri subjecto convenire, nisi Romanæ Ecclesiæ. Forma denominans ergo est, *Babylon*, *meretrix magna* Status obvius, in quo objiciuntur menti à Joanne, est, quòd sit *habitatio Dæmonum*, & *custodia omnis Spiritus immundi*, & *custodia omnis volucris immundę*. & *odibilis &c.* hic obvius status convenitne meliùs Ecclesiæ Romanæ, quàm Reipublicæ Romanæ Gentili? in Ecclesia Romana ejiciuntur ex obsessis corporibus dœmones, prout novissimè ex litteris Missionariorum Malabariæ evidenter de-

mon-

monstratur, & ex mille aliis Documentis constat: hìc sunt status religiosi, mortificatio corporis, jejunia, cultus Dei publicus solennissimus, cultus eorum Sanctorum, qui revera fuerunt amici Dei, ut sunt B. Virgo, & Apostoli, nulla publicè tolerantur lasciva spectacula, nulli permittuntur libri contra bonos mores, datur abundantia Doctorum, & Concionatorum ad bonos mores exhortantium, nihil denique occurrit, quod sit contra pietatem, aut rationem in aliqua hypothesi possibili Religionis veræ possibilis. Econtrà in Republica Romana Gentili dœmonia colebantur publicè, adorabantur Dii scelestissimi Bacchus, Venus, Mars &c. qui non poterant esse amici Dei summi; in spectaculis publicis omnia erant plena luxuria & homicidiis, in divinationibus erat mera superstitio, nullibi personabant laudes Dei, nullibi Sacerdotes prædicabant reformationem morum. Quis tantus miror mentem occupet, ut non palpet, gentilitati illi Romanæ convenire Babylonis & meretricis magnæ mysterium, non Romanę Ecclesiæ, legum probitate sanctissimæ?

3. *Forma denominationis tribuitur subjecto sub ea ratione, sub qua omnium facillimè illi potest tribui*. 2. Forma denominationis tribuitur subjecto ob causam notiorem & certiorem. 3. Forma denominationis tribuitur subjecto sub ea ratione, sub qua subjectum ad formam est magis dispositum. 4. Forma denominationis tribuitur subjecto sub ea ratione, sub qua forma aptior est ad sui receptionem. v. g. Christus dicitur passus; sub ratione tamen naturæ humanæ, non divinæ, quia sub hac ratione nulla est difficultas recipiendi denominationem. 2. Alexander denominatur Magnus, sub ratione Herois, quia notum est, ipsum fuisse magnum Heroem; non constat ipsum fuisse

fuisse magnum statura, aut magnum scientia. Itaque causa denominationis non est scientia; aut magnitudo staturæ, sed magnitudo virtutis bellicæ. 3. Homo denominatur mortalis non ratione animæ, sed ratione corporis, quia corpus ad corruptionem est magis dispositum. 4. Homo dicitur redemptus ratione animæ, quia redemptio magis potest recipi in anima, quàm corpore.

4. *Quando denominatio potest subjecto tribui ratione circumstantiarum, præsumitur eidem potiùs tribui ratione circumstantiarum, quàm ratione proprietatum*. quia circumstantiæ plerumque sunt notiores proprietatibus. Sic Scipio denominatur Africanus ob eversam Carthaginem; non ob patriam; notior enim est illa devastatio urbis, quàm patria viri unius.

5. *Universim ab eo fit denominatio, quod est magis obvium, aut cuivis notabilius*. v.g homo dicitur mortalis à corpore, quia corpus hominibus est magis obvium objectum, quàm anima, quæ est immortalis.

6. *Toti composito tribuitur denominatio ob partem attentioni hominum magis expositum; sive illa pars sit notior, nobilior, aut ignobilior, parum interest*. Sic bonum dicitur ex integra causa, malum autem ex quolibet defectu, quia in laudibus attendimus ad ordinem totius, in vituperando ad partes singulas; dicitur pulchra domus, elegans homo, modò externa species pulchra sit, quamvis intus omnia plena sint ossibus mortuorum.

7 *Ob paritatem rationis non datur similis denominatio*. Sic quando in corpore humano una tantùm pars ægra est, homo æger dicitur, econtrà quando in Republica aut communitate una tantùm pars impia est, non statim Respublica aut communitas impia dicitur. Sic integumenta pedum vocamus calceos à calce.

calce. econtrà integumenta manuum non vocamus manubias à manu, sed chyrothecas. & quamvis calcei sint etiam thecæ pedum, non tamen vocantur pedothecæ. Itaque in denominationibus arbitrarium est hominibus ad quam formam, causam, aut paritatem denominantem velint attendere, nec datur una constans regula.

7. *Ubi datur actualis denominatio, etiam semper debet dari actualis ratio denominationis.* verb. gr. Petrus est justus. Debet ergò actu dari justitia, ob quam denominatur justus.

8. Ubi datur nova denominatio, debet dari nova pars. verb. gr. murus de novo denominatur albus. Debet ergo de novo poni in muro albedo, ob quam denominatur albus.

9. *Quando forma denominans potest esse distincta à subjecto denominationis, datur communicatio idiomatum, in partibus totius, aliàs non*, v. g. in Christo natura humana dicitur esse infinitæ dignitatis, & ejus merita dicuntur esse infiniti valoris; econtrà natura humana in Christo non denominatur divina, nec æterna. quia dignitas est prædicatum proveniens per respectum intrinsecum rei ad formam dignificantem distinctam à subjecto denominationis. Econtrà divinitas & æternitas sunt prædicata intrinseca rei sine respectu ad aliam formam distinctam Deificantem, aut æternalisantem.

10. *Non omne, quod est identificatum cum forma denominante, semper etiam denominat subjectum denominationis.* v.g. Christus dicitur esse Deus, & tamen non dicitur, Christus est æternus, seu ab æterno. Ratio est, quia hoc prædicatum, quod est esse Deum, non potest verosimiliter referri ad naturam humanam; & ideò sine periculo erroris toti

tribuitur, quòd uni tantùm parti convenit. Si verò Christus diceretur æternus, periculum esset, ne ab hominibus hoc prædicatum etiam referretur ad naturam humanam creatam. Itaque dum Christus dicitur Deus, attentio hominum fertur ad naturam divinam unitam humanitati. Econtrà dum negatur Christus esse æternus, attentio fertur ad naturam humanam unitam Verbo.

11. *Utrùm forma denominationis sit intrinseca vel extrinseca subjecto. 2. Utrùm conveniat subjecto reduplicative vel denominativè &c. ex natura subjecti, & formæ denominantis, & circumstantiarum aliunde notis desumi debet.* v. g. si dico, *homo justus*, est denominatio. Lutherani volunt hoc esse denominationem extrinsecam, inquantum justitia Christi imputatur homini; Catholici verò dicunt, justitiam hominis esse formam inhærentem animæ, quæ & ornet animam, & simul habeat respectum essentialem ad justitiam Christi tanquam causam meritoriam hujus justitiæ inhærentis. An verò talis sit ista forma, an illo modo, utique ex natura rerum, aut per revelationem sciri debet. Natura certè rerum favet Catholicis; si enim anima, dum videt lucem, dum audit, gustat, mutatur per aliquid inhærens; cur non sit mutetur, dum ex filia gehennæ fit filia Dei? De reduplicatione possumus habere hoc exemplum. v. g. Lutherani dicunt, quòd sola fides quatenus est fiducia in merita Christi justificet. Nos Catholici dicimus, quòd etiam per bona opera justificemur, & quòd bona opera sint causa justificationis, sed quatenus uniuntur per fidem cum meritis Christi. Dicimus opera secundùm se nihil mereri, quàm parum lignum secundùm se fulget; sed si lignum deauretur, verum est, quòd fulgeat hæc sella, vel columna lignea. Et si opera

per

per intrinsecum suum respectum ad merita Christi, in quibus confidunt per fidem, dignificantur per ea merita, verum est, quòd merita fidelium reduplicativè accepta, ut procedentia per fidem fiducialem, justificent. Discant ergo Hæretici priùs loqui cum Scriptura, Ecclesia, & Theologis. Si aurum splendet, & fides justificat, etiam lignum per aurum splendet, & opera per fidem justificant. Dices: ergo ratio justificandi est fides? Dicimus; omnino sic esse: sed non sola fides justificat. Petrus laudatur ob virtutem; ratio laudandi est sola virtus; num ergo sola virtus laudatur & amatur? an non laudatur etiam Petrus propter virtutem? Itaque laudatur Petrus quatenus probus; & opera justificant quatenus per fidem confidunt in Christo.

12. *Intantùm denominationes inter se pugnant, inquantum formę denominationum inter se opponuntur.* v. g. murus albus, murus niger, censentur denominationes contrariæ, quia formę denominantes, albedo & nigredo inter se contrariantur.

§. X.

De sensu propositionum, quæ important aliquam causalitatem.

1. C*Ausa, quæ in Scholasticis ac Dogmaticis adscribitur effectui, pręsumitur esse adęquata, sufficiens, necessariò requisita, causa per se, causa sinè qua non, immediata, ac principalis.* quia in Scholasticis ac Dogmaticis regulariter quæstio non solet institui de causa instrumentali, secundaria, mediata, inadæquata, causa per accidens. verb.g. quæritur in Philosophia causa attractionis magneticæ

 causa

causa ventorum, fontium, iridis &c. semper quæritur causa per se talis, quæ ex sua natura ac primariò ordinatur ad talem effectum. Itaque, quandocunque Philosophus aut Theologus effectui assignat causam, censetur velle assignare causam per se.

2. *Assignatio unius causę dubia non est exclusio alterius causę aliunde certę ac notæ*. v. g. dicit aliquis; causam ascensus mercurii in Barometro esse gravitatem aeris; per hoc non excludit causas universales qualis est Deus.

3. *Talis presumitur esse causę cujuslibet notio, qualis satisfacit fini loquentis, & exspectationi audientis*. v. g. dicit Christus non potuisse aliquando ejici dœmonium *propter incredulitatem vestram*. Matth. 17. hic tantùm exspectabatur causa prohibens, & non physicè, sed moraliter impediens. Itaque & particula causalis non importat aliam causam.

4. *In Jure, quando apponitur causa actioni, præsumitur ea esse fortissima*. quia quivis præsumitur meritum suæ causæ proponere modo meliore quo potest. v. g. contendit aliquis contractum emptionis esse nullum, quia læsus est ultra dimidium; censendum est, hanc causam esse præcipuam.

5. *Quidquid ex parte causę exprimitur, presumitur esse ratio causandi*. quia nihil præsumitur impertinenter poni ex parte causæ. verb. grat. dicit Scriptura: ipse (Christus) peccata nostra portavit; oblatus est, quia ipse voluit. Utrumque ergo causa crucifixionis est, quia voluit, & quia peccata nostra portavit. Vel sic: Nero tyrannus matrem occidit. hìc Nero dicitur esse causa necis, sed simul causa fuisse dicitur non delictum occisi, sed crudelitas occisoris.

6. *Quidquid ex parte effectus exprimitur, præ-*

præsumitur pertinere ad rationem formalem effectus. v. g. Deus submersit Pharaonem impœnitentem. ratio submergendi censetur esse obstinatio. Quòd si tamen aliundè constaret, talia adjuncta ex alio fine causæ vel effectui apposita esse, cessat hæc præsumptio.

7. *Quidquid in Scholasticis ac Dogmaticis assignatur per modum medii ac dispositionis ad finem; censetur assignari per modum medii per se requisiti ac propinqui ad finem.* quia in Dogmaticis non solent institui quæstiones de mediis remotis, aut ad libitum talibus. v. g. dicit Juvenis Christo: Quid faciens vitam æternam habebo? Respondit Christus: Vade, & vende omnia, & da pauperibus. exitus monstravit, medium hìc assignatum fuisse hìc & nunc juveni medium necessarium ad finem. Idem est in Dogmaticis, qualia sunt Epistolæ Pauli, quando dicitur; *Hoc fac, & vives*, jam censetur assignatum medium sinè quo non: nisi ex circumstantiis pateat, tantùm fuisse assignatum consilium.

8. *Assignatio unius medii aut dispositionis ad finem non est exclusio alterius medii aut dispositionis aliundè certę & necessariæ.* v. g. dicit Christus: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit.* Et tamen alibi dicit solùm: *Qui crediderit.* Et albi dicit: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Itaque in uno loco tantùm fit sermo de medio controverso, cætera non controversa supponuntur.

§. II.

De sensu propositionum, quę importtant aliquam paritatem, similitudinem, aut relationem.

1. IN *eo pręsumitur fuisse instituta paritas aut similitudo, quod omnibus notum ac obvium est.* v. g. Christus se comparat Jonæ existenti tribus diebus in ventre cete piscis. non tamen propterea se comparat cum Jona quoad culpam, nec in causa existendi, nec in fine ac exitu, nec in modo existendi, cùm ille vivus, Christus autem mortuus sub terra fuerit, adeoque paritas non est urgenda ultra modum parem, notum, & obvium in utriusque correlativi historia.

2. *Eousque urgeri potest similitudo aut paritas quousque ratio similitudinis aut paritatis facilè potuit loquenti occurrere.* v. g. Christus comparat Deum Judici iniquo, qui nulli facit justitiam, propter importunitatem tamen viduę succurrit. Item comparat peccatorem conversum iniquo œconomo, qui debitoribus dimisit debitum. Clarum est, rationem similitudinis & paritatis non esse iniquitatem utriusque, sed modum succurrendi abstrahendo ab iniquitate causæ. tunc enim Christus non cogitavit nec attendit ad iniquitatem personæ vel rei, sed ad modum juvandi.

3. *In eo censetur esse instituta paritas, in qua solo servit ad finem loquentis.* v. g. Christus comparat regnum cœlorum grano sinapis, & fermento abscondito in satis farinæ tribus. tunc voluit Christus discipulis augere confidentiam, ne absterrerentur exiguo numero discipulorum suorum, pusilli gregis.

Itaque

Itaque ostendit, incrementum sumpturam Ecclesiam hanc visibilem, eamque augendam; ut crescit granum sinapis, & fermentum totam massam fermentat, sic ramos Ecclesiæ in totum orbem porrigendos, & doctrinam veræ Ecclesiæ tres orbis partes subacturam. In aliis verò non comparat Ecclesiam fermento, quòd totam massam corrumpit.

4. *Talis præsumitur termino relativo esse subjecta notio, qualem aliundè pronum est consequi ex dispositione loquentis & audientium.* quia relativa nullam servant constantem notionem ex natura rei, in qua augeri & minui possunt. v. g. dicit Historicus, Græciam eduxisse *magnum* exercitum, hic terminus *magnum* est terminus relativus, per quem fit comparatio ad alios exercitus. Quidquid enim magnum est, respectivè magnum est; & exercitus, qui apud Græcos magnus dicebatur, olim in Asia, & nunc apud Turcas, aut in Gallia diceretur parvus. Itaque si velim scire, quàm magnus fuerit ille exercitus, aliundè scire debeo, quales communiter fuerint Græcorum exercitus, ad quos solos respicere potuit Historicus Græciæ. Idem est, si aliquis dicat: *Ecce hic est vir doctissimus, vel doctus.* Debeo enim priùs scire, an loquens sit in Italia, Hispania, Gallia, an in Turcia vel Moscovia; an loquens sit ex plebe, an sit Theologus, an etiam eruditus? cùm enim omnes termini, qui sumunt incrementum & decrementum, tacitè sint relativi ad sui similia, & qui aliquem doctum nominat, eum comparet ad doctos sui ingenii, aut suæ regionis, clarum est, notionem talis termini relativi solùm ex dispositione loquentis cognosci posse. Simile est, si quis dicat, pondus esse grave, debeo enim priùs scire, an sit vir robustus, an fœmina, an æger, an

 puer;

pueri; quivis enim horum aliud intelligit; dum pondus grave nominat.

5. *Quivis in terminis relativis censetur ad ea respicere, quæ illi obvia ac nota sunt.* Patet ex priore exemplo, quando quis exercitum magnum, virum doctum nominat.

6. *Ubi datur obvia allusionis occasio, præsumitur in propositione subesse allusio.* v. g. dicit Christus de Herode: *Dicite vulpi illi.* Haud improbabile est, Herodem per deputatos invitasse aliquando Christum in aulam suam, prout Joannem invitaverat; sed quia cum Joanne fraudulenter actum, noluit coram illo comparere.

7. *Quando ab eodem authore sæpius repetitur idem comparationis terminus, censetur in eo termino instituì & urgeri puritas.* v. g. Christus sæpius comparat Ecclesiam objectis in quibus sunt bona mixta malis, agro in quo triticum permixtum zizaniis, sagenæ missæ in mare, in qua pisces reprobi & electi, decem virginum choro, in quo quinque prudentes, quinque fatuæ. Non igitur dubitandum, Christum studiosè ad hanc permixtionem attendisse, ut ostenderet simile contingere in Ecclesia, nec eam tantùm esse congreationem justorum, ut vult Quesnellus & Hæretici.

§. XII.

§. XII.

De sensu univoco, analogo, æquivoco, adæquato, inadæquato, & sensu Concretorum.

1. *TAmdiu stat pro univocatione verborum præsumptio, quamdiu non probatur iis fuisse subjecta diversa notio.* v. gr. quæritur, utrùm Sacramentum de Circumcisione Veteris Testamenti, & de Baptismo novæ legis ab antiquis Scriptoribus sumatur univocè, nisi ex aliis circumstantiis probetur contrarium, præsumendum foret, quòd Scriptores sub nomine Sacramenti habuerint eandem notionem.

2. *Tanta est pro diversa notione sub eodem verbo præsumptio, quanta est diversæ notionis propinqua occasio.* quia quod pronum est fieri, regulariter fit. v. gr. quæri posset, an Scriptura semper univocè sumpserit *regnum cœlorum*. si circumstantias consideremus, in quibus hic terminus adhibitus fuit, præbetur nobis propinqua occasio formandi diversas notiones, ut aliquando sumatur pro statu Ecclesiæ præsentis temporis, seu pro Ecclesia militante: Aliquando autem pro statu Ecclesiæ futuri temporis, seu pro Ecclesia triumphante. Dicitur enim aliquando: Adveniat Regnum tuum. Regnum meum non est de hoc mundo. Alibi verò: Pervenit in vos Regnum Dei. Regnum inter vos est.

3. *Quando idem objectum diversis inadæquatis notionibus concipi potest, non tollitur vocis univocatio, quamvis à diversis hominibus eidem voci diversæ notiones subjectæ sunt.* quia ad univocationem nominis solùm requiritur identitas objecti, non omnimoda cōvenientia

notionum. v. g. Imperium Romanum sub Constantino M., sub Carolo M., sub Othone I., sub Rudolfo I., sub Ludovico Bavaro, sub Carolo V. sub Leopoldo I. sub Carolo VI. semper censetur esse idem Romanum Imperium, quod nunquam interiit; sed usque ad finem mundi quartam Monarchiam à Daniele Propheta prædictam constituet. Interim tamen quovis sæculo alia fuit notio, & nunc ab hominibus diversis, quando loquimur de Romano Imperio, alia longè ponitur notio. Similiter quando Deum, justitiam, salutem Reipublicæ &c. nominamus, quivis propemodum hujus totius partes concipit, vel assequitur.

4. *Quando ex mutatione proprietatum aut partium etiam essentialium non tollitur objecti identitas, nec tollitur univocatio nominis.* v. gr. Romanum Imperium est aliquod totum successivum, cujus non omnes partes simul actu existunt. Aliæ fuerunt partes hujus totius sub Constantino M. aliæ sunt sub Carolo VI. itaque licèt partes transeant, totum tamen manet, & manet nomen, & eadem ratio, seu definitio nominis, quamvis singulis temporibus videantur aliæ partes essentiales totius, nunquam tamen videatur ipsum totum, nisi à sapientibus, qui comprehendendo Monarchiam Romanam per totum decursum sui temporis unam definitionem præbent. Idem est de hoc toto successivo, quod est annus, dies. In die succedunt horæ, ac transeunt, totum manet, & univocatio, licèt manè & vesperè aliud essentialiter nominem, dum dico: *Nunc est dies primus Octobris*.

5. *Quivis præsumitur vi verborum solùm respicere ad partes & connotata objecti aliunde sibi obvia*. v. g. dicit aliquis: Romanam

num Imperium est Potentissimum. Incertum quidem est, quas talis Romani Imperii partes animo comprehendat, ad qualia jura, adjuncta, aut connotata cum aliis Potentiis & Regnis respiciat: illud tamen præsumendum, talem hominem solùm respicere ad ea, quæ juxta eruditionem suam sunt sibi obvia; ut proin priùs dispositio loquentis nota esse debeat, antequam scire possim, qualem habeat notionem de objectis suis, adæquatam, vel inadæquatam.

6. *In verbis, quorum adæquatus sensus difficulter comprehenditur; quivis tantùm præsumitur assequi illum sensum inadæquatum, qui est notior, generalior, ac famosior.* v. g. docet S. Augustinus, neminem justificari sine amore *justitiæ*. Per justitiam intelligit totam latitudinem perfectionis Christianæ. Sed quis dubitet, tot fore diversas notiones inadæquatas hujus justitiæ, quot sunt Auditores, aut Lectores S. Augustini. Idem est, dum loquimur de beatitudine, de amore Dei &c. cùm enim similia objecta involvant multas tendentias, & præparationem ad multos actus v. g. appretiationis, admirationis, prosecutionis, benevolentiæ, desiderii, suavis unionis &c. possunt quidem multi audire nomen amoris, sed non omnes amoris partes animo comprehendere. In similibus ergo objectis, quæ cognoscuntur multarum rerum comprehensione, vix unquam unus ab altero perfectè intelligitur. quia verba tantùm sunt signa conceptuum. non causa; excitant in audiente ideas de objecto aliundè acquisitas, non verò eas producunt de novo. qui non vidit colorem, nescit quid loquar, dum colorem nomino. Si Professor Theologiæ aut Matheseos discipulo aliquot mensium dicat. nunquid Theologia aut Mathesis est pulchra scientia? Discipulus sub

nomine Theologiæ aut Mathesis non assequitur adæquatum sensum sui Professoris. Ex quo patet, fortè paucas esse propositiones, in quibus unus homo alterum perfectè intelligat, nisi fortè circa objecta Mathematica & objecta sensuum, quæ modo simili, quamvis non simillimo, inomnium sensus & mentem incidunt.

7. *Concreta explicitè tantùm important formam*. v. g. albus, justus, tantùm exprimit albedinem, justitiam; non verò exprimit hominem qui est justus, aut murum, qui est albus. Adeoque subjectum primum significatur aptitudinaliter, quod ex circumstantiis determinari debet.

8. *In concretis modus concipiendi alius est, quàm modus loquendi*. v. gr. si dico: *Anima unita corpori*; vel si dicam: *corpus unitum animæ*, vel si dicam: *corpus, anima, & unio*. Idem & eodem modo concipio. Idem est, si dicam: homo est *aliquid habens humanitatis*. Vel si dicam: homo est *res & humanitas*. Vel si dico: homo est humanitas identificata rei. Idem semper concipio. Adeoque utrùm forma importetur in obliquo, an in recto quoad concreta, hoc Interpreti perindè est.

§. XIII.

Observanda in praxi quoad Interpretationem.

1. NUllus unquam verbis sensus tribuendus est, nisi positivè probari possit. quia non sufficit dicere, *hæc verba possunt habere hunc sensum, patiuntur hunc sensum*; ergo sumam in hoc sensu. hoc, inquam, non sufficit, sed debet etiam ostendi, quòd debeant sumi in hoc sensu, & non possint convenienter sumi in alio sensu. Hæc regula bene notanda est in omni genere disputatio-

tationis, ne adhibeamus tales textus, qui in duplici aut triplici sensu eadem probabilitate sumi possunt. Exemplum dat Petrus de Soto de Indulgentiis, his verbis: Ut quàm modestè loquamur de hac re, & quidem certissimè, hoc ante omnia statuamus fundamentum. Etsi de Indulgentiis in speciali nulla habeamus Scripturæ Sacræ testimonia, atque primæ Ecclesiæ certa & manifesta testimonia, nihilominus tamen habemus Pontificum Romanorum, & Conciliorum talia & tanta testimonia, ut ex eis meritò ostendatur, semper eas in Ecclesia agnitas esse, & in usu habitas. Habemus etiam Ecclesiæ consensum, cui sine hæresis nota contradici non potest. Denique & ex fide, & ex Scriptura tam probabiles rationes, ut meritò illis præter pertinaciam maximam contradici non possit; quæ omnia nunc singillatim probanda sunt & explicanda. Primùm igitur, quod dicimus, non esse videlicet aperta testimonia Scripturarum de Indulgentiis, donamus adversariis, & admonemus necessariò ex eo Catholicos, ut non innitantur nec ad credendum, nec ad disputandum cum Hæreticis minus certis testimoniis, ex quo frequenter fit, ut apud malevolos fides Catholica pateat irrisioni, & simpliciores incurrant grave scandalum. Possemus urgere locum illum, & Petro & Apostolis dictum: Quidquid solveritis super terram &c. & rursum illud: Quorum remiseritis &c & dicere, loca illa universaliter esse intelligenda, de omni videlicet solutione & remissione peccatorum vel secundùm culpam, vel secundùm pœnam; nec potest certa ratione huic contradici sensui: Sed tamen, ne contentiosè agamus, fatemur, ex eo loco in speciali de ratione indulgentiarum non posse

posse nos quidquam certò asserere. Constitutis autem & probatis illis aliundè, verè tunc de eis exponi potest. Sed nisi aliundè constaret, quoniam multipliciter exponitur, non est, cur ex eo loco convincere velimus, adversarios maximè. Hucusque Petrus de Soto in Instruct. Sacerdotum. de Indulg. lect. 2. fuit Primarius Theologus summi Pontificis in Concilio Tridentino. Itaque id universim in praxi observandum, ne textus, qui patiuntur aliam explicationem, sumamus pro demonstratione, & si patiuntur æquè probabilem aliam interpretationem, eos nequidem assumamus pro argumento. Quod attinet disputationes contra Hæreticos, contra quos agendum est argumentis certis, haud dubiè errant, qui omnes articulos nostræ Ecclesiæ volunt demonstrare ex Scriptura. Sufficit, invenire in Scripturis textus, qui veritatem Catholicam suscipiunt; certitudo autem peti debet ex verbo Dei vel antiquitus tradito, vel recenter inspirato Ecclesiæ.

1. *Quando ex aliquo textu formatur argumentum probabile, non solvitur argumentum, dicendo, textum non necessariò sic debere intelligi; eum posse aliter explicari, hunc modum loquendi quandoque habere alium sensum.* verb. gr. docent Lutherani in remissione peccatorum simul remitti culpam & pœnam; nos dicimus, Ecclesiam habere jus remittendi culpam, ac reservandi pœnam; quando hanc potestatem illimitatam probamus ex verbis Christi: *Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* In quibus verbis Christus relinquit Ecclesiæ potestatem quamcunque exigendi rationabilem conditionem vel confessionis, vel satisfactionis pro obtinenda absolu-

solutione. Respondent, hunc textum & modum loquendi intelligi posse, de remissione quæ fit per Baptismum. Sed pessima est responsio ad argumentum. licèt enim hic textus absolutè possit intelligi de illa remissione, tamen sensus obvius, & circumstantiæ, & subjecta materia præsumptionem faciunt pro sensu Romanæ Ecclesiæ, ut monstrari potest per omnes ferè leges hermeneuticas. Quæso, quis dicitur non baptizando Gentilem, retinere ejus peccata? aut quomodo propriè loquendo homini baptizato remittere quis potest peccata post Baptismum comissa per Baptismum jam ante octoginta annos susceptum? Itaque non solvitur argumentum textus, ex eo quòd absolutè possit alter explicari. Criticus non quærit, quid possit fieri, aut dici, sed quid præsumendum sit, factum esse, aut dictum esse.

3. *Quando ex aliquo textu formatur argumentum, cujus sensus tantùm probabiliter constat; & authoritas scriptoris etiam tantùm est probabilis, tunc nulla plerumque conficitur probabilitas.* ut ostensum est Part. 1. §. 3.

4. *Quando propositio in sensu obvio vera aut falsa est, simpliciter negari vel affirmari debet.* quando autem propositio in sensu obvio plures sensus recipit, distinctio adhiberi debet. v. g. vult Hæreticus probare, Ecclesiam esse fallibilem, & dicit ex Psalmo: *Omnis homo mendax*. clarum est, hunc textum posse habere sensum vi verborum, vi subjectæ materiæ, & ex intentione loquentis. Vi verborum extenditur ad omnem hominem, etiam ad Apostolos, & Prophetas, & Evangelistas, & Moysen. Ex subjecta materia autem solùm extenditur ad inconstantiam omnium hominum in bonis propositis. Ex intentione loquentis certè non exten-

tenditur ad Scriptores Hagiographos, dum actu loquuntur ex dictamine S. Spiritus, aliàs David seipsum, dum hoc scripsit, & Prophetas mendaces dixisset. Itaque, quia triplex sensus in his verbis obvius est, cùm & significatio verborum, & subjecta materia, & intentio loquentis cuivis obvia sit ac pateat, adhibenda est distinctio, dicendo: Omnis homo non habens assistentiam Spiritus Sancti, est mendax. concedo. eam habens, inquantum eam habet, nego.

5. *Nullus verbis obscuris tribuendus est sensus, & idea, nisi hujus Genealogia demonstrari possit.* v.g. dum dico: *lux*, *color*, *sonus &c.* possum demonstrare originem harum idearum, undè mentem, & qua occasione intraverint, nempe per sensus, per oculos conversos ad Solem vel candelam, & objectum illuminatum. Si autem quis dicat, materia prima sine omni actu etiam Metaphysico; qualitas occulta, Patria &c. tamdiu non debeo admittere, latere aliquem sub his nominibus sensum, aut ideam, quamdiu hujus genesin mihi demonstrare non possit. nihil enim est in mente, quòd non habeat originem; origo igitur demonstrari debet, ut redeundo ad eandem originem ille, qui sensum verborum quærit, similem sibi idem ex iisdem causis formare possit. Sic si infans alterum infantem quæreret, quis sit sensus hujus termini; *Vitrum*, haud dubiè alter infans ipsi ostenderet vitrum, & diceret: hoc est *vitrum*, ut eadem ingeneraretur idea, quæ & sibi ex iisdem causis obtigit. Sicut ergo origo idearum & conceptuum de re sensibili est per sensus positos in his vel illis circumstantiis, sic omnium aliorum conceptuum circa objecta intelligibilia origo est in experien-

rientia mentis, positæ in hac vel illa circumstantia cogitationum, quæ & monstrari potest.

6. *Sensus verborum præcisè vi verborum vix unquam certus habetur.* quia verba nimis sunt ambigua & indifferentia ad hoc, ut ex subjecta materia, vel intentione loquentis alium sensum recipere possint. Itaque non nimis pertinaciter & obfirmata certitudine insistendum est textui ex sola significatione verborum. v. g. Lutherani in præcipuo articulo sui erroris nempe in Eucharistia insistunt nudæ significationi hujus termini *panis*, non attendendo ad subjectam materiam, nec ad intentionem loquentis. D. Paulus, inquiunt, vocat Eucharistiam panem, dicens: Quicunque manducaverit *panem hunc &c.* Quàm verò miserum est, insistere nudæ significationi verborum, dum Author suam intentionem significationis ipse explicat, dicens: *Qui enim indignè manducat, judicium manducat non dijudicans corpus Domini*; Ergo panem eundem, quem priùs nominat, nunc corpus ipsissimum Domini nominat: & Christus: *Hoc est corpus meum*; per particulam demonstrativam: *Hoc*, utique non aliud demonstrat, quàm D. Paulus per suam particulam demonstrativam, *Hunc*. Quòd si ergo sensus evidenter dubius est, certitudo haberi debet ex Providentia Dei, curantis, ut sensus verus prævaleat, & retineatur in sua Ecclesia.

7. *In omni disputatione priùs disputans conveniat cum adversario quoad sensum quæstionis, ne fiat Logomachia seu lis de nomine.* Talem autem subesse suspicari tunc licet quando 1. id, quod negatur, concedatur in aliis terminis synonimis. Sic Lutherani negant, bona opera requiri ad justificationem; inse-

interim tamen concedunt, me non posse justificari sine bonis operibus, quia non possum habere fidem, seu quòd ipsis perindè est, fiduciam in Christum, nisi servem ejus mandata. 2. Si quis ea impugnet circa quæ aliàs genus humanum convenit. 3. Siquis negat rem facillimam cognitu. 4. Si vir sapiens sententiam manifestè absurdam ac ridiculam propugnet. 5. Si tam negans quàm affirmans aliàs utantur iisdem principiis, iisdem argumentis, ac responsionibus &c. Sic faciunt quidam Hæretici quæstionem de nomine circa confessionem auricularem, dum concedunt, Ecclesiam habuisse à Christo jus, exigendi à pœnitentibus Confessionem distinctam, & tamen negant, Confessionem auricularem esse juris divini, prout definit Tridentinum. Quid enim aliud est, esse juris divini Confessionem, quàm eidem specialiter in ordine ad hanc exigendam pro tempore congruo tribuisse jus & facultatem per potestatem remittendi & retinendi, solvendi & ligandi, quæ tam convenienter sine confessione exerceri non potest. Itaque si Ecclesiæ Romanæ, maximè in Italia semper visum est exigere à pœnitentibus hanc Confessionem eo modo, qui congruebat tempori, cur non concedunt Hæretici, Confessionem semper viguisse quoad substantiam in Ecclesia, esseque juris divini? nempe, quia nolunt loqui cum Ecclesia, à qua impiè divisi sunt.

PARS

PARS IV.

Summa Regularum Criticis modernis familiarium.

§. I.

De Arte Critica, & Regulis Joannis Clerici.

1. CLericus Criticam vocat Artem intelligendorum veterum Scriptorum, & dignoscendi, quænam eorum genuina scripta sint, quæ spuria. Eam in tres partes dividit: in Prima docet, quo ordine legendi veteres Scriptores Latini, Græci, Hebraici. In Secunda tradit Canones de Interpretatione verborum & locutionum. In Tertia docet, quod nos judicium ferre oporteat de antiquorum Scriptorum libris & locis tam genuinis, quàm spuriis, tam sinceris, quàm corruptis.

2. In Parte prima vult 1. lectioni Veterum præmitti studium Geographiæ, Chronologiæ, Consuetudinum, & Opinionum, ad quas Scriptores veteres sæpe respiciunt. 2. Inter Latinos ab initio legi vult Plautum, Terentium, Phœdrum, Cæsarem, Cornelium Nepotem, Justinum, Epistolas Ciceronis ad familiares, & ejus Orationes faciliores: tum primùm vult progressum fieri ad Poetas. 3. In Græcis post nominum declinationes & verborum inflexiones memoriæ mandatas vult legi Polyæni stratagemata, Ælianum, Lucianum, Aristophanem, Cebetis Thebani tabulas, Dialo-

gos Æschinis, Xenophontem, Herodotum. Orationes Isocratis, & Demosthenis, ac Platonem, tunc primùm Poetas Homerum, Hesiodum, Euripidem. 4. In Hebraicis post iteratam à tyronibus descriptionem Alphabeti Hebraici, & obiter comprehensas memoria regulas neglectis anomaliis pronunciationum & conjugationum vult quotidie aliquid legi è Codice sacro, ex quo solo non solùm omnes Hebraicæ Grammaticæ sed & Lexica composita sunt.

3 In Parte secunda tradit sequentes de interpretatione verborum regulas. 1. Linguæ sibi invicem non satis respondent. 2. Voces variarum linguarum, quæ planè idem significare videntur, sibi invicem non respondent. 3. Multa videntur in versionibus emphatica, quæ in ipsis fontibus nullam emphasin habent. 4. Plurima sunt vocabula ambigua in omnibus linguis. 5. Significationes vocum earundem nunc sunt ampliores nunc arctiores. 6. Propria vocum significatio cum tralatitia non est confundenda. 7. Multis vocibus sunt subjectæ motiones obscuræ. 8. Dantur voces, quibus nulla est subjecta notio. 9. Locutiones sunt plurimæ in omnibus linguis anomalæ, & parum adcuratæ, quæ nimium urgendæ non sunt. 10. Impropria locutio non est confundenda cum tropica aut figurata locutione. 11. Multa sunt propter constructionem ambigua. 12. Ut probè intelligatur quivis Scriptor, consuetudines & opiniones ejus popularium tenendæ sunt. 13. Critico, qui scriptorem interpretari aggreditur, debet esse nota res, de qua scriptor agit. 14. diversæ sectæ iisdem sæpe usæ sunt vocabulis ad diversa prorsus dogmata exprimenda. 15. difficultas intelligendi maxima oritur interdum ex stylo rhetorico. In secunda sectione hujus

par-

partis ostendit, universim ambiguæ significationis esse Nomina Notionum simplicium, & compositarum; Nomina substantiarum, & Modorum, Relationum, rerum concretarum, & abstractarum; Nomina Notionum singularium, particularium, & universalium, clararum, obscurarum, adæquatarum, & inadæquatarum.

4. Parte tertia Sect. 1. agit de Origine mendorum & postea leges emendandi subjicit. Originem mendorum repetit ex imperitia dictantis, negligentia scribentis, incuria librariorum, temeritate Criticorum, malitia impostorum, & vetustate Manuscriptorum; dictans fortè litterarum ductus non est assecutus, fortè affines figura litteras miscuit, aut quæpiam omisit, aut verborum situm neglexit, aut malè pronuntiavit, aut glossemata in margine adjecta contextui intulit. Scribens potuit ea, quæ cogitabat, non quæ audiebat, scribere; potuit perperam audire; fortè non est assecutus orthographiam, & antiquiores litteras, aut omisit distinctiones, signa parentheseos, exclamationis, interrogationis, aut abbrevationibus usus est.

Leges emendandi sequentes sunt.

5 1. Siquid mutetur, matationem res ipsa, orationisve series, stylusque scriptoris necessario postulato.

6 2. Omnis emendatio linguæ, ingenio, aut scriptori ac stylo consentanea esto.

7 3. Ratio depravationis, si fieri potest, redditinr.

8 4. Nulla emendatio à lectione veterum Codicum nimium recedito.

9 5. Manuscripti Codices non suspecti aliis præferuntor.

10 6. Loco manuscriptorum codicum veterum citationes, ac veteres translationes adhibitis certis cautionibus sunto.

7 De

11 7. De omnibus in notis monere liceto; at nulla, nisi manifesta aut ex manuscriptis codicibus hausta lectio in contextum orationis infertur.

12 8. Conjecturæ omnes modestè proponuntor; sin minus, doctis ludibrium debento.

Sectione 2. suppositionis aut interpolationis librorum sequentia indicia statuit.

13 1. Supposititii libri indicium est, si in veteribus codicibus alii tribuatur; cùm nulla ratio est, cur ejus habeatur, cujus nomen in editionibus præfert. Interpolati verò, si sit in veteribus codicibus sine additamento, quod in Recentioribus invenitur.

14 2. Si, quæ ex veteribus ex libro quopiam olim prolata sunt, ea nunc in libro eadem inscriptione insignito desiderantur, aut alius est, aut mutilus. Si aliter legantur, suspectus sit oportet. Si omnia inveniantur sine mutatione, genuinus est, nisi aliæ sint suspicandi rationes.

15 3. Scripta, quorum nulla mentio in priscis Catologis, quæ nec memorata sunt ab ullo scriptore sequentium sæculorum, ut plurimùm aut ficta judicanda sunt, aut minimùm suspecta habenda.

16 4. Quæ diserrè sunt rejecta, aut in dubium revocata ab antiquioribus, ea vix propter Recentiorum authoritatem admitti queunt.

17 5. Liber, in quo dogmata leguntur iis contraria, quæ scriptor, cujus nomen præfert, constanter defendit: non videtur ejus esse, si præsertim dogmata sint alicujus momenti; aut interpolatus est.

18 6. Liber, in quo memorantur res aut personæ scriptore, cujus nomen præfert, recentiores; aut ejus non est, aut ab alio est auctus.

7. Li-

19 7. Liber indoctus, aut imperitia refertus non potest ulla ex parte aut saltem totus viro docto tribui, nec fabulis scatens viro non inepto, quem constat veri amantem fuisse, affingi, quamvis in vetustis Codicibus eorum nomina præferat.

20 8. Liber, in quo tractantur vel respipiciuntur controversiæ natæ post tempora scriptoris, cui tribuitur; aut in quo deprehenditur scriptoris illo recentioris imitatio, ejus non est, cujus nomen præfert; aut est interpolatus.

21 9. Si stylus sit diversus à noto aut sæculi aut scriptoris stylo; ejus non est, quamvis ejus nomen præferat. Si sit idem, ac stylus alius scriptoris, hujus liber censeri debet, si modo nihil obstet.

22. 10. Vocùbula sequioris ævi indicant scriptorem recentiorem; in translatione verò, siquid sit, quod non conveniat linguę, qua scripsisse constat Authorem, cui liber tribuitur, aut non est traslatio, aut est interpolata.

23 Hæ igitur sunt illæ Regulæ, è quibus constat ferè tota ars Critica Joannis Clerici: singulas Regulas explicat ac probat particularibus exemplis, magna ex parte selectis ad impugnandos Romanæ Ecclesiæ scriptores, ejusque dogmata, ob quod decreto S. Cong. Ind. 4. Martii 1709. Indici librorum prohibitorum inserta est.

24 Ut jam, quid de Arte sentiam, liberè proferam; Judico, in Parte prima potuisse præscribi alium ordinem in legendis scriptoribus in Latinis & Græcis: cur enim non præstet seligere libros, quorum objectum juventutem concomitanter ideis ad formandos mores ac aperiendum judicium utilioribus imbueret; parum interest,

si

si juvenis addiscat unum vel alterum terminum minus latinum, quem factus eruditior poterit corrigere; multùm verò nocet, si tenero cerebro imprimantur talia objecta ac vestigia, quorum cum vitiis connexio perpetuò mansura est.

25 In Parte secunda observo, omnès Clerici Regulas hoc solùm probare, multorum verborum significationem adcurata Physica certitudine scire non posse? Ad quid autem hæ regulæ me dirigunt in praxi? an ad hoc, ut significationem verborum universaliter pro incerta habeam? hæc verò universalis incertitudo minimè sequitur è paucis exemplis à Clerico allatis. An ad hoc, ut tot exemplis admonitus cautiùs retineam assensum, quando significatio verborum certa non est? at hoccine est tradere Artem interpretandi & intelligendi Veterum scripta?

26 Regulæ, quas Clericus in Parte tertia ex aliis Authoribus collegit, aut non procedunt regulariter, sed tantùm in aliquot particularibus casibus; aut patiuntur tot explicationes, limitationes, & exceptiones, ut earum usu & applicatione non videatur tolli ulla difficultas, quod tamen ad omnem bonam Regulam requiritur. Utilis animadversio ac observatio est, quæ suo tempore mentem manifesti erroris admonet, aut à manifesto errore revocat; Regula verò est, quæ dubia & difficultates alioquin solutu difficiles sui applicatione facilè dissolvit. Debet insuper omnis regula esse instrumentum artificiale, non omnibus obvium, ac à natura concessum; tales enim regulæ forent innumeræ, & frustra doctis præscribuntur, utpote quibus ipsa natura, ingenium, & subjecta materia tales regulas facillimè suggerit. Num igitur plus subsidii sperandum

dum à Regulis Clerici, quàm à Locis Topicis generalibus Aristotelicis?

§. II.

De Regulis Criticorum circa S. Scripturam.

1. POst Concilium Tridentinum, quod Vulgatam Hieronymi versionem declaravit authenticam, tres adornatæ sunt vulgati textus correctiones à Romanis Pontificibus, nempè à Sixto 5. Clemente 8. Urbano 8. Regulæ Criticæ quibus Sixtus 5. & Clemens 8. usi sunt, in Bulla Sixti 5. videri possunt. Regulæ Urbani 8. reperiuntur in Præfat. Collat. context. Græci cum 22. Codd. MSS. Romæ 1673.

2 Sed nec his correctionibus contenti moderni Critici urgent non solùm correctionem Vulgatæ, sed etiam novam versionem tam V. quam N. Testamenti. Operi tam vasto innumeris observationibus, & editione Bibliorum Polyglottorum veluti materiam ministrarunt. R. P. Simonius Presbyter Oratorii Berulliani in sua Historia Critica V. T. l. 3. tradit tres sequentes Regulas, quibus versionem obtineri posse sperat omnium perfectissimam.

3 Regula 1. Versio fiat è textu Hebraico, utpote Originali, licèt in pluribus loci corrupto. In hunc finem 1. diversæ hujus textus lectiones notentur in margine, meliore lectione in corpore contextus retenta; nec scrupulosè insistendum textui Masoretico, aut Criticæ veterum Judæorum. 2. Non confundantur diversæ interpretationes cum diversis lectionibus, aut hæ cum erroribus librariorum; & in casu dubii nil statuatur pro certo, sed conjecturæ ratio reddatur. 3. In-

 qui-

quiratur diligenter, quid pertineat, quid non pertineat ad textum Hebraicum, ut interpreti renlinquatur libertas mutandi id, quod textui Hebraico adjectum est, si meliorem sensum invenerit 4. Liberum sit interpreti apponere sæpe alia puncta vocalia, & tribuere ampliorem significationem verbis Hebraicis, quàm Christiani aut Rabbini solent tribuere. 5. Quod dictum est de punctis vocalibus dicatur etiam de accentibus, qui locum tenent virgularum & punctorum, partes discursus distinguentium, quando ex horum mutatione interpreti occurrit melior sensus. 6. Consulantur antiquæ versiones 70. Interpretum, & Vulgata in locis, in quibus textum Hebraicum corrigere poterunt; nec excludatur Exemplare Hebraicum Samaritanum in Pentateuchum, aut versiones Græcæ, Latinæ, Chaldaicæ, Syriacæ, Arabicæ, aut Commentarii Rabbinorum.

4 Regula 2. Habeatur perfecta cognitio linguæ, è qua versio fit. Cùm autem pleraque verba Hebraica sint æquivoca; 1. Ponatur in corpore versionis ille sensus, qui videbitur melior; reliquis expositionibus in marginem rejectis. 2. Studium linguæ Hebraicæ instituatur alia methodo, quàm quæ traditur in scholis & dictionariis. 3. Ut habeatur perfectior cognitio linguæ, consulantur veteres interpretes Græci, Judæi, Caraitæ seu Textuarii, qui insistunt soli textui, rejectis traditionibus; & Rabbinistæ seu Thalmudici, qui præter textum recipiunt traditiones. His jungi possunt S. Hieronymus, & Masorethæ. 4. Assumantur in subsidium Concordantiæ Bablicæ, maximè Conradi Kirckeri, in quibus uno quasi obtutu cernitur expositio, quam 70. Interpretes tribuunt verbis Hebraicis; & Concordantia Marii de Calasio, in qua cernitur differen-

ferentia inter Vulgatam & 70. Interpretes. 5. Adhibeantur antiquę versiones, ut sciamus, quid approbatione temporum receptum sit ; & peregrinę linguę, ut antiquę versiones cum originali conferri possint.

5 Regula 3. Habeatur perfecta cognitio linguæ, in quam fit translatio. Sed 1. hęc cognitio non adstringatur certis subtilitatibus, quarum observantia necesse est obscurum reddi sensum Authoris; modo adhibeantur ea expressione, quę Originale proximè assequuntur. 2. Interpres non alligetur ordini verborum, qui est in originali; alioquin ob anomaliam linguarum non poterunt vitari æquivocationes. 3. In casu dubii de significatione alicujus verbi de eo debebit lector admoneri in margine. 4. In fine versionis addatur Dictionarium verborum obscurorum & difficilium, nomina animalium, plantarum, lapidum, instrumentorum &c. ipsis Judeis incognitorum post usum linguę Hebraicę. Si verbum fuerit omninò incognitum in corpore versionis retineri debebit verbum Hebraicum textus, conjecturis in Dictionarium rejectis. 5. Adjungantur tabulę Geographicę & Chronologicæ cum explicatione locorum difficilium.

6 Hę Simonii Regulę multas passę sunt censuras, & reverà multis difficultatibus subjectæ sunt, aut enim ea, quę Simonius exigit, non poterunt pręstari ab ullo homine; aut si humano modo præstentur, non poterunt tollere radicem totius incertitudinis, nempe defectum sufficientium documentorum; hoc defectu permanente correctio versionis vulgatę solùm niti potest conjecturis, quę licèt quandoque etiam fortes sint, non sufficiunt ad introducendam tanti momenti mutationem circa id,

 quod

quod traditum est. Accedit, quòd hæ regulæ tantùm libertatis relinquant interpreti, ut pronum sit, illum, maximè si præjudiciis & erroneis opinionibus imbutus est, nec ulla assistente providentia dirigatur, à sano harum regularum sensu & usum deflectere. Plura affert R. P. Honorè in suis Reflexionibus Criticis.

7 Quod attinet ad expositionem Scripturæ, plures nobis Regulas reliquerunt SS. Patres, præsertim Hieronymus, & Augustinus, qui suas septem regulas de Doct. Christ. non dedignatus est à Donatistis mutuari, omnes has SS. Patrum Regulas in unum collegit, affertque ducentas triginta quatuor. Sixtus Senensis in sua Bibliotheca l. 3. Artem interpretandi scripturam tradidit. Alphonsus Salmeron in suis Prolegomenis affert Canones 150. Alii Interpretes pariter sibi suas Regulas statuerunt, & Recentiores plurima Prolegomena ac Introductiones in scripturam ediderunt; his tamen omnibus parum effectum est, cùm ob universalitatem Regularum in applicatione plerumque interpretes dissentiant. Exempli tantùm loco apponam aliquot Regulas 1717. Parisiis editas, quæ à Collectoribus Trevoltiensibus mirè commendantur. Omnes hæ regulæ attingunt Vetus Testamentum.

8 Prima. In omnibus locis, in quibus Apostoli respexerunt ad Jesum Christum, oportet & nos respicere.

9 Secunda. Oportet semper eos textus referre ad Jesum Christum, in quibus certis characteribus sibi soli convenientibus designatur.

10 Tertia. Quando expressiones S. Scripturæ nimis sunt augustæ pro subjecta materia, quam videntur respicere, referendæ sunt ad objectum magis augustum.

11 Quar-

11 Quarta. Reperiuntur textus, in quibus sensus propheticus est solus immediatus & litteralis sensus.

12 Quinta. Promissiones, quarum objectum est temporale, haberi debent pro figura bonorum spiritualium.

13 Sexta. Quando in Scriptura reperiuntur res, quæ ut jacent, non videntur consentire cum nostra ratione, aut cum qualitate personarum ad eas res perficiendas concurrentium, debemus intelligere latere mysterium.

14 Septima. Reperiuntur in Scriptura adeò stupenda, & manifestè sapientia mysterium, ut seipsis mentem ultra sensum simplicem historicum vocent.

15 Octava. Reperiuntur in Scriptura historiæ, quarum circumstantiæ apertè referuntur ad Jesum Christum, ut sine dubio eum repræsentent.

16 Nona. Lex, tabernaculum, sacrificia, sacerdotium, cæremoniæ Judaicæ sunt figura Jesu Christi.

17 Decima. Quando applicatio historiæ aut Prophetiæ ad Jesum Christum est simplex, connaturalis, facilis, ac obvia, ita ut omnes partes ad unum scopum uniantur ac colligantur; stat pro illa applicatione præsumptio.

18. Undecima. Loca Scripturæ, ubi lex, circumcisio, templum, sacrificia, ceremoniæ, privilegia seminis Abrahamici, habitationis in terra promissa & in Jerusalem non videntur habere sufficientem finem ac utilitatem, certò nos ducunt ad Jesum, & justitiam Evangelii.

19 Duodecima. Certæ prædictiones Prophetarum sub iisdem terminis comprehendunt eventus diversissimos & ab invicem remotissimos.

20 Hęc Regulę, utcunque bonæ sint, nil tamen extraordinarii subsidii hactenus incogniti continent; earum probatio dependet à locis Scripturę aliundè controversis; possemus iis carere, nisi in eas temeritas modernorum Criticorum toties impegisset.

§. III.

De Regulis Criticis Studium Conciliorum, Patrum, & Scriptorum Ecclesiasticorum concernentibus.

1. R. P. Mabillonius de Studii Monasticis P. 2. C. 5. in lectione Conciliorum tria observari vult. 1. Habeatur Idea generalis rerum, quę in Conciliis observari merentur. 2. Sciatur exactè historia cujusvis Conciliis, occasio, ob quam fuit coactum; hæreses in eo condemnatę, personę illustres assistentes, & successus subsecutus. 3. Subjiciantur singulę Concilii partes, tam eę, quæ dogmata, quàm illæ; quæ disciplinam concernunt, propriis observationibus ac reflexionibus.

2. Idem C. 8. in lectione Patrum novem Regulas præscribit. 1. Ante initium lectionis utile fuerit legere vitam Patris, ut cognoscatur illius ingenium, genius, character, actiones, & tempus, quo vixit. 2. Secernantur ejus genuina operà à dubiis aut suppositis. 3. Distinguantur tempora, quibus quodvis opus compositum est. 4. Quando Pater de eodem objecto locutus est diversimodè, ultimæ ejus opinioni inhærendum est. 5. De mentę, ac doctrina Patris judicium potius sumi debet ex illis locis, in

in quibus ex instituto examinat materiam, quàm ubi de ea agit incidenter. 6. Non omnia cæcè ac indiscriminatim recipere convenit, quæ Pater docuit. 7. Quando Pater sequitur opinionem non communem aliis Patribus, non debet illi adhiberi plena fides, nisi ejus opinio ab Ecclesia sit consecrata. Quandocumque verò opinionem tantorum virorum dimittimus, cum reverentia dimittenda est. 8. In operibus Polemicis solùm attendere oportet ad scopum controversiæ, nec eos semper eousque sequi, quo calore disputationis nonnumquam abrepti sunt, 9, Utile fuerit facere Analysin cujusque tractatus.

3 R. P. Thomasius presbyter Oratorii in Indiculo Instit. Theol. veterum Patrum Romæ 1701. observat. 1. Patres usos esse terminis in sensu à Scripturis usitato. 2. Eos scribendo tam pro indoctis, quàm pro doctis usos esse modo loquendi vulgari, nec sollicitos fuisse de exacta significatione terminorum. 3. Plerosque Patrum institutos in Philosophia Platonis usos esse modo loquendi Platonico. 4. Ab iis, qui legere voluerint Patres, deponenda esse præjudicia Scholæ.

4 Plures similes observationes tradunt alii, quæ tamen videntur plerumque ultrò occurrere parum attentis in ipso Patrum usu. Nonnulli etiam regulas de delectu editionum confecerunt; sed jam constat, Parisienses studio ac labore Patrum è Congregatione S. Mauri editas reliquis palmam præripere: Editæ enim sunt à viris doctis, indefessis, ad plurima Manuscripta revisæ ac correctæ, & denique Notis, Scholiis, ac Observationibus illustratæ.

5 Qui de Locis Theologicis scripserunt, Canones de authoritate Patrum ediderunt; plerique consensum Patrum in re dogmatica pro regula infallibili assumunt; in casu, quo Patres sibi invicem contradicunt, relinqunt cuivis sentiendi libertatem; in quæstionibus facti minorem illis fidem tribuunt; antiquores volunt præferri recentioribus &c.

§. IV.

De Regulis Criticorum in Historiis.

1 Launoyus in speciali tractatu hanc Regulam statuit: Ut nullum factum extraordinarium recipiatur sine testimonio Scriptoris coævi, aut proximè coævi.

2 Idem in Differt. de Supl. Severo tres alias regulas profert de Traditionibus. Prima est; ut de eo, quod in traditione positum dicitur, diversis temporibus & locis scriptum sit à pluribus exploratæ fidei viris, qui producantur in testes.

3. Secunda. Ut Scriptores illi, nisi verbis omnibus, at certè sensu conveniant in testimonio, quod de eo, quæ accepta per traditionem creditur, perhibent.

4 Tertia. Ut iidem Scriptores ad rei gestæ originem, quæ veritatis caput est, continua serie reducantur.

5 R. P. Honorè ex operibus modernorum Criticorum in ordine ad Historiam varias collegit regulas. 1. Magna debetur veneratio antiquis Scriptoribus Ecclesiasticis, eorumque testimonia cum reverentia recipi debent. 2. Nunquam debemus recedere à testimonio Veterum, nisi coga-

cogamur urgentibus rationibus. 3. Testimonia veterum eludi non debent responsis parùm solidis, nec eorum authoritas minui. 4. Non debemus recedere ab authoritate Patrum ex ductu Hæreticorum in quæstionibus facti, maximè quando factum attingit Religionem. 5. Non debemus Scriptoribus Ecclesiasticis affingere opiniones, quas non tenuerunt. 6. Non debemus dissimulare veras authorum opiniones. 7. Authores faventes non nimis extollantur, nec oppositi nimis deprimantur. 8. Idem textus authoris non recipiatur in uno loco, in alio rejiciatur. Nihil his regulis evidentius ac notius.

6 Cùm historiæ nitantur genuinis documentis, etiam de suppositione operum tradendæ erant regulæ. Sculterus è Sixto Sen. Bibl. l. 4. tria suppositionem probare ait: stylum, subjectam materiam, tempus. Mabillonius è quatuor principiis suppositionem operum infert. 1. è manuscriptis. 2. è diversitate styli. 3. è testimonio Authorum. 4. è factis narratis in opere.

7 Author Problematis de S. Dionysii Areopagitæ operibus quinque affert regulas. 1. Quando liber tribuitur Authori ex fide monumentorum incertorum aut evidenter falsorum, habetur ferè infallibile suppositionis signum. 2. Quando liber non potest Authori tribui, quin concedantur multæ inconvenientiæ, habetur signum probabile suppositionis; & si omnes inconvenientiæ sumantur simul, habetur signum moraliter infallibile. 3. Quando Scriptores Apologetici inter se non conveniunt, sed sibi invicem contradicunt in præcipuis capitibus & circumstantiis circa librum & Authorem illius, habetur signum suppositionis. 4.

Quando ex omnibus apologiis ne unica quidem fundat probabilitatem pro authoritate libri defendendi. 5. Quando ex omnibus Apologiis, sive simul, sive seorsim sumptis non potest conflari unum systema, quod cum Chronologia Authoris consentiat.

8. Conjecturæ magnum in Historicis locum occupant, circa has statuuntur à diversis sequentia: 1. Factum sinè testimonio Scriptoris coævi aut proximè coævi recipiendum non est. 2. Historia, cujus testimonium repetitur primitus è libro supposito aut apocrypho, pro falsa aut certè dubia haberi debet. 3. Historia, in qua reperiuntur res manifestè fabulosæ, habenda pro falsa. 4. Factum, quod repugnat Chronologiæ, aut continet res repugnantes tempori, loco, personis, aut historiis aliundè certis, rejiciendum est. 5. Historia, cujus Scriptores sibi non consentiunt, diversimodè referendo eandem rem, habenda est pro fictitia.

9. Arnaldus Differt. de Hegesippo sequentes leges constituit:

1. Quando constat aliundè de veritate facti, parùm curari debent objectiones; sufficiant solutiones probabiles, & possibiles, quin necesse sit earum rerum veritatem probare, quæ in solutionibus afferuntur.

10. 2. Quando aliundè non certò constat de veritate facti, ad objectiones convenienter cum probatione solutionis responderi debet: nec sufficit generatim respondere; multas veritates impugnari objectionibus, quæ difficulter solvi possunt.

11. 3. Id, quod in Jure vocatur Præsumptio, non confundatur cum Veritate. Quando id, quod dico, habet majorem verosimilitudinem, quàm assertio adversarii, stat pro me præsumptio; sed per hoc nondum

dum certum est, veritatem stare ex meis partibus: Hoc solùm refero commodum, ut onus probandi rejiciatur in adversarium.

12 4. Quando factum nititur testimonio Authoris coævi; & testimonio alterius, qui primùm scripsit post centum annos; præsumptio stat pro authore coævo; nec nisi sinè urgentibus rationibus testimonium posterioris præferri potest.

13 5. Solis Scriptoribus Canonicis hoc tribuamus, quòd nec falli potuerint, nec fallere. Reliquis Scriptoribus, quantumcunque sanctis & doctis nulla lege fidem debemus. Aug.

14 6. Quando asseritur quid novum, extraordinarium; parùm credibile, & ab uno solo Authore in loco, in quo manifestè errat; tunc asserenti, non neganti incumbit probatio.

15 7. Non est credibile, hominem adeò recessisse à regulis rectæ rationis, ut ejus modus agendi sit sinè exemplo nisi insipientium. Si quid tale proin reperitur in historia, non potest non haberi pro fabulosa.

16. Ad demonstrandam certitudinem facti antiqui, ab Anglo quodam requiruntur quatuor sequentes conditiones. 1. Ut factum cadat sub sensus. 2. Sit publicum. 3. Extent monumenta aut cæremoniæ in memoriam facti. 4. Monumenta jam sint erecta tempore facti.

17 Du Pinus circa argumentum negativum, petitum ex silentio Authorum statuit tres sequentes Regulas. 1. Quando integrum opus antiquo adscriptum, reperitur incognitum toti antiquitati. Quando illi, qui conscripserunt catalogum de operibus Authoris, nullam de quopiam opere mentionem

fecerunt; aut quando opus Catholicis favorabile non fuit allegatum ab iis, qui data occasione illud potuissent, & debuissent allegare, probabilissimum est, opus esse suppositium. 2. Quando opus ab antiquis non fuit allegatum, eoipso redditur dubium, nisi aliundè habeat authentica antiquitatis testimonia. 3. Si verò non habeat talia antiquitatis testimonia; & accedunt conjecturæ contra antiquitatem cum silentio antiquorum, certum est, librum esse suppositum.

18. Idem Hist. Eccles. l. 1. p. 2. C. 5. q. 3. dicit in historia Ecclesiastica consulendos antiquos Scriptores, qui præcipuè veritatem amarunt, & eam per traditionem didicerunt. Quando tales Scriptores omnes inter se conveniunt, historia pro certa haberi debet. Quando historia nititur assertione solùm unius Scriptoris, debet haberi pro verosimili; Quando autem Authores sibi contradicunt, eligi poterit, quod verius videbitur.

19. Nonnumquam moderni recipiunt aut rejiciunt historiam, quòd videatur ipsis conveniens, aut inconveniens, possibilis, aut impossibilis, verosimilis, aut non verosimilis.

20. Quando historia continet aliundè fabulosa, improbabilia, aut non verosimilia, ea communiter à modernis rejicitur.

21 Quando Tituli, Inscriptiones, & Subscriptiones coævæ non conveniunt cum historia, ea à modernis rejicitur; quando verò historia solùm passa est aliquas additiones recentiores, nolunt authoritatem historiæ imminui.

22 Sæpe rejicitur historia ob multas conjecturas simul sumptas. v. g. 1. Quòd non nitatur testimonio Authoris antiqui. Quòd de-

desumpta sit è libris supposititiis. 3. Quòd contineat fabulosa. 4. Quòd repugnet Chronologiæ. 5. Quòd contineat circumstantias parùm convenientes loco, tempori, & qualitati personarum. 6. Quòd diversimodè narretur à Scriptoribus.

23 Du Pinus pro suprema Regula ponit Judicium æquitatis & prudentiæ, quo ponderantur rationes.

24 Pro discernendis Actis Martyrum ponuntur sequentes regulæ. 1. Acta Martyrum quò sunt succinctiora, & simpliciora, eò sunt meliora. 2. Acta sincera antiquorum Martyrum ordinariè referunt pauca miracula & prodigia. 3. Acta authentica Sanctorum continent paucas Oratiunculas, allocutiones & colloquia. 4 Acta sincera primorum Martyrum non continent multa tormenta extraordinaria. 5. Verba contumeliosa, parùm sanctos decentia, arguunt actorum suppositionem.

25 Quidam insuper suppositionis arguunt ea Acta. 1. In quibus fiunt magna promissa à Gentilibus facta iis, qui deserta fide Idola colerent. 2. In quibus fit mentio edictorum contra Christianos sub Imperatoribus Trajano, Antonino, & M. Aurelio. 3. In quibus persecutiones Decii & Valeriani simul junguntur.

26 Denique Tillemontius vult, ut ex lectione Actorum authenticorum quis acquirat gustum discernendi sincera à non sinceris, ad quem acquirendum multùm conducit notitia historiæ, styli, & disciplinæ cujusvis sæculi.

27 Circa omnes has Regulas cum R. P. Honorè observo, pleràsque non procedere universaliter, sed ordinariè tantùm, ut proin solam præsumptionem, non certitudinem pariant;

pariant ; multæ verò ne quidem ordinariè procedunt, quia sæpius fallunt, quàm non fallunt. Revera historiæ plerumque dependent à tot circumstantiis particularibus, ut inutiles fiant regulæ generales, solùm in tot circumstantiis consuli possunt Leges Contingentium; his solis invenitur, quid regulariter soleat fieri; quid non soleat fieri; quid soleat communiter esse conjunctum cum veritate historiæ, quid non soleat esse conjunctum.

§. V.

De Regulis collectis à R. P. Honorè pro Emendatione Artis Criticæ.

1. CIrca factum historicum ponit quinque regulas. 1. Exponatur species facti distinctè. 2. Factum probetur testimonio Authorum coævorum, aut proximè coævorum. 3. Testimonia antiquorum non sint desumpta ex operibus suppositis, dubiis, suspectis, aut talibus, ex quibus æquè pro parte opposita testimonia proferri possint. 4. Testimonia antiquorum sint clara, distincta, ac formalia. 5. Factum probetur insuper ratione & conjecturis.

2. Duobus Criticorum principiis Authoritati & Rationi addi vult tertium, nempe Traditionem, ac Praxim Ecclesiæ universalis, quæ semper fundat præsumptionem. Nonnunquam vult etiam attendi ad traditionem Ecclesiæ particularis, Provinciæ, aut Regni.

3. Circa authoritatem Scriptorum Ecclesiasticorum optat confici tabulam Authorum in tres Classes divisam. In Prima sint libri certò genuini. In secunda sint libri certò sup-

suppositi. In Tertia sunt dubii. Dein statuit regulas sequentes.

4. Prima. Factum celebre & illustre innixum testimonio Authoris coævi, nec continens incredibilia, pro certò haberi debet; debet verò Author esse fide dignus.

5 Secunda. Quando factum non est publicum, nec tamen continet quid fabulosum; sed contigit in provincia Authoris, pro verosimili haberi debet; maximè si traditum sit à testibus oculatis, aut coævis.

6. Tertia. Etsi historia sit à paucis cognita, aliquantum extraordinaria, vestita circumstantiis non omnino incredibilibus, & gesta in terris remotis, non tamen rejici debet sinè probationibus convincentibus, si falsitas talis historiæ à Scriptoribus coævis demonstrari potuisset.

7. Quarta. Testimonium Anthoris nimis creduli, assueti fabulis, & exigui judicii non videtur rejiciendum, si testetur se rem gestam vidisse, aut à fide dignis vel coævis accepisse; maximè si res gesta sit publica, & illustris, si nihil contineat, quod non sit verosimile; si contigit in provincia Authoris, nec ejus falsitas aliundè demonstrari possit. Si verò talis Author recenseat facta paucis cognita, parùm probabilia, & in regionibus exteris gesta, sinè examine recipi non debent, licèt Author dicat se testem oculatum, aut rem à fide dignis percepisse.

8. Quinta. Testimonium Authoris antiquioris recentiori, conprovincialis peregrino semper præferri debet.

9. Sexta. Quando Author non addit, ex quo fonte suum testimonium hauserit, ad ejus qualitatem attendi debet.

10. Libros suppositos distinguit in tres

Clas-

Classes: In Prima sunt, qui scatent fabulis; his adimit omnem authoritatem. In Secunda sunt, in quibus sunt immixti errores; nec hos citari consultum ducit. in Tertia sunt, qui nihil erroneum continent; non tamen sunt illius Authoris, quem præferunt, sed alterius. Hos citare fas esto. Si liber apocryphus citetur à Concilio œcumenico, quoad illum saltem textum, qui citatur, obtinebit authoritatem.

11 Ad discernendos gradus authoritatis ponit sequentes regulas. 1. Quando unius testimonio contradicunt plures ejusdem cum illo authoritatis, standum est testimonio plurium. 2. Quando unus vel alter testatur de facto, reliquis tenentibus silentium; tunc asserenti, non silenti credendum est. 3. Quando diversi Authores eandem rem diversimodè referunt, credendum potiùs liberis, nec ullâ manifestâ passione affectis. 4. Quando diversi Authores sentiunt diversimodè, licèt sequi, quem volueris. 5. Licet eundem Authorem in uno loco recipere, in alio rejicere, quando cogit fortior authoritas. 6. Casu, quo conjecturæ æqualiter in utramque partem militant, standum est potiùs testimonio Authoris antiqui, quàm moderni, membri Ecclesiæ, quàm extranei; Patrum & Doctorum Ecclesiæ, quàm aliorum, quibus nulla ab Ecclesiæ defertur veneratio.

12 Ut possimus ferre judicium de qualitate Authoris, vult nos ad quinque conditiones attendere. 1. Ad accurationem, discretionem, soliditatem, & judicium relucens ex operibus. 2. Considerandum, an sit nimis credulus; an ostendat modestiam, ac moderationem, nil asserendo sine examine. 3. Attendendum ad modum se explicandi;

candi, an se explicet in terminis formalibus sine ambiguitate: an fortè non destruat in uno loco, quod in alio adstruit: an loquatur tantùm incidenter, aut rem ex instituto examinando. 4. An passio, proprium commodum, præjudicia, calor disputationis &c. nullam scribendi occasionem dederint. 5. An comprehendat materiam; an habeat occasionem ac dispositionem ad errandum.

13 Pro conjecturis sequentes gradus probabilitatis affert. 1. Probabilitas facti eò major est, quo motiva sunt magis solida ac rationi conformia. 2. Motivum eò conformius est rationi, quò à majori numero Doctorum ut tale agnoscitur. 3. Factum est eò probabilius, quando conjectura, cui factum innititur, recipitur à pluribus doctis: hinc ista probabilitas facti, sicut & æstimatio Doctorum, successu temporum mutari potest. 4. Factum, quod nullo rationabili motivo nititur, pro non probabili haberi potest. 5. Ut sciatur, an motivum sit rationabile, examinari debet, quid de illo communiter sentiant Doctores, ac docti; nec sufficit, quòd quis judicet, id suæ propriæ rationi conforme esse. 6. Ut factum sit certò probabile, requiritur, ut motivum sit positivè rationabile; non tantùm negativè, quatenus nil affertur in contrarium. 7. Factum non debet censeri probabile, quando pro parte opposita stat moralis certitudo. 8. Authoritas cedat rationi, quando Docti certi sunt Authorem errasse; quando verò Author non potest convinci erroris, nec ei opponitur alia authoritas, ratio cedat authoritati. 9. Quando factum nititur motivo & conjectura rationabili, ejus probabilitas non potest rejici responsis generalibus, dicendo: appa-

rentec

rentes rem potuisse non contigisse; timendum esse, ne falsa sint enarrata; dubitari posse, an factum nitatur documentis authenticis &c. Sed requiruntur responsa positiva, quibus adstruatur in oppositum æqualis probabilitas. 10. Cùm conjecturæ facilè sint subjectæ deceptioni, moderatus Criticus nunquam recedat à via communi, nisi cogatur à veritate.

14 Pro Criterio traditionum proponit regulas Du Pini, quæ potissimùm attingunt traditiones Apostolicas. 1. Certum sit, omnes Ecclesias primis sæculis in puncto traditionis convenisse. 2. Antiquos Patres de eo testari. 3. Ut nec initium, nec institutio à temporibus Apostolorum uspiam reperiatur. 4. Ut non reperiatur usus contrarius in scriptis antiquorum Patrum.

15 Pro Traditionibus historicis R. P. Honoré sequentes tradit regulas:

Prima. Requiritur, ut praxis, vel historia, quæ proponitur, nil contineat vani, superstitiosi, inutilis.

16 Secunda. Debet posse præsumi, Ecclesiam, Episcopos, & primos, qui rem traditam receperunt, eam non recepisse sine fundamento, licèt nobis incognito.

17 Tertia. Examinandum, an sit locus dubitandi de veritate rei traditæ. Si sit locus dubitandi, requiruntur probationes claræ, certæ, & evidentes ad demonstrandam falsitatem rei traditæ.

18 Quarta. Res tradita nil contineat indecens, ridiculum, improbabile, manifestè fabulosum, aut incredibile.

19 Quinta. Traditio nihil contineat repugnans usui temporum, & qualitati personarum, à quibus promanavit traditio.

20 Sexta. Traditio non sit impugnata ab Authoribus coævis, aut aliis, quorum autho-

thoritas nos de falsitate traditionis persuadere posset.

21 Septima. Observandum, an non reperiatur contradictio in substantia traditionis; an verò solùm aliquæ circumstantiæ cum facto principali non consentiant.

22 Octava. Requiritur, ut convenienter possit responderi objectionibus.

23 Nona. Quando traditio non foret in omnibus conformis his regulis, non deberet supprimi, si ejus suppressio causaret majus scandalum, quàm ejus tolerantia.

24 In Tomo Secundo suarum Reflexionum Criticarum videtur primas quatuor Regulas paululum immutasse: eas enim sic reddidit. 1. Nulla Traditio sine convenienti probatione recipiatur. 2. Piæ opiniones nil contineant fabulosi, ridiculi, impossibilis, superstitiosi. 3. Rationabiliter præsumi potest Ecclesiam, Episcopos, & alios, qui primitùs pias traditiones receperunt, id non sine fundamento fecisse, licèt nobis incognito. 4. Examinandum, an sit locus dubitandi de veritate facti; sed ut liceat dubitare de traditione jam recepta, requiruntur claræ probationes, quibus demonstretur ejus falsitas. Factum nunquam debet credi ex eo præcisè, quod possit esse verum; neque etiam debet propterea revocari in dubium, quòd possit esse falsum.

25 En Regulas Criticæ emendatæ! at fortè etiam hæ aut sunt in omnem partem nimis versatiles, aut certè non satisfaciunt illorum Criticorum desiderio, qui cupiunt, maximè in Historia Ecclesiastica, posteritati solùm documenta authentica relinquere. Cùm enim multæ traditiones falsæ eosdem veritatis characteres habeant, quos habent aliquæ traditiones veræ; non poterunt hæ retineri, quin retineantur illæ; nec illæ poterunt

runt rejici, quin rejiciantur istæ. Critici, qui nullam historiam aut traditionem sine charactere evidentiæ recipere volunt, ne cogantur cum aliis traditionibus solùm probabilibus veris etiam recipere multas falsas æquè nonnumquam probabiles, rejiciendas veras cum falsis existimant, quando discerni non possunt. R. P. Honorè videtur suis regulis efficere, ut cum traditionibus probabilibus veris necessariò retineantur multæ falsæ. Utrùm horum Ecclesiæ optabilius futurum sit, solius Ecclesiæ judicio relinquam.

§. VI.

Regulæ de antiquitate librorum & Manuscriptorum.

1 Libri impressi nulli reperiuntur ante annum 1450. quia ante illum annum nondum inventa erat ars Typographica. Reperi quidem in Bibliothecæ Reipublicæ Augustanæ Codicem impressum, cui ab inventore artis Typographicæ appressus est annus 1440. sed conjicio, id vel lusum esse manus secundæ; vel inventorem, eo denotare voluisse, se jam anno 1440. habuisse prima consilia excolendi hanc artem. Addo, inter libros impressos paucos omnino reperiri insignitos anno, ante annum 1470.

2. Codices Manuscripti papyracei nulli omnino reperiuntur ante annum 1350. & paucissimi tantùm ante annum 1400. Inter plura talium Manuscriptorum millia, quæ lustravi vix viginti reperi scriptos ante annum 1400. ultimum ac vetustissimum vidi Ratisbonæ in Bibliotheca PP. Dominicanorum, quod habuit annum 1368. & ex Archivio

Ec-

Ecclesiæ Collegiatæ ad S. Petrum Monachii vidi Schedulam papyraceam scriptam anno 1357. Ex hoc colligo, papyrum communiter nunc usitatem ante annum 1350. nondum fuisse inventam. Addo, papyrum ab anno 1350. usque ad annum 1400. ex ipsa forma prodere suam antiquitatem, ut à peritis facile discerni possit. Est enim densa, crassa, & perpetuis surculis instar linearum distincta; hi surculi communiter non ampliùs reperiuntur post annum 1400. ex hoc enim tempore facta est planior, quamvis æquè densa crassa ac priùs.

3. Manuscripta, in quibus supra jota reperiuntur puncta, præsumuntur esse scripta sæculo decimo quinto, quia ante annum 1400. nulla talia reperiuntur puncta, sed tantùm virgulæ longiores, hoc modo: *ìnimìcus*. Imò verò initio sæculi 15. solebant poni tantùm contractiores virgulæ, ac dein circa annum 1420. usque 1450. immisceri lineolis puncta; donec tandem circa annum 1460. mera puncta fieri consueverint.

4. Manuscripta, in quibus suprà jota reperiuntur virgulæ seu lineolæ, non præsumuntur esse scripta ante annum 1250. seu medium sæculi decimi tertii; quia nullum reperi Codicem antea scriptum similibus virgulis insignitum. Ante annum enim 1250. supra jota nec puncta ponebantur, nec virgulæ, sed nihil prorsus, post annum 1250. usque ad annum 1300, non nunquàm reperiuntur tales virgulæ, sed raræ tamen, sic ut librarii tria aut quatuor jota sine virgula transierint, donec iterùm unum insignierint.

5. Codices Manuscripti, in quibus sunt frequentes abbreviationes, non præsumuntur

tur esse scripti ante sæculum 15. quia hic modus scribendi primùm invaluit, postquam papyrus cœpit fieri communior.

6. Codices sæculi 13. & 12. sæculi sunt tenuis calami, & elegantis characteris; sed Codices sæculi 11. & 10. sunt crassioris calami plerumque.

7. Codices sæculi 9. & 8. habent litteras alphabeticas formæ crassæ, & flammeæ; ubi videlicet ductus non sunt recti, sed irregulares, & valdè crassi.

Plura dabit experientia, & ortographia temporum.

PARS V.

Principia, & exempla Artis Criticæ ex SS. Patribus.

§. I.

Regulæ Generales.

1 NIhil *temerè sine prævio examine admittendum est*; id est, nihil credendum est absque ratione, aut authoritate sufficiente. Tertullianus L. 5. adversus Marcionem. C. 1. Nihil interim credam, nisi nihil temerè credendum. Temerè porrò creditur, quod sine originis agnitione creditur. Quamobrem Pontice, edas nobis velim, quo symbolo susceperis, Apostolum, Paulum quem in Albo Apostolorum apud Evangelistas non deprehendo? quis illum tituli charactere percusserit, quis transmiserit tibi? ipse se, inquit, Apostolum est professus. Planè profiteri semetipsum quivis potest. Verùm professio ejus alterius authoritate conficitur: alius scri-

scribit, alius subscribit, alius obsignat, alius actis refert. Nemo sibi Professor & testis, quæ credis est probatio. S. Ambrosius L. 3. Epist. 19. loquens de Hæreticis ad fidem conversis, ait: difficile imbuti animi infidelitatis venenis abolere possunt impietatis suæ glutinum; si tamen in iis virus infaustum inoleverit: nec facilè iis credendum putes, nervi enim sunt, & quidam artus sapientiæ, non temerè credere, maximè in causa fidei. Huc pertinet, quod D. Augustinus refert, nec improbat Juliani Pelagiani dictum: Non numerandas, sed ponderandas esse sententias; nec ad aliquid inveniendum quidquam multitudinem prodesse cœcorum. L. 2. cont. Jul. Gregorius Nyssenus laudat Harmonium Episcopum, quòd nihil à se dictum absque excussione, atque examinatione admiserit. Ep. ad Harm. Similiter D. Hieronymus laudans Paulam Romanam ait: Cùm Romæ essem, nunquam tam festina me vidit, ut non de scripturis aliquid interrogaret. Neque verò more Pythagorico quidquid responderam, rectum putabat, nec sine ratione præjudicata apud eam valebat authoritas, sed examinabat omnia, & sagaci mente universa pensabat, ut me sentirem non tam discipulam habere, quàm judicem. In Procem. Epist. ad Gal. Econtrà Lactantius l. 5. Instit. C. 20. Gentiles reprehendens dicit: Inhærentes persuasioni vulgari libenter errant; & stultitiæ suæ favent, à quibus si persuasionis suæ rationem requiras, nullam possunt reddere, sed ad majorum judicia confugiunt, quòd illi sapientes fuerint, illi probaverint, illi scierint, quid esset optimum; seque ipsos sensibus spoliant, ratione abdicant, dum alienis erroribus credunt.

Regula 2. Nihil in re dubia asserendum est.

Hie-

Hieronymus Epist.122. ad Vitalem. In rebus obscuris diversas ponimus opiniones. Idem in C. 12. Danielis, nolens quemquam insistere expositionibus Scripturæ dubiis ait: dimittat dubia, & in manifestis hæreat. Idem in C. 2. Osee. Prudens lector attendat, ut si non veritatem, quod difficillimum est, saltem suspicionem verosimilium investigare valeamus. S. Augustinus in Enchiridio C. 56. Quis explicet, cum qualibus corporibus apparuerint Angeli. Cùm ista quæruntur, & ea, sicut quisque potest, conjectat, non inutiliter exercentur ingenia, si adhibeatur disceptatio moderata, & absit error opinantium se scire, quod nesciunt, quid enim opus est, ut hæc atque hujusmodi affirmentur vel negentur, vel definiantur cum discrimine, quando sine crimine nesciuntur? Idem l. 7. C. 1. de Genesi ad litt. Rectè est autem veraciter atque congruenter; nihil audaciter refellendo, nihil temerè affirmando, dum adhuc dubium est, verum falsumve sit, sive fidei, sive scientiæ Christianæ: quòd autem doceri potest vel rerum ratione apertissima, vel scripturarum authoritate certissima, sine cunctatione asserendo, Et C. 28. Cætera, quæ in hoc libro disputando locutus sum, ad hoc valeant legenti, ut aut noverit, quemadmodum sine affirmandi temeritate quærenda sint, quæ non apertè scriptura loquitur; aut si ei iste quærendi modus non placet, quemadmodum ipse quæsiverim sciat, ut si me potest docere, non abnuat, si autem non potest, à quo ambo discamus, mecum requirat. Et l. 8. C. 5. Erunt, qui ipsam omnino animam esse corpoream pronuntiare non dubitent, cum quibus ego de tam magna quæstione nulla temeritate confligo. Melius est enim dubitare de occultis, quàm liti-

litigare de incertis. Et l. 12. C. 1. Undecim libris sive efferendo atque defendendo, quæ certa nobis sunt, sive inquirendo & ambigendo de incertis disseruimus, non tam præscribentes in rebus obscuris unicuique quid sentiat, quàm nos docendos, in quibus dubitavimus, ostendentes, temeritatemque affirmandi amoventes à lectore, ubi non valuimus præbere sententiæ firmitatem.

Cyrillus Alexandrinus contra Anthropomorphitas C. 2. Subtiles hujusmodi, neque admodum tritæ quæstiones non tam demonstratione dogmatica, quàm dubitatione & discussione conjecturali indigent; neque committendum est, ut sermo in ea, quæ parum consentanea sunt, prolabatur, aut à veritate aberret. Scriptum est enim: Quærens quære, & juxta me habita. Quòd verò ipsa Sacra Scriptura apertè non dixit, quo pacto quisquam apertè declararit? cujus generis censeo esse, quod scriptum est: Fecit Deus cœlum & terram. Quod fecerit, Scriptura dicit, & fide complectimur: quomodo autem cœlum fecerit; curiosiùs indagare, noxa non vacat. Altioribus enim & abditioribus mentem immergere non oportet. Quæcunque igitur Sacra Scriptura apertè non dicit, latere oportet, & silentio præterire. Si autem ratiocinatione & conjectura ad veritatem contendendum est, dicimus, &c. Theodoretus quæst. 60. in Genesin. Quidam dicunt, ab Heber Hebraicam linguam dictam esse: Ego verò puto, ex eo Hebræos dictos esse, quòd Abraham Euphratem pertransiit; Hebra enim idem Syrorum lingua dicitur quod Euphrates. Sed de hoc contendere superfluum est; nullum enim ex verbo pietati detrimentum accedit, sive hoc, sive illud recipiamus.

Regula 3. Dubia semper tanquam dubia

proponenda ac recipienda sunt. Hanc regulam constanter eo modo, quo Criticum decet, observat Epiphanius. Hæresi 27. fatetur, se id, quod de quadam Marcellina narrat, tantùm habere ex fama. Idem fatetur her.28.de Merinthianorum appellatione.Her. 29.ait: Nazaræi post hos sequuntur, qui simul cum illis fuerunt, aut etiam ante ipsos. neque enim exactè dicere possum, qui alteri successerint. Hær. 30. Hic puer fortassis, ut puto, Judas vocabatur; non tamen certò scio propter tempus. Hær.31. Ad nos per auditum fama quædam pervenit; quare non præteribimus, ut ne etiam hujus natalem locum indicemus. In ambiguo quidem est, an vera dicturi simus; tamen famam ad nos perlatam silentio non præteribimus. Dicunt enim ipsum fuisse Phrebonitem. Hæc. 39. Arbitror me in Ægypto in hanc hæresin incidisse: non enim exactè memini regionis, in quo cum ipsis congressus sum.

Regula 4. *In quovis doctrinæ systemate tantùm opus est examinari ac probari primaria doctrinæ capita, reliqua recipienda sunt sub spe paris certitudinis.*

Regula 5. *Ab initio credendum, quos quis probat, peritis sub spe scientiæ.* Eusebius l.1. præparat. evang. C. 5. Quid attinet hoc loco pluribus id conari, ut non inconsideratæ cuidam ac temerariæ fidei, sed consilii, utilitatisque plenis rationibus, quæque veræ pietatis formam atque institutum complectantur, nos ipsos addixisse ostendamus. Equidem universos, qui vim ac momenta rationum assequi possunt, adhortamur, ut, quas accipiunt dogmatum nostrorum demonstraiones, attentiùs ac subtiliùs examinent. Sed quoniam omnium ea facultas & solertia non est, & tam amans sit hominum Deus, ut neminem repudiet, sed cuilibet sanando con-

congruam adhibeat medicinam, adeoque imperitos & idiotas ad leviorem curationis rationem invitet, mulieres, pueros, vulgariumque hominum multitudinem manuducentes, sanam fidem tanquam medicamentum adhibemus, iisque cogitationem de Divina Providentia, immortalitate animarum, & vitæ norma cogitationem inserimus? Quid autem? an non eos etiam videmus, qui curandis corporum ægrotationibus operam scienter navant, quæcunque ad exquisitam Medicinæ artis cognitionem pertinent, longo usu atque multa doctrina perdiscere, omniaque ratione tractare. Qui verò ad eosdem curandæ gratia valetudinis accesserint, illos fidei cuidam exitusque lætioris exspectationi sese ita permittere, ut cùm ex istius scientiæ præceptis intelligere accuratè nihil possint, sola spe ac fide salventur. Ac peritissimus quidem Medicus in medium prodiens, quid aut cavere aut facere oporteat, sic tanquam princeps ac dominus aliquis scienter præcipit. Ægrotus autem ipsi perinde ac Regi, & Legislatori obsequitur, quòd sibi, quidquid ab eo præceptum fuerit, utile quoque futurum putet. Ita discipuli cujusvis doctrinæ præcepta à magistris excipiunt, quod ab illis didicerint, id sibi expedire rati. Immò verò ne ipsius quidem Philosophię partem ullam quisquam attingeret, nisi ejus professionem usui antè sibi fore crederet. Atque ita factum videmus, ut alius ad Platonis, alius ad Aristotelis, vel Stoicorum disciplinam conferret, sic ut singuli quidquid probarent, id fide quadam, speque meliori tanquam sibi profuturum amarent, atque retinerent. Sic artes eas, quæ media nominantur, homines persecuti sunt; & alii quidem militari rei se dedere, mercaturam alii factitare maluerunt, ea nimirum fide & persuasione multò antè adducti,

quòd ejusmodivitæ ratio plurimùm sibi ad eã tuendam opis esset allatura. Quid aliud manibus oculisque tenemus, quàm vitam hominum universam ex duabus hisce rebus spe nimirum fideque suspensam teneri? quid ergo causæ est. quòd adeò mireris, quibus non vacat omnia sigillatim ac subtiliùs addiscere, illis Divina hæc fidei manu tradi; aliis verò licere ipsas etiam investigare rationes, & eorum, quæ asseruntur, demonstratione indagare? S. Hilarius l. 1. de Trinit. Hanc Divini Sacramenti doctrinam mens læta suscepit, & hæc omnia ultra humanæ intelligentiæ sensum metiens Dei virtutes non sensu, sed fidei infinitate pendebat, ut Deum in principio apud Deum esse, & Verbum carnem factum esse non idcirco non crederet, quia non intelligeret, sed idcirco meminisse se intelligere posse, si crederet. S. Augustinus l. de quantitate animæ C. 7. Hoc initio te admonui, ut patienter ferres circuitum nostrum, non levis res quæ quæritur, non facilis ad cognoscendum. Aliud est enim, cùm authoritati credimus, aliud cùm rationi. Authoritati credere magnum compendium est, & nullus labor. Quòd si te delectat, poteris multa legere, quæ magni & divini viri de his rebus necessaria imperitioribus locuti sunt, crediqúe sibi voluerunt ab iis, quorum animis vel tardioribus, vel implicatioribus aliàs salus esse non poterit. tales enim homines, quorum profectò maxima multitudo est, si ratione velint verum deprehendere, similitudinibus rationum facillimè decipiuntur, & in varias noxiasque opiniones ita labuntur, ut emergere indè ac liberari aut nunquam aut ægerrimè queant. His ergo utilissimum est, excellentissimæ authoritati credere, & secundùm hoc agere vitam. Quòd si tutius putas, non solùm nihil resisto, sed etiam mul.

multum approbo. Si autem cupiditatem istam refrœnare non potes, qua tibi persuasisti, ratione pervenire ad veritatem, multi & longi circuitus tibi tolerandi sunt, ut non ratio te adducat, nisi ea, quæ sola ratio dicenda est, id est, vera ratio, & non solùm vera, sed ita certa, & ab omni similitudine falsitatis aliena, si tamen ullo modo hæc ab homine inveniri potest, ut nullæ disputationes falsæ, aut verisimiles ab ea te possint traducere.

Regula 6. Nec ratio certa authoritati, ac claro textui, nec authoritas certa rationi objicienda est. S. Augustinus Epist. 7. ad Marcellinum. Quia hoc me facere compellit de animæ exortu caliginosissimæ quæstionis obscuritas, manum potiùs porrigant confitenti, & quidquid illud est, nosse cupienti, & doceant, si possunt, vel ostendant, si quid de hac re vel certa ratione didicerunt, vel apertissimo divino eloquio crediderunt. *Si* enim ratio contra Divinarum Scripturarum authoritatem redditur, quamlibet acuta sit, fallit verisimilitudine: nam vera esse non potest. Rursus si manifestissimæ, certæque rationi velut Scripturarum Sanctarum objicitur authoritas, non intelligit, qui hoc facit, & non Sctipturarum illarum sensum, quem non intelligit, sed suum potiùs objicit veritati.

Regula 7. Ratio est omni humanæ authoritati præferenda. S. Augustinus l. 5. de Musica C. 5. Id ego quoque rectissimum judico, sed non facilè ista populo persuadentur: tanta est enim vis consuetudinis, ut ea inveterata, si falsa opinione genita est, nihil sit inimicitius veritati. Pudet imbecillitatis, cum rationi roborandæ hominum authoritas quæritur, cũ ipsius rationis ac veritatis authoritate, quę profectò est omni homine melior,

nihil deberet esse præstantius. Agit hîc de metro versuum.

Regula 8. Ratio etiam exemplis anteponenda est. S. Augustinus l.1. de Civit. C.23. At enim multi se interemerunt, ne in manus hostium pervenirent. Non modò quærimus, utrùm sit factum, sed utrùm fuerit faciendum. Sana quippe ratio etiam exemplis anteponenda est, cui quidem & exempla concordant, sed illa, quæ tantò digniora sunt imitatione, quantò excellentiora pietate.

Regula 9. Certa non debent impugnari per incerta. Irenæus l.2. cont. Hæreses C.46. Cùm universæ Scripturæ & Propheticæ & Evangelicæ in aperto & sine ambiguitate ab omnibus audiri possint, ac prædicent unum Deum; valde hebetes apparebunt, qui ad tam lucidam adapertionem cæcutiunt oculos, & nolunt videre lumen prædicationis, sed per tenebrosas parabolarum absolutiones unusquisque eorum putat proprium invenisse Deum. quia enim de ipsorum, qui contraria sentiunt, Deo nihil apertè in Scriptura dictum est, dicunt hæc in absconso docuisse Salvatorem discipulos per ænigmata & parabolas. Dicunt alium esse, qui prædicatur Deus, & alium Patrem, qui per parabolas & ænigmata significatur Pater. Quia autem parabolæ multas possunt recipere absolutiones, ex ipsis de inquisitione Dei affirmare, derelinquentes quod certum & indubitatum & verum est, valdè præcipitantium se in periculum & irrationabilium esse, quis non confitebitur?

Regula 10. Dubia non tolluntur per aliud dubium. Irenæus l.2. cont. hær. C.10. Omnis quæstio non per aliud, quod quæritur, habebit resolutionem; nec ambiguitas per aliam ambiguitatem solvetur apud eos, qui sensum ha-

habent, aut ænigmata per aliud majus ænigma; sed ea, quæ sunt talia, ex manifestis & consonantibus, & claris accipiunt absolutiones.

Regula 11. *Omne argumentum probabile sumitur à communiter contingentibus.*

Regula 12. *Contingentia in innumeris circumstantiis non procedunt uniformiter.*

Regula 13. *Quæ igitur uniformiter ac congruenter in unum systema incidunt, non casu sic congruunt, sed providentia.* Tertullianus de Præscript. C. 28. Ecquid verosimile est, ut tot ac tantæ Ecclesiæ in unam fidem erraverint? Nullus inter multos eventus est unus exitus. Variasse debuerat error doctrinæ Ecclesiarum. Quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum. Origenes l. 2. de principiis. Qui futuros mundos per omnia huic nostro pares ac similes volunt, nescio, quibus id possint afferere documentis. si enim similis per omnia mundus dicitur, erit, ut iterùm Adam & Eva eadem faciant, quæ fecerunt; idem iterùm erit diluvium, & Moyses iterùm sexcenta hominum millia ex Ægypto educet &c. quod non puto aliqua ratione posse firmari, si arbitrii libertate aguntur animæ. Tale enim est, quod ab ipsis dicitur, ut siquis velit asserere, quod frumenti medimnum, si profundatur in terram, potest fieri, ut penitus iidem & indiscreti secundò accidant granorum casus, ita ut unumquodque granorum juxta profusum jaceat secundò, quo primò aliquando dejectum est, & eodem ordine. Quod innumerabilibus medimni granis prorsus impossibile est accidere, etiamsi per diversa sæcula indesinenter ac jugiter effundantur. Ita ergo impossibile mihi videtur, eodem ordine, iisdemque modis nascentium, & morientium, & agentium quid secundò posse reparari. Eusebius

l. 3. demonst. Evang. n. 7. Quam probabilitatem habeat, Apostolos tam salutarium documentorum auditores, ac potiùs jam magistros effectos suspicari mentitos, quæcunque suum præceptorem effecisse testificati sunt? aut quàm credibile, si putent, illos omnes sibi inter se consensisse in mendacio, duodecim quidem de omni numero electos, Septuaginta autem reliquos: nulla unquam afferetur ratio, quare tantæ multitudini hominum credendum non sit, qui quidem religiosam gravemque vitam amplexi sint, resque suas spernati concors testimonium tanquam uno ore in omnes homines de Magistro protulerint. Lactantius l. 2. Instit. C. 5. Ex hoc apparet sydera Deos non esse, quod exorbitare illis à præstitutis itineribus non licet. Cæterùm si dii essent, huc atque illuc passim sine ulla necessitate ferrentur, sicut animantes in terra, quorum quia liberæ sunt voluntates, huc atque illuc vagantur, ut libet, & quo quemque duxerit, eò feruntur. Non est igitur astrorum motus voluntarius, sed necessarius, quia præstitutis legibus, officiisque serviunt. Irenæus ex eo, quia omnia Prophetarum vaticinia in Christo contingenter concurrunt, probat, ea de Christo facta esse. l. 4. cont. hær. C. 67. Unde poterant Prophetæ prædicere omnia, quæ à Christo facta sunt, si ab altero Deo inspirationem acceperunt. Casu quodam hæc evenisse non poteris dicere, tanquam à Prophetis de altero quodam dicta, similiter autem Domino evenerunt. Nam argumenta, quæ prædicta sunt, in nullo alio facta sunt. Non igitur de altero, sed de Domino, in quem concurrerunt omnia prædicta signa, dicebant Prophetæ. S. Augustinus Ep. 3. ad Volusianum ex eo, quòd omnes partes fidei contingenter ac tam mirabiliter conspirent, probat veri-

ritatem fidei. Quem non moveat, inquit, ad credendum tantus ab initio ipse rerum gestarum ordo, & ipsa connexio temporum, preteritis fidem de præsentibus faciens, priora posterioribus, & recentioribus antiqua confirmans. Complentur in Christo omnia preconia Prophetarum.

Regula 14. *Quod pronum est fieri, plerumque fit.* S. Hieronymus l. 1. contra Pelagianos. C. 9. Asseris, posse hominem sine peccato esse, & ut hoc verum dixisse videaris, statim adjungis, & Dei mandata facilè custodire, si velit, quæ aut rarus aut nullus implevit. Si enim facilia sunt, debent à pluribus custodiri; sin autem, concedamus tibi, rarus quisquam ea implere potest, manifestum est, esse difficile, quod rarum est. S. Chrysostomus in Epist. ad Ephes. C. 1. hom. 2. Quid quæso est difficilius, quid injucundius, noctes obire vigilantem, & muros perfodere, & in tenebris ambulare, & animam habere in manibus, & instructum esse ad cædem, & tremere, & mori metu; an quotidianis operam dare laboribus, & in tuto esse cum securitate? hoc est facile, & quia hoc est facile, plures hoc faciunt, quàm illud. Idem hom. 66. de fato & Providentia. Qui in delitiis perpetuò versatur, & ebrietati indulget, & parisitos alit, atque adulatores, & cibo potioneque completur volens nolens persæpè necessariò peccat opportunitate quadam loci præsentis. S. Augustinus in Epist. ad Galatas. Quod amplius delectat, secundùm id operemur necesse est. ut v. g. si plus delectat pulchritudo & sincera species castitatis, secundùm hanc vivimus, & secundùm hanc operamur. Quod autem de castitate & fornicatione dixi, hoc de cæteris intelligi volui.

Regula 15. *Hinc credendum, quòd proclivius est fieri.* S. Augustinus l. 15. de Civit.

C. 13. Si quæram, quid sit credibilius, Judæorum gentem tam longè latèque diffusam, in hoc conscribendum mendacium (de ætate mundi) uno consilio cospirare voluisse, & dum aliis invident authoritatem, sibi abstulisse veritatem; an Septuaginta homines, qui & ipsi Judæi erant, in uno loco positos, communicato cõsilio veritatem Ægyptiis invidisse, quis non videat, quid proclivius, faciliusque credatur? sed absit utrumque &c.

Regula 16. *Hinc & ille sensus verbis subesse censendus est, qui iisdem plerumque subjicitur.* Cryrillus Alex. l. 5, Thesauri. C. 4. Si creatio non semper substantialem productionem à nihilo ad esse significat, sed plerumque à pejoribus ad meliora translatione, quomodo non erit stultum, quando Sapientia Dei creari se dicit, non diligenter id considerare? *Dominus creavit me.* Creavit, non ad esse à nihilo, sed initium viarum suarum in opera ejus. Idem l. 2, in Joannem C. 3. de rectè interpretandis textibus loquens, ait: *Undique conferentia colligenda sunt.* id est, similes textus conferendi, ut appareat, quis plerumque sensus conveniat. Et Theodoretus in Genesin, quæst. 20. Antropomorphitæ coacervant mille loca Scripturæ, quibus membra Dei appellantur. Adversus vos certandum est primùm ex dictione Scripturæ. id est, ex communi modo loquendi Scripturæ.

Regula 17. *Non potest fieri, quòd in innumeris circumstantiis nunquam fit.* S. Hieronymus cont. Pelagianos C. 4. Responde mihi; velis, ȧn nolis esse sine peccato? si vis, quare non imples, quod desideras? dicitis; posse hominem sine peccato esse; sed aliud est esse, aliud esse posse. Esse non est in nostra positum potestate; esse autem posse, generaliter, quòd licèt alius non fuerit, tamen possit esse, qui voluerit. Rogo, quę est ista argumentatio, pos-

posse esse, quod nunquam fuerit? posse fieri, quod nullum fecisse testeris? Gregorius Nazianzenus Orat. 36. de filio. Non potest filius quidquam facere à seipso, nisi id viderit patrem facientem. Quæ verba ejusmodi sensu explicanda sunt. Posse vel non posse non uno modo dicitur; variam enim ac multiplicem significationem habet. nonnunquam enim secundùm virium defectum dicitur, & certi temporis ac personæ ratione habita; ut quod puen luctari non possit, aut catulus cernere, aut cum aliquo dimicare. Luctabitur enim fortasse aliquando, & cernet, & cum hoc dimicabit, etiamsi cum altero nequeat. Interdum de eo dicitur, quod plerumque non contingit; ut illud; Non potest civitas abscondi supra montem posita. Fieri enim potest, ut quædam civitas abscondatur, majori nimirum monte ipsius lumini obstruente. Impossibile etiam dicitur, quod minime æquum est, rationique consentaneum; cujus generis est illud; Non possunt filii sponsi jejunare, quamdiu præsens est sponsus. Quarta significatione hoc fieri non posse dicitur, à quo nostra voluntas abhorret; cujusmodi est illud: Non poterat illic signa facere propter incredulitatem eorum. Quo etiam in ordine ponendum est illud: Non potest mundus odisse vos. Et: quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? quo enim pacto quidquam horum impossibile est, nisi quia voluntas abhorret; Denique illud etiam impossibile dicitur, quod natura quidem impossibile est, Deo autem volenti possibile.

Regula 13. Quod pronum est fieri, necessariò aliquando fit. S. Ambrosius de Jacob. C. 1. Non potest fieri, ut facilis ad iracundiam non irascatur, sed ut ratione se temperet.

Regula 19. *Quod uniformiter fit, casu non fit*. S. Augustinus ex eo, quòd in Græca Biblia uniformiter primis Patriarchis ad vitam centum anni adjecti sint; infert, hoc à Latina Biblia discrimen non casuali errore sed industria factum esse l. 15. de civit. C. 23. ait: In his continuatur ipsius mendositatis similitudo, ita ut supersint centum anni in prima, secunda, tertia, quarta, quinta, septima generatione. Videtur error quandam habere constantiam; nec casum redolet sed industriam. Ubi verò non est ista per tot generationes continuata paritas, scriptoris tribuatur errori.

Regula 20. *Quod casu ac contingenter fit, rarò fit*. Sequitur ex dictis.

Regula 21. *Quod pronum est fieri, frequenter fit*. S. Ambrosius l. 1. de Job. C. 7. Adolescentia magis ad vitium lubrica esse consuevit: igitur crebra naufragia.

Regula 22. *Nulla conjectura ponatur sine probatione*. Hoc exemplo suo perpetuò demonstrat S. Chrysostomus. v. g. Homil. de Prophetarum obscuritate ait: Multa Prophetæ Judęis mala prædicunt, ne igitur Judæi hęc audientes eos interficerent, interpretationis difficultate prædictiones occultabant, sicque suæ incolumitati consuluerunt. Undè verò id constat? rationes enim à nobis reddendæ sunt, tametsi inter amicos versemur; siquidem multi etiam fortassis adsunt non amici.

Regula 23. *In probabilibus non ferendum judicium ante solutionem objectionum*. quia solutio objectionum prępart intellectum ad credendum, ac fluctuantem confirmat. Eusebius l. 1. Præparat. Evang. n. 1. Facturus operæ pretium mihi videor, si aggressurus hoc Demonstrationis Evangelicæ opus pauca sternendæ ac præmuniendæ vię gratia prius

de

de iis rebus definiam, de quibus tam gentiles quàm Iudæi justam nobis quæstionem movere posse videantur. Etenim sic existimo, nostrum hunc sermonem ad perfectiorem demonstrationis Evangelicæ doctrinam, graviorumque dogmatum intelligentiam processurum, si quę ad preparationem hanc pertinent, viam aperuerint. S. Hilarius l. 1. de Trinit. Parum est, in rebus ad salutem maximè necessariis sola ea ad satisfactionem fidei afferre, quæ propria sunt: quia plerumque blandientes sensum fallunt dictorum nostrorum inexploratæ assertiones, nisi etiam propositionum adversarum demonstratę inanitates fidem nostram in eo ipso, quòd ipsæ ridiculæ esse arguantur, affirment.

Regula 24. *Non tamen ad quasvis futiles objectiones, quæ non facilè movebunt prudentes, respondendum est.* Lactantius l. 7. Instit. C. 12. Cætera Epicurei dogmatis argumenta Pythagoræ repugnant dicenti, migrare animas de corporibus in corpora. Quæ sententia deliri hominis, quoniam ridicula est, immò dignior, quàm Scholastico fuerit, ne refelli quidem seriò debuit. Quod qui facit, videtur vereri, ne quis id credat. S. Augustinus l. 2. de Civit. C. 1. Si rationi perspicuę veritatis infirmus humanæ consuetudinis sensus non auderet obsistere, sed doctrinæ salubri languorem suum tanquam Medicinę subderet, donec divino adjutorio fide pietatis impetrante sanaretur, non multo sermone opus esset ad convincendum quemlibet vanæ opinationis errorem his qui rectè sentiunt, & sensa verbis sufficientibus explicant. Nunc verò, quoniam ille est insipientium morbus, quo irrationabiles motus suos post rationem plenè redditam, quanta homini ab homine debetur, sive nimia cæcitate, qua nec aperta cernuntur, sive obstinatissima pervicacia, qua & ea quæ

cernuntur non feruntur, tanquam ipsam rationem veritatemque defendunt, fit necessitas copiosius dicendi plerumque res claras, velut eas non spectantibus intuendas, sed quodammodo tangendas palpantibus offeramus. Et tamen quis disceptandi finis erit, si respondendum esse respondentibus semper existimemus? nam qui vel non possunt intelligere, quod dicitur, vel tam duri sunt adversitate mentis, ut etiam si intellexerint, non obediant, infatigabiliter vani sunt. Quorum dicta contraria si toties velimus refellere, quoties obnixa fronte statuerunt non curare, quid dicant, dum quocunque modo nostris disputationibus contradicant; quàm sit infinitum & ærumnosum, vides.

Regula 25. Ad eadem tamen dicta nonnunquam propter tardiores sæpius respondendum est. S. Augustinus l. 2. contra Petalianum, C. 1. Primis partibus Epistolæ Petiliani, quas tantummodo inveneramus, satis nos respondisse meminerunt, qui ea legere vel audire potuerunt. Sed quia posteà tota est à fratribus inventa, atque descripta, ut universæ responderemus, non erat defugiendum hoc officium styli nostri; non quia ille novum aliquid dicit, cui non jam multis modis & sæpe responsum est: Sed propter tardiores fratres, qui ea, quæ alicubi legeram eis, ad omnia paria referre non possunt. Ibidem l. 1. C. 1. Respondere diversa sentientibus sæpissimè cogimur etiam de his rebus, quas aliis atque aliis sermonibus frequentavimus. quod utiliter existimo fieri & propter tardiora ingenia eorum, qui putant aliud dici, cùm aliquid legunt aliter dici, & propter ipsam disputationum copiam, ut non solùm ad diligentiores res rara perveniat, sed quodlibet ex multis in manus etiam negligentiores incurrat.

Regula 26. Multùm contribuit ad proban-

dam

dam veritatem propositionis, si diutius inhæreatur eidem propositioni. quia faciliùs credimus, quę propensiùs meditamur. S. Ambrosius in Psal. 118. Octon. 2. prefat. Tunc salubriora consilia credimus, si propensiore meditatione examinata videantur.

Regula 27. Ad securam assentionem requiritur, ut etiam adjuncta rei diligenter considerentur: quia sępe aliquid apparet in se verum, quod non congruit adjunctis. S. Hilarius in Psal. 131. ad verba: Introibimus in tabernacula ejus, adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus, Judeos sic refellit. Templum illud hodie jam nullum est, incensum est, dirutum est, informe ruinis est. ubi ergo Dei requies est? mentitus Propheta est? Deus etenim requiem, quam ei se juratus reperturum vovebat, amisit. Itaque quia neque Dei dignitati, neque naturæ hominis, neque locorum veritati, neque temporum demutationi hęc irreligiosarum opinionum figmenta conveniunt, nunc demonstrandum, ad personam Domini Jesu Psalmum pertinere.

Regula 28. Ex eo, quod adversa sententia convincatur esse falsa, non statim prior recipienda est. quia faciliùs falsa convincuntur, quàm inveniatur verum, Lactantius l. de Ira Dei. C. 11. Tullius l. 3. de natura Deorum dissolvit publicas religiones, sed tamen veram, quam ignorabat, nec ipse nec alius quisquam potuit inducere; adeò & ipsę testatus: Falsum quidem apparere; veritatem tamen latere. Utinam, inquit, tam facilè vera invenire possem, quam falsa convincere. Quod quidem non dissimulanter, ut Academicus, sed verè atque ex animi sententia proclamavit, quia veritas humanis sensibus erui non potest; quod assequi voluit humana providentia, id assecutus est, ut falsa detegeret;

quide-

quidquid enim fictum,& commentitium,quia nulla ratione subnixum est, facilè dissolvitur.

Regula 29. Sententia meritò suspecta esse debet, cujus probationes aut explicationes similitudinem, proportionem, aut connexionem habent cum aliis falsis sententiis,quia plerumque falsa, quæ falsis congruunt. Lactantius l. 3. Instit. C. 24. volens ostendere falsitatem sententię, dari antipodas; in hoc ipsum vitium, quod oppositæ sententiæ tribuit, currit. sic ait: Quid illi, qui contrarios nostris vestigiis antipodas putant? nunquid aliquid loquuntur? aut est quisquam tam ineptus, qui credat esse homines, quorum vestigia sint superiora, quàm capita? hujus erroris aperienda nobis origo est; nam semper eodem modo falluntur. cùm enim falsum aliquid in principio sumpserunt, verisimilitudine inducti, necesse est eos in ea, quæ consequuntur currere: sic incidunt in multa ridicula;quia necesse est falsa esse,quæ falsis congruunt:cùm autem primis habuerint fidem,qualia sunt ea,quę sequuntur, non circumspiciunt, sed defendunt omni modo,cùm debeant prima illa, utrùmne vera sint an falsa, ex consequentibus judicare. Hinc etiam Eusebius l. 1. Præparat. Evang. veritatem fidei Christianę ex eventu ac consequentibus probat, eo quòd Deus tantam vim contulerit Evangelio. n. 4. Quivis intelligat, Numine plane Divino robur ejus ac firmitatem constitisse, cùm vexata tot annos, partimque dœmonum, partim principum acerbitate jactata majoribus in dies ornamentis & multitudine augeatur; ut planè dubitare nemo possit, quin Deus ille rerum moderator omnium servatoris nostri doctrinę vim quandam omni conatu & oppugnatione superiorem cunctorunque victricem hostium cœlesti auxilio largiatur. Idem sensum Prophetiarum

ex ipso rerum eventu indagandum esse docet. Demonstr. Evang. l. 7.

Regula 30. *Cùm in quavis quęstione omnia considerandа considerari non possint. ex paucis de toto, quantum homini licet timide semper ac modestè judicandum est.* Sic bene notat Lactantius, Aristotelem non omnia considerasse ad Philosophiam pertinentia, dum eam brevi perfectam futuram prædixit. l. 3. Instit. C. 28. Aristoteles inquit, veteres Philosophos aut gloriosissimos aut stultissimos fuisse, qui existimassent, Philosophiam suis ingeniis esse perfectam; sed se videre, quòd paucis annis magna accessio facta esset, brevi tempore Philosophiam planè absolutam fore. Quod igitur fuit illud tempus? quo in ore? quando est? aut à quibus absoluta? nam quod ait stultissimos fuisse, qui putavissent ingeniis suis perfectam esse sapientiam, verum est, sed ne ipse quidem satis prudenter, qui aut à veteribus cœptam, aut à novis auctam, aut mox à posterioribus perfectum iri putavit. Hinc Eusebius l. 10. Præparat. Evang. n. 3. ubi Scriptorum Græcorum vanitatem, imperitiam, & furta, aliaque vitia probat, tantùm aliqua ex iis exempla affert, post quæ concludit: Sed enim, cujusmodi Scriptorum Græcorum ratio sit ex istis exemplis, quæ ex infinitis pauca collegi, satis constare existimo.

Regula 31. *In quavis quęstione omittenda contumeliæ, & quæ ad statum quæstionis non pertinent.* quia ut S. Augustinus contra Donatistas Epist. 152. dicit: *Nec causa causę, nec persona personæ pręjudicat.* Id est, non persona cum persona ob impertinentes lites, nec merita extrinseca causę cũ causa, sed argumenta colligant: afferebant Donatistæ pro se aliquas Decisiones Episcoporũ; alias Decisiones afferebant pro se Catholici: hęc ergo cõmunia

utri-

utrique parti præjudicia mittenda esse dicit, quia nec causa causæ, nec persona personæ præjudicat. Idem l. de utilitate credendi C. 2. separatis nugis locorum communium res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione confligat, Et l. 1. cont. Julianum C. 1. Contumelias tuas, & verba maledica, Juliane, quæ ardens iracundia libris quatuor anhelasti, si me contemnere dixero, mentiar. Quomodo enim contemnere possum ista, ubi testimonium conscientiæ meæ cogitans vel gaudere me debere video pro me, vel dolere pro te? &c. Sed hæc pro tuo dogmate, quod veritatem putas, etiam tu potes dicere. Auferamus itaque de medio, si placet, ista communia, quæ dici ex utraque parte possunt, quamvis veraciter ex utraque parte dici non possint.

Regula 32. *Quos persuaderi volumus, verbis exasperari non debent.* S. Augustinus l. contra Epistolam Manichæi C. 1. 2. 3. Deum rogavi, ut in refellenda & revincenda hæresi vestra, Manichæi, cui & vos fortasse imprudentius, quàm malitiosius adhæsistis, det mihi mentem pacatam atque tranquillam, & magis de vestra correctione, quàm de subversione cogitantem. Nostrum fuit, ut ad vestram correctionem aditum faceremus non in contentione & æmulatione, & persecutionibus, sed mansuetè consolando, benevolè cohortando, leniter disputando; sicut scriptum est: Servum Domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem diversa sentientes. Nostrum ergo fuit, has velle partes expetere. Illi in vos sæviant, qui ignorant, cum quo labore verum inveniatur; & quàm difficile caveantur errores. Illi in vos sæviant, qui nesciunt, quàm rarum & arduum sit, carnalia phantasma-

ta

ta piæ mentis serenitate superare. Illi in vos sæviant, qui nesciunt, cum quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis. Illi in vos sæviant, qui nesciunt, quibus suspiriis & gemitibus fiat, ut ex quantulacunque parte possit intelligi Deus. Postremò illi in vos sæviant, qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Ego autem, qui diu multumque jactatus vix tandem perspicere potui, quid sit illa sinceritas, quæ sine inani fabulæ narratione percipitur, sævire in vos omninò non possum.

Regula 33. *In errores tamen, ubi magis præcavenda bonorum seductio, quàm speranda errantium emendatio, vehementer invehi debemus.* Epiphanius l.3. cont. hær. ad finem. Cæterùm rogo vos omnes, qui hæc lecturi estis, ut veniam detis mentis meę tenuitati, quę à multo hæreseon veneno obstupuit instar nauseantis & revomentis propter austera verba, per quæ contra quosdam commota & invecta est, dum aliquos scelestos, aut impostores, aut erroneos, aut deceptores appellavit. Nam propter multam veneni molestiam ac vexationem, quamvis hic non noster mos sit, ut aliquos libenter sugillemus, coacti fuimus talibus ipsos impetere verbis, quo mentem quorundam averteremus, ne fortè putent nos ex eo, si displicentiam nostram non publicassemus in revelando ea, quæ ab ipsis dicuntur aut fiunt, partem habere mentis assentientis pravæ uniuscujusque hæresis opinioni.

Regula 34. *Scandalosa sunt, quæ facilè in sensu perverso accipiuntur à populo.* Eusebius l. 2. Præparat. Evang. num. 8. affert sequentem observationem Dionysii Halicarnassei. Nemo me nescire existimet, nonnullas Græcorum de diis fabulas aliquid hominibus

uti-

utilitatis afferre, sive naturæ opera latente verborum sensu repræsentent, sive ad mitigandas humanorum casuum molestias confictæ fuerint, sive ad tollendas animorum perturbationes, metusque levandos, sive ad minus sanas opiniones refellendas, sive alterius cujuscunque commoditatis gratia compositæ. Verùm licèt ista æquè norim, ac quivis alius in ejusmodi tamen fabulis magna semper cautione opus esse arbitror, eoque libentius Romanorum Theologiam, quæ omnem fabulam dignitate & honestate vacuam mali ominis instar aversatur, approbo, meum ipse reputans, exigua illa admodum esse bona, quæ Græcis fabulis continentur, quæque non ad plures, sed tantùm ad eos pertinere possint, qui, quem in scopum illæ collineent, diligenter accuratèque perspexerint. Enim verò, cùm pauci admodum illi sunt, quibus hanc ad Philosophiam aditus pateat, tum sanè rudis & imperita multitudo vulgares istos de diis sermones deteriorem in partem interpretari solet, atque in alterum è duobus incidit; ut vel Deus aspernetur tot ac tantis miseriarum fluctibus jactatos; vel nullum flagitii scelerisve genus cavendum sibi ac declinandum putet, cùm ea diis ipsis usque adeò familiaria fuisse videat.

Regula 35. *Non omne dogma pro securo habendum, quod non damnavit Ecclesia.* quia Ecclesia non omnes errores, sed tantùm eos damnare solet, qui faciunt strepitum. S. Augustinus l. de Vera religione. C. 6. Ecclesia Catholica per totum orbem diffusa omnibus errantibus utitur ad profectus suos, & ad eorum correctionem, cùm evigilare voluerint. Utitur enim Gentibus ad materiam operationis suæ, Hæreticis ad probationem doctrinæ suæ, Schismaticis ad docu-
mentum

mentum stabilitatis suæ, Judæis ad comparationem pulchritudinis suæ. Alios ergo invitat, alios excludit, alios relinquit, alios antecedit, omnibus tamen gratiæ Dei participandæ dat potestatem. Carnales autem suos, id est, viventes aut sentientes carnaliter, tanquam paleas tolerat, quibus in area frumenta tutiora sunt, donec talibus tegminibus exuantur. Sed quia in hac area pro voluntate quisque vel palea vel frumentum est, tamdiu sustinetur peccatum aut error cujuslibet, donec aut accusatorem inveniat, aut pravam opinionem pertinaci animositate defendat. Sæpè etiam sinit Divina Providentia per nonnullas nimium turbulentas hominum carnalium seditiones expelli de congregatione Christiana etiam bonos viros. quam contumeliam vel injuriam suam cùm patientissimè pro Ecclesiæ pace tulerint neque ullas novitates vel schismatis vel hæresis moliti fuerint, docebunt homines, quàm verò affectu & quanta sinceritate charitatis Deo serviendum sit. Talium ergo virorum propositum est, aut sedatis remeare turbinibus; aut, si id non sinantur vel eadem tempestate perseverante, vel ne suo reditu talis aut sævior oriatur, tenent voluntatem consulendi etiam eis ipsis, quorum motibus perturbationibusque cesserunt, sinè ulla conventiculorum segregatione usque ad mortem defendentes, & testimonio juvantes eam fidem, quam in Ecclesia Catholica prædicari sciunt. Hos coronat in occulto Pater, in occulto videns. Rarum videtur hoc genus, sed tamen exempla non desunt; immo plura sunt, quàm credi potest.

Regula 36. Argumenta innumera nullam continentia probabilitatem, etiam collecta nullam consti-

constituunt probabilitatem. Sic S. Augustinus de Baptismo l. 6. & 7. affert plùs quàm sexaginta argumenta Donatistarum, quibus ostendere conabantur, de novo baptizandos esse, qui à nostra Ecclesia ad Donatistas transiverant: nec tamen quisquam dixerit, omnia illa argumenta sententiam Donatistarum reddidisse probabilem.

§. II.

De Authoritate.

Regula I. *Ubi credendum, testi idoneo credendum est*. Eusebius Demonstr. Evang. l. 10. ex Psal. 118. Diabolus stet à dextris ejus. &c. Quòd hæc ad Judam referenda sint, idoneus sanè esto testis Apostolus Petrus. Lactantius l. 6. Instit. c. 25. Hoc genus sacrificii quàm verissimum sit, Trismegistus Hermes idoneus testis est. S. Hilarius l. 1. de Trinit. Concedamus cognitionem sui Deo, dictisque ejus pia veneratione famulemur; idoneus enim sibi testis est. Et l. 12. in fine. Christus idoneus mihi ad fidem testis est. Et l. ad Augustum. Didicimus, commenta hæc fuisse inventa à Narcisso, Theodoro &c. quorum litteræ etiamnum proferuntur; & idoneis testibus convincuntur. S. Ambrosius in Psal. 118. Octon. 14. Horum satis idoneus testis est, qui non mentitur, Deus. Et in C. 3. Lucæ. De Jechonia satis idoneus testis est Jeremias. S. Augustinus l. cont. Gaudentium C. 14. Non erat pro vestra causa contra nos idoneus testis Emeritus ille, inimicus.

Regula 2. *Aut certè credendum idoneo controversiæ & rerum judici*. S. Ambrosius in C. 12 Lucæ. Dominus idoneus sui operis æstimator magno pretio nos redemit.

Regula 3. *Authoritas, cui firmissimè credendum est, nec falli posse debet, nec fallere.*

S. Hie-

S. Hieronymus in C. 5. Epistol. ad Galat. Quod si verum est, & eorum distinctio nec fallit, nec fallitur, consideremus.

Regula 4. *Nonnunqaam possunt etiam omnes errare*. Lactantius. l. 3. Instit. C. 3. Causas rerum naturalium velle disquirere; cœlum ipsum qua magnitudine sit, utrùm quietum sit, an mobile &c. Hec disputando & conjecturis velle comprehendere, tale est profectò, quale si differere velimus, qaalem esse arbitramur cujusdam remotissimæ gentis urbem, quam nunquàm vidimus, nec aliud quàm nomen audivimus. Age opinemur de statu & qualitate urbis illius. Verosimile in plano sitam, lapideis mœniis, ædificiis sublimibus, viis publicis, magnificis delubris. Sed cùm hęc dixerimus, alius econtrà disputabit, & cùm hic quoque peroraverit, surget & tertius, & alii deinceps, & opinabuutur multò disparia, quàm nos sumus opinati. Quid ergo erit ex omnibus certius? fortasse nihil. at omnia sunt dicta, quæ in rerum naturam cadunt, ut necesse sit, eorum aliquid esse verum. at nescietur, quis verum dixerit. Potest fieri, ut omnes ex aliqua parte erraverint, ex parte attigerint veritatem. Stulti ergo sumus, si hoc disputatione quæramus.

Regula 5. *Quando tamen omnes conveniunt in re, quæ dependet à lumine naturali, vel à tèstimonio sensuum, credendum est.* quia nec omnes uniformiter mentiri, nec innumerabiles stulti esse possunt. Primum constat ex Regula 13. §. 1. alterum docet Lactantius. l. 5. Instit. C. 13. Cùm noster numerus semper de Deorum cultoribus augeatur, nunquam verò ne in ipsa quidem persecutione minuatur, quis est tam excors,

tam-

tamque cœcus, ut non videat, quia in utraque parte est sapientia. Sed illi stultos arbitrantur, qui cùm habeant in sua potestate supplicia vitare, cruciari tamen & mori malunt; cùm ex eo ipso possint videre, non esse stultitiam, in qua tanta hominum millia per totum orbem una & pari mente consentiunt. Si enim fœminæ sexus infirmitate labuntur, viri certè sapiunt. Si pueri, si adolescentes improvidi sunt per ætatem; maturi certè ac senes habent stabile judicium. Si una civitas desipit, certè utique innumerabiles stulti esse non possunt. Si una provincia, una natio, prudentia caret; cæteras omnes habere intelligentiam recti necesse est. Cùm verò ab ortu Solis usque ad occasum lex divina suscepta sit; & omnis sexus, omnis ætas, & Gens & Regio unis ac paribus animis Deo serviat, eadem sit ubique patientia; idem contemptus mortis, intelligere debuerant, aliquid in ea re esse rationis, quod non sine causa usque ad mortem defendatur; aliquid fundamenti ac soliditatis, quod eam religionem injuriis & vexatione augeat semper & faciat firmiorem.

Regula 6. Cujuscunque eruditi sententiæ orbis totius sensus præferendus est. L. 1. de moribus Ecclesiæ C. 29. S. Augustinus sic habet: Christum audi; in his, inquit, duobus præceptis universa lex pendet & Prophetæ. Quid hoc loco potest dicere impudentissima pertinacia? non hoc Christum dixisse? at in Evangelio ejus verba ista conscripta sunt. Falsum esse, scriptum? quid hoc sacrilegio magis impium reperiri potest? quid ista voce impudentius? quid sceleratius? simulacrorum cultores, qui Christi nomen oderunt, nunquam hoc adversus Scripturas illas ausi sunt dicere.

Con-

Consequetur namque omnium litterarum summa perversio, & omnium qui memoriæ mandati sunt librorum abolitio, si quod tanta populorum religione roboratum est, tanta hominum & temporum consensione firmatum, in hanc dubitationem adducitur, ut ne historiæ quidem vulgaris fidem possit, gravitatemque obtinere. Postremò quid de scripturis ullis proferre poteris, ubi mihi uti hac voce non liceat, si contra meam ratiocinationem, intentionemque proferatur? illud verò quis ferre possit. quod nos notissimis ac jam in omnium manibus constitutis libris credere vetant, & iis, quæ ipsi proferunt, imperant, ut credamus? si de Scriptura dubitandum est, de qua magis, quàm quæ diffamari non meruit, quæ verè potuit sub nomine alieno tota mentiri? at si istam obtrudis invito, & authoritatis exaggeratione cogis in fidem; egone de illa, quàm constanter latissimè divulgatam video, & Ecclesiarum per totum orbem dispersarum contestatione firmatam, dubitabo miser; & quod est miserius, te authore dubitabo, cùm si exemplaria proferres, altera tenere non deberem, nisi ea, quæ plurium consensione commendarentur, nunc verò nihil te proferente, quod conferas; putabis, usque adeò genus humanum esse perversum, & divinæ providentiæ ope desertum, ut illis scripturis tua tantùm verba præponat?

Regula 7. Credendum potiùs paucitati doctorum, quàm multitudini indoctorum. Lactantius l. 2. Instit. C. 20. Peracta est difficilis operis portio; veteres depulimus errores. nunc verò difficilior cum Philosophis proposita luctatio est, quorum summa doctrina & eloquentia quasi moles aliqua mihi imponitur; nam ut illic multitudine ac prope consensu omnium Gentium premebamur, ita hìc authori-

tate præstantium omni genere laudis virorum. Quis autem nesciat, plus esse momenti in paucioribus doctis, quàm in pluribus imperitis? sed non est desperandum, istos quoque Deo & veritate ducibus posse depelli. S. Hieronymus in C. 2. Sophoniæ: Semel decrevimus veritatem interpretationis, & lectoris magis eruditi, quàm vulgi judicium sequi. S. Augustinus l. 2. cont. Jul. C. 10. approbat dictum Iuliani. Non numerandas, sed ponderandas esse sententias. Et: Ad aliquid inveniendum nihil multitudinem prodesse cœcorum. Item: In causa judicandi amoto strepitu turbarum de omni ordine conversationis hominum ad discussionem talium rerum non sola nomina, sed eligendam esse prudentiam; & honorandam esse paucitatem, quam ratio, eruditio, libertasque sublimat.

Regula 8. *Plus in authore ratio, quam Authoritas valet*. S. Hieronymus Epist. 152. ad Minerium. Hæc dictavi, quid eruditi viri de utroque sentirent loco, & quibus argumentis suas vellent probare sententias, vestræ prudentiæ exponens. Neque enim tanta est meæ pusillitatis authoritas, qui nihil sum, & invidorum morsibus pateo, quanta eorum, qui nos præcesserunt, nec juxta Pythagoræ discipulos præjudicata doctoris opinio, sed doctrinæ ratio ponderanda est. Siquis contrariæ factionis immurmurat, sciat me illud Apostoli libenter audire: Omnia probate; quod bonum est, tenete.

Regula 9. *Incipientibus prius sequenda est, quàm examinanda authoritas*. S. Augustinus l. 2. de Ordine C. 9. Ad discendum dupliciter ducimur, authoritate, atque ratione, tempore authoritas, re autem ratio prior est. Aliud est enim, quod in agendo anteponitur, aliud quod pluris in appetendo æstima-
tur.

tur. Itaque, quanquam bonorum authoritas imperitæ multitudini videatur esse salubrior; ratio verò aptior eruditis. Tamen, quia nullus homo nisi ex imperito peritus fit, nullus autem imperitus novit, qualem se debeat præbere docentibus, & quali vita esse docilis possit, evenit, ut omnibus bona, magna, & occulta discere cupientibus non aperiat, nisi authoritas januam; quam quisque ingressus sinè ulla dubitatione vitæ optimæ præcepta sectatur, per quæ cùm docilis factus fuerit, tum demum discet, & quanta ratione prædita sint ea ipsa, quæ secutus est ante rationem, & quid sit ipsa ratio, quam post authoritatis cunabula firmus comprehendit.

Regula 10. *Contra authoritatem plurium, nunquam, nisi rebus bene expensis, pronuntiandum est.* S Augustinus l. 3. cont. Donatistas C. 4. Quid scripserit Cyprianus, jam legi, fateor; & profectò issem in eandem sententiam, nisi me ad diligentiorem considerationem revocaret tanta authoritas aliorum, quos vel pares gratia doctrinæ, vel etiam fortasse doctiores per tot Gentes, græcas, Latinas, Barbaras. & ipsam Hebræam Ecclesia toto orbe diffusa parere potuit, quæ ipsum quoque pepererat, qui mihi quoque nullo modo videri potuerunt frustra noluisse istam sententiam, non quia fieri non potuit, ut in obscurissima quæstione verius pluribus unus, paucive sentirent, sed quia non facile pro uno vel pro paucis adversus innumerabiles ejusdem religionis & unitatis viros, & magno ingenio, & uberi doctrina præditos, nisi pertractatis pro viribus atque perspectis rebus ferenda sententia est.

Regula 11. *Traditio tamdiu præcisè meretur fidem, quamdiu de ejus corruptione non habentur positiva argumenta*, quia constat multas

traditiones fuisse falsas. Sic Irenæus l. 1. C. 39. testatur. ex traditione se habere, Christum fuisse quinquaginta jam annorum, cùm moreretur. Ætas, inquit, à quadragesimo aut quinquagesimo anno declinat jam in ætatem seniorem, quam habens Dominus noster docebat, sicut Evangelium & omnes seniores testantur, qui in Asia apud Joannem discipulum convenerunt, idipsum tradidisse eis Joannem: quidam autem eorum non solùm Joannem, sed & alios Apostolos viderunt, & hæc eadem ab ipsis audierunt, & testantur de hujusmodi relatione. Idem l. 5. C. 36. errorem Millenariorum pariter refert in traditionem. Quemadmodum, inquit, presbiteri dicunt, tunc alii Paradisi delitiis utentur, alii speciositatem civitatis possidebunt. Lactantius l. 1. instit. C. 7. Duplici ratione peccatur à Gentilibus, quòd Elementa Deo præferunt. Alterum, quòd elementorum figuras colunt. Hæ sunt religiones, quas sibi à majoribus suis traditas pertinacissimè tueri perseverant, nec considerant, quales sint, sed ex hoc probatas atque veras esse confidunt, quòd eas veteres tradiderunt, tantaque est authoritas vetustatis, ut inquirere in eam scelus esse dicatur. Itaque creditur ei passim tanquam cognitæ veritati. Apud Ciceronem sic dicit Cotta Lucillio; Habes Balbe, quid Pontifex sentiat; fac nunc ego intelligam; quid tu sentias; à te enim Philosophe rationem religionis accipere debeo; majoribus autem nostris etiam nulla ratione reddita rationis est credere. Si credis, cur rationem requiris? majoresne potiùs, an rationem sequeris? si rationem mavis, discedere te necesse est ab institutis & authoritate majorum. Fatere igitur, stultos illos fuisse, qui excogitatis contra rationem religionibus serviunt. Sed tamen, quoniam nobis

nobis tantopere majorum authoritas opponitur, videamus, quinam majores illi fuerint, à quorum authoritate discedi nefas dicitur. Romulus pastores inter quos adoleverat, convocavit, cùmque is numerus condendæ urbi parum idoneus videretur; constituit asylum. Eò passim confugerunt ex finitimis locis pessimi quique. Ita conflavit ex his populum, legitque in senatum eos, qui ætate anteibant, & Patres appellavit; de quo Senatu Propertius loquitur:

> Buccina cogebat priscos ad verba Quirites.
> Centum illi in prato sæpe senatus erant.
> Curia prætexto quæ nunc nitet alta senatu,
> Pellitos habuit rustica corda patres.

Hi sunt patres, quorum decretis eruditi, ac prudentes viri devotissimè serviebant; idque verum ac immutabile omnis posteritas judicet, quod centum pelliti senes ratum esse voluerunt. Est verò, quòd illorum authoritas tanti habeatur à posteris; quos nemo, cùm viverent, neque summus neque infimus affinitate dignos judicavit. Huc pertinet, quòd etiam *D.* Cyprianus suum errorem de baptismo hæreticorum iterando, & S. Augustinus suum errorem de necessitate communionis etiam quoad parvulos retulerint ad traditionem. De peccatorum meritis l. 1. C. 24. ait: Unde, nisi ex antiqua, ut existimo, & Apostolica traditione, qua Ecclesiæ Christi insitum tenent, præter baptismum & participationem Dominicæ mensæ ad vitam æternam neminem posse pervenire? Si ergo nec salus, nec vita æterna sinè baptismo &

corpore & sanguine domini cuiquam speranda est, frustra sinè his promittitur parvulis.

Regula 12. SS. Patres, ubi non habent secum consensum Ecclesiæ, non sunt infallibilis regula. quia nullus hominum ab erroribus eximitur, nisi per operationem Divinæ Providentiæ; hæc verò in iis tantùm se immiscet, quæ attingunt Ecclesiam, ut semper præcaveat errores. S. Augustinus l. 5. cont. Donatistas C. 26. Cùm D. Cyprianus dicit; Episcopum docibilem esse debere, adjungit: Docibilis autem ille est, qui est ad discendum patientia lenis & mitis; oportet enim Episcopum non tantùm docere; sed & discere, quia & ille melius docet, qui quotidie crescit & proficit discendo meliora. His utique verbis satis indicat vir sanctus; non esse metuendum sic ejus Epistolas legere, ut siquid postea pluribus & diuturnioribus inquisitionibus compertum Ecclesia confirmaverit; non ambigamus; quia sicut multa erant, quæ doctus Cyprianus doceret, sic erat & aliquid quod Cyprianus docibilis disceret. Quod autem nos admonet, ut ad fontem recurramus, id est, ad Apostolicam traditionem, & indè canalem in nostra tempora dirigamus, optimum est, & sinè dubitatione faciendum. Idem Epist. 111. ad Fortunatianum. Non quorumlibet disputationes quamvis Catholicorum & laudatorum hominum velut scripturas Canonicas habere debemus, ut nobis non liceat salva honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare, atque respuere, si fortè invenerimus, quòd aliter senserint, quàm veritas habet, divino adjutorio, vel ab aliis intellecta, vel à nobis: talis ego sum in scriptis aliorum; tales esse volo intellectores meorum. Idem Epist. 112. ad Paulinam. Si quid

quid divinarum Scripturarum perſpicua firmatur authoritate, ſinè ullà dubitatione credendum eſt. Aliis verò teſtibus vel teſtimoniis, quibus aliquid credendum eſſe ſuadetur, tibi credere vel non credere liceat, quantum ea momenti ad faciendum fidem vel habere, vel non habere perpenderis. Si enim nihil crederemus, quod non ex ſcripturis ſanctis aut per ſenſus didicimus; undè ſciremus, à Romulo conditam Romam? undè ſciremus, quibus parentibus, avis, majoribus geniti eſſemus? in his, ſi alicubi fallimur credendo, nihil periculi eſſe judicamus, ſi non ſit contra illam fidem, qua pietas informatur. Hæc prælocutio te, & eos, qui iſta lecturi ſunt, præſtruit, quales ſeu meorum, ſeu quorumlibet ſcriptorum judices eſſe debeatis. Et C.23. ejuſdem Epiſt. Has ſententias tantorum virorum non ob hoc interponere volui, ut cujuſquam hominis ſenſum tanquam ſcripturæ Canonicæ authoritatem ſequendum arbitreris, ſed ut illi, qui aliter ſapiunt conentur videre, quod verum eſt, ne tam doctos divinorum eloquiorum tractatores reprehendant.

Regula 13. *Traditio per varia ora traducta, ſuſpecta quoad circumſtantias eſt.* Lactantius. Ad Poetas mentio reſurrectionis futuræ obſcurorum ore pervenerat; eam verò temerè auditam in modum fabulæ prodiderunt. Et tamen iidem teſtati ſunt, non Authorem ſe certum, ſed opinionem ſequi, ut Maro qui ait: Sit mihi fas audita loqui. Quamvis igitur veritatis arcana in parte corruperint, tamen ipſa res eo verior invenitur, quòd cum Prophetis in parte conſentiunt. Cùm Prophetæ prædicarent, judicaturum eſſe ex mortuis filium Dei; quoniam rectorem cœli non alium putabant, quàm Jovem, judicare apud inferos Jovis filium tradiderunt.

Corruperunt igitur Poetica licentia quod acceperant, vel opinio veritatem per diversa ora, sermonesque varios dissipata mutavit. l. 8. Instit. C. 21.

Regula 14. Authoribus inter se dissentientibus neuter pro duce certo sequendus est. Lactantius l. 1. Instit. C. 1. Omissis ergo hujus terrenæ Philosophiæ authoribus nihil certi afferentibus aggrediamur viam rectam. Quos quidem, si putarem satis idoneos ad bene vivendum duces esse, & ipse sequerer, & alios ut sequerentur hortarer: Sed cùm ipsi magna concertatione inter se dissideant, secumque ipsi plerumque discordent, apparet eorum iter nequaquam esse directum; siquidem sibi quinque ut est libitum proprias vias impresserunt, confusionemque magnam quærentibus veritatem reliquerunt.

Regula 15. Consensus omnium populorum præsumitur fundari in lumine naturali. quia impossibile est per Leges Contingentium tam diversas nationes in reliquis inter se dissentientes convenire uniformiter in quovis articulo, nisi cogantur evidentia rei manifestata in lumine. Lactantius l. 1. Instit. C. 2. de Providentia, quam nonnulli Philosophi negabant, loquens ait: Non difficile sanè fuit, paucorum hominum pravè sentientium redarguere mendacia testimonio populorum atque gentium in hac una re non dissidentium. nemo enim est tam rudis, tam feris moribus, qui oculos in cœlum tollens, tametsi nesciat, cujus Dei Providentia gubernetur hoc omne quod cernitur, aliquem tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, utilitate, pulchritudine, comparatione, nec posse fieri, quin id, quod mirabili ratione constat, consilio aliquo majore sit instructum.

Regula

Regula 16. Nemo omnes, omnes nullum, singuli singulos fallunt. Seneca.

Regula 17. Quamvis Authoris mali nunquam pro argumento assumi possit authoritas, licèt tamen exindè applicare, quæ ex se vera ac bona sunt. S. Hieronymus ad Pammachium Epist. 65. Objiciunt mihi, quare Origenem aliquando laudaverim. Ni fallor, duo loca sunt, in quibus eum laudavi; præfatiuncula ad Damasum in Cantica, & Prologus in librum Hebraicorum nominum. Quid ibi de dogmatibus Ecclesiæ dicitur? simplex interpretatio simplici voce laudata est. nihil ibi de fide, nihil de dogmatibus comprehensum est. Laudavi interpretem non Dogmatisten; ingenium, non fidem; Philosophum, non Apostolum. Quòd si volunt super Origene meum scire judicium, legant in Ecclesiasten Commentarios, & intelligent, me semper ejus dogmatibus contraisse. quæ enim stultitia est, sic alicujus laudare doctrinam, ut sequaris & blasphemiam. Et beatus Cyprianus Tertulliano Magistro utitur, ut ejus scripta probant; cùmque eruditi & ardentis viri delectetur ingenio, Montanum cum eo, Maximillamque non sequitur. Fortissimos libros contra Porphyrium scribit Apollinarius: Ecclesiasticam Historiam pulchrè Eusebius texuit. Alter dimidiatam Christi introduxit œconomiam; alter impietatis Arrii apertissimus propugnator est. Væ, inquit Esaias, qui dicunt bonum malum, & malum bonum, & qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum. Nec bonis adversariorum, si honestum quid habuerint, detrahendum est; nec amicorum laudanda sunt vitia & unumquodque non personarum, sed rerum pondere judicandum est. Hæc regula vera est, ni si timeatur, Lectores vel Auditores ex commendatione talium

Authorum progressuros ad majorem æstimationem errorum, vel minorem saltem vilipensionem, aut eos animandos ad lectionem talium Authorum, in quibus nec pretiosum à vili discernere, nec latens venenum, seque in affectus Lectorum insinuans cavere possint. Hac cautione sumpta & illud verum erit Hieronymi in Apologia adversus Ruffinum, ubi ait: *Audi ergo, vir sapientissime, & Romanæ diulecticæ caput, non esse vitii hominem unum laudare in aliis, & in aliis accusare, sed eandem rem & probare & improbare. In Tertulliano laudamus ingenium, sed damnamus hæresin; in Origene miramur scientiam Scripturarum, & tamen dogmatum non recipimus falsitatem.*

Vera hæc sunt, si simul in eodem textu periculosæ laudi salubris reprehensio adjungitur.

Regula 17. Authoritas Scriptorum non ex fama & laude aliorum, sed ex laudantium merito metienda est. S. Hieronymus præfat. l. 12. in Isaiam. *Nullus tam imperitus Scriptor est, qui Lectorem non inveniat similem sui; multoque pars major est, Milesias fabellas revolventium, quàm Platonis libros; in altero enim ludus & oblectatio est, in altero difficultas & sudor mixtus labori. Timæum ipse, qui interpretatur, Tullius se non intelligere fatetur; testamentum autem Grunnii Corocottæ decantant in scholis puerorum agmina cachinnantium. Igitur & noster Lavinius fruatur testibus, immò & fautoribus suis, vincatque multitudine, quia forsitan vincit ingenio: mihi sufficit paucorum testimonium, & amicorum laude contentus sum, qui in expetendis opusculis meis amore nostri labuntur, & studio scripturarum.*

Regula 18. Nec opinionis universalitas, nec

ejus antiquitas, aut opinantium sanctitas certum est veritatis argumentum. S. Hieronymus Prol. l. 18. in Isaiam. Non ignoro, quanta inter homines sententiarum diversitas sit, non dico de Mysterio Trinitatis, sed de aliis Ecclesiasticis dogmatibus, de Resurrectione scilicet, & humanæ carnis statu; & qua ratione intelligenda sit Apocalypsis Joannis, quam si juxta litteram accipimus, judaizandum est; si spiritualiter, ut scripta est, disserimus, multorum veterum videbimur opinionibus contraire; Latinorum, Tertulliani, Victorini, Lactantii; Græcorum, ut cæteros prætermittam, Irenæi tantùm faciam mentionem; adversus quem Dionysius Alexandrinæ Ecclesiæ Pontifex elegantem scribit librum, irridens mille annorum fabulam. Cui duobus voluminibus respondit Apollinarius, quem non solùm suæ sectæ homines, sed & nostrorum, in hac parte duntaxat, plurima sequitur multitudo, ut præsaga mente jam cernam, quantorum in me rabies concitanda sit. Idem in C. 5. Ezech. ad illud: Tertia tui pars peste morietur: Septuaginta, quia supra quatuor partes posuerant, dicunt, Quarta pars tui morte avertetur. Perspicuum est autem, ut Hebræa veritas continet, tres esse partes. Multoque melius erat, transferre, quod scriptum est, quàm rei malè translatæ patrocinium quærere; nec hoc dicimus ab illis factum, quibus vetustas authoritatem dedit; sed per multa sæcula, Scriptorum atque Lectorum vitio depravatum. S. Augustinus l. 3. de Civit. C. 10. Quoniam proclive est humanum genus non ex momentis ipsius libidinis, sed potiùs suæ consuetudinis æstimare peccata, fit plerumque, ut quisque hominum ea tantùm culpanda arbitretur, quæ suæ regionis & temporis homines vituperare atque damnare consueverunt, & ea tan-

tum probanda atque laudanda, quæ consuetudo eorum, cum quibus vivit, admittit, eoque contingit, ut siquid vel Scriptura præceperit, quod abhorret à consuetudine audientium, vel quod non abhorret, culpaverit, si animum eorum jam verbi vinxit authoritas, figuratam locutionem putent: si animum præoccupaverit alicujus erroris opinio, quidquid aliter asseruerit Scriptura, figuratum arbitrentur.

Regula 18. Nihil incredibile, quod testem habet idoneum. S. Augustinus Epist. 7. De virginitate Sanctæ Mariæ, si hoc, quod scripsi, non persuadet fieri potuisse, neganda sunt omnia, quæ mirabiliter in corporibus acciderunt. Quòd si propterea non creditur, quia semel factum est, quære ab amico, quem hoc adhuc movet, utrùm nihil inveniatur in litteris sæcularibus? quod & semel factum est, & tamen creditum non fabulosa vanitate, sed sicut existimant, historica fide, quære, obsecro te. Si enim tale aliquid in illis litteris inveniri negaverit, admonendus est: si autem fassus fuerit, soluta quæstio est.

Regula 19. Argumentum ex silentio authorum non tunc probat, ubi authores potuissent, sed ubi debuissent loqui. Irenæus l. 1. cont. hær. C. 1. discite insensati, quoniam Jesus, qui nostra causa passus est, atque apud nos habitavit, eum ipsum esse Dei verbum. Etenim si alius quispiam ex Æonibus pro salute nostra carnem assumpsisset, probabile fuisset, Apostolum de alio verba fecisse; cùm autem verbum patris, quod descendit, idem sit etiam, quod ascendit, profecto non de quoquam alio, nec de Ogdoade verba fecit. Tertullianus l. 4. cont. Marcionem C. 12. ostendit, Christum Pharisæis longo tempore suam divinitatem non manifestasse, quia de hac nihil disceptatum reperitur. Et

C. 43. discipuli inquiunt; Nos autem putabamus, ipsum esse redemptorem Israelis, non existimarent, nisi esset; & cùm existimaretur, non sustinuisset hanc existimationem de se, si non is esset, qui existimatur. S. Hieronymus l. 1. cont. Pelagianos. *Atticus*. Quomodo hæc omnium opinio est, quòd Dei auferas gratiam, & quidquid homines, agimus, propriæ tantùm asseras voluntatis? *Critobolus*. Miror Attice, cur erroris alieni à me causam, rationemque flagites; & id quæras, quod scriptum non est, cùm perspicuum sit, quod scripserim dixi, hominem sine peccato esse posse, si velit; nunquid addidi, absque gratia? *Atticus*, ex eo quòd non addidisti, videris negare. *Critobolus* immò ex eo, quòd non negavi, dixisse existimandus sum. neque enim quidquid non dicimus, negare arbitrandi sumus. Idem in C. 1. Epist. ad Galatas. Non mirum est, si Lucas hanc rem tacuerit, cùm & alia multa, quæ Paulus substinuisse se replicat, Historiographi licentia prætermiserit; & non statim est contrarium, si quod alius ob causam dignum putavit relatu, alius inter cætera dereliquit. Primum Episcopum Antiochenæ Ecclesiæ Petrum accepimus, & Romam inde translatum, quod Lucas penitus omisit. S. Chrysostomus in C. 1. Epist. ad Galatas. Quid agis Paule? cùm cupis judaizantes ad fidem perducere, nihil ex illis magnis ac præclaris adducis in medium, quale est illud, quod ad Philippenses scripsisti, dicens: cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Item, quod Hebræis scribens clara voce protulisti: Splendor est gloriæ, & figura substantiæ illius &c. horum nihil dicis: verùm his omnibus de Divinitate Christi omissis de carnis dispensatione facis mentionem, crucem, ac mortificationem in medium afferens.

Hoc

Hoc esse verum fassus aliquis sic pro Paulo respondebit. Si illi sermo fuisset apud homines, qui nihil magni de Christo concepissent animis, æquum erat illi magnifica proferre: verùm quoniam illi nobis movent seditionem, qui sibi videbantur pœnas daturi, si descivissent à lege, ideo mentionem facit ejus rei, quæ excludit totam legem. Si dixisset: In principio erat verbum &c. declarasset quidem verbi Divinitatem; verùm nihil ad id, quod hic agebatur, illa contulissent. Porrò quod ait: Qui excitavit eum à mortuis, commonefecit eos summi beneficii, quod in nos contulit Christus; quæ res haud mediocriter ipsi conducebat ad id, quod agebatur. Hanc ob causam omissa illorum mentione de collata in nos munificentia verba fecit. S. Augustinus l. 1. de consensu Evangelistarum C. 21. Cur non intelligunt miseri (Gentilles) illum esse Deum verum, quem sic vident à Deorum suorum societate sejunctum, ut quem Deum fateri coguntur, qui omnes Deos colendos profitentur, cùm cæteris colere non sinantur? cùm ergo simul coli non possunt, cur non ille eligitur, qui istos coli vetat, relictis illi, qui istum coli non vetant? aut si vetant, legatur. quid enim magis populis eorum in templis eorum debuit recitari, ubi nihil unquàm tale personuit? & utique prohibitio tam multorum contra unum, quàm unius contra tam multos, notior & potentior esse deberet. Si hujus Dei cultus est impius, inutiles sunt dii, qui homines ab impietate non prohibent. Si verò pius est hujus cultus, quoniam in ipso præcipitur, ne illi colantur, impius est cultus eorum. Hic simulacra everti jussit, prædixit, evertit. Istos, ut ille non colatur, jussisse nescimus, prædixisse non legimus, valuisse aliquid non videmus. Idem l. 6. cont. Julianum. C. 24. de textu Apostoli: In

quo

quo omnes peccaverunt. quod Julianus per imitationem, Augustinus per traducem intelligi voluit, sic ait: Sed, inquis, si de peccati traduce loquebatur, nusquam congruentius diceret: Ideò pertransiit peccatum, quia omnes sunt de conjugum voluptate generati, &c. adderet; in eo transiit, in quo ex tabida primi hominis carne fluxerunt. Nec vides, eodem modo tibi posse dici; si de imitatione peccati Apostolus loquebatur, nusquam congruentius diceret: Ideo pertransiit peccatum, quia primi hominis præcessit exemplum; & adderet: In eo transiit, in quo omnes illius unius imitatione peccaverunt. Aliquo enim istorum duorum modorum loqueretur Apostolus hoc loco, si ad tuum vel meum loqueretur arbitrium. Quia ergo nec illud dixit, quod tu, nec illud, quod ego, nunquid vis, ut credamus, in his verbis nec originale secundùm Catholicos, nec imitatorium secundùm Pelagianos intelligendum esse peccatum? puto, quòd nolis. remove igitur ista, quæ possunt ex utraque parte momentis æqualibus dici; & si tibi placet sine contentione, quid Apostolus dixerit, intueri, adverte, ut hoc diceret, quid agebat.

Regula 20. *Author, in quo concurrunt multa indispositi ad veritatem animi indicia, non fundat præsumptionem.* Talia autem indicia sunt, frequentes lapsus judicii, prout fit in Hæreticis, passiones, præjudicia, levitas styli, obscuritas mentis &c. Eusebius l. 1. contra Marcellum, ait: Hujusmodi hallucinationes ille simul congestas una modo periodo comprehendit &c. videtis, quàm immaniter aberret in hac historia, qui Jesum illum, per Prophetam Zachariam commemoratum, non intellexit, quis aut qualis fuerat. Quocirca qui in voce tam cuivis obvia aberravit,

ravit, & nudam ignoravit historiæ seriem, non potest ei tutò satis fides adhiberi in rebus Theologicis. Lactantius l. 7. Instit. C. 1. Necessarium puto, admonere lecturos, quàm hæc nostra, quæ tradimus, pravæ vitiosæque mentes aut omnino non intelligent; hebetantur enim acies eorum terrenis cupiditatibus, quæ sensus omnes gravant, imbecillosque reddunt; aut etiam si intelligent, dissimulabunt tamen, & esse hæc vera nolent quia trahuntur à vitiis, & scientes malis suis favent, quorum suavitate capiuntur, & virtutis viam deserunt, cujus acerbitate offenduntur. nam qui avaritia & opum quadam inexplebili siti flagrant, quia non possunt venditis aut elargitis, quæ amant, tenui cultu vitam degere, sine dubio malunt id esse fictum, quo desideriis suis renuntiare coguntur. Item, qui libidinum stimulis incitati, ut ait Poeta, in furias ignemque ruunt, utique nos incredibilia afferre dicunt, quia vulnerant aures eorum præcepta continentiæ. Qui verò ambitione inflati, aut amore potentiæ inflammati omne studium suum ad honores acquirẽdos contulerunt, nec si Solem quidem ipsum gestemus in manibus, fidem commodabunt ei doctrinæ, quæ illos jubet omni honore & potentia contemptis humiles vivere, atque ita humiles, ut accipere injuriam possint, & referre nolint, si acceperint. Hi sunt homines, qui contra veritatem clausis oculis quoquomodo latrant. Qui autem sani sunt, vel erunt, id est, nondum ita vitiis immersi, ut sanabiles non sint, & credent his, & libenter accedent; & quæcunque dicimus, aperta, plana, & simplicia, & quod maximè opus est, vera & inexpugnabilia videbuntur. Nemo virtuti favet, nisi qui sequi potest. Gregorius Nyssenus de præjudiciis ab infantia per sensus haustis loquens homil. 8.

in Ecclesiasten sic ait: Utinam hoc ante omnia hominum doceretur natura, ut possit discernere bonum & honestum, & id, quod non est ejusmodi. non enim ad vitam nostram aditum haberent animi perturbationes, si id, quod est bonum, nossemus ab initio. Nunc autem sensum expertem rationis judicem boni & mali ab initio facientes simul alimur cum eo judicio de iis, quæ sunt, quod inest à principio; & ideo difficiliter avellimur ab iis, quæ bona esse sensus existimavit, ut qui firmam ac stabilem nobis fecerimus habitudinem, eo quòd cum illis simul educti & enutriti sumus. Pulchrum videtur hominibus, quod oculis per bonum colorem affert voluptatem. Auditui pulchra res est melodia. In saporibus quoque, & in odoribus ejusmodi bonum ac pulchrum definit, illud quidem gustus, hoc verò odoratus; omnium autem à ratione alienissimum est tactus: Quoniam ergo sensus cum nascentibus nobis statim oriuntur, & cum eis in primo vitæ initio statim versamur, propterea falsus & aberrans est usus affectionis. quoniam sensus simul nascitur cum primo ortu, mens autem exspectat, donec excurrat ætas, ut possit paulatim apparere in subjecto, ea de causa sensus dominatum obtinet in mentem, quæ sensim accedit; quo fit, ut sit nobis arduum & difficile, verum bonum mente comprehendere, quoniam præoccupati sumus sentiendi instrumentis, eò, quòd delectat & lætitia afficit, bonum circumscribentes, quomodo enim fieri non potest, ut ad eam, quæ est in cœlis pulchritudinem, aspiciamus, si aerem caligo interceperit; ita nec oculus animæ ad virtutem aspicit, si per voluptatem velati quandam caliginem ejus obtundatur visus.

S.Au-

S. Augustinus de indispositione omniū Gentilium ac Hæreticorum ad veritatem loquens, ostendit, eos etiam in profanis sæpissimè errare, eo quòd non habeant tot lumina, per quæ multi caventur errores. Epist. 131. ad Memorium sic habet: Quid aliud dicendum est eis, qui cùm sint iniqui & impii, liberaliter sibi videntur eruditi, nisi quod in litteris verè liberalibus legimus: Si vos filius liberavit, tunc verè liberi eritis. Per eum namque præstatur, ut ipsæ etiam quæ liberales disciplinæ ab eis vocantur, quid in se habeant liberale, noscatur. neque enim habent congruum libertati, nisi quod habent congruum veritati: undè ille ipse filius: Et veritas, inquit, liberabit vos. Non ergo illæ innumerabiles & impiæ fabulæ, quibus vanorum plena sunt carmina Poetarum, ullo modo nostræ consonant libertati; non Oratorum inflata & expolita mendacia; non denique ipsorum Philosophorum garrulę argutiæ, absit omnino, ut istorum vanitates & insaniæ mendaces, ventosæ nugæ, ac superbus error rectè liberales litteræ nominentur, hominum scilicet infelicium, qui Dei gratiam per Jesum Christum, qua sola liberamur de corpore mortis hujus, non cognoverunt, nec in eis ipsis, quæ vera sunt, senserunt. Historia sanè, cujus Scriptores fidem se præcipuè narrationibus suis debere profitentur, fortassis habeat aliquid cognitione dignum liberis, cùm sive bona sive mala hominum, tamen vera narrantur. Quamvis in eis cognoscendis, qui Spiritu Sancto non adjuti sunt, rumoresque colligere ipsa humanæ infirmitatis conditione compulsi sunt, quemadmodum non fallerentur in plurimis, non video.

Regula 21. *Sola verborum obscuritas*, *aut*

aut dictionis luxuries non inferunt grave præjudicium veritati. S. Augustinus l. 1. de origine animæ. C. 3. Habet (Hæreticus) eloquium, quo possit explicare, quæ sentit; quamvis & in ipso eloquio habeat multa emendanda, & à nimia exundantia reprimenda; quod in illo tibi quoque, ut viro gravi, sicut tua indicant scripta, displicuit. Sed hoc vel facilè corrigitur, vel sinè detrimento fidei à levibus mentibus amatur, toleratur à gravibus. Habemus enim jam quosdam spumeos in sermone, sed in fide sonos. Idem l. 1. de Trinit. C. 3. Quisquis, cùm hæc legit, dicit; hoc non bene dictum est, quoniam non intelligo, locutionem meam reprehendat, non fidem; & fortè vere dici potuit planius; verumtamen nullus hominum ita locutus est, ut in omnibus ab omnibus intelligeretur. Videat ergo, cui hoc in sermone meo displicet, utrùm alios in talibus rebus quæstionibusve versatos intelligat, cùm me non intelligit. Et si ita est, ponat librum, meum, vel etiam, si hoc videatur, abjiciat, & eis potiùs quos intelligit, operam & tempus impendat. Non tamen propterea putet me tacere debuisse, quia non tam expeditè ac dilucidè quàm illi, quos intelligit, eloqui potui. Utile est plures à pluribus diverso stylo fieri libros, non diversa fide, etiam de quæstionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic.

§. III.

§. III.

De Interpretatione.

Regula 1. *Sensus verborum dependet ex usu loquentium.* S. Basilius, de Spiritu Sancto C. 25. Quid dixit, cum patre filium esse simul & personarum proprietatem & inseparabile consortium expressit, quod idem fit in rebus humanis, in quibus, *Et*, conjunctio declarat operationis consortium; at propositio, *Cùm*, significat etiam communionem. v. g. Navigarunt in Macedoniam Paulus & Timotheus, sed & Tychicus & Onesimus missi sunt Colossensibus. Ex his discimus, illos eandem rem fecisse. Ceterùm si audierimus connavigarunt, & collegæ missi sunt, etiam illud addiscimus, eos actionem pariter operatos esse. At propositio, *In*, declarat rationem ad id, in quo sunt operantes, siquidem cùm audimus, *innavigant*, *inhabitant*, protinus cogitamus scapham, aut domum. Itaque juxta communem usum harum syllabarum talis est inter ipsa differentia. S. Augustinus l. 2. de doctrina Christiana C. 13. Quid est ergo integritas locutionis, nisi Latinæ consuetudinis conservatio loquentium veterum authoritate firmata?

Regula 2. *Sensus verborum magis dependet ex subjecta materia.*

Regula 3. *Sensus verborum potissimùm dependet ex intentione loquentis.* Tertullianus de Monogamia C. 11. interpretationem Ecclesiæ Catholicę de quodam textus D. Pauli sic conatur evertere, vero principio pessimè usus. Hęc erit interpretatio capituli istius de hoc examinanda, an & tempori & causæ, & tam exemplis & argumentis præcedentibus, quàm & sen-

sententiis & sensibus subsequentibus, & inprimis an ipsius Apostoli & consilio propriè congruat, & instituto. nihil enim sic custodiendum est, quàm ne diversus sibi quis deprehendatur. Lactantius l. 4. Instit. C. Græci λόγον dicunt, quem nos verbum sive sermonem; λόγος enim & sermonem significat & rationem, quia ille est vox & sapientia Dei. hunc sermonem Divinum ne Philosophi quidem ignoraverunt. Siquidem Zeno rerum naturæ dispositorem atque opificem universitatis λόγον prædicat, quem & fatum & necessitatem rerum, &, Deum, & animum Jovis nuncupat, ea consuetudine, qua solent Jovem pro Deo accipere. Sed nihil obstant verba, cùm sententia congruat veritati. Est enim Spiritus Dei, quem ille animum Jovis nominavit. S. Athanasius l. 3. contra Arrianos. Non dictiones naturam perimunt, sed potius natura dictiones ad se trahit & commutat; siquidem verba substantiis non priora sunt; sed primùm existunt substantiæ; dein dictiones superveniunt. S. Chrysostomus hom. 13. in Epist. ad Rom. ad illud: Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Carnem hìc non corpus appellat, sed vitam carnalem. necesse enim est, non ad voces simpliciter, sed ad loquentis mentem ubique advertamus, exactamque dictorum discretionem pernoscamus. Idem hom. 25. in Epist. ad Rom. ad illud: Tu quis es, qui judicas alienum servum; Domino suo stat aut cadit. Illa nisi rursus scopum Pauli, quem ille petit, observaverimus, nimirum quod infirmos ante justam temporis maturitatem increpari non vult, indigna erunt ea cura, quæ Christianos deceat. Verùm quemadmodum perpetuò inculco, oportet inquirere, qua sententia quæque dicantur, de qua materia seu argu-

mento

mento agatur; quidque corrigere instituat, qui loquitur. Idem in C. 1. Epist. ad Galatas. ad illud: Neque ascendi Jerosolymam ad Apostolos. Hæc verba, si per se expendantur, videntur spirare non vulgarem arrogantiam. Cæterùm, si causam adjecerimus, ob quam hæc dicebat Apostolus, & applaudent, & admirabuntur omnes ita locutum. hoc igitur faciamus, non enim oportet verba nuda expendere, alioqui multæ consequentur absurditates. neque convenit sermonem per se nudum examinare, sed observare mentem scribentis. In humanis enim sermonibus nisi hac ratione usi fuerimus, expendentes quid senserit is, qui loquitur, multas inducemus simultates, omnia subvertentur. Idem hom. 74. in Joa. ad illud: Ego in patre, vos in me, & ego in vobis. In patre enim substantia, in ipsis concordia & auxilium est. Et quamnam rationem habet, dic quæso? magna sanè & incomparabilis differentia Christi & discipulorum. Quod si ita verba jacent, noli admirari. solet enim nonnunquam iisdem verbis & in Deo, & hominibus non eodem modo uti. Nam & *Dii*; dicimur, & *filii Dei*; quod verbum non eandem in nobis, quàm in Deo vim habet. Et imago filius & gloria dicitur, atque etiam nos, sed longè aliter. Et iterùm: Vos Christi, Christus autem Dei non similiter autem Dei Christus, & nos Christi. Et. Sicut misit me Pater, & ego misi vos. Vides, quòd in hoc loco idem verbum non eandem vim habet? nam si hoc ita acciperemus, nihil inter Apostolos & Christum interesset. Idem homil. 80. in Joa. ad illud: Nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleretur; non tamen propterea periit, ut impleretur. Hic enim pro-

prius

prius modus Scripturæ est, ut quæ eventus sunt, pro causa ponat: & omnia diligenter investiganda sunt, & dicentis mos, & subjectum, & Scripturæ lex. Idem Serm. 8. ad illud: Pater, si possibile est, transfer à me calicem. Quid est, quod dicit? ignorat, possibile est hoc fit, an non possibile? verùm non oportet verbis adhærere, sed ad sensa converti, & scopum nosse dicentis, & causam, & occasionem omnibusque collectis sensum in eis latentem indagare. S. Augustinus l. 2. de consensu Evangelistarum C. 46. Ex universa verborum varietate (in Scripturis) rerum autem, sententiarumque concordia satis apparet, salubriter nos doceri, nihil quærendum in verbis, nisi loquentium voluntatem. Idem de Verbis Domini serm. 11. ad illud: Spiritus blasphemia non remittetur. Alii duo Evangelistæ, Marcus & Lucas, non dixerunt, blasphemiam, sed quandam. Nunquid propter nonnullam verborum diversitatem receditur ab ejusdem veritate sententiæ? nam neque alia causa est, cùm Evangelistæ eadem non eodem modo dicant, nisi ut inde discamus res verbis, non rebus verba præponere, nihilque aliud in loquente quærere, nisi voluntatem, propter quam insinuandam verba promuntur. Cyrillus Alexandrinus l. 3. in Joa. C. 10. ad illud: Si Moysi non creditis, quomodo verbis meis credetis? Poterit hinc aliquis eo falsitatis devenire, ut scripta Moysis majoris, quàm Salvatoris verba putet dignitatis. Habitus enim ipse orationis atque figura verbis Salvatoris multò digniora scripta Moysis videtur ostendere; sed ipsa natura rerum longè falsum ac omnis plenum insaniæ hunc sensum esse persuadet. Et l. 10 C. 13. ad illud: Ego sum vitis vera, & Pater meus

agri-

agricola est. Ego arbitror, si volumus rectè, quæ dicuntur, intelligere, intentionem semper nobis esse considerandam, & ad quod propositum Christus verba faciebat. Non intendebat Christus modò alium se à Patre natura ostendere; cur enim, si hoc intendit, nihil aliud attulit? &c. Idem l. 9. Thesauri C. 1. ad illud: *Factum sub lege*. Nihil possunt verba rebus derogare, quando Scriptura ipsis abutitur. nam etiam de filiis hominum propriis, facti filii, non nati plerumque dicuntur; neque propter hoc tamen naturaliter filios esse quisquam negaverit. naturæ enim rerum verba, non verbis naturas accommodamus. Et l. 8. Thesauri C. 2. ad illud: Tantò melior Angelis factus. Ante omnia, quando locum Scripturæ aliquem rectè intelligere volumus, tria diligenter consideranda sunt. Tempus, quando scriptum est, quod dicitur, persona, quæ dicit, vel per quam, aut de qua dicitur; & res, propter quam aut de qua scribitur; sic enim absque errore poterimus sensum verum investigare.

Regula 4. *Sensus verborum rectè colligitur ex acceptione & exspectatione audientium*: quia loquentes præsumuntur illum sensum intendere, quem prævident verbis subjiciendum ab audientibus. Rectè Tertullianus l. de Carne Christi C. 3. ait: Si nasci Deus noluisset, nec hominem se videri præstitisset. Nam quis hominem videns eum negaret natum? Itaque quod noluisset esse, nec videri omnino voluisset: Omnis rei displicentis etiam opinio reprobatur, quia nihil interest, utrùm sit aliquid, an non sit, si cùm non sit, esse præsumitur. Idem dici potest de sensu verborum, quem quis prævidet oriturum in mente audientium.

S. Atha-

S. Athanasius Epistola ad Serapionem. Dicite, ubi in Scripturis Sanctis reperitis Spiritum Sanctum simpliciter nominari Spiritum sine additamento, Dei, aut Patris &c. Excipiatur ab hac regula, cùm, quod priùs distinctè commemoratum est de spiritu, posteà simpliciter repetitur, ibi enim ex superioribus cognoscitur, de quo spiritu mentio fiat, etiamsi in sequentibus nudum tantummodo spiritus vocabulum sit positum. aut quando ad illos fit sermo, qui jam sciunt, de quo spiritu intelligendum sit, quod dicitur. ut ad Galatas: Ex operibus legis accepistis spiritum, an auditione fidei? utpote quibus cognitum erat, se eum spiritum accepisse, qui datur credentibus per lavacrum regenerationis. Quale & illud ad Thessalonicenses. Spiritum nolite extinguere, qua forma verborum uti voluit, quia & ipsi sciebant, quem spiritum accepissent. In Evangeliis, si Evangelistæ loquantur: Jesus plenus spiritu reversus est à Jordane. Jesus ductus est à spiritu in desertum; eandem rationem ista dicta in se continent; siquidem priùs dictum fuit à Luca: Contigit descendere Spiritum Sanctum instar columbæ super eum. Undè liquet, cùm spiritum posteà simpliciter dicit, Evangelistam hoc de Spiritu Sancto dicere. S. Hilarius in Psalmum 135. Non est otiosus sermo Propheticus, neque ex inanibus ac superfluis causis spiritualis loquela est. si enim in viris prudentibus spectari id maximè solet, ut ea, quæ loquuntur, gravitate eorum, doctrinaque digna sint; omnisque sermo non sit fortuitus & vagus, sed ex rationalibus causis profectus, & expectationi audientium utilis, & Authori congruus differentium; quanto magis id in cœlestibus eloquiis opinandum est? S. Chrysostomus hom. 37. in Joa.

ad illud: Pater meus operatur, & ego operor. Hæc verba sunt, æqualem se patri facientis. Nulla enim in his verbis differentia est. Quòd si aliter sensisset, sed Judæi sic perperam intellexissent, neutiquam falsam illorum opinionem prætermisisset, sed seriò correxisset, Neque verò idipsum silentio texisset Evangelista, sed apertè indicasset talem esse Judæorum suspicionem, cùm ipse Deo se æqualem non faceret: quemadmodum alio in loco, cùm videret particulam illam: Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud, aliter à Christo dictam; hoc est, de carne sua; aliter à Judæis intellectam de suo videlicet templo, ideoque dixerint: Quadraginta & sex annis ædificatum est hoc templum, & tu tribus diebus excitabis illud? cùm igitur aliud ipse dixisset, illi verò aliud suspicarentur, hoc innuens Evangelista, & illorum corrigens suspicionem, subjunxit: Ille autem dicebat de templo corporis sui. Ita si hoc in loco aliter Christus sensisset, quàm illi essent suspicati, profectò dixisset, Judæos quidem credidisse, Christum æqualem se Deo facere, ipsum autem non de ejusmodi æqualitate locutum. Neque hic tantùm, sed & alius Evangelista hunc morem servat corrigendæ suspicionis. Cùm enim dixisset discipulis Jesus. Cavete vobis à fermento Pharisæorum; & illi cogitassent intra se: Quia panes non accepimus; Jesus autem pro fermento doctrinam acciperet, ipse Jesus eos arguendo suam sententiam exponit: Nondum intelligitis, quia non de pane dixi vobis? hic verò nihil corrigit. Idem hom. 38. in Joa. ad illud: Non quæro voluntatem meam, sed ejus, qui misit me. Non modò in his quid dicatur, sed quid auditores senserint, inquirendum est, & secundùm eorum opinionem verba

me-

metienda sunt, ac utrùm ad ea responderit; aliter multa sequerentur absurda. Considera quæso; *non quæro voluntatem meam*; ergo diversę est voluntatis? quid ergo sibi vult? tanquam homo, & secundùm auditorum opinionem loquitur. Et hom. 39. in Joa. ad illud: Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum. Huic contrarium videtur, quod alibi Christus dicit: Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum verum est. Quid sibi vult hic sermo? diligenter invigilandum, ne nudis verbis insistamus. Ita Hæretici in errorem incidunt, neque sententiam, neque audientis habitum inquirentes, nisi enim tempora, locos, auditorem, & alia hujusmodi consideremus, multa sequentur absurda. Quęnam ergo sententia? dicturi erant Judæi, si tu testimonium perhibes de te ipso, testimonium tuum non est verum. Idcirco pręoccupavit Jesus, quasi diceret: fortasse dicetis, vos mihi non credituros &c. illa autem particula: *Non est verum*, non est temerè legenda; sed ad illorum opinionem referenda, hoc est, *vobis non est verum*. non enim ex authoritate sua loquitur, sed pro auditorum suspicione, quam arguit.

Regula 5. Nonnunquam aliqua dicuntur non ex propria sententia, sed juxta opinionem erroneam temporum vel auditorum, historicè, vel hypotheticè. S. Chrysostomus in Psal. 6 ad illud; Domine. ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Quando furorem & iram de Deo audiveris, nihil humanum suspiceris. sunt enim verba, quibus se accommodat, & ad captum nostrum demittit; Deus enim ab his omnibus liber est; ita autem loquitur, ut in crassiorum cadat intelligentiam. nam nos quoque, quando loquimur cum barbaris, illorum

lingua utimur; & si cum puero loquimur, unà cum eo balbutimus. Id etiam fit in rebus, ut qui & manus mordeamus, & iram simulemus, ut puerum corrigamus. Ita etiam Deus crassiores afficere volens, talibus verbis usus est. S. Hieronymus in C. 28. Jeremiæ. ad illud: Dixit Ananias Propheta &c. & dixit Jeremias Propheta ad Ananiam Prophetam. Septuaginta Prophetam non dixere Ananiam, ne scilicet Prophetam viderentur dicere, qui Propheta non erat; quasi non multa in Scripturis Sanctis dicantur juxta opinionem illius temporis, quo gesta referuntur, & non juxta quod veritas rei continebat. Joseph in Evangelio Pater Domini vocatur, & Maria loquitur ad filium. Ego & pater tuus dolentes quærebamus te.

Regula 6. Sensus verborum dubius debet desumi ex contextu. Ut nempe ex antecedentibus, consequentibus, ordine dicendorum, & toto doctrinæ systemate ille sensus colligatur, qui toti congruit. S. Athanasius l. 4. contra Arrianos. ad illud. De hora illa nec filius scit. Atqui series lectionis ostendit filium Dei illam diem & horam probè scire. Recenset enim ea, quæ diem illam antecedunt. Jam, qui ea, quæ diem illam antecedunt, eloquitur, omnino in cognitione sua diem habet, quæ post res prænuntiatas secutura est. Veluti, si quis domum vel civitatem ignaro certis signis demonstrare cupiens, ea quæ ante domum vel civitatem consistunt, percenseat, fieri non potest, ut rem demonstratam incognitam habeat. S. Hieronymus in C. 1. Habacuc. Scio quendam de fratribus per lapidem, qui de pariete clamaverit, intellexisse Dominum Salvatorem, & Scarabeum de ligno loquentem latronem, qui Dominum Blasphemaverit; quòd licèt piè possit intelligi, tamen

tamen quomodo cum universo Prophetiæ contextu possit aptari, non invenio. Idem in C.5.Epist.ad Ephes.ad illud: Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Scio me audisse quendam de hoc loco in Ecclesia disputantem. Testimonium hoc, inquiebat, ob Adam dicitur in loco Calvariæ sepultum, ubi crucifixus est Dominus. Illo ergo tempore, quo crucifixus Dominus super ejus pendebat sepulcrum, hæc Prophetia completa est, dicens: Surge Adam, qui dormis, & exurge à mortuis. Hęc tunc in populo dicta plausu ac tripudio excepta sunt. Unum quod scio loquor; Cum loci istius interpretatione atque contextu sensus iste non convenit. Theodoretus dialogo 3. de Impatibilitate Divinæ naturæ. Ubi Eranistes volebat probare, divinam naturam in Christo passam esse, quia Deus sic voluit, & quia quod vult, potest. Respondet: Deus nihil vult eorum, quæ non sibi suapte natura insunt; potest autem, quæcunque vult; vult autem, quæ sunt suæ naturæ convenientia. *Eranistes*. Job absolutè dixit: Scio, quod omnia potes, & nihil tibi est impossibile. *Orthodoxus*. Si legeris, quæ à justo antea dicta sunt, horum quoque scopum & institutum ex illis invenies. Sic autem dicebat: memento, quòd sicut lutum feceris me, & in terram reduces me &c. & visitatio tua custodivit spiritum meum. His subjungit: Hæc habens in meipso scio, quòd omnia potes. Quæcunque ergo his conveniunt, & à corruptione & interitu alienam decent naturam, posse dicit universorum Deum.

Regula 7. Unus potiùs textus torquendus est, quàm multi. Tunc nempe, quando omnes non possunt sumi in sensu obvio ac proprio. Irenæus l. 5. contra hær. C. 13.

probans ex Scriptura dari Resurrectionem corporum, ait: In his omnibus Hæretici aut contradicentem sibi Apostolum dicent quantum ad illud: Caro & sanguis Regnum Dei possidere non possunt; aut iterùm malignas & extortas cogentur omnium dictorum facere expositiones ad transvertendam & immutandam sententiam dictorum. Quid enim dicere habebunt sanum, si conabuntur aliter interpretari hoc quod scribit: Oportet enim corruptibile hoc induere corruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem? & reliqua omnia, in quibus Apostolus manifestè & clarè resurrectionem & incorruptelam carnis prædicat. Cogentur itaque hæc tanta malè interpretari, qui unum benè nollunt intelligere.

Regula 8. *Textus dubius per certiorem explicari debet*. Tertullianus l. de Resurrectione C. 19. Hæc dispectio fidem defendens vocabulorum, illuc proficere debebit, ut si quid pars diversa turbat obtentu figurarum & ænigmatum, manifestiora æquè prævaleant, & de incertis certiora præscribant.

Regula 9. *Per se semper stat præsumptio pro sensu proprio*. Tertullianus l. de Carne Christi C. 14. Perversissimum est, ut carnem nominantes animam intelligamus, & animam significantes carnem interpretemur. Omnia periclitabuntur aliter accipi, quàm sunt, & amittere, quod sunt, dum aliter accipiuntur, si aliter quàm sunt, cognominantur. Fides nominum salus est proprietatum. Etiam dum demutantur qualitates, accipiunt vocabulorum possessiones v. g. argilla excocta testo vocabulum suscipit, nec communicat vocabulo pristini generis.

Regula 10. *Ille sensus non est proprius verbo, qui aliis verbis constanter exprimitur*. Sic

Sic Tertullianus l. de Virginibus velandis C. 4. & 5. ostendit per nomen mulieris non significari conjugatam, quia talis per nomen uxoris exprimitur. Nobis opponitur, inquit, nullam mentionem virginum ab Apostolo factam, ubi de velamine præfinit, sed tantùm mulieres nominatas. Sed Spiritus Sanctus uno nomine mulieris etiam virginem intelligi voluit, quàm propriè non nominando à muliere non separavit. Naturaliter compendium sermonis & gratum & necessarium est, quoniam sermo laciniosus & onerosus & vanus est. Sic & generalibus vocabulis contenti sumus comprehendentibus in se specialium intellectum. Generale vocabulum est mulier; speciale virgo, vel nupta, vel vidua. Subjectum est igitur generali speciale; nominando mulierem, quidquid est mulieris nominavit. Sed probari à nobis debet, proprietatem ejus vocabuli ad sexum ipsum, non ad gradum sexus pertinere. quia ubi Eva mater viventium est, uxor & non virgo prænunciatur; Ecce hoc erit vocabulum nupturæ. S. Athanasius l. 3. contra Arrianos ex eo, quòd generatio æterna Verbi constanter alio verbo exprimatur, quam per τὸ *creari*. aut *fieri*, ostendit, ista non esse nomina propria. Ubicunque, inquit, Scriptura filium proponit, non per τὸ *creavit*; sed omnino per vocabulum *genuit* denotare solet. S Hilarius l. 6. de Trinitate volens probare, Christum propriè esse filium Dei; ait: Anne ò miser, quisquis hodie es Heretice, beatiorem Petrum futurum existimas, si dixisset: Tu es Christus, perfecta Dei creatura, & supereminens facturis omnibus factura, qui nomen filii adoptione meruisti? Cur non hanc confessionis fidem pater Petro revelavit? invidit credo hoc Petro Deus, ut hæc nunc vobis novis prædicatoribus reservaret. Sed Deum

unigenitum filium Joannes dixit, non creaturam perfectam; non ignoravit hæc blasphemiæ nomina. &c.

Regula 11. *Si adsit urgens ratio recedendi à proprietate verborum, non est eidem mordaciter insistendum.* Origenes Philocalium C.26. Quoniam in eloquendo interdum propriè loquimur, interdum etiam per abusionem vocabulorum, non mirum, si aliquando bonorum & malorum denominationem rebus externis tributam reperiamus e. grat. descenderunt mala in portas Ierusalem. Intellectis igitur rebus nos non oportet esse malignos circa vocabula, sed animadvertere, quando propriè de rebus proponantur, quando per abusionem quadam nominum penuria.

Regula 12. *Tunc in Scriptura primùm recurrendum est ad sensum metaphoricum, quando non potest haberi sensus litteralis utilis.* Gregorius Nyssenus in Cantica Procem. Quoniam nonnullis videtur, Sacræ Scripturæ literam & dictionem perpetuò esse sequendam; nec assentiuntur per ęnigmata, & allegorias, & sensus arcanos aliquid dictum esse ad nostram utilitatem, existimo, primum esse necessarium, iis respondere, qui de iis nos accusant, & ostendere, quòd nihil absurdum & alienum facimus, si ex Scriptura omni modo veneremur utilitatem; ut si prosit quidem dictio intellecta, ut dicta fuit, promptum & paratum habeant id, cujus tenentur studio; siquid autem occultè dictum ad utilitatem sit planè otiosum, si spectatur sensus qui est in promptu, se conferant ad intelligendum vel tanquam parabolam id, quod factum est, vel tanquam obscuram orationem.

Regula 13. *In rebus magni momenti servetur proprietas nominum.* Hilarius lib. 6. de

de Trinit. Scribens Evangelista scribendi afferre debuit rationem. Videamus, quam ostenderit. Hæc autem sunt scripta, ut credatis, quoniam Jesus est Christus filius Dei. Non est ergo nomen filii in Christo ex adoptionis consuetudine, quod proprium est ad salutem. Si salus in confessione nominis est, quæro cur in nomine veritas non sit?

Regula 14. Qui verba in sensu improprio accipit, tenetur dare rationem. Epiphanius hæresi 69. Christum esse creaturam confitemur, inquiunt, quandoquidem Christus & janua vocatus est, & petra, & agnus &c. sic, inquiunt, etiam creaturam dicimus; abusivè enim nos confiteri oportet. Fuge malam hanc opinionem. Dent enim nobis hujus usus rationem; nam omnia illa abusivè dicta sunt. Minimè in Deitatem filii irruentia. Ostium dicitur; quia per illum ingredimur; agnus propter innocentiam, & siquid aliud est ejusdem usus, quod confert ad salutem hominum. Quid igitur creatura profuerit? Quid nobis prodest ipsum dicere creaturam?

Regula 15. Ille censetur verbis proprius, quem iisdem subjiciunt etiam hostes inviti. S. Hilarius l. 6. de Trinit. Interrogat Dominus; Tu credis in filium Dei? an hujus nominis proprietatem dæmones nescierunt? clamant enim, & persæpe clamant. Quid mihi & tibi est Jesu fili Dei altissimi? invitis veritas elicuit confessionem, & naturæ potestatem testatur dolor obediendi. Judæi, qui Christum corporeum nesciebant, sciebant tamen, eum qui Christus esset, esse filium Dei. Sacerdos eum interrogat. Tu es Christus filius Dei? non interrogant; an Christus filius Dei sit, sed an hic sit Christus filius Dei? non ambigitur, quòd Christus Dei filius sit, tamen, quòd hic sit nega-

tur. Ille confitendo se Dei filium reus mortis ab his judicatur. Professio ejus ita Judæis, ut tibi displicet..

Regula 16. Sensus verborum non ex præjudiciis de objecto accipiendus, sed ex ipsis verbis. S. Hilarius l. 1. de Trinit. Dei naturam non naturæ suæ legibus metiatur, sed divinas professiones secundùm magnificentiam Divinæ de se protestationis expendat. Optimus enim lector est, qui dictorum intelligentiam exspectet ex dictis potiùs, quàm imponat, & retulerit magis, quàm attulerit, neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum.

Regula 17. In translatitiis ex alia lingua non multum urgenda proprietas ac emphasis verborum. Quando adest ratio suspicandi in textu originali non contineri eandem vim. Ratio est, quia frequentissimum est, ut non sit eadem vis verborum in translatitiis & originali textu. S. Ambrosius in Psal. 37. Sensus nobis semper spectandus est in scripturis, quem tamen ipsum frequens translatio ex Hebræo in Græcum, ex Greco in Latinum attenuare consuevit. Idem in Psal. 118. Octon. 14. Non possumus in omnibus vim Græci sermonis exprimere; major in Græco plerumque vis & pompa sermonis est. τέλος dicitur græcæ, quod nos latinè & finem dicimus & consummationem. τέλος autem & consummationis ipsius finis est. S. Hieronymus Epist. 89. ad S. Augustinum. Dicis, in Jonam Prophetam malè quiddam interpretatum, & seditione populi conclamante Episcopum propter unius verbi dissonantiam pene sacerdotium perdidisse. Et quid sit illud, quod malè interpretatus sim, mihi subtrahis, nisi fortè quod hederam pro cucurbita transtulerim. Hoc nunc dixisse sufficiat, quòd

quòd in eo loco, ubi Septuaginta Interpretes cucurbitam, & Aquila cum reliquis hederam transtulêrunt, in Hebræo volumine Cicaion scriptum est, est autem genus virgulti lata habens folia in modum pampini, cùmque plantatum fuerit, citò exurgit in arbusculam absque ullis calamorum & hastilium adminiculis, quibus & cucurbitæ & hederæ indigent, suo trunco se sustinens. Hoc ergo verbum de verbo transferens, si Cicajon transferre voluissem, nullus intelligeret, si cucurbitam, id dicerem, quod in Hebraico non continetur. Hederam posui, ut cæteris interpretibus consentirem. Peto in fine Epistolæ, ut quiescentem senem, olimque veteranum militare non cogas, & rursum de vita periclitari. Idem de optimo genere interpretandi. C. 2. Cùm Eusebii Cæsariensis Chronicon in Latinum verterem tali inter cætera usus sum præfatione: Difficile est alienas lineas insequentem non alicubi excidere, & arduum, ut quæ in aliena lingua bene dicta sunt, eundem decorem in translationem conservare. Significatum est aliquid unius verbi proprietate; non habeo meum, quo id efferam; & dum quæro implere sententiam, longo ambitu vix brevis viæ spatio consumo. Accedunt hyperbaton anfractus, dissimilitudines casuum, varietates figurarum, ipsum postremò suum, & ut ita dicam, vernaculum linguæ genus. Idem in C. 40. Ezech: Lectorem admonendum puto, ut sciat, omnia propè verba quę in Græca & Latina translatione sunt posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata, & dum de inemendatis scribuntur inemendatiora, de verbis Hebraicis facta esse Sarmatica, immò nullius gentis, dum & Hebræa esse desierint, & aliena esse non cœperint. S. Chrysostomus hom. 2. de

Prophetiarum obscuritate. Quænam igitur est secunda causa, propter quàm difficilius Vetus Testamentum est, quàm Novum. Non habemus nativo sermone apud nos scriptum Vetus Testamentum; siquidem à principio Hebraico conscriptum est idiomate; nos autem Græca lingua expressum accepimus; cùm verò interpretatione in aliam linguam translatum fuerit, maximam habet difficultatem Atque hoc probè sciunt, quicunque multas linguas callent, fieri non posse, ut pari perspicuitate sententias omnes ex nativa sua lingua in alteram interpretando transferamus. S. Augustinus l. de vera religione C. 50. Intelligamus, quomodo ipsa locutio scripturarum secundùm cujusque linguæ proprietatem accipienda sit. Habet enim omnis lingua sua quædam propria genera locutionum, quæ cùm in aliam linguam transferuntur, videntur absurda.

Regula 18. *Verba de objectis altioribus non sunt ex sensu populi explicanda*. Origenes hom. 4. in c. 6. Levit. Puto, quòd verba Dei non debeant secundùm incapacitatem audientium sed secundùm Majestatem loquentis intelligi.

Regula 19. *Ille sensus convenit parti, qui convenit toti*. id est, toti doctrinæ. Eusebius L. 6. Demonst. Evang. Si quis dicat, sub Antiocho Epiphane hæc completa fuisse, etiam atque etiam consideret, utrùm possit etiam reliqua, quæ ex hac Prophetia supersunt, ad Antiochi tempora referre, cujusmodi illud est, quod populus servitutem sit passus, quòd pedes Domini in monte Olivarum steterint, ut dominus in illa die Regnum obtinuerit in omnem terram; utrùm nomen Domini ambierit omnem terram, quo tempore Antiochus Syriam obtinuit.

Regula 20. *Ille sensus non convenit verbis, qui non convenit similibus verbis, aut vicissim*. Euse-

Eusebius L. 7. demonst. Evang. ad illud Esa. Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet; & erit Justitia cingulum lumborum ejus, & pascetur simul lupus cum agno, & pardus cum hædo, &c. Quæ de feris mansuefaciendis dicuntur, per figuram referri poterunt ad mores hominum feros, qui per Christi doctrinam feritatem abjecerint. Planissimè autem horum figuratus sensus aperietur, siquis radicem Jesse, & virgam, & florem interpretetur, exponatque, qua ratione intelligatur justitia latera cinxisse, & veritate lumbos induisse. Sicut enim hæc non possumus aliter, quàm per figuratam expositionem interpretari, ita sequitur, ut ea quoque accipiamus, quæ variis locis sub animalium nominibus proferuntur. Theodoretus in Genesin. quæst. 20. Hæretici coacervant mille loca, quibus membra Dei appellantur. Adversus quos opponemus Scripturæ verba eorum opinioni contraria. ex Zacharia. Septem oculi domini respiciunt super universam terram. Quòd si Deus septem oculos habet, nos autem duos tantùm, non ad ejus similitudinem creati sumus. sed neque nos præditi sumus alis, cùm tamen de Deo dicatur: sub pennis ejus sperabis. At quomodo cœlum, cùm sit sphæricum; thronus Dei esse potest, aut terram scabellum pedum ejus?

Regula 21. Denominatio plerumque sumitur à potiori vel præstantiori. Ephrem Serm. exhort. ad fratres Paulus per temperamentum plurium nomina præstantiorum universo attribuit homini, adeò ut si caro superaverit, carnalis sit homo ille; sin vicerit anima, spiritualis. S. Ambrosius l. 1. Hexameron C. 10. scriptura diei & noctis tempora diei appellatione conclusit, & tanquam principalis sibi authoritatem nominis vindicavit. Et hanc scripturæ esse consuetudinem, ut potio-

potiori appellationem deputet. frequentibus exemplis probamus siquidem & Jacob dixit Dies annorum meorum vitæ pauci & mali: non & noctes. Deus ergo statuit, ut viginti quatuor horæ diurnæ & nocturnæ diei tantùm nomine definiantur, quia nectuntur secunda potioribus. S. Hieronymus Procem. in Epist. ad Gal. Et in Occidente Græci sepe acuminis reperiuntur ingenia, & in Oriente stoliditatem barbaram redolent. Nec hoc dicimus, quòd non è regione ubique diversa nascantur; sed quod ex magna parte etiam cetera, quæ non sunt similia, nuncupentur. Itaque non mirum est, stultos & ad intelligentiam tardiores Galatas appellatos, cùm & Hilarius Gallus ipse Gallos indociles vocet. Cyrillus Alexandrinus Epist. 1. ad Solitarios: Licet corporum tantum matres fiant, attamen totum hominem parientes, qui ex anima & corpore constat, non partem illius parere dicuntur. Quòd si alicujus quisquam matrem carniparam, non etiam animæparam dixerit, planè perissologiam committet: Peperit enim ex dissimilibus compositum, & ex duobus quidem, attamen unum hominem. Idem Epist. 35. ad Acacium. Aliæ voces in Christo ita sunt comparatæ, ut Divinitati potissimùm competant; aliæ verò magis ad humanitatem pertinent, ita tamen, ut & divinitati & humanitati competentes voces uni adscribantur filio.

Regula 22. Denominatio simpliciter talis præsumitur optimè velle explicare naturam. Sic prima persona in Trinitate vocatur Pater, non ingenitus. Cyrillus Alexandrinus l. 1. Thesauri C. 2. Nomen Patris filii nomen necessariò intellectum inducit. Nomen verò ingeniti, quòd Deus scilicet genitus non sit, genitorum memoriam opponit,

Igitur

Igitur multò melius inde nominare Deum, undè filii quoque cognitio sequitur, quàm indè, undè creaturarum notitia subditur, quæ ad cognitionem Trinitatis nihil conducit.

Regula 23. *Denominatio potest significare omnes possibiles relationes*, v. gr. relationem causæ significat, cùm Christus vocatur mors malis, vita bonis.

Regula 24. *Similitudo præsumitur desumi ab iis, quæ sunt in rebus obvia*. Irenæus l. 2. C. 40. volens probare, quòd duodecim æones non sint præfigurati per mulierem Evangelicam passam duodecim annis profluvium sanguinis, ait: Quia autem hæc undecim omnino annis passa est, & non est sanata, duodecimo autem anno sanata est, quomodò potest esse typus duodecimi æonis, ex quibus undecim omnino nihil passi sunt, solùs autem duodecimus participatus est passionem; typus enim & imago secundùm materiam & secundùm substantiam aliquoties à veritate diversus est; secundùm autem habitum & lineamentum debet servare similitudinem, & similiter per præsentia ostendere illa, quæ non sunt præsentia.

Regula 25. *Similitudo non exprimit unitatem ac convenientiam naturæ*. Athanasius l. 4. cont. Arrianos ad illud: Ut sint unum, quemadmodum & nos unum sumus. Illa vox quemadmodum, addita est, quoniam quæ talia ex natura non sunt, qualia illa, cujus imitationem affectant, non eadem, sed similia redduntur.

Regula 26. *Vera similitudo non semper ducitur à re vera*: quia & scriptura ex fabulis sumit comparationes. Gregorius Nyssenus hom. 9. in Cantica. Nemo aspiciens, quòd

quòd non sint probabilia, quæ dicuntur de cinamomo, reprehendat verbum, ut quod ex iis, quæ non sunt vera, sponsæ laudem tribuat. sit enim sæpe Sancta Scriptura etiam ab externis fabulas accipere ad opem suo scopo ferendam, & citra pudorem meminisse aliquorum nominum ad sensum propositum evidentius indicandum, sicut in filiabus Job, quarum pulchritudinem verbum supra modum admiratum etiam per nomina ostendit excellens earum miraculum, dicens, unam quidem dici diem, alteram verò Casiam; tertiam autem Cornu Amaltheæ. Hoc autem cuivis perspicuum, quòd de Amalthea fabulosè Græcam confinxit narrationem, quam cùm esset capta, fabulantur fuisse nutricem illius Arietis, cujus cum cornu cecidisset, fabula fecit ex concavo fluere omne genus frugum ac fructuum copiam.

Regula 27. *in similibus non eadem materia, sed una ratio similium quærenda.* S. Ambrosius in C. 13. Lucæ ad illud: Simile est regnum cœlorum grano sinapis: Docet nos præsens lectio, naturam comparationum spectandam esse, non speciem, nunc ex natura sinapis quæ sit virtus comparationis, æstimemus.

Regula 28. *In similitudine de eodem diversa, & sub iisdem verbis diversa intelliguntur.* S. Augustinus, tract. 46. in Joa. Diversa inter se sunt in rebus humanis pastor & ovis, ostiarius & ostium, & tamen dominus pastorem se dixit & ostium; idem & ovis dicitur, & ostiarius. Hæc omnia secundùm similitudines accipite. non secundùm proprietates. Idem de Monomachia David. C. 6. Quæ allegoricè ponuntur in scripturis, non semper idem signi-

significant. Non semper mons dominum significat, non semper lapis dominum significat, non semper bonum, non semper malum. Idem de Jacob & Esau C. 21. Novimus, quid sit petra, & tamen de homine absurdo & duro dicitur, Petra. & de homine robusto & immobili dicitur, petra; ad laudem indè dixisti firmitatem, & ad vituperationem duritiam, in leone fortitudinem novimus, & tamen leo etiam diabolus nominatus est, & Christus.

Regula 29. *Ubi est eadem denominatio, non semper est eadem causa denominationis*, S. Augustinus in Enchirid. C. 38. & 39. Illud movet, quomodo dictum sit, Natus de Spiritu Sancto, cùm filius nullo modo sit Spiritus Sancti. neque enim, quia Deus mundum istum fecit, fas est dicere eum Dei filium: aut eum natum de Deo, sed factum vel creatum, vel hujusmodi. Hunc ergo cum confiteamur, natum de Spiritu Sancto, & Maria Virgine, quomodo non sit Filius Spiritus Sancti, & sit filius virginis Mariæ, cùm & de illo & de illa sit natus, explicare difficile est; procul dubio enim non sic de illo ut patre, sic autem de illa, ut de matre natus est. non igitur concedendum est, quidquid de aliqua re nascitur, continuò ejusdem rei filium nominandum, ut enim omittam alia, aliter de homine nasci filium, aliter capillum, pediculum vel lumbricum, quorum nihil est filius. Ut ergo hæc omittam, quoniam tantæ rei deformiter comparantur, certè qui nascuntur ex aqua & Spiritu Sancto, non eos aquæ filios ritè dixerit quispiam, sed planè dicuntur filii Dei patris & matris Ecclesiæ. Sic ergo de Spiritu Sancto natus est filius Dei patris, non Spiritus Sancti. Nam & illud, quod de capillo, & cæteris diximus, ad hoc tantùm valet, ut admoneamur, non omne, quod de aliquo nasci-

nascitur, etiam filium ejus, de quo nascitur, posse dici. Sicut non omnes, qui dicuntur alicujus filii, consequens est, ut de illo etiam nati esse dicantur; sicut sunt, qui adoptantur. Dicuntur etiam filii gehennæ, non ex illa nati, sed in illam præparati, sicut filii regni qui præparantur in regnum.

Regula 30. *Quæ dicuntur comparativè talia, non dicuntur absolutè talia*. S. Augustinus de mendacio C. 5. Omnis enuntiatio ad id, quod enuntiat, referenda est. De obstetricibus, de quibus constat aliud pro alio nuntiasse Pharaoni, dicunt, pro gradu suo approbatas, & remuneratas à Deo. qui enim nocendi causa mentiri solet, si jam consulendi vel proficiendi causa mentiatur, multùm proficit. Sed aliud est, quod per seipsum laudabile proponitur; aliud quod in deterioris comparatione præponitur. aliter enim gratulamur, cùm sanus est homo; aliter, cùm melius habet ægrotus. nam in scripturis ipsis justificata esse dicitur Sodoma in comparatione scelerum populi Israel. Et ad hanc regulam dirigunt omnia mendacia, quæ proferuntur de veteribus libris, nec reprehensa inveniuntur, vel reprehendi non possunt, ut aut indole proficientium & spe approbentur, aut non sint mendacia.

Regula 31. *Quæ comparantur ad invicem, possunt tamen in immensum differre*. Cyrillus Alexandrinus l. 8. Thesauri ad illud: Tanto melior Angelis factus. Administrationis hìc & gloriæ, non naturæ inter filium & Angelos comparatio fit, & certè comparatio melioris in Scriptura non in quacunque differentia solùm, verùm etiam in immensa aut secundùm naturam, aut secundùm dignitatem, aut secundùm mensuram gratiæ dici-

dicitur. Quantum ad mensuram gratiæ. Melior, inquit, una dies in atriis tuis super millia. nihil enim æquale inveniri potest cœlestibus atriis. Et rursus, Melior est sapientia quàm lapides electi. Et Deus apud Isaiam de Eunuchis. Dabo eis nomen æternum, quod melius est, quàm filii & filiæ. Igitur diversa speciei comparationem melioris suscipiunt. nulla enim communitas naturæ lapidis cum natura sapientiæ. Non erit ergo Angelis similis filius, sed melior illis, in infinitum.

Regula 32. *Expositio, quæ ducit ad absurda, etiam ipsa est absurda.* Cyrillus Alexandrinus l. 2. Thesauri. C. 4. ad illud: Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista. Joannes inter natos mulierum non major tempore dicitur, sed virtutis sublimitate, qua ad eos pervenit terminos, quò natura humana pervenire potest. Quare etiam Christus non tempore minor dicitur. ridiculum enim esset à magnitudine temporis metiri virtutis celsitudinem. Necessariò ergo sequi videtur, in virtute & sanctitate comparationem fieri, & sic si comparatio fieret etiam ad Christum, minor Joanne in sanctitate Christus videbitur, quod absurdissimum est. Cùm igitur hæc expositio ad absurda deveniat, rejicienda omnino est. Sed nos, inquiunt, veram, simplicem, nec magna cura quæsitam expositionem inducimus.

Regula 33. *Particulæ comparativæ non important adæquatam similitudinem.* Cyrillus Alexandrinus l. 5. Thesauri C. 1. ad illud: Ut sint unum, sicut & nos unum sumus. Christus hoc dixit, ut exemplar uniendarum voluntatum naturalem suam unitatem cum patre credentibus proponeret. Similitudinis enim adverbia, *sicut*, *quasi*, *veluti*,

luti, cæteraque hujusmodi non totam rem eandem toti significant, sed similitudinem aliquam ostendunt.

Regula 34. *Sensus debet desumi ex antecedentibus & consequentibus, ubi verba sunt dubia*. Cyrillus Alexand. l. 8. Thes. C. 2. ad illud: Melior Angelis effectus. *Fieri & factum est*, per se solumque dictum multa significat, sed ab antecedentibus, consequentibusque verbis potestas apparet sua. Aliud enim significat factus, si de homine dicitur, aliud si de Architecto, aut lapicida. Si ergo Christus melior Angelis effectus dicitur, comparatio non ad naturam fertur, sed ut ab antecedentibus consequentibusque percipitur, ad honorem atque dignitatem.

Regula 35. *Modus verbo additus quandoque illud transfert ad aliud significatum*. Cyrillus Alex. l. 4. de Trinit. ad illud: Dominus condidit me initium viarum suarum ad opera sua. Absque dubio hic creatum se dicit filius, sed ad opera illius, & initium viarum illius. Igitur creatura in his verbis non significat eam, quæ ex nihilo absit, sed eam, quæ est existentis, in quibusdam faciendis productionem. Nunquid concedes, factum esse Deum, si à quoquam celebretur: Factus est mihi dominus refugium? nullo modo.

Regula 36. *Quod quis potuisset clarius dicere, non intendit*. Cyrillus Alenxandrinus l. 10. in Joan. C. 13. ad illud: Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est. Si volumus rectè, quæ dicuntur, intelligere, arbitror intentionem semper nobis esse considerandam, & ad quod propositum Christus verba faciebat. Considerate ergo diligenter oro, qui lecturi estis, non intendebat modo Christus alium se à Patre natu-

ra ostendere. Cur enim si hoc sibi propositum habuit, nihil aliud attulit? Aut cur similitudine usus est, cùm multo brevius atque clarius solis nominibus Patris & Filii facre illud potuisse? non igitur istud ostendere voluit.

Regula 37. Textus plerumque prævalent in sensu obvio; adeoque ille erit sensus obvius, qui prævaluit. Sic Epiphanius rectè observat, textus fundamentales Religionis Christianæ semper prævaluisse in sensu obvio, prout ex decursu operis illius contra hæreses cuivis liquet.

Regula 38. Effectus, qui adscribitur causæ non semper illi immediatè convenit. Tertullianus l. de Baptismo C. 10. & 11. Joannes prædixit, venturum mox in Spiritu & igni. Sed ecce, inquiunt, venit dominus, & non tinxit. Legimus enim. Et tamen is contingebat, verùm discipuli ejus. Non utique oraculum Joannis sic intelligendum est, quasi suis manibus tincturum prædixerit, sed simpliciter dictum more communi; sicut est, v.gr. Imperator proposuit edictum, aut præfectus fustibus cæcidit. Nunquid ipse proponit, aut nunquid ipse cædit? semper is facere dicitur, cui præministratur.

Regula 39. Propositio reprehensoria non respicit ad futura, sed præsentia vel præterita. Tertullianus l.4.cont. Marcion.C.4. De titulo Evangelii nobis funis contentionis ducendus est, pari hinc inde nisu fluctuante. Ego meum dico verum, Marcion suum. Ego Marcionis affirmo adulteratum, ille meum. quis inter nos determinabit nisi temporis ratio, præscribens authoritatem, quod antiquius reperietur, & ei præjudicans vitiationem, quod posterius invenietur. Inquantum enim falsum corruptio est veri, intantum præcedat necesse est veritas falsum: adeò verò anti-

antiquius est, quod est secundùm nos, ut & ipse Marcion ei aliquando crediderit. Id enim Evangelium, quod secundùm Lucam refertur, est, quod Marcion per antitheses suas aliquando arguit ut interpolatum. Utique non potuisset arguere, nisi quod invenerat. Nemo post futura reprehendit, quæ ignorat futura. Emendatio culpam non antecedit. Emendator sanè Evangelii Marcion solus & primus est. Hoc negotium est hæresis, quæ sic semper emendat Evangelia, dum vitiat.

Regula 40. *Parabolæ ex natura rerum interpretandæ, non vicissim.* Tertullianus, de Pudicitia C. 8. & 9. Hæretici easdem parabolas, quo volunt, tribuunt, non quo debent, aptissimè excludunt, quare aptissimè? quoniam à primordio secundùm occasiones parabolarum ipsas materias confinxerunt doctrinarum. vacuit scilicet illis solutis à regula veritatis ea conquirere atque componere, quorum parabolæ videntur. Nos autem, quia non ex parabolis materias commentamur, sed ex materiis parabolas interpretamur, nec valdè laboramus, omnia in expositione torquere, dum contraria quæque caveamus, quare centum oves, & quid utique decem drachmæ, & quæ illæ scopæ, necesse erat, qui unius peccatoris salutem Deo gratissimam volebat exprimere, aliquam numeri quantitatem nominaret, de quo unum quidem periisse describeret, necesse erat, ut habitus requirentis drachmam in domo, tam scoparum, quàm lucernæ adminiculo accommodaretur. Hujusmodi enim curiositates & suspecta faciunt quædam, & coactarum expositionum subtilitate plerumque deducunt à veritate.

Regula 41. *Sensus interdum variatur per interpunctionem.* S. Augustinus in Joannem prin-

principium Evangelii sic legit: *Hoc erat in principio apud Deum. Quod factum est, in ipso vita erat.* Et ex hac lectione ac interpunctione longè alium elicit sensum, quàm si legatur sic: *Hoc erat in principio apud Deum. quod factum est. In ipso vita erat.*

Regula 42. In scriptura non insistendum rigori verborum secundùm legit Grammaticam. Athanasius de diversa ejusdem rei nomenclatura. Mos est Sacræ Scripturæ, incuriosè & simpliciter dictiones efferre, ita enim & in numeris invenias. Dixit Moyses Raguell Madianitæ socero Moysis. Non hic est alius Moyses, qui loquitur, & alius est Moyses Raguelis gener. Secundùm leges Grammaticas debuisset dici: Dixit Moyses Ragueli socero suo.

Regula 43. Illa significantur ut diversa, quę distinguuntur proprietatibus, non quæ tantùm significantur diversis nominibus. Basilius l. 2. cont. Eunomium. Mentitur, qui ex diversitate nominum diversitatem substantiæ inferre cavillatur. Nec enim natura rerum nomina sequitur, sed posterius nomina rerum inventa sunt. Idem Epist. 78. Nonnulli ex illis qui impietatem Sabellii sectantur, Hypostasin & Usiam idem esse arbitrati sunt. Sed Patres non idem esse dixerunt essentiam & subsistentiam: si enim voces illæ unam eandemque significationem haberent, quid alterutram ponere opus fuisset; sed liquet ideo positas, quia alii quidem, filium esse ex patris essentia negabant. Alii verò & ipsi filium quidem ex patris essentia negabant; adjiciebant autem, ex alia quoque esse subsistentia. Sic & D. Hilarius probat, Christum non esse *filium Dei* communi acceptione, nec *à Deo exisse* ob vocationem quia hi termini habuerunt diversos effectus in mente Apostolorum, quos non habuissent in

sensu

ſenſu vulgari. L. 6. de Trinit. ait: Cùm Apoſtoli profitentem Chriſtum audiunt, ſe à Deo exiſſe; hæc eorum reſponſio fuit; Nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis; nunc ſcimus, quia noſti omnia. Quæ rogo hæc verbi hujus admiratio eſt? nunc primùm intelligunt, cum per naturæ virtutem exiſſe à Deo. --- Non eſt Apoſtolica fides, filium Dei nomine potiùs quàm natura credidiſſe. Si enim adoptionis hæc nuncupatio eſt, interrogo, quid illud ſit, quod Petro non caro & ſanguis revelavit? undè hæc in Petro beata confeſſio eſt hoc filio deferente, quod eſt commune Sanctorum?

Regula 44. *In Scriptura ſæpe præteritum ſumitur pro futuro, aut viciſſim.* Gregorius Nazianz. Orat. 35. Nonne cuivis perſpicuum eſt, ac præſertim in uſu Scripturæ poſitum, ut pleraque ex his, quæ temporaliter dicuntur, inverſa temporum ratione præferantur, nec ea ſolùm, quæ præteriti temporis ſunt, aut præſentis, ſed etiam, quæ futuram ſignificationem habent. Quo in genere illud eſt; Quare fremuerunt Gentes? nondum enim fremuerunt; & in flumine pertranſibunt pede, id eſt, pertranſierunt. Nimis longum foret, omnes hujuſmodi voces recenſere, quæ à ſtudioſis obſervatæ ſunt. Chryſoſtomus Serm. 2. in C. 2. Eſaiæ. Oſtendam, multa quidem dicta eſſe à Prophetis in eos, qui tribuum Principes erant, porro ea oracula in ipſos reciderunt, qui ex illis erant. v.g. quando Jacob dicit: Simeon & Levi fratres; dividam eos in Jacob, & diſpergam eos in Iſrael. Nemo autem videat, hoc in Simone & Levi eſſe factum, ſed in tribubus, quæ ab utroque profectæ ſunt. S. Auguſtinus tract. 105. in C. 17. Joan. ad illud: Ego te clarificavi ſuper terram, opus

con-

consummavi, quod dedisti mihi: Quommodo consumavit opus, quod accepit, ut faciat, cùm restet adhuc passionis experimentum, nisi quia consummasse se dicit, quod se consummaturum esse certissimè novit? sicut longè anteà in Prophetia dixit: foderunt manus meas, & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea: non ait fodient, & dinumerabunt, quamvis post annos plurimos futurum erat. Et in hoc Evangelio ait: Omnia, quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis. Quibus ait posteà: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò. Qui enim certis & immutabilibus causis omnia prædestinavit, quod facturus est, fecit. nam & per Prophetam dictum est de illo. Qui fecit, quæ futura sunt. Idem habet Serm. 109. de tempore fer. 3. post dominicam Passionis Et Gregorius M. l. 34. Moral. l. 7. ad illud: Cùm sublatus fuerit, timebunt Angeli, & territi purgabuntur. Scriptura Sacra ita nonnunquam tempus præteritum & futurum permiscet, ut aliquando futuro pro præterito, aliquando verò utatur præterito pro futuro. Futuro namque pro præterito utitur, cùm Joanni mulier paritura masculum, qui regat Gentes in virga ferrea, demonstratur. quòd quia incarnato Domino jam factum fuerat, res gesta nuntiabatur. Rursum præterito utitur pro futuro, sicut per Psalmistam loquitur Dominus dicens. Foderunt manus meas & pedes meos &c. Quibus verbis species dominicæ Passionis quasi jam transacta describitur; sed tamen adhuc longè futura nuntiatur. Hoc ergo loco, *Cùm sublatus fuerit*, nil obstat intelligi, quia sub futuri temporis modo præterita describuntur.

Regula 45. Proximè futura jam facta

dicuntur. S. Augustinus tract. 107. in Joan. ad illud: Nemo ex his periit nisi filius perditionis. Filius perditionis dictus est traditor perditioni prædestinàtus. *Hæc loquor in mundo*. Ecce in mundo se loqui dicit; qui paulò ante dixerat. *Jam non sum in mundo*. Ergo & quia nondum abjerat, hìc adhuc erat; & quia mox fuerat abiturus, hìc quodammodo jam non erat. Idem l. 1. in Genesin ad litt. C. 7. Informis illa materia, quam de nihilo Deus fecit, appellata est primò cœlum & terra, & dictum est; In principio fecit Deus cœlum & terram; non quia hoc jam erat, sed quia hoc esse poterit. nam & cœlum posteà scribitur factum. Quemadmodum si semen arboris considerantes dicamus ibi esse radices, & robur, & ramos, & fructus, & folia; non quia jam sunt, sed quia inde futura sunt. Sic dictum est: In principio fecit Deus cœlum & terram, quasi semen cœli & terræ, cùm in confuso adhuc esset cœli & terræ materia. Sed quia certum erat, inde futurum cœlum & terram, jam & ipsa materia cœlum & terra appellata est. Isto genere locutionis etiam Dominus loquitur, cùm dicit: Omnia nota feci vobis, non quia jam factum erat, sed quia certissimè futurum erat. Innumerabiles tales locutiones in Scripturis Divinis reperiuntur.

Regula 46. *Aliqua dicuntur talia per anticipationem*. S. Hieronymus in Genesin, ad illud: Venit Jacob in montem Galaad. Non quòd eo tempore Galaad mons diceretur, sed per anticipationem, ut frequenter diximus, illo vocatur nomine, quo posteà nuncupatus est. Et posteà ad illud facti sunt filii Manasse &c. hoc additum est. Siquidem id, quod posteà factum est, quasi per anticipationem factum esse describitur

neque

neque enim illo tempore, quo ingressus est Jacob in Ægyptum, ejus ætatis erant Ephraim & Manasse, ut filios procreare potuissent. Ex quo manifestum est, omnes animas, quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, fuisse septuaginta. Ipsi septuaginta Interpretes, qui hic septuaginta quinque animas per πρόληψιν cum Joseph & posteris suis in Ægyptum ingressas esse dixerunt, in Deuteronomio septuaginta tantùm ingressas memorant.

Regula 47. *Quæ dicuntur de parentibus, aliquando intelliguntur de posteris.* S. Chrysostomus Serm. in C. 2. Esaiæ. Jacob tot à Patre acceptis benedictionibus ne una quidem perfruitus est. Ipsius enim pater illi prædixerat affuturam exuberantem copiam proventus annui, quodque Esau perpetuò dominaretur. Atqui vix etiam illi suppetebant necessaria, suamque familiam alebat conductitia mercede. Tantum insuper abfuit, ut dominium exerceret in fratrem, ut sibi etiam malè metueret ab illo, & extremè periclitaretur. Ad hæc quid nobis dicendum? Quod mendax sit Prophetia? absit. Immò quia mos hic est Prophetis creberrimus, ut dicant, quæ aliis eventura sunt, aliis subjectis personis, & interim abutantur aliorum nominibus pro aliis. Id quod in Chanaan factum cernitur: Neque enim videmus illum fratribus serviviſſe. Neque verò ob id intercidit patris maledictio, sed exitum sortita est in Gabaonitis, qui ex genere Chanaan prognati sunt. Istius generis permulta exempla suppetunt, quæ doceant, quoniam non pauca eorum, quæ dicta sunt à Prophetis de aliis, in alios reciderunt. Quid mirum videatur, si nunc quoque Propheta nomen præferens Judææ & Jerusalem ad Ecclesiam præludit?

Regula 48. *Aliquando pars pro toto, vel totum pro parte accipitur*. Gregorius Nazianz. Orat. 51. Disputans contra eos, qui negabant in Christo animam rationalem ; ait : Si huic loco innituntur ; Verbum caro factum est, ob idque velut futuros crassiores pelles, ità ipsi, quod in homine præstantissimum est, abradunt, ut Deum cum carne conglutinent ; tempus est, ut ipsi dicant, Deum carnis tantùm esse Deum, non etiam animarum, quoniam scriptum est : dedisti ei potestatem omnis carnis. Item ; Ad te omnis caro veniet. Aut rursus dicant; Patres nostros invisibiles & incorporeos in Ægyptum descendisse, quoniam scriptum est : In septuaginta quinque animabus descenderunt in Ægyptum. Et de Joseph, ferrum pertransiit animam ejus. Ignorant enim, qui hæc dicunt, res hasce per synedochem enuntiari, toto nempe per partem indicato. Ut cùm ait Scriptura : Plejas & Vesperus & Arcturus in memoria sunt, pro eo ac si diceret, omnia sydera. S. Chrysostomus in Psal. 13. Quoniam dixit : *Omnes declinaverunt*. Illud autem, *omnes*, sæpe etiam de majore parte accipitur, quemadmodum illud Pauli : *Omnes me dereliquerunt*, cùm tamen veri & sinceri discipuli Paulum non reliquerint, ut ostenderet universi mundi naufragium addit : *Non est qui facit bonum, non est usque ad unum*.

Regula 49. *Sæpe sumitur pluralis pro singulari aut vicissim; vel numerus determinatus pro indeterminato, numerus rotundus pro inæquali*. S. Hieronymus l. 15. in C. 54. Esaiæ. In Samuelis volumine dicitur : Sterilis peperit septem. Septem filios dicitur genuisse Synagoga propter mysterium hebdomadis, sive pro septem plures intelligendi sunt jux-

ta

ta Hebræi sermonis ambiguitatem, quo & Sabbatum significatur & plures. Idem in C. 28. Matth. ad illud : Idipsum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. Hic per tropum, qui vocatur σύλληψις, pro uno latrone uterque inducitur blasphemasse. S. Chrysostomus hom. 4. in C. 1. Genesis. ad illud : Laudate eum cœli cœlorum. sic dictum est : *Cœli cœlorum*, non quòd multi sunt cœli, sed quia mos est linguæ Hebraicæ, unam rem nominare plurali numero. Dicunt igitur, qui linguæ apprimè gnari sunt, cœli nomen plurali numero ab Hebræis vocari, quod confitentur & qui Syrorum linguam sciunt, & nemo ea lingua dicit, cœlum, sed cœli. S. Augustinus Enchiridii C. 44. Etiam adulti per Baptismum peccato mori plerumque dicuntur, cùm procul dubio non uni, sed multis peccatis, omnibusque moriantur, quæcunque jam propria commiserunt. quia etiam per singularem numerum pluralis significari solet; sicut ait ille : *Uterumque armato milite complent*, quamvis hoc multis militibus fecerint. Et in nostris litteris legitur, Ora ut auferat à nobis serpentem, non ait : Serpentes, quos patiebatur populus : & innumerabilia talia. Cùm verò & illud Originale unum plurali numero significatur, quando dicimus in peccatorum remissionem baptizari parvulos? nec dicimus, in remissionem peccati; illa est contraria locutio, qua per pluralem locutionem significatur numerus singularis, sicut de Herode mortuo in Evangelio dicitur. Mortui sunt, qui quærebant animam pueri. non dictum est, mortuus est. Et in Exodo : fecerunt sibi Deos aureos, cùm unum vitulum fecerint tantùm, de quo dixerunt : Hi sunt Dii tui

Iſrael, qui eduxerunt te de terra Ægypti; & hic ponentes pluralem pro ſingulari. Idem Serm. 63. de diverſis. De Nativitate Domini, C. 22. In generationibus, quas enumerat Matthæus, quadragenarius numerus eminet. Habent enim iſtum morem Divinæ Scripturæ, ut quod exceſſerit certos articulos numerorum, aliquando non computent. Sic etiam quadringenti anni dicuntur, poſt quos egreſſus eſt populus Iſrael ex Ægypto, cùm ſint quadringenti triginta. Sic & una generatio, quæ quadragenarium numerum excedit, non aufert huic numero principatum.

Regula 50. *Expoſitio non petenda ab hoſtibus, niſi ubi teſtantur contra ſe*. S. Auguſtinus de utilitate credendi. C. 6. Quis ſibi unquam libros Ariſtotelicos reconditos & obſcuros ab ejus inimico exponendos putavit? Quis Geometricas litteras Archimedis legere magiſtro Epicuro aut diſcere voluit, contra quas ille pertinaciter, nihil, ut arbitror, intelligens diſſerebat. Agendum enim tecum priùs eſt, ut Authores ipſos non oderis, deinde ut ames; & hoc agendum quovis alio modo potiùs, quàm exponendis eorum ſententiis & litteris; propterea, quia ſi Virgilium priùs odiſſemus, immò ſi non, priuſquam intellectus eſſet, majorum noſtrorum commendatione diligeremus, nunquam nobis ſatisfieret de ejus quæſtionibus innumerabilibus; nec audiremus libenter, qui cum ejus laude illas expediret, ſed ei faveremus, qui per eas illum erraſſe ac deliraſſe conaretur oſtendere. Nunc verò cùm eas multi ac variè pro ſuo quiſque captu aperire conentur, his potiſſimùm plauditur, per quorum expoſitionem melior ſit Poeta, qui, non ſolùm nihil peccaſſe, ſed nihil non laudabiliter ceciniſſe ab eis etiam, qui illum non

in-

intelligunt, creditur; itaque in quæstiunculâ magistro deficienti, & quid respondeat non habenti succensemus potiùs, quàm illum mutum vitio Maronis putamus. Jam si ad defensionem suam peccatum tanti Authoris asserere voluerit. vix apud eum discipuli datis mercedibus remanebunt. quantum erat, ut similem benevolentiam præberemus eis, per quos locutum esse Spiritum Sanctum, tam diuturna vetustate firmatum est.

Regula 51. Textus, qui in utramque partem æquè explicari possunt, pro neutra parte adhiberi debent. S. Augustinus. de unitate Ecclesiæ. C.23. Desinite illa testimonia commemorare, quæ aut non intelligitis, aut pro nobis contra vos esse intelligitis. Quod si ambiguè posita & pro nobis possent interpretari, nihil utique adjuvarent causa vestram; quia & nos si talibus uti vellemus innumerabilibus uteremur, quæ causam nostram nihil similiter adjuvarent. Sed planè talia malam causam vel moras faciendo sustentant.

Regula 52. Sensus quæstionis ex responsione intelligitur; & vicissim. Theodoretus ad illud Genesis: Quomodo cognoscam, quod possidebo eam? q.64. Ex responsione divina formam interrogationis cognoscere licet.

§. IV.

Regulæ de libris & opusculis suppostitiis.

Regula 1. Barbarismi, qui reperiuntur in Scriptoribus sæculi 3.4.5. 6. 7. non sunt certum suppositionis signum. Hæc regula vindicat SS. Patribus multa opuscula, quæ ab Acatholicis, aliisque Criticis parum sobriis tantùm ideo eripiuntur suis Autoribus, quia in iis

continentur termini nonnulli barbari, peregrini, elegantia temporum illorum indigni. Demonstratur autem ab inductione talium terminorum, quos probatissimi Authores illorum temporum suis indubitatis opusculis inseruerunt.

1. Tertullianus. l. contra Valentinianos disputans C. 27. ait, Christum quatuor substantiis stipant, spirituali, Achamothiana, Animali, Demiurgina: corporali *Jesuaciana*; & illa *Sotericiana*, id est, columbina. & Soter quidem permansit in Christo *inlæsibilis*, *inapprehensibilis*. Proinde nec matris semen admisit injurias, æquè *insubditivum*, & ne ipsi quidem demiurgo compertum. Patitur verò animalis & carneus Christus, qui ad Achomoth formandam *substantivali* non *agnitionali* forma cruci fuerat innixus. Et l. de anima C. 3. Paulus Athenis expertus *linguatam* civitatem, cùm omnes ibi sapientiæ caupones degustasset, concepit præmonitorium edictum &c. alii per *philosophatas* doctrinas animam immortalem negant. Si qui igitur de nidoribus Philosophiæ candidum & purum aerem veritatis infuscant, ea erunt Christianis *enubilanda*, quia animam ex Dei flatu, non ex materia vindicamus, muniti divinæ determinationis *in obscuribili* regula. Et C. 7. *incorporalitas* nihil patitur.

Similia habet plurima.

2. Lactantius. l.4.Instit.C.29. Cùm probabilia illis videantur quæ dicimus, in hoc uno nos *habere* arbitrantur, quod & alterum & mortalem Deum fatemur. & C. 30. ante omnia scire nos convenit, ipse prædixisse, quòd plurimæ *haberent* sectæ *existere*. & l. 5. C. 2. Porphyrius dicit, se suscepisse hoc munus Philosophia dignum, & præferret

non

non videntibus lumen sapientiæ, ut susceptis deorum cultibus *resanescant*. & l. 7. C. 27. omittendæ sunt hujus præsentis vitæ *illicibiles* voluptates. & l. 8. C. 9. jam Philosophia *defloruerat*.

3. Interpres Latinus Irenæi, quem Dodvvellus & Oudinus ipsimet concedunt, probantque vixisse jam sæculo 4. l. 3. C. 22. Deus Jonæ *insperabilem* salutem donavit. -- dominus salvabat eos, qui per semetipsos non habebant salvari. -- non à nobis, sed à Dei adjumento *habuimus salvari*. L. 3. C. 25. Spiritus Dei in Prophetis *præconavit*, qualis esset adventus Domini. C. 33. Lucas generationem hominum *recapitulatus est*. Eva *inobaudiens* facta causa facta est mortis. Maria facta *obaudiens* facta est causa salutis, propter hoc lex uxorem vocat, in Evam *recirculationem* significans. L. 4. C. 28. Deus populum erudiebat per multas *advocationes præstruens* eos perseverare & servire Deo. L. 3. C. 30. inimicitiam posuit inter serpentem & mulierem, illo *interpediente* ingressus hominis. L. 3. C. 43. Marcion dividens Deum in bonum, & *judicialem* utrumque interimit. L. 4. C. 14. Filius venit ad nos, suum plasma *recapitulans* in semetipsum L. 4. C. 37. Prophetæ reliquas ejus *recapitulationis* dispositiones per visiones videbant, quæ audienda erant, sermone *præconantes*. L. 4. C. 37. Dilectio nos ducit ad Deum *obaudientes* ei. Non solùm autem per sermones, qui *præconabantur*, sed & in operationibus visus est Prophetis. C. 39. hic est finis humani generis *hæredificantis* Deum. -- descendit Christus, id quod erat *inoperatum* conditionis visurus oculis. C. 40. Eunuchus erat à Prophetis *præcatechizatus*, & in timore Dei *præemptus* C. 41. erant *preinstructi*, omnia mala

odiri à Deo. -- *præconabant* filium Dei. C. 43. Presbyteris obaudire oportet. C. 44. Super quem *potentatus* sum, aut quem oppressis? C. 45. ubi charismata domini sunt, ibi discere oportet veritatem, apud quos sanum & *irreprobabile*, & *inadulteratum* sermonis constat. C. 47. Si non Ægyptii *plagati* fuissent. C. 54. judicat gentes, *reprobabili* mente universam suam operationem in vanum consumentes.

4. S. Hilarius. l. 4. de Trinit. Confitetur filium ab æterno, non ipsum ab initio, sed ab *ininitiabili*. -- tum quòd solus *innascibilis*. -- tum quòd hunc noverint inconvertibilem, & *indemutabilem* - hunc etiam *inconceptibilem* - in tribu, ex qua *gigni habebat* electus, *indemutabilis*. L. 5. discerne siquid potes, & hæretico furore hæc *indefecabilia* decide. L. 6. Hæc omnia apud te *demutantur* in falsa. L. 8. interrogo, utrùm infinitus Deus per formam circumscriptam & imaginem *coimaginari* possit ad speciem? L. 9. affer nunc, quisquis es Hæretice, sic xuosæ doctrinæ tuæ *inevolubiles* quæstiones. -- cùm differre significatione existimetur *innascibilitas* à nativitate, nativitas tamen non est extra *innascibilitatis* naturam, quia non sumpsit aliundè quod subsistit. nam & si non consecuta sit, ut *coinnascibilis* effecta sit, accepit tamen ex *innascibili* Deo esse. -- in Deo non sunt corporalia, sed absoluta; non *particulata*, sed tota. & l. 12. non patitur hoc in Deo existimari minutarum rerum *particulatas* cogitationes. L. 10 Non tenes, irreligiosè, rerum naturalium causas, & ex ipso sæculi sensu hæretica habetudine *diproficis*. L. 11. nasci non *disproficit* in genere authoris existere; quod autem non *disproficit*, naturam non

non amisit Authoris. In l. ad Constantium, *Benignifica* natura tua, Domine Auguste. De Synodis. Convenit Patrem non intra tempora confiteri, sed *contemporalem* patri non negare. -- *Obsequelæ* est, tunc posse, cùm videt. -- impietatem per ea ipsa, per quæ *impiebatur*, extinxit. Terminus *obsequæle* octies occurrit in operibus D. Hilarii. In Matth. Can. 11. intelligitur non aliud in filio, quàm quòd in patre *ignorabile* sit, extitisse. Can. 25. veterum *peccaminum* tunicam relaturus. Hoc sæpius reccurrit. Can. 32. utilitati *se dedit* alienæ. In Psal. 54. eodem verbo utrumque *grecitas* elocuta est. Hunc græcitatis terminum habet adhuc decies. -- proprietatem verbi Hebraici *Latinitas* non elocuta est. Idem alibi sæpius. In Psal. 56. ad eum, qui sub *indemutabili* constitutione bonitatis est, clamat. In Psal. 63. Philosophia *ininitiabilem* Dei in mundo dominatum impugnat. In Psal. 118. nisi metallorum usui æternitatis *reposcita* gloria præferretur; & *abblandior* mihi erit auri species, quàm cœli? --- patulum domicilium *inconceptibilis* Deo opus est. In Psal. 121. intelligentiam Prophetiæ *magniloquentica* consequetur. In Psal. 118. Hæc *indemutandæ* veritatis constitutio. In Psal. 131. exurge in requiem, introeuntibus *frequentalis* est, quæ in loco *indemutabilis* est. In Psal. 138. *pennigerabant* tanquam aquilæ nuturam evolandi in resurrectionis *demutatione* sumpturi.

5. S. Ambrosius l. 2. de Cain & Abel. C. 1. *juvenculescat* adolescentia, senectus canescat. Et C. 3. quàm beata civitas, quàm *celebrabilis* ore omnium? quàm gaudeo, cùm velut *incanam* quandam Ecclesiæ curiam prætendant. l. 1. de Abraham. C. 13. coquum eligit, aut

focalem. l. 2. C. 1. utraque parte acuta est acies gladii, ex utraque præliaris. C. 2. Viantes incognitam carpentes viam. l. de Isaac C. 3. abducebat se, & *ablevabat* vitiis seculi hujus. l. de bono mortis C. 3. se à terrenis cogitationibus attollit & *ablevat*. l. de Jacob. C. 3. non inferiorem putes *l. bertinitatem* sub Christo, quàm libertatem voluntarium servum sibi diabolus auctionatur. C. 11. *ablevamur* ærumnam, dum fidei passionibus delectamur. L. de fuga sæculi C. 7. hoc est fugere, *ablevare* se à sæculo, *ablevare* se à corpore. In C. 23. Numer. ad Chromatium. Vis me aliquid de veterum Scriptorum interpretationibus *paginare*. Apolog. David C. 1. Evangelii lectio decursa est -- in alio, qui hodie decursus est, Psalmo. -- licèt diversarum series decursa sit lectionum. L. de Elia & jejunio C. 4. Declaratum est, quòd per cibos mundus *haberet imminui* -- sciebat, quòd per escam culpa haberet intrare -- dum supra te esse *affectas*, infra te esse cœpisti. C. 8. *tubatum* vides anhelantem advertis; auctionatur pretia. C. 9. non *defœnerata* excludit hæredem aula jejuni. C. 10. Iejunium culpæ interfectorium est. Præfat. in Psal. 1. dies Psalmum *resultat*. Hoc repetit decies. in Psal. 1. tædiasti parum, iterum transisti. In Psal. 35. *inveniabilis est*, qui laboravit, ut malum inveniret. - luctando corona queritur, non reluctando; studio, non *refragio* comparatur. In Ps. 36. noli *affectare*, quod perpetuum esse non potest. -- Hæc terra *vallestris*, illa cœlestis. In Ps. 37. gratiam *emeruit*. In Ps. 40. videtur signari, quod *mordere haberet* calcaneum. In Psalm. 118. oct. 3. si quis non *haberet offerre* arietem. Oct. 5. miles *viandi* ordinem non ipse disponit -- & tu sequere hanc legem *viandi*. Hoc alibi sæpius.

Oct. 11. Miscent aquam vino, & *insincerum* proferentes. Oct. 13. unde *habuisti intelligere*? Oct. 17. ut injurias oblivisceris, *emeruit*. hoc sæpe. In C. 1. Luc. causam mentiendi *indespensata* habuit, In C. 3. generationem fatearis esse *decursam*. hoc sæpissime. Præfat. in l. 4. in Lucam. qui mare *litorali* parant navigatione transmittere -- amœnitas locorum invitet *prætermeantem*. In C. 6. amor tibi ejus *inolescit*. In C. 10. Omnipotentem agnoscis, non *decolorem*, non degenerem patris. In C. 11. diabolus nos *auctionatur* ad mortem. In C. 16. Prophetæ *decolores* mores hominum notaverunt. In C. 17. est culpa *veniabilis*. -- *decolores* & fœtidos greges Gentium. Veniabile habet sæpius. -- nemo id *affectat*, quod infra se judicat. Frequenter hoc habet. In C. 23. in vase *concuerat* humano. In C. 24. quod vix *enodabile* videtur, Joannes scripsit. l. 1. de offic. C. 5. cur non eum *mœstificare* possim? l. 1 de fide. C. 9. expressum ex *botrione* peregrino. l. 4. C. 7. ad vallem *botrionis* exploratores dimisit. l. 2. C. 4. Christus hoc *emeruit*. Frequenter. in præfat. l. 2. de Spiritu S. Baptismi figura signatur, per quod *habuit* creatura *mundari*. l. 3. C. 16. vide, quid de Spiritu Sancto vox dominia *resultet*. Frequenter de fide resurrect. Animi ad altiora se *subrigunt* de pœnitentia. C. 15. fermenti vitiosioris admixtio massam *decolarat*. Exhortat. ad Virgin. Deus mea *orata* suscepit. Ad virginem lapsam C. 1. tristitiæ *conlugetis*. De Virginibus l. 3. *enodem* habemus assertionem. -- meipsum *defensatum* invenio - caveat, ne bonum improbus *decoloret*. -- ad altiora se *subrigunt*. - unde mihi *dari habes* aquam? lib. 2. Epist. 12. vox Christum *resultet*. Epistola 13. audistis librum Job, qui est

est *decursus*. Epist. 17. quot se *offerre habent* tali optioni? -- quis *habet* Synagogam *vindicare*? l. 3. Epist. 24. ibi triumphus quæsitus non *decolore* exitu. Epist. 25. nonne isti *discolores* nobis in hac disputatione videntur? Epist. 29. dona *affectat*. Epist. 30. oracula domini ore *resultabat*. L. 6. Ep. 30. oracula domini ore *resultabat*. L. 6. Epist. 39. ad superiora *se subrigat*. Epist. 41. *decursa* lectione Apostoli. -- *culpam incidit*. Omitto plura, ne nimium.

7. S. Hieronymus in C. 2. Oseæ. *Impudorata* es tu. Præfat. in Ionam. Commentatoris officium est, ut non *dissertitudinem* ostentet suam. In C. 3. Ionæ. animos dissertitudinis fulgore perstrinxit. In C. 2. Sophon. dissipata est omnis *frondositas* eorum. In C. 4. Epist. ad Galat. Secundum ad intelligentiam *græcitatis*.

8. S. *Augustinus*. In Psal. 51. regnum terrenum *angariat* cives regni cœlorum, & regnum cœleste angariat cives regni terreni. in Ps. 56. vidit dominum expalmatum manibus in Ps. 57. dicit Apostolus: non sic *pugillor* quasi aerem cædens; pugillari enim est *pancratium* facere: In Ps. 66. formidolosa circumstrepunt omnia; vel potiùs non circumstrepunt, sed *circumsilent*. In Ps. 68. sit in te irreverentia; *frontosus* esto. -. tanquam febrientes insaniunt in medium. - non est *stomachatio* maledicentis. In Psal. 70. quilibet hoc sapit - *breviavit* suam magnitudinem. In Ps. 90. quando audit verba, unde sibi *habet facere* solatium. In Ps. 113. legimus stetisse Iordanem *infrœnato* lapsu. -- cur hæc Spiritus Sanctus curat insinuare quasi *inscientibus*. In Psal. 117. constituite diem in *confrequentationibus*. In Ps. 122. *paragorizamur* quotidie medicamentis Dei. In Psal. 123. sæpe in concionibus verba minus latina aut peregrina adhibere his verbis

secta.

testatur: forsitan pertransivit anima nostra. Quomodo enim Latini potuerunt, expresserunt, quod Græci dicunt, ἄρα sic enim Græca habent exemplaria, ἄρα, quia dubitantis verbum est, expressum est quidem dubitationis verbo, quod est fortasse, sed non omnino hoc est. Possumus illud verbo dicere minus quidem Latinè conjuncto, sed apto ad intelligentias vestras. Quod Punici dicunt, Iar, hoc Græci, ἄρα, hoc Latini possunt dicere, *putas*, cùm ita loquuntur: *putas*, evasi hoc? si ergo dicatur; *forsitan* evasi, videtis, quia non hoc sonat, sed, quod dixi, *putas*, usitatè dicitur, latinè non ita dicitur, & potui illud dicere, cum tracto vobis, sæpe enim & verba non latina dico, ut vos intelligatis. In Scriptura autem non potuit hoc poni, quod latinum non esset, & deficiente latinitate positum est hoc. In Psal. 24. *pravicordes* ergo sunt, qui rectum cor non habent. In Psalm. 128. marmorati parietes sunt -- superbi omnes *cervicati* sunt. In Psal. 126. nihil in vinea tua *grandinatum* est. In Psal. 138. habeo in abscondito quoddam *ossum*. Sic enim potiùs loquamur; melius est, ut reprehendant nos Grammatici, quàm non intelligant populi. Ergo est, inquit, quoddam *ossum* meum in abscondito. In Psal. 143. *veniat* dies, qui te *mastificet*. In Psal. 146. *pravicordius* in illis scandalizabitur. Quid est pravicordius? *tordicordius*; tortum cor habens. Tract. 6. in Ioannem. Quando dicitur: *aloquitemur*, bene fit nobis. Tract. 16. prodigium appellatum est, quasi *porrodicium*. Tract. 30. Si ægrotus Sabbatho *sincerares*. Tr. 53. verbum est *cogitabile vel sonabile*. Tract. 10. in Epist. Ioannis. *Susum* me honoras, *jusum* me calcas. De Verbis Domini Serm. 17. Ne videaris conscientiam cædere, sed

ſed malam conſcientiam pugnis *pavimentare*. De verbis Apoſtoli ſerm. 29. reſpondent de vento ſuperbiæ, quo pleni ſunt, quem ventum utinam finirent, *reflatentur* & tacerent. Serm. 1. in Septageſ. Quid ſunt pauperes, quibus damus, niſi *laturarii* noſtri, per quos in cœlum migramus? Serm. in feria 4. [Paſchæ, Lignum tractabile eſt; non *fluxibile*. Feria 5. Serm. 2. pœnitentiam in ſalutem *inpœnitendam* operatur. Serm. 3. Dominica 7. poſt Trinit. ſunt, qui ſe divites *affectant*. De diverſis Serm. 7. ſi à terræ ſterilitate abhorretis ſeminatori & *complutori* veſtro reddetis ubertatem. Serm. 44. de diverſis. De Jacob & Eſau. Una res multis modis ſignificatur, quæ nihil horum eſt per *videntiam*; omnia ſunt per figuram. Chriſtus & leo & agnus potuit eſſe; ſed nec leo, nec agnus per *videntiam*, ſed per figuram. Sic Eccleſia nec hœdi, nec veſtis per *videntiam*, ſed per figuram. Serm. 48. de div. in orat. dom. In ſpiritu noverant, quibus *habebat evenire* malè, quibus bene. Serm. 51. de Div. de S. Stephano. *Apocabatur* Angelus cum Jaonne. Serm. 81. de div. 5. in Paſch. revireſcite, *granaſcite*, maturaſcite. Serm. 110. de div. de Machab. miſit diabolus in cor Judæ: qualis *organarius*, tale organum. Ser. 111. de div. de S. Laurentio. multa paſſus eſt, quæ *horrent audiri*. Serm. 116. de S. Cypriano. Malis meis velut jam vernaculis *adfavebam*. -- Eccleſiæ *cordiſſimum* vinculum humilitate ſervabat. Serm. 117. latro in cruce dicebat: Domine *in mentem me habe*.

7. Gregorius M. dedicat. in Job. C. 5. quod docta manus imperat, quaſſata organa *reſultant*. Præfat. in Job. C. 8. interficiant, quidquid tumidum *ſapiebant*. l. 1. Mor. c. 3. Job promptus largitatibus memoratur;

tur; *pensemus* ergo. Hoc sæpissimè. L. 1. C. 26. undè pertimescit, se *enerviter* cadere, indè accipit fortiter stare. L. 5. C. 8. cùm authoritati vocis à nullo resistitur, lingua licentius per abrupta *defrænatur*. L. 5. C. 25. Omnis creatura non *stare habet*, sed defluere. L. 7. C. 12. ad inferendas contumelias *efrenatur*. Hoc frequenter. L. 8. C. 7. tela superius *deplicatur*. L. 9. C. 11. Spina *densescit*. L. 10. C. 4. Lassescendo proficit. -- L. 12. C. 4. Arescit fluvius *vacuefactus*. C. 8. post *prædicamenta* fortia corda roborentur. L. 13. C. 5. cum erroris sui mala prædicare non metuunt, *prædicamenta* rectæ fidei irrident. L. 14. C. 22. Turba Redemptoris *prædicamenta* despexit. L. 18. C. 16. Matthæus ad cœlestia *prædicamenta* fortis factus est. L. 12. C. 19. Impius hoc *pensare* negligit. Hoc centies. L. 12. C. 3. Sunt, qui de externis malis *desperabiliter* affliguntur. L. 14. C. 24. potibus vacant, qui de opprobrio alienæ vitæ se *deebriant*. L. 16. C. 26. amore *deebriatur* æternitatis. L. 15. C. 23. vulgaris locutionis usus est, ut bovem masculum, & vaccam fœminam vocet, sed litteraturæ locutio bovem communis generis appellat; undè nunc dicitur: Bos eorum concepit, & non abortivit. L. 19. C. 9. se *irreprobabiles* Dei obtutibus parant. L. 20. C. 2. Non solùm exhibenda sunt, quæ *deebriant*. L. 20. C. 5. Dici infirmis fortia prohibet, ne dum *incapabilia* audiunt. L. 30. C. 8. cùm populus Israel *inveniabilem* contraxisset offensam. L. 20. C. 20. Electorum animam nunc marcescit, postmodum æterna exultatione *viridescit*. L. 23. C. 9. arrogantes elationis suæ *tortitudine* depravantur. L. 24. C. 7. Authoris sui *inconversibilem* speciem respicit. L. 25. C. 6. Accedent ad *secretarium* judicis intra sinum cordis. L. 29. C. 12.

C. 12. dona Spiritus *disparili ter* singuli accipiunt. L. 30. C. 6. contra *tentamenta* consistere. L. 31. C. 20. interna infirmis auditoribus *incapabilia* sunt. L. 32 C. 7. *reverſatur* panis subcinericius. L. 33. C. 24. Reatum in Authorem *relidit*. L. 34. C. 12. in luna mutabilitas *temporalitatis* accipitur. L. 34. C. 18. Humilitatis *fundamina* non procurant. Procemio. in Psalmos pœnit. Dulciter *hymnizat* in Evang. hom. 1. Redemptor finem mundi *innotescit*. Hom. 38. Terrenus divina pensare *dissimulat*. Hom. 40. Nolite misericordiæ tempora perdere & remedia *dissimulare*. Pastoral. part. 3. admon. 16. se per disciplinas. Ligare dissimulat. In Evang. hom. 39. *funditus* finitur, quod diligitur. In Procem. Pastor. de curæ pastoralis *gravedine* exprimo, quod penso. L. 1. Epist. 2. *dispendiosorum* lucrorum causas deportamus. L. 1. Epist. 81. abstinendum ab omni ejus *incardinatione* L. 1. Epist. 82. si *lentata* fuerit prçceptio. L. 2. indict. 11. Epist. 1. in hac causa *solatiari* festinet. L. 3. indict. 12. Epist. 32. non leve peccatum est, si Hæratici inveniant licentiam *resependi*. Ibid. Epist. 38. ne *indisciplinationi* videamini consentire. L. 6. indict. 15. excedentes Monachos perhibet *defensari*. L. 7. indict. 1. Quid enim debet pauper, nisi ea, quæ *paupera* sunt. L. 7. indict. 2. Epist. 54. in eis culpa *grossescit*. L. 8. indict. 3. Epist. 51. per Epistolas vos *pulsare habui*.

8. Isidorus. L. 1. Synon. assiduo usu *innaturatus* vitium. -- tu nosti, Deus, ubi lapsus sum, ubi *fluxus sum*. L. 2. Synon. C. 8. sint tibi patrum exempla disciplinæ *imitamenta*. L. 2. C. 16. qui præsentia *affectat* Exhort. ad pœnit. totum *prædamnare* festina in Genesin C. 2. disposuit Deus *soli-*

solidamentum Sanctarum Scripturarum. C. 3. fecit Deus hominem, qui ipsam veritatem *contemplabiliter* intuendo operatur justitiam. C. 31. transcendunt *implicamenta* sæculi hujus in Exod. C. 45. Prophetæ suo *gestamine* structuram Ecclesiæ sustentant. Et C. 48. Prophetæ suo *fundamine* structuram Ecclesiæ gestant. In Levit. C. 2. hujus sacrificii *imitamenta* celebrarunt pagani in Deut. C. 10. Debet *necessanter* spes & formido conjungi in Iudicium. C. 5. pro magno *pensamus* Alleg. V. T. *caliginatam* legem illuminat. Alleg. N. T. Doctores *prædicamentis* Evangelii bene usi sunt. De Nativ. C. 4. trinam sanctificationem cœlestis *persultat* exercitus. C. 12. Christus *potentialiter* natus. L. 1. Sent. C. 27. consumitur à Deo *innox*, quando à Deo ipsa innocentia examinatur. L. 2. C. 7. *inattingibilem* divinam justitiam. L. 2. C. 40. ruina adulterii excipitur *destina* matrimonii. Hæc pro exemplo sufficiant. Clarum ergo est, etiam in antiquis illis Scriptoribus nonnunquam, quamvis rariùs, inspergi barbaros terminos; ut proin, nisi barbarismi turmatim in aliquod opusculum irruant, non propterea pro supposititio haberi debeat; idque præcipuè verum est de homeliis quorundam Patrum.

Regula 2. *Styli diversitas non certò probat diversum Authorem.* Hoc ostenditur ex eo, quia idem Author nonunquam mutat stylum suum. Basilius de vera fide. Tractandum propositum nobis est longè diversum ab argumentis illis, à quibus aliàs ad scribendum inducebamur. Eo tempore de hæresi confutanda agebatur; nunc autem simplex fidei explanatio proposita est. Quò fit, ut cùm tractatio nunc dissimilis sit, dissimilis etiam esse debeat stylus. Quemadmodum

enim

enim non eadem instrumenta in manus sumat & qui prælium initurus est, & qui colere agrum velit; alia enim suppellex instrumentorum iis congruit, qui in pacis quiete res sibi ad victum necessarias parant; alii armorum apparatus iis, qui in bello se adversum hostiles copias instruunt; similiter quoque nequaquam eodem dicendi genere utatur, & qui in sana doctrina cohortetur, & qui in disputatione sibi repugnantes redarguit; siquidem est aliud genus dicendi, quo utimur in refellendo; aliud, quo in cohortando. Itemque alia eorum simplicitas, qui in pace veram pietatem prædicant, alii illorum sudores, qui adversus oppositiones falsi nominis scientiæ fortiter dimicant. Quamobrem nos quoque disponentes sermones nostros in judicio, ubique sive defendenda, sive tradenda simpliciter fides fuerit, operam dabimus, ut ab subjectam materiam stylum accomodemus, modo videlicet iis, qui diabolico astu illam conantur evertere, majore cum acrimonia & contentione refutandis; modò iis, qui in ea ædificari voluerint, simplicius & ad illorum intelligentiam accommodatius ipsam fidem exponendo; nihilque aliud faciendo, quàm quod dictum est ab Apostolo: ut sciamus, quomodo oporteat nos unicuique respondere. S. Hieronymus L. 1. adversus Pelagianos. C. 8. In ipsis controversiis, in quibus pueri aliquando lusimus, non omnes similiter vel in procemiis, vel in narrationibus vel in excessibus, vel in argumentis, vel exemplorum copia, & epilogorum dulcedine se agunt, sed eloquentiæ suæ alia, atque alia in parte dissimiles sunt. De viris magis Ecclesiasticis loquar; multi super Evangelia bene disserunt, sed in explanatione Apostoli impares

pares sui sunt. Alii cùm in Instrumento novo optimè senserint, in Psalmis, & Veteri Testamento muti sunt.

S. Ambrosius l. 5. in Hexam. C. 12. fugerat nos, fratres; in priori concione de natura avium disputatio, & sermo hujusmodi nobis cum ipsis avibus evolaverat. Fit enim natura quadam, ut hi qui aliquid intuentur, vel dicendo exprimere volunt, eorum qualitatem, quæ vel intuentur vel loquuntur, assumant, ut & cum pigrioribus immoremur, & cum velocibus celeri rapiamur aspectu, stylo quoque aut tardiore utamur, aut rapido. S. Gregorius l. 11. Moral. C. 1. Quamvis in prolixo opere esse culpabilis styli mutabilitas non debeat, ne quis tamen me ex locutionis mutatione reprehendat, in epistola libris præmissa causam reddidi; cur tertiam hujus operis partem ad aliarum usque similitudinem minimè emendando perduxi. Quibus scilicet exclusis hoc quoque additur, quòd in hac parte tam multa sint, ut in uno corpore comprehendi non possint, nisi sub magna brevitate dicerentur. Igitur, quoniam in ea multa sunt, sicut me loquente excepta sunt, ita dereliqui. Immutationem styli Lector meus æquanimiter accipe, quia & sæpe eosdem cibos edentibus diversitas placet coctionis.

Regula 3. Diversitas sententiarum non certò probat diversum Authorem. Quia Patres nonnunquam mutarunt suam mentem. Sic Gregorius Nazianzenus aliquando approbaverat scripta Vitalii Apollinaristæ, quæ posteà rejecit. Orat. 52. sic habet: Quoniam eædem voces, si rectè intelligantur, cum pietate conjunctæ sunt, si perperam exponantur, impietate non carent, quid mirum, si Vitalii quoque verba

in

In pium sensum accepimus, alii autem ad eorum, quæ scripta sunt, mentem exasperantur & inflammantur? quod etiam in causa fuisse reor, cur ipse quoque Damasus, cùm posteà rectiùs edoctus fuisset, simulque in pristinis eos expositionibus perstare audiisset, eos ab Ecclesiæ cœtu abdicarit, fideique libellum cum anathematismo deleverit, tum etiam, quòd fraudem eam, in quam inciderat, permolestè ferret. Quòd S. Hieronymus quondam Originem summi fecerit Ruffinus in sua Invectiva fusè probat. In præfat. ad Exech. ait: Magnum est, mi amice, quod postulas, ut Origenem faciam Latinum, & hominem juxta Didymi videntis sententiam alterum post Apostolos Ecclesiarum Magistrum Romanis auribus donem. In præfat. Hebra: nom. Novi Testamenti nomina interpretatus sum, imitari volens ex parte Origenem, quem post Apostolos Ecclesiarum Magistrum nemo nisi imperitus negat. Hunc verò Origenem à D. Hieronymo diris omnibus devotum fuisse, testantur passim ejus scripta adversus Ruffinum, & Augustinus D. Hieronymo scribens ait: Origenem & Didymum reperio reprehensos abs te in recentioribus Opusculis tuis, & non mediocriter, nec de mediocribus quæstionibus, quamvis Origenem mirabiliter ante laudaveris. S. Chrysostomus, ubi probat Religionem per homines indoctos, adeoque divinis viribus propagatam esse, Paulum indoctum fuisse scribit; de Sacerdotio verò ostendit Paulum doctum fuisse. Quoties D. Augustinus mentem suam mutaverit, patet ex libris retractationum.

Regula 4. *Diversa explicatio ejusdem textus non probat certò diversum Authorem*. Exempla talium diversarum explicationum ejusdem textus ab eodem Authore occurrunt plurima

in

in Patribus verb. grat. in Augustino explicante illa verba Matthæi: super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; quæ intelligit aliquando de Petra Christo, aliquando de Petra confessionis fidei, aliquando de Petro. S. Basilius de vera fide. Hæc sunt, quæ duxi vobis explicanda, ut omnis ex animis vestris dubitatio de fide tolleretur, orta fortasse propter diversam rationem eorum, quæ aliàs alio modo exposita à nobis sunt.

Regula 5. Diversa lectio ejusdem textus non certò probat diversum Authorem. Sic S. Augustinus illum textum Ecclesiastis. 1. in Expositione propositionum quarumdam Epistolæ ad Romanos legit; Vanitas vanitatum & omnia vanitas; alibi verò sæpius legit: Vanitas vanitantium & omnia vanitas.

Regula 6. Contradictio etiam aperta non est certum signum diversi Authoris. Ratio est, quia Scriptores non semper recordantur quid priùs dixerint, aut scripserint. S. Augustinus in præfatione ad octoquæstiones Dulcitii: Quæris, quare dixerit Dominus: Elegi David secundùm cor meum, cum ille talia & tanta commiserit, ubi tractaverim, & quomodo id exposuerim? non potui reperire, & utrùm sit in aliquo libro meo vel epistola nescio. Meritò hoc S. Augustinus dicit, quia solutio ad illam quæstionem non videtur convenire cum doctrina illius de meritis in aliis libris verb. grat. in Expositione propositionum Epist. ad Romanos. Eusebius l. 13. Præparat. Evang. ostendit, Platonem sibi ipsi contradixisse, inquantum alicubi vult, Poetis circa Deos adhibendam esse fidem, alicubi idem negat. Si habet: Vide, quid Plato de populari hac & publica circa Deos opinione suis etiam legibus sancita voluerit. Dæmonum, inquit ille, procreationem vel explicare vel nosse res est nostra facultate major. Quare hoc in

genere

genere priſcis illis teſtibus adhibenda fides, qui ut deorum, quod ipſi ajunt, nepotes erant, ita majores ſuos maximè notos habuerunt. nec fieri omnino poteſt, ut fides eorum filiis detrahatur; etiamſi nullis demonſtrationibus neceſſariis, aut ne probabilibus quidem argumentis ipſorum teſtimonia comprobentur; ſed neceſſe planè eſt, ut iis, quomodo lex imperat, tanquam ſuarum in rerum commemoratione credamus. Illorum ergo Deorum procreationem, uti Poetæ ſcribunt, ita nos quoque de ea ſtatuamus ac loquamur. Terræ cœlique liberi Oceanus & Thetys; horum Phorcyon, & Saturnus, & Ops, cæterique fratres. Ex Saturno & Ope Jupiter, Juno ac reliqui &c. Eapropter hic ſanè nobis Philoſophus relinquendus erit; qui nec, uti Philoſophum docuit, nec ſecum ipſe conſentiens, fabuloſas in Diis Poetarum Genealogias ſimularit. Nam audi quomodo idem loquatur in Republica: In majoribus inquit, fabulis minores etiam facilè videbimus. neceſſe enim eſt, ſpeciem unam aliquam eſſe, vimque, minoribus æquè majoribuſque communem. An non ita ſentis? Equidem, inquit ille; ſed quas tu majores dicas non capio. Quam Heſiodus inquam, atque Homerus cæterique Poetæ commemorant. illi enim falſas hominibus fabulas commenti & narrabant olim, hodieque narrant. Ea videlicet, quæ paulò ante retulimus.

Regula 7. *Aliquæ propoſitiones minus convenientes genio, pietati, aut moderationi Authoris non ſunt certum ſuppoſitionis ſignum.* Quia etiam Sancti aliquando in perturbatione aliqua faciunt, quæ aliàs non facerent. S. Auguſtinus. Contra Mendac. C. 9. Conſiderandum eſt in eo, quod fecit

Loth

Loth volens prostituere filias, utrùm exemplum sit, quod imitari, an potiùs, quod vitare debeamus. Magis enim videtur intuendum, & notandum, cùm tam horrendum malum ex impietate flagitiosissima Sodomitarum suis impenderet hospitibus, quod cuperet depellere, nec valeret, sic etiam justi animum potuisse turbari & vellet facere, quod non humani timoris nebulosa tempestas, sed divini juris tranquilla serenitas, si consulatur, à nobis faciendum non esse clamabit. Et jubebit potiùs, ut sic nostra peccata caveamus, ne ullorum prorsus alienorum peccatorum timore peccemus. Aliena quippe ille vir justus timendo peccata, quæ nisi consentientes inquinare non possunt, perturbatus non attendit suum, quo voluit subdere filias libidinibus impiorum. Hæc quando in Scripturis Sanctis legimus, non ideo, quia facta credimus, etiam facienda credamus, ne violemus præcepta, dum passim sectamur exempla. An verò quia juravit David se occisurum esse Nabal, & clementi consideratione non fecit, propterea illum imitandum esse dicemus, ut temerè juremus, non esse facturos, quod non esse faciendum posteà videamus? sed sicut illum timor, ut prostituere filias vellet, sic istum, ut temerè juraret, ira turbavit. Posset ille respondere: timor & tremor venerunt super me & contexerunt me tenebræ. Posset etiam dicere iste. Turbatus est præ ira oculus meus. Ut non miraremur, vel illum in timoris tenebris, vel istum oculo turbato non vidisse, quod videndum fuit, ne facerent, quod faciendum non fuit.

Regula 8. Diversitas styli aut propositi, aut methodi etiam in eodem opere non est certum interpolationis aut suppositionis signum. Sic Ambrosius in eodem Opusculo eandem materiam tractat per modum concionis coram populo,

partim per modum Epistolæ l. 3. de Virginibus. Quid alienigenis apud te soror utor exemplis hæreditariæ castitati inspirata successio, parentis infusione Martyris erudivit. Qui enim fieri posset, ut Sancta Sotheris tibi non esset mentis Author, cui Author est generis &c. Dein statim quasi ad populum loquens ait: Hoc loco non mediocrem advertite quæstionem, ne dubitare de resurrectione virgines debeatis. Et paulò post: Accusati sumus, & nisi fallor, accusatores nostri plerique de vobis sunt; horum affectus redarguere malo, quàm personas prodere.

Regula 9. *Anachronismi non sunt certa suppositionis nota*. quia Authores optimi non sunt semper accurati in computatione temporum. Sic Hieronymus in Epist. ad Theodoram. Refert Irenæus vir Apostolicorum temporum, quòd Marcus quidam ad Gallias venerit; &c. hoc ille scripsit ante annos circiter trecentos, & scripsit in iis libris, quos adversus hæreses composuit. Scripsit Irenæus anno 176. Hieronymus circa annum 400. quomodo ergo ante annos circiter trecentos &c. Idem Epist. 65. ad Pamachium. Parcas fidei, quæ Apostoli voce laudata est; cur post quadringentos annos docere nos niteris, quod ante nescivimus? cur profers in medium, quod Petrus & Paulus edere noluerunt? mortuus est D. Hieronymus anno 420. quomodo ergo ante annos 400. Apostolus prædicasse dicitur? S. Chrysostomus in 1. Epist. ad Corinth. C. 3. hom. 9. Quater millia annorum præterierunt, & Sodomitarum adhuc manet & viget supplicium. Idem in 1. Epist. ad Timoth. C. 5. homil. 15. Christus dicit: quemadmodum in diebus Noe, ita & nunc; prædixerat ante multos annos, & modò prædicit; jam quadringentesimus annus excessit, & nemo applicat animum. S. Chrysostomus

anno

anno 410. jam erat mortuus, quomodo ergo à prædicatione Christi jam annus 400. excessit? Idem de Verb. Apost. in 2. ad Corinth. Habentes spiritum fidei. Serm. 26. Paulinæ Epistolæ fontes sunt, quia nunquam deficiunt. Et hoc evidenter declarare potest totum tempus, quod præteriit. Siquidem ex quo Paulus vixit, quingenti jam elapsi sunt anni, totoque hoc tempore multi commentatores exhauserunt, sed non exinanire potuerunt. Idem in inscriptionem Altaris Serm. 51. ait: nonne videtis in cœlo stellas? jam per annos sexies mille nobis lucent, nec ipsarum ulla facta est obscurior. Idem in 1. Epist. ad Corinth. C. 3. hom. 9. dicit, quinque annorum millibus stare mundum: quod juxta 70. Interpretes verum esse videri poterat, sed sex annorum millia usque ad tempora Chrysostomi ex nullo documento erui poterat. Idem in l. 1. quòd Christus sit Deus; narrat quomodo templum Jerosolymitanum destructum fuerit. Dein addit: Nunc supra quadringentesimum annum est, & nulla spes est, quòd instauretur. Idem in Psal. 8. Judæos alloquens ait: Postquam manus in Dominum injecistis, vobis deinceps evasit ulcus immedicabile; & ideo quadringenti jam anni præterierunt, ex quo civitatis vel ipsum solum periit, sublatum est Sacerdotium, confusæ tribus. &c. Hæc omnia ostendunt, etiam in Authoribus doctis computationem temporum non esse accuratam; neque ex nota temporum semper judicandum de ætate Authorum. Huc pertinet Theodoretus qui quæst. 38. in Deuteronom. loquens de promissa Judæis reductione in terram suam, ait: Quod quidem sæpenumero factum est, ut clarissimè patet ex libro Judicum, & historiis, postremò tamen debacchantes in Salvatorem in universam terram

& mare dispersi sunt; & jam quadringentesimus annus agitur, ex quo non sunt revocatione consecuti. Mortuus est Theodoretus anno 457. dispersio autem Judæorum nondum facta erat anno 57.

Regula 10. *Lapsus indigni Authore erudito non probant certò suppositionem*. Constat enim, quòd etiam eruditi Authores aliquando labantur memoria, aut malè allegent textus, aut alia habeant vitia. Sic D. Hieronymus in C. 66. Esajæ: David duos genuit filios, Ammon & Absalon, quorum alter fratris, alter Patris extitit homicida. Hoc falsum est, cùm Ammon non occiderit fratrem, sed Absalon parricida. Idem in C. 4. Jeremiæ. Septuaginta & Theodotio posuerunt μαιμάσσιν, quod verbum usque in præsentiarum quid significet ignoro. Attamen hoc verbum nunc ubique habent dictionaria.

Regula 11. *Imperitia in citando non semper est certus Character imperiti Authoris*. Sic Lactantius. l. 4. Instit. C. 15. ait: Christus tinctus est à Joanne in Jordane: tunc vox de cœlo audita est, Filius meus es tu, ego hodie genui te; quæ vox apud David prædicta invenitur. Hæc tamen verba non reperiuntur in Baptismo Christi dicta esse.

Regula 12. *Ex eo, quod operi sint immixtæ fabulæ, non certò sequitur, totum tanquam fabulosum rejiciendum esse*. Origenes contra Celsum l. 1. negat: Spiritum Sanctum visum à Servatore in columbæ specie. Quis, inquit, hanc visionem vidit testis, qui fide dignus sit. Quis audivit vocem à cœlo adoptantem te Deo filium? priusquam defensionem aggrediamur, dicendum, fermè omnium narrationum, etiamsi veræ sint, velle asserere veritatem, & opinioni infigere esse

esse rem perdifficilem, & quibusdam impossibilem. Finge enim, aliquem negare, unquam fuisse bellum Trojanum, præsertim cùm quædam ei narrationi admixta sint impossibilia, de Achille marinæ Deæ filio & hominis Pelei, de Jovis Sarpedone, Ænea Veneris, quomodo astruemus talia, si urgeamur figmentis manifestariis? quamvis jam invaluerit opinio, revera bellum gessisse Græcos cum Trojanis ad Illium. Fac alium non credere de Jocasta & Oedipide communibusque liberis Eteocle ac Polinice propter insertam narrationi Sphingem semipuellam, quomodo hoc demonstrabimus? idem sentiendum de Epigonis ut vocantur, horum sociorumque filiis, etiamsi ea narratio careat figmentis similibus; deque profectione in Peloponesum filiorum Herculis, cæterisque innumeris, attamen candidus & circumspectus lector etiam illa rectè dijudicabit, quibusdam assentietur, in aliis figmentum olentibus scrutabitur sensum tropologicum, rursum aliis fidem abrogabit, ut scriptis ad gratiam.

Regula 11. *Non omnis historia eo ipso rejicienda, si est desumpta ex libris aut documentis apogryphis, quando Author præditus est prudenti judicio quoad discretionem veri à falso.* Sic Origenes Prologo in Cantica ait: Locutus est Salomon tria millia parabolarum, & erant cantica ejus quinque millia. Ex his ergo quinque millibus canticis volunt hoc unum esse canticum, quod habemus. Sed usquequo vel ubi cantata sint, non solùm ad usum, sed ne ad notitiam pervenit Ecclesiarum Dei. Operosum est autem, & procul ab opere proposito, si nunc velimus inquirere, quam multorum librorum commemoratio fiat in Scriptura, quorum lectio nulla omnino nobis tradita est. Sed neque apud Judæos haberi quidem u-

sum hujusmodi reperimus lectionum, quæ sive pro eo, quòd aliqua supra humanam intelligentiam continebant, placuit Spiritui Sancto aufferri de medio, sive quòd essent de Scripturis his, quæ appellantur apocryphæ; pro eo, quòd multa in eis corrupta, & contra fidem veram inveniuntur à majoribus tradita, non placuit eis dari locum, nec admitti ad authoritatem, supra nos est pronuntiare de talibus. Illud tamen palam est, multa vel ab Apostolis, vel ab Evangelistis exempla esse prolata, & Novo Testamento inserta, quæ in his Scripturis, quas canonicas habemus, nunquam legimus, in apogryphis tamen reperiuntur, & evidenter ostenduntur ex eis assumpta. Sed ne sic quidem locus apocryphis dandus est. Non enim transeundi sunt termini, quos statuerunt Patres nostri. Potuit enim fieri, ut Apostoli vel Evangelistæ Sancto Spiritu repleti sciverint quid assumendum esset ex illis scripturis, quidve refutandum. Nobis autem non est absque periculo, aliquid tale præsumere, quibus non est tanta Spiritûs abundantia.

Regula 12. *Quando in aliquo opere fit mentio Authoris, non est certum signum, opus esse alterius Authoris; quia Authores nonnunquam loquuntur de seipsis tanquam de aliis.* Sic Ambrosius in Psal. 118. oct. 18. si dicas; Ambrosium Bassum intus esse; unus putatur; sin autem asseras; Ambrosium & Bassum intus esse, duo utique intelliguntur. Sanct. Hieronymus in C. 3. Malach. Hoc, quod dicitur, Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, ex persona Christi dicitur, quòd Joannem miserit in deserto prædicare Baptismum pœnitentiæ. Quod autem sequitur: Et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis. Ita de se quasi de altero

altero loquitur juxta consuetudinem scripturarum. Nullique dubium, quin Dominator iste Salvator sit, qui Angelus Testamenti appellatur. S. Augustinus in C. 2. Epist. 1, Ioa. tr. 2. Per cujus nomen remmittuntur peccata? nunquid Augustini? ergo per nomen Donati. Videris, quis Augustinus, aut quis Donatus. Nec per nomen Pauli, nec per nomen Petri, nam dicit: Nunquid Paulus crucifixus pro vobis est? aut in nomine Pauli baptizati estis? S. Gregorius l. 1. Moral. C. 1. Iob suæ victoriæ gesta narravit; nec movere debet, quod in eodem libro dicitur: dixit Iob. &c. Hæc & illa pertulit Iob. Moris enim Scripturæ Sacræ est, ut ipsi, qui scribunt, sic de se in illa, quasi de aliis loquantur. Hinc est enim, quod Moyses ait: erat Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabuntur in terra. Hinc Ioannes dicit: Hic est discipulus ille, quem diligebat JESUS. Hinc Lucas ait: Quòd ambularent duo ex discipulis in via, Cleophas, & alius. Quem profectò alium, dum tam studiosè tacuit, ut quidam dicunt; quid nisi seipsum esse monstravit. Scriptores igitur sacri eloquii de se quasi de aliis testimonium proferunt. Undè & Job potuit sua gesta, quasi non sua scribere.

Regula 13. Defectus non sunt certum signum Authoris mali. quia omnis Author sua vitia habet, & crescente ætate proficit. Sic D. Hieronymus nonnulla in suis scriptis carpi posse fatetur. Procem. l. 13. Ezech. C. 41. Æmulorum maledicta prævenio, qui non quid ipsi possint, sed quid ego non possim, considerant, & cùm nostra dijudicent, sua judicanda non præbent, nunquam in agone pugnantes, sed de pugnantibus otiosi imò superbo animo judicantes. Facile est dare dictata de populo, & in singulos ictus caluminari,

ac de alieno ridere sanguine; & ubi vulnus infligi debuerit, imperiti lanistæ more differere. Ego in explanatione templi Ezechielis, & cæterorum, quæ ad finem ipsius voluminis pertinent, fateor me pro rei magnitudine nihil dignum scribere. Illud Rhetoris Victorini admoneo, ut obscuritatem voluminum ex tribus rebus fieri intelligas, vel rei magnitudine, vel Doctoris imperitia, vel audientis duritia, quorum primum & secundum liquidò in hoc opere confitebor. Idem Procem. ad Pamachium in Abdiam: Cùm essem parvulus ut parvulus loquebar, ut parvulus sapiebam, ut parvulus cogitabam; postquam factus sum vir, quæ parvuli erant, deposui. Si Apostolus proficit, & quotidie præteritorum obliviscens in priora se extendit, quanto magis ego, qui necdum ad ætatem perfecti viri veni, mereri debeo veniam, quod in adolescentia mea, provocatus ardore & studio Scripturarum allegoricè interpretatus sim Abdiam Prophetam, cujus historiam nesciebam? ardebat animus cognitione mystica, & quia legeram omnia possibilia credentibus, ignorabam diversa esse charismata; litteras sæculi noveram, & ob id putabam me librum legere posse signatum. Stultus ego; necdum de Altari carbo sublatus labia mea purgaverat; necdum error veteris ignorantiæ igne Spiritus Sancti fuerat circumcisus, & audacter loquebar ad Dominum; Ecce ego, mitte me. Sperabam in scriniolis latere, quod scripseram, & ingenioli mei primam temeritatem ignibus voveram, cùm subitò de Italia affertur exemplar à quodam juvene tot annis, quot & ego aliquando scripseram; laudante opusculum meum. Fateor miratus sum, quòd, quantumvis aliquis malè scripserit, invenit similem lectorem sui. Illi prædicabat, ego erubescebam; illi quasi my-

mysticos intellectus ferebat ad cœlum; ego demisso capite confiteri meum pudorem prohibebar. Quid igitur? condemnamus, in quibus pueri lusimus? minimè. Infans eram, necdum scribere noveram, titubabat manus, tremebant articuli, nunc, ut nihil aliud profecerim, saltem Socraticum illud habeo; Scio, quod nescio. Dicit & Tullius tuus; sibi adolescenti inchoata quædam & rudiora excidisse. Si hoc ille tam de libris ad Herennium, quàm de Rhetoricis, quos ego vel perfectissimos puto, ad comparationem senilis peritiæ dicere potuit, quanto magit ego liberè profitebor, & illud fuisse puerilis ingenii, & hoc maturæ senectutis. In libris quoque contra Marcionem Tertullianus hoc idem passus est, & Origenes in Cantico Canticorum, & Quintilianus in 12. libris Institutionis. Oratoriæ. Ex quibus perspicuè ostenditur, unamquamque ætatem in suo esse perfectam & ex annorum debere numero judicari. Idem l. 3. in Zachar. Proœm. Urget me Frater Sisinnius incompta & impolita transmittere; ut non dicam emendandi, sed ne relegendi quidem habeam facultatem. Ille festinat in opus suum, nos in nostro opere minus facimus, dum eruditio incassum vertitur, & quidquid sensu concipimus, composito non licet ornare sermone. Rudes igitur non mea culpa, sed studio portitoris suscipe libros. Quamvis enim elegans sit, exercitatumque ingenium, & longo usu trita curiat oratio, tamen nisi Authoris manu curata fuerit & polita, redolet sordes negligentiæ, & vel nimio verborum flore luxuriat, vel hiulca vocalibus fit, vel aspera consonantibus unde & de Virgilio traditum est, quod libros suos quasi ursorum fœtus lingua compo suerit, & lambendo fecerit esse meliores. Idem Proœ l. 5. in Epist. ad Gal.

Loquar? sed omnem & sermonis elegantiam, & Latini eloquii vanustatem stridor lectionis Hebraicæ sordidavit; nostis enim & ipsæ, quòd plus quàm quindecim anni sunt, ex quo in manus meas nunquam Tullius, nunquam Maro, nunquam Gentilium litterarum quilibet Author ascendit; & si quid fortè indè, dum loquimur, obrepit, quasi antiqui per nebulam somnii recordamur. Quid autem profecerim ex linguæ illius infatigabili studio, aliorum judicio relinquo, ego quid in mea amiserim, scio. Accedit ad hoc, quia propter oculorum & totius corpusculi infirmitatem manu mea ipse non scribo, nec labore & diligentia compensare queo eloquii tarditatem. Verùm accito Notario aut statim dicto quodcunque in buccam venerit, aut si paululum voluero cogitare melius aliquid prolaturus, tunc me tacitus ille reprehendit, manum contrahit, frontem rugat, & se frustra adesse toto gestu corporis contestatur. Oratio autem & si de bonæ indolis ingenio sit profecta & distincta inventionibus & ornata flore verborum, tamen nisi Authoris sui manu limata fuerit & polita, non est nitida, non habet mixtam cum decore gravitatem, sed in modum divitum rusticorum opibus suis magis arguitur, quàm exornatur.

Regula 14. Liber, in quo aliqua applicantur ex Authore damnato, non est necessario Authoris perversi. D. Hieronymus l. 1. in Epist. ad Titum C. 1. ad illud: Dixit quidam ex illis proprius illorum Propheta; Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ ventres pigri. Integer versus de Epimenide Poeta ab Apostolo sumptus est, & ejus Callimachus in suo poemate est usus exordio. Putant quidam Apostolum reprehendendum, quòd eum versiculum approbarit. Quibus respon-

spondendum est; sicut in eo, quod ait; corrumpunt mores bonos colloquia prava. Et in illo: Ipsius enim & genus sumus, non statim totam Menandri Comœdiam, & Arati librum probavit, sed opportunitate versiculi abusus est, ita & in præsenti loco non totum opus Callimachi sive Epimenidis, quorum alter laudes Jovis canit, aliter de oraculis scriptitat, per unum versiculum confirmavit. Sed Cretenses tantùm mendaces vitio gentis increpavit. Qui autem putant, totum librum debere sequi eum, qui libri parte usus sit, videntur mihi & Apogryphum Enochi, de quo Apostolus Judas in Epistola sua Testimonium posuit, inter Ecclesiæ Scripturas recipere, & multa alia, quæ Apostolus Paulus de reconditis est locutus. Possumus enim hoc argumento dicere, quia apud Athenienses ignotum Deum se colere dixit, quem illi in ara annotaverant, debere Paulum & cætera, quæ in ara scripta fuerant, sequi, & ea quæ Athenienses faciebant; facere, quia cum Atheniensibus in cultura ignoti Dei ex parte consenserat. Nemo est tam siccarius & parricida, qui non aliquid boni aliquando fecerit; ergo si unum bonum illius videns probavero, & in cæteris mihi incumbet necessitas, quæ mala fuerint, approbandi. S. Augustinus l. 3. de doct. Christ. 30. Ticonius, qui contra Donatistas invectissimè scripsit, cùm fuerit Donatista, & illic invenitur absurdissimi cordis, ubi eos non omni ex parte relinquere voluit, fecit librum, quem regularum vocavit, quia in eo quasdam septem regulas executus est, quibus quasi clavibus Scripturarum Divinarum aperirentur arcana; quæ quidem considerata, sicut ab ipso aperiuntur, non parùm adjuvant quæ tecta sunt Divinorum eloquiorum. Quæ ideo dicenda putavi,

ut liber & legatur à studiosis, quia plurimùm adjuvat ad scripturas intelligendas, & non de illo speretur tantum, quantum non habet. Cautè sanè legendus est non solùm propter ea, in quibus ut homo erravit, sed maximè propter illa, quæ sicut Donatista Hæreticus loquitur.

Regula 15. *Non semper tribuenda Authoribus, quæ videntur ab ipsis aut dubia, aut erronea, aut indecentia dicta esse.* Sic D. Augustinus dicit, se nihil assertivè voluisse de Origine animarum statuere, licèt oppositum videatur. Epist. 7. ad Marcellinum ait: Diligenter advertant, qui putant me aliquid de anima humana velut certum statuisse & fixisse, quod vel ex parentibus per propaginem veniat, vel in actibus vitæ superioris atque cœlestis peccaverit, ut corruptibili carni mereretur includi; & videant, sic à me verba fuisse perpensa, ut retento eo, quod certum habeo, post peccatum primi hominis nasci cæteros homines in carne peccati, ita omnia sonarent ut nulli præjudicarent opinionis quatuor illarum, quas posteà digessi atque distinxi, non confirmans aliquam, sed interim quod agebam sequestrata illarum discussione determinans, ut quæcunque illarum vera esset, Deus sinè dubio laudaretur. S. Gregorius l.12. Mor. C. 8. nonnunquam à fortibus infirmitatis verba suscipienda sunt, ut per eorum post prædicamenta fortia infirmorum corda gratiùs roborentur. Undè beatus Job, cùm quasi dubitantis verba protulit, dicens: Putasne mortuus homo rursum vivat, illico sententiam suæ certitudinis adjunxit, qua ait: Cunctis diebus exspecto, donec veniat immutatio mea. Idem l. 8. Mor. C. 9. Qui facit Arcturum, & Orionas, & Hyadas, & interiora Austri. Nequaquam sermo veritatis vanas Hesiodi, Arati, &

Cal-

Callimachi fabulas sequitur, quasi Orion gladium teneat, amator insanus. Hæc quippe astrorum nomina à cultoribus sapientiæ carnalis inventa sunt, sed Scriptura Sacra idcirco eisdem vocabulis utitur, ut res quas insinuare appetit, notitia usitatæ appellationis exprimantur.

Regula 16. Quando Authores loquuntur in nominativo plurali, si inconvenientia sunt, non ea sunt, nota characteristica Authorum. S. Chrysostomus in 1. Epist. ad Corinth. C. 4. hom. 12. Hoc universum orbem conturbat, quòd ad homines aspicientes omnia agimus; quando scortamur, homines magis veremur, quàm Deum. Similia habet sæpius.

Regula 17. Non debet asseri Authoris interpolatio, nisi probetur per alia exemplaria. S. August. l. 11. contra Faustum. Ubi sic manifesta veritate præfocantur, ut obsessi dilucidis verbis Sanctarum Scripturarum exitum in eis fallaciæ suæ reperire non possint, id testimonium; quod prolatum est, falsum esse respondent. O vocem à veritate fugacem, in amentia pertinacem! usque adeò invicta sunt, quæ adversus vos divinis codicibus proferuntur, ut non sit aliud, quod dicatis, nisi eos esse falsatos. Quæ jam authoritas litterarum aperiri, quis sacer liber evolvi, quod documentum cujuslibet scripturæ ad convincendos errores vestros exeri potest, si hæc vox admittitur, si alicujus ponderis æstimatur? aliud est, ipsos libros non accipere, & nullo eorum vinculo detineri, quod pagani de omnibus libris nostris, quod Judæi de Novo Testamento faciunt, quod denique nosipsi de vestris & aliorum Hæreticorum, si quos suos & proprios habent, vel de iis, qui appellantur apocryphi; non quòd habendi sint in aliqua authoritate secreta, sed quia nulla testifica-

ca-

cationis luce declarati, de nescio quo secreto: nescio quorum præsumptione prolati sint. Aliud est ergo authoritate aliquorum vel librorum vel hominum non teneri; & aliud est, dicere, iste quidem vir Sanctus est, & omnia vera scripsit, & ista Epistola ipsius est, sed in ea ipsa hoc ejus est, hoc non est ejus. Ubi cùm ex adverso audieris, proba. Non confugias ad exemplaria veriora, vel plurium codicum, vel antiquorum, vel linguæ præcedentis, undè hoc in aliam linguam interpretatum est, sed dicas; inde probo hoc illius esse, illud non esse, quia hoc pro me sonat, illud contra me. Itaque si de fide exemplarium quæstio verteretur, sicut in nonnullis, quæ & paucæ sunt, & sacrarum litterarum studiosis notissimæ sententiarum varietates vel ex aliarum regionum codicibus, undè ipsa doctrina commeavit, nostra dubitatio dijudicaretur; vel si ibi quoque codices variarent, plures paucioribus, aut vetustiores recentioribus præferrentur; & si adhuc esset incerta varietas, præcedens lingua, undè illud interpretatum est, consuleretur.

Regula 18. Continua traditio est certum argumentum de authentica libri. S. Augustinus l. 33. contra Faustum C. 6. Quid vobis (Manichæis) faciam, quos ita obsurdefecit iniquitas, ut quidquid adversum vos ex scripturis prolatum fuerit, non esse dictum ab Apostolo, sed à nescio quo falsario sub ejus nomine scriptum esse dicere audeatis? infelices animæ! de quo libro certum erit, cujus sit, si litteræ quas Apostolorum dicit Ecclesia, ab ipsis Apostolis propagata, per omnes gentes declarata, utrùm Apostolorum sint, incertum est? in litteris sæcularibus sub Authorum nominibus multa prolata sunt & ideo repudiata, quia vel

his

his scriptis, quæ eorum esse constabat, minimè congruerunt, vel eo tempore quo illi scripserant, nequaquam innotescere, & per ipsos familiarissimos eorum in posteros prodi meruerunt. Ut alios omittam sub Hippocratis Medici nobilissimi nomine quidam libri prolati in authoritatem à Medicos recepti non sunt, quando comparati eis, quos verè Hippocratis esse constabat, impares judicati sunt; & quòd ab eo tempore, quo & cætera ejus scripta, non innotuerunt, quòd verè ejus essent. Hos autem libros, quibus illi comparati respuuntur, siquis neget esse Hippocratis, non refellitur, sed ridetur. Cur? quia sic eos ab ipso Hippocratis tempore usque ad hoc tempus & deinceps successionis series commendavit, ut hinc dubitare dementis sit. Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque ejusmodi Authorum libros undè noverunt homines, quòd ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continua? multi multa de litteris Ecclesiasticis conscripserunt, undè constat, quid cujus sit, nisi quia his temporibus, quibus ea quisque scripsit, quibus potuit insinuavit, atque edidit & indè in alios atque alios continuata notitia, latiusque formata ad posteros etiam usque ad nostra tempora pervenerunt, ita ut interrogati, cujus quisque liber sit, non hæsitemus, quid respondere debeamus. Sed quid pergam in longè præterita? Ecce istas litteras, quas habemus in manibus, si post aliquantum tempus ~~vitæ~~ hujus nostræ vel illas Fausti esse, vel has neget esse meas, undè convincitur, nisi quia illi, qui nunc ista noverunt, notitiam suam ad longè etiam post futuros continuatis posterorum successionibus trajiciunt? quæ cùm ita sint, quis tandem tanto furore cæcatur, nisi

dæ-

dæmoniorum mendaciloquorum malitia subversus sit, qui dicat, non mereri potuisse tam fidam, tam numerosam fratrum concordiam ut eorum Sccipturæ fideliter ad posteros trajicerent, cùm eorum cathedras usque ad præsens certissima successione servaverit.

Regula 19. *Nonnunquam ab Hæreticis aliqua operibus Patrum inserta non præjudicant toti operi*. S. Augustinus l. 1. contra Julianum Pelagianum loquens de scriptis Orientalium Patrum Basilii, Gregorii &c. ait: Quid vobis prodest, quod nescio quas ansas atque uncos arte nescio cujus perplexitatis inseritis, ne simplicia pateant, & clara luceant?

Regula 20. *Multi libri suppositiitii ab Hæreticis confitti sunt*. Epiphanius cont. Hær. Cap. 38. Contra Cajanos. libellum quendam ex nomine Judæ inscriptum fuerunt, quem Evangelium Judæ vocant. Sed & alia quædam Scripta eodem modo confingunt. Alium, libellum finxerunt ex nomine Apostoli Pauli, nefariis actionibus refertum, quem ascensum Pauli vocant, occasione inventa ab eo, quod Apostolus dicit se ascendisse in tertium cœlum, & audivisse arcana verba, quæ non licet homini loqui. Et hæc sunt, inquit, arcana verba. S. Basilius Epist. 43. ad Gregorium Nyssenum fratrem. Unam mihi epistolam contexuisti, ac tanquam à venerando & communi nostro patruo scriptam attulisti, fallens me; cujus gratia; ignoro. Accepi illam tanquam ab Episcopo communique patre per te allatam. Quid enim non credidissem? ostendi illam quamplurimis amicorum præ gaudio, egique DEO gratias. Deprehensum est figmentum, ipso Episcopo epistolam à se scriptam propria voce

per-

pernegante. Erubui super hac epistola; optavimus terram nobis dehiscere, quod falaciæ, mendacii, ac seductionis probro expositi essemus. Alteram denuo mihi tanquam ab eodem Episcopo missam per domesticum tuum Asterium reddidisti. Neque illam verè miserat Episcopus. S. Hieronymus l. 1. contra Pelag. de Ruffino loquens ait: *Illam autem temeritatem, imò insaniam ejus quis digno possit explicare sermone; quod librum Christi Pythagorei, hominis absque Christo atque Ethnici immutato nomine Sixti Martyris & Romanæ Ecclesiæ Episcopi prænotavit?* Idem in Apologia adversus Ruffinum. C. 7. *scribit frater Eusebius, se apud Afros Episcopos epistolam quasi meo nomine scriptam reperisse; in qua agerem pœnitentiam, & me ab Hebræis in adolescentia inductum esse testarer, ut Hebræa volumina in Latinum verterem, in quibus nulla sit veritas. quod audiens obstupui. Et quia in ore duorum aut trium stat omne verbum, unique testi nec Catoni creditum est, idipsum multorum me ex urbe fratrum scripta docuerunt; sciscitantium an ita se haberet, & à quo ipsa Epistola disseminata esset in vulgus lacrymabiliter indicantium. Qui hoc ausus est facere, quid aliud non audeat? bene, quod malitia non habet tantas vires, quantos conatus. Periërat innocentia, si semper nequitiæ juncta esset potentia. Stylum meum, qualiscunque est, & formam eloquii vir disertissimus exprimere non potuit, sed inter ipsas præstigias, & alterius personam, qua se induerat ostendit. Ergo ille, qui sub nomine meo pœnitentiæ finxerat, quòd malè Hebræo volumina transtulissem, objicere dicitur.* S. Chrysostomus hom. 1. in 2. Ep. ad Thessal. *Aggrediebantur alii quidem verba solùm mit-*

tere,

tere, tanquam quæ dicebantur à Paulo; alii autem etiam fingere epistolas, tanquam ab eo scriptas. Propterea omne iter eis intercludens, dicit: Ne terreamini neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam. Undè ergo sciemus inquit? propterea adjecit: Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni epistola. Ita scribo; Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Non hoc dicit, quòd hoc sit signum. est enim verosimile, alios quoque hoc esse imitatos, sed salutationem mea manu scribo. nam ex subscriptione, fiunt manifestæ litteræ eorum, qui mittunt. Cyrillus Epist. 28. ad Joannem. Cognovimus, quòd celeberrimi Patri nostri Athanasii ad B. Epictetum epistolam orthodoxè loquentem nonnulli à se corruptam ediderunt, ita ut hinc multi lædantur, utile hoc ac necessarium fratribus rati ex vetustis exemplaribus, quæ sincera apud nos sunt, transumpta sanctitati tuæ misimus. Idem testatur ad Acacium Epist. 29. Et ad Successum Episcopum de Incarnatione. Theodoretus l. 1. hæret. fabul. de Tatiano. Is composuit Evangelium, quod dicitur, per quatuor, amputatis genealogiis, & aliis, quæcunque ostendunt Dominum natum secundùm carnem. Eo autem usi sunt non ii solùm, qui sunt illius sectæ, sed ii etiam, qui dogmata Apostolica sequuntur, compositionis fraudem non cognoscentes, sed simpliciùs eo, tanquam libro compendioso utentes. Ego quoque inveni plus quàm ducentos hujusmodi libros, qui in honore habebantur in nostris Ecclesiis. Quos cùm omnes simul coegissem, deposui, & loco eorum reposui quatuor Evangelistarum Evangelia. S. Gregorius l. 9. Epist 69. indict. 4. Inter alia, quæ Andreas Monachus pessimè cogitavit & fecit,

eam

eam quoque quam ad nos misistis, dum apud ipsum à tabulario esset deposita, ita falsavit epistolam, ut quicunque eam legeret, vos nec Catholica, nec recta sapere evidenter argueret, ex qua re contingit, ut dum veritatem studiosè quæreremus ejus, quæ latebat, iniquitas vulgaretur. Et quia inter divisa mala aliquos etiam sermones scripsit, atque eos ex nostro nomine titubavit, & suspecti sumus, ne eos alicubi transmiserit, fraternitas vestra sollicitudinem gerat, & si quid tale repererit, eos & exscindi, & omnino faciat aboleri, ut quod nostro nomine prænotavit, quorundam animos non possint inficere.

PARS VI.

Principia Artis Criticæ demonstrata.

CAP. I.

Probabile est, quod communius verum est.

Hic terminus, τὸ *Probabile*, ab Authoribus in duplici sensu accipitur, in strictiori videlicet, & latiori. In latiori sensu, quæ præterito sæculo inter Probabilistas invaluit, idem significat ac quævis *opinio nitens fundamento gravi non enervato*, in quo sensu aliqua opinio vocatur probabilis, etiamsi communiùs vera non sit: v.g. si aliqua opinio pro se habeat quatuor Authores graves; ejus verò contradictoria pro se habeat decem Authores æquè graves, utraque opinio dicitur probabilis, etiamsi communiùs ac frequentiùs contingat, illam opinionem veram esse, pro qua stant decem Authores quàm

quàm eam, pro qua tantùm stant quatuor Authores; si tamen cætera sint paria. In sensu verò strictiori *Probabile* tantùm illud dicitur, *quod frequentius contingit esse verum*. In hoc sensu τὸ *Probabile* frequenter sumpsisse veteres, ex Aristotele, Cicerone, Quintiliano, D. Thoma, S. Antonino, Oldendorpia, & Cujacio manifestum fiet ex textibus mox referendis. Ratio docet, terminum, cui varius atque inconstans sensus subjicitur, à quolibet accipi posse in eo sensu, in quo voluerit: erit itaque & mihi liberum, τὸ *Probabile* sumere in sensu strictiori, & definitione nominis arbitraria dicere: *Probabile verò, quod communius verum est* Aristoteles l. 1. Rhet. C. 2. sic ait: *Enthymema Syllogismum Rhetoricum appello; verùm quoniam pauca eorum, de quibus agunt Syllogismi Rhetorici, necessaria sunt; plurima verò, quæ ut plurimùm accidunt, patet ea, ex quibus ea Enthymemata fluunt, quædam fore necessaria, plurima verò hujusmodi, ut ferè semper soleant fieri. Fluunt namque Enthymemata ex probabilibus; probabile autem est, quod ferè semper solet fieri*. l. 2. Rhet. C. 27. idem sic ait: *Omnia Enthymemata fluunt ex probabili; & sunt ex probabilibus; quæ colliguntur ex iis, quæ ut plurimùm aut sunt, aut esse videntur. Quoniam igitur probabile non semper, sed ut plurimùm verum est, perspicuum est, possibile esse, ut hujusmodi Enthymemata semper solvantur objectione allata; quæ quidem objectio non semper est vera, sed tantùm apparens solutio, eo quòd, qui objicit, non dissolvat verisimilitudinem, sed tantùm probet, eam non esse necessariam; nam cùm v. g. in judicio actor per probabilia confirmet, semperque, quod ut plurimùm est, pro se afferat, non est eadem solutio, quòd non sit probabile, & quòd non sit necessarium; quare non satisfecit reus, cùm*

solvit

solvit, *& probat*; *non esse necessarium*; *sed solvendum est*, *quòd non sit probabile*; *quod eveniet*, *si objectio magis ut plurimùm est*. Idem l. 1. Topic. C. 1. ait: *Probabilia autem sunt*, *quæ videntur omnibus*, *aut pluribus*, *aut sapientibus*, *& his vel omnibus*, *vel pluribus*, *vel maximè notis*, *& præcipuis probabilibus*: *falsigraphus autem non syllogisat ex probabilibus*; *neque enim*, *quæ omnibus videntur*, *sumit*; *neque quæ probabilibus*, *neque quæ pluribus*; *neque quæ sapientibus*, *& his neque pluribus*, *neque probabilioribus*, *& præcipuis*. L. 1. Topic. C. 3. ait: *Propositio dialectica est positio probabilis*, *aut omnibus*, *aut plurimis*, *aut sapientibus*, *& his vel omnibus*, *vel plurimis vel maximè familiaribus non inopinabilis*; *ponet enim aliquis*, *quod videtur sapientibus*, *nisi id contrarium sit malorum opinionibus*. Ex his probabilitatis definitionibus Aristotelicis satis apparet, Aristotelem illam sententiam vocasse probabilem, cujus principia, ratio videlicet, vel authoritas, nos frequentius non fallunt, quæque relatè ad hoc vel illud principium ac fundamentum ut plurimùm vera est. v. g. si dico; *noctu rubet cœlum*; *ergo cras serenum erit*; principium ac fundamentum meæ opinionis de crastina serenitate est rubedo cœli nocturna; & stante hac rubedine ut plurimùm, ac communiùs verum est sequi serenitatem: itaque opinio mea hæc probabilis est. Vel si dico: *ferè omnes consiliarii Regis uno alterove excepto*, *dissuaserunt bellum*; *ergo erit infaustus belli exitus*. Principium ac fundamentum hujus meæ opinionis est authoritas ferè omnium Consiliariorum Regis, quæ plerumque, ac frequentiùs non solet fallere; itaque mea opinio erit probabilis; nec satisfaciet ex mente Aristotelis, qui

qui volens meam opinionem refutare diceret: *Possunt hi consiliarii errare; sunt etiam illi consiliarii Regis prudentes, qui suaserunt arma Principi &c.* talis enim refutatio præcisè ostenderet, opinionem meam non esse necessariam; minimè verò ostenderet, eam non esse ut plurimùm atque à potiori veram, seu probabilem, prout etiam observavi part. 1. §. 4. n. 17. sed jam ad alias authoritates progredior.

Cicero l. 1. de Invent. n. 56. ait: *Probabile est id, quod ferè fieri solet: in eo genere, quod ferè fieri solet, probabile hujusmodi est: Si mater est, diligit filium.* Idem hoc loco plura alia affert probabilitatis exempla, in quibus semper fit argumentatio ab eo, quod frequentius solet contingere.

Quintilianus Inst. Orat. l. 5. C. 10. ait: *Credibilium* (probabilium) *genera sunt tria; unum firmissimum, quod vere accidit, ut liberos à parentibus amari. Alterum velut propensius. vigeam, qui rectè valeat, ad crastinum perventurum. Tertium, tantùm non repugnans* v. g. furtum in domo factum ab eo, qui domi Omnia aut credibilia, plerumque, non semper: alioquin essent indubitata, non argumenta.

S. Thomas 2. 2. q. 70. a. 2. C. ait: Dicendum, quòd secundùm Philosophum l. 1. Eth. C. 3. *Certitudo non est similiter quærenda in omni materia; in actibus enim humanis non potest haberi certitudo demonstrativa, eo quòd sunt circa contingentia & variabilia. Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ ut in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus à veritate deficiat. Est autem probabile, quòd magis contineat veritatem dictum multorum, quàm dictum unius.*

S. Antoninus Part. 1. tit. 3. C. 10. ad f. ait: *Certitudo, quæ requiritur in materia morali,*

non

non est certitudo evidentiæ, sed probabilis conjecturæ - non enim consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis, grossis, & figuralibus, magis ad unam partem, quàm ad aliam se habentibus: Dicitur autem probabile, quod pluribus, & maximè sapientibus apparet verum.

Oldendorpius, prout refertur in Notis ad ff. l. 22. tit. 3. in Topicis de præsumpt. ait: *Præsumptio est conjectura collecta per rerum circumstantias ex argumentis vel indiciis frequenter evenientibus.* Et Cujacius l. cit. ait: *Præsumptiones sunt anticipationes quædam de eo, quod in re est, communi sensu perceptæ ex eo, quod plerumque intelligitur, quod plerumque fit.*

Ex dictis itaque patet, *τὸ probabile* in sensu strictiore, quem communiter solet exhibere definitio nominis, significare judicium mentis, cujus principia, ratio vel authoritas plerumque non fallunt. Et in hoc sensu *τὸ probabile* antiquitus non solùm acceperunt communiter Aristotelici, Theologi, & Iuristæ, sed ipsi etiam Academici, si eorum mentem rectè inspicimus. Plato in Timæo non obscurè innuit, se id probabile dicere, quod tanquam verosimilius mentem ad assensum pertrahit. Sic ait: *Ne mireris, O Socrates, si de mundi generatione rationes probatissimas afferre non possim. Satis enim factum putare debebis, si non minus probabiles, quàm quivis alius rationes attulerim æquum est meminisse, & me, qui disseram, & vos qui judicabitis, homines esse, ut si probabilia dicentur, nihil ulterius requiratis - quocirca, sicut ratio nobis probabilis persuadet, dicendum est, hunc mundum animal esse. —— nunc de hominis compositione probabili ratione monstrandum. —— Quod autem ab initio dixi, verisimilitudinis vim servabimus, studebimusque in rationibus verisimilibus assignandis nulli cedere.* En! Pla-

to

τὸ dicit, ultra suas rationes probabiles *nihil ulterius posse requiri*, & in iis *se nulli cedere*, quod non convenienter diceret, nisi crederet eas esse verisimiliores, easque minus fallere; immò addit, sed ab iis *persuasum* esse, & conversionem animæ ad sensibilia ait *opiniones, fideique assensiones firmas producere*. S. Augustinus de Academicorum probabilitate loquens agnoscit, eos illud vocasse probabile, quod videtur verius esse, ac frequentius. verùm, licèt de absoluta veritate rei nihil intellectus pronunciet; affertque talis probabilitatis exemplum in serenitate, quæ de nocte rubens cælum frequentius subsequitur: l. 2. Cont. Acad. C. 11. sic ait: Id probabile vel verisimile Academici *vocant, quod nos ad agendum sine assensione potest invitare; sine assensione autem dico, ut id, quod agimus, non opinemur verum esse, aut nos id scire arbitremur, agamus tamen, ut verbi causa; utrùm hesterna nocte tam liquida ac pura hodie tam lætus Sol exoriturus esset, si nos quispiam rogaret, credo, quod nos id scire negaremus, diceremus tamen, ita videri; talia, inquit Academicus, mihi videntur omnia, quæ probabilia, vel verisimilia putavi nominanda, quæ tu, si alio nomine vis vocare, nil repugno; non enim vocabulorum opificem, sed rerum inquisitorem decet esse sapientem.*

Cicero l. 4. Acad. quæst. dum contra Academicos disputat, agnoscit, eos per τὸ *Probabile* intellexisse id quod proximè ad verum accedit: *Quod est igitur, inquit, vestrum probabile? nam si quod cuique primo quasi aspectu probabile videtur, id confirmatur, quid eo levius? si dicent, id se sequi, quod ex circumspectione aliqua & accurata consideratione visum fuerit, tamen exitum non habebunt. nam, cùm dicant, accidere posse sapienti, ut, cùm omnia fecerit, & diligentissime circumspexerit, existat aliquid,*

quod

quod & verisimile videatur, & absit longissimè à vero; quomodo, si magna parte quidem ut solent dicere, ad verum ipsum, aut quàm proximè accedant, confidere sibi poterunt? inquiunt, cùm Deus falsa visa, velut ea, quæ in somniis videntur, Deus efficere possit probabilia, quonam modo, quæ proximè accedunt ad veritatem, efficere non possit? Sextus Empiricus l. 1. Pyrrhon. Hypotypos. C. 33. testatur, Recentiores Academicos sui temporis statuisse tria genera probabilitatum; quarum tamen quodlibet versatur circa id quod apparet verisimilius. Sic ait: *Novæ Academiæ Alumni aliquid esse bonum & malum dicunt, simul persuasi, verisimilium esse, id, quod dicunt bonum, bonum esse, quàm contrarium. Præterea phantasias alias non probabiles; quin & probabilium statuunt diversa genera. Alias enim probabiles tantùm esse dicunt, alias autem probabiles, & accurata consideratione probatas; alias probabiles, & probatas accurata consideratione, & quæ nullo dubio impediuntur. v. g. si quis ingrediatur domum tenebricosam, & videat funem contortum & convolutum, probabilis ei phantasia fit, se videre serpentem. Si autem exactè intuitus fuerit, apparet, esse funem, per phantasiam probabilem, & accurata consideratione probatam. Præferunt igitur novi Academici ei phantasiæ, quę simpliciter est probabilis, eam, quæ est probabilis, & per accuratam considerationem probata; utrique autem harum eam, quę est probabilis, & per accuratam considerationem probata, & quæ nullo dubio impediatur.*

Ex his omnibus patet, τό *probabile* convenienter sumi pro judicio, cujus principia, ratio, aut authoritas, frequentiùs non fallunt, quàm fallunt.

C A P. II.

Gradus probabilitatis per numeros exhiberi possunt.

1 Cùm probabile illud sit, quod frequentiùs contingit verum esse, clarum est, eò majorem fore probabilitatem, quo frequentius attingit veritatem. v. g. si ex centum observationibus, quas de subsecuta ad rubedinem cœli nocturnam tempestate institui, deprehendi, sexagesies serenam tempestatem subsecutam esse, probabile erit, nocte rubente polo crastina die serenum futurum; adhuc verò major probabilitas erit, si ex centum observationibus octuagesies serenum subsecutum est; maxima probabilitas erit, si in centum observationibus nonagies, aut nonagies novies serenum contingit. In primo enim casu, quo dico, serenum futurum, sexagies quidem continget, prædictionem meam veram futuram; quadragies autem falsam. In altero casu continget, prædictionem meam octogies veram esse, vigesies autem falsam. In tertio casu continget, prædictionem meam veram futuram nonagies, aut nonagies novies, falsam autem futuram tantùm decies, aut semel. Itaque in primo casu continget, assertionem meam frequentiùs quidem veram futuram, ejusque principia minus frequenter fallere; sed longè frequentiùs eam assertionem futuram veram esse in secundo casu, ac frequentissimè in tertiò casu.

2 Cuivis manifestum est, in allato exemplo gradus probabilitatis sic exhiberi posse, ut in primo casu probabilitas se habeat, ut $\frac{60}{100}$ in altero casu, ut $\frac{80}{100}$ in ter-

tio,

tio, ut $\frac{90}{100}$ vel $\frac{99}{100}$ & sensus erit, intra recurrentem centum casuum seriem, sexagies, octuagies, nonagies, aut nonagies novies verum dictorum, si futuram serenam tempestatem nocte rubente cœlo prædicturus sum. Sicut in allato exemplo gradus probabilitatis per numeros exhibentur, ita etiam in omni alia controversia fieri potest, cujus fides ab authoritate Doctorum, numero & idoneitate testium dependet. v. g. ponamus pro aliqua sententia stare 70. Authores, prout pro mea *Thesi* de *fructu indulgentiarum* tot Authores protuli. Ponamus insuper, pro opposita sententia stare 100. aut 150. aut 200. Authores, prout in ea indulgentiarum materia produci posse nullus dubito, clarum erit, oppositam sententiam, si præcisè attendatur authoritas, cæteris paribus, longè fore credibiliorem, & in primo casu se habituram ejus probabilitatem, ut $\frac{10}{170}$ in altero casu, ut $\frac{150}{220}$ in tertio casu, ut $\frac{200}{270}$ sensus erit: si colligantur vota & testimonia Authorum, in primo casu 100. vota ex 170. votantibus futura pro opposita sententia; in altero casu ex 220. votantibus 150. vota; in tertio casu ex 270. votantibus 200. vota pro opposita sententia depositura esse.

4 Sicut in primo exemplo gradus probabilitatis ex numero casuum veritati adminiculantium, ab inductione per experientiam cognito, rectè exprimitur in numeris $\frac{60}{100}$ $\frac{80}{100}$ $\frac{90}{100}$ $\frac{99}{100}$ ita in omni alia contro-

60 80 90 99

100. 100. 100. 100.

troversia fieri potest, etiamsi probabilitas non fundetur in experientia, prout in primo casu, aut in authoritate, prout in secundo exemplo. *Demonstratur.* Omnis propositio probabilis ideo est probabilis, quia *ut plurimum non fallit*, ut patet ex definitione probabilitatis C. 1. igitur omnis propositio probabilis ideo est probabilis, quia aut deprehensa est per experientiam ab inductione in data aliqua casuum consimilium serie minus frequenter fallere; aut quia nata apta est, in aliqua data possibili casuum consimilium serie minùs frequenter fallere. Ea propositionis in data casuum possibilium serie frequens vel minùs frequens fallibilitas dicit quatuor. Primò, dicit, finitam ac determinatam casuum possibilium seriem, relatè ad quam dicitur frequenter aut minùs frequenter fallere: neque enim ea series infinita poni potest, cùm in infinito sciri non possit, quid ut plurimùm fiat, aut, si hoc sciri possit, ipsum infinitum quoad eam proportionem ac commensurabilitatem finito æquivalere necesse sit. Secundò dicit ea fallibilitas in illa finita ac determinata casuum possibilium serie determinatum numerum casuum, secundùm quem fallit. Et tertiò dicit in eandem serie determinatum numerum casuum, secundùm quem non fallit. Quartò dicit ea fallibilitas præparationem causarum, quæ sic dispositæ sunt, ut meritò prævideri possit, recurrente casuum possibilium serie toties veritatem propositionis secuturam, toties non secuturam fore verb. grat. si statim primo die conditi mundi *nocte rubente polo* Adamus dixisset, *crastino serenum futurum*; ejus

ejus assertio fuisset probabilis, etiamsi ex nulla prævia experientia, atque inductione casuum consimilium eam probabilitatem didicisset. Ratio est, quia si Adamus habuisset scientiam causarum naturalium, si cognovisset constitutionem universi, simul agnovisset, causas naturales sic præparatas esse, ut recurrente centum aut mile casuum consimilium serie incomparabiliter frequentiùs, verb. grat. sexagies, octuagies, nonnagies &c. ferenum futurum sit. Demonstratum autem est in exemplis, & patet ex legibus Arithemeticis, quamcunque relationem numerorum numeris exprimi posse. Igitur, cùm tota major vel minor fallibilitas propositionis nihil aliud dicat quàm relationem causarum præpatatarum ad numerum casuum fallentium vel non fallentium in determinata casuum possibilium serie, ea tota propositionis fallibilitas ac consequenter probabilitas universim numeris exprimi poterit. Q. E. D.

5 Quando in primo, & secundo exemplo probabilitas se haberet, ut $\frac{60}{100}$ $\frac{80}{100}$ $\frac{90}{100}$ $\frac{70}{100}$ $\frac{150}{220}$ $\frac{200}{270}$ ea probabilitas facilè ad minores terminos redigi posset, ut patet ex legibus Arithemeticis, videlicet, ad sequentes, $\frac{6}{10}$ $\frac{8}{10}$ $\frac{9}{10}$ $\frac{7}{19}$ $\frac{15}{22}$ $\frac{20}{27}$ Ea ad minores terminos reductio in plurimis aliis casibus fieri potest, ut patet consideranti.

6 Quando probabilitas non potest accuratè reduci ad minores terminos, verb. gr. hæc $\frac{15}{22}$ $\frac{20}{27}$ $\frac{31}{47}$ &c. poterit tamen reduci ad fractionem decimalem per approximationem v. g. hæc fractio $\frac{15}{22}$ quàm proximè æquivalet huic fractioni $\frac{7}{10}$ altera fractio $\frac{20}{27}$ quàm proximè æquivalet huic fractioni $\frac{7}{10}$ vel $\frac{8}{10}$ tertia fractio $\frac{31}{47}$ quàm proximè æquivalet huic fractioni $\frac{6}{10}$ vel $\frac{7}{10}$ Itaque probabilitas, ut $\frac{15}{22}$ $\frac{20}{27}$ $\frac{61}{41}$ per approximationem equivalebit probalitati ut $\frac{7}{10}$ $\frac{8}{10}$ $\frac{6}{10}$ invenies autem eum valorem per approximationẽ, si dicas per Regulam de Tri :: ut se habet v. g. 22. ad 10. ita se habet 15. ad 7. 22: 10 :: 15 : 7.

7 Cùm itaque omnis probabilitas per reductionem ad minores terminos, & approximationem in ratione decimali exprimi possit, rectè omnes gradus probabilitatis per sequens Schema exhiberi poterunt.

Schema

Rationis decimalis probabilisticæ.

$\frac{0}{10}$, $\frac{1}{10}$. $\frac{2}{10}$. $\frac{3}{10}$. $\frac{4}{10}$. $\frac{5}{10}$. $\frac{6}{10}$. $\frac{7}{10}$. $\frac{8}{10}$. $\frac{9}{10}$. $\frac{10}{10}$.

In hoc schemate propositionem certam voco, cujus principia nunquam fallunt. ut $\frac{10}{10}$ propositionem moraliter certam voco, cujus principia ferè nunquam fallunt, ut $\frac{90}{10}$ propositionem probabilem voco, cujus principia frequentiùs non fallunt, quàm fallunt, ut $\frac{8}{10}\frac{7}{10}\frac{6}{10}$ propositionem dubiam voco, cujus principia æquè fallunt, ac non fallunt, ut $\frac{5}{10}$ propositinem denique improbabilem voco, cujus principia frequentiùs fallunt, quàm non fallunt, ut $\frac{4}{10}$.$\frac{3}{10}$.$\frac{2}{10}$. $\frac{1}{10}$ $\frac{0}{10}$.

CAP. III.

Regulæ determinandi gradum probabilitatis ex Inductione.

1 GRadus probabilitatis determinatur per hoc, quod assignetur, quoties in determinata casuum serie propositio fallat, aut non fallat, v. g. quoties nocte rubente polo intra centum casus contingat sequi serenum, quoties id non contingat. Hoc autem sciri potest vel *à posteriori*, vel *à priori*. à posteriori cognoscitur *ex inductione* atque experientia casuum consimilium, eo quòd jam longa experientia observatum sit, quoties propositio fefellerit, aut non fefellerit. à priori id cognoscitur ex præparatione ac dispositione causarum, è quibus effectus in data casuum serie natus aptus est toties sequi, toties non sequi. Regulas, per quas à priori cognoscitur, quoties effectus secuturus aut non secuturus sit, *Leges Contingentium* voco, easque communiter indigito his duabus Litteris L. C.

2 Regulę determinandi gradum probabilitatis à posteriori sunt sequentes.

Prima. Quando probabilitas propositionis desumitur ab inductione casuum consimilium tanta inductio fieri debet, ut comprehendat omnes causas & circumstantias effectum diversificantes. verb. gr. si quæro, quanta sit probabilitas, quòd nocte rubente polo crastino die serenum futurum sit, non sufficeret ad validam inductionem faciendam per decem dies continuata observatio, posset enim contingere decem illis diebus semper fuisse serenum; & sic malè concluderem, probabilitatem esse, ut $\frac{10}{10}$, seu tantam, ut semper no-

ƈe rubente polo altero die serenitas subsequatur. Debet ergo observatio per plures annos in hoc exemplo esse continuata, quia facilè agnoscit quilibet, ad constituendam serenitatem plures causas ac circumstantias concurrere, verb. grat. humiditatem, siccitatem, calorem, frigus, & gravitatem, aut levitatem aeris, seu altitudinem atmosphæræ, ventos orientales, meridionales, occidentales, septentrionales, aut medios; turbines ventorum, anni tempora, hyemem, ver, æstatem, autumnum, æquinoctia, solstitia; plenilunia, accessus perigæos, & recessus apogæos Solis & Lunæ; evaporationes & dispositiones locorum particularium &c. Hæ omnes causæ & circumstantiæ diversificare possunt serenitatem, ac tempestatem aeris; earumque evolutio non potest fieri intra hebdomadam, mensem, aut annum, sed requiritur observatio plurium annorum, ad hoc, ut inductio omnes causas, circumstantias, ac casus possibiles comprehendat. Idem ergo in omni alia legitima inductione observari debet.

3 SECUNDA REGULA. *Quando fit inductio, omnes casus, à quibus fit inductio, consimiles esse debent.* verb. grat. quando ex rubedine cœli nocturna prædico serenitatem, ea rubedo, quam observo, priori rubedini sæpius observatæ similis esse debet, sicca videlicet, fulgida, ac ignea; non humida, ac limpida; ex hac enim potius pluviæ, quàm serenitas, consequi solent.

4 TERTIA. *Casus, à quibus fit inductio, tunc censentur esse consimiles, quando ab aliis omnibus casum diversificantibus adhuc remanet similitudo utilis ad confirmationem intenti.* v. g. dum assero, nocte rubente polo eras

 sere-

ſerenum futurum; idque probo ab inductione caſuum conſimilium, legitima erit inductio, etiamſi una obſervatio facta fuerit in hyeme, altera in æſtate; una flante vento orientali, altera occidentali &c. quia ablatis his circumſtantiis caſum diverſificantibus, adhuc remanet ſimilitudo unius rubedinis obſervatæ in aere ad alteram, & hæc ſimilitudo utilis eſt ad confirmationem intenti, qui facit ſpem, hac rubedine poſita ſerenitatem eodem modo ſecuturam, prout ſecuta eſt in præcedentibus; incredibile enim videtur, eam rubedinem non eſſe partem, aut proprietatem, aut characterem, aut terminum quomodocunque connexum cauſarum naturalium per ſe inducentium ſerenitatem, utpote quæ cum iis cauſis, quamvis nobis fortè incognitis, ſemper conjuncta eſſe experientia conſtanti comprobatur.

QUARTA. *Quandò inductio apparet eſſe imperfecta, ad reperiendum verum probabilitatis gradum reſidua caſuum poſſibilium ſeries ex* Legibus Contingentium *ſuppleri debet*. v. g. ſi in æſtate per integrum menſem obſervavi nocte rubente polo ſerenum ſubſecutum eſſe, facilè tamen agnoſco, inductionem ex obſervationibus unius menſis factam adhuc imperfectam eſſe. Itaque conſulendæ ſunt *Leges Contingentium*, & conſiderandum eſt à priori, quoties in reſiduis poſſibilibus circumſtantiis temporum, ventorum &c. poſita rubedine cœli nocturna ſerenitas ſperari poſſit. Si videatur, reſiduam caſuum & circumſtantiarum ſeriem nullum alium effectum, quàm præteritam, producturum fore, tota probabilitas ex præterita caſuum ſerie atque inductione, quamvis imperfecta, ſatis colligitur. Si verò videatur, reſiduam caſuum & circum-

circumstantiarum seriem alium effectum producturum, æstimetur ea effectus probabilitas ex *legibus Contingentium*, & additur ad probabilitatem ex inductione præteritorum resultantem, summa dabit probabilitatis gradum quæsitum. v. g. sit probabilitas futuræ serenitatis ex inductione observationum præcedentium, ut $\frac{9}{10}$ sed eadem probabilitas ex æstimatione aliarum circumstantiarum possibilium, in quibus non tam frequenter creditur secutura serenitas ad rubedinem cœli nocturnam, sit per L. C. ut $\frac{7}{10}$ si utraque probabilitas addatur, fiet probabilitas $\frac{16}{20} = \frac{3}{10}$.

C A P. IV.

Regula determinandi Gradum probabilitatis ex Legibus Contingentium.

I REGULA I. *Contingentia non procedant uniformiter.* Sensus est: quòd causa æqualiter dispositaad plures effectus, v. g. ad sex, decem, centum &c. non constanter producat eundem effectum, sed modò hunc, modò alium; Ratio est, quia in causa æqualiter disposita ad plures diversos effectus contingentes nulla reperitur determinatio ad unum effectum, adeóque æqualis est determinabilitas, & consequenter æqualis spes ad quemlibet effectum; cumque etiam Deus, & aliæ causæ universales

soleant agere juxta capacitatem, ac præparationem subjecti, solet evenire; quòd ex talibus causis non sequatur idem effectus, sed modò hic, modò alius, ut sic successivè actuetur tota capacitas ac dispositio subjecti producendo omnes effectus contingentes ex tali causa producibiles. Hanc Regulam constans experientia, & virorum Doctorum observatio confirmat. Si enim sumamus tesseram perfectè cubicam, adeoque æqualiter dispositam ad jaciendum numerum unum, dualem, ternarium, quaternarium, quinarium, aut senarium; videbimus, non constanter unum eundemque numerum eventurum, sed modò hunc, modò illum; quia videlicet Contingentia non procedunt uniformiter, prout infinitis exemplis demonstrari potest: Hac ipsa Regula usus est Tertullianus P. adversus Hæreticos C. 28. ubi ostendit, impossibile esse, omnes Ecclesias universi orbis contingenter in unum universalem ac uniformem errorem prolapsas esse, nisi illum errorem è traditione accepissent, quod dici non potest. *Age nunc, inquit, omnes erraverint; deceptus sit & Apostolus; neglexerit Officium Vicarius Christi, sinens Ecclesias aliter credere, quàm ipse prædicabat: Ecquid verisimile est, ut tot ac tantæ in unam fidem erraverint:* Nullus inter multos eventus est unus exitus; *variesse debuerat error doctrinæ Ecclesiarum; cæterùm quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum.*

2. REGULA 2. *Quod potest fieri & non fieri, in innumeris circumstantiis aut occasionibus. aliquando fit, & aliquando non fit.* Ratio est: *quia contingentia non procedunt uniformiter.* verb. grat. si habeas tesseram perfectè cubicam, poterit fieri, ut jacias numerum senarium; & poterit hoc non fieri; interim

terim tamen necesse est, ut in innumeris jactibus aliquando etiam jacias numerum senarium. Hac Regula usus est S. Chrysostomus, dum asserit, necesse esse, ut homo constitutus in frequentibus occasionibus propinquis mœchandi, aut pejerandi, aliquando in lasciviam, aut perjurium prolabatur. Homilia 17. in Matth. sic ait: *Quid est, inquis, si video, & concupisco quidem mulierem: sed tamen turpe nihil ago? Et sic quidem jam in adulterorum parte numeraris; nam semel quidem, & secundò, & tertiò sic videns possis fortasse animum continere; si verò frequenter id feceris, fornacemque istam sponte succendas, profectò capieris; neque enim extra naturam, aleamque humanam consistis; qui enim in se flammam cupiditatis accenderit, etiam absente muliere, quam vidit, jugiter apud semetipsum turpium rerum simulacra depingit, & necesse est, hujusmodi nonnunquam ad flagitium ipsum opere pervenire.* Homil. 15. ad Pop. Antioch. ait: *Habet juramentum & aliud malum; quod neque volentibus, neque studentibus sæpius possibile est bene jurare; quippe continuò jurans, & volens & invitus, & nesciens & sciens, & serio & joco loquens, & ab ira sæpe elatus, & à multis aliis omnino pejerabit. & his contradicet nemo; usque adeò est concessum & manifestum, quòd multum jurantem, & perjurum esse necessarium est.* Eadem Homilia de eadem consuetudine jurandi loquens similiter affirmat, necesse, ut ob inconstantiam rerum contingentium ex ore juramentis assueto juramentum etiam falsum aliquando egrediatur. Eodem modo probat Tertullianus, etiam virum probum frequentantem turpia spectacula aliquando in peccatum labi, videlicet ob inconstantiam animi, contingen-

genter in bonum vel malum operantis. L. de spectac. C. 15. sic ait: *Siquis modestè & probè spectaculis fruitur pro dignitatis, vel ætatis, vel etiam naturæ suæ conditione, non tamen immobilis animi est, sinè tacita Spiritus passione; nemo ad voluptatem venit sinè affectu; nemo affectum sinè casibus suis patitur.*

3 REGULA 3. *Quod in innumeris circumstantiis aut occasionibus nunquam fit, non est aliquid contingens, sed impossibile, relatè ad tales circumstantias.* Ratio patet, quia *contingentia* in innumeris circumstantiis *non procedunt uniformiter.* Hanc Regulam secutus S. Hieronymus l. 1. 2. & 3. adversus Pelagianos, pronuntiavit absolutè, impossibile esse, longo ac toto vitæ tempore sinè gratia Dei speciali servare omnia præcepta Dei, quia hoc nunquam factum est. L. 1. C. 2. Dialogus sic habet: *CRITO* (Pelagianus). *Ego hoc assero, qui potest uno die se abstinere à peccato, posse & altero; qui duobus, posse & tribus; qui tribus, posse & triginta, atque hoc ordine posse & trecentis, & tribus millibus, & quamdiucunque si voluerit abstinere.* *ATTICUS.* (S. Hieronymus) *da ergo, qui majorum nostrorum plenè voluerint, & potuerint* non peccare? *CRITO. Quando dico, hominem posse esse sinè peccato, si velit, non contendo aliquos fuisse, aliud namque est posse, aliud est esse. ATTICUS. sinè peccato esse perpetuò, solius divinæ est potestatis. Itaque aut da exemplum, qui absque peccato fuerint in perpetuum; aut si dare non potes, confitere imbecillitatem tuam.* Et C. 3. *aut si nunquam factum est, fieri non posse concede.*

REGULA 4. *Quando in causis ad plures esse-*

effectus reperitur aequalis dispositio, probabilitas pro uno effectu determinato habet se, sicut unitas ad numerum reliquorum effectuum possibilium. verb. grat. sumatur tessera perfectè cubica, in qua sit aequalis dispositio ad jacendum numerum unum, dualem, ternarium, quaternarium, quinarium, vel senarium. Dico: probabilitatem pro jaciendo numero aliquo quocunque determinato fore

ut 1. ad 6. $= \frac{1}{6}$. Ratio est, quia, cùm contingentiae non procedant uniformiter, neuter effectuum possibilium habet determinationem, ut frequentius sequatur, quàm aliter.

REGULA 5. *Quandò effectus aequè potest fieri ac non fieri, toties regulariter fit, quoties non fit*. verb. grat. in tessera perfectè cubica potest aequè fieri, ut jaciam numerum parem 2. 4. 6. ac fieri potest, ut jaciam numerum imparem 1. 3. 5. itaque spes est, me toties jacturum numerum parem, quoties numerum imparem jacturus sum. Ratio est, quia in hoc casu aequalis est dispositio tesserae ad numerum parem & imparem; igitur ex praecedente Regula probabilitas determinati effectus verb. grat. numeri paris erit,

ut $\frac{3}{6} = \frac{1}{2}$.

REGULA 6. *Quando in causis reperitur ad plures effectus aequalis dispositio, tanto major est unius effectus prae alio probabilitas, quantò saepius principia ac dispositiones ad unum effectum recurrunt*. verb grat. sumantur duae tesserae perfectè cubicae, adeoque est aequalis dispositio ad jaciendum numerum. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & sic probabilitas cujuslibet numeri determinati jaciendi

jaciendi esset $\frac{1}{12}$. verùm quia principia constitutiva unius numeri frequentiùs occurrunt quàm principia constitutiva alterius numeri, ideo etiam est inæqualis eorum jaciendorum probabilitas. Principia constitutiva numerorum 2. 3. 11. 12. tantùm semel occurrunt intra seriem casuum possibilium. Quia 2. solùm constituitur ex 1+1. 3. Ex 2+1. 11. Ex 5+6. 12. Ex 6+6. Econtrà principia constitutiva numerorum 4. 5. 9. 10. recurrunt intra seriem casuum possibilium bis, quia numerus potest constitui ex principiis 2+2. vel 3+1. numerus 5. ex 4+1. vel 3+2. numerus 9. ex 6+3. vel 5+4. numerus 10. ex 5+5. vel 6+4. denique numeri 6. 7. 8. habent maximam probabilitatem, quia eorum principia constitutiva ter recurrunt intra seriem casuum possibilium. namque numerus 6. constituitur ex 3+3. 5+1. 4+2. numerus 7. ex 6+1. 5+2. 4+3. numerus 8. ex 4+4. 6+2. 5+3. Itaque cùm in duabus tesseris 21. diversi jactus contingere possint, erit probabilitas numerorum 2. 3. 11. 12. ut $\frac{1}{21}$. probabilitas numerorum 4. 5. 9. 10. ut $\frac{2}{21}$. probabilitas numerorum 6. 7. 8. ut $\frac{3}{21}$. Eadem veritas patet etiam in Moralibus. Ponamus hominem æque dispositum ad verba lasciva, contumeliosa, blasphemiæ, perjurii. Clarum est majorem probabilitatem fore ad proferenda verba lasciva, aut contumeliosa, quàm blasphemiæ, & perjurii, quia dispositiones seu occasiones frequentiùs ad illa recurrunt.

REGULA 7. Quod pronum est fieri, regulariter fit. Sensus est: quòd causæ communiter creant in illum effectum, ad quem potentiùs inclinantur veritas hujus regulæ

patet

patet ex Moralibus & Physicis verb. grat. collapsura domus, arbor, rupes communiùs in illam partem cadit, in quam jam vergit ac inclinatur. tessera, si qua parte majori feratur ac inclinetur ad terram pondere, frequentiùs in illam partem terræ illabitur. Omnia consilia, negotia, molimina, ac desideria hominum communiùs illum assequuntur exitum, ad quem suo motu feruntur, ac non impedita protenduntur.

REGULA 8. *Tanto frequentiùs fit effectus, quantò plures, aut propinquiores, aut fortiores dispositiones & principia adminiculantia concurrunt*, v. gr. tantò frequentiùs sequitur in bello victoria, quantò major est militum numerus, robur, experientia bellica: tantò frequentiùs sequitur peccatum, quantò major est in homine ad peccandum proclivitas. Bene autem observandum est, proclivitatem causæ aliquando terminari ad effectum, in magna circumstantiarum serie tantùm semel, bis, aut ter recurrentem; aliàs verò terminari non tantùm ad singularitatem effectus, sed etiam ad ejus frequentiam ac multiplicitatem, v. gr. si in aliquo datur magna propensio ad iram, rixam, homicidium, ea propensio non est ad quotidiana homicidia comittenda, sed præcisè datur periculum in tot rixis aliquando comittendi homicidium. Eadem tamen propensio est ad frequentiores actus rixæ, quàm homicidii, & ad frequentiores actus iræ, quam actus rixæ. Quando ergo dicitur. *Quod pronum est fieri, regulariter fit*, non sic intelligendum est, quòd v. g. pronus ad committendum homicidium frequenter ac communiter debeat committere homicidium, sed sic est intelligendum, quòd communiùs & frequentiùs in tanta irarum, ac rixarum continuatarum serie aliquando soleat con-

tin-

tingere homicidium. Ante omnia enim attendendum est, quidnam fieri pronum sit, an singularitatem effectus, an frequentiam effectus; & qualem; item, attendendum est, ex quali ac quanta serie circumstantiarum, dispositionum, & causarum illam singularitatem, aut frequentiam effectus fieri pronum sit. Sic S. Chrysostomus hom. 14. ad Pop. Antioch. cùm observasset juramentis assuetos pronos esse ad pejerandum, eamque proclivitatem terminari ad frequentia perjuria, intulit vi hujus Regulæ, impossibile esse, ut ex jurandi consuetudine non sequantur frequentia perjuria. *Impossibile est*; inquit, *impossibile, os jurare assuefactum non frequenter ac assiduè pejerare.*

REGULA 9. *Probabilitatis mensura, quæ ex proclivitate ac dispositione causæ desumitur, debet desumi ex ratione dispositionum datarum ad complexum omnium dispositionum ad effectum infallibiliter obtinendum aut sperandum concurrentium*. Ad hanc Regulam intelligendam, sciri debet. 1. ad omnem effectum concurrere plures dispositiones, non unam tantùm: eæ dispositiones finitæ sunt; omnesque simul sumptas voco *complexum dispositionum ad effectum concurrentium*: Potest autem fieri, quòd hoc complexum aliquando consistat in 10. 20. 50. 100. aut mille dispositionibus. Sciendum, dispositiones ad effectum concurrentes plerumque non poni omnes simul, sed successivè; v. gr. ponuntur ab initio duæ, tres, 5. 15. 30. &c. usque dum deveniatur ad complexum omnium dispositionum adæquatum. In hoc ergo successivo dispositionum progressu datur ille status causæ, quem nominamus *pronitatem*, *proclivitatem*, ac *propensionem* causæ ad effectum; cùmque necesse sit, numerum datarum dispositionum ad complexum adæqua-

quatum omnium dispositionum habere determinatam proportionem, etiam necesse erit, pronitatem causæ per certam proportionem numerorum exprimi posse. v.g. consistat complexum adæquatum omnium dispositionum ad prudenter ac infallibiliter sperandam victoriam in 1000. Dispositionibus. Defacto autem nondum dentur omnes, sed tantùm 600. 700. 800. &c. erit ergo adhuc proclivè credere, exercitum obtenturum victoriam, sed probabiliter tantùm, quia posito tali numero dispositionum 600. 700. 800. &c. supersunt casus possibiles pro opposito, licèt minùs frequentes; ut itaque æstimetur probabilitas victoriæ; ea consistet in ratione dispositionum datarum ad complexum adæquatum dispositionum, videlicet ea erit, ut 600 700 800
—— —— —— *Sciendum* 3. numerum di-
1000 1000 1000
spositionum desumendum esse non tantùm ex positione principiorum, & circumstantiarum ad effectum adminiculantium, sed etiam ex remotione obstaculorum, causarum, motivorum, & circumstantiarum retrahentium & impedientium, quo enim plura tolluntur effectus impedimenta, eò major est ad effectum dispositio, & proclivitas. *Sciendum* 4. hos terminos, *major*, *propinquior*, *fortior*, *melior* dispositio, nihil aliud dicere, quàm numerum plurium dispositionum, aut certè aliquid æquivalens pluribus dispositionibus. v. gr. si dico, unum lignum per calorem magis esse dispositum ad concipiendum ignem, quàm alterum; eo quòd calor sit fortior, ac intensior, sensus est, plures partes caloris esse in illo ligno, quod magis dispositum est; aut certè aliquid æquivalens pluribus partibus caloris: sive enim intensior calor consistat in intrusione plu-

plurium igniculorum, sive in remotione contrarii, sive in additione graduum homogeneorum, sive in productione graduum heterogeneorum, sive in majore radicatione formæ in subjecto &c. verum tamen erit, intensionem caloris per partes, seu gradus caloris explicari posse, prout actu explicatur à Philosophis numerantibus *calorem, ut duo, calorem ut tria, calorem ut quatuor, calorem ut quinque, ut sex, ut septem, ut octo.* Idem ergo modus numerandi adhiberi poterit in exprimenda propinquitate, fortitudine, ac proclivitate aliarum dispositionum ad effectum. v. g. si robustior cum debiliore certamen ineat, cæteris paribus dici poterit, juxta æstimationem nostram vires prioris ad vires alterius esse ut $\frac{7}{10}$ $\frac{8}{10}$ vel $\frac{9}{10}$ ad $\frac{5}{10}$ $\frac{6}{10}$ $\frac{7}{10}$ *Sciendum* 5. proclivitatem quandoque consistere in rerum inconstantia; sic proclive est, quempiam frequenter cum periculis luctantem aliquando succumbere, & tunc, quo quis frequentius jam evaserit, eo major est probabilitas, eum posthac non evasurum, nisi fortè ipsa frequentatio periculi augendo peritiam minuat rationem periculi; sic probabile est, militem, qui jam vigesies in pugna evasit, proxima vice non evasurum, quia è centum millibus militum post vigesimam pugnam vix centum relinquuntur, adeoque probabilitas mortis in tali milite, erit, ut $\frac{99900}{100000}$. $\frac{9}{10}$ verius $\frac{10}{10}$ *Sciendum* 6. in hac mortalis vitæ densa caligine nullum esse mortalium, qui spondere audeat, se perfectè cognoscere præparationem causarum ad effectum omnimodam

modam, omnes dispositiones requisitas, omnia impedimenta retrahentia, & vim omnium circumstantiarum inenarrabili connexione in effectum influentium; itaque probabilitas humanarum opinionum de effectu, & exitu rerum conjectantium innititur cognitioni precisè *respectivè bonæ*, inquantum videlicet alius homo meliorem non habet, aut habere potest. v.g. potest quis dicere: Ego consideratis omnibus dispositionibus, motivis allicientibus, ac retrahentibus, præparatione armorum, minis, &c. judico Turcarum Imperatorem cum Russis, aut Polonis initurum bellum; quilibet tamen videt, aliam esse præparationem causarum in illud bellum influentium, quàm videt homo plebejus præcisè ex novellis, aliam, quàm videt Politicus ex iisdem novellis, aliam, quàm vident Ministri Paincipum ex accuratiore relatione & peritia politica, aliam quàm videt Minister ac Legatus Constantinopoli præsens, aliam denique, quàm vident ipsi Ministri Imperatoris Turcici. Itaque tota probabilitas humanarum opinionum est tantùm hypothetica, & respectiva, quia quo quis universim profundiùs, ac longiùs inspexerit, videbit se, ne mediam quidem cognovisse omnium circumstantiarum, impedimentorum, & dispositionum partem, à quarum accurata cognitione justa æstimatio ac probabilitas de eventu rei dependeret. Melius tamen utique fuerit, has ipsas imperfectas probabiles cognitiones quàm accuratissimè possumus sub certa mensura exprimere, quàm earum imperfectionem ipsa Methodi confusione auctam certo errori involvere.

CAP.

C A P. V.

Regula ſtatuendi gradum probabilitatis, quando concurrunt plura argumenta probabilia aliis probabilibus, ſed tamen oppoſitis.

1 REGULA I. *Quando pro duabus ſententiis contradictoriis ſtant utrinque æqualiter fortia argumenta, judicium in neutram partem probabile ferri poteſt.* Ratio eſt, quia ex definitione probabilitatis patet, judicium probabile illud eſſe, quod in unam contradictionis partem inflectitur, quodque ut plurimùm non fallit, ſed frequentiùs verum dicit: quando autem ex utraque contradictionis parte ſtant æquè fortia argumenta, non poteſt prudenter judicium ſpe melius ac ſecurius aſſequendi veritatem inflecti in unam contradictionis partem; neque verum erit dicere, argumenta hujus potiùs ſententiæ minùs frequenter fallere, quàm argumenta alterius ſententiæ. Verum quidem erat, talia argumenta ſeorſim conſiderata eſſe probabilia; quia ſeorſim conſiderata inclinant intellectum potiùs ad aſſenſum ſuæ ſententiæ, quàm ad ejus diſſenſum; & ratio vel authoritas, cui talis ſententia innititur, ſecundùm ſe ſpectata, quando nil obſtat in oppoſitum, frequentiùs non fallit. Sed judicium aliquod de abſoluta veritate ſententiæ prudenter ſuperſtrui non poteſt talibus argumentis ſeorſim conſideratis, quando conſtat supereſſe argumenta pro oppoſita ſententia. Itaque Judicium in tali caſu ex argumentis comparativè ſumptis reſultans erit, ut $\frac{5}{10}$ ſeu tale, quod æquè poſſit fal-

li,

li, ac non falli: & tale judicium vocavi *dubium*.

2 REGULA 2. *Quando pro duabus sententiis contradictoriis stant utrinque argumenta inaequalis probabilitatis, tunc probabilitas unius sententiae comparativè sumpta erit ut summa ex numeratore positivo unius probabilitatis & numeratore defectivo alterius probabilitatis ad summam denominatorum*. v. g. sit probabilitas unius sententiae seorsim sumpta ut $\frac{7}{10}$ probabilitas verò alterius sententiae contradictoriae, ut $\frac{6}{10}$ erit itaque *numerator positivus* prioris probabilitas, qui indicat casus, in quibus argumentum non fallit, 7. & *numerator* illius *defectivus*, qui indicat casus, in quibus argumentum fallit; 3. nam hic est sensus probabilitatis $\frac{7}{10}$, quòd videlicet in decem occurrentibus casibus argumentum septies verum, ter autem falsum diceret. Econtra in probabilitate oppositae contradictoriae sententiae *numerator positivus* est 6 *numerator defectivus* est 4. itaque addendo denominatores, & addendo numeratorem positivum ad numeratorem negativum alterius erit probabilitas comparativa prioris sententiae ut $\frac{11}{20}$ & probabilitas comparativa alterius sententiae ut $\frac{9}{20}$ seu nulla. Quòd verò in dimetienda probabilitate comparativè tali sic procedi debeat, ostenditur sic. Quando pro duabus sententiis contradictoriis afferuntur utrinque argumenta seor-

seorsim, v.g. ut $\frac{7}{10}$ & $\frac{6}{10}$ tunc pro judicanda absoluta veritate proponuntur intellectui viginti casus, videlicet decem casus ex parte prioris sententiæ, & decem alii diversi casus ex parte posterioris sententiæ: pro prima sententia stant septem casus ex prioribus decem casibus, & quatuor casus ex posterioribus decem casibus: cùm enim posterioribus decem casibus argumentum dicatur sexies non fallere, quater autem fallere, clarum est, quòd inter hos decem posteriores casus contradictoria probandæ sententiæ, videlicet prima sententia, quater vera erit. Itaque è viginti casibus habemus casus septem,& quatuor seu undecim pro veritate primæ sententiæ; pro posteriore verò sententia tantùm residui sunt novem casus. Q. E. D. Qualis autem in omni casu possibili sit comparativa probabilitas unius sententiæ ad alteram, exhibet adjectum.

Schema

Schema

Probabilitas Abſoluta Sent. A.	Probabilitas Abſoluta Sent. B.	Probabitas comparativa Sent. A.	Probabilitas compar. Sent. B.
$\frac{9}{10}$	$\frac{8}{10}$	$\frac{11}{20}$	$\frac{9}{20}$
$\frac{9}{10}$	$\frac{7}{10}$	$\frac{12}{20}$	$\frac{8}{20}$
$\frac{9}{10}$	$\frac{6}{10}$	$\frac{13}{20}$	$\frac{7}{20}$
$\frac{8}{10}$	$\frac{7}{10}$	$\frac{11}{20}$	$\frac{9}{20}$
$\frac{8}{10}$	$\frac{6}{10}$	$\frac{12}{20}$	$\frac{8}{20}$
$\frac{7}{10}$	$\frac{6}{10}$	$\frac{11}{20}$	$\frac{9}{20}$

3 REGULA 3. *Tanta est probabilitas conclusionis, quæ in aliquo syllogismo ex duobus præmissis tantùm probabilibus deducitur, quanta est probabilitas unius præmissarum imminuta fallibilitate alterius præmissæ.* Ponamus hunc syllogismum:

Quod Aristoteles docet, est verum:
Sed Aristoteles docet, Elementa manere formaliter in mixtis;
Ergo Elementa manere formaliter in mixtis, est verum.

Ponamus majorem esse probabilem, ut $\frac{8}{10}$ minorem esse probabilem, ut $\frac{7}{10}$, (licebit enim hoc mihi sic ponere per modum hypothesis, non per modum assertionis) dico: conclusionem fore, ut $\frac{5}{10}$ adeoque non fore ampliùs probabilem, sed dubiam. Id ostendo sic: Conclusio contrahit fallibilitatem utriusque præmissæ. Atqui fallibilitas utriusque præmissæ in præsenti casu est ut quinque; Ergo etiam fallibilitas conclusionis erit ut quinque, seu $\frac{5}{10}$ pro intelligenda hac demonstratione observandum est, per fallibilitatem alicujus propositionis me nihil aliud intelligere, quàm illos casus, in quibus propositio fallit verb. gr. quando propositio est probabilis, ut $\frac{8}{10}$ sunt octo casus, in quibus ea propositio non fallit, duo verò, in quibus fallit; adeoque fallibilitas talis propositionis erit, ut duo: Quando propositio est probabilis, ut

ut $\frac{7}{10}$, erunt septem casus, in quibus propositio non fallit; tres verò casus, in quibus fallit; adeoque fallibilitas hujus propositionis erit, ut tria. Jam verò clarum est, conclusionem hanc:

Ergo Elementa manere formaliter in mixtis, verum est.

Ex parte Majoris, & ex parte Minoris, adeoque ex parte utriusque præmissæ fore fallibilem: Ponamus enim, conclusionem evadere fallibilitatem Minoris, nec ex parte Minoris fallere; non tamen propterea statim evadet fallibilitatem Majoris; neque eo ipso statim vera erit, quòd minor vera sit: & similiter, etiamsi conclusio evadat fallibilitatem Majoris non tamen propterea evadet fallibilitatem *Minoris*. Igitur conclusio non solùm patietur periculum falsitatis, formidinem, & fallibilitatem ex incertitudine *Majoris*, sed etiam ex incertitudine *Minoris*; adeoque augebitur ipsius fallibilitas contracta ab una præmissarum ex fallibilitate alterius præmissarum, & sic contrahet fallibilitatem utriusque præmissæ. Ponamus enim, quòd *conclusio*, *sequendo debiliorem partem*, contrahat fallibilitatem *Minoris*, adeoque quòd in præsenti casu *conclusio* sit tantùm probabilis, ut $\frac{7}{10}$, fallibilis autem, ut tria. hanc probabilitatem, & fallibilitatem haberet conclusio in præsenti casu, etiamsi *Major* certa esset. Si enim dicerem: *Quod Deus docuit, verum est*: *Sed Deus docuit Elementa formaliter manere in mixtis: ergo Elementa formaliter manere in mixtis, verum est*. In hoc, inquam, syllogismo, posito per hypothesin, quòd *Minor* sit probabilis, ut

$\frac{7}{10}$, etiam *conclusio* non haberet majorem probabilitatem, utpote *quæ sequeretur debiliorem partem*. Itaque si etiam *Major* non sit certa, *conclusio* erit minus probabilis, & adhuc magis fallibilis, quod fieri non potest, nisi ad fallibilitatem contractam ex *Minore* addam fallibilitatem *Majoris*; sicque probabilitatem *Minoris* influentem in conclusionem minuam fallibilitate *Majoris* seu duabus partibus; ut ex probabilitate $\frac{7}{10}$ fiat $\frac{5}{10}$ Q. E.D. Ex hoc patet, qualiter inveniri debeat probabilitas conclusionis in omni casu possibili ex adjecto schemate.

Major

Major	Minor	Conclusio
$\frac{9}{10}$	$\frac{9}{10}$	$\frac{8}{10}$
$\frac{8}{10}$	$\frac{8}{10}$	$\frac{6}{10}$
$\frac{7}{10}$	$\frac{7}{10}$	$\frac{4}{10}$
$\frac{6}{10}$	$\frac{6}{10}$	$\frac{2}{10}$
$\frac{9}{10}$	$\frac{8}{10}$	$\frac{7}{10}$
$\frac{9}{10}$	$\frac{7}{10}$	$\frac{6}{10}$
$\frac{9}{10}$	$\frac{6}{10}$	$\frac{5}{10}$
$\frac{8}{10}$	$\frac{7}{10}$	$\frac{5}{10}$
$\frac{8}{10}$	$\frac{6}{10}$	$\frac{4}{10}$
$\frac{7}{10}$	$\frac{6}{10}$	$\frac{3}{10}$

REGULA 4. *Probabilitas propositionis, quæ ex alia propositione probabili tantùm probabiliter deducitur, habet se, sicut probabilitas conclusionis deducta ex duabus præmissis probabilibus.* v. g. ponamus hoc Enthymema: *Aristoteles docuit, Elementa formaliter manere in mixtis. Ergo manent formaliter in mixtis.* Ponamus etiam, antecedens tantùm esse probabile, ut $\frac{7}{10}$ & posito, quòd Aristoteles hoc docuerit, non tamen infallibiliter, sed tantùm probabiliter sequitur, ac deducitur, quòd hoc verum sit; ponamus ergo probabilitatem consecutionis esse, ut $\frac{8}{10}$ dico: propositionem illatam habituram eandem probabilitatem, ac habuit conclusio syllogismi, *Regula* 3. adducti, hujus videlicet: *Quod Aristoteles docuit, hoc verum est; sed Aristoteles docuit, Elementa formaliter manere in mixtis; ergo Elementa formaliter manere in mixtis, verum est.* Cuivis enim manifestum est; Enthymema, quod syllogismus imperfectus dicitur, aut quamcunque aliam illationem Enthymemati æquivalentem ad similem syllogismum reduci posse.

5 *REGULA* 5. *Quando ex eadem sententia plura conglomerantur argumenta, tunc omnia junctim sumpta non inducunt probabilitatem, quæ ab absoluta rei certitudine seu unitate deficiat parte unitatis orta ex divisione producti casuum non probantium per productum casuum omnium in universis argumentis.* ut vult Bernoullus. Pro explicatione hujus regulæ ponamus pro aliqua sententia stare duo argumenta; primi argumenti probabilitas sit

v. g.

v.g. $\frac{8}{10}$ secundi argumenti probabilitas sit $\frac{6}{10}$ v.g. erunt itaque in primo argumento octo, & in secundo argumento sex casus, in quibus argumentum non fallit, sed legitimè probat: Econtrà casus, in quibus argumentum nihil probat, sed fallit, in primo argumento erunt duo, in secundo argumento quatuor. Ipsa veritas seu certitudo, quam hìc unitatem vocamus, erit ut $\frac{10}{10}$ productum casuum non probantium, videlicet ex 2. & 4. erit 8. Productum omnium casuum in utroque argumento, videlicet ex 10. & 10. erit 100. Si itaque productum 8. dividas per productum 100, ac quotientem $\frac{8}{100}$ subtrahas ab absoluta certitudine, videlicet $\frac{10}{10}$ fiet probabilitas sententiæ $\frac{92}{100}$ seu rotundè $\frac{9}{10}$ simili methodo procedes, si concurrant tria, quatuor, quinque, aut plura adhuc alia argumenta. Sint verb. gr. tria argumenta pro eadem sententia, quorum primum sit probabile ut $\frac{8}{10}$ secundum ut $\frac{7}{10}$ tertium ut $\frac{6}{10}$ erit ergo numerus casuum nihil probantium in primo argumento 2. in secundo 3. in tertio 4. & productum horum ca-

casuum non probantium erit 24. Econtra numerus omnium casuum probantium erit 8. † 7. † 6. & productum omnium casuum in his tribus argumentis erit 10. 10. 10. seu 1000. si itaque productum 24. dividas per 1000, erit quotiens $\frac{24}{1000}$ & si hunc subtrahas ab absoluta certitudine seu à $\frac{10}{10}$ erit probabilitas totius sententiæ ut $\frac{976}{1000}$ seu $\frac{9}{10}$ aut proximè $\frac{10}{10}$.

Hæc est explicatio doctrinæ Bernoullianæ, sequenti forma Algebraica à Jacobo Bernoullo in sua Arte Conjectandi part. 4. C. 3. num. 4. comprehensæ. Si plura concurrant argumenta ad ejusdem rei probationem, vocentur.

Numeri casuum, argumenti	1.2.3.4.5.&c.&c.
omnium	a. d. g. p. s. &c.
probantium	b. e. h. q. t. &c.
non probantium	c. f. i. r. u. &c.

vis probandi ex omnium argumentorum concursu sic æstimatur. Pondus primi argumenti seorsim spectati erit $\frac{b}{a} = \frac{a-c}{a}$. Accedat nunc alterum argumentum, quòd e vel d- f casibus probat rem seu i, & f casibus nil probat, solumque adeo pondus primi argumenti, quod ostensum est, esse

$\frac{a-c}{a}$ esse efficax relinquit. Valebit pondus ex utroque argumento conflatum.

$$\frac{d-f.i+f.(a-c):a}{d} = \frac{ad-cf}{ad} = i - \frac{cf}{ad}$$ rei.

Jungatur & tertium argumentum erunt h. seu g - i casus, qui probant rem, & i casus, quibus nullum est argumentum, solaque duo priora vim suam probandi $\frac{ad-cf}{ad}$ retinent; undè vis omnium trium est:

$$\frac{g-i.i+i.ad-cf:ad}{g} = \frac{adg-cfi}{adg} = i - \frac{cfi}{adg}$$

Jam dico; Hanc doctrinam Bernoullianam non esse veram, quia aliàs sequeretur positis duobus argumentis probabilibus, semper jam resultare moralem certitudinem sententiæ, quod repugnat manifestæ experientiæ. Error Bernoulli consistit in eo, quòd casus probantes, & non probantes secundi argumenti permisceat cum casibus primi argumenti omnibus; cùm tamen secundùm argumentum considerari debeat per modum novi tentaminis pro indaganda veritate, prout videbimus sequenti Regula.

REGULA 6. Pro invenienda Probabilitate duorum argumentorum dic: Ut se habet numerus casuum omnium possibilium ad numerum casuum non probantium primi argumenti, ita se habet numerus casuum probantium secundi argumenti, ad quartum, addendum numero casuum probantium primi argumenti. verb. grat. sit argumentum

$\frac{3}{10}$ — $\frac{2}{10}$ fiet : 10 : 7 :: 2 : $1 + \frac{4}{10}$ summa duorum argumentorum erit $\frac{4 + \frac{4}{10}}{10}$ Eodem modo procedes, si plura sint argumenta, semper summæ priorum argumentorum addendo argumentum consequens. Demonstratio est hæc: Secundum argumentum est novum tentamen veritatis, in quo licebit sumere iterum v. g. decem casus. Tanta ergo est probabilitas tollendi numeros defectivos prioris argumdnti seu vincendi, quanta est probabilitas, me in secundo tentamine victurum, igitur quantum accedit spei per secundum argumentum tantum deficit à numeris defectivis, & accedit ad numeros positivos primi argumenti. Q. E. D. Ut verò melius perspiciatur impossibilitas Regulæ Bernoullianæ, exhibeo in sequenti Tabula Gradus Probabilitatis ex additione argumentorum Bernoulliana resultantes. Numeri sunt Argumenta, P est probabilitas resultans.

1.	2.	P.
9/10	9/10	99/100
9/10	8/10	98/100
9/10	7/10	97/100
9/10	6/10	96/100
8/10	8/10	96/100
8/10	7/10	94/100
8/10	6/10	92/100
7/10	7/10	91/100
7/10	6/10	88/100

1.	2.	3.	P.
9/10	9/10	9/10	999/1000
9.	9.	8.	998
9.	9.	7.	997
9.	9.	6.	996
9.	8.	8.	996
9.	8.	7.	994
9.	8.	6.	992
9.	7.	7.	991
9.	7.	6.	988
9.	6.	6.	984
8.	8.	8.	992
8.	8.	7.	988

1.	2.	3.	P
8.	8.	6.	984
8.	7.	7.	982
8.	7.	6.	976
8.	6.	6.	968
7.	7.	7.	973
7.	7.	6.	964
7.	6.	6.	952
6.	6.	6.	936

1.	2.	3.	4.	P.
9/10	9/10	9/10	9/10	9999/10000
9.	9.	9.	8.	9998
9.	9.	9.	7.	9997
9.	9.	9.	6.	9996
9.	9.	8.	8.	9996
9.	9.	8.	7.	9994
9.	9.	8.	6.	9992
9.	9.	7.	7.	9991
9.	9.	7.	6.	9988
9.	9.	6.	6.	9984
9.	8.	8.	8.	9992
9.	8.	8.	7.	9988
9.	8.	8.	6.	9984
9.	8.	7.	7.	9982
9.	8.	7.	6.	9976
9.	8.	6.	6.	9968
9.	7.	7.	7.	9973
9.	7.	7.	6.	9964
9.	7.	6.	6.	9952
9.	6.	6.	6.	9936
8.	8.	8.	8.	9984
8.	8.	8.	7.	9976
8.	8.	8.	6.	9968
8.	8.	7.	7.	9964
8.	8.	7.	6.	9952

1. 2. 3. 4.	P.
8. 8. 6. 6.	9936
8. 7. 7. 7.	9946
8. 7. 7. 6.	9928
8. 7. 6. 6.	9904
8. 6. 6. 6.	9872
7. 7. 7. 7.	9919
7. 7. 7. 6.	9892
7. 7. 6. 6.	9856
7. 6. 6. 6.	9808
6/10 6/10 6/10 6/10	9744/10000

C A P. VI.

Qualiter & quousque argumenta per præsumptiones contrarias enerventur.

REGULA I. *Præsumptiones genericæ à specificis, specificæ ab individualibus, universaliores à magis particularibus, communes à propriis, remotiores à propinquioribus penitus enervantur.* Pro explicatione & probatione hujus Regulæ, sumamus exemplum, quod ponit Jac. Bernoullus l. cit. num. 7. De Contractu quodam scripto dubium movetur, an dies testamento appositus fraudulenter sit anticipatus? Argumentum pro negativa hoc esse potest, quòd Instrumentum signatum sit manu Notarii, id est, personæ publicæ & juratæ, quem non verisimile est, quidquam commisisse fraudis, cùm id sine summo honoris ac fortunæ suæ periculo facere non potuisset; ac propterea inter 50. vix unus reperiatur, qui isthuc nequitiæ procedere audeat.

Argumenta verò pro affirmativa possunt esse, quòd Notarii hujus fama pessimè audiat; quòd ex fraude maximum potuisset exspectare lucrum, & præsertim, quòd talia attestetur, quæ nihil probabilitatis habent, veluti si scripsisset, quendam alteri mutuò locasse 10000. Aureos eo tempore, quo ex omnium æstimatione vix centum in universis bonis habere poterat. Hìc si argumentum charactere ejus, qui scripsit, seorsim consideres, censere poteris probabilitatem authenticæ In-

Instrumenti velut $\frac{49}{50}$ certitudinis valere.

Sin argumenta in contrarium expendas, agnoscere teneris, fieri vix posse, quin Instrumento falsum insit, adeòque fraudem in illo commissam moralem planè certitudinem, hoc est, velut $\frac{999}{1000}$ certitudinis habere. Inde verò concludi non debet, probabilitatem authenticæ ad probabilitatem fraudis esse in ratione $\frac{49}{50}$ ad $\frac{999}{1000}$, hoc est, in ratione penè æqualitatis. Dum enim Notarium pono diffamatæ fidei, hoc ipso pono, eum non comprehendi in casu horum 49. proborum Notariorum, qui fraudes detestantur; sed esse illum ipsum quinquagesimum, qui sibi religioni non ducit, perfidè in officio suo versari; id, quod vim omnem illius argumenti, quod aliàs authentiam argumenti probare posset, prorsus tollit ac totaliter destruit. In hoc exemplo videmus argumenti affirmativi præsumptionem desumi ab Officio Notariatus: hoc officium est aliquid adhuc generale, universale, ac commune multis hominibus; est insuper motivum adhuc remotum ad servandam fidelitatem, quia ad hanc servandam vel non servandam solent homines determinari à motivis immediatioribus ac magis particularibus. Itaque præsumptionem à circumstantia officii desumptam ob suam generalitatem *genericam universalem*, *communem* voco. Econtra circumstantia famæ pessimæ in Notario est

est circumstantia individualis; motivum lucri est motivum immediatius, ad quod solent homines attendere, dum immediatè ponunt aliquam actionem; & Falsitas circumstantiæ instrumento insertæ est character specificus falsariorum. Itaque ob hanc præsumptionem ductam à circumstantiis individualibus, propinquioribus, & magis specificis, quam propterea præsumptionem *individualem, specificam*, ac *propinquam* voco, dico præsumptionam generalem prorsus enervari, quia præsumptio individualis monstrat, casum particularem hunc inter eos casus, qui plerumque contingunt, non comprendi, quo ostenso utique cessat præsumptio, utpote quæ unicè desumitur à communiter contingentibus. Aliud exemplum habemus, si verb. gratia agatur de commisso homicidio à Petro. adsunt verb. gratia viginti testes, qui testantur de fama publica, Petrum esse homicidam, testentur alii decem, Petrum esse aliàs impotentis iræ, eum cum defuncto gessisse inimicitias, eum minatum esse mortem, eum præparasse arma, eum exisse bene armatum: testentur insuper alii decem testes, se observasse in occisore nigras vestes, quales communiter solet deferre Petrus: Denique Petrus productus in judicium totus expallescat; & ferant contra ipsum centum judices sententiam. Si potest omnes has præsumpiones & numerum testium ac circumstantiarum prodeant duo aut tres testes fide digni, qui testentur, se ipsa hora ac momento occisionis vidisse Petrum in loco prorsus à loco homicidii remoto, enervantur omnes priores præsumptiones; quia circumstantia loci, temporis, & visus est circumstantia individualis, & testes de visu propiùs accedunt ad veritatem quàm cen-

centum judices, qui tantùm fundantur in præsumptione ex circumstantiis remotioribus aut magis communibus ducta: testes etiam de fama publica, aut de vestimento non attingunt circumstantiam individualem: testes de inimicitiis, de minis, & de præparatione armorum attingunt quidem aliquam actionem *individui*, quæ tamen non est *individualis* quia inimicitiæ, minæ, & præparatio armorum potest esse pluribus communis, quàm soli occisori. Hanc Regulam in aliquo sensu agnoscere videntur etiam Juristæ, dum dicunt *Species derogat generi*.

2 REGULA 2. *Argumenta homogenea sibi invicem opposita priùs ad gradum probabilitatis comparativæ reduci debent, antequam ad constituendam probabilitatem omnium argumentorum simul sumptorum adhibentur.* Argumenta homogenea voco, quæ sumuntur ab eodem loco topico v. g. ab authoritate judicis, vel ab authoritate testis, vel à pari, vel ab exemplo, vel à genere, specie, individuo, proprio, vel ab adjunctis & connexis; eas etiam circumstantias homogeneas voco, quæ sua universalitate ac communitate æqualiter à circumstantiis individualibus recedunt v. g. sit quæstio de commisso homicidio à Petro. dicant tres testes, se die & hora Monachii comissi homicidii vidisse Petrum Augustæ: adsit alius testis, qui dicat se eo die vidisse Petrum Monachii. Adsint decem testes, qui dicant, occisorem habuisse nigras vestes, adsint alii quatuor, qui dicant, occisorem habuisse vestes punicei coloris; adsint testes quinque qui testentur de inimicitiis, minis, præparatione armorum; succedant alii tres, qui dicant Petrum esse reconciliatum, aut frequentiùs cum pluribus tales inimicitias

tias habuisse absque secuto homicidio; judicent denique sexaginta judices pro innocentiã Petri, quadraginta cum condemnent. Dico in tali casu argumenta homogenea esse quæ sumuntur 1. à *judicio judicium*. 2. à *contractis inimicitiis*. aut aliàs frequenter exercitis; quia hæ circumstantiæ eandem universalitatem, & paritatem habent. 3. à *circumstantia vestium*, quæ æquè eadem amplitudine videtur redundare in plures homines. 4. *à circumstantia individuali loci*. Itaque dico: hæc argumenta singula priùs seorsim ad se invicem comparanda esse, antequam ex iis simul sumptis conficetur sententiæ affirmativæ vel negativæ probabilitas.

REGULA 3. *Argumenta heterogenea non destruunt mutuam suam probabilitatem, etiamsi in eodem aut inæquali probabilitatis gradu contra se invicem militent*. v. g. queritur de homicidio Pauli à Petro commisso. Contra Petrum stat, quòd visus sit stricto gladio sanguine respersus è loco commissæ cædis fugere: pro Petro stat, quòd fuerit hominum mansuetissimus, & intimus semper amicus Pauli: in hoc casu ergo stant pro Petro circumstantiæ mansuetudinis, & amicitiæ, quæ plerumque solent excludere homicidium: contra ipsum stant circumstantiæ, quæ plerumque solent esse conjunctæ cum actu homicidii; Et quia absolutè possunt ambæ circumstantiæ simul stare cum homicidio, non destruent se invicem hæ præsumptiones; sed servient simul cum aliis argumentis ad formandum judicium pro affirmativa, aut negativa sententia. Et bene notandum est, verum quidem esse, quòd duæ sententiæ oppositæ in eodem probabilitatis gradu se invicem destruant, quia eorum probabilitas immediatè, ordi-

ordinatur ad formandum judicium de veritate objecti; judicium autem in tali casu suspenditur. Econtrà probabilitas argumentorum non ordinatur immediatè ad formandum judicium de veritate objecti, sed ordinatur ad constituendam probabilitatem adæquatam resultantem ex omnibus argumentis simul sumptis.

REGULA 4. *Argumentum, quod* simul contingenter existit, & simul contingenter indicat, *antequam cum aliis argumentis assumatur ad conflandam totalem probabilitatem sententiæ, priùs in infimum suæ probabilitatis gradum resolvi debet.* Ad hoc intelligendum, observandum ex Bernoullo licit. num. 1. esse triplicis generis argumenta. Aliqua contingenter seu probabiliter existunt, & contingenter indicant seu probant. Alia necessariò existunt, & contingenter indicant; & sunt, quæ necessariò seu certò existunt, & necessariò probant verb. grat. quæritur, an Petrus occiderit Paulum? Pro innocentia Petri sit argumentum primum, quia homines habent Petrum pro viro mansuetissimo & amico intimo Pauli. Hoc argumentum tantùm probabiliter existit, & simul tantùm probabiliter probat: nam, etiamsi homines habeant Petrum pro viro mansueto, & amico Pauli; ea tamen mansuetudo & amicitia non existit certò, sed probabiliter tantùm. Dein, posito etiam, quòd revera existat ea mansuetudo & amicitia, non tamen propterea certò probatur, sed probabiliter tantùm, quòd Petrus non occiderit Paulum. Probabilitas ergo hujus argumenti eodem modo æstimanda & reducenda est, sicut æstimandam docui probabilitatem sententiæ, quæ ex duabus præmissis tantùm probabilibus, aut ex una præmissa probabili tantùm probabiliter deducitur, vide C. 5. Reg. 3. & 4.

Argu-

Argumentum *necessariò existens*, & *contingenter indicans* esset, si dicerem: constat Petrum fuisse mansuetum, & amicum Pauli; & *necessariò existens*, *ac simul necessariò indicans foret*, si dicerem: constat, Petrum ipsa hora cædis commissæ Monachii fuisse Augustæ. Et si dicerem: fama est, Petrum non fuisse Monachii ipsa hora cædis, esset argumentum *probabiliter existens*, *sed necessariò indicans* deberetque ejus probabilitas æstimari esse eadem, ac si esset *necessariò existens* & *contingenter indicans*.

REGULA 5. *Unicum argumentum probabile per opposita argumenta aut per reductionem non enervatum enervat totaliter moralem certitudinem aut probabilitatem oppositæ sententiæ ex collectione omnium argumentorum conflatam*. Hoc Paradoxum sic explicatur & demonstratur. Sumamus aliquam sententiam, quæ habeat pro se duo, aut tria argumenta verb. gr. $\frac{8}{10}$. $\frac{5}{10}$. $\frac{6}{10}$. Erit ergo probabilitas, seu moralis certitudo ex his tribus argumentis conflata, ut $\frac{24}{1000}$. prout Cap. 5. Reg. 5. ostensum est; adeoque probabilitas ea erit tanta, ut vix unquam possit aut soleat fallere; & de hoc dubitare non licet, si probabilitatem argumentorum $\frac{8}{10}$. $\frac{7}{10}$. $\frac{6}{10}$. ritè æstimavimus. Quòd si autem aliquis probaret, nos eam argumentorum probabilitatem non ritè æstimasse, tota utique ex his argumentis conflata certitudo concideret & ene-

& enervaretur. Jam verò unicum argumentum probabile, quod ex opposita sententia relinquitur, sufficienter probat, nos probabilitatem argumentorum non rectè æstimasse; ostendo; præcisè est probabile, nos rectè æstimasse de probabilitate argumentorum; eaque probabilitas est præcisè negativa, inquantum judicamus, nos omnia considerasse, quę ad æstimandam argumentorum probabilitatem consideranda erant, nec quidquam nobis occurrit, quod attentione dignum fuerit à nostra consideratione omissum: & hoc verum esse, non solùm patet ex ipsa natura rei, sed etiam demonstratur per reductionem ad impossibile. nam, si ferè semper rectè æstimaretur argumentorum probabilitas, sequeretur ferè omnes sententias etiam contradictorias esse moraliter certas; quia in plurimis sententiis etiam contradictoriis duo aut tria argumenta, ex quibus moralis certitudo enascitur, produci possunt; atqui hoc est impossibile; quia tali modo illæ sententiæ essent moraliter certæ, & non essent moraliter certæ. Essent moraliter certæ; quia haberent pro se tria argumenta. Et simul non essent moraliter certæ; quia est necesse, plurimas sententias habentes tria argumenta frequenter fallere, quod repugnat morali certitudini; profectò reclamat experientia, quòd positis duobus aut tribus argumentis statim nascatur moralis certitudo; dantur multæ sententiæ, quæ pro se adducunt decem, viginti, aut triginta argumenta, & tamen moraliter certæ non sunt. Itaque non est certum, sed tantùm probabile, quòd moralis certitudo alicujus sententię, quam ex tribus argumentis conflavimus, sit legitima, nulloque careat falso supposito; adeoque semper periculum est, ne erraverimus in æstimanda probabilitate argumentorum, quæ probabilia verb. gratia ut

$\frac{8}{10}.\frac{7}{10}.\frac{6}{10}.$ æstimavimus. Jam verò error, qui in æstimanda probabilitate, argumentorum potest irrepere, potissimum oriri potest ex eo, quòd non cognoscamus omnes casus & circumstantias possibiles, relatè ad quas speramus effectum toties secuturum, toties non secuturum, verb. grat. si quæratur, quanta sit probabilitas felicis eventus belli, quod Turcarum Imperator meditatur cum Venetis inire; potest quidem fieri, ut consiliarii prævideant centum aut mille casus & circumstantias possibiles, quorum pleræque spondent felicem eventum; interim tamen possibiles sunt infiniti alii casus non prævisi, qui aleam belli longè aliter vertant quàm sperabatur: itaque probabilitas, quam consiliarii habent de eventu felici belli, est tantùm probabilitas probabiliter talis & negativa, inquantum possunt dicere: *Nos consideratis omnibus casibus & circumstantiis possibilibus, quæ à nobis prævidentur, judicamus in eorum casuum longè pluribus eventum belli futurum felicem*: licet reipsa dentur infiniti alii casus possibiles à consiliariis non prævisi: fiet itaque, ut, dum consiliarii dicunt; probabilitas felicis eventur belli est ut $\frac{900}{1000}$ quia positis mille casibus possibilibus in horum nongentis sequetur victoria, & tantùm in centum casibus clades, fiet, inquam, ut ea probabilitas aut moralis certitudo fortè omnino nulla sit, quia nesciunt, quid in aliis infinitis casibus à se non prævisis futurum sit. Quod in hoc exemplo contingit, ferè in omni alia probabilitate versante circa humanas actiones, aut naturales effectus contingit, quia semper ferè infinitæ nos latent cau-

causæ, circumstantiæ, relationes, conditiones, & casus possibiles, quæ in effectum contingentem influunt, quarumque considerartio distincta notabiliter mutaret judicium de futuro rei eventu, aut rei veritate. Neque enim putandum est, eodem modo se habere probabilitatem circa res humanas, & circa res naturales, prout ea se habet in lusu aleæ, aut chartarum, ac rebus Mathematicis; in lusu aleæ, & chartarum certi sumus nos cognoscere omnes casus possibiles, & certi insuper sumus, nos cognoscere, quoties in numero casuum possibilium ille vel ille eventus recurrat. v. g. si sumo duas tesseras, certus sum, non esse possibiles casus plures, quàm 36., aut 216. si sumo tres tesseras. Certus insuper sum in duabus tesseris tantùm possibilem esse unum jactum, qui 2. aut 12. efficiat; duos jactus, qui 3. aut 11. efficiant, tres jactus, qui 4. aut 10. efficiant, quatuor jactus, qui 5. aut 9. efficiant, quinque jactus, qui 6. aut 8. efficiant, & sex jactus, qui 7. efficiant. Itaque in tali casu mirum non est, me certum esse posse de gradu probabilitatis, quam habec ad quemcumque jactum; quia possum certo dicere, probabilitatem ad jactum numeri 2. vel 12. esse sicut $\frac{1}{36}$ ad numeri 7. ut $\frac{6}{36} = \frac{1}{6}$ in allis autem objectis & eventibus nec certò scimus numerum casuum possibilium, nec certò scimus, quoties eventus in illo numero casuum possibilium sperari possit. Si quis ante duos annos de futuro statu Europæ probabilem conjacturam ferre debuisset, quis prævidisset rebellionem Persicam, subitam

Ty.

Tyranni mortem, turbas Polonicas, mortem Imperatoris Russiæ, successionem Imperatoris Russiæ, fœdus inter Imperatorem Romanum, & Philippum V. tunc temporis agentem vitam privatam, conjugium Regis Galliæ cum filia Stanislai, rupta inter Galliam, & Hispaniam connubii fœdera, mortem Aurelianensis Ducis, & Cardinalis du Bois, & mille alia, de quibus nec suspicari licuit? idem fit in factis particularibus, etiam hominum singularium, quorum cor inscrutabile; & in operibus naturæ, in quibus homo nec initium nec finem reperit. Clarum ergo est, timidissimos nos esse oportere in dijudicanda argumentorum probabilitate, quæ meritò æquatur cuidam *Infinito* incognito, cujus omnes partes pertransire numerando non licet. Quando autem occurrit aliqua circumstantia probabilis pro opposita sententia, eoipso certi esse possumus, nos, dum nostram sententiam putamus esse certam, non comprehendisse omnes circumstantias; alioquin illa ipsa oppositæ sententiæ circumstantia fuisset cognita, nosque à ferendo judicio revocasset; aut si illa circumstantia cognita fuit, non tamen fuit cognita ejus relatio ad omnes alias circumstantias objecti, & vis influendi conjunctim cum aliis circumstantiis in effectum; alioquin cognita ea relatione ac vi statim appareret, quidnam simpliciter consideratis omnibus potiùs sperandum sit de veritate objecti. Ponamus, Consiliarios Regis judicare, probabilitatem de felici eventu belli esse, ut $\frac{999}{1000}$. extet autem in Scriptura vaticinium, quod de hoc ipso bello probabilius sinistrum exitum vaticinetur; aut surgat Propheta, qui mala nuntiet; aut emissarii, ac speculatores in regiones hostiles missi dissuadeant bellum &c. dico, horum

rum

rum quodcunque testimonium ac probabile argumentum sufficere, ut Consiliarii suspicentur, ac existiment, se nondum omnia ad æstimandam probabilitatem de eventu belli requisita ritè perpendisse, ex quo tota illorum probabilitas concidet. licèt argumenta opposita tantùm essent probabilia, puta, quia tantùm probabile esset, Scripturam Sacram loqui de hoc bello, aut Prophetam illum esse verum Prophetam missum à Deo, aut speculatores in suo judicio non falli.

REGULA 6. *Quando moralis certitudo, conflata ex pluribus argumentis simul sumptis, enervatur per aliquod argumentum probabile oppositæ sententiæ nondum enervatum, tunc ex omnibus argumentis faciendum est unicum argumentum, cujus probabilitas directè æstimari debet.* Pro intelligenda hac Regula observandum est, omnia argumenta principaliter revocari posse ad tria argumentorum genera, videlicet ad *argumenta per se existentia ad Argumenta per accidens existentia, & ad argumenta ab authoritate judicum.* Argumenta *per se existentia* voco, quæ sumuntur à circumstantiis semper, aut plerumque objectum comitantibus; quæ proin exiguntur ab objecto, verb. gratia secutum est homicidium; ergo dabatur etiam inimicitia aut lis. Argumenta *per accidens existentia* voco, quæ non semper aut plerumque comitantur objectum, si tamen dantur, semper aut plerumque ponunt objectum, verb. grat. constat, Petrum præparasse arma, & dixisse, se hac hora occisurum Paulum; tales minæ non semper aut plerumque solent comitari homicidium, si tamen dantur plerumque trahunt post se homicidium, Argumenta *ab authoritate* voco illa, quæ præcisè interponunt judicium hominum de veritate objecti, non verò illa, quæ continent testimonium de aliqua circumstantia. verb. grat. si argumentum

dicat,

dicat, duo testes testantur, Petrum præparasse arma, & minatum esse mortem; hoc argumentum non est ab authoritate; sed à circumstantia: si verò dicas, centum judices jam condemnarunt Petrum, hoc argumentum voco ab authoritate. Quando ergo omnia argumenta reduxisti ad hæc tria argumentorum genera, tunc considerabis, an in illa materia, quam tractas, de facili soleant aut possint reperiri plures circumstantiæ attentione dignæ, quàm actu considerasti: Quod si judices, vix posse reperiri plures circumstantias consideratione dignas, quàm actu jam considerasti, moraliter certam spem habebis, te probabilitatem argumentorum rectè constituisse. Hoc posito, tria hæc argumenta, in quæ omnia alia argumenta resolvisti, in unum argumentum conflare poteris hac methodo: dic; *quàm certum est, me probabilitatem directam trium argumentorum rectè constituisse, tam certum est, gradum ex tribus argumentis conflatum esse talem.* Quòd si autem non rectè constitui omnium trium argumentorum probabilitatem, certum tamen est, quodlibet argumentum spem habere, sibi ex concursu reliquorum argumentorum duorum, unum saltem ad minimum gradum probabilitatis addendum fore: quia plerumque contingit, argumentum minùs fallere, quod ab aliis argumentis confirmatur; ea spes nondum æquivalet integro gradui probabilitatis, quia est tantùm spes; neque etiam ea spes est pro omnibus argumentis simul sumptis, sed pro aliquo eorum; quia tantùm speramus, quòd saltem in uno ex tribus argumentis non fallamur; non autem speramus, quòd in nullo fallamur, aut quòd in omnibus rectè probabilitatem æstimaverimus, sed saltem in uno, quod ex circumstantiis reliquorum argumentorum quā-

vis

vis non ritè perpensis aliquod probabilitatis augmentum capiat. Dico, ex regulis Algebraicis æstimari posse, quantum probabilitatis valeat ea spes, quam quodlibet argumentorum habet ad novum probabilitatis gradum. Ponamus tria esse argumenta, quorum quodlibet ex pluribus aliis conflatum est: probabilitas primi argumenti sit ut $\frac{8}{10.}$ secundi ut $\frac{7}{10.}$ tertii ut $\frac{6}{10.}$ detur etiam moralis certitudo me in constituenda hac probabilitate rectè processisse, sicque detur moralis certitudo gradus ex omnibus his tribus argumentis resultantis. Hæc ponendo pono eoipso veluti quatuor collusores, quorum quilibet sperat, si decem casibus vincat, se obtenturum depositum. Primo argumento adhuc desunt duo casus, secundo tres, tertio quatuor, morali certitudini tantùm unus ad moralem certitudinem obtinendam. Dico: spem assurgendi ex omnibus argumentis ad moralem certitudinem habere partes probabilitatis $\frac{769}{1024.} = \frac{7}{10.}$ adeoque probabilitas in hoc casu ex omnibus argumentis resultans esset. $\frac{87}{100.}$ seu $\frac{8 + 7 : 10.}{10}$. Demonstratio paulò fusior videri potest in Bernoullo de Arte Conject. part. 1. propos. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. qualis verò probabilitas in singulis casibus possibilibus ad moralem certitudinem resultet, ex sequenti tabula cognosces, in qua Littera A. denotat spem moraliter certam, quam habemus, nos in constituenda probabilitate directa argumentorum rectè processisse, seu spem, quam habemus, quod gradus ex tribus

argumentis resultans sit certò talis, & non tantùm probabiliter talis. Littera B denotat primum argumentum, C secundum, D tertium. Numerus cuilibet litteræ adscriptus denotat gradus, quot spei, aut argumento ad absolutam certitudinem adhuc desunt. Numeri in columna P. denotant gradum probabilitatis, quam habet nostra spes de gradu ex tribus argumentis resultante. Et hæc æstimatio spei tunc solùm locum habet, quando nobis videtur moraliter certum, nos in æstimanda probabilitate argumentorum rectè processisse; quando enim hoc ipsum aut directè, aut ob opposita argumenta probabilia dubium est, omnino concedendum est, *plura argumenta sibiipsis invicem addita non augere, sed confirmare gradum suæ probabilitatis.*

P P

P	P	P	P	
A 1 $\frac{4}{3}$ B 1 C 1 D 1	A 1 $\frac{4}{5}$ B 1 C 1 D 2	A 1 $\frac{19}{32}$ B 1 C 2 D 2	A 1 $\frac{57}{128}$ B 2 C 2 D 2	A 1 $\frac{43}{64}$ B 1 C 1 D 3
A 1 $\frac{145}{256}$ B 1 C 2 D 3	A 1 $\frac{101}{256}$ B 2 C 2 D 3	A 1 $\frac{273}{512}$ B 2 C 2 D 3	A 2239 B	A 1 $\frac{679}{2048}$ B 2 C 3 D 3
A 1 $\frac{2031}{8192}$ B 3 C 3 D 3	A 1 $\frac{171}{256}$ B 1 C 1 D 4	A 1 $\frac{143}{256}$ B 1 C 2 D 4	A 1 $\frac{214}{409}$ B 1 C 3 D 4	A 1 $\frac{38}{102}$ B 2 C 2 D 4
A 1 $\frac{316}{819}$ B 2 C 3 D 4	A 1 $\frac{83}{327}$ B 3 C 3 D 4	A 1 $\frac{206}{409}$ B 1 C 4 D 4	A 1 $\frac{106}{327}$ B 2 C 4 D 4	A 1 $\frac{50}{131}$ B 3 C 4 D 4
A 1 $\frac{149}{524}$ B 4 C 4 D 4				

CAP. VII.

De Utilitate Artis Criticæ.

HActenus in scientiis & artibus potissimùm sciendi ac proficiendi instrumentum syllogismus fuit; in hoc verò reperio tres notabiles defectus. Primò enim non docetur in Logica communi, qualem certitudinis vel probabilitatis gradum *Major* & *Minor* habeant; atque ex eo nascitur infinita confusio. Secundò, non docetur, qualem probabilitatis gradum conclusio habeat, quando ex duabus præmissis probabilibus deducitur. Tertiò, non docetur, qualem probabilitatis gradum retineant plura argumenta opposita ad invicem comparata, aut qualem acquirant gradum plura argumenta ad invicem addita.

Ex his tribus defectibus innumera sequuntur mala; sequuntur enim infinitæ lites in rebus dubiis, in quibus veritas haberi non potest, &, cùm de constituendo probabilitatis gradu non cogitetur, defenditur utraque sententia cum pertinacia, conjecturæ pro veris argumentis venduntur; & oppositis argumentis tanquam non convincentibus rejectis utrinque cum plausu triumphatur.

O. A. M. D. G.

PARS

PARS SEPTIMA

Exercitatio Critica de Stilo Authorum dijudicando, & de Authoribus ex Stilo dignoscendis.

CAP. I.

Viri doctissimi judicarunt, sæpe Authores ex stilo agnosci posse.

AFfero testimonia *tredecim* virorum doctissimorum, qui sæpe ex stilo de authore libri tulerunt judicium; judicium hoc suum quandoque *probabile* tantum, aliquando verò *certum* esse non dubitabant: quando agebatur de abjudicando authori libro *ex difformitate* stili, eos plerumque timidius pronuntiasse observo, quando verò agebatur de adjudicando authori libro *ex similitudine stili*, communius obfirmatam tulerunt sententiam. Porrò Authores, à me recensendi, sunt sequentes. 1. *Varro*. 2. *Julius Cæsar*. 3. *Cicero*. 4. *Quintilianus*, 5. *Martialis*. 6. *Favorinus*. 6. *Gellius*. 8. *S. Gregor. Naz.* 9. *S. Hieronymus*. 10. *S. Augustinus*. 11. *Sidonius Apollinaris*. 12. *Cassiodorus*. 13. *Photius*.

1. *M. TERENIUS VARRO*. *Gellius* L. 3. C. 3. testatur, controversum fuisse aliquando, an quædam Comœdiæ Plautum haberent authorem; easque Varronem Plauto ob conformitatem stili incunctanter adjudicasse. Sic ait: *Verum esse comperio, quòd quosdam*

benè litteratos *homines dicere audivi, qui plerasque* PLAUTI *comœdias curiosè, atque attentè lectitaverunt, non indicibus Ælii Sedigiti, nec Claudii, nec Aurelii, nec Accii nec Manilii super his fabulis, quæ dicuntur ambiguæ, credituros, sed* ipsi Plauto, moribusque ingenii, atque linguæ ejus. *Hac enim judicii norma* VARRONEM *quoque usum videmus. Nam præter illas unam & viginti, quæ Varronianæ vocantur, quas idcirco à cæteris segregavit, quoniam dubiosæ non erant, sed consensu omnium Plauti esse censebantur, quasdam item alias probavit,* adductus stilo *atque facetia sermonis Plauto congruentis, easque jam nominibus aliorum occupatas Plauto vindicavit. Sicuti istam, quam nuperrimè legebamus, cui nomen est Bœotia; nam cùm in illis una & viginti non sit, & esse Aquilii dicatur,* nihil tamen Varro dubitavit, *quin Plauti foret.* Neque alius quisquam *non infrequens lector* dubitaverit.

2. *C. JULIUS CÆSAR.* Cicero L. 9. ad Famil. Ep. 9. de Julio Cæsare testatur, eum ex stilo Ciceroniana à non Ciceronianis discrevisse. sic ait; *Ipse Cæsar habet peracre judicium, & ut Servius frater, quem litteratissimum fuisse judico, facilè diceret:* Hic versus Plauti non est, hic est; *quòd tritas haberet aures notandis generibus Poëtarum ex consuetudine legendi; sic audio Cæsarem, cum volumina jam fecerit ἀποφθεγμάτων, si quid afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, rejicere solere.*

3. M. *TULLIUS CICERO.* L. 6. Ep. 32. ad Volumnium ait: *Quod sine prænomine familiariter ut debes, ad me Epistolam misisti; primùm addubitavi, num à Volumnio Senatore esset, quocum mihi magnus est usus: deinde εὐτραπελία litterarum fecit, ut intelligerem tuas esse.*

Huc

Huc pertinent, quæ C. 2. ex eodem Tullio referemus.

4. M. *FABIUS QUINTILIANUS* L.2. C.9. ait: *Est in ingeniis incredibilis quædam varietas, nec pauciores animorum penè, quàm corporum formę; quod intelligi etiam ex ipsis Oratoribus potest, qui tantum inter se distant genere dicendi, ut nemo sit alteri similis, quamvis plurimi se ad eorum, quos probant, imitationem composuerint.* L.12.C.10. *Mihi Orationis differentiam fecisse & dicentium & audientium naturę videntur.* Huc referantur, quæ dicentur C.2.

5. M. *VALERIUS MARTIALIS.* L. 12. Ep. 2. *Quid titulum poscis? versus duo tresve legantur, clamabunt omnes te, liber, esse meum.*

6. *FAVORINUS PHILOSOPHUS.* Gellius loco cit. *Favorinus quoque noster, cùm Nervolariam Plauti legerem, quæ inter incertas est habita, & audisset ex ea versum quendam, delectatus faceta verborum antiquitate; vel unus hic, inquit, versus Plauti esse hanc fabulam satis potest esse fidei.*

7. *AULUS GELLIUS.* L. cit. *Nos quoque ipsi nuperrimè, cùm legeremus fretum (nomen est id Comœdię, quam Plauti esse quidam non putant)* haud quidquam dubitavimus, *quin Plauti foret, & omnium maximè genuina.*

8. *S. GREGORIUS NAZIANZENUS.* 208. ad Nicobulum. *Quemadmodum cum ingenuo partu ita cum oratione Pater una semper apparet; non minus, quàm ii, qui procrearunt, corporeis notis ut plurimùm innotescunt.*

9. S. Hieronymus. De Scriptoribus Ecclef. C. 68. *Minutius Felix, Romæ insignis Causidicus scripsit Dialogum Christiani & Ethnici disputantium, qui Octavius inscribitur. Sed &*

aliud sub nomine ejus fertur de Fato, vel contra Mathematicos, qui cùm sit & ipse deserti hominis, non mihi videtur cum superioris libri stylo convenire. Epist. 66. ad Rufinum. *Præfatiuncula librorum* περὶ ἀρχῶν *ad me missa est, quàm ex stilo intellexi tuam esse.* L. 3. advers. Pelag. *Hæc duo Capitula Orationis & laudis soles cum tuis discipulis jurare, non esse tua, cùm perspicuè in eis stili tui splendor eluceat,* Ep. 13. apud S. Aug. *Ego simpliciter fateor dignationi tuæ, licèt stilus &* ἐπιχειρήματα *sua mihi viderentur, tamen non temere exemplaribus litterarum credendum putavi.* Ep. 21. ad Paulum Concord. *Misimus interim te tibi, id est Paulo seni seniorem, in quo propter simpliciores quosque multùm in dejiciendo sermone laboravimus. Sed nescio, etsi aqua plena sit, tamen eundem odorem lagena servat, quo, dum rudis esset, imbuta esse* L. 2. contra Ruffinum. *Stilum meum, qualiscunque est, & formam elogii, vir disertissimus exprimere non potuit, sed inter ipsas præstigias & alterius personam, qua se fraudulenter induerat, quis esset, ostendit.*

10. *S. AUGUSTINUS* Ep. 48. *Stilus* S. Cypriani *habet quandam propriam faciem, qua possit agnosci.*

11. *C. SOLLIUS APOLLINARIS SIDONIUS* L. 1. Ep. 1. *De M. Tullio silere me in stilo epistolari melius puto, quem nec Julius Titianus sub nominibus illustrium feminarum digna similitudine expressit. Propter quod illum cæteri quique Frontonianorum Oratorum simiam nuncupaverunt.* L. 7. Ep. 18. *Ita mens patet in libro, sicut vultus in speculo.*

12. *MAGNUS AURELIUS CASSIODORUS SENATOR.* Divin. institut. C. 6. *Quidam etiam est Anonymus, ex cujus stilo beatum esse suspicamur Hilarium, qui commenta libri Job scripsit in ordinem.*

13. PHO-

13. *PHOTIUS CONSTANTINOPOLITANUS.* In Bibliotheca pag. 832. *Hac Oratio nomine Chrysostomi inscribitur, non tamen mihi ejus esse videtur. Argumentis enim, modoque scribendi multùm à reliquis ejus Orationibus distinguitur.*

CAP. II.

Viri doctissimi eas authorum multorum notas characteristicas, in quibus stili diversitas consistit, explicarunt.

NOtas Authorum characteristicas voco eas stili proprietates, quibus unus Authorum discernitur ab altero: Cicero, Quintilianus, Sidonius, & ex Recentioribus Masenius varias tales notas in multis Authoribus observarunt.

Cicero L. 3. de Oratore sic habet: *Natura nulla est, quæ non habeat in suo genere res complures dissimiles inter se, quæ tamen consimili laude dignentur: nam & auribus multa percipimus, quę etsi nos vocibus delectant, tamen ita sunt varia sæpè, ut id, quod proximum audias, jucundissimum videatur. Et oculis colliguntur penè innumerabiles voluptates, quæ nos ita capiunt, ut unum sensum dissimili genere delectent; & reliquos sensus voluptates oblectent dispares, ut sit difficile judicium excellentis maximè suavitatis: At hoc idem, quod in naturis rerum, transferri potest etiam ad artes. Una fingendi de arte, in qua præstantes fuerunt Myro, Policetus, Lysippus, qui omnes inter se dissimiles fuerunt, sed ita tamen, ut neminem sui velis esse dissimilem. Una est ars, ratioque picturæ, dissimillimi tamen inter se Zeusis, Aglaophon, Apelles; neque eorum quisquam est,*

cui in Arte sua quidquam deesse videatur. Et si hoc in quasi mutis artibus est admirandum, & tamen verum; quanto admirabilius in Oratione atque lingua? quæ cùm in iisdem sententiis verbisque versetur, summas habet dissimilitudines inter se, non sic, ut alii vituperandi sint, sed ut ii, quos constat esse laudandos, in dispari tamen genere laudentur. Atque id primùm in Poetis cerni licet, quibus est proxima cognatio cum Oratoribus, quàm sint inter sese Ennius, Pacuvius, Acciusque dissimiles, quàm apud Græcos Æschylus, Sophocles, Euripides, quanquam omnibus par penè laus in diverso scribendi genere tribuatur. Aspicite nunc eos homines, quorum de facultate quærimus, quid intersit inter Oratorum studia, atque naturas. Suavitatem *Isocrates*, subtilitatem *Lysias*, acumen *Hyperides*, sonitum *Æschines*, vim *Demosthenes babuit; quis eorum non egregius? tamen quis cujusquam*, nisi sui similis? Gravitatem *Africanus*, lenitatem *Lælius*, asperitatem *Galba*, profluens quiddam *babuit Carbo*, & canorum: *quis horum non princeps temporibus illis fuit? & suo tamen quisque genere princeps. Sed quid ego vetera conquiram, cùm mihi liceat uti præsentibus exemplis, atque vivis? quid* jucundius *auribus nostris unquam accidit, hujus Orationе Catuli, quæ est* pura *sic, ut latinè loqui penè solus videatur; sic autem* gravis, *ut in singulari* dignitate *omnis tamen adsit* humanitas *ac* lepos. *Quid multa? istum sic audiens equidem judicare soleo, quidquid aut addideris, mutaveris, aut detraxeris, vitiosius & deterius futurum. Quid noster hic Cesar? nonne novam quandam rationem attulit Orationis, & dicendi genus induxit propè singulare? quis unquam res, præter hunc*, tragicas *penè* comicè, tristes remisse, severas latè, forenses scenica *prope* venustate *tra-*

cta-

ctavit? atque ita, ut neque jocus magnitudine *rerum excluderetur*, nec gravitas facetiis minueretur? *Ecce præsentes duo propè æquales Sulpicius & Cotta; quid tam inter se dissimile? quid tam in suo genere præstans?* limatus *alter* & subtilis, rem explicans propriis, aptisque verbis; hæret in causa semper, & quid judici probandum sit, cùm acutissimè vidit, omissis cæteris argumentis, in eo mentem, Orationemque defigit. *Sulpicius autem fortissimo quodam animi impetu, plenissima & maxima voce, summa contentione corporis, & dignitate motus,* verborum quoque ea gravitate & copia est, *ut unus ad dicendum instructissimus à natura esse videatur. Ad nos ipsos jam revertor. Quid tam dissimile in dicendo, quàm ego, & Antonius? cùm ille is sit Orator, quod nil possit esse præstantius? videtisne genus hoc, quod sit Antonii*, fortè, vehemens, commotum in agendo, præmunitum, & ex omni parte septum, acre, acutum, enucleatum, in unaquaque re commorans, honestè cedens, acriter insequens, terrens, supplicans, summa Orationis varietate, nulla *nostrarum aurium satietate. Nos autem ab hujus multùm genere distamus, dissimilitudo intelligi potest &* ex motus mei mediocritate, & ex eo, quod, quibus vestigiis primùm institi, in iis ferè soleo perorare, & quod aliquanto me major in verbis, & in sententiis eligendi, quàm eum, labor & cura torquet, verentem, ne si paulo obsoletior fuerit oratio, non digna exspectatione & silentio fuisse videatur. *Quòd si in nobis, qui adsumus tantæ dissimilitudines, tam certæ res cujusque propriæ, quid censetis, si omnes, qui ubique sunt aut fuerunt Oratores, amplecti voluerimus,*

mus, numne fore, ut, quot Oratores, totidem pene reperiantur genera dicendi.

In Bruto agens de claris Oratoribus multorum notas characteristicas apponit. sic habet:

„ Galbam vis non ingenii solùm, sed etiam animi, & naturalis quidam dolor dicentem accendebant, efficiebantque, ut & incitata, & gravis, & vehemens esset Oratio; dein cùm otiosum stilum apprehenderat, motusque omnis animi, tanquam ventus, hominem defecerat, flaccessebat Oratio, quod iis, qui limatius dicendi consectantur genus, accidere non solet, propterea, quòd prudentia nunquam deficit Oratorem, qua ille utens eodem modo & possit dicere, & scribere; ardor animi non semper adest, isque cùm consedit, omnis illa vis & quasi flamma Oratoris extinguitur.

„ LUCIUS SIMPLEX ET ANTIQUUS. SPURIUS nihilo quidem ornatior sed tamen *adstrictior*.

„ In ÆMILIO LEPIDO primùm mihi videtur apparuisse & lenitas illa Græcorum, & verborum comprehensio, etiam artifex, ut ita dicam, stilus.

„ POMPEI scripta sunt nec *nimis extenuata*; quanquam *veterum est similis, & plena prudentiæ*.

„ C. FANNII Oratio non ejusmodi est, ut à pluribus composita esse videatur; unus enim sonus est totius Orationis, & idem stilus. Alter C. FANNIUS moribus, & ipso genere dicendi *durior*. Ejus historia *neque est nimis infans, neque perfectè diserta*.

„ Habemus & CARBONIS & GRACCHI orationes nondum satis splendidas

ver-

„ verbis, sed acutas, prudentiæque plenissimas.

„ DIOPHANEM. Gellius canorum „ Oratorem, & volubilem, & satis acrem, „ atque eundem & vehementem, & valdè dulcem, & perfectum fuisse dicebat.

„ D. BRUTUS non incultè dicere solebat; eum Accius in omnibus rebus „ vehementem & acrem in dicendo fuisse „ ajebat.

„ L. FURIUS per bene latinè loqui parabatur, litteratiusque quàm cæteri. P. „ SCÆVOLA valdè prudenter & acutè, „ paulò etiam copiosius. CLAUDII volubilis, sed paulò fervidior erat Oratio.

„ P. DECIUS, non infans quidem; „ sed ut vita, sic oratione etiam turbulentus.

„ In SCAURI Oratione sapientis hominis, „ & recti, gravitas summa, & naturalis quædam inerat Authoritas: non ut causam, „ sed ut testimonium dicere putares, cùm „ pro rei diceret. Hujus Orationes, & „ libri sunt sanè utiles, quos nemo legit.

„ RUTILIUS in quodam tristi ac severo „ dicendi genere versatus est, natura vehemens & acer. Sunt ejus Orationes jejunæ; „ prope perfectus in Stoicis, quorum peracutum, & artis plenum Orationis genus, sed „ tamen exile, nec satis populari assensioni „ accommodatum.

„ TUBERO ut vita, sic Oratione durus, „ incultus, horridus.

„ In Academicorum præceptis differendi „ ratio conjungitur cum suavitate dicendi & copia. quis enim uberior in dicendo Platone? Jovem sic ajunt Philoso-

phi,

„ phi, si græcè loquatur, loqui. Quis Ari-
„ stotele nervosior? Theophrasto dulcior?
„ sed & hujus Oratio in Philosophiam tras-
„ lata, pugnacior videtur, & illorum in
„ judicio pacatior.
„ CURIONIS Oratio puerilis est locis
„ multis, loci sanè inanes; verùm nondum
„ tritis nostrorum hominum auribus tolera-
„ biles.
„ C. GRACCHUS grandis est verbis, sa-
„ piens sententiis, genere toto gravis, non
„ solùm acuere. sed etiam alere ingenium
„ potest.
„ L. CÆSULENO, qui suspiciosius, aut
„ criminosius diceret, audivi neminem.
„ In CATULO sermo latinus. Filio non
„ deerat in sententia dicenda cum prudentia,
„ tum elegans quoddam & eruditum Oratio-
„ nis genus.
„ M. AURELIUS SCAURUS sæpè
„ dicebat, sed politè; latinè verò inprimis
„ est eleganter locutus.
„ P. LENTULUS de industria cum verbis
„ tum etiam ipso sono quasi subrustico imi-
„ tabatur antiquitatem.
„ ANTONIO omnia veniebant in men-
„ tem, eaq; suo quæque loco, ubi pluri-
„ mùm proficere possent, ut ab Imperatore,
„ equites, pedites, levis armatura, sic ab
„ illo in maximè opportunis orationis par-
„ tibus collocabantur; erat memoria sum-
„ ma, nulla meditationis suspicio, verba
„ ipsa non illa quidem elegantissimo sermo-
„ ne; itaque diligenter loquendi laude ca-
„ ruit, neque tamen est admodum inquina-
„ tè locutus. In verbis tamen & eligendis, &
„ collocandis, & comprehensione devincien-
„ dis nihil non ad rationem, & tanquam ad
„ artem dirigebat. Verùm multò magis hoc
„ idem in sententiarum ornamentis & con-
„ for-

„ formationibus, quo in genere quia omnibus
„ præstat DEMOSTHENES, idcirco à do-
„ ctis Oratorũ princeps est judicatus σχήματα,
„ enim, quæ vocant Græci, ea maximè or-
„ nant Orationem, eaque non tam in verbis
„ pingendis habent pondus, quàm in illu-
„ minandis sententiis..

„ CRASSO nihil statuo fieri potuisse per-
„ fectius; erat summa gravitas, erat cum gra-
„ vitate junctus facetiarum & urbanitatis
„ Oratorius, non scurrilis lepos; latinè lo-
„ quendi accurata, & sine molestia diligens
„ elegantia; in differendo mira explicatio;
„ cùm de jure, cùm de æquo & bono dispu-
„ taretur, argumentorum, & similitudinum
„ copia. Nam ut Antonius conjectura mo-
„ venda, aut sedanda suspicione, aut excitan-
„ da incredibilem vim habebat; sic in inter-
„ pretando, in definiendo, in explicanda æ-
„ quitate nihil erat Crasso copiosius. ——
„ Crassus eloquentium jurisperitissimus,
„ Scævola jurisperitorum eloquentissimus
„ putabatur; qui quidem, cùm peracutus es-
„ set ad excogitandum, quid in jure verum
„ esset, aut non esset, tum verbis erat ad
„ rem cum summa brevitate mirabiliter ap-
„ tus. —— In reliquis rebus ita dissimiles
„ erant inter sese, statuere tamen ut non pos-
„ ses, utrius te malles similiorem. Crassus erat
„ elegantium parcissimus, Scævola parcorum
„ elegantissimus; Crassus in summa comi-
„ tate habebat severitatis satis, Scævolæ in
„ multa severitate non deerat tamen comi-
„ tas. Uterque horum medium quiddam vo-
„ lebat sequi, sed ita cadebat, ut alter ex al-
„ terius laude partem, uterque autem totam
„ suam haberet. In oratione Crassi pro Cæ-
„ pione inest quidam sine ullo fuco veritatis
„ color, quia etiam comprehensio, & ambi-
„ tus ille verborum, si sic periodum appella-

„ re

„ re placet, erat apud illum contractus; „ & brevis, & in membra quædam, quæ „ κῶλα Græci vocant dispertiebat oratio- „ nem libentius. In Oratione Scævolæ in „ legem Capionis multa graviter, multa le- „ niter, multa asperè, multa facetè dicta „ sunt.

„ TITII Orationes tantum argutiarum, „ tantum exemplorum, tantum urbanitatis „ habent, ut penè Attico stilo scriptæ esse „ videantur.

„ BETUCIO, FREGELLANO, ex- „ ternis Oratoribus idem tribuo, quod Ur- „ banis, præter unum, quod non est eo- „ rum urbanitate quadam quasi colora- „ ta Oratio. Quid est iste urbanitatis co- „ lor? nescio: tantùm esse quendam „ scio.

„ PHILLIPPUS proximus Antonio. „ Summa ei libertas in Oratione, multæ „ facetiæ, satis creber in reperiendis, so- „ lutus in explicandis sententiis; in al- „ tercando cum aliquo aculeo, & male- „ dicto facetus. Festivitate & face- „ tiis.

„ JULIUS omnibus præstitit, Orator- „ que fuit, minimè quidem vehemens, sed „ nemo unquam urbanitate, nemo lepo- „ re, nemo suavitate conditior. Sunt ali- „ quot ejus Orationes, ex quibus ejus le- „ nitas sine nervis perspici potest.

„ T. JUVENTIUS, nimis quidem len- „ tus in dicendo, & penè frigidus, sed & „ callidus, & in capiendo adversario ver- „ sutus, & præterea nec indoctus, & „ magna cum juris civilis intelligen- „ tia.

„ P. MAGIUS in dicendo copiosior; sed „ omnium Oratorum sive Rabularum, qui

,, qui & planè indocti, aut inurbani, aut
,, rustici etiam fuerunt, quos quidem ego
,, cognoverim solutissimum in dicendo, &
,, acutissimum judico nostri ordinis serto-
,, rium.

,, Quoniam Oratorum bonorum duo ge-
,, nera sunt, unum attenuatè pressèque al-
,, terum sublatè, amplèque dicentium; et-
,, si id melius est, quod splendidius, &
,, magnificentius, tamen in bonis omnia,
,, quæ summa sunt, jure laudantur. Sed
,, cavenda est presso illi Oratori inopia
,, & jejunitas; amplo autem inflatum &
,, corruptum orationis genus. Inveniebat
,, igitur acute COTTA dicebat purè ac
,, solutè. Nihil erat in ejus Oratione ni-
,, si sincerum, nihil nisi siccum, atque sa-
,, num, illudque maximum, quod, cum
,, contentione Orationis flectere animos
,, judicum vix posset, nec omnino eo ge-
,, nere diceret; tractando tamen impelle-
,, bat, ut idem facerent à se commoti, quod
,, à Sulpicio concitati.

,, Fuit enim SULPICIUS vel maximè
,, omnium, quos ego quidem audiverim,
,, grandis, & ut ita dicam, tragicus Ora-
,, tor: incitata, & volubilis, nec ea re-
,, dundans tamen, nec circumfluens Ora-
,, tio. Crassum hic volebat imitari; Cot-
,, ta malebat Antonium; seu ab hoc vis
,, aberat Antonii, Crassi ab illo lepos. At-
,, que in his Oratoribus illud animadverten-
,, dum est, *posse esse summos, qui inter se*
,, *sint dissimiles.*

,, C. CARBO fuit non satis acutus O-
,, rator: erat in verbis gravitas, & faci-
,, lè dicebat, & authoritatem naturalem
,, quandam habebat Oratio. Acutior
,, Q. VARRIUS rebus inveniendis,
nec

,, nec minus verbis expeditus. Fortis verò
,, actor ac vehemens, & verbis nec inops,
,, nec abjectus.
,, POMPONIUS lateribus pugnans
,, incitans animos, acer, acerbus, crimi-
,, nosus.
,, L. APULEJUS eloquentissimus
,, visus est; magis specie tamen & motu,
,, atque ipso amictu capiebat homines,
,, quàm aut dicendi copia, aut mediocrita-
,, te prudentiæ.
,, C. SERVILIUS peracutus, &
,, callidus, cum primisque riduculus.
,, SEX. TITIUS homo loquax sanè,
,, & satis acutus, sed tam solutus & mol-
,, lis in gestu, ut saltatio quædam nasce-
,, retur, cui saltationi Titius nomen es-
,, set.
,, P. ANTISTIUS rem videbat acu-
,, tè, componebat diligenter, memoria
,, valebat, verbis non ille quidem orna-
,, tis utebatur, sed tamen non abjectis.
,, Expedita autem erat, & facilè currens
,, Oratio.
,, M. CRASSUS mediocriter in do-
,, ctrina instructus; in hujus Oratione ser-
,, mo latinus erat; verba non abjecta,
,, res compositæ diligenter; nullus flos ta-
,, men, neque lumen ullum; animi magna,
,, vocis parva contentio, omnia ferè ut
,, uno modo dicerentur.
,, C. FIMBRIA omnia magna vo-
,, ce dicens, verborum sanè bonorum cur-
,, su quodam incitato, ita furebat, ut
,, mirarere tam alias res agere populum, ut
,, esset insano inter disertos locus.
,, CN. LENTULUS nec peracu-
,, tus, nec abundans verbis, sic interval-
,, lis exclamationibus, voce suavi & ca-
,, nora, admirando irridebat, calebat in
,, agen-

„ agendo, ut ea, quæ deerant, non desi-
„ derarentur.

„ M. PISO habuit à natura genus
„ quoddam acuminis, quod etiam arte li-
„ maverat, quod erat in reprehendendis ver-
„ bis versutum, & sollers, sed sæpe sto-
„ machosum, nonnunquam frigidum, in-
„ terdum etiam facetum.

„ C. MACER authoritate semper
„ equit: non erat abundans, nec inops ta-
„ men; non valde nitens, non planè hor-
„ rida Oratio: vox, gestus, & omnis
„ actio sinè lepore; at in inveniendis,
„ componendisque rebus mira accuratio, sed
„ eam ut citiùs veteratoriam, quàm orato-
„ riam diceres.

„ C. PISO sermonis plenus Orator;
„ minime quidem tardus in excogitando,
„ verumtamen vultu, & simulatione multò
„ etiam acutior, quàm erat, videba-
„ tur.

„ L. TORQUATUS elegans in
„ dicendo, in existimando admodum
„ prudens, toto genere perurbanus.

„ CN. POMPEJUS erat Oratio-
„ ne satis amplus, rem prudenter vide-
„ bat; actio verò habebat summam digni-
„ tatem.

„ D. SILANUS studii quidem ha-
„ buit non multùm, sed acuminis & Ora-
„ tionis satis.

„ M. MESSALA nullo modo
„ inops, sed nen nimis ornatus genere,
„ vorborum prudens, acutus, minimè in-
„ cautus.

„ CL. LENTULUS nec unquam
„ indisertus, & non tardus sententiis, non
„ inops verbis, facetus satis.

„ MEMMIUS perfectus litteris, sed
„ Græcis; fastidiosus sanè Latinarum, ar-
„ gutus,

„ gutus Orator, verbisque dulcis, sed
„ fugiens cogitandi laborem tantum sibi
„ de facultate detraxit, quantum immi-
„ nuit industriæ.

„ C. VISELLIUS populo non erat
„ satis vendibilis; præceps quædam, &
„ cum idcircò obscura, quia peracuta, tum
„ rapida, & celeritate cæcata Oratio:
„ sed neque verbis aptiorem citò alium
„ dixerim, neque sententiis crebrio-
„ rem.

„ TRIARII admodum me delecta-
„ bat in illa ætate plena litteratæ senectu-
„ tis Oratio: quanta severitas in vultu?
„ quantum pondus in verbis? quàm nihil
„ non consideratum exibat ex ore.

„ C. PISONI genere meo erat verbo-
„ rùm & delectuselegans, & apta, & qua-
„ si rotunda constructio; cùmque argumen-
„ ta ab eo excogitabantur multa, & fir-
„ ma ad probandum, tum concinnæ, acu-
„ tæq; sententiæ.

„ M. COELII & splendida mul-
„ tùm, & grandis, & eadem in primis
„ faceta, & perurbana Oratio.

„ M. CALLIDIUS non fuit Ora-
„ tor unus è multis, potiùs inter multos
„ propè singularis fuit; ita reconditas, ex-
„ quisitasque sententias mollis & pellucens
„ vestiebat Oratio; nihil tam tenerum,
„ quàm illius comprehensio verborum, ni-
„ hil tam flexibile, nihil, quod magis ip-
„ sius arbitrio fingeretur, ut nullius Ora-
„ toris æque in potestate fuerit: quæ pri-
„ mùm ita pura erat, ut nihil liquidius;
„ ita liberè fluebat, ut nusquam adhære-
„ sceret, nullum, nisi loco positum, &
„ tanquam in vermiculato emblemate, ut
„ ait Lucilius, structum verbum vide-
„ res; nec verò ullum aut durum, aut

„ inso-

,, insolens, aut humile, aut in longius du-
,, ctum; ac non propria verba rerum, sed
,, pleraque translata; sic tamen, ut ea non
,, irruisse in alterum locum, sed immigras-
,, se in suum diceres; nec verò hæc solu-
,, ta, nec diffluentia, sed adstricta nume-
,, ris non apertè, nec eodem modo semper,
,, sed variè, dissimulanterq; conclusis. E-
,, rant autem & verborum & sententiarum
,, illa lumina, quæ vocant Græci χήματα,
,, quibus tanquam insignibus in ornatu di-
,, stinguebatur omnis Oratio. Accedebat
,, ordo rerum plenus artis, actio liberalis,
,, totumque dicendi placidum & sanum ge-
,, nus: Aberat tamen illa laus, qua per-
,, moveret & incitaret animos, nec erat
,, ulla vis atque contentio.

Hucusque Cicero, de claris Oratoribus. Sed jam Quintillianum audiamus, quibus Authores notis discernat. L. 10. C. 1. *sic ait:*

,, Neque Sallustiana brevitas, qua nihil
,, apud aures vacuas potest est perfectius,
,, captanda nobis est, neque Livii lactea
,, ubertas. Tullius Thucydidis bellicum
,, canorem, Xenophontis ore Musas es-
,, se locutas existimat. Homerum ne-
,, mo in magnis rebus sublimitate,
,, in parvis proprietate superavit: idem læ-
,, tus ac pressus, jucundus, & gravis, tum
,, copia, tum brevitate mirabilis; nec Poe-
,, tica modò, sed Oratoria virtute emi-
,, nentissimus; affectus mites, vel concita-
,, tos, nemo erit tam indoctus, qui non
,, in sua potestate hunc Authorem habuis-
,, se fateatur. Rarò assurgit Hesiodus,
,, magnaque pàrs ejus in nominibus est
,, occupata; tamen utiles circa præcepta
,, sententiæ, lenitasque verborum, &
com-

„ compositionis probabilis, daturq; ei palma in illo mediocri dicendi genere.
„ In Antimocho vis, & gravitas, & minimè vulgare eloquendi genus habet laudem; sed affectibus, & jucunditate, & dispositione, omnino arte deficitur. Panaysim ex utroque mixtum putant, in eloquendo neutrius æquare virtutes; alterum tamen ab eo materia, alterum disponendi ratione superari. APOLLONIUS eddit opus, æquali quadam mediocritate. Arati materia motu caret, ut in qua nulla varietas, nullus affectus, nulla persona, cui usquam sit Oratio. Admirabilis in suo genere THEOCRITUS, sed Musa illa rustica & pastoralis non forum modò, verùm ipsam etiam urbem reformidat. Inter Scriptores Jamborum in ARCHILOCHO summa vis elocutionis, cum validæ, tum breves, vibrantesque sententiæ, plurimùm sanguinis atque nervorum. Lyricorum PINDARUS princeps, spiritus magnificentia, sententiis, figuris, beatissima rerum, verborumque copia, & velut quodam eloquentiæ flumine. STESICHORUM quàm sit ingenio validus, materiæ ostendunt: reddit personis in agendo, loquendoque debitam dignitatem: sed redundat, atque effunditur. ALCÆUS in eloquendo brevis, magnificus, & diligens, Homero similis, sed in lusus & amores descendit. SIMONIDES tenuis, alioqui sermone proprio & judicante quadam commendari potest: præcipua tamen ejus in commovenda miseratione virtus. Tragœdias primus in lucem Æschylus protulit, sublimis, & gravis, & grandiloquus sæpè usque ad vitium,

„ tium, sed rudis in plerisque & incompo-
„ situs. EURIPIDES sermone accedit
„ Oratorio generi, & sententiis densus, in
„ affectibus mirus, in iis, quæ miseratione
„ constant, præcipuus, & admirandus ma-
„ ximè est. MENANDER ad cuncta
„ sufficiat, ita omnem vitæ imaginem ex-
„ pressit, tanta in eo inveniendi copia, &
„ eloquendi facultas, ita est omnibus re-
„ bus, personis, affectibus, accommoda-
„ tus. Historiam multi scripsere. Densus
„ & brevis & semper instans sibi THU-
„ CYDIDES. Dulcis & candidus &
„ effusus Herodotus; ille concitatis, hic re-
„ missis affectibus melior, ille vi, hic vo-
„ luptate. PHILISTUS Thucydidis imita-
„ tor ut multo infirmior, ita aliquatenus
„ lucidior. Clitarchi probatur ingenium,
„ fides infamatur: Sequitur Oratorum in-
„ genes manus. Athenis princeps DEMO-
„ STENES penè lex orandi fuit, tan-
„ ta vis in eo tam densa omnia, ita quibus-
„ dam nervis intenta sunt, tam nihil otio-
„ sum, is dicendi modus, ut nec quid de-
„ sit in eo, nec quid redundet invenies.
„ Plenior Æschynes, & magis fusus, &
„ grandiori similis, quo minus strictus,
„ carnis tamen plus habet, minus lacerto-
„ rum. Dulcis inprimis & acutus Hyperi-
„ rides est &c.

„ Lysias subtilis atque elegans, & ni-
„ hil, si Oratori satis sit docere, quæ ras
„ perfectius, nihil enim est inane, nihil
„ arcessitum, puro tamen fonti, quam
„ magno flumini propior. Isocrates in di-
„ verso dicendi genere nitidus & comptus,
„ & palæstræ, quàm pugnæ magis accomo-
„ datus; omnes dicendi veneres sectatus
„ est: inventione facilis, honesti studio-
„ sus in compositione adeò diligens, ut

„ cura

„ cura ejus reprehendantur; neque has so-
„ las ejus virtutes, sed præcipuas puto.

„ Quis dubitet Platonem esse præcipuum,
„ sive acumine disserendi, sive eloquendi
„ facultate Divina quadam & Homerica?
„ multùm enim supra prosam Orationem,
„ & quam Græci pedestrem vocant, assu-
„ rit.

„ Quid ego commemorem XENO-
„ PHONTIS illam jucunditatem inaffecta-
„ tam, sed quam nulla affectatio consequi
„ possit? ut ipsæ sermonem gratiæ finxisse
„ videantur, & quod de Pericle testimo-
„ nium est, in hunc transferri possit; in
„ labris ejus sedisse quandam persuadendi
„ Deum.

„ DEMOSTENIS, & CICERONIS
„ plerasque arbitror similes, consilium,
„ ordinem, dividendi, præparandi, pro-
„ bandi rationem; omnia denique, quæ
„ sunt inventionis, in eloquendo est aliqua
„ diversitas, densior ille; hic copiosior;
„ ille concludit adstrictiùs, hic latiùs pu-
„ gnat, ille acumine semper; hic frequen-
„ ter & pondere; illi nihil detrahi potest,
„ huic nihil adjici; curæ plus in illo; in
„ hoc naturæ. Salibus certè, & commi-
„ seratione, qui duo plurimùm affectus
„ valent, vincimus. Cicero mihi videtur
„ effinxisse vim Demosthenis, copiam Pla-
„ tonis, jucunditatem Isocratis; nec ve-
„ rò, quod in unoquoque optimum est,
„ studio consecutus est. sed plurimas vel
„ potius omnes ex seipso virtutes extulit,
„ immortalis ingenii Beatissima ubertate,
„ quis docere diligentiùs? movere vehe-
„ mentiùs potest? cui tanta unquam ju-
„ cunditas afficit? ut illa ipsa, quæ ex-
„ torquet, impetrare eum credas: in om-
„ nibus, qua dicit, tanta Authoritas inest,

„ ut dissentire pudeat ; nec advocati studium, sed testis aut judicis afferat fidem. „ Interim hæc omnia , quæ vix singula „ quisquam intentissima cura consequi posset, fiunt illaborata, & Oratio præfert „ felicissimam facilitatem.

„ IN ASINIO POLLIONE „ multa inventio, summa diligentia, adeò „ ut quibusdam etiam nimia videatur; & „ consilii & animi satis ; à nitore & jucunditate Ciceronis ita longè abest , ut „ possit videri sæculo prior.

„ AT MESSALA nitidus & candidus , & quodam modo præseferens in „ dicendo nobilitatem suam; viribus minor.

„ IN C. CÆSARE tanta vis est, „ id acumen, ea concitatio , ut illum eodem animo dixisse , quo bellavit , appareat. Exornat tamen hæc omnia mira sermonis, cujus propriè studiosus fuit, „ elegantia.

„ Multum ingenii in COELIO , & „ præcipuè in accusando multa urbanitas.

„ CALVO est sancta , & gravis Oratio, „ & castigata , & frequenter vehemens: imitator autem est Atticorum.

„ CASSIUS, si cæteris virtutibus colorem & gravitatem adjécisset , ponendus „ inter præcipuos foret , nam & ingenii „ plurimum in eo est, & acerbitas mira, „ & urbanitas, & vis summa, sed plus stomacho , quàm consilio dedit ; præterea ut „ amari sales, ita frequenter amaritudo ipsa ridicula est.

„ DOMITIUS AFER, & JULIUS „ AFRICANUS præstantissimi, verborum „ arte ille, & toto genere dicendi præferendus; & quem in numero veterum ponere

„ non timeas. Hic concitatior; sed in cura
„ verborum nimius, & compositione non-
„ nunquam longior, & translationibus parùm
„ modicus.
„ SENECÆ ingenium facile, & copio-
„ sum, plurimum studii, & multarum re-
„ rum cognitio; multæ in eo claræq; senten-
„ tiæ; sed in eloquendo corrupta pleraque,
„ atque eo perniciosissima, quòd abundant
„ dulcibus vitiis: velles eum suo ingenio di-
„ xisse, alieno judicio. nam si pondera rerum
„ minutissiis sententiis non fregisset, consen-
„ su potiùs eruditorum, quàm puerorum
„ amore comprobaretur.

Hucusque Quintilianus.

C. Sollius Apollinaris Sidonius L. 4. Ep. 3 de Claudiano Mamerto loquens plurimum Authorum proprietates hoc modo indicat: *Sentit ut Pythagoras, dividit ut Socrates, explicat ut Plato, implicat ut Aristoteles, ut Æschines blanditur, ut Demosthenes irascitur, vernat ut Hortensius, æstuat ut Cethegus, incitat ut Curio, moratur ut Fabius, simulat ut Crassus, dissimulat ut Cæsar, suadet ut Cato, dissuadet ut Appius, persuadet ut Tullius. Jam si ad Sacrosanctos Patres pro comparatione veniatur, instruit ut Hieronymus, destruit ut Lactantius, adstruit ut Augustinus, attollitur ut Hilarius, submittitur ut Joannes, ut Basilius corripit, ut Gregorius consolatur, ut Orosius affluit, ut Rufinus stringitur, ut Eusebius narrat, ut Eucherius sollicitat, ut Paulinus provocat, ut Ambrosius perseverat.*

CAP.

CAP III.

Explicantur Stili elementa, ex quibus de Stilo Authorum, eorumque diversitate judicium formari possit.

Vidimus Capite 2. qualiter Cicero, & Quintilianus de Stilo Authorum varias tulerint censuras. Sic tribuebant *suavitatem* Isocrati, *subtilitatem* Lysiæ, *acumen* Hyperidi, *sonitum* Æschini, *vim* Demostheni, *gravitatem* Africano, *lenitatem* Lælio, *asperitatem* Galbæ, *profluens ac canorum quiddam* Carboni, *eruditum dicendi genus* Catulo, *stilum Atticum* Titio, *accurationem* Macro, *brevitatem* Sallustio, *mediocritatem* Apollonio, *jucunditatem* Xenophonti, *consilium* Pollioni, Scauro *naturalem authoritatem*. Oratio Catuli dicebatur *pura, gravis*; Galbæ *incitata*; Pompei *extenuata & plena prudentiæ*; Rutilii *jejuna*; Curionis *puerilis*; Sulpicii *circumfluens*, C. Pisonis *plena sermonis*; Visellii *obscura*, *rapida*, *& celeritate cæcata*; Triarii *plena senectutis* Callidii *mollis & pellucens*, Calvi *sancta & castigata*. *Acutissimè* dicere credebatur Cotta, *copiosè* Sulpicius: *vehementer, enucleatè*, & *acriter* Antonius; *politè & eleganter* Aur. Scaurus; *simplex & antiquus* habebatur Lucius, *adstrictior* Spurius; *volubilis*, *dulcis*, *facetus* Diophanes, Scævola *fervidus*, Decius *turbulentus*, Tubero *durus*, *incultus*, *horridus*; Plato *uberrimus*: Aristoteles *nervosus*, Gracchus *grandis verbis*, *sapiens sententiis*, gravis; Cæsulenus *suspiciosus criminosus*, Juventius *lentus*, *frigidus*, *callidus*, Sulpicius Orator *tragicus*, Servilius *ridiculus*; Memmius *argutus*, Visellius *non satis vendibilis*,

X 2 Home.

Homerus *sublimis*, *jucundus*, Æschylus *grandiloquus*, Isocrates *nitidus & comptus*; Messala *nitidus & candidus*. Aliorum dicendi genus dicebatur *obsoletum*, *exile*, *coloratum*, *attenuatum*, *pressum*, *sublatum*, *amplum*, *inflatum*, *sincerum*, *siccum*, *sanum*, *urbanum*, *humanum*, *facetum*, *expeditum ac facile currens*, *stomachosum*, *versutum*, *sollers*, *incautum*, *tenerum*, *flexibile*, *liquidum*, *liberè fluens*, *durum*, *insolens*, *humile &c.*

Quæritur jam, quid significent centum hæc eloquentiæ probæ, aut vitiosæ nomina; aut quænam sint stili elementa, ex quorum diversa applicatione nascitur tanta Scriptorum diversitas; dico, eos, qui de Stilo Authorum rectum ferre volunt judicium, ad sequentia stili elementa attendere, posse, sit:

1. *Materia*, quam author tractat.
2. *Inventio*, qua materiam considerat.
3. *Consilium*, quo considerationem suam providè ad suum scopum ordinat.
4. *Affectus*, quos fovet Author, aut concitat.
5. *Voces*, quibus sua sensa explicat.
6. *Epitheta*, quibus objecta implicat.
7. *Phrases*, quibus suæ mentis opinionem proponit.
8. *Particulæ*, quibus jungit, disjungit, aut assertioni suæ modum adjicit.
8. *Figuræ*, quibus modum proponendi elevat.
9. *Tropi*, quibus suos conceptus exornat.
10. *Similitudines*, quas adhibet.
11. *Exempla*, quibus utitur.
12. *Sententiæ*, aut *Proverbia*, quæ inspergit.
13. *Eruditio*, qua admirationem causat.
14. *Acutè dicta*, quibus figit memoriam.

15. For-

15. *Formulæ connectendi*, proponendi, partiendi, digrediendi, copulandi.

16. *Formulæ tractandi* materiam, laudandi, suadendi, reprehendendi.

17. *Ordo vocum*, epithetorum, particularum, phrasium, troporum &c. inter se.

18. *Ordo partium materiæ* inter se.

19. *Iunctura partium orationis* inter se, quâ una pars desinit in alteram.

20. *Concinnitas partium Orationis* inter se, qua metrum unius partis integræ consonat ad partem integram alteram.

21. *Numeri*, *seu Metrum* vocum maximè initialium, & finalium in periodis, & propositionibus.

22. *Numeri*, seu *Metrum* periodorum integrarum.

23. *Harmonia ac Symmetria* præcipuarum partium materiæ & orationis inter se.

24. *Harmonia ac Symmetria omnium* partium materiæ & orationis inter se.

25. *Facilitas naturalis*, quam Orator aut scriptor habet ad singula.

26. *Gravitas*, qua scriptor perpetuò serius procedit ad seria, lento affectu, nec præcipitante consilio.

27. *Authoritas*, qua scriptor suum tacitè interponendo oraculum confidenter quasi certa & indubitata pronuntiat.

28. *Dignitas*, qua scriptor convenientia statui, eminenti profert.

29. *Conbinationes* singulorum elementorum inter se. Dum v. g. in uno scriptore dominantur affectus, & phrases &c. in altero inventio, & figuræ, & Ordo &c.

30. *Negationes*, seu *defectus* Elementorũ dum videlicet in uno Auth. desunt phrases, in altero

 affe-

affectus, figuræ, numerus &c. ex talium defectu scriptor præcisè *non laudabilis* fit.

31. *Vitia*, quibus scriptor *positivè reprehensibilis* fit.

Hæc sunt præcipua elementa, ad quæ attendere possumus, si de stilo Oratoris, aut cujuscunque Scriptoris judicare volumus. Porro circa singula elementa observari possunt multæ proprietates, ex quarum diversitate stili diversitates in immensum multiplicantur:

1. *Circa Materiam.* Cujus scientiæ, artis, aut facultatis objectum sit? 2. Ad quem statum hominum magis conveniat? 3. An sit universalis, particularis, singularis? 4. Cui materiæ puncto potissimùm insistat? 5. An sit popularis, cujusque captui accommodata; an verò sublimis, perspicaciori intellectui pervia? 6. Quorum affectuum potissimùm objectum sit. 7. An Author multa paucis, an verò pauca multis dicere soleat? 8. An Author materiam in pauca, multave, & quot membra dissecet? 9. An Author membra materiæ ordinatè proponat, an confusè? 10. An Author membra materiæ sic contracto attentionis spatio ob oculos ponat, ut conjunctim uno obtutu comprehendi possint; an verò ea in tam dissita spatia sparsim proponat, ut totum objectum difficulter videri queat? 11. An Author materiam breviter tractet, an verò enucleatè longius expendat? 12. An Author crebram afferat rerum frequentiam, tot propemodum involvendo nova attentionis objecta, quot constructiones, aut periodos? 13. An Author rerum varietate perpetua delectetur? 14. An Author quibusdam punctis, & quibus longiùs immoretur? aut sæpius inhæreat? quàm longè, aut quàm frequenter? 15. An Author adjuncta, relationes, partes,

tes, proprietates, causas, effectus, essentiam exponere soleat.

2. *Circa Inventionem*, an fœcundus sit in argumentis excogitandis, & circumstantiis expendendis? 2. An Author sit subtilis in reflexionibus, argumentis, ac observationibus parùm alioquin obviis? 3. Quibusnam locis Rhetoricis, aut Topicis author uti soleat? an definitione? divisione? proprietatibus, causis, effectibus, adjunctis, similitudine &c. 4. Quibusnam authoritatibus communiter uti soleat? 5. Quarum scientiarum, artium, notitiarumve subsidio pro argumentis uti soleat? 6 Quibus præjudiciis, suppositionibus, ac receptis semel opinionibus inniti soleat? 7. Quas sententias, systema, ac corpus doctrinæ foveat? 8. An materiam exhauriat, considerando omnia, quæ in ea considerari possent, aut deberent? 9. An solidè discurrat, legitimè inferendo unum ex alio? 10. An dubia, & difficultates dissimulet ac reticeat? 11. An dubia rectè solvat: 12. An assensum moderetur juxta merita causæ, adhibendo dubium in dubiis an verò metas probabilitatis transiliat? 13. An non multa immiscere soleat ad scopum, ad vim argumenti impertinentia? An soleat asserere, quæ sibi videntur veriora? 15. An non præbeat indicia dispositionum mentis veritati inimicarum, & qualium? tales dispositiones essent, affectio ad hanc vel illam opinionem. servilis nimium ad authoritatem hominis fallibilis, affixio mentis ad res, ludicras minimè serias, projectæ nugacitas, defectus eruditionis, exercitationis claritatis, ordinis &c.

3. *Circa consilium*, seu *Prudentiam*, an suggerat media ad quoslibet fines authoris, vel lectoris accomoda, faciliora, breviora, certiora? 1. An providè omnia orationis, aut

scripti membra disponat ad obtinendum assensum, videlicet removendo omnia, quæ intellectum impediunt à comprehendenda veritate; resecando inutilia, evitando prolixitatem, sopiendo tumultum passionum veritati adversantium, vitando exaggerationes, levissimas objectiones prætereundo, aut tractando levissimè, non immorando dubiis, nec insistendo incertis principiis; non multùm probando ea, quæ jam per se clara, concessa, aut minimè controversa sunt, prout faciunt multi concionatores, sæpe probando multis textibus propositiones, etiam rusticis persuasissimas. 3. An vim eloquentiæ adhibeat eo loco, ac tempore, quo opportunum est, videlicet in re levi non insistendo acriter & tota contentione animi; in re maximè seria tractando graviter, sine argutiarum levitatibus; cursum affectuum non interpelando objectis attentionem ad longè alios affectus avocantibus, descriptiones floridas, aut narrationes ad motum inutiles non collocando in Epilogo, aut eo loco, ubi tota attentio ad objecta affectuum fœcunda colligi debet. 4. An eruditionem exspectantibus offerat, an verò invitis obtrudat? sicque, dum admirationem concitare cupit, ostentationis notam incurrat? 5. An dicat accommodè ad auditores vel lectores, si sint docti, vel indocti, juvenes, vel senes? 6. An affectus nitatur extundere, an verò provocare? cùm enim affectus via connaturali sequantur ad apprehensionem intellectus, modus violentus ac minimè naturalis erit, elicere velle affectus, nisi priùs animo audientium ac legentium ea objecta impressa fuerint, quæ ultrò fœcunditate sua affectum intentum pariant. 7. An author sic procedat, ut ad singula membra dicere possit rationem: *cur hoc dicat?* & *cur hoc loco dicat?* & *cur non alio loco*, aut

alia

alio modo dicat? 8. An soleat immorari minutiis nulla attentione dignis, earumque amplificationi indulgere? 9. An rebus attentione dignis pro earum dignitate satis, ac ornatè insistat? an verò talibus rebus nimia brevitate dignitatem adimat? 10. An per inductionem rerum audienti non satis cognitarum, atque per exempla, proverbia erudita sic festinanter discurrat, ut memoriæ, ac phantasiæ audientis parum, plus nihilo præcisè inhæreat, sicque aut fastidium creet, aut matricem affectuum, comprehensionem claram objecti animis minimè ingerat? 11. An objecta distincta attentione digna etiam distinctim proponat, ut ipsa sui positione specialem attentionem excitent? 12. An narrationi, & instructioni debitam claritatem, contentioni vehementiam, conclusioni vim motumque conciliet? 13. Quos author speciales fines sui laboris sibi constituat?

Circa affectus. Quos affectus Author in se exprimat? 2. Quos affectus Author legenti vel audienti ingerat? 3. Quænam sint objecta, circa quæ affectus versantur? 4. Quænam sint objecta, ex quorum consideratione ii affectus nascuntur? 5. Quinam sint affectus prævii, per quos tacitè vel expressè transitur ad affectum intentum v. g. habet quis affectum *desiderii?* necesse est, ut priùs objectum *ameti*; & ante *affectum amoris* necesse est, ut præcedat *affectus admirationis*, quo objectum amandum admiratur. 6. Quinam affectus connaturaliter sequantur ad affectum, de quo agitur: v. g. habet quis affectum *desiderii?* connaturaliter sequitur *spes* obtinendi bonum desideratum, vel amittendi *metus*; sequitur etiam *Zelotipia, audacia, consternatio &c.* 7. Quænam sint objecta talium affectuum antecedentium,

vel subsequentium. 8. Quàm frequenter tales affectus in Authore occurrant? 9. Quibus loquendi formulis tales affectus exprimantur? 10. An Author eundo per affectus sequatur eorundem ordinem naturalem? an verò saliat ab uno ad alterum non satis propinquum? aut omnino non connexum? 11. an servet ordinem affectuum tacitè solùm, an verò expressè. An prorumpat in affectus ex matura consideratione objecti? an verò ex levi? aut omnino nulla? postremus enim modus est prorsus innaturalis, & frequens in libellis Meditationum, in quibus occurrunt empti affectus, nullatenus tamen animam commoventes, quia non reperiunt mentem, tanquam matricem, previis considerationibus, ac affectibus ordine naturæ præparatam. Ut verò hoc examen affectuum ritè instituamus, necesse est, ut ordinem naturalem affectuum rectè perspectum habeamus: is ex Cartesio est sequens.

1. *Primus* affectus est *Admiratio*, qua anima occupatur in attenta consideratione objecti quod ipsi videtur rarum, ac extraordinarium. *Admiratio*, dum magnitudinem vel parvitatem objecti considerat, parit *Existimationem* vel *Contemptum* objecti. Dumque eam æstimationem vel contemptum *ad nos ipsos* referimus, oritur *superbia* vel *Humilitas*, *Generositas*, vel *Abjectio*. Dum verò eam æstimationem vel contemptum ad *alias causas liberas* referimus, oritur *Veneratio*, vel *despectus*. Ac denique, quando prætar existimationem aut contemptum rei consideramus objectum, ut nobis bonum vel malum, oritur *amor* vel *odium*.

Secundus Affectus est Amor vel Odium. Ex amore nascitur *benevolentia*, *desiderium*, *cupiditas*, *amicitia*, *devotio*, *veneratio*, *com-*

complacentia. Ex odio nascuntur affectus oppositi.

Tertius affectus est Cupiditas, qua appetimus præsentiam boni absentis, conservationem boni præsentis, & absentiam mali tam præsentis, quàm futuri. Ex cupiditate, dum acquisitio boni apparet facilis aut difficilis, oritur *spes*, aut *metus*. Spes summa vocatur *securitas*; metus extremus vocatur *desperatio*. Quando spes aut metus fundatur in consideratione aliorum hominum facilitatem aut difficultatem augentium, nascitur *Zelotypia*, seu *æmulatio*. Atque sic speramus, aut metuimus, dum eventus rei exspectatæ nullo modo à nobis pendet: dum verò à nobis pendet, oritur ob dubium de electione mediorum *animi fluctuatio*, *animositas*, *audacia*, *pusillanimitas*, *consternatio*, *morbus conscientia*.

Quartus affectus est Lætitia, vel Tristitia. Ex his nascitur *irrisio*, erga homines dignos malo, quod illis illatum esse gaudemus; aut *invidia*, si alios bono, quod illis evenire tristamur, indignos æstimamus; aut *commiseratio*, quando tristamur de malo bonis illato. Quando causam boni vel mali in nobis ipsis spectamus, nascitur *acquiescentia*, vel *pænitentia*. Quando bonum consideramus ab aliis, sed aliis præstitum, nascitur *favor*; si nobis præstitum, *gratitudo*. Quando malum consideramus, ut ab aliis, sed aliis illatum, nascitur *indignatio*, si nobis illatum, *ira*. bonum vel malum in nobis existens, ut refertur ad opinionem hominum, parit *gloriam* vel *pudorem*.

Hucusque Recensita pertinent ad objectum vel mentem Authoris, quæ vocibus & stilo scribentis significantur; quæque in diversis Authoribus eadem materia scribentibus diversa esse solent; nunc de reliquis elementis pergamus.

5. *Circa Voces* considerandum 1. An Author habeat verborum *copiam*, ut eandem rem pluribus vocibus designare sciat? An habeat voces *significantes*, quæ rem & modum rei accurratè indicent? 3. An habeat *voces proprias*, quæ in sensu proprio rem significent? 4. An & quibus utatur vocibus rarioribus? 5. An & quibus utatur vocibus barbaris? 6. An & quibus utatur vocibus noviter à se primùm inventis? 7. An frequenter pro nomine specifico utatur nomine generico, aut individuali? v. g. si nominare volens *eloquentiam* utatur nomine *Artis*? 8. An frequenter loco definiti ponat definitionem v. g. loco *eloquentiæ* ponendo *Artem bene disserendi*? 9. Quando eadem res pluribus vocibus exprimi potest, an utatur vocibus selectioribus? 10. An crebris utatur substantivis loco epithetorum. v. g. si nominare voluerit *virum prudentem* de *eximia viri prudentia* sermonem faciat; si vult loqui de *devotione fervida*, *devotionis fervorem* nominet? 11. An libenter plura substantiva, aut verba conglomeret. verb. grat. si dicat: *Nemini pietate, justitia fortitudine cessit*. Et quod talia conglomerare soleat, an tria, quatuor, vel quinque? 12. An libenter conglomeret plura synonima: v. g. si dicat. *Summa est dicendi facultas, copia, ac ubertas*. 13. An usus sit vocibus antiquis, quorum usus inveteravit? 14. An usus sit vocibus novis artium rituumque novorum usu susceptis? 15. An usus sit vocibus gravibus, ac à familiari usu remotis?

6. *In EPITHETIS* notandum 1. An crebris utatur epithetis? 2. An conglomeret plura epitheta 3. An conglomeret plura epitheta tantùm synonima? 4. An in epithetis frequenter utatur superlativo? 5. An, dum in epithetis utitur superlativo, utatur forma

forma superlativi ordinaria, an verò illum exprimat per adverbia augmentum indicantia, verb. gr. dum vult dicere; maximus; dicat: *valdè magnus*; *satis magnus*. *bene magnus*. 6. An epitheta sint utilia vel non ad declarandam rem, an verò tantùm addantur ob numerum Orationis explendum verbi gratia si dicerem *alba nix*, neque enim hoc epithetum novum quid diceret, quod non intelligerem per solam vocem *nivis*? 7. An epithetis non tantùm utilitas insit, sed etiam specialis vis? quod tunc fit, quando per epitheta indicantur ex proprietates objecti, quarum consideratio specialiter intellectum convincit, aut affectum movet. 8. A quali proprietate, aut circumstantia objecti sua epitheta desumere soleat? verb. gr. si quis frequentissimè, dum de Oratione loquitur, eam nominet *devotam*, vel *solatiosam*, facilè intelligo, hujus Authoris objectum attentionis præcipuæ esse *devotionem*, aut *solatium*. Undè autem epitheta desumantur, patet ex his versiculis.

Quis? quid? agens? patiens? quantumque? ubi? qualia tempus?
Vel
Quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando?

Omne enim epithetum sumitur vel à persona, vel re, actione, passione, quantitate, loco, qualitate, tempore, causa efficiente, materia, forma, causa finali; & sicut Authores ad diversa attributa objecti suam attentionem applicare solent, ita etiã iisdem rebus solent attribuere diversa epitheta: aliqui Authores considerant objectũ sub hac relatione, alii sub alia: aut certè discõveniunt sæpe Authores in cõplexo epithetorum, quod eidem rei hinc inde in suis libris attri-

attribuunt. 9. An Author habeat modum variandi epitheta per opposita & negationes v. g. loco epitheti *doctus* ponendo; *non indoctus*, *non ignarus*, *minimè rudis &c.* 10. An habeat epitheta tam significantia, ut adæquent meritum objecti?

7. *Circa Phrases*. Notandum 1. An nullos contineant sollœcismos contra leges Grammaticæ v. g. pro Conjunctivo sumendo Indicativum, quod familiare est Scriptoribus sæculi 13. 14. 15. dicunt enim v. g. *scribitur, quod fuit bellum* loco *fuerit*. Notetur autem, quales sint sollœcismi Authori frequentes, & quàm frequenter? 2. An phrases Author breves & adstrictas, an verò longas amet? 3. An apparatum phrasium locupletem habeat? 4. An habeat phrases Poetis magis, quàm aliis Scriptoribus usitatiores? & quas? 4. An adhibeat phrases rariores, aut selectiores? & quas? 5. An delectetur phrasibus grandioribus ac elatioribus, quod fit, si phrasis constet verbis grandioribus, aut rarioribus? An delectetur usu frequenti phrasium rariorum, & quàm frequenti? 7. Quo loco, occasione, opportunitate adhibere soleat phrases? neque enim elegantia phrasium convenienter cuivis materiæ convenit. 8. An & qualem variationem phrasium amet? videlicet an per Syntaxin? v. g. *vir multa eruditionis; magna est viri eruditio;* Vel per synonimorum substitutionem v. g. *præclarè eruditionis; eximiæ cognitionis*. Vel per appositionem adverbiorum, v. g. *vir per quam doctus*. Vel per comparationem, v. g. *haud quisquam alius tam doctus*. Vel per appositionem substantivorum v. g. *in omnium artium disciplina versatus*. Vel per opposita & negationes v. g. *omnis ignorantiæ hostis; nullius non amator scientiæ*. 9. An Author simplici, an bimembri, aut

tri-

trimembri phrasi delectetur? v. g. *vir omni eruditione conspicuus, & scientia admirandus*. 10. Qualem Author varietatem habeat in æquipollentibus v. g. pro *omnis*, ponendo, *nemo non*, *haud ullus*, *qui non &c.* 11. Qualiter se Author habeat in varietate comparativorum, vel superlativorum? v. g. si dicere velit: *Cicero Platone eloquentior*, dicat: *magis eloquens, quàm Plato*; *superat Platonem eloquentia. &c.* Vel loco hujus: *Cicero eloquentissimus*, dicat: *Nihil illo eloquentius*; *nemo tam eloquens*, *nemo eloquentior*, *vir maximè omnium eloquens &c.* 12. Qualiter se habeat in variatione gerundiorum; participiorum, & futuri? verb. grat. si vult dicere: *venit, ut doceret litteras*; dicat: *venit doctum litteras, ad docendum litteras, ad docendas litteras, gratia docendi litteras, gratia docendarum litterarum, venit docere litteras, venit docturus litteras*. 13. Quas phrasium quasi figuras amet? tales sunt quædam formulæ interrogandi, concedendi, imperandi, optandi, corrigendi, opponendi, hæsitandi, &c. v. g. Ecquid *hoc dicto elegantius? vide, quæ in verbis elegantia*. Cave, *bis quidquam inelegans existimes*. Esto, *neglecta quandoque illi fluat Oratio*, at nunquam *barbara*. Quàm cuperem, *hanc omnes æstimarent elegantiam*. Faciant superi, *ut hanc omnes assequantur elegantiam*. Pura *illi*, imò. *exquisitè elegans fluit Oratio*. Si profusior *quandoque sermo*, certè non, inelegans. 14. Quando idem verbum diversos casus admittit, in quo casu Author illud frequentiùs usurpare soleat? sic dicitur *abhorreo* ab hac re, & istam rem. *Abstineo* illo, ab illo, me ab illo. *Aquiesco* huic rei, & hac in re. *Accuso* te furti, de furto, tuum furtum. *Adeo* te, & ad te. *Adhortor* te ad virtutem, & de virtute. *Aspergo* tibi labem,

beni, & labe te. *Antecedo*, *anteeo*, *antesto* te, & tibi. Attendo, te & tibi. *Capax* multorum, ad multa. *Conducit* huic rei, & ad hanc rem. *Consentio* tibi tecum &c. talia sunt plurima, quæ in diversis casibus exprimi possunt. 15. Quando eadem veritas diversis phrasibus significari potest, aut synonimis, aut æquivalentibus, quanam Author familiariùs uti soleat? 16. An non utatur phrasibus petitis ex vernacula lingua, aut quacunque alia non latina? & quænam sint eæ Authoris phrases? tales phrases sunt; *bene sedere*, pro *commodè*. *Bona* vel *mala auras* pro *sereno* aut *nubilo cœlo*. *Cor non habet*, ut faciat; pro animus illi deest; *ex corde amare*, pro, amicè complecti. *Facere conscientiam*, pro, ducere religioni; *vivere in pace*, pro, tranquillè &c. tales idiotismos plures Germanicos exhibet Buchlerus, & Mansenius. 17. An Author insistat idiotismis Latinæ linguæ, dum fiet occasio? & quibus? tales sunt verb. gratia *non sum ferendo*, *fac valeas*, *nunc temporis*, *principi à consiliis*, *male audit* &c. 18. An Author utatur idiotismis linguæ Græcæ? 1. Per Enallagen in nominibus adjectiva neutra pro substantivis adhibendo verb. gr. *varium & mutabile semper fœmina*; *triste lupus stabulis*. 2. Usurpando adjectiva neutra loco adverbiorum. verb. gr. *ditum minatur*, *immane infremuit*. 3. Adjectiva per modum substantivi sumpta, conjungendo cum genitivo verb. gr. *lubricum juventæ*, *incerta viarum*, *opaca silvarum* &c. 4. Infinitivum adhibendo pro substantivo v. gr. *Gaudet aspici*, *amat videri*, *cereus in vitium flecti*, *audax perpeti*. 5. in quibusdam verbis abstinendi, appetendi &c. genitivo more Græcorum uti. verb. gr. *desine mollium querelarum*, *abstine irarum*. Vel dativo uti verb. gr. *Solus tibi certet Amyntas*. 6. Per

Ellipsin aliquid reticendo v. g. *opinio falsa occupavit*, videlicet, animos. *Jam venti posuere* subintellige; vim suam. 19. Qualem Author in phrasibus suis constructionis ordinem servet? 1. A superlativis ac comparativis incipiat & claudat periodum; verb. g. *Illustrius nihil est virtute*: an in decursu sermonis superlativa & comparativa substantivis postponat? 2. An nomina propria in principio sermonis ab initio ponat, nisi agatur de laude vel vituperio, ubi postponi solent. v. g. *summum eloquentiæ decus Cicero.* 3. An verba ad finem constructionis ponere soleat, nisi fortè ad finem nomina polysyllaba occurrant, quibus verba ultimum locum cedere solent verb. gr. *Ornat Ciceronem decus eloquentiæ.* 4. An τὸ omnis, nullus, nemo &c. suis substantivis postponantur, aut claudant omnino sententiam. 5. An inter substantivum & adjectivum interponatur verbum, aut præpositio? verb. gratia *magno delectat opere. Maximas ad res. Ornatissimo in loco.* 6. An particulas comparativas, ac relativas inter consonantia aut opposita immediatè conjungat verb. gratia *doctus magis, quàm pius*; an verò sic? *magis doctus; quàm pius.* Vel *erat illi exosus, ita, ut etiam mortem strueret*: Vel sic? erat illi ita exosus? 7. An adjectivum præcedat substantivum, nisi hoc foret polysyllabum v. gr. *dissimilitudo inter Oratores bonos magnos est*. 8. Qualem locum Author tribuat in constructione nominativo, genitivo, dativo, accusativo, ablativo? verb. gr. *re intellecta venit.* ubi ablativus absolutè positus rectè in principio ponitur. Vel *Ciceroni qui se tradunt, optimum elegerunt*. Vel. *Amicorum officia implorat*. 9. An particulas relativas, *qui, quę, quod*, præponat, verb. gr. *quas mihi dedisti litteras, fuerunt suavissimæ.*

20. An

20. An Conjunctivo tempore utatur loco indicativi, vel sine particula conjunctiva, ut? v.g. *hoc velim existimes; rem non ingratam feceris. Cum tuis, precor, amicis expendas.* Idem est de Imperativo v. g. *malo, ipse venias. multos evolavat libros, necesse est.* 21. An utatur particulis duplicatis verb. gr. *utut, quoquo, ubi ubi, quantus quantus &c.* 22. An fortè Author in his phrasium proprietatibus nullam uniformem ac constantem servet legem?

8. *Circa particulas* notandum 1. an semper iisdem Author utatur particulis copulativis, disjunctivis, collectivis &c. an verò variet. v.g. sumendo nunc *&*, aliàs, *atque*, *ac*, *que*. 9. An conglomeret substantiva, verba, vel epitheta absque particula copulativa. *Et* v.g. vincit *pietate, fortitudine, justitia.* Vel. *Christus vincit, Christus regnat, Christus Imperat*, ubi integræ propositiones sine particula copulativa conjunguntur. 3. An soleat repetere particulam copulativam v.g. *Petrum & miror & diligo.* 4. An hanc ingeminationem particulæ copulativæ soleat adhibere otiosè, an verò utiliter, dum videlicet ad singula verba specialem attentionem excitare intendit. v.g. *Miramur, Ciceronem & eloquentia, & scientia, & omni virtute excellere.* 5. An particulis suam strictam significandi vim tribuat? sic in rigore τὸ *apud* significat locum, *penes* verò potestatem. v. g. *apud me* est liber etiam alienus: *penes me* est liber etiam proprius. *Ergo & igitur* brevioribus serviunt conclusionibus. *Quare, quapropter, quamobrem* majoribus. *Hic & iste* proximos adstantes, *ille* remotos, *is* plane absentes plerumque refert. 6. Quando idem sensus diversus diversis particulis reddi potest; quibus Author uti soleat? verb. gr. *ex meo* solvam. *De meo* non feci, *quò* te affligerem,

rem, *ideo ut*. *Extra* sacerdotes nemo adfuit, *præter*. Boni *juxta* malique affliguntur. *Boni simul ac mali*. Quid *omnino* est, quod moretur. *Tandem*, *prorsus*. Per invidiam periit, *propter*. *Propè* erat, ut assentirer. *Penè* assentiebar. *Quin* ipse adero; imò hac *super* re scribam. *de re*. Plura similia reperies in Turselino, speciali libello de particulis scripto.

8. *Circa figuras* observandum 1. quibus frequentiùs uti soleat? hæ autem sunt 1. Prolepsis, seu anticipatio, quando totum priùs dicitur, ac dein per partes describitur. v.g. *radix omnium malorum cupiditas*, *hic injustitiæ*, *illic homicidii &c.* 2. Ζεῦγμα, seu conjunctio, dum uno verbo plures sententiæ connectuntur v.g. *vicit pudorem libido*, *timorem audacia*, *rationem amentia*. 3. Hypozeusis, seu subjunctio, dum diversis rebus singula verba attribuuntur. v.gr. *violentaque pectora Turni edocet*, *humanis*, *quæ sit fiducia rebus*, *admonet*. 4. Syllepsis, seu conceptio. Quando singularis dictio plurali verbo redditur, vel econtrà; v.g. *sunt nobis mitia poma*, *castaneæ molles*, & *pressi copia* lactis. Et. *Hic illius arma*, *hic currus fuit*. 5. Asyndeton, seu dissolutum, ubi omittitur inter propositiones conjunctio v.gr. *ferte citi ferrum*, *date tela*, *impellite remos*. Idem est de substantivis dissolutè positis. 6. *Polysyndeton* verb. gr. Athamasque, Thoasque, Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon. 7. Reduplicatio, v.g. *sit Tityrus Orpheus*, *Orpheus in sylvis*. 8. Repetitio vel verbi, vel substantivi, vel pronominis. v.g. *crescit* amor nummi, quantum ipsa pecunia *crescit*. *Nate* meæ vires, mea magna potentia solus, *Nate* patris summi, qui tela typhoea temnis. *Meme*, adsum qui feci, *in me* convertite ferrum. 9. Schesis onomaton. quando singulis substantivis sua

attri-

attribuuntur epitheta, verb. gr. *Marſa manus, pelignа choros, feſtina virum vis*. 10. Similiter cadentia ver.gr. eos reduci, quàm relinqui, temni quàm deſeri malui. 11. Similiter terminantia. verb. gratia mœrentes, flentes, lacrymantes, ac miſerantes. 12. Gradatio verb. gr. *induſtria virtutem parit, virtus gloriam, gloria invidiam*. 13. Interrogatio. 14. Correctio. 15. Exclamatio. 16. Antitheſis, ſeu oppoſitio. 17. Apoſtrophe. 18. Præteritio. 19. Proſopopœja, ſeu fictæ perſonæ inductio. 20. Præoccupatio. Hæ figuræ communiores ſunt. Plures reperies in iis, qui de Arte ſcribunt Rhetorica. 2. Obſervandum, quam crebrò Author hac vel illa figura utatur? 3. Quam adhibeat variationem figurarum? 4. An otioſas figuras adhibeat? an verò cùm vi? 5. An figuras accommodet exigentiæ materiæ? & in quibus occaſionibus eas adhibeat? 6. An calidas, vibranteſque præ cæteris figuras amet? 7. An figuras verbis exornet? an verò nudè eas proponat? 8. An figuras plures, aut eaſdem quandoque conglomeret v. g. oppoſita, ſeu antitheſes? 9. An per Antitheſes ſupra exſpectationem hominum vehementer aſcendat? 10. An ſuis figuris vehementer attentionem excitet, memoriam figat, aut voluntatem moveat, & intellectum convincat?

9. *Circa Tropos* advertendum 1. Quos Author communiùs adhibeat? ſunt autem communiores 1. Metaphora, ſeu vocis ab una ſignificatione ad aliam translatio ob Analogiam rerum. verb. gratia claſſique immittit *habenas*. *Petra erat* Chriſtus. 2. Metatheſis, ſumendo loco ſubſequentium antecedentia, vel econtrà. verb. gratia poſt aliquot mea regna videns mirabor *ariſtas*. 3. Metonymia, ſumendo contentum pro continente; vel econverſo. Vel inventorem pro re inventa.

ventæ. 4. Antonomasia, per nomen generale per excellentiam intelligendo rem singularem v. gr. per *Philosophum* Aristotelem. 5. Synecdoche sumendo partem pro toto. 6. Periphrasis, seu circumscriptio. 7. Hyperbole, seu ementiens superjectio. 9. Transpositio v. gr. Transtra per & remos. 10. Parentheses. 11. Allegoria. 12. Epexegesis, seu, prioris dicti expositio v. g. *Tolle fuga Turnum, atque instantibus eripe fatis.* 13. Emphasis, quando plus significatur, quàm verba petunt. Plures Troporum modos recensent, qui de his agunt: 2. An crebriùs utatur tropis? 3. An iisdem, an diversis? An obscuris, vel claris? 5. An elatis, non statim obviis? 6. An remotè quæsitis? 7. An audacibus? 8. An habeant ii tropi vim specialem significandi?

10 *Circa similitudines.* 1. A quibus rebus communiter sumat similitudinem? 2. An illæ res sint illustres, aut abjectæ insigniter? 3. An sint similitudines propinquæ, & accuratæ? 4. An habeant vim probandi? an verò tantùm sensum animi explicandi? 5. An sint frequentes? 6. An sint uno tantùm verbo, aut brevibus comprehensæ? aut longiùs deductæ.

11. *Circa exempla.* 1. Ex quibus fontibus, vel Authoribus, vel documentis desumpta? 2. An fide digna, aut certè examine? 3. Circa quas actiones, aut personas illa plerumque versentur? 4. An sint crebra? 5. An brevibus terminis concepta? 6. An stilo elatiore edita.

12. *Circa sententias aut Proverbia.* 1. An sint frequentes? 2. An sint conglobatæ? 3. An fortè Author formet integrum corpus sententiarum, ut Seneca? quo casu advertendum, quot sententiis communiter Author sermonem evolvat? 4. An sint graves sententiæ? 5. An per modum epiphonematis communiter clau-

claudant sermonem; aut econtrà illum inchoent? 6. Circa quæ objecta communiter versentur? 7. An illæ sententiæ sint ex aliis authoribus desumptæ? & ex quibus? An verò plurimùm ab Authore formatæ. 8. An non frequenter plures sententię in eundem sensum recidant?

13. *Circa Eruditionem.* 1. Qualem Author monstret in linguis? & quibus? 2. Qualem in antiquitatibus? & quibus? 3. In Scientiis & artibus? & quibus? 4. In historiis? & quibus? 5. In negotiis humanis, & vita civili? 6. An illa eruditio sit magna? 7. An frequenter occurrat? 8. An Author eruditionem fusè expandat, ac explicet? 9. An Author tantùm quandoque ad similia eruditionis objecta alludat? 10. An eruditionem opportuno loco, ita poscente materia, afferat? an verò sit affectata?

14. *Circa acutè dicta* 1. An sint frequentia? 2. An sint densa ac conglobata? 3. An consistant in lusu verborum? aut rerum? 4. An sint obscura? 5. An retegant attributum rei attentione ac memoria dignum? 7. An sint frigida? eo quòd vel non dicant aliquid novi & inexspectati, vel, quòd id non sit attentione dignum; vel non habeat verisimilitudinem. 7. Circa quæ objecta? aut quas objecti proprietates frequentiùs versentur? aut circa quæ verba? 8. An sint nervosa? 9. An adhibeantur pro facto illustri animo defigendo, an verò serpant circa humilia objecta?

15. *Circa formulas connectendi &c.* 1. Quales habeat: tales sunt plurimæ. verb.gr. *itaque, igitur, sed verò, quia verò, &, atque &c.* 2. An soleat transire ab una veritate ad aliam absque particulis connexivis, servata sola connexione veritatum inter se, 3. An rem in multas, aut paucas, & quot soleat divi-

dividere? 4. An dividat usque in partes minutissimas? 5. An sequatur divisionem Methodicam, & scientificam? an naturalem? an nullam? 6. An frequentes faciat digressiones? 7. An longas? 8. Circa quæ objecta? 9. An faciat propositionem? 10. An claram.

16. *Circa formulas laudandi &c.* 1. An convenienti utatur ad subjectam materiam stilo, in laudibus amplo, in suadendo conciso, in reprehendendo concitato? &c. 2. Ad quas proprietates & attributa objecti Author potissimùm respiciat, laudando, reprehendendo?

17. *Circa Ordinem vocum* 1. An minus præcedat majus in ascendendo. 2. An ea, quæ distinctam vim continent, ipsa sui positione distinguant? 3. An ea, quæ ad invicem referuntur, proximè, quàm fieri potest, juxta se invicem collocentur? 4. An Author dispersione partium referat modulos Poeticos, & fragmenta versuum? 5. An id frequens sit? an nunquam? an rarò?

18. *Circa Ordinem partium materiæ.* 1. An præcipua attentionis objecta distinctè collocentur, ut partes primariæ ordinati ædificii? 2. An una pars sua sponte attentionem ac considerationem nostram ad reliquas partes, ut quasi eas exigat, sicut fit in ordinato ædificio. 3. An attentio perpetua ad partes præcipuas, & ad relationem earum ad invicem non turbetur aliis objectis incidentibus, attentionem avocantibus? 4. Qualem Author amet ordinem argumentorum? an incipiat à narratione? à definitione? ab authoritate &c. 5. Quo loco inspergere soleat affectus? an in fine? an data hinc inde opportunitate. 6. An Author nullum habeat ordinem materiæ?

19. *Circa Juncturam partium Orationis.* 1. An

1. An Author inexſpectatè abrumpat ſenſum, quem materia provehi ulteriùs cuperet ? 2. An etiam numerus periodi ſit ineleganter fractus, ac incompletus ? 3. An utatur verbis terminantibus, & incipientibus, quæ difficulter concurrunt, verb. gr. ob colliſas plures vocales ? 4. An ſic plures conſonantes conjungat, ut difficilis ſint pronuntiationis. 5. An multas incidenter propoſitiones immiſceat ?

20. *Circa concinnitatem* partium inter ſe 1. An Author inæquali prorſus numero procedat, nunc impetu proſiliendo, nunc ſubſiſtendo, nunc rurſum gradiendo ? an verò æquali ſtilo curſum emetiatur ? 2. An ſic propoſitiones numeris ſuis conſonent, ut ſimilitudine quadam metrum aliquod æmulentur ? 3. An periodi brevitate aut longitudine notabiliter differant ? & modò breves, modò longæ ſibi inæqualiter permiſceantur ?

21.22. De *Numeris* & *Metro* agam Cap. ſequente.

23.24. *Circa Harmoniam* partium inter ſe obſervandum 1. An ſtilus unius partis conveniat cum ſtilo alterius ? 2. An materia omnium partium collimet ad unum ſcopum ? 3. An partes omnes ſe invicem exigant, aut juvent ad finem principalem ? 4. An affectus hinc inde ſuſcitati non ſe invicem deſtruant, aut turbent, ſed ſe invicem juvent ad finem principalem ? 5. An una pars non ſit immaniter longior altera ? 6. An totum corpus doctrinæ brevi aliquo ſyſtemate exhiberi poſſit ? & quo ? 7. An omnium partium poſſit reddi ratio, cur hoc loco poſitæ, hoc phraſi exornatæ his figuris, ac formulis comprehenſæ, ac metro concluſæ ſint ?

25.26 27.28. non egent alia obſervatione, de 29.30.31. agam C. 5.

CAP.

CAP. IV.

Quomodo Authores etiam soluta Oratione scribentes in Numeris ac Metro differant, nova Regula explicatur.

ORatio ligata & resoluta in hoc differunt, quòd hæc nulla determinata ac constanti mensura verborum evolvatur; illa verò ad eam mensuram alligetur. Itaque propriè loquendo Oratio soluta Metrum nullum habet, nec Metrica vocari potest: habere tamen eam aliquam similitudinem Metri, ac aliquando ad Hexametra, aliàs ad Pentametra, ad Jambos, aut Saphica &c. quàm proximè accedere, sicque infinitam Scriptorum varietatem inducere, præsenti Capitulo ostendam.

Dico itaque, quòd singulæ propositiones solutæ Orationis totidem versus, periodi verò carmen aut Heroicum, aut Elegiacum, aut Saphichum, aut Jambicum, aut aliud quodvis Carminis genus æmulentur: similitudinem desumo à pedibus initialibus, finalibus, & in medio prædominantibus, seu frequentiùs occurrentibus: pedum verò similitudinem desumo non ex regulis Prosodiæ, sed ex auditu. In propositionibus numero verba, in periodis numero propositiones tanquam totidem versus; in integro Authoris opere numero periodos; sicque ex collatione versuum, & carminum in toto opere dominantium determino Harmoniæ modulum in animo Authoris dominantem. Me rectè procedere ex sequentibus propositionibus manifestum fiet.

PROPOSITIO 1. *Aristoles, Cicero, Quin-*

Quintilianus in initio, fine, ac etiam decursu Periodorum dominari pedes quosdam observarunt. Aristoteles L. 3. Rhet. C. 8. sic ait: figura Orationis illa maximè probatur, quæ non sinè numero est. Numerus autem rhytmus est, cujus mensuræ decisiones sunt. Quare numerum habebit Oratio, non tamen omnino exquisitum, qualis esset, si ad aliquam determinatam mensuram inesset. Numerus Heroicus est amplus, elegans, & egens harmoniæ. Jambicus verò numerus Oratio multorum est. Trochaicus numerus tripudiis aptior est. Tertius numerus est Pæan, qui ex prædictis constat. Sunt enim tria ad duo, cùm alter illorum unum ad unum sit, alter duo ad unum. Quibus proportionibus sesquitertia constat, & hæc est Pæan, Impræsentiarum uno pæane incipientes etiam utuntur: sed oportet exitum à principio differre: nam cùm sint duo inter se opposita Pæanis genera, unum, in quo prima producta est, quam tres breves sequuntur, hoc principiis congruit, sicut & utuntur; alterum genus Pæanis, in quo *tres breves præcedunt, ultima producitur, finem incommodum facit. Oportet igitur producta disseparare, at finis sermonis adesse cognoscatur.*

„ *Cicero L. 3. de Orat. num. 29. sic ait*: Ve-
„ teres in soluta Oratione versus prope-
„ modum, hoc est numeros quosdam no-
„ bis adhibendos esse putaverunt. ——
„ Versus quidem in Oratione si efficitur,
„ vitium est; attamen verborum conjun-
„ ctionem sicuti versum numerosè cadere
„ volumus. —— Longissima verborum
„ complexio est, quæ volvi uno spiritu
„ potest; sed hic natura modus est, artis
„ alius. Nam cùm sint numeri plures,
„ Jambum & Trochæum frequentem se-

„ gre-

„ gregat Aristoteles, qui natura tamen ipsi incurrunt in sermonem nostrum. Quare primùm vos ad Heroum Dactyli, & Anapæsti, & Spondæi pedem invitat, in quo impunè progredi licet duos dumtaxat pedes, aut paulò plus, ne planè in versum incidamus. Probatur autem ab illo maximè Pæan, qui est duplex; nam aut à longa oritur, quam tres breves consequuntur; ut hæc verba: definite, comprimite, incipite; aut à brevibus tribus, extrema longa, sicut illa domuerant sonipedes; atque illi Philosopho ordiri placet à priori Pæane, posteriore finiri. Est autem Pæan hic posterior non syllabarum numero, sed aurium mensura, quod estacrius judicium & certius, par ferè Cretico, qui est ex longa, & brevi & longa: ut. *Quid petam præsidii, aut exequar? quove nunc?* à quo numero exorsus est Fannius. *Si Quirites minas illius*. Neque verò hæc tam acrem curam requirunt, sicut illa Poetarum, quos necessitas cogit, sic versu verba includere, ut nihil sit ne spiritu quidem minimo brevius, aut longius, quàm necesse est. Liberior est Oratio, non ut erret tamen. Namque ego illud assentior Theophrasto, qui putat Orationem, quæ quidem sit politica, non adstrictè, sed remissiùs numerosam esse oportere. Etenim sicut ille suspicatur ex illis modis, quibus hic usitatus versus efficitur, post Anapæstus, procerior quidam numerus effloruit; inde ille licentior & divitior fluxit Dythirambus, cujus membra & pedes, ut ait idem, sunt in omni locuplete Oratione diffusa. Et, si numerosum est id in

„ omnibus sonis, atque vocibus, quod ha-
„ bet quasdam impressiones, & quod me-
„ tiri possumus intervallis æqualibus, re-
„ ctè genus hoc numerorum, dummodo ne
„ continuum sit, in Orationis laude po-
„ netur. nam si rudis putanda est illa sinè
„ intervallis loquacitas perennis, quid est
„ causæ, cur repudietur, nisi quia homi-
„ num aures vocem natura modulantur ip-
„ sæ? quod fieri, nisi inest numerus, non
„ potest. Numerus autem in continuatio-
„ ne nullus est: distinctio est æqualium &
„ sæpè variorum intervallorum percusso
„ numerum conficit = num. 30. hanc
„ igitur ad legem formanda erit Oratio.
„ Neque vos Pœan, aut Herous ille con-
„ turbet, ipsi occurrent Orationi seque of-
„ ferent non vocati. Consuetudo modò il-
„ la sit scribendi & dicendi, ut senten-
„ tiæ verbis finiantur, eorumque verbo-
„ rum junctio nascatur à proceris nume-
„ ris, maximè Heroo: & Pœane priore,
„ aut Cretico, sed variè ac distinctè con-
„ cidat, notatur enim similitudo maximè
„ in quiescendo; & si primi, & postremi
„ illi pedes sunt hac ratione servati, me-
„ dii possunt latere, modò ne periodus
„ ipse verborum sit aut brevior, quàm au-
„ res exspectent, aut longior, quàm vi-
„ res & anima patiatur. Clausulas autem
„ diligentiùs servandas arbitror, quàm su-
„ periora, quod in his maximè perfectio
„ judicatur; nam versus æquè prima, &
„ media, & extrema pars attenditur, in
„ Oratione autem prima pauci cernunt,
„ postrema plerique. Duo autem, aut tres
„ sunt ferè extremi servandi & notandi
„ pedes, quos aut Chorios, aut Heroos,
„ aut alternos esse oportebit, aut in pœa-
„ ne illo posteriore. Illud autem ne quis

„ ad-

„ admiretur, quonam modo hæc vulgus „ imperitorum in audiendo notet? cùm „ in omni genere, tum in hoc ipso ma- „ gna quædam est vis, incredibilisque na- „ turæ; omnes enim tacito quodam sinè „ arte, quæ sunt recta in artibus dijudi- „ cant. Nihil est autem tam cognatum „ mentibus nostris, ac numeri, & voces, „ quibus & incitamur, & incendimur, & „ lenimur, & languescimus, & hilarita- „ tem & tristitiam deducimur. Hucusque Cicero. Ex quo clarum est, eum attendisse 1. ad pedes initiorum & clausularum. 2. Ad longitudinem periodorum, earundemque numeros. 3. Ad intervalla. 4. Ad impressiones. 5. Ad similitudinem constructionum cum versibus, quam habent ex clausulis. 6. Ad pedes in Oratione dominantes, seu frequentius occurrentes. 7. Ad mensuram pedum, quatenus æstimatur ex auditu, ac communi aurum judicio.

Quintilianus L. 9. Instit. C. 4. sicait: *Omnis structura, ac dimensio & copulatio vocum constat aut numero, seu Rhytmis, aut Metro. Quod etiamsi utrumque constet pedibus, habet tamen non exiguam differentiam; nam Rhytmi, id est, numeri spatio temporum constant; Metra etiam Ordine; ideoque alterum esse quantitatis videtur, alterum qualitatis. Rhytmus autem par est, ut dactylus; unam enim syllabam parem brevibus habet. Longam enim syllabam esse duorum temporum, brevem unius, etiam pueri sciunt. Aut est Rhytmus sesquiplex, ut Paon, cujus vis est ex longa & tribus brevibus, tria autem ad duo relata sesquiplum faciunt. Sunt & illa descrimina, quod Rhytmis libera spatia, metris finita. Inania etiam tempora Rhytmi faciliùs accipient, quanquam hec & in metris accidunt.*

dunt. Major tamen illic licentia est; ubi tempora etiam animo metiuntur, & pedum & digitorum ictu intervalla signant quibusdam notis, atque æstimant, quot breves spatium illud habeat, inde τετράσημον, πεντάσημον, deinceps longiores fiunt percussiones. Nam σημεῖον tempus est unum. Et metrici quidem pedes adeò reperiuntur in Oratione, ut in ea frequenter non sentientibus nobis omnium generum excidat versus. Et contrà nihil est prosa scriptum, quod non redigi possit in quædam versiculorum genera. Hucusque Quintilianus, ex quo patet, syllabarum longarum aut brevium quantitatem per instantia temporis definiri, per quæ lingua in earum pronuntiatione hæret.

PROPOSITIO 2. *Quantitas syllabarum in Oratione soluta ex mera pronuntiationis desumi debet, non ex regulis prosodiæ.* Ratio est, quia quantitas syllabarum in Oratione soluta æstimatur ex judicio aurium, quæ nihil aliud discernere possunt, quàm moram temporis in pronuntiatione cuivis syllabæ competentem.

PROPOSITIO 3. Syllabarum possunt aliquæ dici *Breves*, aliquæ *Mediæ*, aliæ *Longæ*. In Brevibus potest intelligi quoad moram pronuntiationis *unum instans* temporis, in *Mediis* possunt intelligi *duo*, in *Longis tria instantia* temporis. Breves syllabas denoto signo v. Medias signo nullo o longas signo — probatio dependet ab experientia aurium. nam dum sumo quamvis obviam propositionem v. g. hanc:

1. 2. 3.4.5.6.7. 8. 9.
In principio erat verbum.

Sen-

Sentio tertiam syllabam longiorem, quartam verò & quintam breviorem in ore moram trahere, quàm secundam. Inter 2. 7. 9. quoad moram temporis non sentio discrimen, saltem magnum, & speciali attentione dignum. Cùm itaque detur syllaba longior & brevior alia quadam tertia: necesse est, triplicis generis ac moræ syllabas reperiri.

PROPOSITIO 3. Syllabæ longæ sunt 1. *omnes antepenultimæ, quando penultima non est pronuntiatione longa.* v. g. Dōminus, inspicite, imprīmitùr &c. habent antepenultimam judicio aurium longam, quamvis secundùm prosodiam breves essent. Ita monstrat experientia. 2. *Omnes initiales in bisyllabis.* v. gr. ĕrat hōmo mīssus à Dēo,
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

cui nōmen ērat Joannes. Constat enim ab
10. 11. 12. 13. 14. 15 16. 17.

experientia, in hoc exemplo 1. 3. 5. 8. 11. 13. trahere in ore ferè eandem moram temporis; constat etiam, 1. 3. 8. 11. 13. longiorem trahere moram, quam 2. 4. 9. 12. ac denique constat, 2. 4. 9. 12. longiorem moram trahere, quàm 6. 7. 14. 15. necesse est igitur, initiales syllabas 1. 3. 5. 8. 11. 13. pertinere ad longas, utpote quæ adhuc duo breviora syllabarum sub se contineant. 3. omnes initiales in monosyllabis, trisyllabis, quadrisyllabis, quinquesyllabis, nisi immediatè sequatur pronuntiatione longa. v. g. Sēd væ
2 2

vōbis Phārisæi, qui dēcimātis ōmne ōlus, &
3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

præteritis judicium Dēi . In hoc exemplo
19 20 21 22 23 24 25 26 27 28

constat ab experientia Syllabam brevissimam esse 25. hac syllaba longiorem esse 23. & hac iterùm longiorem esse 24. huic verò quoad moram pronuntiationis admodum similes esse syllabas initiales 1. 3. 5. 10. 14. 16. 19. 27.

PROPOSITIO 4. Syllabæ breves sunt 1, ultimę & penultimę in omnibus trisyllabis, quadrisyllabis, & quinquesyllabis, in quibus antepenultima longa est. v.g. vos ēstis Filii Abrā-
1 2 3 4 5 6 7 8

hæ. Vel hoc. Moecēnas ā:āvīs ēditē re-
9. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

gibūs, ō & præsidium. In primo exem-
11 12 13 14 15 16 17 18.

plo clarum est syllabam 2. 4. 7. longiorem moram trahere quàm 1. 3. & has longiorem, quàm 5. & 8. his verò admodum quoad moram similes esse 6. & 9. Itaque & duæ ultimæ syllabæ breves erunt. Eadem ratio est in altero exemplo. 2. Duæ syllabæ qualescunque inter duas longas interjacentes breves sunt. verb. gr. Væ vōbis
1 2 3

lēgisperītis, qūi tulīstis clāvēm scīēntiāe.
4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

n hoc exemplo, clarum est, syllabam 5. 6.

5. 6. 14. 15. breviorem moram trahere quam 1. 3. 10. 12. & has breviorem, quàm 2. 4. 7. 11. 13. itaque clarum est, syllabas 5. 14. breves esse. Eadem est ratio in omni alio consimili exemplo. v.g. stūltē hāc nōcte mōriēris.

1 2 3 4 5 6 7 8 9.

Ubi iterum syllaba 3. brevis est. vel sic. Jūstūm ēst Dēō. cōmmīttēre ōmniā.

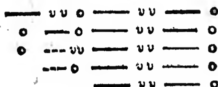
PROPOSITIO 5. Syllabæ mediæ sunt 1. o *omnes finales*. v.g. Dilīges Dōminū n Dēum

1 2 3 4 5 6 7 8

o
tūum. Syllaba 10. habet breviorem se, vide-
9 10.

licet 2. 5. & longiorem se, videlicet 1. 4. 7. 9 itaque est media. 2. *Omnes aliæ nec breves, nec longæ*.

PROPOSITIO 6. *Ad Hexametrum referri debent propositiones, quæ habent sequentes exitus*.

Tales propositiones sunt sequentes. o
1. Negligere pecuniam māxīmūm intēr-
o
dūm ēst lūcrum.

 2. Phi-

o -- -- ᴗ ᴗ --

2. Pharisæi autem constanter contradice-
o
bant.

o
3. Ut fert proverbium, ex frūctū cōgnō-
o
scitūr ārbor.

o
4. Judæi Christum cōndemnābūnt ād
o
mōrtem.

o
5. Multi sunt vocati, pauci vērō ēlēctī.

PROPOSITIO 7. ad pentametrum referri debeat propositiones, quæ habent sequentes exitus.

1. —— ᴗᴗ —— ᴗᴗ o
2. —— ᴗᴗ —— o —— o
3. —— o —— o —— ᴗᴗ
4. —— ᴗᴗ o —— ᴗᴗ.
5. o —— o —— o —— o.

1. Felix improbitas optimōrūm cālāmitās
o
est.
o o
2. Est res solliciti plēnā timōris āmor.

-- ᴗ -- o -- ᴗᴗ
3. Jam tempus lustri transit in alterius.

-- ᴗᴗ o -- ᴗᴗ
4. Quidquid & in tota nascitur anticyra.

ᴗ -- o -- o --
5. An crimen, cœpi quod miser esse vo-
o
cas,

PRO-

PROPOSITIO 8. Ad Sapphicum carmen referri debent propositiones circiter hendecasyllabæ, seu pentametræ, sic dictæ ab undecim syllabis, & quinque pedibus, quæ tamen sequentes habeant conditiones; 1. Ut plures propositiones consimiles se invicem consequantur. 2. Ut aliquæ incipiant à dactylo. 3. Ut claudantur terminatione hexametri omnes 4. Ut omnes propositiones habeant exitum talem —— υ ——, υ —— υ. In exemplo id manifestum fiet.

-I υυ — o o — o — o

Crescit indulgens sibi dirus hydrops.

o — o — o — o — o — o

Nec sitim pellit nisi causa morbi.

— υυ — o — o — o — o

Fugerit venis et aquosus albo

— υυ — o

corpore languor

PROPOSITIO 9. *Ad Phalecium carmen accedunt propositiones pariter hendecasillabæ, propè ac pentamentræ, quæ circà medium habent dactylum, ac terminationem* o —— o —— o ut

— o o — υυ o — o — o

Vitam quæ faciunt beatiorem.

PROPOSITIO 10. Ad Asclepiadeum carmen accedunt propositiones circiter duodecasyllabæ, ac tessarametræ communiter aut pentametræ, quæ in medio ac fine dactylum habent. v.g.

 o —

o -- o υυ -- υυ -- υυ
Mecoenas atavis edite regibus. Vel:
o -- o -- υυ o -- o -- υυ
Inventor rutuli dux bone luminis.

PROPOSITIO 11. *Ad Gliconicum carmen accedunt propositiones circiter tetrametræ vel tessarametræ, octosyllabæ, quæ habent terminationes sequentes* —— υυ —— υυ vel —— o —— o —— o v
-- o -- o -- -- o
Sic te diva potens Cypri.

PROPOSITIO 12. Ad Archilochium carmen accedunt propositiones circiter heptametræ syllabarum propè 17. quæ ab initio amant dactylos, & in medio, terminationem autem hanc -- o -- o -- o. v. g.
-- υ o -- o -- o -- o -- o -- o --
Solvitur acris hyems grata vice veris et
o -- o
Favoni.

PROPOSITIO 13. Ad Jambicum carmen accedunt propositiones tetrametræ, tessarametræ, pentametræ, quæ præcisè in fine, aut etiam ab initio dactylum habent. v. g.

-- υ υ -- o -- υ υ
Veni creator spiritus.
o -- o -- o -- υυ
Vel. Amice propugnacula.
-- υ υ -- o -- o -- o -- υυ
Vel. Ibis liburnis inter alta navium.

PRO-

PROPOSITIO 14. Ad Scazonicum carmen accedunt propositiones circiter pentametræ quæ in fine terminationem habent ——o. de reliquo Jambicæ. v. g.

-- o --o o - -- o -- v v --o
Ubi Troja nunc est? conflagravit excisa.
- n v -- o -- o- v v- v
Ubi Chorœbus, nobilisque Casandra,
o -- v v -- v v -- o --
Panthusque, & Hector, & Paris ca-
-- o
pillatus,
-- o -- o -- o -- o -- v v -- o
Humerisque gnari sublevatus Anchises?

PROPOSITIO 15. Ad Horatianum carmen accedunt propositiones circiter tetrametræ tessarametræ, aut pentametræ, quarum aliquæ terminentur in —— vv aliæ in—— vv -- o. aliæ in o -- o v. g.

-- v v -- v v -- o -- v v
Vides ut alta stet nive candidum
o - o -- v o - vv - o
Soracte, nec jam sustineant onus.
-- o -- o -- v v -- o
Sylvæ laborantes geluque
-- v v o -- vv o -- o
Flumina constiterint acuto.

PROPOSITIO 16. Generalissima Regula dimetiendi numeros propositionum, periodorum, sermonum, eosque commodè comparandi ad invicem est hæc: 1. Dividatur sermo in periodos, periodi verò in propositiones, & quando hæ nimis longæ forent, dividantur in tot membra, quot libuerit, si nimis breves sint, cum aliis proximis con-

conjungantur. 2. Numerentur in quavis propositione syllabæ, & dactyli. 3. Notetur, quota syllaba, incipiendo à postrema, incipiat dactylus? 4. In hac numeratione non comprehendantur primæ quatuor syllabæ cujuslibet propositionis, sed eæ specialiter notentur, & observetur, quota illarum, incipiendo à prima, incipiat dactylus? 5. Numerus syllabarum scribatur per modum denominatoris, numerus syllabæ, in quam incidit dactylus, scribatur per modum numeratoris. Et primo loco scribatur numerus syllabarum quatuor initialium, secundo verò loco, qui à primo loco signo † erit distinctus, scribatur numerus syllabarum subsequentium. Si ex alterutra parte nullus incidat dactylus, scribatur signum o. si verò ex alterutra parte incidant plures dactyli, numeri syllabarum scribantur continuo ordine, & solo punctulo distinguantur. Hinc numeros sequentium propositionum.

-- υ υ -- υ υ -- o -- υυ o --
Vides, ut alta stet nive candidum sora-
o -- υ υ -- υυ -- o -- 6 -- o
cte, nec jam sustineant onus sylvæ labo-
-- o o -- o -- υυ o -- υυ o -- o
rantes, geluque flumina constiterint acuto.

Sic scribes:

$\frac{1.4.\dagger 6.}{14.}$ $\frac{1.4.\dagger 0.}{14.}$ $\frac{4.\dagger 6.}{13.}$

Vel si numeros v. g. Exordii, quod Cicero habet pro Marcello, exhibere velis, eos sic exhibebis.

-- o -- υ υ -- -- -- υ υ -- o
Diuturni silentii, Patres Conscripti.
o --

— o — o — u u — o

Quo eram his temporibus usus,

— o — o — u u o — u u — o

Non timore aliquo, sed partim dolore;

— o — o — u u

partim verecundia.

— o — o — o — o — — u u

Finem hodiernus dies attulit?

3. † 8. 5. o † 5.	o † 3.	2. † 3.	o † 3.	
13.	10.	7.	13.	11.

Hæc regula ex eo probatur, quia exhibet omnes diversitates numerorum in aliqua periodo possibiles. Inspicienti enim periodos patet, quoad quantitatem syllabarum aliam diversitatem esse non posse, nisi inter longas, medias, & breves. Longæ, & mediæ nullam omnino inter se diversitatem patiuntur, nisi quòd una perpetua vicissitudine præcedat alteram, videlicet longa mediam, nisi tantùm initio dictionis, ubi media potest præcedere longam. Hæc itaque diversitas sufficienter indicatur per numerum æqualem vel inæqualem numeratoris, aut denominatoris, ut consideranti patet, verb. gratia in hac propositione $\frac{o\dagger 5}{10}$ facilè cognosco, propositionem incipere à syllaba media; dum enim numerus syllabarum est 10. & dactylus incidat in quintam ab ultima & ante dactylum necessariò præcedat syllaba media,

dia, ob perpetuam viciſſitudinem mediæ & longæ, neceſſe erit, ut in primam ſyllabam, utpote quintam, etiam incidat media. Itaque tota diverſitas numerorum eſſe poterit inter breves comparatas ad longas vel medias. At ex inductione iterum conſtat, nullibi reperiri ſyllabam brevem, niſi in dactylo, ubi duæ breves concurrunt. Itaque tota diverſitas numerorum dependebit ex diverſa conbinatione dactylorum cum ſyllabis longis & mediis, & ea conbinatio in noſtra regula per numeros optimè explicatur, dum oſtenditur, quo loco dactylus reperiatur. Breviùs Regula ſic demonſtratur. Ex hac regula poſſunt cujuslibet propoſitionis numeri explicitè exhiberi, ergo ea regula numeros quoſcumque ſufficienter indicat, & omnem eorum divarſitatem poſſibilem. Antecedens oſtenditur ab inductione. Sic,

ſi mihi detur propoſitio hæc $\frac{3\dagger 8.5.}{13.}$ ſtatim ſcio eam exhibere propoſitionem habentem 14. ſyllabas, in quarum ſexta & nona ſit dactylus, incipiendo ab ultima; adeoque numeros omnes propoſitionis eſſe ſequentes.

—— o —— υ υ —— υ υ —— υυ —— o

1. 2. 3. 4. 9. 8. 7. 6. 5. 4. 3. 2. 1.

PROPOSITIO 17. Similitudo propoſitionum inter ſe dependet potiſſimùm à ſitu ultimi dactyli, aut ejus negatione: ſimilitudo verò periodorum inter ſe dependet à numero ſyllabarum, ſimilitudine, & ordine propoſitionum, quas utraque periodus continet; quamvis ad ordinem propoſitionum non tantopere attendi debeat. Et tota periodus poteſt exhi-

exhiberi, si numerus syllabarum ponatur loco denominatoris, locus autem singulorum Dactylorum per modum totidem numeratorum. Itaque illa periodus. *Vides ut alta &c.* & altera: *Diuturni silentii &c.* sic exhiberi poterunt.

$$\frac{6\dagger 0\dagger 6}{42} \qquad \frac{5\dagger 5\dagger 3\dagger 3\dagger 3}{54}$$

Bonitas hujus Regulæ ostenditur, quia exhibentur per eam omnia, quæ in periodo sunt objecta specialis attentionis, videlicet, longitudo periodi, & terminationes propositionum, & ordo earum ad invicem. Non exhibet quidem longitudinem propositionum accuratè, quia non attendimus ad numerum syllabarum; exhibet tamen eam propinquè, quia ostendit totum divisum in suas partes, adeòque dum v.g. 42. syllabas video divisas esse in tres propositiones, econtrà 54. syllabas in quinque propositiones, ultrò consequitur priores propositiones longiores, ac graviores esse.

Qui accuratiùs vellet similitudinem aut proportionem numericam propositionum & periodorum inter se inspicere, posset fractiones reducere ad communem denominatorem, sed hic labor non est necessarius. Mihi sufficit, quòd ostenderim modum facilem. Harmoniam numericam unius Authoris ad Harmoniam numericam alterius comparandi, ejusque similitudinem vel dissimilitudinem ad oculum demonstrandi.

CAP

CAP. V.

De variis combinationibus, negationibus, vitiis in stilo Authorum occurrentibus.

CApite 3. ostensum est, quænam sint Elementa stili, & quæ virtutes Scriptorum. Sicut tamen non omnis fert omnia tellus, ita nec omnes Scriptores omnibus virtutibus pollent; itaque reperiuntur in Scriptoribus etiam defectus seu negationes virtutum; & non solùm defectus, sed etiam vitia. Diversa talium vitiorum, negationum, & virtutum combinatio diversissimos in Authoribus stilos progignit. De negationibus non est speciatim dicendum, cùm ex suis oppositis, quarum sunt negationes, satis cognoscantur. De vitiis igitur, posteà de combinationibus dicendum est.

Vitia sunt sequentia,

1. *Cacozelia*, seu perversa imitatio, dum Author ex aliis probatis Authoribus vitiosa pro virtute vel elegantia inscitè imitatur; aut quæ in aliis Authoribus raròadhibentur, ipse crebrò adhibeat.

2. *Puerilitas*, dum Author dictionis elaboratæ flores, scitè eleganterque dicta, & figuras verborum, sententiarumque, allusiones gratas, rerumque non ineptas descriptiones, & siquid ejusmodi ornamentorum est, loco, temporeque opportuno non adhibet.

3. *Affectatio* eruditionis, vel acutæ dictionis dum acutè dicta, & erudita vel nimium

mium cum fastidio addensantur, vel loco importuno non exigente materia obtruduntur.

4. *Adulatio*.

5. *Obscuritas*. Dum non satis ex verbis liquet, quid Author velit. Fit autem sermo obscurus ex crebrò quæsitis, ac remotè accersitis tropis, allegoriis, aut tumentibus sine sensu sententiis; ex acutè dictorum multitudine: & festinanti abruptione sensus; ex nimio ornatu per phrases, epitheta &c. & ex constructione confusa. &c.

6. *Prævaricatio*. dum Author nimis breviter & cursim attingit ea, quæ fortiùs sunt inculcanda, infigenda, ac repetenda. nam plerisque veritatibus longiore tractatu vis quædam ac pondus accedit. *Gutta cavat lapidem*, sed repetita.

7. *Tautologia*. dum Author verbis synonimis, aut parum mutata phrasi eandem rem sæpius repetit, atque prorsus idem dicit de eodem.

8. *Amputata* nimis, ac abscissa dictio, aut periodus. Dum videlicet aures productiorem exspectant, aut animus explicationem.

9. *Remissio*. dum Author non tuetur constantia stili gravitatem, aut objecti majestatem, aut affectus activitatem. Hoc fit, dum in conclusione immiscet quæstiunculas, responsiones, descriptiones &c. quæ ad motum nil faciunt, aut animum à principali objecto sua attentione avertunt.

10. *Divisio nimia* in partes minutissimas, quarum distincta cognitio nullo modo servit ad probationem, aut persuasionem, aut cognitionem & affectionem principaliter intentam.

11. *Im-*

11. *Impropria* aut non *adæquata* locutio, dum aut aliud verba significant, aut conceptum objecti, quem imprimere animis deceret, vi sua significandi non adæquant.

12. *Interpolatio constructionis* per parentheses, & propositiones incidentes, aut participiorum usus nimis frequentes, aut longas.

13. *Periodorum nimia brevitas aut prolixitas*, dum enim periodus ea membra comprehendat, quæ juxta vires hominum ordinarias uno spiritu absque singulari molestia proferri possunt, molestum erit, si aliquid proferatur, quod sit notabiliter infra aut supra exspectationem hominum. Sicut autem in versibus sensus vix ultra septem versus producitur, ita vix periodus ultra septem membra.

14. *Inopia verborum*, dum Author sine ulla variatione semper iisdem verbis, particulis, epithetis &c. utitur.

15. *Circumductio nimis lenta*, dum animus nimis diu suspenditur, dum veniatur ad propositum, aut ad solutionem quæstionis, aut dum ipsum circumductionis objectum non attrahit, & occupat attentionem audientis vel legentis.

16. *Superfluitas* rerum aut verborum, dum Author ea immiscet, quæ aut nullam excitant attentionem, aut mentem non disponunt, nec affectum ducunt ad propositum principale. Talis stilus redundans vocatur *Asiaticus*.

17. *Si stilus sit siccus* sine ornatu phrasium, epithetorum, adverbiorum, figurarum, troporum, & circumstantiarum; sed nuda nimis nudè proponatur veritas.

18. *Si stilus sit jejunus* sine motu animi &c.

& vigore intellectus; videlicet, sine affectu, sine sententiis, sine inventione.

19. *Si stilus sit lascivus ac luxurians*, dum abundat verbis, phrasibus, & tropis, ac figuris, magis ad delicias aurium, quàm significandi vim comparatis; dum epithetis ac substantivis inportunè ac minùs significanter ingestis induit stilum Poeticum; dumque audacioribus tropis utitur.

20. *Si stilus sit horridus*, vel ob verba difficilis & inflexibilis pronuntiationis, vel ob conjunctionem verborum auribus absurdam, vel ob numerorum dissonantiam, de qua aures judicant; dum periodi nervosè non concluduntur, nec numeris adstringuntur: Dum plures vocales colliduntur, aut plures consonantes colliguntur, Idem stilus *asper*, *durus*, atque *biulcus* dicitur.

21. Si repetitiones nimiæ. 22. Eadem figura nimis crebra. 23. Sales frigidi. 24. Metaphoræ frigidæ. 25. Sententiarum exiguum pondus ac judicium. 26. Elegans sensus ac dictio in minus opportuno loco posita. 27. Major verborum jactantia. quàm soliditas. 28. Materiæ confusio. 29. Dictio & materia aut sententiæ non proportionata captui eorum, ad quos dirigitur. 30. Si stilus non accommodatus materiæ in sublimi humilis, aut vicissim. Hæc & plurima alia vitia occurrent in Authoribus: quæ attuli, tantùm exempli caussa attuli, ut intelligeremus, quanta possit esse ex combinatione diversarum virtutum & vitiorum inter Authores diversitas. Sic dum Cicero à nonnullis dicitur esse *tumidus*, *redundans*, *Asiaticus*, *in repetitionibus nimius*, *in salibus frigidus*

dus, in compositione fractus, exultans, ac pæne viro mollior. Hoc ad vitiorum quorundam cum plurimis ejus virtutibus combinationem, qualem vix in alio deprehendes, pertinet. Dumque Quintilianus l. 2. c. 10. ait: *Eminere Demosthenem sublimitate, cultu, impetu, ac compositione, sed non insurgere locis, non gaudere figuris, non uitere translationibus, non dare vocem carentibus, carere etiam Epilogo.* Hoc sine dubio, ad virtutum & negationum combinationem prorsus singularem pertinet.

Verùm de stilo ex combinationibus variis resultante faciliùs feramus judicium, observandum; quatuor summa communiter poni stili genera 1. Concisum. 2. Circumductum. 3. Argutum. 4. Grandem. In quolibet horum quatuor generum dantur iterùm tres species; 1. Stilus Epistolaris. 2. Historicus. 3. Oratorius. Quales in quolibet horum combinationes virtutum, negationum, ac vitiorum intervenire possint, Masenius in *Palæstra Stili Romani*, pluribus deducit, atque exemplis illustrat. Pauca eo ipso delibo, ut de quovis stilo possimus ferre judicium.

STILUS CONCISUS est, inquit, qui vel paucis verbis cum virtute absolvit sententiam, vel sæpe insistens periodum nervosè implet. In hoc stilo requiritur 1. ut lectissimæ voces sint, & magnam significandi virtute præditæ, ne Epitheorum supplementis frequenter egeant. 2. Ne quidquam adhibeatur, quod salvo eodem sensu possit removeri. 3. Rerum sententia adstrictis, brevibusque phrasibus exponenda est. 4. Amat oppositiones, aut correctiones, vel exceptiones ab iis, quæ dicta sunt. Subitas item admirationes, exclamationes, & interrogationes. 5. Cum perio-

periodi aliquantulum producuntur, solent incisa minima vel dissolutè & sine conjunctionibus, vel etiam iteratis conjunctionibus iisdem acervari; repetitiones quoque earundem particularum frequentari. 6. Gnomæ, parœmiæ, antiquitates inspergi, Græca nonunquam, præsertim sententiosa admisceri. Cùm autem hac concisione sententiarum Epistolari Sermonis dignitas gravitasque nonnihil attenuetur, nunc insistente, nunc rursum præcipiti sine certis numeris dictione, in Historico, conciso generi dicendi immoranti, plenior aliquantulum, & ad numerum magis composita incedet oratio. In Epistolis juvenili prosilit discurritque impetu, nunc subsistit, nunc cursim fertur, nunc graditur rursum oratio, sed Historicus viri maturioris incessum refert, majorique insistit cœptæ semel viæ constantia, neque ordiri, neque finire ubique cursum paratus. Quanquam, ut viri idem confecturi iter non iisdem omnes incedunt passibus, sed brevioribus pygmæi, at frequentiùs iteratis; longioribus at tardius repetitis homines gigantæi, ita quibus stilus in historia vel concisior vel productior est, pygmæis magis, hi gigantibus similiores, Orationis periodum conficiunt. Suo quisque ingenio aut arte hanc mensuram definit; verba pro pedibus, incisa pro passibus sunt; illi tamen videntur currere, hi incedere, cum eodem dictionis ambitu pari via circumferuntur. Oratio, quæ conciso stylo utitur, ab Epistolico, Historicoque, in hoc potissimùm differt, quòd præter figuras huic dictioni familiares longioribus per ejusmodi incisa periodis circumferatur, tum præsertim, cùm animis ad movendos diversos affectus admovetur, à Tullio in Catilinaria, aliisque causis vehementioribus

non

non raro usurpata epidicticum tamen genus brevibus magis ludit periodis.

STILUS CIRCUMDUCTUS stilo conciso opponitur, dum tam amplo verborum, sententiarumque numero evolvitur, ut & animum audientis impleat, & ultra satietatem non excurrat. In hoc stilo 1. non est opus tanto verborum delectu, cum epithetis ad vim ornamentumque Orationis adhibitis energia illa suppleatur. 2. Locuples magis phrasium, sententiarumque apparatus usurpatur, & ut in concisa dictione tenuit munditiès, ita hic luxus quidam regius amatur. 3. Calidæ illæ, vibrantesque figuræ, interrogationes, exclamationesque admoventur parciùs, nisi ad motum comparata sit Oratio. Idem de parœmiis, gnomisque sentiendum. 4. Opposita non tanta in luce, tamque nudè ac frequenter contra se, velut in acie collocantur, sed cultu aliquo dictionis vestiuntur, neque suaviori, tanquam conciliata hærent, ac commiscentur, quæ in concisa apertè pugnant. 5. Particularum magna cura, ut his vinculis tanquam ligata Oratio suaviter ad finem usque periodi cohærens evolvatur. 6. Numeri, membrorumque sua sibi in toto ambitu proportione cohærentium ratio singularis habenda est. *Stilus Epistolaris* circumductus tunc placet, si nec lenta circumductione suspendat; nec subita præcisione Orationem abrumpat: Absit hinc epithetorum, phrasiumque apparatus, solo nexu atque implicatione membrorum amicè hæreat, suaviterque in orbem volvatur, qui nunc brevior, nunc laxior in duorum vel trium heroicorum versuùm circuitu absolvatur.

Stilus circumductus Historicus ab Epistolari parùm differt; magis tamen stringit addensatque sententias, phrasin elevat, illu-

strio-

strioribus utitur metaphoris, opposita majori in luce eminent; sententiosè & acutè dicta sensum legentis fortiùs feriunt.

Oratio circumducta eidem rei amplificandæ, exaggerandæque per diversa adjuncta inhæret illustratur dissolutione, & apta commixtione phrasium, collocatione, ac connexione sententiarum. Latior aperitur campus troporum, figurarumque est; his etiam cum aliqua concinnitate implentur periodi, repetitiones particularum gratiam conciliant, enumeratio partium, adjunctorumque expositio ambitum orationis explent & attollunt, oppositio sententiarum per particulas, *tantum*, *quantum*, *non modò*, *verùm etiam*, *neque verò*, *sed &c.* Diducendæ & ornandæ periodo servit; quò periodus brevior est, eo longioribus utitur membris; tanto contra brevioribus, quo illa longior, ut multitudine corrigat tarditatem. In rebus ad ornatum compositis, numerosa magis membris productioribus, incedit; in iis, quæ ad motum spectant, suis incisis intra periodos fertur concitatiùs. Cùm res ardua ac magna est, vel ad ornatum, vel ad motum, periodos productiores ponit, cùm præcepta ac leges dantur, breviores.

STILUS ARGUTUS in hoc consistit, ut cogitationem transferat ad opposita & adversantia illi rei, de qua disseritur, utque rationem aliquam eruat, cur eadem de re talia asseras, eique tribuas, quæ comuni sensu minimè tribuenda viderentur, aut certè neges de re, quæ illi ex vulgi opinione maximè propria judicantur. His enim potissimum exspectatio auditorum aut fallitur aut superatur rei enuntiatæ raritate: nec quidquam mentem altius figit penetratque, quàm

inopinatæ sententiæ, velut ex occulto producta veritas. Magna hoc genus scribendi invecta est corruptio, quæ affectato quodam aculeatæ dictionis studio penè omnes infercit periodos, & quod ad oblectationem magis, quàm ad robur ac vim persuadendi natum est. Verùm, ut melle vel aceto immoderatiùs affuso ciborum vigor opprimitur, ita his condimentis intemperanter usurpatis desipit Oratio. Cavendum itaque, ne vel crebris nimium argutiis, vel obscuris mens lectoris defigatur; ne res tenues his ornamentis excolantur, frigidis, parumque nervosis crepundiis occupetur, aut puerili interpretatione dictorum & factorum prorsus à seria aut vera intentione agentium & lequentium recedente desipiat.

STILUS GRANDIS est, qui mole duplici, *virtutis* energia, & sententiarum amplitudine supra communem dicendi usum assurgit, humilia, protritaque fastidit, & eruditorum auribus ad plausum inservit. *Virtus* in significatione eminet; *amplitudo* in gravium sententiarum majestate. Laudi inprimis ac reprehensioni hic stilus adhibetur, tum rerum descriptionibus graphicè exponendis idoneus est. In hoc stilo elevatur 1. Phrasis verbis tum grandioribus, tum etiam rarioribus, modo, opportuno loco, ac tempore adhibeantur. 2. Apta translatione, qua res laudanda per inductam illustris rei similitudinem tanquam in splendido aliquo ornatu spectanda; vituperenda rursum in aliundè despectæ rei imagine, contemnenda proponitur. 3. Extollit orationem rariorum phrasium opportuna inductio. 4. Epithetorum illustrium minimeque otiosorum discreta usurpatio, crebrior quoque sub-

substantivorum, moderata tamen inductio, quæ vel epithetis opportunum locum facit, vel eorum scitè officio fungitur. 5. Antiquitatum, historiarumque allusio eruditam dictionem à vulgari humilitate ad quandam dignitatem, & æstimationem doctorum transfert, quàm vulgus admiratur tantùm, non percipit multùm: etiam hic stilus à Poetica dictionis venustate mutuatur. Grandem etiam stilum facit quidam adstrictus, ac velut pergravis viri Oracula libratus, præcisusque sermo, qui plerumque sensu, quàm verbis uberior multa lectori cogitanda relinquat.

CAP. VI.

Traduntur ac demonstrantur Regulæ pro dignoscendis ex stilo Authoribus.

REGULA I. *Consensus ferè universalis virorum doctorum, indifferentium, in scriptorum controversorum genere exercitatorum, & Authores controversos attentè legentium, est argumentum moraliter certum pro identitate aut diversitate stili, de quo judicant.* Demonstratur. Inter omnes Authores, quotquot hactenus fuerunt, non minor est in cogitando, adeoque etiam sensu verborum, & stilo diversitas, quàm est inter vultus hominum. Ergo sicut vultus hominum humanis sensibus, ita etiam stili Authorum humano intellectu non depravato morali certitudine discerni possunt. Antecedens demonstratur ex scriptura, experientia, & ratione. *Scriptura* ex versione Septuagintavirali Proverb. 27. sic ait: *Sicut vultus vultibus similes non*

ſunt , ita corda hominum non ſunt ſimilia. ὥσπερ οὐκ ὅμοια πρόσωποις, οὕτως οὐδὲ αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων ὅμοιαι. Conſtat autem per cor in ſcripturis intelligi principium cogitationum & affectionum, juxta illud Chriſti Matth. 15. v. 19. *De corde exeunt cogitationes* ut proin ſenſus ſit : *Sicut vultus vultibus ſimiles non ſunt , ita & cogitationes atque affectiones hominum ſimiles non ſunt .* De *experientia* teſtantur in his rebus experti , Quintilianus , Sidonius Apollinaris Cicero . Quintilianus l. 2. C. 9. ait : *Eſt in ingeniis incredibilis quædam varietas , nec pauciores animorum penè , quàm corporum formæ , quod intelligi etiam ex ipſis Oratoribus poteſt , qui tantum inter ſe diſtant genere dicendi , ut nemo ſit alteri ſimilis* . Sidonius l. 7. C. 18. ait : *Ita mens patet in libro , ſicut vultus in ſpeculo* . S. Auguſtinus Epiſt. 18. ait : *Stilus habet quandam propriam faciem , qua poſſit agnoſci* . Cicero l. 3. de Oratore ſic ait : *Quid eſt in naturis rerum , transferri poteſt ad artes . Una fingendi eſt ars , in qua præſtantes fuerunt Myro , Policetus &c. &c. Qui omnes inter ſe diſſimiles fuerunt . Una eſt ars picturæ , diſſimillimi tamen inter ſe Zeuſis , Appelles . &c. Et ſi hoc in mutis artibus , quanto id admirabilius in Oratione & lingua , quæ cùm in iisdem ſententiis & verbis verſetur , ſummas habet diſſimilitudines ? aſpicite , quid interſit inter Oratorum ſtudia : Quis eorum cujuſquam , niſi ſui ſimilis ? Quod ſi in nobis , qui adſumus , tantę diſſimilitudines , tam certæ res , cujusque proprię , quid cenſetis , ſi omnes , qui ubique ſunt , aut fuerunt Oratores , amplecti voluerimus , nonne fore , ut , quot Ora-*

Oratores, *totidem penè reperiantur genera dicendi?*

Ratione denique probatur idem antecedens sic: Ex proximè dicendis patebit evidenter, plures esse possibiles diversitates in stilo Authorum, quàm totum universum, cælum & terra, capere possint minutissimas arenulas maris; ergo est moraliter impossibile, ut ex tot diversitatibus propemodum infinitis possibilibus nulla prorsus in diversos Authores irrepat diversitas. Consequentia patet ex Arte Critica & *Legibus Contingentium* quibus ostenditur; *Contingentia non procedere uniformiter*. Patet etiam ex aleis; si enim haberem aliquot alearum millia, in quibus tot casus diversi essent possibiles, quot universum capere potest arenulas, quilibet agnosceret moraliter impossibile esse, ut omnes aleæ contingenter projectæ signent unitatem, aut ut altera vice eundem numerum obtineam quem primo jactu obtinui. Pari ergo modo, si tam infinitæ inter diversos Authores sunt possibiles diversitates, & quidem tales diversitates, quibus non solent differre Authores iidem à seipsis, impossibile erit, ut contingenter nulla eveniat diversitas, cùm in diversis Authoribus nullum detur constans ac uniforme principium, per se ad hoc natum, ut omnem diversitatem excludat. Itaque ostensum est, tantam esse diversitatem in stilo Authorum, quanta est inter vultus hominum, quod in antecedente posui. Demonstranda est nunc consequentia, videlicet eam diversitatem æquè humano intellectu non depravato discerni posse, ac dissimilitudo vultuum humanorum sensibus humanis comprehenditur, licèt

nec ista, nec illa verbis sat explicari possit. Sic procedo:

Dantur innumeræ res humanæ ac naturales, quarum diversitas ab homine sentiri, non tamen explicari potest: & ratio, cur illa diversitas sentiri non tamen explicari possit, est prorsus eadem in diverso Authorum stilo; ergo etiam hujus stili diversitas sentiri poterit, quamvis explicari non possit.

Antecedens quoad primum membrum probatur ab inductione. Sic: 1. Datur diversitas inter vultus hominum infinita; sensus statim eam deprendit; in quovis etiam hominum imperitissimo datur ea sagacitas; si tamen eundo per integrum exercitum quæram in quo consistat uniuscujuslibet in vultu ab altero diversitas, vix Philosophorum peritissimus respondebit; in quibusdam quidem monstrari poterit diversitas ex magnitudine, longitudine, latitudine, colore, situ oculorum, capillorum, frontis, narium &c. diversis affectionibus; si tamen de centum hominum millibus, & ulterius perquam quærendo, sensus quidem fatebitur se diversitatem agnoscere, in quo tamen consistat, non posse explicare; 2. In Musicis aures sentiunt infinitam varietatem; aliqua harmonia grata, alia ingrata; aliqua jucunda, alia tristis est; & singuli *Componistæ*, ut vocantur, habent aliquid singulare; nec tamen Musicæ peritissimus facilè explicaverit, in quo ea consistat diversitas; credimus tamen auribus, & obfirmatè dicimus, hanc stropham esse à priori diversam, vel eandem, si ad invicem conferantur; hanc compositionem esse priori similem vel non esse similem. 3. In picturis facilè dignoscitur manus unius pi-

ctoris

ctoris ab altera, modò quis artem pictoriam parùm intelligat; & tamen accuratam diversitatis tradere explicationem difficile est. 4. Datur ingens diversitas inter homines in modo agendi & conversandi, aliqui homines habent in modo agendi aliquid, quod blandiatur, placeat, ac rapiat; in quo se distinguunt à cæteris; si tamen quæratur, in quo consistant illæ oris gratiæ, & omnium actionum illecebræ, cogeris fateri cum Gratiano in suo *l' homme de Cour*. Maxima 127. eas consistere in *aliquo Nescio quid. Je-ne-sçaiquoi*. 5. Datur in Oratione aliqua *Color quidam* gratus animis & auribus audientium; datur numerus quidam, qui etiam imperitum vulgus offendit, aut allicit; si quæras ex uno talium, in quo consistat ea diversitas orationis coloratæ & non coloratæ, numerosæ & non numerosæ; ipse Tullius se elinguem fatebitur. In Bruto de hac re sic habet: *Externis Oratoribus idem tribuo, quod urbanis, præter unum, quod non est eorum urbanitate quadam quasi colorata oratio. Quid est iste urbanitatis color? nescio: tantùm esse quendam scio.* 6. Omnes, quotquot Ciceronem norunt, norunt eum inter Oratores vincere; illud tamen, in quo vincit, nemo satis explicat, ut benè observat Masenius *Vincit Cicero* inquit; *quæ causa obsecro? vis illa dicendi, quam ut cætera assequantur omnia, nemo æquat; quænam ista igitur? an artis solertia, aut naturę singularis beneficio hanc ita texit, ut omnes eam videant, & simul ea lateat omnes? mirum profectò; eminere sentiunt propemodum Universi, in quo tamen illa sic eminens Orationis & vis & majestas consistat, nemo satis explicat. Siqnid certè*

 de-

designaverint, id ejusmodi semper cuique visum est, ut maneret imitabile. L. 2. Palæst. C. 10. §. 5. Quod in his exemplis reperimus, idem in innumeris aliis invenitur; latet & non latet aliquid *nescio quid*, quod sentiri, sed explicari non potest; sic si duo viri eundem sermonem ad populum habeant, alter movebit, alter non movebit, in illo loquitur aliquid *nescio quid*, serium, sanctum, ex intimo cordis ad divina trahentis profluens; in altero inania verba & clamor, & actio tinniunt. Sic miramur majestatem ac elegantiam templi aut ædificii; in quo consistat ignoramus. Sensus, phantasia, intellectus multa simul confuse comprehendunt, & quia totam illam ideam uno verbo explicare non possunt; neque eam ordinatè dissolvere, & sic ordinatè dissolutam iterum ordinatè in alterius intellectu ædificare norunt, explicate nequeunt, quæ intelligunt, aut parcipiunt.

Ostendo itaque alterum Antecedentis membrum, quòd in diverso Authorum stilo eadem sit ratio, cur quidem diversitas intelligi, ut in adductis exemplis, sed explicari non possit. Ratio, cur diversitas rerum intelligi, sed non explicari possit, alia excogitari non potest, nisi aut quia omnes objecti partes diversitatis constitutivæ sic confuse intellectui impressæ hærent, ut homo rudis eas colligere in ordinem, ordinata dissolvere, & dissoluta denuo in ordinem redigere non possit; aut quia omnes partes diversitatis constitutivæ tam leviter memoriæ impressæ sunt, ut nullam aliam sui relinquant speciem & memoriam, nisi hanc solam, quòd aliquando habuerimus cognitionem de ea rerum diversitate. Sic rustici solent dicere; pulchram omnino fuisse

con-

concionem; sed, quid concionator dixerit, prorsus ignorant. Hi profectò norunt, se habuisse aliquando in animo verba concionis, norunt insuper, se in iis verbis sensisse magnam elegantiam & diversitatem à trito genere concionandi, sed ipsa verba exciderunt & ideo in quo consistat verborum elegantia ac diversitas, explicare non possunt. Idem contingit, dum audivimus virum gravem seriò omnino concionantem, aut dum legimus librum Asceticum, aut Theologicum mira soliditate aut fervore insistentem, sinè dubio tunc singulas dicentis aut scribentis propositiones attentè consideravimus, & comparavimus omnes singillatim cum affectionibus, impressionibus, notionibus, habitibus, & tota constitutione animi nostri; vidimus ergo tunc in momento singulas propositiones convenire omnimoda similitudine cum seriis affectionibus, eas etiam convenire cum sinceris habitibus, eas etiam convenire cum nostris fervidis non affectatis motibus, eas etiam convenire cum regulis rationis solidæ nostris, eas etiam nunquam convenire cum sensis nostris mundanis, nunquam convenire cum nostris conceptibus arte, aut studio, aut diligentia, aut consilio paratis, nunquam convenire cum iis mentis actionibus nostris, quæ ullam relationem ad causam aliquam efficientem, dispositivam, aut finalem mundanam habeant; hæc omnia, & multa alia mens nostra audiendo aut legendo in singulis propositionibus distinctè quamvis tantùm in momento, videt; omnes eas relationes propositionum singularum ad diversas habitudines mentis nostræ, & ad alia multa objecta, adeoque etiam earum similitudinem, aut dissimilitudinem, conformitatem, aut diversi-

tatem simul comprehendit; sed quia singulæ concionis aut libri propositiones velociter prætereunt, ac quasi prætervolant, non infigunt memoriæ sui distinctam speciem, sed hanc solam ultimatò relinquunt in memoria reminiscentiam, se concionem seriam, piam, veram audivisse, aut librum esse solidum; quo fit, ut in animo relinquatur immobilis libri æstimatio, aut seria compunctio, etsi post aliquot annos quęsiti, cur hunc librum vel Authorem tantopere æstimemus, non ampliùs reddere possimus rationem, quia videlicet species precedentium cognitionum extinctæ sunt, nec quidquam aliud in memoria relinquitur, quàm reminiscentia, qua agnoscimus, nos aliquando grandem hanc æstimationem concepisse, & hujus æstimationis fundamenta convincentia habuisse. Contingit in tali casu nobis idem, quod Socrati quondam apud Platonem contigit; cùm enim ex ipso quæreretur, undè tam insolitas opiniones hausisset? Respondit: *Sentio mihi pectus plenum iis, quæ præclarè dici possunt, & hoc solùm scio, tam fęcunda dogmata ex meipso, fundo sterili non germinasse.*

Altera ratio, cur diversitas cognosci, non tamen explicari possit, assignata à me est, quia principia diversitatis constitutiva tantùm confusè cognoscuntur; omne enim confusum quandam infiniti speciem habet, quod nec numerando exhauriri, nec intelligendo comprehendi possit; sic dum astra cœli libero oculo indoctus contemplatur, ob eorum confusam notitiam innumera esse existimat, & ea à se numerari posse prorsus disperat; dum interim alius Astronomiæ peritus, qui novit stellas in suas constellationes justo ordine redigere, facillimè numerari posse, & vix duo aut tria millia in nostro hemisphærio agnoscit, dum quis exercitum conspicit dis-
solu-

solutis ordinibus balantem ; multitudinem innumerabilem, sicut arenam, quæ est in littore maris, esse pronuntiat; licèt in suas centurias, & chiliadas, & legiones distributus facillimè numerari possit. Idem in sensibus nostris contingit ; dum oculus videt vultus hominum diversissimos ; principia diversitatis constitutiva sunt color, magnitudo, figura, &c. hæc principia in oculo ordinatè depinguntur, sed dum intellectus eadem principia seorsim considerare incipit, nascitur ingens eorundem principiorum in intellectu confusio, sicque amisso ordine nescit intellectus, in quo consistat rerum visarum inter se diversitas, licèt sciat, se obtutu simplici considerando rerum diversitatem cognoscere evidenter.

Jam harum duarum rationum alteram, vel ambas in dijudicando Authorum stilo locum habere. ostendo. Quando vir indifferens, & exercitatus attentè legit duos libros, sinè dubio singulas utriusque libri propositiones attentè considerat ; considerat proin attentè materiam, inventionem, affectum, vocum proprietatem, phrasin, eruditionem, tropos, figuras, numeros, gravitatem dicentis, & singula, quæ Capite 3. & 4. & 5. dixi in stilo Authorum considerari posse, considerat vir exercitatus in momento, sinè ulla reflexione ad regulas, sinè ullo labore, quia dum species propositionum singularum animo imprimuntur, ultrò in sereno intellectu similitudo, aut dissimilitudo illarum specierum cum aliis quibuscunque speciebus antecedenter impressis, & in animo existentibus, cum quibus aliquam relationem habere possunt, panditur, sicut similitudo aut dissimilitudo rerum infinitarum orto Sole ultrò sinè labore ab oculo cernitur. Itaque, postquam species singularum

propositionum utriusque libri, quem vir ille legit, ad animum delatæ sunt, statim agnoscit, hanc vel illam propositionem habere similitudinem cum aliis propositionibus antecedenter in animo existentibus quoad materiam, quoad acumen, quoad affectus, quoad proprietatem aut improprietatem vocum, quoad phrasin, quoad numeros &c. sicque eundo per singulas duorum librorum propositiones agnoscit singularum propositionum inter se, vel cum aliis tertiis similitudinem, aut dissimilitudinem, & ad finem libri dicere poterit, hos duos libros esse similes vel dissimiles inter se, licèt non possit dicere, in quo illa similitudo, aut dissimilitudo consistat, quia nempe ipsas propositiones jam oblitus est, aut certè tam multiplices singularum propositionum relationes ad tam diversos relationis terminos tantùm confusè id est, sinè ordine, quamvis distinctè ac clarè cognoscit.

Dico præfata omnia necessariò contingere in animo viri indifferentis, & exercitati, adeoque etiam in eodem animo necessariò consequitur judicium legitimis principiis vix unquam fallentibus nixum de similitudine aut dissimilitudine stili. Q.E.D.

REGULA 2. Similitudo aut dissimilitudo stili dependet ex combinatione Elementorum stilum diversificantium. Per Elementa stilum diversificantia intelligo omnia, quæ C. 3. 4. & 5. enumeravi, videlicet *materiam*, *inventionem*, *affectus*, *voces*, *phrasin*, *particulas*, *figuras*, *eruditionem*, *numeros &c.* ubi bene notandum est, ad hæc Elementa non pertinere ea, quæ sunt omnibus Authoribus communia, u sunt voces ab omnibus Scriptoribus in eadem materia atque occasione usitatæ; hoc tamen non obstante pertinere ad hæc Elementa habitus quosdam

ctam ac consuetudines Authorum particulares, non omnibus Authoribus communes, dum verbi gratia aliquis Scriptor consuetudinem habet, ferè semper utendi eadem phrasi, eodem verbo, eodem tempo &c. dum interim alii Authores variare solent, utendo synonimis hinc indè diversis. Insuper notandum, ad Elementa stilum diversificantia non tantùm referri ea, quæ sunt uni tantùm Authori singulari, sed omnia ea, quæ non sunt omnibus Authoribus communia, licèt multis aliis Authoribus communia sint; quia tale Elementum jam sufficiens est ad fundandam diversitatem cum illis saltem Authoribus, qui tali Elemento in eadem occasione ac materia constanter nunquam uti solent. Jam similitudinem aut dissimilitudinem stili ex combinatione talium Elementorum inter se dependere, ostendo. Ponamus tantùm octo Elementa stilum diversificantia 1. Inventionis acumen. 2. Vim movendi affectus. 3. Vocum proprietatem. 4. Phrasim elegantiam. 5. Figurarum pulchritudinem. 6. Troporum lucem. 7. Eruditionis copiam. 8. Numerorum harmoniam. Dico: si hæc octo Elementa diversimodè inter se permisceantur, prodituros stilos inter se diversos ducentos quinquaginta quinque, ut ex regulis combinationis liquet, ex quibus constat, *numerum combinationum possibilium æqualem esse producto binarii, toties positi & multiplicati in se, quot sunt datæ res, unitate tamen imminuto.* Potest enim fieri, ut unus Author emineat in inventione tantùm.

Alter in affectibus.
Tertius in proprietate vocum,
Quartus in phrasibus,

Quin-

Quintus in figuris.
Sextus in tropis.
Septimus in eruditione.
Octavus in numeris.
Nonus ſimul in inventione & affectibus.
Decimus in inventione, & proprietate vocum.
Undecimus in inventione, & phraſibus.
Duodecimus in inventione & figuris.

13*us*. in 1. & 6.
14 in 1. & 7.
15 in 1. & 8.
16 in 2. & 3.
17 in 2. & 4.
18 in 2. & 5.
19 in 2. & 6.
20 in 2. & 7.
21 in 2. & 8. Et ſic pergendo uſque ad 255. ſemper erit diverſus ſtilus, præciſè ob diverſam Elementorum inter ſe combinationem. Itaque clarum, eſt diverſitatem ſtili dependere ex diverſa combinatione Elementorum ſtilum diverſificantium. Q. E. D.

REGULA 3. *Longè plures ſunt poſſibiles diverſitates in Authorum ſtilo, quàm caperent. Univerſa omnia arenulas minutiſſimas, etiamſi Deus crearet tot univerſa, quot arenulas capit totum iſtud noſtrum univerſum complectens cœlum & terram.* Demonſtratur. Capite 3. 4. & 5. oſtenſum eſt dari plùs quàm triginta Elementa ſtilum diverſificantia; in ſingulis Elementis oſtenſum eſt, dari adhuc plures modos ſtilum diverſificantes, & ſi omnes illi modi addantur, facient plùs quàm ducenta Elementa ſtilum diverſificantia: ſi inſuper accipiantur in particulari ſingulæ voces rariores, phraſes ſelectio-

lectiores, objecta eruditionis particularia, vel consuetudines Authorum singulares, dubium non est, facilè assignari posse Elementa plùs quàm quingenta, in quorum singulis unius Author possit differre, ab altero. Si hæc quingenta Elementa combinentur ad invicem, fient combinationes plùs quàm 4000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | Universim sunt cyphræ centum quadraginta quatuor, quæ longè majorem numerum conficiunt, quàm universum caperet arenulas, etiam multiplicatum toties, quot sunt ipsæ arenulæ, quas capit. Si essent tantùm sexaginta quatuor Elementa, jam facerent combinationes plùs, quàm 4000000 | 000000 | 000000. Si essent 128. Elementa, facerent combinationes plùs, quàm 8000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000. Si essent Elementa 256, facerent combinationes plùs, quàm 16000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 |.

REGULA 4. *Est moraliter certum, duo opuscula, quæ conveniunt in plus, quàm 128. Elementis stilum diversificantibus, & vix differunt in viginti talibus Elementis, habere eundem Authorem.* Demonstratur. Ex legibus combinationis constat, centum viginti octo Elementa fundare diversitates possibiles in stilo, plùs quàm 8000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000000 |: econtrà, viginti Elementa tantùm fundare diversitates possibiles 1040400, seu rotundè 1000000, id est millionem.

nem . Adeoque inter illa duo opuscula ultra hunc millionem diversitatum possibilium fuissent adhuc possibiles diversitates .
8000000 | 000000 | 000000 | 006000 | 000009 | 000000. Quarum tamen nulla contigit. Est autem moraliter impossibile , ut ex tot millionibus diversitatum possibilium inter duos Authores contingenter ne quidem una contingat , aut ut ulla humana providentia , imitatione , studio , communi instructione , aut consuetudine mutua tam infinitæ propemodum occasiones dissimilitudinis præcaveantur , ac declinentur , nisi quis de industria alterum Authorem etiam quoad vitia , & omnes prorsus modos elocutionis , & cognitionis exscribere velit ; Ergo etiam est moraliter impossibile , ut duo opuscula præfata non habeant eundem Authorem. Antecedens demonstratur ex *Legibus Contingentium*, quæ non procedunt uniformiter. verbi gratia Si duo homines haberent in manu mille aleas, ex quarum jactu possibiles essent casus plùs quàm
8000000 | 000000 | 000000 | 000000 | 000009 | 000000. Quilibet agnosceret , moraliter impossibile esse , ut ambo jacerent statim prima vice eundem numerum : namque ex hac impossibilitate dicimus ; si viginti quatuor litteræ alphabeti contingenter projicerentur , nunquam tamen proventuram Iliadem Homeri , aut si Atomi per totam æternitatem perpetuo motu agitarentur , nunquam eas tam ordinatam combinationem qualis est in hoc mundo , effecturas: Itaque si duo Authores possunt in tot milliones dissimilitudinum incidere , impossibile est , ut non frequenter in eas incidant.

Dices:

Dices: Virum doctum præcavere posse, ne in ullam dissimilitudinem cum altero Authore incidat. Sed hoc dici non posse, demonstro; tot milliones dissimilitudinum possibilium à nullius hominis intellectu cognosci possunt: ergo multò minus præcaveri. Antecedens demonstro: si homo centum annis viveret, & singulis diebus decem horas impenderet cognoscendis omnibus dissimilitudinibus possibilibus, & singulis minutis centum novas semper possibiles dissimilitudines retegeret, tamen intra centum annos non detegeret & cognosceret plures dissimilitudines possibiles, quàm 2190000000. adeoque ex omnibus possibilibus dissimilitudinibus 8000000l 000000l 000000 l 000000 l 000009 l 000000 respectivè adhuc vix unicam intra centum annos cognosceret. Impossibile ergo est, ut homo sua providentia præcavere possit tot possibiles diversitates inter se, & alios Authores.

Dices 2. Facilè esse, ut quis imitetur 128. Elementa stilum diversificantia, quæ quis in altero Authore reperit, maximè si se continua lectione in altero Authore exerceat, vel eum in Magistrum, aut socium habeat, aut si diligenter omnes alterius Authoris argumenta, affectus, voces, phrases, figuras &c. notet. Atqui imitando illa 128. Elementa eoipso evitabit omnes dissimilitudines ex combinatione talium Elementorum provenientes, quia omnis possibilis dissimilitudo tantùm consistit in omissione unius vel alterius Elementi. Poterit etjam quis ad singulas propositiones se examinare, an non omiserit unum ex illis 128. Elementis, ut certus sit, per decursum operisse nullum illorum Elementorum ulbi data opportunitate omisisse. Respondeo;

Con-

Concessa Majore; negando Minorem, & oppositum clarè demonstrando. Ponamus; quòd aliquis se diligenter exerceat in lectione Ciceronis, & quòd diligenter in illo observet omnia illa stili principia, in quibus Ciceronem ab aliis Oratoribus differre, deficere, aut eminere existimat, quod utique facilè fieri posse concesserim: ponamus omnia illa diversitatis puncta, quibus Ciceronem modò ab hoc, modò ab illo Oratore differre existimat, sint 128. si talis posteà in suis Orationibus omnia illa 128. puncta observare voluerit, id sibi impossibile fore, seque Ciceroni parem esse non posse experientia doctus sentiet. Cur autem hoc impossibile sit, hæc est ratio; quia ne ipse quidem Cicero illa 128. puncta ubique in omni loco, in omni propositione, in omni periodo, in omni oratione, aut materia simul ac semel observat, sed eadem pro opportunitate diversissimè combinat; combinationes illæ sunt innumeræ possibiles, ut ostensum est, videlicet possibiles 8000000 l 000000 l 000000 l 000000 l' 000000 l' 000000 hæ ne minima quidem sui parte cognosci possunt, ut ostensum est; adeoque præcaveri non possunt; ut patet; adeoque Orationi nostræ se hinc inde immiscent combinationes à Ciceronianis diversissimæ; ut ex *Legibus contingentium* ostensum est; adeòque cum illis 128. punctis, in quibus nitimur Ciceronem imitari, commiscentur non tantùm viginti, sed centum, aut mille alia Elementa stilum diversificantia, in quibus à Cicerone differimus, utendo hinc inde combinatione, qua Cicero usus non esset: adeoque quocunque adhibito imitandi studio nunquam perveniemus ad casum in Regula 4. positum, quo unus Author ab altero in 128. Elementis stilum diversificantibus convenit, & ab eodem tantùm

in

in viginti Elementa differre invenitur. Q. E. D.

Dices 3. Multi possunt assignari Authores Oratores, Patres, Theologi, Philosophi, Ascetæ, ac maximè Historici, qui conveniunt in 128. punctis stilum diversificantibus; & vix in viginti talibus Elementis disconveniunt. Ergo hæc regula non bene probat, in tali positione, Authores eosdem fore. Respondeo; antecedens omnino falsum esse, per experientiam comprobari: hoc quidem verum est, quòd aliquando parum in stilo disconveniant, & quòd vix viginti Elementa, in quibus hi Authores differant, possint designari; sed quòd ii Authores simul conveniant in 128. Elementis stilū diversificantibus, omnino falsum est. Tales Authores, qui tantopere conveniunt, utuntur Elementis linguæ Latinæ receptis, & apud omnes; aut plerosque Authores usu quotidiano tritis; non autem utuntur Elementis stilum diversificantibus, seu talibus, quæ non sunt in usu quotidiano, aut plerisque Authoribus communi; aut si quandoque talia Elementa immisceant, ea non ascendunt ad tantum numerum, sed intra digitos, quibus numerari possunt, plerumque consistunt. Itaque apud eos Authores non habet locum illa quasi infinitudo dissimilitudinum, in quas ex diversis combinationibus incidere possunt; adeoque etiam non pertinent ad casum in Regula 4. allegatum.

5. *REGULA 5. Quando in duobus libris reperitur prorsus similis collectio proprietatum individuantium, quarum combinatio vix possit, aut unquam soleat provenire à circumstantiis duos illos libros comprehendentibus, moraliter certum est, duos illos libros habere eundem Authorem.* Pro explicatione & probatione hujus Regulæ observa, per *collectio-*

ctionem proprietatum individuantium me intelligere collectionem omnium accidentium, quibus unus Author solet differre ab altero. v. g. dum Cicero de Crasso dicit: *Erat summa in eo gravitas, erat cum gravitate junctus facetiarum & Urbanitatis Oratorius, non scurrilis lepos; latinè loquendi accurata, & sine molestia diligens elegantia; in differendo mira explicatio; cùm de jure, cùm de æquo & bono disputaretur, argumentorum & similitudinum copia. Quid in jure verum esset, erat peracutus ad excogitandum, & cum summa brevitate mirabiliter aptus*. Collectio omnium horum accidentium, qua Cicero Crassum ab aliis Oratoribus distinguit, voco *Collectionem proprietatum individuantium*. Jam quando *Collectio* seu *Combinatio* talium proprietatum reperitur in duobus Authoribus, aut libris, aut opusculis eadem, hoc provenire potest à variis circumstantiis, videlicet vel ex eo, quòd ambo Authores habuerint eundem Magistrum, vel quòd in eadem Societate, Academia, aut familiariter vixerint, vel quòd unus assiduè se in alterius scriptis legendo exercuerit, aut omnino eum imitari studuerit in stilo, aut studiosè similitudinem scriptionum ad alios fallendos effinxerit. Dico ergo, quando ex omnibus his circumstantiis, in quibus fata talium librorum comprehendi possunt, nulla omnino potens est, producere talem ac tantam combinationem in duobus Authoribus eandem ac similem; ex tali collectione proprietatum inferri posse, duos illos libros ad eundem Authorem referri oportere. Res est per se clara, nec jam ulteriori probatione indiget: Hoc solùm nota, me posthac præfatas circumstantias vocaturum *Circumstantias Assimilantes*.

RE.

REGULA 6. Quando in duobus libris reperitur similis collectio proprietatum individuantium, tanto certius attribuendi sunt uni Authori, quo tales proprietates individuantes sunt plures, & quæ singulæ sunt paucioribus Authoribus communes, & quo major totius collectionis pars in nullo alio Authore reperitur, & quo totius collectionis aliquotæ partes sunt paucioribus Authoribus communes, & quo circumstantiæ Assimilantes sunt debiliores. Pro explicatione sumamus exemplum Crassi, in quo Cicero ponit 10. proprietates individuantes. 1. Summam gravitatem. 2. Facetiarum. 3. Urbanitatis non scurrilem leporem. 4. Elegantiam accuratè loquendi Latinè. 5. Facilitatem sic loquendi sine molestia. 6. In disserendo miram explicationem. 7. Copiam argumentorum de jure. 8. Maximè copiam similitudinum. 9. Acumen in excogitando. 10. Summam brevitatem. Ponamus Collectionem harum proprietatum reperiri in aliqua Oratione, de qua dubium est, an sit Crassi, vel Ciceronis, aut alterius Oratoris. Dico nos attendere debere. 1. Quotnam sint hæ proprietates? si enim multæ sunt, sine dnbio difficilius est, ut alius Author in tot proprietatibus cum Crasso conveniat; si autem paucæ sunt; facilius est, ut eas etiam alius Orator assequatur. 2. An singulæ proprietates multis aliis, an paucis Oratoribus conveniant? v. g. an multis conveniat summa gravitas, aut summa brevitas? si enim singulæ proprietates multis aliis Authoribus conveniunt, mirum non est, quod repertus aliquando fuerit aliquis Orator, qui in sua Oratione omnes decem Crassi proprietates collegerit. Si verò singulæ proprietates vel ob sui difficultatem, vel ob

sui

sui raritatem paucis tantùm Oratoribus communes sunt, difficile omnino, & mirum profectò esset, si alius quispiam Oratorum simul ac semel in proprietates tam raras, ac difficiles in una oratione incidisset. 3. Attendi debet, an ista proprietatum collectio adeò rara sit, ut ne quidem sex, septem, octo, aut novem simul ac semel in alio Oratore occurrant, ac monstrari possint; si enim ne quidem sex talium proprietatum collectio in alio Authore facilis est, multò difficilior erit collectio septem, octo, novem, aut omnino decem talium proprietatum collectio. Si autem talium proprietatum collectio in aliis Authoribus, aut etiam multis reperitur, nec mirum, nec difficile est, si aliquando aliquis Oratorum repertus fuerit, qui collectioni novem proprietatum sibi consuetæ etiam decimam proprietatem addiderit. Adeoque 4. attendi debet, an aliquotæ totius Collectionis partes, puta collectio quinque v. g. proprietatum, collectio sex talium proprietatum, collectio septem, octo, aut novem talium proprietatum (quæ omnes collectiones sunt partes aliquotæ collectionis totius denariæ) reperiantur in multis aliis, an in paucis Authoribus, ob hanc rationem, quia facilius est, ut è multis Authoribus, quorum quilibet habet collectionem proprietatum Collectioni Grassianæ propinquam, aliquando unus contingenter ad eam collectionem pertingat, quàm ut è duobus aut tribus talibus Authoribus eò pertingat: nam in prima positione duobus aut tribus eò non pertingentibus residua adhuc est spes, reliquos eò perventuros. 5. Attendi debet, an alter Author, cui adscribitur Oratio Orationibus Grassianis consimilis, fuerit in iis circumstantiis, in qui-

bus

bus de facili Crassum imitari; aut assequi potuerit? Si enim illæ circumstantiæ sunt adeò debiles, ut tali Authori non potuerint imprimere ideas Crassianas, aut si fuerint tales, ut Authori simul inspirarint ac impresserint ideas à Crassianis diversas, non est verosimile, hunc Authorem assecutum esse similitudinem cum Crasso, sed Orationem omnino Crasso adscribendam esse. Vera est itaque Regula, quòd ad omnia ista puncta attendi debeat, si judicare volumus, quo probabilitatis aut certitudinis gradu partus huic vel illi adscribendus sit.

REGULA 7. *Quando in duobus libris est una mens, una lingua, & una casuum propè infinitorum possibiliter diversificantium harmonia, strictè moraliter certum est, unum esse horum librorum Authorem.* Pro explicatione nota, me per Mentem hoc loco intelligere statum mentis quoad memoriam, intellectum, & voluntatem; una memoria est, quæ easdem complectitur scientias, artes, historias, objecta, ad quæ frequenter partim alludendo, partim differendo respicit. Idem intellectus est, qui habet idem acumen in excogitando, eandem idearum copiam in comparando, exornando, comprehendendo; eandem vastitatem, omnes objecti circumstantias, adjuncta, relationes, antecedentia, & consequentia, connexiones, causas efficientem, materialem, formalem, finalem, ac partes rei constitutivas comprehendendo; eandem soliditatem in discurrendo, ac modum in cogitando, eundem ordinem in connectendo conclusiones, supposita, argumenta, causales propositiones, incidentes propositiones, modales propositiones, eandem methodum, idem systema doctrinæ &c. eandem voluntatem voco, cujus iidem fines, eadem media, eadem motiva,

iidem

iidem affectus, eadem consilia, eadem objecta, & eædem tendentiæ, nec deficiendo in ullo, nec excedendo.

Eandem linguam eundem modum loquendi, cujus constitutiva C. 3. 4. & 5. enumeravi. Harmoniam denique casuum possibiliter diversificantium prope infinitorum voco convenientiam in innumeris casibus, iu quibus posset dari diversitas, ex combinatione Elementorum stilum diversificantium emergens; ut enim Regula 4. ostensum est, nulla humana providentia, aut imitatio se extendit ad casus tam innumeros; imitari tantùm possumus in iis, quæ cognoscimus, non verò in iis, de quibus non cogitamus. Itaque quando omnia constitutiva mentis, linguæ, & harmoniæ similia sunt, quando se mutuò exhauriunt, *quando se*, ut termino Geometrico utar, *mutuò tegunt*. dubium esse non debet, eam convenientiam ab eodem Authore, tanquam principio univoco, proficisci; quia causæ operantes liberè, quæ nullo principio per se ordinato ad effectum uniformem ad similem operationem adiguntur, in innumeris circumstantiis & casibus non operantur uniformiter.

REGULA 8. Si quis arte, imitatione, aut studio, voluerit alterius stilum assequi, omni suo studio non poterit attendere ad multò plus, quàm millionem casuum stilum diversificantium, in quibus proin, si præsentissimam habet memoriam, poterit vitare dissimilitudinem, & assequi similitudinem. Demonstratur. Nullus hominum poterit ad plures casus stilum diversificantes attendere, quàm possit intra quinquaginta annos propositiones legere, si singulis diebus decem horas lectioni impenderet, atqui intra tot annos, & tot horas nullus hominum poterit legere bimillionem propositionum, etiamsi singulis tertiis minu-

minutis legeret unam propositionem, adeoque intra horam 216600. propositiones, quod utique est nimium concedere. Verùm hoc ostendo. 50. anni habent 18250. dies. tot dies, si singuli habeant decem pro lectione horas, coninebunt horas 182500. tot horæ continent minuta prima 10950000. Minuta secunda 657000000. Minuta tertia 39420000000 Qui ultimus numerus nondum habet dimidium, imò ne vigesimam partem unius bimillionis. Adeoque verum est, hominem, si per 50. annos ad nihil aliud attenderet, quàm ad casus stilum diversificantes, non attendere posse ad multò plus quàm millionem. Heu! quantillum est humanæ scientiæ!

REGULA 9. *Omnis humana exercitatio non sufficit ad evitandas dissimilitudines possibiles cum alio Authore, quæ dependent à naturali vel acquisita habitudine memoriæ, intellectus & voluntatis, sed tantùm valet ad evitandas dissimilitudines vocum, phrasium, & numerorum, Ad reliquas verò dissimilitudines nihil proficit ea exercitatio, quàm ut simplici intuitu cognoscantur.* verb. gr. Ponamus aliquem Oratorem, qui se continuò exerceat in scriptis Ciceronis, qui eo etiam Magistro utatur, ipsum loquentem audiat, & eodem familiariter quotidiana conversatione utatur. Dico: hoc quidem fieri posse, ut omnes Ciceronis voces, phrases, particulares, & numeros non tantùm periodorum, sed etiam integrarum Orationum perfectè addiscat; quia omnia hæc finita sunt, nec excedunt numerum aliquot millium, quæ utique memoria comprehendi possunt. Sed ea exercitatio non tribuit ordinem verborum à naturali, vel acquisita capacite mentis dependentem. In ordine & combinatione verborum relucet acumen ingenii, ma-

-turitas judicii, affectuum promptitudo, teneritudo, conversio, copia, fervor, moderatio; claritas intellectus, copia idearum, vastitas eruditionis, prudentia consilii, comprehensio objecti, ordo cognitionis; suavitas in persuadendo, vis in convincendo, & innumeræ virtutes animi, quæ per verba loquentis significantur, & quæ orationi suam formam, id est, ordinem verborum & conceptuum tribuunt. Poterit ergo fieri, ut talis aliquis studiosus imitator Tullii omnia Ciceronis verba, phrases, & numeros exprimat; poterit etiam fieri, ut, si serenum intellectum habeat, videat simul ac semel simplici intuitu integras milliones diversitatum inter suam & Tullii Orationem, earum videlicet diversitatum, quæ à dispositione animi profluunt; sed, quia has innumeras diversitates tantùm confusè intuetur, aut certè non habet tempus omnes seorsim ac distinctè considerandi, ideo etiam non habet possibilitatem eas evitandi. Poterit talis de sua Oratione dicere, quod vulpes dicitur de statua dixisse; *Huic homini aliquid deest*. Deest enimverò Orationi anima, ac cerebrum Ciceronis, deest *aliquid nescio quid*, seu complexum ex infinitis propemodum combinationibus idearum ac verborum à dispositione intricatissima animi dependentibus.

REGULA 10. *Quando duo soli libri conveniunt in innumeris vocibus, phrasibus, ac numeris prorsus extraordinariis, quarum collectionis vix vigesima pars in ullo alio libro occurrit, moraliter certum est, hos libros habere eundem Authorem.* verb. gratia Dentur duo libri, in quorum utrolibet reperiantur tales voces, ac phrases raræ, centum quarum singulæ sint minus usitatæ, aut omnino

nino à pauciſſimis vel nullis aliis Authoribus receptæ: ponamus etiam, vix quinque tales phraſes, id eſt, vigeſimam partem, in alio ullo eodem Authore reperiri. Dico: eſſe moraliter certum, hanc convenientiam vocum & phraſium tam ſingularium non provenire ex imitatione, qua unus Author ſtuduit imitari alterum; neque etiam eam factam eſſe fortuitò, adeoque neceſſariò provenire ab uno principio, ab uno Authore. Quòd ea convenientia non fuit fortuitò, patet ex *Legibus Contingentium*, quia *Contingentia non procedunt uniformiter*. Quòd non proveniat ex imitatione, lectione, aut familiaritate continua; probatur. Quando voces ac phraſes tam extraordinariæ bonæ ſunt, nunquam aut vix unquam ſolet contingere, ut non inveniant plures imitatores, & uſurpatores, quàm unum tantùm. Si phraſes ſint exorbitantes à puritate linguæ latinæ, & nulla prorſus imitatione dignæ, moraliter impoſſibile eſt, ut imitatorem inveniant, qui omnes illos errores aut non cognoſcat, aut ſi cognoſcat, velit imitari: quòd impoſſibile moraliter, ut quis cujuſdam Authoris errores prorſus ſingulares, & in aliis Authoribus non obvios non cognoſcat, ex hoc oſtenditur, quia nemo eſt, qui non legat plures libros, adeoque nemo eſt, qui non advertat alias in his aliis libris phraſes ac voces, ſicque de diſſimilitudine toties admonitus non ſubin unam vel alteram phraſin corruptam ex his aliis libris corrigat, ac corrigendo jam ſufficientem diverſitatem inter ſe, & ſuum, cui tantopere ſe addixit, corruptum Authorem introducat. Poteſt etiam ſic probari. Nemo eſt, qui non legat plures libros partim bonos, partim malos; ergo omnes illi libri habent

vim imprimendi suas phrases, voces, ac ideas in animum legentis; Ergo contingenter fieri necesse est, ut in animum legentis modò imprimantur phrases hujus libri, modò phrases alterius libri, *quia Contingentia non procedunt uniformiter*; neque etiam datur ulla incapacitas, aut contrarietas in animo legentis, ad non recipiendas phrases aliorum librorum. Si itaque in animo ac memoria legentis impressæ sunt diversæ phrases, ac voces circa idem objectum partim bonæ partim malæ, impossibile est; ut recurrente occasione loquendi non subin redeant phrases bonæ & malæ in memoriam; impossibile etiam est juxta leges contingentium, ut constanter quis aut fortuitò; aut de industria apprehendat phrases ac voces malas. Fortuitò hoc fieri nequit, quia in innumeris casibus contingentia non procedunt uniformiter. De industria hoc etiam fieri nequit, quia nemo sciens eligit constanter malum, Certum ergo est moraliter, convenientiam in phrasibus & vocibus extraordinariis perpetuam non esse imitationis, sed primæ inventionis unius Authoris, qui acquisito semel fingendi, ac derivandi novas voces habitu in torrentem talium vocum ac phrasium diffluit. Potest etiam fieri, ut plures homines habeant talem novandi habitum, sed quilibet de novo inveniet novas voces, non imitabitur alienas; quia habitus ille non est habitus imitandi, qualis nullus datur, ut ostensum est, sed habitus novandi & inveniendi. Sic itaque

REGULA 11. *Quando in duobus libris reperitur habitus inveniendi, derivandi, & introducendi novas, incon-*

sul-

sultas, aut extraordinarias voces, & phrases; aut receptas ad novum sensum, & Grammaticam novam detorquendi, aut in sensu parum usitato accipiendi, ille habitus, si versatur circa easdem voces & phrases, non pertinet ad duos Authores, quorum unus imitatur alterum, sed ad unum Authorem. Demonstratio est eadem, quæ in priori Regula 9. quia impossibile est, ut ullus hominum, qui legit plures libros, à quibus suas impressiones recipit, linguam in elocutione dirigentes, constanter unius Authoris vitia innumera omnia aut fortuitò, aut deditâ opera imitetur; cùm impressiones ab aliis libris factæ etiam contingenter, suos quandoque actus potentiæ locutivæ imprimere necesse sit.

REGULA 12. *Quanta est improbabilitas, quòd quis nullos alios Authores præter unum corruptum legerit, & triverit; tanta est improbabilitas, quòd quis alterius Authoris innumera vitia omnia ac singula constanter imitatus fuerit.* Demonstratio patet Regula 9. & 10. ubi ostendiditur, impossibile esse, ut ex lectione aliorum Authorum quis non subinde unum, & alterum vitium ex lectione corrupti Authoris haustum corrigat. Posset etiam ab experientia demonstrari, quia ex tot centum millibus hominum, qui legerunt & constanter triverunt Librum *de Imitatione Christi* scatentem vitiis quoad puritatem Latinæ linguæ, nullus tamen per tria sæcula hactenus inventus est, qui stilo suo omnia hujus libri vitia expresserit, ac imitatus sit; quod autem aut nunquam fit, aut vix unquàm fit, est moraliter impossibile; est contra præsum-

ptionem in casu dubio ; & ejus probabilitas necdum est $\frac{1}{100000}$ adeoque nulla.

REGULA 13. In praxi poterit adhiberi hæc methodus. 1. Notentur omnia Elementa stilum diversificantia, eaque excerpantur ex ambobus libris, quorum examen instituitur. 2. Quærantur combinationes omnes possibiles Elementorum primi libri, & secundi libri. Modus inveniendi combinationes Regula 2. indicatus est. 3. Ex his his combinationibus detrahantur combinationes Elementorum, quæ jam in aliis Authoribus reperiuntur.

4. Detrahantur etiam ex iisdem combinationibus omnium Elementorum combinationes possibiles eorundem Elementorum, quæ ex circumstantiis assimilantibus provenire possunt.

5. Videatur, quanta sit inter combinationes omnium Elementorum, & combinationes detractas in unam summam congestas proportio; si illæ combinationes has ita superent, ut se ad illas habeant, ut $\frac{9}{10}$ ad $\frac{1}{10}$ erit moraliter certum libros esse ejusdem Authoris; si verò se habeat, ut $\frac{8}{10}$ $\frac{7}{10}$ $\frac{6}{10}$ id præcisè erit probabile. verbi gratia sint 20. Elementa in utroque libro communia, quæ inter se combinetur. Erunt combinationes inde provenientes 1040400. sint ex his 20. Elementis decem, quæ reperiantur in aliis Authoribus,

bus,

bus, & iterùm alia septem, quæ etiam reperiantur in aliis Autoribus. Combinationes decennarii sunt 5120, septenarii sunt 640, harum summa est 5760. ea detracta à 1040400, relinquit 1034640. Circumstantiæ assimilantes sint imitatio, lectio, & familiaritas: hæ faciant, ut quis assequatur è viginti Elementis decem; horum decem Elementorum combinationes iterùm detrahantur ex residua summa; & residuum erit, 1028880. hoc residuum habet se ad summam omnium combinationum detractarum, ut $\frac{10880}{1028880}$ seu ut 102 ad 1. seu ut $\frac{10}{10}$ ad $\frac{1}{10}$ Adeoque erit certum, unum esse Authorem librorum, de quibus quæritur. Dico: Regulam satis propinquè exhibere probabilitatem identitatis inter Authores; Demonstratio patet ex dictis, quia hæc methodus comprehendit ferè omnia in præcedentibus Regulis ad ferendum justum judicium requisita.

REGULA 14. *Quando agitur de abjudicando Authori opere ob diversitatem stili, ea diversitas tanta esse debet, ut aut ferè nunquam, aut saltem communiùs in eodem Authore non reperiatur.* Demonstratur. Omnis præsumptio ac probatio desumitur à communiter contingentibus; si ergo diversitas stili fundat præsumptionem contra identitatem Authorum, ea diversitas talis esse debet, ut communiter non reperiatur in eodem homine, quantumcunque

que in diversis circumstantiis ætatis, fervoris, audientium, præparationis, applicationis &c. posito.

REGULA 15. *Eo gradu probabilitatis constitui potest Authorum diversitas, quo gradu probabilitatis in eodem Authore similis non reperitur stili difformitas.* verbi gratia si vix unquam aliquis Author tanta diversitate stili sibi ipsi dissimilis esse solet, quanta diversitas reperitur inter duos libros: moraliter certum erit, hos duos libros non habere eundem Authorem; & probabilitas illa erit ut $\frac{9}{10}$ si verò tantùm ut $\frac{8}{10}, \frac{7}{10}, \frac{6}{10}$, contingere solet, Authorem eundem non esse sibiipsi tanta diversitate dissimilem, probabilitas quoque, quòd Author utriusque libri idem non sit, tantùm erit ut $\frac{8}{10}, \frac{7}{10}, \frac{6}{10}$, patet ex Regula 12. & Arte Critica.

REGULA 16. *Diversitas stili, quæ etiam in eodem Authore, in diversis circumstantiis stilum diversificantibus, æquè communiter reperiri solet, ac non reperiri, non fundat præsumptionem contra identitatem Authoris.* Circumstantias stilum diversificantes voco verbi gratia ætatem, tristitiam, lætitiam, fervorem, diligentem applicationem, auditorium &c. nam aliter loqui solet vir senio gravis, aliter juvenis, aliter post diligentem præparationem & studium, aliter loquens ex tempore,

re, aut scribens calamo cursorio; aliter ad auditorium doctum, aliter ad plebem. Ea ergo stili diversitas, quæ ex his circumstantiis, aut aliis similibus dependet, non probat diversum esse Authorem. Est per se clarum.

R E G U L A 17. *Diversitas stili in casu, quo constat, locum non habere circumstantias stilum diversificantes, probat diversum Authorem.* Ratio est, quia diversitas stili non solet habere locum in eodem Authore, nisi detur occasio, seu circumstantia stilum diversificans.

R E G U L A 18. *Vix unquam in eodem Authore solet reperiri diversitas in habitibus naturalibus vel acquisitis, in systemate doctrinæ, in acumine ingenii, propensione affectuum, directione consilii, in vocibus, phrasibus, & ordine doctrinæ; adeoque, quando in istis reperitur diversitas, est argumentum probabile, diversum esse Authorem.* Patet ab experientia.

R E G U L A 19. *Diversitas in tropis, figuris, copia argumentorum, similitudinum, numero, eruditione, elegantiis, non probat diversitatem Authorum.* Ratio est, quia ista diversitas etiam in eodem homine pro diversa applicatione virium, aut pro diversa dispositione loquentis reperiri solet.

R E G U L A 20. *Diversitas, quæ est contra consuetudines Authoris universaliter ac constanter receptas, & in ipsis circumstantiis alioquin diversificantibus receptas, probat diversitatem Authoris.* v. g. constat, Demosthenem habere consuetudinem omittendi Epilogum, & quidem in omni materia, occasione, ac circumstantia. Si ergo detur Oratio cum Epilogo, eaque dubitetur esse De-

Demosthenis, ea diversitas probat, non esse Demosthenis. Quia quod in innumeris circumstantiis & occasionibus non fit, est contra præsumptionem, in casu dubio futurum, aut factum esse.

REGULA 21. *Diversitas, quæ est contra consuetudinem Authoris nondum traductam & probatam per omnes circumstantias diversificantes, non probat diversitatem Authoris.* Ratio est, quia consuetudo mutabilis non est character Authoris, qui eum distinguat à non habente consuetudinem, nisi ea mutabilitas tam rara aut difficilis sit, ut vix unquam, aut certè communiùs mutatio non soleat fieri.

Itaque ex dictis patet, facilius esse, probare identitatem Authoris, quàm diversitatem; quia contingere quidem solet, ut idem Author in variis Elementis stilum diversificantibus à seipso diversus sit: ut autem duo Authores in plurimis Elementis stilum diversificantibus aliquando similes sint, res est albo simillima corvo, nulla, inquam, aut certè rara.

O. A. M. D. G.

Finis Quinti, & ultimi Tomi.

